

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

13Α

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ Γ'
(ΟΜΙΛΙΑΙ ΛΒ' - ΝΔ')

ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ

Ὑ π ὀ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

Φιλολόγου

37 ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ 37

Ἐπόπτης Ἐκδόσεως

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ, Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

Ἐπιμελητῆς Ἐκδόσεως

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Πτυχιούχος Θεολογίας

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»

ΠΑΤΕΡΙΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ»

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1978

ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ΄.

Ἰω. 4,13 - 20

«Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ· Πᾶς ὁ πίπων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος 5 οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα· ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ὃ δώσω αὐτῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος, ἀλλομένη εἰς ζωὴν αἰώνιον».

1. Τοῦ Πνεύματος τὴν χάριν ἢ Γραφὴ ποτὲ μὲν πῦρ, ποτὲ δὲ ὕδωρ καλεῖ, δεικνῦσα ὅτι οὐκ οὐσίας ἐστὶ ταῦτα 10 παρασιατικὰ τὰ ὀνόματα ἀλλ' ἐνεργείας. Οὐδὲ γὰρ ἐκ διαφορῶν συνέσκηκεν οὐσιῶν τὸ Πνεῦμα, ἀόρατόν τε καὶ μονοειδὲς ὄν. Τὸ μὲν οὖν ὁ Ἰωάννης δηλεῖ, οὕτω λέγων· «Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ», τὸ δὲ ὁ Χριστός, «Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶν- 15 τος. Ταῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος, φησὶν, «οὗ ἔμελλον λαμβάνειν».

Οὕτω καὶ τῇ γυναικὶ διαλεγόμενος, ὕδωρ καλεῖ τὸ Πνεῦμα· «Ὅς γὰρ ἂν πίη ἀπὸ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Οὕτω δὲ τὸ Πνεῦμα 20 καλεῖ, διὰ μὲν τῆς τοῦ πυρὸς προσηγορίας, τὸ διεγρηγομένον καὶ θερμὸν τῆς χάριτος καὶ δαπανητικὸν ἁμαρτημάτων αἰνιτιόμενος, διὰ δὲ τῆς τοῦ ὕδατος τὸν τε καθαρὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ καὶ τὴν πολὺν παραψυχὴν ταῖς ὑποδεχομέναις αὐτὸ 25 διανοίαις ἐμφῆναι. Εἰκότως. Ὡσπερ γὰρ τινὰ παραδεισον παντοίοις δένδροις κομῶντα καρποφόροις τε καὶ ἀειθαλέσιν, οὕτω τὴν πρόθυμον κατασκευάζει ψυχὴν, οὔτε ἀθυμίας, οὔτε σατανικῆς συγχωροῦσα ἐπιβουλῆς αἰσθῆσθαι, ἅτε ραδίως σβεννῦσα τοῦ Πονηροῦ πάντα τὰ πεπωρωμένα βέλη.

Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ Χριστοῦ τὴν σοφίαν, πῶς ἠρέμα 30 ἀνάγει τὸ γύναιον. Οὐ γὰρ ἐκ πρώτης εἶπεν· «Εἰ ἤδεις τίς

1. Ἰω. 4, 13-15.

2. Ματθ. 3, 11.

3. Ἰω. 7, 38-39.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ΄.

Ἰω. 4,13 - 20

«Ὁ Ἰησοῦς τῆς ἀπεκρίθη· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψᾷ καὶ πάλιν. Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, ποῦ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ ποῦ θὰ τοῦ δώσω, θὰ γίνῃ ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, ποῦ θ' ἀναβρῦῃ εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹.

1. Τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἡ Γραφὴ ἄλλοτε μὲν ὀνομάζει πῦρ, ἄλλοτε δὲ ὑδωρ, ἐπειδὴ θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι τὰ ὀνόματα αὐτὰ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα δὲν ἔχει ἀποτελεσθῆ ἀπὸ διαφόρους οὐσίας, ἐπειδὴ εἶναι ἀόρατον καὶ μονοειδές. Ἄλλο βεβαίως θέλει νὰ εἰπῇ Ἰωάννης ὅταν λέγῃ· «Αὐτὸς θὰ σᾶς βαπτίσῃ μὲ Πνεῦμα ἅγιον καὶ μὲ πῦρ»² καὶ ἄλλο ὁ Χριστός· «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ ποταμοῦ ζῶντος ὕδατος. Αὐτὸ τὸ εἶπε διὰ τὸ Πνεῦμα ποῦ θὰ ἔπαιρναν»³.

Δι' αὐτὸ καὶ ὅταν ὁμιλῇ μὲ τὴν γυναῖκα, ὀνομάζει ὕδωρ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. «Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ ποῦ θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ». Κατ' αὐτὸν τρόπον ὀνομάζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὑπαινισσόμενος μὲ τὴν λέξιν πῦρ τὴν δύναμιν καὶ τὴν θερμότητα τῆς χάριτος καὶ μὲ τὴν λέξιν ὑδωρ θέλων νὰ δείξῃ τὸν ἐξ αὐτοῦ καθαρόν καὶ τὴν μεγάλην ἀναψυχὴν τῶν ψυχῶν ποῦ τὸ λαμβάνουν. Καὶ δικαίως. Διότι, ὅπως ἕνας κῆπος, ποῦ εἶναι γεμάτος ἀπὸ διάφορα δένδρα καρποφόρα καὶ ἀειθαλῆς, ἔτσι τὸ ἅγιον Πνεῦμα στολίζει τὴν ψυχὴν μὲ ἐτοιμότητα διὰ νὰ μὴ ἀφήνῃ νὰ αἰσθάνεται οὔτε λύπην, οὔτε σατανικὴν ἐπιβουλήν, ἐπειδὴ κατασβῆνει εὐκόλα τὰ πυρακτωμένα βέλη τοῦ πονηροῦ.

Σὺ δὲ κοίταξε, σὲ παρακαλῶ, τὴν σοφίαν τοῦ Χριστοῦ μὲ πόσῃν δηλαδὴ ἡρεμίαν προκαλεῖ τὴν προσοχὴν τῆς γυναίκος. Διότι δὲν εἶπεν εἰς αὐτὴν ἀμέσως «Ἐὰν ἤξευρες

ἦν ὃ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν»· ἀλλ' ὅτι αὐτῇ ἀφορμὴν παρέσχεν Ἰουδαῖον αὐτὸν καλέσαι καὶ ὑπὸ ἔγκλημα ἦγαγεν, ἀποκρουόμενος τὴν κατηγορίαν, τότε τοῦτο λέγει. Εἰπὼν δέ, «Εἰ ἤδεις τίς ἦν ὃ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ἦιθ' ἦσας 5 αὐτόν»· καὶ ἀναγκάσας τῷ μεγάλα ἐπαγγείλασθαι μνησθῆναι τοῦ πατριάρχου, οὕτω δίδωσι διαβλέψαι τῇ γυναικί. Εἶτα ἀντεπαγαγούσης ἐκείνης, «Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ;», οὐκ εἶπεν, Ναί, μείζων εἰμί· ἔδοξε γὰρ ἂν κομπάζειν μόνον, τῆς ἀποδείξεως μηδέπω φαινομένης δι' 10 ὧν δὲ λέγει, τοῦτο κατασκευάζει.

Καὶ γὰρ οὐχ ἀπλῶς εἶπεν, Δώσω σοι ὕδωρ· ἀλλὰ πρότερον ἀνελὼν τὸ τοῦ Ἰακώβ, τότε ἐπαίρει τὸ ἑαυτοῦ, ἀπὸ τῆς τῶν διδομένων φύσεως, τὸ μέσον τῶν προσώπων, ὅσον καὶ τὸ διάφορον τῶν διδόντων, παρασιῆσαι βουλόμενος καὶ 15 τὴν ὑπεροχὴν τὴν πρὸς τὸν πατριάρχην. Εἰ γὰρ θαυμάζεις, φησί, τὸν Ἰακώβ, ὅτι τοῦτο ἔδωκε τὸ ὕδωρ, ἂν πολὺ τούτου βέλτιον δῶ σοι, τί ἔρεῖς; Προλαβοῦσα μείζονα ὡμολόγησας εἶναί με τοῦ Ἰακώβ, τῷ ἀνθυπενεγκεῖν καὶ εἰπεῖν, «Μὴ μείζων εἶ σὺ τοῦ Ἰακώβ», ὅτι ἐπαγγέλλη βέλτιον ὕδωρ 20 διδόναι; ἂν λάβῃς ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ, πάντως ὁμολογήσεις μείζονα εἶναί με.

Ὅρας κροῖον ἀδέκαστον τῆς γυναικός, ἀπὸ τῶν πραγμάτων ψηφισομένης καὶ τῷ πατριάρχῃ καὶ τῷ Χριστῷ; Ἄλλ' οὐκ Ἰουδαῖοι οὕτως· ἀλλὰ καὶ δαίμονας δρωῖντες ἐκβάλλοντα αὐτόν, οὐ μόνον τοῦ πατριάρχου οὐκ ἔλεγον μείζονα, ἀλλὰ καὶ δαιμονῶντα ἐκάλουν. Ἡ δὲ γυνὴ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐντεῦθεν φέρει τὴν ψῆφον, ὅθεν ὁ Χριστὸς βούλεται, ἀπὸ τῆς

ποιός εἶναι ἐκεῖνος πού σοῦ λέγει, δῶσε μου νὰ πιῶ», ἀλλ ὅταν ἔδωσεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀφορμὴν νὰ τὸν ὀνομάσῃ καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ ὡς Ἰουδαῖον, τότε μόνον εἶπεν αὐτὴν διὰ τὴν ἀποκρούσῃ τὴν κατηγορίαν. Ἀφοῦ δὲ εἶπεν, «Ἐὰν ἤξευρες ποῖος εἶναι ἐκεῖνος πού σοῦ λέγει Ἐδῶσε μου νὰ πιῶ» σὺ θὰ ἐζῆτεις ἀπὸ αὐτὸν» καὶ ἠνάγκασεν αὐτὴν μὲν τὰς μεγάλας ὑποσχέσεις νὰ ἐνθυμηθῇ τὸν Πατριάρχην τότε ἠνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς τῆς γυναικός. Καὶ ὅταν ἐκείνη ἀνταπήντησε, «Μήπως σὺ εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ», δὲν εἶπεν, Ναί, εἶμαι μεγαλύτερος, διότι θὰ ἐφαίνετο ὅτι κομπορρημονεῖ, ἀφοῦ δὲ εἶχεν ἀκόμη δοθῆ ἢ περὶ τούτου ἀπόδειξις. Ἀλλὰ μὲν ὅσα λέγει, αὐτὸ προετοιμάζει.

Διότι εἰς τὴν Σαμαρεῖτιν δὲν εἶπεν ἀπλῶς, Θὰ σοὶ δώσω ὕδωρ, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνεσκεύασε πρῶτα, ὅτι ἐκείνη εἶπεν διὰ τὸν Ἰακώβ, ἔπειτα ἐξαίρει τὸν ἑαυτὸν του, ἐπειδὴ ἠθέλε νὰ παρουσιάσῃ ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν δεδομένων δώρων τὴν ἀπόστασιν πού ὑπῆρχε μεταξὺ τῶν προσώπων καθὼς καὶ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν χορηγούντων τὰ δῶρα καὶ ἐπὶ πλέον τὴν ὑπεροχὴν του ἔναντι τοῦ πατριάρχου. Διότι, λέγει, ἂν θαυμάζῃς τὸν Ἰακώβ, διότι ἔδωσεν αὐτὸ τὸ ὕδωρ, τί θὰ εἰπῆς, ἂν σοῦ δώσω πολὺ καλύτερον ἀπὸ αὐτό; Διότι προηγουμένως ὡμολόγησες, ὅτι εἶμαι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν Ἰακώβ, ὅταν ἀνεγνώρισες τοῦτο καὶ εἶπες· «Μήπως σὺ εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ;», διότι ὑπόσχεσαι νὰ δώσῃς καλύτερον ὕδωρ; Ἄν λάβῃς ἐκεῖ τὸ ὕδωρ, θὰ ὁμολογήσῃς ὅπωςδήποτε ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἀνώτερος.

Βλέπεις τὴν ἀδέκαστον κρίσιν τῆς γυναικός, ἢ ὅποια ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα λέγει τὴν γνώμην τῆς περὶ τοῦ πατριάρχου καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ; Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως δὲν ἔκαμαν τὸ ἴδιο, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἔβλεπαν ὅτι αὐτὸς ἐκβάλλει δαιμόνια, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐθεώρουν ἀνώτερον τοῦ πατριάρχου, ἀλλὰ τὸν ἀπεκάλουν καὶ δαιμονισμένον. Ἀλλ' ἡ Σαμαρεῖτις δὲν κάμνει τὸ ἴδιο, ἀλλὰ στηρίζει τὴν γνώμην

τῶν ἔργων ἀποδείξεως. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ἐνιεῦθεν δικάζεται, οὕτω λέγων· «Εἰ μὴ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύσατέ μοι· εἰ δὲ ποιῶ, κἂν ἔμοι μὴ πιστεύσητε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε». Οὕτω καὶ ἡ γυνὴ τῇ πίστει προσάγεται.
 5 Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀκούσας, «Μὴ μείζων εἰ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ;», τὸν Ἰακώβ ἀφείς, περὶ τοῦ ὕδατος διαλέγεται λέγων· «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν»· καὶ τὴν σύγκρισιν οὐκ ἀπὸ κατηγορίας, ἀλλ' ἐξ ὑπεροχῆς ποιεῖται.

10 Οὐ γὰρ λέγει, διὸ τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐδὲν ἐστίν, οὐδ' οὐτε εὐτελὲς καὶ εὐκαταφρόνητον· ἀλλ' ὅπερ καὶ ἡ φύσις μαρτυροεῖ τοῦτο τίθησι· «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Ἦκουσεν ὕδωρ ζῶν ἡ γυνὴ
 15 πρὸ τούτου, ἀλλ' οὐκ ἐνόησεν. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὕδωρ ζῶν τὰ ἀένναον καὶ διαπαντὸς ἀναβλύζον λέγεται, τῶν κρουνῶν οὐ διακοπιομένων, τοῦτο ἐνόμισεν ἡ γυνὴ λέγεσθαι. Διὰ δὲ τοῦτο σαφέστερον αὐτῇ λοιπὸν ὃ ἔλεγε καθιστὰς καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τὴν ὑπεροχὴν ποιούμενος ἐπήγαγε λέγων· «Ὅς δ'
 20 ἂν πίη ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα». Διὰ τούτου, ὡς περ ἔφην, δεικνὺς τὴν ὑπεροχὴν, καὶ διὰ τῶν ἐξῆς εἰρημένων· τούτων γὰρ οὐδὲν ἔχει τὸ αἰσθητὸν ὕδωρ. Τίνα δὲ ἐστὶ τὰ ἐξῆς, «Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»; Ὡς περ γὰρ ὁ
 25 πηγὴν ἔνδον ἔχων ἀποκειμένην, οὐκ ἂν ἀλοίη δίψη ποτέ, οὕτως οὐδὲ τὸ ὕδωρ τοῦτο ἔχων.

Καὶ ἐπίστειυσεν εὐθέως ἡ γυνὴ, πολὺ τοῦ Νικοδήμου συνειωτέρα φανεῖσα· οὐ συνειωτέρα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνδρειοτέρα· Ἐκεῖνος μὲν γὰρ μυρίων τοιούτων ἀκούων, οὔτε

της ἐπὶ τῆς βάσεως πού θέλει ὁ Χριστός, δηλαδή ἐπὶ τῆς ἀποδείξεως διὰ τῶν ἔργων. Διότι καὶ ὁ ἴδιος κρίνεται, ὅταν λέγῃ· «Ἐὰν δὲν κάμνω τὰ ἔργα τοῦ Πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε. Ἐὰν ὅμως τὰ κάνω, τότε καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, πιστεύσατε εἰς τὰ ἔργα»⁴. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ἡ Σαμαρεῖτις προσέρχεται εἰς τὴν πίστιν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ Χριστὸς ἤκουσε, «Μήπως εἶσαι μεγαλύτερος ἀπὸ τὸν πατέρα μας Ἰακώβ;», ἀφοῦ ἄφησε τὸν Ἰακώβ πάλιν ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὕδατος· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψᾷ πάλιν» καὶ κάμνει τὴν σύγκρισιν ἐξ ὑπεροχῆς, ἀφοῦ ἄφησε τὴν κατηγορίαν.

Διότι δὲν λέγει, ὅτι αὐτὸ τὸ ὕδωρ δὲν ἀξίζει τίποτε οὔτε ὅτι εἶναι ἀναξιόλογον καὶ εὐκαταφρόνητον, ἀλλ' ὑπόκειται ἐκεῖνο πού μαρτυρεῖ ἢ ἰδία ἢ φύσις του· «Ὅποιος πίνει ἀπὸ τὸ ὕδωρ αὐτό, θὰ διψᾷ πάλιν. Ἐκεῖνος ὅμως πού θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, πού θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ». Εἶχεν ἀκούσει ἤδη ἡ γυνὴ διὰ τὸ ζῶν ὕδωρ ἀλλὰ δὲν ἐκατάλαβεν. Ἐπειδὴ δηλαδή λέγεται ζῶν ὕδωρ ἐκεῖνο πού δὲν στερεύει καὶ ἀναβλύζει συνεχῶς, χωρὶς νὰ διακόπτεται ἢ ἀνάβλυσις, αὐτὸ εἶχε φαντασθῆ ἡ γυνὴ, ὅτι ἐννοεῖ. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς, διὰ νὰ κάμῃ σαφέστερον εἰς τὴν ἐξῆς αὐτὸ πού ἔλεγε, προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ὅμως πού θὰ πιῇ ἀπὸ τὸ ὕδωρ, πού θὰ τοῦ δώσω ἐγώ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ», δεικνύων, ὅπως εἶπα, τὴν ὑπεροχὴν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἐπόμενα. Διότι ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν ὕδωρ. Καὶ ποῖα εἶναι αὐτά; «Θὰ γίνῃ μία ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, πού θ' ἀναβλύζῃ εἰς ζωὴν αἰώνιον» Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος πού ἔχει μίαν πηγὴν εἰς τὸ ἐσωτερικόν του δὲν θὰ διψᾷ ποτέ, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει αὐτὸ τὸ ὕδωρ.

Καὶ ἐπίστευσεν ἀμέσως ἡ γυνὴ ἀποδειχθεῖσα πολὺ συνετωτέρα ἀπὸ τὸν Νικόδημον. Καὶ ὄχι μόνον συνετωτέρα ἀλλὰ καὶ δυνατοτέρα. Διότι ἐκεῖνος μὲν ἂν καὶ ἤκουε πάρα πολλά, οὔτε κανέναν ἄλλον προσεκάλεσεν, οὔτε ὁ ἴδιος

ἄλλον τινὰ ἐπὶ τοῦτο ἐκάλεσεν, οὔτε αὐτὸς ἐπαρρησιόοαι·
 αὕτη δὲ ἀποστολικά ἐπιδείκνυται πράγματα, πάντας εὐαγγε-
 λίζομένη καὶ καλοῦσα πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ πάλιν ὀλόκληρον
 ἔλκουσα ἔξω πρὸς αὐτόν. Κακεῖνος μὲν ἀκούσας, ἔλεγε· «Πῶς
 5 δύναται ταῦτα γενέσθαι;» καὶ τοῦ Χριστοῦ θέντιος παράδει-
 γμα σαφὲς τὸ τοῦ ἀνέμου, οὐδὲ οὕτω τὸν λόγον καιεδέξαι·
 ἢ γυνή δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τὸ μὲν πρῶτον ἠπόρει, ὕστερον
 δὲ οὐ μετὰ καιασκευῆς δεξαμένη τὸν λόγον, ἀλλ' ἐν ἀποφά-
 σεως τάξει, ἐπὶ τὴν λῆψιν εὐθέως ἐπείγεται. Ἐπειδὴ γὰρ
 10 εἶπεν ὁ Χριστός· «Γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἀλλομένου
 εἰς ζωὴν αἰώνιον»· εὐθέως φησὶν ἡ γυνή· «Δὸς μοι τοῦτο
 τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀνιλεῖν».

2. Ὅρας πῶς κατὰ μικρὸν πρὸς τὸ τῶν δογμάτων ὕψος
 ἀνάγεται; Πρῶτον ἐνόμισεν αὐτὸν παράνομον εἶναί τινα Ἰ-
 15 ουδαῖον· εἶτα ἐπειδὴ ταύτην ἀπεκρούοαι τὴν καιηγορίαν (ἔ-
 δει γὰρ μὴ εἶναι τὸ πρόσωπον ὕποπιον τὸ μέλλον τοιαῦτα
 αὐτὴν καιηχεῖν), ἀκούσασα ὕδωρ ζῶν, ἐνόμισε περὶ αἰσθη-
 τοῦ τοῦτο λέγεσθαι. Ὑστερον δὲ μαθοῦσα δι πνευματικὰ ἦν
 τὰ λεγόμενα, ἐπίστευσεν μὲν δι δύναται τὸ ὕδωρ ἀναιρεῖν
 20 τοῦ δίψους τὴν χρείαν, οὐπω δὲ τί ποιε τοῦτό ἐστιν ἤδει,
 ἀλλ' ἔτι διηπόρει, ἀνωτέρω μὲν τῶν αἰσθητῶν εἶναι νομί-
 ζουσα τὸ δὲ σαφὲς οὐκ ἐπισταμένη.

Ἐνιαῦθα δὲ ἀκριβέστερον μὲν διαβλέψασα, οὐ μὴν τὸ
 πᾶν καιιδούσα («Δὸς γάρ μοι», φησί, «τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα
 25 μὴ διψῶ, μηδὲ ἔρχωμαι ἐνθάδε ἀνιλεῖν»), τέως προετίμη-
 σεν αὐτὸν τοῦ Ἰακώβ. Οὐ δέομαι γὰρ ταύτης τῆς πηγῆς,
 εἰάν λάβω παρὰ σοῦ τὸ ὕδωρ ἐκεῖνο. Ὅρας πῶς αὐτὸν προ-
 τίθησι τοῦ πατριάρχου; Τοῦτο ψυχῆς εὐγνώμονος. Ἐδειξεν

ἀπέκτησεν ἐμπιστοσύνην. Αὐτὴ ὅμως ἀναλαμβάνει ἀποστολικὸν ἔργον, ἀναγγέλλουσα εἰς ὄλους τὴν εἴδησιν καὶ προσκαλοῦσα εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ παρασύρουσα ὀλόκληρον πάλιν ἔξω πρὸς αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Νικόδημος, ὅταν ἤκουσε τὸν Χριστόν, ἠρώτησε· «Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ γίνουν αὐτά;» Καὶ ὅταν ὁ Χριστὸς τοῦ ἔφερε τὸ παράδειγμα τοῦ ἀνέμου δὲν ἐδέχθη οὔτε τὸν λόγον. Μὲ τὴν γυναῖκα ὅμως δὲ συνέβη τὸ ἴδιον, ἀλλ' αὐτὴ πρῶτα μὲν ἤρχισε ν' ἀπορῆ, ὕστερα δὲ ἀφοῦ ἐδέχθη τὸν λόγον ὄχι μὲ μεγάλην ἐπιφύλαξιν, ἀμέσως ὀδηγεῖται εἰς τὴν παραδοχὴν. Διότι, ὅταν εἶπε ὁ Χριστὸς «Θὰ γίνῃ ἐσωτερικὴ πηγὴ ὕδατος, ποὺ θ' ἀναβλύζῃ πάντοτε, ἢ γυνὴ ἀπήντησεν ἀμέσως· «Δῶσε μου αὐτὸ τὸ ὕδωρ, διὰ νὰ μὴ διψῶ, οὔτε νὰ ἔρχωμαι ἐδῶ νὰ ἀντλῶ»

2. Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὀδηγεῖται εἰς τὸ ὕψος τῶν δογμάτων; Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐνόμισεν ὅτι αὐτὸς εἶναι κάποιος περαστικὸς Ἰουδαῖος. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἀπέκρουσεν αὐτὴν τὴν κατηγορίαν (διότι τὸ πρόσωπον ποὺ ἐπρόκειτο νὰ τὴν κατηχήσῃ εἰς ταῦτα ἔπρεπε νὰ μὴ προκαλῆ ὑποψίαν), ὅταν ἤκουσε περὶ ζῶντος ὕδατος ἐνόμισεν ὅτι αὐτὸ λέγεται περὶ τοῦ κοινοῦ ὕδατος. Ὅταν τέλος ἀντελήφθη, ὅτι αὐτὰ ποὺ ἐλέγοντο ἦσαν πνευματικὰ ἐπίστευσε μὲν ὅτι ἤμπορεῖ τὸ ὕδωρ νὰ ἐκδιώκῃ τὴν ἀνάγκη τῆς δίψης, ἀλλὰ δὲν εἶχε καταλάβει ἀκόμη, τί τέλος πάντων ἦτο αὐτό,, ἀλλ' ἀμφέβαλλεν ἀκόμη, ἐπειδὴ ἐνόμιζε ὅτι αὐτὰ ἦσαν βεβαίως ἀνώτερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἤμποροῦν νὰ γίνουν κατανοητὰ διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε καλῶς, περὶ τίνος ἀκριβῶς ἐπρόκειτο.

Τώρα ὅμως ἐπειδὴ ἔβλεπε καλύτερα, ἀλλὰ δὲν κατανοεῖ τὸ πᾶν (διότι εἶπε, «Δῶσε μου αὐτὸ τὸ ὕδωρ, διὰ νὰ μὴ διψῶ, οὔτε νὰ ἔρχωμαι ἐδῶ πρὸς ἀντλησιν»), ἤδη ἐπρότιμησεν αὐτόν ἀπὸ τὸν Ἰακώβ. Δὲν ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ αὐτὴν ἐδῶ τὴν πηγὴν, ἐὰν λάβω ἀπὸ ἐσὲ ἐκεῖνο τὸ ὕδωρ. Βλέπεις κατὰ ποῖον τρόπον προτιμᾷ αὐτόν ἀπὸ τὸν πατριάρχην; Αὐτὸ εἶναι δεῖγμα εὐσεβοῦς ψυχῆς. Ἐδειξε πόσο

ἡλικίαν εἶχε περὶ τοῦ Ἰακώβ δόξαν εἶδε τὸν βελτίονα, καὶ οὐκ ἀπειροχέδη τῇ προλήψει. Οὔτε οὖν εὐκολος ἢ γυνή (οὐ γὰρ ἀπλῶς κατεδέξατο τὰ λεγόμενα· πῶς γὰρ ἢ μετὰ τοσαύτης ἀκριθείας ἐκζητήσασα;), οὔτε ἀπειθῆς καὶ φιλό-
 5 νεικος. Καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἀπὸ τῆς αἰτήσεως. Καίτοι καὶ Ἰουδαίοις εἶπέ ποιε· «Ὅς ἂν φάγη ἐκ τῆς σαρκός μου, οὐ μὴ πεινάσει· καὶ ὁ πσιεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει πώποτε». Ἄλλ' οὐ μόνον οὐκ ἐπίσιευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐσκανδαλίσθησαν. Ἡ γυνή δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν, ἀλλὰ καὶ παραμένει καὶ
 10 αἰτεῖ. Ἰουδαίοις μὲν οὖν ἔλεγεν, «Ὁ πσιεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει»· τῇ δὲ γυναικὶ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ παχύτερον, «Ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, οὐ μὴ διψήσει». Ἐπαγγελία γὰρ ἦν πνευματικῶν καὶ οὐχ ὄρωμένων πραγμάτων. Διὰ τοῦτο ἐπάρας αὐτῆς τὸν νοῦν ταῖς ὑποσχέσεσιν, ἔτι τοῖς αἰ-
 15 σθητικοῖς ἐνδιατριβεῖ ρήμασι, διὰ τὸ μηδέπω δύνασθαι χωρῆσαι τῶν πνευματικῶν τὴν ἀκρίθειαν. Εἰ γὰρ εἶπεν, διτι Ἐ-
 ἂν πσιεύσης εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσεις, οὐκ ἂν ἐνόησε τὸ εἰρημένον, οὐκ εἰδυῖα τίς ποτέ ἐστιν ὁ διαλεγόμενος, οὐδὲ περὶ ποίου δίψους ἔλεγεν.

20 Τίνος οὖν ἔνεκεν οὐχὶ καὶ ἐπὶ Ἰουδαίων τοῦτο ἐποίησεν; Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν πολλὰ σημεῖα ἑωρακότες ἦσαν· αὕτη δὲ σημεῖον μὲν εἶδεν οὐδέν, τῶν δὲ ρημάτων ἤκουσε πρῶτον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν διὰ προφητείας ἀποκαλύπτει τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ καὶ οὐκ εὐθέως ἐπάγει τὸν ἔλεγχον·
 25 ἀλλὰ τί φησιν; «Ὑπαγε, φώνησόν σου τὸν ἄνδρα, καὶ ἐλθὲ ὧδε. Ἡ δὲ φησιν· Οὐκ ἔχω ἄνδρα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Καλῶς εἶπες, διτι Ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσ-
 σῃς καὶ νῦν, ὃν ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ. Τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας. Λέγει αὐτῷ ἢ γυνή, Κύριε, θεωρῶ διτι προφή-
 30 τῆς εἰ οὐ».

Βαβαί, πόση τῆς γυναικὸς ἢ φιλοσοφία! πῶς πράως τὸν ἔλεγχον δένεται! Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλε, φηοί; Διατί,

μεγάλην γνώμην εἶχε περὶ τοῦ Ἰακώβ, εἶδε τὸν καλύτερον ἀπὸ τὸν Ἰακώβ καὶ δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὴν πρώτην γνώμην της. Δὲν ἦτο ἡ Σαμαρεῖτις εὐπιστος (διότι δὲν ἐδέχθη ἄνευ κρίσεως τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ ἠρεύνησε μὲ τὴν ἀκρίβειαν), οὔτε ἄπιστος καὶ φιλόνεικος. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀπέδειξε μὲ τὴν αἴτησίν της. Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς εἶπεν εἰπεῖ κάποτε εἰς τοὺς Ἰουδαίους· «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ φάγη ἀπὸ τὴν σάρκα μου δὲν θὰ πεινάσῃ καὶ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμὲ δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ». Καὶ ὅχι μόνον δὲν ἐπίστευσαν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐσκανδαλίσθησαν. Ἡ γυνὴ ὅμως δὲν ἔπαθε κάτι τέτοιο· παραμένει καὶ ζητεῖ. Καὶ εἰς τοὺς μὲν Ἰουδαίους ἔλεγεν, «Ὅποιος πιστεύει εἰς ἐμὲ, δὲν θὰ διψάσῃ», ἐνῶ εἰς τὴν γυναῖκα εἶπε κατὰ τρόπον ὀλιγώτερον λεπτόν, «Ἐκεῖνος ποὺ πίνει ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕδωρ, δὲν θὰ διψάσῃ». Διότι ἦτο ὑπόσχεσις πνευματικῶν καὶ ὅχι ὀρατῶν πραγμάτων. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τὴν ἐπλήρωσε μὲ ἐλπίδας διὰ τῶν ὑποσχέσεων, ἐπιμένει ἀκόμη εἰς τὰ αἰσθητά, ἐπειδὴ ἐκείνη δὲν ἠμποροῦσε νὰ κατανοήσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὰ πνευματικά. Διότι, ἐὰν ἔλεγεν· Ἐὰν πιστεύσῃς εἰς ἐμὲ, δὲν θὰ διψήσῃς, δὲν θὰ ἐκαταλάβαιεν, ἐπειδὴ δὲν ἐγνώριζε ποῖος ἦτο ὁ συνομιλητὴς της, οὔτε περὶ ποίας δίψης ὠμίλει.

Διατί ὅμως δὲν ὠμίλησε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ εἰς τοὺς Ἰουδαίους; Διότι ἐκεῖνοι μὲν εἶχον ἰδεῖ πολλὰ θαύματα, ἐνῶ αὐτὴ δὲν εἶδε κανὲν θαῦμα, ἀλλὰ πρῶτα ἤκουσε λόγια. Διὰ τοῦτο ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὴν τὴν δύναμίν του μὲ τὴν προφητείαν καὶ δὲν τὴν ἐλέγχει ἀμέσως. Ἄλλὰ τί λέγει; «Πήγαινε, φώναξε τὸν ἄνδρα σου καὶ ἔλα ἐδῶ. Αὐτὴ δὲ ἀποκρίνεται· Ἐὰν ἔχω ἄνδρα». Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς· Καλὰ εἶπες, ὅτι δὲν ἔχεις ἄνδρα, διότι πέντε ἄνδρας ἐπῆρες καὶ τώρα ἐκεῖνος ποὺ ἔχεις, δὲν εἶναι ἄνδρας σου. Εἰς αὐτὸ εἶπες ἀλήθεια. Λέγει εἰς αὐτὸν ἡ γυνὴ· Κύριε, βλέπω, ὅτι σὺ εἶσαι προφήτης».

Ἀλήθεια, πόσο μεγάλη ἦτο ἡ σύνεσις τῆς γυναικός! Πόσον ἦσυχον δέχεται τὸν ἔλεγχον! Διατί, θὰ ἐρωτήσῃς,

εἶπέ μοι οὐχὶ καὶ Ἰουδαίους ἤλεγξε πολλάκις, καὶ τούτου
 μείζονα; Οὐ γάρ ἐστιν ἴσον τὰ ἐν διανοίᾳ ἀπόρρητα εἰς μέ-
 σον ἀγαγεῖν, καὶ πράγμα γινόμενον λάθρα καιάδηλον ποι-
 εῖν. Τὸ μὲν γὰρ Θεοῦ μόνον ἐστί, καὶ οὐδεὶς ἕτερος οἶδει
 5 εἰ μὴ ὁ ἐν διανοίᾳ ἔχων· τὰ δέ, οἱ κοινωνοῦντες ἐπίστανται
 ἅπαντες. Ἄλλ' ὅμως ἐλεγχθέντες οὐ φέρουσι πρῶως· ἀλλ'
 εἰπόντιος, «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;», οὐ μόνον οὐ θαυμά-
 ζουσιν ὡς ἡ γυνή, ἀλλὰ καὶ λοιδοροῦσι καὶ ὑβρίζουσι. Καί-
 τοι γε ἐκεῖνοι μὲν καὶ ἀπὸ ἄλλων σημείων εἶχον τὴν ἀπό-
 10 δεῖξιν, αὕτη δὲ τοῦτο μόνον ἦν ἀκηκουῖα· ἀλλ' ὅμως οὐ μό-
 νον οὐκ ἐθαύμασαν, ἀλλὰ καὶ ὑβρισαν λέγοντες, «Δαιμόνι-
 ον ἔχεις, τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;».

Αὕτη δὲ οὐ μόνον οὐχ ὑβρίζει, ἀλλὰ καὶ θαυμάζει καὶ
 ἐκπλήττειται, καὶ προφήτην εἶναι ὑπονοεῖ· καίτοι μείζονως
 15 ἂν ὁ ἔλεγχος οὗτος τῆς γυναικὸς ἦψατο, ἢ ἐκείνων ἐκεῖ-
 νος. Τοῦτο μὲν γὰρ ταύτης μόνης ἀμάρισμα ἦν, ἐκεῖνο δὲ
 κοινόν. Οὐχ οὕτω δὲ ἐπὶ τοῖς κοινοῖς, ὡς ἐπὶ τοῖς ἰδίοις
 δακνόμεθα. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν μέγα ὄνοντι τι κατορθοῦν, ἂν
 τὸν Χριστὸν ἀνέλωσι· τὸ δὲ τῆς γυναικὸς ὠμολόγητο παρὰ
 20 πᾶσι πονηρὸν εἶναι· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐδυσχέρανεν ἡ γυνή,
 ἀλλ' ἐξεπλάγη καὶ ἐθαύμαζεν.

Καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναὴλ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἐποίησεν ὁ
 Χριστός. Οὐ γὰρ προηγουμένως τὴν προφητείαν εἰσήγαγεν,
 οὐδὲ εἶπεν, «Εἶδόν σε ὑπὸ τὴν συκῆν», ἀλλ' ὅτε ἐκεῖνος
 25 εἶπε, «Πόθεν με γινώσκεις», τότε τοῦτο ἐπήγαγεν. Ἐβού-
 λητο γὰρ καὶ τῶν προσηγήσεων καὶ τῶν θαυμάτων τὰς ἀρ-
 χὰς παρ' αὐτῶν λαμβάνειν τῶν προσιόντων αὐτῷ, ὥστε καὶ
 οἰκειοῦσθαι τοῖς γινόμενοις μᾶλλον αὐτοῦς καὶ τὴν τοῦ
 κενοδοξεῖν διαφυγεῖν ὑπόνοιαν. Τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ.
 30 Τὸ μὲν γὰρ προηγουμένως ἐλέγξαι, ὅτι «Ἄνδρα οὐκ ἔχεις»,

δὲν ἀντέδρασε; Διατί; Μήπως καὶ τοὺς Ἰουδαίους δὲν ἤλεγξε πολλὰς φορὰς καὶ μάλιστα αὐστηρότερον; Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο ν' ἀποκαλύπτῃ κανεὶς τὰ ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς καὶ τὸ νὰ κάμνῃ φανερόν κάτι ποὺ γίνεται κρυφά. Διότι τὸ πρῶτο μὲν εἶναι τοῦ Θεοῦ μόνον καὶ κανεὶς ἄλλος δὲν γνωρίζει, παρὰ μόνον ἐκεῖνος ποὺ τὰ ἔχει εἰς τὴν ψυχὴν του. Τὸ δεύτερον ὅμως εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους τοὺς οἰκείους. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν ἠνεύχοντο ἤσυχον τὸν ἔλεγον. Καὶ ὅταν ὁ Ἰησοῦς ἠρώτησε, «Διατί ζητεῖτε νὰ με σκοτώσετε», ὄχι μόνον δὲν θαυμάζουν, ὅπως ἡ γυνή, ἀλλὰ τὸν λοιδοροῦν καὶ τὸν ὑβρίζουν. Καὶ ὅμως οἱ μὲν Ἰουδαῖοι εἶχον ἀποδείξεις περὶ αὐτοῦ καὶ ἀπὸ ἄλλα θαύματα, ἐνῶ ἡ Σαμαρεῖτις μόνον τοῦτο εἶχεν ἀκούσει. Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι ὄχι μόνον δὲν ἐθαύμασαν, ἀλλὰ καὶ τὸν ὑβρισαν λέγοντες· «Δαιμόνιον ἔχεις. Ποῖος ζητεῖ νὰ σὲ σκοτώσῃ;»⁶.

Ἡ Σαμαρεῖτις ὅμως ὄχι μόνον δὲν τὸν ὑβρίζει, ἀλλὰ θαυμάζει καὶ ἐκπλήσσεται καὶ ἐκφράζει τὴν γνώμην, ὅτι εἶναι προφήτης. Καὶ ὅμως ὀξύτερον ἤλεγξεν αὐτήν, παρὰ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι τοῦτο μόνον ἦτο τὸ ἀμάρτημα ἐκείνης, ἐνῶ ὅλων τῶν ἄλλων ἦτο κοινόν. Καὶ δὲν λυπούμεθα συνήθως διὰ τὰ κοινά, ἀλλὰ διὰ τὰ ἰδιαίτερα ἀμαρτήματα. Καὶ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἐνόμιζαν, ὅτι θὰ ἐπιτύχουν κάτι τὸ σπουδαῖον, ἂν φονεύσουν τὸν Χριστόν. Τῆς γυναικὸς ὅμως τὸ ἀμάρτημα ἦτο γνωστὸν εἰς ὅλους. Ἄλλ' αὐτὴ δὲν ἐστενοχωρήθη, ἀλλ' ἔδειξεν ἐκπληξιν καὶ θαυμασμόν.

Τὸ αὐτὸ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς μὲ τὸν Ναθαναήλ. Διότι δὲν ἀνέφερε τὴν προφητείαν ἐνωρίτερον, οὔτε εἶπε, «Σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν», ἀλλ' ὅταν ἐκεῖνος ἠρώτησεν «Ἀπὸ ποῦ με γνωρίζεις», τότε τοῦ ἀπήντησε. Διότι ἤθελε νὰ κάμνῃ ἀρχὴν τῶν θαυμάτων καὶ τῶν προφητειῶν ἀπὸ ἐκείνους, ποὺ προσήρχοντο εἰς αὐτόν, ὥστε καὶ νὰ συμπιλιώνωνται αὐτοὶ περισσότερο μὲ ὅσα ἐγίνοντο καὶ αὐτὸς νὰ ἀποφεύγῃ τὴν ὑποψίαν τῆς κενοδοξίας. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν. Διότι ἐνόμιζεν ὅτι θὰ

ἔδόκει φορτικὸν εἶναι καὶ περιττὸν τὸ δὲ παρ' αὐτῆς λαβόντα τὴν αἰτίαν, πάντα ταῦτα διορθοῦν, καὶ σφόδρα ἀκολουθῶν ἦν καὶ τὴν ἀκούουσαν πρασιέραν εἰργάζετο.

Καὶ ποία ἀκολουθία, φησί, τὸ εἰπεῖν, «Ὑπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου»; Περὶ δώρεα ἦν ὁ λόγος καὶ χάριτος ὑπερβαινούσης τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐπέκειτο ἡ γυνὴ ζητοῦσα λαβεῖν, καὶ λέγει «Φώνησον σου τὸν ἄνδρα», ὡσανεὶ ἐνδεικνύμενος ὅτι κακείνον δεῖ κοινωνῆσαι τούτῳ. Ἡ δὲ σπεύδουσα λαβεῖν καὶ κρύπτουσα τὸ αἰσχρὸν τοῦ πράγματος καὶ οἰομένη πρὸς ἄνθρωπον διαλέγεσθαι, φησὶν, «Οὐκ ἔχω ἄνδρα». Ταῦτα ἀκούσας ὁ Χριστός, εὐκαίρως λοιπὸν ἐπάγει τὸν ἔλεγχον, ἀμφότερα μετὰ ἀκριθείας λέγων. Τούς τε γὰρ προτέρους ἠρίθμησεν ἅπαντας, καὶ τὸν νῦν κρυπτόμενον ἤλεγξε.

15 Τί οὖν ἡ γυνή; Οὐκ ἐδυοχέρανεν, οὐδὲ ἀφείσα ἔφυγεν, οὐδὲ ὕβριν τὸ πράγμα ἐνόμισεν εἶναι ἀλλὰ θαυμάζει μᾶλλον αὐτὸν καὶ προσκαριτερεῖ πλέον «Θεωρῶ γάρ», φησὶν, «ὅτι προφήτης εἶ σύ». Καὶ σκόπει αὐτῆς τὴν σύνεσιν· Οὐδὲ ἐνταῦθα εὐθέως ἐπέδραμεν, ἀλλ' ἔτι περιοκοπεῖται καὶ 20 θαυμάζει. Τὸ γάρ, «Θεωρῶ», τοῦτό ἐστι, Φαίνη μοι προφήτης εἶναι. Εἶτα ἐπειδὴ τοῦτο ὑπόπιενσεν, οὐδὲν βιωτικὸν αὐτὸν ἐρωτᾷ, οὐ περὶ σώματος ὑγείας, οὐ περὶ χρημάτων, οὐ περὶ πλούτου, ἀλλὰ περὶ δογμάτων εὐθέως. Τί γὰρ φησιν, «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν»· τοὺς 25 περὶ τὸν Ἀβραάμ λέγουσα καὶ γὰρ ἐκεῖ φασὶ τὸν υἱὸν ἀνηγέχθαι· «Καὶ πῶς ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ὅπου χρὴ προσκυνεῖν;».

3. Εἶδες πῶς ὑψηλοτέρα τῇ διανοίᾳ γέγονεν; Ἡ γὰρ ὑπὲρ τοῦ μὴ σκύλλεσθαι διὰ τὸ διψῆν μεριμνῶσα, καὶ ὑπὲρ

εἶναι ἐνοχλητικὸν καὶ δυσάρεστον, ἐὰν τὴν κατηγορεῖ μεθυστικῶς λέγων, «Δὲν ἔχεις ἄνδρα». Τὸ νὰ διορθώσῃ ὅμως πάντα ταῦτα, ἀφοῦ ἔλαβε τὴν ἀφορμὴν ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἰδίαν καὶ πολὺ εὐλογον ἦτο καὶ τὴν ἀκούουσαν ἔκαμνε πρακτικώτερον.

Καὶ ποία συμφωνία, θὰ ἐρωτήσῃς, ὑπάρχει μὲ τὸ νὰ εἰπῇ, «Πήγαινε, φώναξε τὸν ἄνδρα σου;». Ἐπρόκειτο περὶ ἡλικίας καὶ χάριτος, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ἐστέκετο ἡ γυνὴ καὶ ἐπέμενε νὰ μάθῃ, ἐνῶ ἐκεῖνος τῆς εἶπε· «Φώναξε τὸν ἄνδρα σου», σὰν νὰ ἤθελε νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἔπρεπε καὶ ἐκεῖνος νὰ γίνῃ μέτοχος αὐτῶν. Ἐκείνη ὁμοίως ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ μάθῃ καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ κρύψῃ τὴν ἐντροπὴν τῆς καὶ ἐπειδὴ ἐνόμισεν ὅτι συζητεῖ μὲ ἄνθρωπον, ἀπαντᾷ· «Δὲν ἔχω ἄνδρα». Ὅταν ὁ Χριστὸς ἤκουσεν αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν, τὴν ἐλέγχει καταλλήλως, ἐξηγῶν ἀμφότερα μὲ ἀκρίβειαν. Διότι ἀπηρίθμησε ὅλους τοὺς προηγουμένους ἄνδρας καὶ ἀπεκάλυψε καὶ αὐτὸν ποὺ τώρα ἐκρύπτετο.

Τί ἔκαμεν ἡ γυνή; Δὲν ἐστενοχωρήθη, οὔτε τὸν ἄφροντα καὶ ἔφυγεν, οὔτε ἐνόμισεν ὅτι τοῦτο ἦτο ὑβριστικόν, ἀλλὰ τὸν θαυμάζει περισσότερο καὶ ἐπιμένει περισσότερο «Νομίζω, ὅτι εἶσαι προφήτης», τοῦ λέγει. Καὶ πρόσεχε τὴν σύνεσιν αὐτῆς. Δὲν ἔτρεξεν ἀμέσως, ἀλλ' ἐξετάζει ἀκόμη καὶ θαυμάζει. Διότι τὸ «Νομίζω» σημαίνει μοῦ φαίνεσαι ὅτι εἶσαι προφήτης. Ἐλεῖπα, ἐπειδὴ ὑπωπεύθη κάτι τέτοιον δὲν τὸν ἐρωτᾷ τίποτε τὸ γήϊνον, οὔτε περὶ σωματικῆς γείας, οὔτε περὶ χρημάτων, οὔτε περὶ πλούτου, ἀλλ' ἀμέσως περὶ δογμάτων. Διότι, τί εἶπεν; «Οἱ πατέρες μας εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐλάτρευσαν τὸν Θεόν», ἐννοοῦσα τὸν Ἀβραάμ. Διότι ἐκεῖ λέγουν, ὅτι ὠδηγήθη ὁ υἱὸς του. «Καὶ πῶς σεῖς λέγετε, ὅτι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εἶναι ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ λατρεύεται ὁ Θεός;».

3. Βλέπεις, πῶς ἐγένετο ὑψηλοτέρα κατὰ τὸν νοῦν. Διότι ἐνῶ ἐφρόντιζε διὰ νὰ σβῆσῃ τὴν δίψαν τῆς, τῶς

δογμάτων ἐρωτᾷ λοιπόν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἔλυσε τὸ ζήτημα (οὐ γὰρ τοῦτο ἦν αὐτῷ περισπούδαστον, πρὸς τὰ λεγόμενα ἀπλῶς ἀποκρίνεσθαι· παρέλκον γὰρ ἦν), ἀλλὰ ἄγει τὴν γυναῖκα πάλιν ἐπὶ τὸ μείζον ὕψος· καὶ οὐ πρότερον αὐτῇ περὶ τούτων διαλέγεται, ἕως ὡμολόγησεν ὅτι προφήτης ἐστίν, ὥσπερ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας ἀκούσαι λοιπόν τῶν λεγομένων. Ἡ γὰρ τοῦτο πειθεῖσα, οὐκ ἔτι λοιπόν περὶ τῶν ρηθησομένων ἀμφιβάλλειν εἶχεν.

Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν καὶ ἐρυθριάσωμεν λοιπόν. Ἰννὴ 10 πέντε ἄνδρας ἐσχηκῦια καὶ Σαμαρεῖτις οὖσα, τοσαύτην περὶ δογμάτων ποιεῖται σπουδὴν, καὶ οὐχ ὁ καιρὸς τῆς ἡμέρας, οὐ τὸ ἐφ' ἕτερόν τι παραγενέσθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν αὐτὴν ἀπήγαγε τῆς περὶ τὰ τοιαῦτα ζητήσεως· ἡμεῖς δὲ οὐ μόνον περὶ δογμάτων οὐ ζητοῦμεν, ἀλλὰ καὶ περὶ πάντων 15 ἀπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχε διακεῖμεθα. Διὰ τοῦτο τὰ πάντα ἡμέληται. Τίς γὰρ ὑμῶν, εἶπέ μοι, ἐν οἰκίᾳ γενόμενος, πυκτίον ἔλαβε χριστιανικὸν μετὰ χειρᾶς καὶ τὰ ἐγκείμενα ἐπῆλθε καὶ ἠρεύνησε τὴν Γραφήν; Οὐδεὶς ἂν ἔχοι ταῦτα εἰπεῖν· ἀλλὰ πειτούς μὲν καὶ κύβους παρὰ τοῖς πλείοσιν 20 εὐρῆσομεν ὄντας, βιβλία δὲ οὐδαμοῦ, ἀλλὰ καὶ παρ' ὀλίγοις.

Καὶ οὗτοι δὲ τοῖς οὐκ ἔχουσιν ὁμοίως διάκεινται, δῆσαντες αὐτὰ καὶ ἀποθέμενοι διαπαντός ἐν κιβωτίοις· καὶ ἡ πᾶσα αὐτοῖς σπουδὴ περὶ τὴν τῶν ὑμένων λεπτότητα καὶ τὸ τῶν γραμμάτων κάλλος, οὐ περὶ τὴν ἀνάγνωσιν. Οὐδὲ 25 γὰρ ὑπὲρ ὠφελείας καὶ κέρδους τὴν κτησὶν αὐτῶν πεποιθῆνται, ἀλλὰ πλούτου καὶ φιλοτιμίας ἐπίδειξιν ποιούμενοι, περὶ ταῦτα ἐσπουδάκασιν τοσαύτη τῆς κενοδοξίας ἢ ὑπερβολῆ. Οὐδενὸς γὰρ ἀκούω φιλοτιμουμένου, ὅτι οἶδε τὰ ἐγκείμενα, ἀλλ' ὅτι χρυσοῖς ἔχει γράμμασιν ἐγγεγραμμένον.

πλέον ἐρωτᾶ περὶ δογμάτων. Τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Δὲν ἔλυσε τὸ ζήτημα (διότι δὲν ἦτο τοῦτο ἡ μεγάλη φροντίς του, τὸ ν' ἀπαντᾶ δηλαδὴ εἰς τὰς ἐρωτήσεις λεπτομερῶς. Διότι τοῦτο ἦτο περιττόν), ἀλλ' ὀδηγεῖ πάλιν τὴν γυναῖκα εἰς μεγαλύτερον ὕψος. Καὶ δὲν ὠμίλησεν εἰς αὐτὴν περὶ τούτων ἐνωρίτερον, παρὰ δταν ἐκείνη παρεδέχθη ὅτι εἶναι προφήτης, διὰ νὰ δώσῃ τοῦ λοιποῦ μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς τὰ λόγια του. Διότι αὐτὴ, δταν ἐπίστευσε τοῦτο, ἔπαυσε πλέον νὰ ἔχῃ ἀμφιβολίας δι' ὅσα ἐπρόκειτο νὰ λεχθοῦν εἰς τὸ ἐξῆς.

Ἄς ἐντραπῶμεν λοιπὸν καὶ ἄς κοκκινίσωμεν ἀπὸ ἐντροπὴν. Γυνὴ πού εἶχε πέντε ἄνδρας καὶ ἐπὶ πλέον ἦτο Σαμαρεῖτις, δεικνύει τόσῃν προθυμίαν περὶ τῶν δογμάτων καὶ οὔτε ἡ ὥρα τῆς ἡμέρας, οὔτε ἄλλη ἀπασχόλησις ἢ κάποια ἄλλη ἐργασία δὲν τὴν ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἡμεῖς δμως ὄχι μόνον δὲν ἐρωτῶμεν περὶ δογμάτων ἀλλ' εἴμεθα εἰς ὅλα ἀδιάφοροι καὶ ἀμελεῖς. Δι' αὐτὸ ἔχουν παραμεληθῆ τὰ πάντα. Διότι, ἐρωτῶ, ποῖος ἀπὸ σᾶς, εὐρισκόμενος εἰς τὴν οἰκίαν του, ἔπιασε εἰς τὰ χέρια του χριστιανικὸν βιβλίον καὶ ἐμελέτησε τὰ ἀναγραφόμενα καὶ ἠρεύνησε τὴν Γραφήν; Κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ κάτι τέτοιο. Ἄλλ' ἀστραγάλους καὶ ζάρια θὰ εὔρωμεν εἰς τοὺς περισσοτέρους, βιβλία δμως; πουθενά, ἢ μόνον εἰς ὀλίγους.

Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ ὁμοιάζουν μὲ ἐκείνους πού δὲν ἔχουν διότι τὰ φυλάσσουν ἀφοῦ τὰ ἔδεσαν καὶ τὰ ἐτοποθέτησαν εἰς τὰ κιβώτια. Καὶ ὅλη ἡ φροντίς των ἐξαντλεῖται γύρω ἀπὸ τὴν λεπτότητα τῶν μεμβρανῶν καὶ τὴν ὠραιότητα τῶν γραμμάτων καὶ ὄχι διὰ τὴν ἀνάγνωσιν. Διότι δὲν ἀπέκτησαν ταῦτα χάριν ὠφελείας καὶ κέρδους, ἀλλὰ διὰ νὰ κάμνουν ἐπίδειξιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς φιλοδοξίας των, δι' αὐτὰ μόνον ἀσχολοῦνται. Τόσον ἀπέραντος εἶναι ἡ κενοδοξία των. Διότι δὲν ἀκούω ὅτι ἐφιλοτιμήθη κανεὶς νὰ διαβάσῃ τὰ γραφόμενα, ἀλλ' ὅτι ἐπιγράφει τὰ βιβλία του μὲ χρυ-

Καὶ τί τὸ κέρδος; εἶπέ μοι. Οὐ γὰρ διὰ ταῦτα ἐδόθησαν αἱ
Γραφαί, ἵνα ἐν βιβλίοις αὐτὰς ἔχωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ
ἐν καρδίαις αὐτὰς ἐγκολάψωμεν.

Ὡς αὕτη γε ἡ κτησίς Ἰουδαϊκῆς ἐστὶ φιλοτιμίας, τὸ
5 ἐν τοῖς γράμμασι κατατίθεσθαι μόνον τὰς ἐντολάς· ἡμῖν δὲ
οὐδὲ τὴν ἀρχὴν οὕτως ὁ νόμος ἐδόθη, ἀλλ' ἐν πλαξὶ καρ-
δίας σαρκίνας. Καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων βιβλία κε-
κτῆσθαι, ἀλλὰ καὶ παραινῶ τοῦτο καὶ σφόδρα εὐχομαι.
βούλομαι δὲ ἔξ ἐκείνων καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰ νοήματα
10 εἰς τὴν διάνοιαν περιφέρεσθαι τὴν ἡμετέραν, ἵνα οὕτω
καθαίρηται δεχομένη τὴν τῶν γραμμάτων νόησιν. Εἰ γὰρ
ἐν οἰκίᾳ, ἔνθα ἂν Εὐαγγέλιον ἢ κείμενον, οὐ τολμήσει προ-
ελθεῖν ὁ διάβολος, πολλῶ μᾶλλον ψυχῆς νοήματα τοιαῦτα
περιφερούσης οὐχ ἄφεταιί ποτε, οὐδὲ ἐπιθήσεται δαίμων, ἢ
15 ἁμαρτίας φύσις.

Ἀγίασον τοίνυν τὴν ψυχὴν σου, ἀγίασόν σου τὸ σῶ-
μα, ἀεὶ ταῦτα ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ ἐπὶ τῆς γλώσσης ἔχων.
Εἰ γὰρ ἡ αἰσχρολογία καταρρυποῖ, καὶ δαίμονας καλεῖ, εὐ-
δηλον ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀνάγνωσις ἀγιάζει καὶ τὴν τοῦ
20 Πνεύματος ἐπισπᾶται χάριν. Θεῖαί εἰσιν ἐπῶδαι τὰ γράμ-
ματα. Ἐπάδωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς καὶ τοῖς ἐν τῇ ψυχῇ πάθε-
σιν τὰ ἀπ' ἐκείνων φάρμακα κατασκευάζωμεν. Ἄν γὰρ εἰ-
δῶμεν τίνα ἐστὶ τὰ ἀναγινωσκόμενα, μετὰ πολλῆς ταῦτα
ἀκουσόμεθα τῆς προθυμίας.

25 Ταῦτα ἀεὶ λέγω καὶ λέγων οὐ παύσομαι. Πῶς γὰρ οὐκ
ἄτιπον, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς καθημένους καὶ ἡνιόχων
καὶ ὀρχησιῶν καὶ ὀνόματα καὶ γένη καὶ πόλεις καὶ ἐνερ-
γείας λέγειν τρόπους καὶ αὐτῶν δὲ τῶν ἵππων καὶ ἀρειτὴν
καὶ κακίαν μετὰ ἀκριβείας ἀπαγγέλλειν· τοὺς δὲ ἐνταῦ-

σᾶ γράμματα. Εἶπέ μου, λοιπόν, ποῖο εἶναι τὸ κέρδος; Διότι αἱ Γραφαὶ δὲν μᾶς ἐδόθησαν, διὰ νὰ τὰς ἔχωμεν μόνον εἰς τὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τὰς καράξωμεν εἰς τὰς καρδίας μας.

Ἀσφαλῶς αὕτη ἡ ἀπόκτησις βιβλίων εἶναι δεῖγμα τῆς Ἰουδαϊκῆς φιλοδοξίας, τὸ νὰ ἐγγράφονται δηλαδὴ αἱ ἐντολαὶ μόνον μὲ τὰ γράμματα. Εἰς ἡμᾶς ὅμως ὁ νόμος δὲ ἐδόθη ἔτσι ἀπὸ τὴν ἀρχήν, ἀλλ' εἰς σαρκικὰς πλάκας τῆς καρδίας. Καὶ δὲν τὰ λέγω αὐτά, διὰ νὰ σᾶς ἐμποδίσω ν' ἐποκτήσετε βιβλία, ἀλλ' ἐπὶ πλέον σᾶς ἐπαινῶ διὰ τοῦτο καὶ εὐχομαι νὰ γίνεταί. Θέλω ὅμως ἀπὸ τὰ βιβλία νὰ περιστρέφονται τὰ γράμματα καὶ νὰ νοήματα εἰς τὸν νοῦ σας, διὰ νὰ καθαρίζεται δεχόμενος τὸ νόημα τῶν συγγραφέων. Διότι, ἐὰν εἰς μίαν οἰκίαν, ὅπου ὑπάρχει τὸ Εὐαγγέλιον, δὲν θὰ τολμήσῃ νὰ εἰσέλθῃ ὁ διάβολος, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν θὰ θίξῃ ποτὲ τὴν ψυχὴν ποῦ ἀσχολεῖται μὲ τοιαῦτα διανοήματα, οὔτε θὰ τὴν κυριεύσῃ ὁ δαίμων, ἢ φύσις τῆς ἁμαρτίας.

Ἀγίασε λοιπόν τὴν ψυχὴν σου, ἀγίασε τὸ σῶμα σοῦ ἔχων ταῦτα διαρκῶς εἰς τὴν καρδίαν σου καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν σου. Διότι, ἐὰν ἡ αἰσχρολογία καταρρυπαίνῃ καὶ προκαλῇ τοὺς δαίμονας, εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ πνευματικὴ ἀναγνωσις ἀγιάζει καὶ προσελκύει τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Διότι αἱ Γραφαὶ εἶναι θεῖα ἄσματα. Ἄς ψάλωμε λοιπόν ἐσωτερικῶς καὶ ᾄς μεταχειριζώμεθα ἐκεῖνα τὰ φάρμακα διὰ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς. Διότι, ἐὰν γνωρίσωμεν αὐτὰ ποῦ ἀναγινώσκονται, μὲ μεγάλην προθυμίαν θὰ ἀκούσωμεν ταῦτα.

Αὐτὰ λέγω πάντοτε καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ τὰ λέγω. Διότι, πῶς δὲν εἶναι παράλογον, αὐτοὶ ποῦ κάθηνται ἐπὶ τὴν ἀγορὰν νὰ διηγοῦνται τὰ ἐλαττώματα τῶν ἡνιόχων καὶ τὰ ὀνόματα τῶν χορευτῶν, τὴν καταγωγὴν, τὰς πόλεις καὶ τὰς πράξεις καὶ νὰ γνωρίζουν μὲ ἀκρίβειαν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν τῶν ἵππων, ὅσοι ὅμως συγκεντρώνονται ἐδ

θα ἀπαντήσῃς μηδὲν τῶν ὧδε γινομένων εἰδέναι, ἀλλὰ
καὶ αὐτῶν τῶν βιβλίων τὸν ἀριθμὸν ἀγνοεῖν; Εἰ γὰρ ἡδο-
νῆς ἕνεκεν ἐκεῖνα διώκεις, πλείονα ταύτην ἐνταῦθα οὔσαν
ἐπιδείξω. Τί γὰρ ἡδιον, εἶπέ μοι, τί δὲ θαυμασιότερον,
5 ἄνθρωπον ἀνθρώπῳ παλαίοντα ἰδεῖν ἢ ἄνθρωπον διαβόλῳ
πυκτιεύοντα καὶ σῶμα ἀσωμάτῳ δυνάμει συμπλεκόμενον καὶ
νικῶντα; Ταύτας θεωρῶμεν τὰς πάλας· ταύτας γὰρ καὶ
μιμήσασθαι εὐπρεπὲς καὶ λυσιτελὲς καὶ μιμουμένους σιε-
φανωθῆναι ἐνι· ἀλλὰ μὴ ἐκείνας, ὧν ὁ ζῆλος αἰσχύνῃν φέ-
10 ρι τῷ μιμουμένῳ. Ἐκείνην μὲν γὰρ μετὰ δαιμόνων θεω-
ρεῖς τὴν πάλην, ἂν ἄρα θεωρῆς· ταύτην δὲ μετὰ ἀγγέλων
καὶ τοῦ τῶν ἀγγέλων Δεσπότου.

Εἶπε γὰρ μοι εἴ γε σοι ἐξῆν μετὰ ἀρχόντων ἢ βασι-
λέων καθήμενον θεωρεῖν καὶ ἀπολαύειν τῆς θεωρίας, οὐ
15 μεγίστην ἡγοῦ τιμὴν εἶναι τοῦτο; Ἐνταῦθα δὲ μετὰ τοῦ
βασιλέως τῶν ἀγγέλων θεωρῶν καὶ ὄρῶν ἐκ μέσων κατε-
χόμενον τῶν νῶτων τὸν διάβολον καὶ πολλὰ μὲν φιλονει-
κοῦντα περιγενέσθαι, ἰσχύοντα δὲ οὐδέν, οὐ τρέχεις εἰς
τοιαύτην θεωρίαν; Καὶ πῶς ἐνι τοῦτο γενέσθαι; φησὶν. Ἄν
20 τὸ βιβλίον μετὰ χειρὸς ἔχη. Ὅφει γὰρ ἐν αὐτῷ καὶ τὰ
σκάμματα καὶ τοὺς μακροὺς διαύλους καὶ τὰς λαβὰς τὰς
ἐκείνου καὶ τοῦ δικαίου τὴν τέχνην. Ταῦτα δὲ θεωρῶν,
εἴσῃ καὶ αὐτὸς οὔτω παλαίειν καὶ ἀπαλλαγῆσθαι δαιμόνων.
Δαιμόνων γὰρ πανηγύρεις, οὐκ ἀνθρώπων θέατρα, τὰ
25 ἔξω τελούμενα. Εἰ γὰρ ἐν εἰδωλείῳ οὐ θέμις εἰσιέναι, πολ-
λῷ μᾶλλον εἰς ἑορτὴν σατανικὴν.

Ταῦτα λέγων καὶ διενοχλῶν οὐ παύσομαι, ἕως ἂν τὴν
ἐπιστροφὴν ἴδω. Ταῦτα γὰρ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν,

νά μὴ γνωρίζουν τίποτε ἀπὸ ὅσα γίνονται ἐδῶ ἀλλὰ καὶ ν' ἀγνοοῦν τὸν ἀριθμὸν καὶ αὐτῶν τῶν βιβλίων; Διότι, ἐὰν ἐπιδιώκῃς ἐκεῖνα δι' εὐχαρίστησίν σου, θὰ σοῦ ἀποδείξω ὅτι ἐδῶ ὑπάρχει μεγαλυτέρα. Διότι, ἐρωτῶ, τί εἶναι περισσότερο εὐχάριστον καὶ ἀξιοθαύμαστον, νὰ βλέπῃς νὰ παλαίῃ ἄνθρωπος ἐναντίον ἀνθρώπου, ἢ νὰ πυγμαχῇ ἄνθρωπος ἐναντίον διαβόλου, νὰ συμπλέκεται σῶμα μὲ ἀσώματον δύναμιν καὶ νὰ νικᾷ; Ἄς παρατηροῦμεν αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνας. Διότι αὐτοὺς εἶναι εὐπρεπὲς καὶ ὠφέλιμον νὰ μιμούμεθα καὶ εἶναι δυνατόν μιμούμενοι νὰ λάβωμεν τὸν στέφανον τῆς νίκης, ἀλλ' ὄχι ἐκείνους, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιθυμία ἐντροπιάζει τὸν μιμητήν. Διότι ἐκείνη ἡ πάλη ἀποβλέπει ἐναντίον τῶν δαιμόνων ἂν τὴν προσέξῃς. Παρατήρησε ὅμως καὶ αὐτὴν μὲ τοὺς ἀγγέλους καὶ μὲ τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων.

Εἶπέ μου, λοιπόν, ἐὰν σοῦ ἦτο δυνατόν καθήμενος μαζὶ μὲ ἄρχοντας ἢ βασιλεῖς νὰ βλέπῃς καὶ ν' ἀπολαύῃς τὸ θέαμα, δὲν νομίζεις ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγάλη τιμή; Ἐδῶ δὲ ἐνῶ παρατηρεῖς μὲ τὸν Βασιλέα τῶν ἀγγέλων καὶ βλέπεις ὅτι ὁ διάβολος ἔχει συλληφθῆ ἀπὸ τὰ νῶτα καὶ ὅτι ἀγωνίζεται πολὺ νὰ ὑπερισχύσῃ, δὲν κατορθώνει ὅμως τίποτε, δὲν τρέχεις εἰς αὐτὸ τὸ θέαμα; Καὶ πῶς ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτό; θὰ ἐρωτήσῃς. Ἄν κρατῆς εἰς τὰ χέρια σου τὸ βιβλίον. Διότι μέσα εἰς αὐτὸ θὰ ἰδῆς τοὺς αὔλακας, τὰς μακρὰς διορθώσεις, τὰς ἀφορμὰς ποὺ δίδει καὶ τὴν τέχνην τοῦ δικαίου. Ὅταν δὲ παρατηρήσῃς αὐτά, θὰ μάθῃς καὶ ἐσὺ νὰ παλαίῃς καὶ θ' ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τοὺς δαίμονας. Τὰ ἐξωτερικὰ ὅμως θεάματα εἶναι πανηγύρεις δαιμόνων καὶ ὄχι ἀνθρώπινα θεάματα. Διότι, ἂν δὲν ἐπιτρέπεται ἡ εἴσοδος εἰς εἰδωλολατρικὸν ναόν, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἐπιτρέπεται εἰς σατανικὴν ἑορτήν.

Δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω ταῦτα καὶ νὰ σᾶς παρανικῶ, ἕως ὅτου ἰδῶ ὅτι ἔχετε ἀλλάξει. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, τὸ νὰ τὰ λέγω, δι' ἐμὲ βεβαίως δὲν εἶναι βαρετόν.

φησὶν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. Μὴ δὴ βαρύνεσθε τὴν παραίνε-
 οιν. Εἰ γὰρ βαρύνεσθαι ἔδει, ἐμὲ ἔδει τὸν πολλάκις λέγον-
 τα καὶ οὐκ ἀκούμενον, οὐχ ἡμᾶς τοὺς ἀεὶ μὲν ἀκούοντας,
 ἀεὶ δὲ παρακούοντας. Ἄλλὰ μὴ γένοιτο διαπαντὸς ταῦτα
 δ ὑμᾶς ἐγκαλεῖσθαι, ἀλλὰ ἀπαλλαγέντας ταύτης τῆς αἰσχύ-
 ρης, καταξιωθῆναι τῆς πνευματικῆς θεωρίας καὶ τῆς μελ-
 λούσης δόξης ἀπολαῦσαι, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυ-
 ρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα
 τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

διὰ σᾶς ὅμως παρέχει ἀσφάλειαν'. Μὴ βαρύνεσθε λοιπὸν μὲ τὴν συμβουλήν μου. Διότι, ἐὰν κάποιος ἔπρεπε νὰ βαρύνεται, αὐτὸς εἶμαι ἐγώ, ὁ ὁποῖος ὁμιλῶ διαρκῶς χωρὶς νὰ εἰσακούωμαι καὶ ὄχι σεῖς, οἱ ὁποῖοι πάντοτε μὲν ἀκούετε, πάντοτε δὲ παρακούετε. Ἄλλ' εἶθε νὰ μὴ κατηγορηθῆτε ποτὲ ἔνεκα τούτων, ἀλλ' ἀφοῦ ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰσχύνην, ν' ἀξιωθῆτε τοῦ πνευματικοῦ θεάματος καὶ ν' ἀπολαύσετε τὴν μέλλουσαν δόξαν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ΄.

Ἰω. 4,21 - 27

«Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Γύναι, πίσιενσόν μοι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις
5 προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ. Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν».

1. Πανταχοῦ πίσιεως ἡμῖν δεῖ, ἀγαπητοί, πίσιεως, τῆς μητρὸς τῶν ἀγαθῶν, τοῦ τῆς σωτηρίας φαρμάκου καὶ
10 ταύτης ἄνευ οὐδὲν ἔστι κατὰσχεῖν τῶν μεγάλων δογματικῶν.
Ἄλλ' εἰκόσασι τοῖς πέλαγος νηὸς χωρὶς ἐπιχειροῦσι διαπερᾶν, οἳ μέχρι μὲν ὀλίγου νηχόμενοι διαρκοῦσι χερσὶν ὁμοῦ καὶ ποσὶ χρώμενοι, περαιτέρω δὲ προελθόντες, ταχέως ὑπὸ τῶν κυμάτων βαπίζονται· οὔτω καὶ οἱ τοῖς οἰκειοῖς χρώμενοι
15 λογιμοῖς, πρὶν ἢ τι μαθεῖν, ναγάγιον ὑπομένουσι· καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν, «Οἵτινες περὶ τὴν πίσιν ἐνανάγησαν».

Ἄπερ ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς πάθωμεν, τὴν ἱερὰν κατέχωμεν ἄγκυραν, δι' ἧς καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ Χριστὸς ἐπάγεται νῦν. Εἰπούσης γὰρ ἐκείνης, «Πῶς ὑμεῖς λέγετε ὅτι
20 ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος, ἐν ᾧ δεῖ προσκυνεῖν;», ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Πίσιενσόν μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις, οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ». Πολὺ μέγα αὐτῇ δόγμα ἀπεκάλυψε καὶ ὄπερ οὐδὲ Νικοδήμῳ, οὐδὲ τῷ Ναθαναὴλ εἶπεν. Αὕτη μὲν
25 οὖν ἐσπούδαζε σεμνότερα δεῖξαι τὰ αὐτῆς τῶν Ἰουδαϊκῶν, καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν πατέρων ἐσοφίζετο· ὁ δὲ Χριστὸς οὐ πρὸς ταύτην ἀπήνησε τὴν ἐρώτησιν. Παρέλκον γὰρ τέως ἦν τοῦτο εἰπεῖν καὶ δεῖξαι, διατί μὲν οἱ πατέρες ἐν τῷ ὄρει, διατί δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἐν Ἱεροσολύμοις προσεκύουν·

ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ΄.

Ἰω. 4,21 - 27

«Λέγει εἰς αὐτήν ὁ Ἰησοῦς· Πίστευσέ μου, γυναῖκα, ὅτι ἔρχεται ὥρα πού οὔτε εἰς τὸ ὄρος τοῦτο οὔτε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα θὰ λατρεύετε τὸν Πατέρα. Σεῖς λατρεύετε ἐκεῖνο πού δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς λατρεύομεν ἐκεῖνο πού γνωρίζομεν, διότι ἡ σωτηρία ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους»¹.

1. Παντοῦ ἔχομεν ἀνάγκην πίστεως, ἀγαπητοί, πίστεως πού εἶναι μήτηρ τῶν ἀγαθῶν καὶ φάρμακον τῆς σωτηρίας. Χωρὶς αὐτήν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοήσωμεν τὰ μεγάλα δόγματα. Ἄλλ' ὅπως ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐπιχειροῦν νὰ διαπλεύσουν τὸ πέλαγος χωρὶς πλοῖον μόνον ἔπ' ὀλίγον ἠμποροῦν νὰ κολυμβήσουν χρησιμοποιοῦντες χεῖρας καὶ πόδας, ἀλλ' ἀφοῦ προχωρήσουν μακρύτερα, ταχέως βυθίζονται ἀπὸ τὰ κύματα, ἔτσι ὁμοιάζουν καὶ ἐκεῖνοι πού χρησιμοποιοῦν τοὺς ἰδικούς των συλλογισμοὺς καὶ οἱ ὁποῖοι ναυαγοῦν πρὶν μάθουν κάτι. Εἶναι αὐτοὶ διὰ τοὺς ὁποίους ὁ Παῦλος λέγει ὅτι «Αὐτοὶ ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν».

Διὰ νὰ μὴ πάθωμεν καὶ ἡμεῖς αὐτό, ἅς κρατοῦμεν τὴν ἱερὰν ἄγκυραν, διὰ τῆς ὁποίας τώρα ὁ Χριστὸς ὀδηγεῖ τὴν Σαμαρεῖτιν. Διότι, ὅταν ἐκείνη ἠρώτησε· «Πῶς σεῖς λέγετε ὅτι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα εἶναι ὁ τόπος, ὅπου πρέπει νὰ λατρεύωμεν;», ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν· «Πίστευσέ με, γυναῖκα, ὅτι ἔρχεται ὥρα, πού οὔτε εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα οὔτε εἰς τὸ ὄρος τοῦτο θὰ λατρεύετε τὸν Πατέρα». Μέγιστον δόγμα ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτήν, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεκοίνωσεν οὔτε εἰς τὸν Νικόδημον, οὔτε εἰς τὸν Ναθαναήλ. Ἡ μὲν Σαμαρεῖτις ἀπέβλεπε ν' ἀποδείξη, ὅτι τὰ ἰδικά της ἦσαν ἀνώτερα ἀπὸ τὰ Ἰουδαϊκὰ καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο ἐστηρίζετο εἰς τὸ κῦρος τῶν πατέρων. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς δὲν ἀπήντησεν εἰς τὴν ἐρώτησιν. Διότι ἐθεώρησε περιττὸν πλέον νὰ εἰπῇ καὶ ν' ἀποδείξη, διατί οἱ μὲν πατέρες αὐτῆς ἐλάτρευον τὸν Θεὸν εἰς τὸ ὄρος, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα.

Διὸ τοῦτο μὲν ἀπειώπησεν ἀμφοτέρων δὲ τῶν τύ-
 πων τὰ πρεσβεῖα ἀνελῶν, διανίστησιν αὐτῆς τὴν ψυχὴν,
 δεικνὺς ὅτι οὐδὲ Ἰουδαῖοι οὐδὲ αὐτοὶ ἔχουσι τι μέγα πρὸς
 τὸ μέλλον δωρεῖσθαι καὶ τότε τὴν διαφορὰν εἰσάγει. Πλὴν
 5 καὶ οὕτω σεμνοτέρους τοὺς Ἰουδαίους ἀπέφηνεν, οὐ τόπον
 τόπου προτιμῶν, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς διανοίας ἐκείνης τὴν προ-
 εδρείαν διδούς, ὡσανεὶ ἔλεγε· Τόπου μὲν ἔνεκεν, οὐδὲν
 δεῖ λοιπὸν φιλόνηκεῖν. Ἰουδαῖοι μέντοι τῷ τρόπῳ τὸ πλεόν
 τῶν Σαμαρειτῶν ἔσχον («Ὑμεῖς» μὲν γάρ, φησί, «προσκυ-
 10 νεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε· ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν»).

Πῶς οὖν οὐκ ἤδεσαν οἱ Σαμαρεῖται ὃ προσεκύνου;
 Ὅτι τοπικὸν καὶ μερικὸν Θεὸν ἐνόμιζον εἶναι· οὕτω γοῦν
 αὐτὸν καὶ ἐθεράπευον· οὕτω καὶ Πέρσαις πέμπαντες ἀπήγ-
 γειλαν ὅτι Ὁ τοῦ τόπου τούτου Θεὸς ἡμῖν ἀγανακτεῖ, οὐδὲν
 15 πλεόν περὶ αὐτοῦ κατὰ τοῦτο τῶν εἰδώλων φανταζόμενοι.
 Διόπερ ἔμενον καὶ δαίμονας καὶ αὐτὸν θεραπεύοντες καὶ τὰ
 ἄμικτα μιγνύντες.

Ἰουδαῖοι δὲ ταύτης ἦσαν ἀπηλλαγμένοι τῆς ὑπόνοιας
 καὶ τῆς οἰκουμένης αὐτὸν ἤδεσαν εἶναι Θεόν, εἰ καὶ μὴ πάν-
 20 τες. Διὰ τοῦτό φησιν, «Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε·
 ἡμεῖς δὲ προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν». Μὴ θαυμάσης δὲ ὅτι
 μετὰ Ἰουδαίων ἐαντιὸν ἀριθμεῖ· πρὸς γὰρ τὴν ὑπόνοιαν τῆς
 γυναικὸς διαλέγεται, ὡς προφήτης ὢν Ἰουδαίων. Διὸ καὶ
 τό, «Προσκυνοῦμεν», τέθεικεν. Ὅτι γὰρ τῶν προσκυνουμέ-
 25 νων ἐστί, παντί που δῆλον. Τὸ μὲν γὰρ προσκυνεῖν, τῆς
 κτίσεως, τὸ δὲ προσκυνεῖσθαι, τοῦ τῆς κτίσεως Δεσπότου.
 Ἀλλὰ τέως ὡς Ἰουδαῖος διαλέγεται. Τὸ οὖν, «Ὑμεῖς».

Δι' αὐτὸ τοῦτο μὲν ἀπεισιώπησεν, ἀφοῦ ὅμως ἀφήρεσε καὶ τῶν δύο τόπων τὴν ὑπεροχὴν, ἀνύψωσε τὴν ψυχὴν τῆς, ἀπέδειξεν ὅτι οὔτε οἱ Ἰουδαῖοι οὔτε οἱ πατέρες τῆς ἠμποροῦσαν νὰ δωρήσουν κάτι τὸ σπουδαῖον εἰς τὸ μέλλον. Καὶ τότε παρουσιάζει τὴν διαφορὰν. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἀπέδειξεν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀνώτεροι, ὅχι συγκρίνων τόπον μὲ τόπον, ἀλλὰ παρέχων τὰ πρωτεῖα μόνον εἰς ἐκείνην τὴν λογικὴν τῶν Ἰουδαίων, σὰν νὰ ἔλεγε· Δὲν πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ φιλονεικοῦμεν διὰ τὸν τόπον. Διότι εἰς τὴν λατρείαν οἱ Ἰουδαῖοι ὑπερέχουν κατὰ πολὺ τῶν Σαμαρειτῶν. Διότι λέγει· «Σεῖς μὲν λατρεύετε ἐκεῖνο ποὺ δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς ὅμως λατρεῦομεν ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν».

Διατί δὲν ἐγνώριζαν οἱ Σαμαρεῖται ἐκεῖνο ποὺ ἐλάτρευαν; Διότι ἐνόμιζαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ νὰ ὀρισθῆ εἰς τόπον καὶ νὰ μερισθῆ. Ἔτσι λοιπὸν ἐλάτρευαν αὐτόν. Ἔτσι ἀνήγγειλαν μὲ ἀπεσταλμένους εἰς τοὺς Πέρσας, λέγοντες ὅτι ὁ Θεὸς αὐτοῦ τοῦ τόπου ἔχει ὀργισθῆ ἐναντίον τους, ἐπειδὴ δὲν ἐφαντάζοντο περὶ αὐτοῦ κάτι τὸ εὐρύτερον ἀπὸ τὰ εἴδωλα. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπέμεναν νὰ λατρεύουν καὶ τὸν Θεὸν αὐτόν καὶ τοὺς δαίμονας, συγχέοντες καὶ ἐκεῖνα ποὺ δὲν ἠμποροῦσαν ν' ἀναμιχθοῦν.

Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ αὐτὴν τὴν δοξασίαν καὶ ἐγνώριζαν ὅτι αὐτὸς εἶναι Θεὸς ὀλοκλήρου τῆς οἰκουμένης, ἂν καὶ δὲν ἐπίστευαν ὅλοι. Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Χριστός, «Σεῖς λατρεύετε ἐκεῖνο ποὺ δὲν γνωρίζετε, ἡμεῖς δὲ λατρεῦομεν ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζομεν». Μὴ ἀπορῆς ὅμως, ἐπειδὴ συγκαταλέγει τὸν ἑαυτόν του μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι ὁμιλεῖ σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην τῆς γυναίκος, κατὰ τὴν ὁποίαν εἶναι προφήτης τῶν Ἰουδαίων. Δι' αὐτὸ ἐχρησιμοποίησε τὴν λέξιν «λατρεῦομεν». Ὅτι βέβαια ἐλάτρευετο, δὲν εἶναι εἰς κανένα ἄγνωστον. Διότι ἴδιον τῆς μὲν δημιουργίας εἶναι νὰ λατρεύῃ, τοῦ δὲ Κυρίου τῆς δημιουργίας νὰ λατρεύεται. Ἄλλ' ὁμιλεῖ πλέον ὡς Ἰουδαῖος.

ἐνταῦθα, Ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι, φησὶν.

Ἐπάρας τοίνυν τὰ Ἰουδαϊκά, πάλιν ἀξιόπιστον ἑαυτὸν ποιεῖ, καὶ πείθει μᾶλλον τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις προσέχειν, ἀνύποπτον ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ τῇ
 5 πρὸς τὸ δμόφυλον συγγενείᾳ τὰ ἐκείνων ἐπαίρει. Ὁ γὰρ περὶ τοῦ τόπου ταῦτα ἀποφηνάμενος, ἐφ' ᾧ μάλιστα ἠϋχουν Ἰουδαῖοι καὶ πλεονεκτεῖν πάντων ἐνόμιζον καὶ τὰ σεμνὰ τούτων καθελῶν, εὐδηλον ὅτι οὐδὲ κατὰ ταῦτα πρὸς χάριν
 τινὸς ἔλεγεν, ἀλλὰ μετὰ ἀληθείας καὶ προορητικῇ δυνάμει.
 10 Ἐπεὶ οὖν τῶν τοιούτων λογισμῶν τέως ἀπέσιτησεν εἰπὼν, «Πίστευσόν μοι, γύναι», καὶ τὰ ἐξῆς, ἐπάγει, «Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν ἢ ὅτι τὰ ἀγαθὰ τῇ οἰκουμένῃ ἐκεῖθεν γέγονε (τὸ γὰρ εἰδέναί Θεὸν καὶ τὸ καταγινώσκειν εἰδώλων, ἐκεῖθεν
 15 τὴν ἀρχὴν ἔσχεν καὶ τὰ ἄλλα πάντα δόγματα, καὶ παρ' ἡμῖν δὲ αὐτὸ τὸ τῆς προσκυνήσεως, εἰ καὶ μὴ ὀρθῶς, ἀπογοῦν τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀρχὴν ἔλαβε)· σωτηρίαν οὖν ἢ ταῦτα ἢ τὴν ἑαυτοῦ παρουσίαν καλεῖ· μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν τις ἁμάρτοι ἀμφότερα ταῦτα σωτηρίαν καλῶν, ἣν εἶπεν ἐκ τῶν
 20 Ἰουδαίων εἶναι. Ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος αἰνιτιόμενος ἔλεγεν· «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὧν ἐπὶ πάντων Θεός».

Ὅρᾳς πῶς συγκροτεῖ τὴν Παλαιάν, καὶ ρίζαν δείκνυσι τῶν ἀγαθῶν, καὶ διὰ πάντων οὐκ ἐναντίον ὄντα τῷ νόμῳ,
 25 εἶγε ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὴν ὑπόθεσιν εἶναι πάντων τῶν ἀγαθῶν φησιν; «Ἄλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐσιν, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ». Πλεονεκτοῦμεν μὲν ὑμῶν, ὧ γύναι, φησί, τῷ τρόπῳ τῆς προσκυνήσεως· πλὴν ἀλλὰ καὶ οὗτος τέλος ἔξει λοιπὸν. Οὐ γὰρ τὰ

Καὶ μὲ τὴν λέξιν «ἡμεῖς» ἐννοεῖ ἐδῶ ἡμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι'.

Ἐφοῦ ἐξύψωσε λοιπὸν τοὺς Ἰουδαίους, πάλιν γίνεται ἀξιόπιστος καὶ συνδέει τὴν πίστιν μὲ τὰ λόγια τοῦ ἀπομακρύνων κάθε ὑποψίαν καὶ ἀποδεικνύων, ὅτι δὲν εἶχεν ἐξάρει αὐτοὺς ἔνεκα συγγενείας. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐκφράζει αὐτὴν τὴν γνώμην περὶ τοῦ τόπου, διὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἰουδαῖοι ἐκαυχῶντο πάρα πολὺ καὶ ἐφαντάζοντο ὅτι ὑπερέχουν ἀπὸ ὅλους, καὶ ὁ ὁποῖος ἀφήρεσε τὴν ὑπεροχὴν των, εἶναι φανερὸν ὅτι δὲν τὰ ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ κανένα, ἀλλὰ τὰ ἔλεγε πρὸς χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς προφητικῆς τοῦ δυνάμεως.

Ἐφοῦ λοιπὸν ἀπεμάκρυνε πλέον τὴν Σαμαρεῖτιν ἀπὸ τοιούτους διαλογισμοὺς καὶ ἔφη· «Πίστευσέ με, γυναῖκα», προσθέτει καὶ τὰ ἐξῆς· «Διότι ἡ σωτηρία ἔρχεται ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους». Αὐτὸ δὲ ποὺ λέγει, σημαίνει τὰ ἐξῆς· ἢ δηλαδὴ ὅτι ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν προέλθει ὅλα τὰ ἀγαθὰ διὰ τὴν οἰκουμένην (διότι ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ καταδίκη τῶν εἰδώλων ἀπὸ ἐκεῖ ἔχουν τὴν καταγωγὴν καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα δόγματα καὶ ἡ ἰδική σου λατρεία, ἂν καὶ δὲν εἶναι ὀρθή, ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους κατάγονται), ἢ ὅλ' αὐτὰ ἢ τὴν ἰδικὴν τοῦ ἔλευσιν ὀνομάζει σωτηρίαν. Καὶ μᾶλλον δὲν θὰ πέσῃ κανεὶς ἔξω, ἂν καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὀνομάσῃ σωτηρίαν, διὰ τὴν ὁποίαν εἶπεν ὅτι προέρχεται ἐκ τῶν Ἰουδαίων. Τοῦτο ὑπαινισσόμενος καὶ ὁ Παῦλος, ἔλεγεν· «Ἐκ τῶν ὁποίων κατάγεται κατὰ σάρκα ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑπεράνω ὅλων Θεός»².

Βλέπεις, μὲ ποῖον τρόπον ἐξαίρει τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ δεικνύει, ὅτι αὐτὴ εἶναι ρίζα ὅλων τῶν ἀγαθῶν καὶ ὅτι αὐτὸς μὲ κανένα τρόπον δὲν εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν νόμον; Ἄν βεβαίως, λέγει, ἡ αἰτία ὅλων τῶν ἀγαθῶν εἶναι οἱ Ἰουδαῖοι. «Ἄλλ' ἔρχεται ὥρα, καὶ ἤδη ἦλθεν, ποὺ οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ θὰ λατρεύσουν τὸν Πατέρα». Ὑπερέχομεν, γυναῖκα, ἀπὸ σᾶς, λέγει, ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς λατρείας, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς θὰ ἔλθῃ τὸ τέλος. Διότι δὲν

τῶν τόπων ἀμειψθήσεται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ τοῦ τρόπου τῆς λατρείας, καὶ ταῦτα ἐπὶ θύραις ἔσποιηκεν· «Ἔρχεται γὰρ ὥρα, καὶ νῦν ἔστιν».

2. Ἐπειδὴ γὰρ οἱ προφηταὶ πρὸ μακρῶν ἔλεγον χρό-
 5 νων ἅπερ ἔλεγον, τοῦτο ἀναιρῶν ἐνιαῦθα εἶπε· «Καὶ νῦν ἔστιν». Μὴ νομίσης, φησί, ταύτην τοιαύτην εἶναι τὴν προφητείαν, ὥς μετὰ πολὺν γενήσεσθαι χρόνον. Τὰ γὰρ πράγματα ἐφέσποιηκεν ἤδη, καὶ ἐπὶ θύραις ἔσιν, «Ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι
 10 καὶ ἀληθείᾳ». Εἰπὼν ἀληθινούς, συνεξέβαλε Σαμαρείταις Ἰουδαίους. Εἰ γὰρ καὶ ἐκείνων ἀμείνους οὔτιοι, ἀλλὰ τῶν μελλόντων ἐλάτιους πολλῶ, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἀληθείας τύπος. Λέγει δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἡ ἀληθῆς προσκύνησις καὶ Θεῷ πρόπουσα αὕτη ἔσιν. «Καὶ γὰρ ὁ Πα-
 15 τὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν».

Οὐκοῦν εἰ τοιούτους πάλαι ἐζήτει, οὐ βουλόμενος ἐκείνοις συνεχώρησε τὸν τρόπον, ἀλλὰ συγκαταβαίνων, καὶ διὰ τοῦτο, ἵνα καὶ τούτους εἰσαγάγῃ. Τίνες οὖν εἰσιν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί; Οἱ μήτε τόπῳ περικλείοντες τὴν λατρείαν, καὶ Θεὸν ἐν πνεύματι θεραπεύοντες· καθὼς καὶ ὁ Παῦ-
 20 λὸς φησιν· «Ὁ λατρεύω ἐν τῷ πνεύματί μου, ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ»· καὶ πάλιν, «Παρακαλῶ ἡμᾶς παρασιῆσαι τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ, τὴν λογικὴν λατρείαν ὑμῶν». Ὅταν δὲ εἶπῃ, «Πνεῦμα ὁ
 25 Θεός», οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ τὸ ἄσώματον. Δεῖ τοίνυν τοῦ ἄσωμάτου καὶ τὴν λατρείαν τοιαύτην εἶναι καὶ διὰ τοῦ ἐν ἡμῖν ἄσωμάτου προσφέρεσθαι· τουτέστι, διὰ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς τοῦ νοῦ καθαρότητος. Διὸ φησιν· «Καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν».

3. Ρωμ. 1, 9.

4. Αὐτόθι 12, 1.

θ' ἀλλάξουν μόνον οἱ τόποι, ἀλλὰ καὶ οἱ τρόποι τῆς λατρείας καὶ αὐτὰ εὐρίσκονται πολὺ πλησίον. «Διότι ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθεν».

2. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ προφῆται ἔλεγαν πρὸ μακροῦ χρόνου αὐτὰ πού ἔλεγαν, ταῦτα ἀκυρώνων ἐδῶ εἶπε, «Καὶ ἤδη ἦλθεν». Μὴ φαντασθῆς, λέγει, ὅτι αὐτὴ ἡ προφητεία θὰ ἐκπληρωθῆ μετὰ παρέλευσιν μακροῦ χρόνου. Διότι τὰ πράγματα εἶναι παρόντα καὶ πολὺ πλησίον ἢ ὥρα, «Ὅταν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ θὰ λατρεύουν τὸν Πατέρα πνευματικὰ καὶ ἀληθινά». Ὅταν εἶπεν ἀληθινοί, ἀπέκλεισε μαζὶ μὲ τοὺς Σαμαρείτας καὶ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι, ἂν οἱ τελευταῖοι εἶναι καλύτεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον θὰ εἶναι πολὺ κατώτεροι καὶ μάλιστα τόσον, ὅσον διαφέρει ἡ ἀλήθεια ἀπὸ τὴν εἰκόνα. Λέγει δὲ περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ ἀληθινὴ λατρεία καὶ ἀρμόζουσα εἰς τὸν Θεόν. «Διότι τέτοιους θέλει ὁ Πατὴρ νὰ εἶναι ἐκεῖνοι πού τὸν λατρεύουν».

Ἐὰν λοιπὸν τέτοιους ἐζήτει προσκυνητὰς δὲν συνεχώρησε ἐξ ἰδίας θελήσεως κάποτε τὸν τρόπον λατρείας των, ἀλλ' ἐξ εὐσπλαχνίας, διὰ νὰ κάμῃ καὶ αὐτοὺς ἀληθινοὺς προσκυνητὰς. Ποῖοι εἶναι λοιπὸν οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταί; Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι δὲν περικλείουν τὴν λατρείαν εἰς τόπον, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι λατρεύουν τὸν Θεὸν πνευματικὰ Ὅπως εἶπε καὶ ὁ Παῦλος· «Τὸν ὁποῖον λατρεύω μὲ τὸ πνεῦμα μου εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Υἱοῦ του»³ καὶ ἐν συνεχείᾳ· «Σᾶς παρακαλῶ νὰ προσφέρετε τοὺς ἑαυτοὺς σας θυσίαν ζωντανὴν καὶ ἀγίαν, εὐάρεστον εἰς τὸν Θεόν, τὴν λογικὴν σας λατρείαν»⁴. Καὶ ὅταν εἶπῃ, «Ὁ Θεὸς εἶναι Πνεῦμα», δὲν δηλώνει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὸ ἀσώματον. Πρέπε λοιπὸν καὶ ἡ λατρεία τοῦ ἀσωμάτου νὰ εἶναι τέτοια καὶ νὰ προσφέρεται δι' ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ἐντὸς ἡμῶν εἶναι ἀσώματον, δηλαδὴ διὰ τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ Δι' αὐτὸ λέγει, «Καὶ ἐκεῖνοι πού τὸν λατρεύουν, πρέπει νὰ τὸν λατρεύουν πνευματικὰ καὶ ἀληθινά».

Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἐκεῖνοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοί τῆς μὲν ψυχῆς ἠμέλουν, πολλὴν δὲ περὶ τὸ σῶμα σπουδὴν ἐποιούντι, καθαίροντες αὐτὸ παντοδαπῶς, φησὶν διὸ οὐ τῆ τοῦ σώματος καθαρότητι, ἀλλὰ τῷ ἐν ἡμῖν ἄσωμάτῳ, ἰουτέστι τῷ νῷ, ὁ ἄσωματος θεραπεύεται. Μὴ τοίνυν πρόβαια θύετε καὶ μόσχους, ἀλλ' ὄλον σαντὸν ἀνάθες τῷ Θεῷ καὶ ὀλοκαύτωσον· τοῦτο γὰρ ἐστὶ θυσίαν ζῶσαν παρασιῆσαι. Ἐν γὰρ ἀληθείᾳ δὴ προσκυνεῖν ὡς τὰ γε πρότερα ἰόπος ἦν, ἢ περιτομή, τὰ ὀλοκαυτώματα, τὰ θύματα, τὰ θυμιάματα· νυνὶ δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ἀλήθεια τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ σάρκα, ἀλλὰ πονηροὺς δεῖ περικόπειν λογισμοὺς καὶ στανροῦν ἑαυτὸν καὶ τὰς ἀλόγους ἀναιρεῖν ἐπιθυμίας καὶ κατασφάττειν.

Ἰλιγγίασεν ἡ γυνὴ πρὸς τὰ λεχθέντα καὶ ἀπηγόρευσε πρὸς τὸ ὕψος τῶν εἰρημένων καὶ καμοῦσα ἄκουσον τί φησὶν· «Οἶδα ὅτι ἔρχεται Μεσσίας ὁ λεγόμενος Χριστός· διὰν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι ὁ λαλῶν σοι». Καὶ πόθεν Σαμαρείταις τὸ προσδοκᾶν τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, τὸν Μωϋσέα δεξάμενοι μόνον; Ἀπ' αὐτῶν τῶν Μωϋσέως γραμμάτων. Καὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ τὸν Υἱὸν ἀπεκάλυψε. Τὸ γάρ, «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ κατ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν». Πρὸς τὸν Υἱὸν εἶρητο καὶ τῷ Ἀβραάμ ἐν τῇ σκηνῇ οὗτός ἐστιν ὁ διαλεγόμενος· καὶ ὁ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ προφητεύων ἔλεγεν· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν». Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Μωϋσῆς φησι· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε». Καὶ τὰ κατὰ τὸν ὄφιν καὶ τὰ κατὰ τὴν ράβδον τὴν Μωϋσέως καὶ τὰ κατὰ τὸν Ἰσαὰκ καὶ τὸ πρόβαιον καὶ πολλὰ ἕτερα ἐνῆν βουλομένοις· ἐκλέγειν τὴν

5. Γεν. 1, 26.

6. Αὐτόθι 49, 10.

7. Δευτ. 18, 15.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ καὶ οἱ Σαμαρεῖται καὶ οἱ Ἰουδαῖοι παρημέλουν μὲν τὴν ψυχὴν των, ἐφρόντιζον δὲ πολὺ διὰ τὸ σῶμα, καθαρίζοντες αὐτὸ μὲ ὄλους τοὺς τρόπους, τονίζει ὅτι ὁ ἀσώματος λατρεύεται ὄχι μὲ τὴν σωματικὴν ἀλλὰ μὲ τὴν πνευματικὴν καθαρότητα, δηλαδὴ μὲ τὸν νοῦν. Μὴ θυσιάσης λοιπὸν πρόβατα καὶ μοσχάρια, ἀλλὰ πρόσφερε τὸν ἑαυτὸν σου ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν Θεόν. Διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον προσφέρεις ζωντανὴν θυσίαν. Καὶ πρέπει νὰ τὸν λατρεύης ἀληθινά. Ὅλα τὰ προηγούμενα, ὅπως ἡ περιτομή, τὰ ὀλοκαυτώματα, τὰ πρὸς θυσίαν ζῶα, τὰ θυμιάματα, ἦσαν τύπος. Τώρα δὲν εἶναι πλέον, ἀλλὰ τὸ πᾶν εἶναι ἡ ἀλήθεια. Διότι δὲν πρέπει νὰ περιορίζῃ κανεὶς τὴν σάρκα, ἀλλὰ τὰς πονηρὰς σκέψεις καὶ νὰ σταυρώνη τὸν ἑαυτὸν του καὶ νὰ ἐξαφανίζῃ καὶ νὰ θυσιάσῃ τὰς παραλόγους ἐπιθυμίας.

Αὐτὰ προκάλεσαν ἱλιγγον εἰς τὴν γυναῖκα καὶ δὲν ἠμπόρεσε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ὕψος τῶν λεχθέντων καὶ ἐπειδὴ ἐκουράσθη, ἄκουσε, τί ἀπήντησε· «Ἐεύρω ὅτι θὰ ἔλθῃ ὁ Μεσσίας, ὁ λεγόμενος Χριστός. Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, θὰ μᾶς τὰ γνωρίσῃ ὅλα. Λέγει εἰς αὐτὴν ὁ Ἰησοῦς· «Ἐγὼ εἶμαι ποῦ ὀμιλῶ μαζί σου». Καὶ ἀπὸ ποῦ Σαμαρεῖται ἐπερίμεναν τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, ἀφοῦ παρεδέχοντο μόνον τὸν Μωϋσῆν; Ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ γραπτὰ τοῦ Μωϋσέως. Διότι ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀπεκάλυψε τὸν Υἱόν. Διότι τό, «Ἄς κάμωμεν ἄνθρωπον σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικὴν μας εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν»⁵, εἶχε λεχθῆ διὰ τὸν Υἱόν. Καὶ ὁ Ἰακώβ προφητεύων περὶ αὐτοῦ ἔλεγε· «Δὲν θὰ ἐξέλθῃ ἄρχων ἀπὸ τὸν Ἰούδα, οὔτε σκῆπτρον ἀπὸ τοὺς μηρούς του, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἐκεῖνος διὰ τὸν ὁποῖον τοῦτο προορίζεται καὶ ὁ ὁποῖος θὰ εἶναι ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν»⁶. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μωϋσῆς εἶπεν· «Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς θὰ ἀναδείξῃ Προφήτην ἀπὸ τὸ μέσον τῶν ἀδελφῶν σας, ὅμοιον μὲ ἐμὲ καὶ πρέπει ν' ἀκούσετε αὐτόν»⁷. Καὶ ὅσα περὶ τοῦ ὄφρα, περὶ τῆς ράβδου τοῦ Μωϋσέως, περὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ προβάτου καὶ πολλὰ ἄλλα, ποῦ

παρουσίαν αὐτοῦ ἀνακηρύτιοντα.

Καὶ τί δήποτε, φησὶν, οὐκ ἀπὸ τούτων ἐνήγε τὴν γυναῖκα ὁ Χριστός, ἀλλὰ τῷ μὲν Νικοδήμῳ τὸν ὄφιν εἰς μέσον ἤγαγε καὶ τῷ Ναθαναὴλ προφητείας ἀνέμνησε, ταύτη
 5 δὲ οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν; Τίνος οὖν ἔνεκεν καὶ διατί; "Ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἄνδρες ἦσαν, καὶ ἐν τούτοις ἐστρέφοντο· αὐτὴ δὲ γυνὴ πενιχρά, καὶ ἀμαθής, καὶ Γραφῶν ἄπειρος. Διὰ τοῦτο αὐτῇ οὐκ ἀπὸ τούτων διαλέγεται, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ὕδατος καὶ τῆς προορήσεως αὐτὴν ἐπισπᾶται, καὶ διὰ τούτων εἰς
 10 μνήμην ἄγει τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκκαλύπτει λοιπὸν ἑαυτὸν ὅπερ ἂν εἰ παρὰ τὴν ἀρχὴν μὴ ζητησάση τῇ γυναικὶ εἶπεν, ἔδοξεν ἂν αὐτῇ ληρεῖν, καὶ εἰκῆ φθέγγεσθαι. Νῦν δὲ κατὰ μικρὸν αὐτὴν ἐπὶ τὴν μνήμην ἄγων εὐκαίρως ἑαυτὸν ἀπεκάλυψε.

15 Καὶ τοῖς μὲν Ἰουδαίοις συνεχῶς λέγουσιν, «Ἔως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰπέ ἡμῖν, εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός»· τούτους μὲν οὐκ ἀπεκρίναιτο σαφῶς, ταύτη δὲ εἶπε φανερῶς αὐτὸς εἶναι. Εὐγνωμονεσιτέρα γὰρ ἦν ἡ γυνὴ τῶν Ἰουδαίων. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οὐχ ὑπὲρ τοῦ μαθεῖν ἐζήτουν, ἀλλ' ὑπὲρ
 20 τοῦ κωμωδεῖν αὐτὸν αἰεὶ. Εἰ γὰρ ἐβούλοντο μαθεῖν, ἰκανὴ καὶ ἡ διὰ τῶν ρημάτων καὶ ἡ διὰ τῶν Γραφῶν καὶ ἡ διὰ τῶν σημείων διδασκαλία ἦν. Αὐτὴ δὲ ἐξ ἀδεκάσιου γνώμης καὶ ἀπλῆς διανοίας ἐφθέγγετο ὕπερ ἐφθέγγετο· καὶ δῆλον ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα ὑπ' αὐτῆς γενομένων. Καὶ γὰρ ἤκουσε
 25 καὶ ἐπίστευσε καὶ ἄλλους ἐπὶ τοῦτο ἐσαγήνευσε· καὶ πανταχοῦ τῆς γυναικὸς ἔστιν ἰδεῖν τὸ ἠκριβωμένον καὶ τὸ πιστόν. «Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ». Σφόδρα εἰς καιρὸν ἀπήντησαν, τῆς διδασκαλίας ἀπαρισθείσης. «Καὶ ἐθαύμαζον διτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει. Οὐδεὶς μὲντοι εἶπε, Τί
 30 ζητεῖς; ἢ Τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς;».

ἤμπορεῖ νὰ συγκεντρώσῃ κανεῖς, μαρτυροῦν τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ.

Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, δὲν ἐχρησιμοποίησε ταῦτα ὁ Χριστός, διὰ νὰ πείσῃ τὴν γυναῖκα, ἀλλ' εἰς μὲν τὸν Νικόδημον ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν ὄφιν, εἰς τὸν Ναθαναὴλ ὑπενθύμισε προφητείας, ἀλλ' εἰς αὐτὴν δὲν εἶπε τίποτε; Διατί καὶ διὰ ποῖον λόγον; Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἦσαν ἄνδρες καὶ ἠσυχολοῦντο μὲ αὐτά, αὐτὴ δὲ ἦτο πτωχὴ καὶ ἀμαθὴς γυναῖκα καὶ ἐπομένως δὲν ἐγνώριζε τὰς Γραφάς. Διὰ τοῦτο δὲν κάμνει λόγον εἰς αὐτὴν περὶ τούτων, ἀλλὰ τὴν προσελκύει μὲ τὸ ὕδωρ καὶ μὲ τὴν προφητείαν καὶ μὲ αὐτὰ ἀνακαλεῖ εἰς τὴν μνήμην τῆς τὸν Χριστὸν καὶ ἀποκαλῖνται τὸν ἑαυτὸν του. Ἐὰν τὸ ἔλεγεν αὐτὸ εἰς τὴν γυναῖκα ἵπὸ τὴν ἀρχὴν χωρὶς νὰ τὸ ζητήσῃ, θὰ ἐφαίνετο ὅτι φλυαρεῖ καὶ ματαιοπονεῖ. Τώρα ὅμως ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνακαλῶν εἰς τὴν μνήμην τῆς ταῦτα, ἀπεκάλυψε τὸν ἑαυτὸν τῆς καταλλήλως.

Καὶ εἰς τοὺς μὲν Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι συνεχῶς ἠρώτων, «Ἐως πότε θὰ μᾶς κρατῆς εἰς ἀμφιβολίαν; Ἐὰν ἐσὺ εἶσαι ὁ Χριστός, νὰ μᾶς τὸ εἰπῆς»⁸, δὲν ἀπήντησε σαφῶς, εἰς αὐτὴν ὅμως εἶπε φανερά, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Διότι ἡ γυνὴ ἦτο προθυμοτέρα ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἠρώτων διὰ νὰ μάθουν, ἀλλὰ πάντοτε διὰ νὰ τὸν διασύρουν. Διότι, ἐὰν ἤθελον νὰ μάθουν, ἦτο ἀρκετὴ καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Γραφῶν καὶ ἡ παράδοσις. Ἄλλ' ἡ Σαμαρεῖτις μὲ ἀδέκαστον κρίσιν καὶ ἀπλῆν διάνοιαν ὠμίλησεν ὅσα ὠμίλησε. Καὶ αὐτὸ εἶναι φανερὸν ἀπὸ ὅσα ἔκαμε μετὰ ταῦτα. Διότι καὶ ἤκουσε καὶ ἐπίστευσε καὶ ἄλλους ἔφερεν εἰς τὴν πίστιν. Καὶ ἤμπορεῖ νὰ ἰδῇ κανεῖς παντοῦ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν πίστιν τῆς γυναικός. «Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἦλθον οἱ μαθηταί του». Ἐπικαίρως εἶχαν ἔλθει, ἐνῶ ἤδη εἶχε περατωθῆ ἡ διδασκαλία. «Καὶ ἠπόρησαν, διότι ὠμίλει μὲ γυναῖκα. Κανεῖς ὅμως δὲν εἶπε· Τί ζητεῖς; ἢ Διατί ὁμιλεῖς μαζί της;».

3. Τί δὲ ἐθαύμαζον; Τὸ ἄνυφον, τὸ ταπεινὸν μεθ' ὑπερβολῆς, ὅτι οὕτω περιβλεπιοσ ὢν, ἠνείχετο μετὰ ισοαύτης ταπεινοφροσύνης γυναικὶ διαλέγεσθαι πενιχροῦ καὶ Σαμαρείτιδι. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἐκπλαγέντες οὐκ ἠρώτησαν τὴν αἰ-
5 τίαν· οὕτως ἦσαν πεπαιδευμένοι τὴν τῶν μαθητῶν τάξιν διατηρεῖν, οὕτως αὐτὸν ἐδεδοίκεσαν καὶ ἠδοῦντο. Εἰ γὰρ καὶ μηδέπω τὴν ἀξίαν περὶ αὐτοῦ δόξαν εἶχον, ἀλλ' ὅμως ὡς θαυμασιῶ τιτι προσεῖχον καὶ πολλὴν αὐτῷ ἀπένεμον τὴν αἰδῶ.

10 Καίτοι γε πολλαχοῦ φαίνονται πολλὰ παρησιαζόμενοι οἷον, ὅταν ὁ Ἰωάννης ἐπιπίπῃ αὐτοῦ τῷ σιγήθῃ, ὅταν αὐτῷ προσιόντες λέγωσι, «Τίς μείζων ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν;», ὅταν δὲ οἱ υἱοὶ Ζεβεδαίου παρακαλῶσιν, ἵνα εἷς ἐκ δεξιῶν καὶ εἷς ἐξ εὐωνύμων καθίσῃ. Τίνος οὖν ἐνε-
15 κεν ἐνταῦθα οὐκ ἠρώτησαν; «Οἱ ἐκεῖνα μὲν πάντα ὡς εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα ἀνάγκην εἶχον ἐξαιτᾶσαι· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν αὐτοῖς τοσοῦτον διέφερε τὸ γιγνόμενον.

Καὶ Ἰωάννης δὲ μετὰ πολὺν χρόνον τοῦτο ἐποίησε πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει, ὅτε πλείονος ἀπήλαυσε παρησιοσίας, καὶ ἐθάρο-
20 ρει τῇ ἀγάπῃ τοῦ Χριστοῦ. «Οὗτος γὰρ ἦν», φησὶν, «ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς». Τί τούτου τοῦ μακαρισμοῦ γένοιτ' ἂν ἴσον; Ἀλλὰ μὴ μέχρι τούτου σιωπῶμεν, ἀγαπητοί, τοῦ μακαρίζειν τὸν Ἀποστόλον, ἀλλ' ὥστε καὶ τῶν μακαριζομένων γενέσθαι, πάντα πράττωμεν καὶ μιμησώμεθα τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ ἵ-
25 δωμεν τίνα ἦν ἃ τὴν ἀγάπην ἐποίησε τὴν ισοαύτην. Τίνα οὖν ἦν ταῦτα; Ἀφῆκε πατέρα καὶ πλοῖον καὶ δίκτυον καὶ ἠκολούθησε τῷ Ἰησοῦ. Ἀλλὰ τοῦτο κοινὸν αὐτῷ καὶ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἦν καὶ πρὸς Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους τῶν ἀποστόλων. Τί δὴ οὖν τὸ ἐξαιρέτιον ἦν, ὃ
30 πολλὴν τὴν ἀγάπην ἐποίησεν;

9. Ματθ. 19, 1.

10. Μάρκου 10, 35-37.

11. Ἰω. 19, 26.

3. Διατί ὅμως ἠπόρουν; Διὰ τὴν προσηνείαν καὶ τὴν ὑπερβολικὴν ταπεινότητα, διότι, ἐνῶ ἦτο τόσοσ περίβλεπτος, ἠνείκετο νὰ συζητῆ με τόσοσν ταπεινοφροσύνην με πτωχὴν γυναῖκα καὶ μάλιστα Σαμαρεῖτιν. Καὶ ὅμως, παρ' ὄλον ὅτι ἐξεπλάγησαν, δὲν ἠρώτησαν τὴν αἰτίαν. Τόσων πειθαρχημένοι ἦσαν εἰς τὸ νὰ τηροῦν τὴν τάξιν τῶν μαθητῶν πάντοτε, τόσοσν τὸν ἐφοβοῦντο καὶ τὸν ἐσέβοντο. Διότι, ἐνῶ δὲν εἶχον ἀκόμη σχηματίσει ἀνταξίαν γνώμην περὶ αὐτοῦ, ὅμως τὸν ἐτίμων σὰν ἀξιοθαύμαστον ἄνθρωπον καὶ τοῦ ἀπέδιδαν μεγάλον σεβασμόν.

Καὶ ὅμως πολλὰς φορὰς φαίνονται θαρραλεώτεροι, ὅπως ὅταν ὁ Ἰωάννης ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ στήθους του, ὅταν προσερχόμενοι τὸν ἠρώτων· «Ποῖος θὰ εἶναι ἄρα γε ὁ μεγαλύτερος εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν», ὅταν τὰ παιδιὰ τοῦ Ζεβεδαίου τὸν παρεκάλουν νὰ καθίσουν ὁ ἓνας ἀπὸ τὰ δεξιὰ του καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὰ ἀριστερά του¹⁰. Διατί λοιπὸν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν δὲν τὸν ἠρώτησαν; Διότι τότε μὲν ἦτο ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσουν, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο περὶ τῶν ἰδικῶν των πραγμάτων, τώρα ὅμως δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τόσοσν πολὺ τὸ γεγονὸς αὐτό.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης μετὰ πάροδον πολλοῦ χρόνου ἔκαμε τὸ ἴδιο διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν, ὅταν ἀπήλαυσε μεγαλυτέρας πεποιθήσεως καὶ ὅταν ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἀγάπην ἀπὸ τὸν Χριστόν. «Διότι αὐτὸς ἦτο ὁ μαθητής, τὸν ὁποῖον ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς»¹¹. Τί εἶναι ὅμοιον με αὐτὸν τὸν μακαρισμόν; Ἄλλὰ ἄς μὴ σταθῶμεν, ἀγαπητοί, εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον, εἰς τὸ νὰ μακαρίζωμεν δηλαδὴ τὸν Ἀπόστολον, καὶ ἄς ἰδοῦμεν ποῖα εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐπροκάλεσαν αὐτὴν τὴν ἀγάπην. Ποῖα λοιπὸν ἦσαν αὐτά; Ἐγκατέλειψε τὸν πατέρα του, τὸ πλοῖον του καὶ τὰ δίκτυα καὶ ἠκολούθησε τὸν Ἰησοῦν. Ἄλλὰ τὸ ἴδιο εἶχε κάμει ὁ ἀδελφός του, ὁ Πέτρος, ὁ Ἀνδρέας καὶ οἱ ἄλλοι Ἀπόστολοι. Ποῖο λοιπὸν ἦτο αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸν τὸν ὁποῖον ἐπροκάλεσε τὴν μεγάλην ἀγάπην;

Αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ ἑαυτοῦ οὐδὲν τοιοῦτόν φησιν, ἀλλ' ἢ διὲ ἠγαπᾶτο μόνον· τὰ δὲ κατορθώματα αὐτοῦ, δι' ἃ ἠγαπᾶτο, ἀπεισιώπησε μειριάζων. "Οἱ γὰρ αὐτὸν ἐξαίρειον τινα ἀγάπην ἠγάπησε, παντί που δῆλον ἦν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ
 5 διαλεγόμενος, οὐδὲ ἐρωτῶν φαίνεται καὶ ἰδίαν αὐτόν, καθὼς Πέτρος πολλάκις, καθὼς Φίλιππος, καθὼς Ἰούδας καὶ Θωμᾶς· ἀλλ' ὅτιε τῷ συναποσιόλω χαρίσασθαι καὶ ὑπακοῦσαι ἠθέλησε, τίτιε μόνον. "Οἱε γὰρ ὁ κορυφαῖος αὐτὸν ἠνάγκασε τῶν ἀποσιόλων νεύσας, τίτιε ἠρώτησε· πολλὴν
 10 γὰρ οὔτιοι πρὸς ἀλλήλους εἶχον ἀγάπην. Οὔτιω γοῦν καὶ ἐπὶ τὸ ἱερὸν ὁμοῦ φαίνονται ἀναβαίνοντες καὶ κοινῇ δημηγοροῦντες.

Καίτιοι γε ὁ Πέτρος θερμότερον πολλαχοῦ καὶ κινεῖται καὶ φθέγγεται· καὶ πρὸς τῷ τέλει δὲ ἀκούει τοῦ Χριστοῦ
 15 λέγοντος· «Πέτρε, φιλεῖς με πλέον τούτων;». Ὁ δὲ πλέον τούτων ἀγαπῶν, εὐδῆλον διὲ καὶ ἠγαπᾶτο. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἐκ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν Ἰησοῦν, ἐκεῖνο δὲ ἐκ τοῦ ἀγαπᾶσθαι παρὰ τοῦ Ἰησοῦ δῆλον ἐγένετο. Τί οὖν ἔστιν, ὃ τὴν ἐξαίρειον ἀγάπην ἐποίησεν; Ἐμοὶ δοκεῖ πολλὴν τὸν ἄνδρα ἐπιείκει-
 20 αν ἐπιδείκνυσθαι καὶ πραότητα· διόπερ οὐδὲ παρρησιαζόμενος πολλαχοῦ φαίνεται. Τοῦτο δὲ ἠλίκον ἔστιν καὶ ἀπὸ τοῦ Μωϋσέως δῆλον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνον ἰσοῦτιον καὶ τηλικούτιον τοῦτο εἰργάσατο.

Οὐδὲν γὰρ ταπεινοφροσύνης ἴσον. Διὰ τοῦτο τῶν μα-
 25 καρισμῶν ἐντεῦθεν ἤρξατο ὁ Χριστός. "Ὡπερ γὰρ τινα θεμέλιον καὶ κρηπίδα μεγίστης οἰκοδομῆς καταβάλλεσθαι μέλλων, οὔτιω τὴν ταπεινοφροσύνην πρῶτην ἔθηκεν. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ταύτης σωθῆναι χωρίς· ἀλλὰ κἂν νησιεύη τις κἂν εὐχῆται κἂν ἐλεημοσύνην ποιῇ μετὰ ἀπονοίας, βδελυ-
 30 κτὰ πάντα, ταύτης μὴ παρούσης· ὥπερ οὖν ποθεῖνὰ καὶ

12. Ἰω. 21, 15.

13. Ματθ. 5, 8.

Ὁ ἴδιος ὁ Ἰωάννης δὲν λέγει τίποτε ἄλλο περὶ αὐτοῦ, παρὰ μόνον ὅτι ἠγαπᾶτο ἀπὸ τὸν Χριστόν. Διότι εἶναι εἰς τὸν καθένα φανερόν, ὅτι τὸν ἠγάπα ἰδιαίτερος. Ἄλλα πουθενὰ δὲν φαίνεται νὰ ὁμιλῇ κατ' ἰδίαν μαζί του οὔτε νὰ τὸν ἐρωτᾷ, ὅπως ἔκαμνε πολλές φορές μὲ τὸν Πέτρον, μὲ τὸν Ἰούδαν καὶ μὲ τὸν Θωμᾶν, ἀλλὰ μίαν μόνον φοράν, ὅταν ἠθέλησε νὰ εὐχαριστήσῃ καὶ νὰ ἀκούσῃ τὸν συναπόστολον. Διότι, ὅταν ὁ κορυφαῖος τῶν Ἀποστόλων τοῦ ἔνευσε, τότε ἠναγκάσθη νὰ ἐρωτήσῃ, διότι αὐτοὶ εἶχον μεγάλην ἀγάπην μεταξύ των. Δι' αὐτὸ καὶ εἰς τὸν ναὸν φαίνονται ν' ἀνεβαίνουν μαζί καὶ ἀπὸ κοινοῦ νὰ δημηγοροῦν.

Καὶ ὅμως ὁ Πέτρος πολλές φορές κινεῖται καὶ ὁμιλεῖ θερμότερον. Καὶ τέλος ἤκουσε τὸν Χριστόν νὰ τὸν ἐρωτᾷ: «Πέτρε, μὲ ἀγαπᾷς περισσότερο ἀπὸ αὐτούς;»¹². Ἐκεῖνος δὲ πού τὸν ἠγάπα περισσότερο, εἶναι φανερόν ὅτι καὶ ἠγαπᾶτο περισσότερο. Ἄλλ' ἦτο φανερόν, ὅτι ἄλλο ἦτο ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἄλλο τὸ ν' ἀγαπᾶται ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν. Τί εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνο, πού ἐπροκάλεσε τὴν ἐξαιρετικὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Ἰωάννην; Ἐγὼ νομίζω ὅτι οὗτος ἐδείκνυε μεγάλην ταπεινοφροσύνην καὶ πραότητα, δι' αὐτὸ καὶ πουθενὰ δὲν φαίνεται νὰ ἐνεργῇ μὲ θάρρος. Πόσον δὲ μεγάλο εἶναι τοῦτο, φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Διότι καὶ ἐκεῖνος κατὰ τὸν ἴδιον ἐνήργει τρόπον.

Πράγματι, δὲν ὑπάρχει τίποτε ὅμοιον μὲ τὴν ταπεινοφροσύνην. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἤρχισε τοὺς μακαρισμοὺς ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀρετὴν¹³. Διότι ὅπως ἀκριβῶς προκειμένου νὰ οἰκοδομήσῃ μεγίστην οἰκοδομὴν τοποθετεῖ τὸν θεμέλιον λίθον καὶ τὸ κρηπίδωμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ἐτοποθέτησε πρῶτην τὴν ταπεινοφροσύνην. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῶμεν χωρὶς αὐτὴν. Ἄλλὰ καὶ ἂν νηστεύῃ κανεὶς καὶ ἂν προσεύχεται καὶ ἂν κάμνη ἐλεημοσύνας μὲ ἐπίδειξιν, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀξιοκαταφρόνητα, ὅταν ἀπουσιάζῃ ἡ ταπεινοφροσύνη, ὅπως ἀκριβῶς εἶναι εὐκταῖα καὶ ἀξιαγάπητα, καὶ μὲ ἀσφάλειαν ἀσκοῦνται, ὅταν αὐτὴ

ἐπέρασια παρούσης καὶ μετὰ ἀσφαλείας πάντα γίνεται.

Μειριάζωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, μειριάζωμεν. Καὶ γὰρ σφόδρα ράδιον τὸ καιροθῶμα, ἐὰν νήφωμεν. Τί γὰρ ὅλως ἐσιὶ τὸ πρὸς ἀπόνοιάν σε ἐπαῖρον, ἄνθρωπε; Οὐχ ὄρας τὸ
 5 τῆς φύσεως εὐτελές; τῆς προαιρέσεως τὸ εὐόλιον; Ἐννόησον σαυτοῦ τὴν τελευτήν· ἐνόησον τῶν ἁμαρτημάτων τὸ πλῆθος. Ἄλλ' ἴσως πολλὰ καιροθῶν μέγα φρονεῖς; Αὐτῶ μὲν οὖν τούτῳ πάντα ἀπολεῖς. Διόπερ οὐχ οὔτις τὸν ἁμαρτάνοντα, ὡς τὸν καιροθούνητα σπουδάζειν χρὴ μειριάζειν. Τί
 10 δῆποτε; Ὅτι ὁ μὲν ἔχει τὴν ἀνάγκην τοῦ συνειδότιος· ὁ δὲ ἂν μὴ σφόδρα νήφη, ταχέως, ὥσπερ ὑπὸ τινος πνεύματος ἀναρριπισθεῖς, αἴρειται τε καὶ ἀφανίζεται καθάπερ ὁ Φαρισσαῖος.

Ἄλλὰ πένησι παρέχεις; Ἄλλ' οὐ τὰ σά, ἀλλὰ τὰ τοῦ
 15 Δεσπότου, τὰ κοινὰ τῶν ὁμοδούλων. Καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα ταπεινοῦσθαι χρὴ, ἐν ταῖς τῶν ὁμογενῶν συμφοραῖς τὰ ἑαυτοῦ προορῶντα, καὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ἐν ἐκείνοις μανθάνοντα. Ἴσως καὶ ἡμεῖς τοιούτων ἦμεν προγόνων. Εἰ δὲ μειέσις πρὸς ἡμᾶς ὁ πλοῦτος, ἀλλ' εἰκὸς αὐτὸν καὶ και-
 20 λιπεῖν πάλιν ἡμᾶς. Τί δὲ ὅλως καὶ ὁ πλοῦτός ἐστιν; Σκιὰ ἀδρανῆς, καπνὸς διαλυόμενος, ἄνθος χόρτου, μᾶλλον δὲ καὶ ἄνθους εὐτελέστερος. Τί οὖν ἐπὶ χόρτῳ μέγα φρονεῖς; Οὐχὶ καὶ ληστῆς παραγίνεται πλοῦτος καὶ μαλακοῖς καὶ πόρ-
 ναις καὶ τυμβωρύχοις; Τοῦτο οὖν σε ἐπαίρει, ὅτι τοιούτους
 25 ἔχεις κοινωνοὺς τοῦ κτήματος;

Ἄλλὰ τιμῆς ἐραῖς; Ἄλλ' οὐδὲν εἰς τιμὴν λόγον ἐλεημοσύνης ἐπιτηδειότερον. Ἐκεῖναι μὲν γὰρ καιηναγκασμέναι εἰσὶ καὶ μετὰ μίσους, αἱ τιμαὶ αἱ τοῦ πλούτου καὶ τῆς δυναστείας, αὗται δὲ ἐκ προαιρέσεως καὶ ἀπὸ συνειδότιος

εἶναι παροῦσα.

“ Ἄς εἴμεθα μετριόφρονες, ἀγαπητοί, ὡς εἴμεθα μετριόφρονες. Διότι ἡ ἀρετὴ αὐτὴ εἶναι πολὺ εὐκόλη, ἂν εἴμεθα νηφάλιοι. Διότι, τί εἶναι ἐκεῖνο, ἄνθρωπε, ποῦ σὲ ὀδηγεῖ εἰς τὴν ὑπερηφάνειαν; Δὲν βλέπεις τὴν μηδαμινότητα τῆς φύσεως, τὴν ἐπιθυμίαν ποῦ εἶναι ἕτοιμη εἰς τὸ ὀλίσθημα; Σκέψου τὸν θάνατόν σου. Σκέψου τὸ πλῆθος τῶν ἀμαρτημάτων σου. Ἄλλ’ ἴσως μεγαλοφρονεῖς, ἐπειδὴ ἠμπορεῖς νὰ κατορθώσης πολλά; Ἐνεκα ὅμως αὐτοῦ τοῦ λόγου θὰ χάσης τὰ πάντα. Ἐνεκα τούτου ὄχι τόσον ὁ ἀμαρτωλός, ὅσον ὁ ἐπιδιώκων τὴν ἀρετὴν πρέπει νὰ μετριοφρονῇ. Διατί; Διότι ὁ μὲν ἕνας σκέπεται τοῦτο ἐκ συνειδήσεως, ὁ δὲ ἄλλος, ἂν δὲν εἶναι πολὺ νηφάλιος ταχέως σὰν νὰ ἔχη ἀρπαγῇ ἀπὸ κάποιον ἄνεμον χάνεται καὶ ἐξαφανίζεται, ὅπως ἐκεῖνος ὁ Φαρισαῖος.

Ἄλλὰ δίδεις εἰς τοὺς πτωχοὺς; Δὲν εἶναι ὅμως ἰδικὰ σου, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου καὶ κοινὰ εἰς τοὺς ὁμοδόλους. Καὶ δι’ αὐτὸ μάλιστα πρέπει νὰ εἶσαι ταπεινός, ὅταν εἰς τὰς συμφορὰς τῶν συνανθρώπων σου προβλέπεις τὰς ἰδικὰς σου καὶ ὅταν διδάσκεισαι ἀπὸ ἐκείνας τὴν ἰδικὴν σου φύσιν. Ἴσως καὶ ἡμεῖς νὰ καταγώμεθα ἀπὸ τοιοῦτους προγόνους. Ἐὰν δὲ τὰ πλούτη μετεφέρθησαν πρὸς ἡμᾶς, φυσικὸν εἶναι πάλιν νὰ μᾶς ἐγκαταλείψουν. Καὶ τί εἶναι τὰ πλούτη; Σκιὰ ἀδρανῆς, καπνὸς ποῦ διαλύεται, ἄνθος κήρυτον μᾶλλον δὲ καὶ εὐτελέστερα ἀπὸ τὰ ἄνθη. Διατί λοιπὸν ὑπερηφανεύεσαι διὰ τὸ κήρυτον; Μήπως τὰ πλούτη δὲν πηγαίνουν καὶ εἰς ληστὰς καὶ εἰς τοὺς διεφθαρμένους καὶ εἰς τὰς πόρναις καὶ εἰς τοὺς τυμβωρύχους; Ὑπερηφανεύεσαι λοιπὸν, διότι ἔχεις τέτοιους κοινούς συνιδιοκτῆτας;

Ἄλλ’ ἐπιθυμεῖς τὰς τιμὰς; Ἄλλὰ δὲν ὑπάρχει τίποτε καταλληλότερον διὰ τὴν τιμὴν ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην. Διότι αἱ τιμαὶ ποῦ προέρχονται ἀπὸ τὰ πλούτη καὶ τὴν δύναμιν εἶναι ἀναγκαστικαὶ καὶ μισηταί, ἀλλ’ αὐταὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν καλὴν θέλησιν καὶ ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῶν τιμών-

τῶν τιμώντων. Διόπερ οὐδὲ ἐκβάλλειν αὐτὰς δύνανται ποιεοί τιμῶντες. Εἰ δὲ ἄνθρωποι τοσαύτην τῆς ἐλεημοσύνης ἀπονέμουσι τὴν αἰδῶ καὶ πάντα αὐτοῖς συνεύχονται τὰ ἀγαθά, ἐννόησον πηλίκην παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ λήφονται τὴν ἀντίδοσιν, οἷαν τὴν ἀμοιβήν. Τοῦτον τοίνυν ζητῶμεν τὸν πλοῦτον, τὸν αἰεὶ μένοντα καὶ μηδέποτε δραπειεύοντα· ἵνα καὶ ἐνιαῦθα μεγάλοι καὶ ἐκεῖ γενόμενοι λαμπροί, τῶν αἰώνων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

των. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς οἱ τιμῶντες δὲν ἠμποροῦν νὰ τὰς ἀποβάλλουν ποτέ. Ἐὰν δὲ οἱ ἄνθρωποι ἀπονέμουν τόσον σεβασμὸν εἰς τὴν ἐλεημοσύνην καὶ εὐχονται μετ' αὐτῆς ὅλα τὰ ἀγαθὰ, σκέψου πόσῃν ἀνταμοιβῇν θὰ λάβουν ἀπὸ τὸν φιλόανθρωπον Θεόν, ποίαν ἀμοιβῇν. Ἄς ζητοῦμεν λοιπὸν αὐτὸν τὸν πλοῦτον ποὺ μένει καὶ δὲν δραπετεύει ποτέ, ἵνα, ἀφοῦ γίνωμεν καὶ ἐδῶ μεγάλοι καὶ ἐκεῖ λαμπροί, ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ΄.

Ἰω. 4,28 - 39

«Ἀφῆκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἢ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις· Δεῦτε, ἴδετε ἄν-
5 θρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;».

1. Πολλῆς ἡμῖν θερμότητος δεῖ καὶ σπουδῆς διεγρηγε-
μένης· ταύτης γὰρ ἄνευ οὐκ ἔνεσι τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμέ-
νων ἡμῖν ἀγαθῶν. Καὶ τοῦτο δεικνὺς ὁ Χριστός φησι, νῦν
10 μὲν· «Ἐὰν μή τις ἄρῃ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθήσῃ μοι,
οὐκ ἔστι μου ἄξιος»· νῦν δέ· «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν
καὶ τί ἤθελον εἰ ἤδη ἀνήφθη;», δι' ἀμφοτέρων τούτων τὸν
διακαῆ καὶ πεπυρωμένον μαθητὴν καὶ πρὸς πάντα κίνδυ-
νον παρεσκευασμένον ἡμῖν παρασιῆσαι βουλόμενος.

15 Τοιαύτη τις ἦν καὶ αὕτη ἢ γυνή. Οὕτω γὰρ ὑπὸ τῶν
εἰρημένων ἀνήφθη, ὡς καὶ τὴν ὑδρίαν ἀφεῖναι καὶ τὴν χρεί-
αν δι' ἣν παρεγένειο καὶ δραμοῦσαν εἰς τὴν πόλιν, πάντα
τὸν δῆμον ἐλκύσαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν. «Δεῦτε γάρ», φησί, «καὶ
ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Σκόπει
20 σπουδὴν καὶ σύνεσιν· Ἦλθεν ὑδρεύσασθαι· καὶ ἐπειδὴ τῆς
ἀληθινῆς πηγῆς ἐπέτυχε, κατεφρόνησε λοιπὸν τῆς αἰσθητῆς,
διδάσκουσα ἡμᾶς, εἰ καὶ διὰ μικροῦ παραδείγματος, ἀλλ' ὅ-
μως ἐν τῇ τῶν πνευματικῶν ἀκροάσει πάντων ὑπερορᾶν τῶν
βιωτικῶν καὶ μηδένα λόγον αὐτῶν ποιεῖσθαι.

25 Κατὰ γὰρ τὴν ἰδίαν δύναμιν, ὅπερ οἱ ἀπόστολοι ἐποίη-
σαν καὶ αὕτη πεποίηκε μειζόνως. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ οἱ κλη-
θέντες ἀφῆκαν τὰ δίκτυα· αὕτη δὲ αὐτομάτως, οὐδενὸς πα-

1. Ἰω. 4, 28-30.
2. Ματθ. 10, 38.
3. Λουκᾶ 12, 40.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ΄.

Ἰω. 4,28 - 39

«Ἐφησε λοιπὸν τὴν ὑδρίαν τῆς ἡ γυναῖκα καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν πόλιν καὶ εἶπεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους· Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἕναν ἄνθρωπον, ποὺ μοῦ εἶπεν ὅλα, ὅσα ἔκαμα. Μήπως εἶναι αὐτὸς ὁ Χριστός;»¹.

1. Ἐχομεν ἀνάγκην μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ διακαοῦς ζήλου, διότι ἄλλως δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ὑπεσχημένα εἰς ἡμᾶς ἀγαθὰ. Αὐτὸ θέλει νὰ ἐπισημάνῃ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ ἄλλοτε μὲν· «Ἐὰν δὲν πάρῃ κανεὶς τὸν σταυρὸν τοῦ καὶ δὲν μὲ ἀκολουθήσῃ, δὲν μοῦ εἶναι ἄξιος»², ἄλλοτε δέ· «Πῦρ ἦλθα νὰ βάλω εἰς τὴν γῆν καὶ πῶς θὰ ἤθελα νὰ εἶχεν ἤδη ἀνάψει»³. Μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς λόγους τοῦ θέλει νὰ μᾶς παρουσιάσῃ, πόσον θερμὸς καὶ γεμᾶτος ἀπὸ ζῆλον καὶ ἔτοιμος διὰ κάθε κίνδυνον πρέπει νὰ εἶναι ὁ μαθητής.

Τέτοια ἦτο καὶ αὐτὴ ἡ γυναῖκα. Διότι τόσον διακαῆς ἐνθουσιασμός τὴν κατέλαβεν, ὥστε καὶ τὴν ὑδρίαν ν' ἀφήσῃ καὶ τὴν ἀνάγκην διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε μεταβῆ ἐκεῖ καὶ ἀφοῦ ἔτρεξεν εἰς τὴν πόλιν νὰ προσελκύσῃ πρὸς τὸν Ἰησοῦν ὅλον τὸν λαόν, λέγουσα· «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἕναν ἄνθρωπον, ποὺ μοῦ εἶπεν ὅλα, ὅσα ἔχω κάμει». Πρόσεξε τὴν προθυμίαν τῆς καὶ τὴν σύνεσίν τῆς. Ἐπῆγε διὰ νὰ πάρῃ ὕδωρ καὶ ἐπειδὴ ἐπέτυχε τὴν ἀληθινὴν πηγὴν, περιεφρόνησε πλέον τὴν ὑλικήν, διδάσκουσα ἡμᾶς, ἂν καὶ μὲ μικρὸν παράδειγμα, ὅτι πρέπει, ὅταν ἀκούωμεν νὰ γίνεται λόγος διὰ τὰ πνευματικά, νὰ περιφρονῶμεν ὅλα τὰ βιωτικὰ καὶ καθόλου νὰ μὴ τὰ λογαριάζωμεν.

Διότι καὶ αὐτὴ, ἀναλόγως μὲ τὴν δύναμίν τῆς ἔκαμε τὸ ἴδιο ποὺ εἶχαν κάμει οἱ Ἀπόστολοι καὶ μάλιστα μὲ μεγαλύτερον ἐνθουσιασμόν. Διότι οἱ μὲν Ἀπόστολοι ἀφῆσαν τὰ δίκτυα, ἐπειδὴ προσεκλήθησαν. Αὐτὴ ὁμῶς ἐκουσίως καὶ χωρὶς νὰ τὴν διατάξῃ κανεὶς, ἀφήνει τὴν ὑδρίαν καὶ

ραγγείλαντος, ἀφήσει τὴν ὑδρίαν καὶ εὐαγγελιστῶν ἔργον
 ποιεῖ ὑπὸ τῆς χαρᾶς ἀναπιερωνθεῖσα. Καὶ οὐχ ἓνα καλεῖ
 καὶ δεύτερον, καθάπερ Ἀνδρέας καὶ Φίλιππος, ἀλλὰ πόλιν
 ὀλόκληρον ἀνασιτήσασα καὶ δῆμον τοσοῦτον, οὕτω πρὸς αὐ-
 5 τὸν ἤγαγε. Καὶ σκόπει πῶς συνειῶς λέγει. Ἐδεῦτε, ἴδετε
 τὸν Χριστόν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ μετὰ συγκαιαβάσεως, μεθ' ἧς
 καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὴν ἐσαγήνευσεν, ἐπισπᾶται τοὺς ἄνδρας.
 «Ἐδεῦτε γάρ, ἴδετε ἄνθρωπον», φησὶν, «ὃς εἶπέ μοι πάντα
 ὅσα ἐποίησα». Καὶ οὐκ ἠσχύνθη εἰπεῖν, ὅτι «Ἐἶπέ μοι πάντα
 10 ὅσα ἐποίησα». Καίτοι γε ἐνῆν εἰπεῖν ἐτιέρωσ· Ἐδεῦτε, ἴδετε
 προφητεύοντα· ἀλλ' ὅταν πυρωθῇ ψυχῇ τῷ πυρὶ τῷ θεῷ,
 πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ γῇ λοιπὸν ὄρα, οὐ πρὸς δόξαν, οὐ
 πρὸς αἰσχύνην, ἀλλ' ἐνός ἐστι μόνου, τῆς κατεχούσης αὐτὴν
 φλογός.

15 «Μήτι οὕτός ἐστιν ὁ Χριστός;». Ὅρα πάλιν σοφίαν
 πολλὴν γυναικός. Οὕτε ἀπεφήνατο σαφῶς, οὕτε ἐσίγησεν. Ἐ-
 βούλειτο γάρ οὐκ ἐκ τῆς οικείας ἀποφάσεως εἰσάγειν αὐ-
 τούς, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκροάσεως τῆς ἐκείνου τῆς ψήφου ταύτης
 ποιῆσαι κοινωνούς· ὃ μᾶλλον εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον.
 20 Καίτοι οὐ πάντα αὐτῆς τὸν βίον ἐξήγγειλεν, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν
 εἰρημένων καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἐπέπεισιστο. Καὶ οὐκ εἶπε,
 Ἐδεῦτε, πιστεύσατε, ἀλλὰ, «Ἐδεῦτε, ἴδετε», ὃ τούτων κουφό-
 τερον ἦν, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐφείλκετο.

Εἶδες τῆς γυναικός τὴν σοφίαν; Ἦδει γάρ, ἤδει
 25 σαφῶς, ὅτι γενοσάμενοι μόνον τῆς πηγῆς ἐκείνης, τὰ αὐτὰ
 πείσονται ἅπερ καὶ αὐτή. Καίτοι γε εἴ τις τῶν ἄλλων ἦν
 τῶν παχυτέρων, καὶ συνεσχίασεν ἂν τὸν ἔλεγχον· αὕτη δὲ
 ἐκπομπεύει τὸν ἑαυτῆς βίον καὶ εἰς μέσον προτίθησιν, ὥστε
 πάντας ἐπισπάσασθαι καὶ ἐλεῖν.

30 «Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, λέ-

ἀναλαμβάνει ἀποστολικὸν ἔργον, ἐπειδὴ ἡ καρὰ τῆς ἔδωσε πτερά. Καὶ δὲν προσκαλεῖ ἓνα καὶ δύο, ὅπως ὁ Ἄνδρέας καὶ ὁ Φίλιππος, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνεστάτωσε τὴν πόλιν καὶ ὅλον τὸν λαόν, τὸν ἔφερεν εἰς τὸν Χριστόν. Καὶ πρόσεχε μὲ πόσῃν σύνεσιν ὁμιλεῖ. Διότι δὲν εἶπεν, Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε τὸν Χριστόν, ἀλλὰ προσελκύει τοὺς ἄνδρας τῆς πόλεως μὲ τὴν ἰδίαν συγκαταβατικότητα, μὲ τὴν ὁποίαν προσείλκυσεν αὐτὴν ὁ Χριστός. Διότι εἶπεν· «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε ἓναν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μοῦ εἶπεν ὅλα ὅσα ἔχω κάμει». Καὶ δὲν ἐντράπηκε νὰ εἰπῇ· «Μοῦ εἶπε ὅλα ὅσα ἔχω κάμει». Καὶ ὅμως ἤμποροῦσε νὰ ὁμιλήσῃ κατ' ἄλλον τρόπον· Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε τὸν Προφήτην. Ἄλλ' ὅταν θερμανθῇ ἡ ψυχὴ μὲ τὸ θεῖον πῦρ, δὲν βλέπει τίποτε ἀπὸ τὰ γήϊνα, οὔτε δόξαν οὔτε ἐντροπήν.

«Μήπως αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός»; Βλέπεις πάλιν τὴν μεγάλην σοφίαν τῆς γυναίκος; Διότι καθαρὰ ὠμίλησεν, οὔτε ἐσιώπησε. Διότι δὲν ἤθελε νὰ τοὺς παρασύρῃ μὲ τὴν ἰδικήν της γνώμην, ἀλλ' ἀφοῦ ἀκούσουν τὸν Χριστόν, νὰ γίνουν κοινωνοὶ μὲ ἰδικήν τους ἀπόφασιν. Αὐτὸ ἔκαμνε τὸν λόγον της περισσότερο εὐπρόσδεκτον. Καὶ ὅμως δὲν ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν Χριστόν ὀλόκληρον τὸν βίον της, ἀλλ' εἶχε πεισθεῖ ὅτι οὗτος ἐγνώριζε τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ ὅσα αὐτὸς εἶχεν εἰπεῖ. Καὶ δὲν εἶπεν· Ἐλᾶτε, πιστεύσατε, ἀλλὰ «Ἐλᾶτε νὰ ἰδῆτε», τὸ ὁποῖον ἦτο ἐλαφρότερον καὶ τοὺς προσείλκυε περισσότερο.

Εἶδες τὴν σοφίαν τῆς γυναίκος; Διότι ἤξευρε καὶ ἤξευρε καλά, ὅτι, ἐὰν ἐδοκίμαζαν μόνον ἀπὸ ἐκείνην τὴν πηγὴν θὰ συνέβαινε καὶ εἰς αὐτοὺς ὅτι εἶχε συμβῆ καὶ εἰς ἐκείνην. Καὶ ὅμως, ἂν ἦτο κάποια ἄλλη μὲ μεγαλυτέραν ἀναισθησίαν, θ' ἄφηνεν εἰς τὸ σκότος τὸ παράπτωμά της. Αὐτὴ ὅμως ἀποκαλύπτει ὅλον τὸν βίον της καὶ τὸν φέρει εἰς τὸ μέσον ὥστε νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ νὰ τοὺς αἰχμαλωτήσῃ ὅλους.

«Ἐν τῷ μεταξὺ τὸν παρεκάλουν οἱ μαθηταὶ του λέγον-

γοιτες· Ραββί, φάγε». Τὸ «Ἠρώτων», ἐνιαῦθα Παρεκάλουν
 εἰσί, τῇ ἐγχωρίῳ αὐτῶν φωνῇ. Ὅρωντες γὰρ αὐτὸν κεκμη-
 κῶτα ἀπὸ τῆς ὁδοιπορίας καὶ τῆς ἐπικειμένης φλογός, παρε-
 κάλουν αὐτόν. Οὐ γὰρ ἦν προπειρίας τὸ δεῖσθαι ὑπὲρ οι-
 5 τίων, ἀλλὰ φιλοσοφίας τῆς περὶ τὸν διδάσκαλον. Τί οὖν
 ὁ Χριστός; «Ἐγὼ βρωῶν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.
 Ἔλεγον οὖν πρὸς ἀλλήλους· Μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φα-
 γεῖν;».

Τί τοίνυν θαυμάζεις εἰ ἡ γυνή, ὕδωρ ἀκούσασα, ἔτι
 10 ὕδωρ ἐφανιάζειο, ὅπου γε καὶ οἱ μαθηταὶ ἔτι ταῦτα πά-
 σχουσι καὶ οὐδὲν οὕτω πνευματικὸν νοοῦσιν, ἀλλὰ ἀπο-
 ροῦσι μὲν, πάλιν δὲ τὴν αἰδῶ τὴν συνήθη καὶ τὴν τιμὴν τῷ
 διδασκάλῳ νέμουσι, πρὸς ἀλλήλους μὲν διαλεγόμενοι, αὐτῷ
 δὲ πεῦσιν οὐ τολμῶντες προσαγαγεῖν; Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ
 15 ποιοῦσιν, ἐπιθυμοῦντες μὲν ἐρωτῆσαι, οὐκ ἐρωτῶντες δέ.
 Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐμὸν βρωμά ἐστι», φησί, «ἵνα ποιῶ
 τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειώσω αὐτοῦ τὸ ἔργον».
 Τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν ἐνιαῦθα βρωῶν ἐκάλεσε, δει-
 κνὺς ὅσην ἐπιθυμίαν ἔχει τῆς ἡμετέρας προνοίας. Ὡσπερ
 20 γὰρ ἡμῖν ποθεινὸν τὸ ἐσθίειν, οὕτως αὐτῷ τὸ σωθῆναι ἡμᾶς.

Ἄκουε δὲ πῶς πανταχοῦ οὐκ ἐκ τοῦ προχείρου πάντα
 ἀποκαλύπτει, ἀλλὰ πρῶτον εἰς ἀπορίαν ἐμβάλλει τὸν ἀκροα-
 τήν, ἵνα ἀρξάμενος ζητεῖν τί τὸ λεγόμενον, εἶτα ἀπορῶν
 καὶ κάμνων, μετὰ πλείονος ἀποδέξῃται προθυμίας φανέν
 25 τὸ ζητούμενον, καὶ μᾶλλον διανασιῇ πρὸς τὴν ἀκρόασιν.
 Διατί γὰρ μὴ εὐθέως εἶπε, «Ἐμὸν βρωμά ἐστιν, ἵνα ποιή-
 σω τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου»; καίτοι οὐδὲ τοῦτο σαφὲς
 ἦν, ἀλλὰ τοῦ προτέρου σαφέστερον· ἀλλὰ τί; «Ἐγώ», φησί,
 «βρωῶν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε». Πρότερον γὰρ
 30 αὐτούς, ὅπερ ἔφην, τῇ διαπορήσει προσεκικωτέρους ἐργά-
 σασθαι βούλεται, καὶ ἐθίσαι καὶ διὰ τοιούτων αἰνιγμάτων

τες. Διδάσκαλε, φάγε». Τὸ «ἡρώτων» ἐδῶ σημαίνει παρεκάλουν, κατὰ τὴν τοπικὴν των διάλεκτον. Τὸν παρεκάλουν νὰ φάγη, ἐπειδὴ τὸν ἔβλεπαν κουρασμένον ἀπὸ τὴν ὁδοιπορίαν καὶ ἀπὸ τὸν καύσωνα. Τὸ ὅτι τὸν παρεκάλουν νὰ φάγη, δὲν ἦτο ἔνδειξις αὐθαδείας, ἀλλὰ φιλοστοργίας διὰ τὸν διδάσκαλον. Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ἐγὼ ἔχω φαγητὸν νὰ φάγω, τὸ ὁποῖον σεῖς δὲν ξεύρετε. Ἔλεγαν τότε οἱ μαθηταὶ μεταξύ των· «Μήπως τοῦ ἔφερε κανεὶς νὰ φάγη;».

Διατί λοιπὸν ἀπορεῖς, πὺ δταν ἡ γυναῖκα ἤκουσεν ὕδωρ, εἶχεν ἀκόμη εἰς τὸν νοῦν της ὕδωρ, ἀφοῦ καὶ οἱ μαθηταὶ ἀκόμη ἔπαθαν τὰ ἴδια καὶ δὲν ἐννοοῦν ἀκόμη τίποτε τὸ πνευματικόν, ἀλλ' ἀποροῦν μὲν, ὅμως ἀποδίδουν εἰς τὸν διδάσκαλον τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ τὸν σεβασμόν, ἀλλὰ δὲν τολμοῦν νὰ τὸν ἐρωτήσουν; Τὸ ἴδιο ἔχουν κάμει καὶ ἄλλας φορές, ἐπιθυμοῦν δηλαδὴ νὰ τὸν ἐρωτήσουν, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐρωτοῦν. Τί ἀπήντησε λοιπὸν ὁ Χριστός; «Τὸ ἰδικόν μου φαγητὸν εἶναι νὰ κάμω τὸ θέλημα αὐτοῦ πὺ μὲ ἔστειλε καὶ νὰ τελειώσω τὸ ἔργον του». Τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων ὠνόμασεν ἐδῶ φαγητόν, ἀποδεικνύων πόσῃ προθυμίαν ἔχει νὰ προβλέπῃ δι' ἡμᾶς. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς φροντίζει διὰ τὴν τροφήν μας, ἔτσι φροντίζει καὶ διὰ τὴν σωτηρίαν μας.

Ἄκουε λοιπὸν, μὲ ποῖον τρόπον ἀποκαλύπτει τὰ πάντα ὄχι ἀμέσως, ἀλλὰ πρῶτα προκαλεῖ εἰς τὸν ἀκροατὴν ἀπορίαν, διὰ ν' ἀρχίσῃ νὰ ἐρευνᾷ, τί σημαίνει αὐτὸ πὺ λέγεται, ἔπειτα, δταν ἀρχίσῃ ν' ἀμφιβάλῃ καὶ νὰ κουράζεται, διὰ νὰ δεχθῇ μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν τὴν ἐξήγησιν αὐτοῦ πὺ ἐρευνᾷ καὶ διὰ νὰ ἐντείνῃ περισσότερο τὴν προσοχὴν του. Διατί λοιπὸν δὲν εἶπεν ἀμέσως «Ἰδικόν μου φαγητὸν εἶναι νὰ κάμω τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου», μολονότι καὶ αὐτὸ δὲν θὰ ἦτο σαφές, ἀλλ' ὅπωςδὴποτε σαφέστερον ἀπὸ ἐκεῖνο πὺ εἶπε προηγουμένως. Διότι ὅπως εἶπα, ἤθελε νὰ τοὺς κάμῃ προσεκτικωτέρους διὰ τῆς ἀπορίας καὶ νὰ τοὺς συνηθίσῃ ν' ἀκούουν τὰ λόγια του διὰ τοιούτων αἰνιγμά-

ἀκούειν τὰ λεγόμενα. Τί δέ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; λέγει λοιπὸν αὐτὸ καὶ ἐρμηνεύει «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τειράμητόν ἐστι καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Ἴδου λέγω ὑμῖν, ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώ-
5 ρας, ὅτι λευκαί εἰσι πρὸς θερισμόν».

2. Ἴδου πάλιν τοῖς συνιρόφοις ὀνόμασιν ἀνάγει πρὸς τὴν τῶν μεγίστων θεωρίαν αὐτοῦς. Καὶ γὰρ «Βρωμα» εἰ-
πὼν, οὐδὲν ἕτερον ἐδήλωσεν, ἢ τὴν τῶν μελλόντων παρα-
γίνεσθαι σωτηρίαν ἀνθρώπων καὶ ἡ χώρα δὲ καὶ ὁ θερι-
10 σμὸς τὸ αὐτὸ δηλοῖ, τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν τῶν ἐτοιμῶν πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τοῦ κηρύγματος. Ὄφθαλμοὺς δὲ ἐνιαῦθα λέγει, καὶ τοὺς τῆς διανοίας, καὶ τοὺς τοῦ σώματος· καὶ γὰρ ἑώρων λοιπὸν τὸ πλῆθος ἐρχόμενον τῶν Σαμαρειτῶν τὴν δὲ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν ἐτοιμότητα, τὰς χώρας τὰς λευκαιο-
15 μένας φησὶν. Ὡσπερ γὰρ οἱ ἀσιάχνες ἐπειδὴν λευκανθῶ-
σι πρὸς ἄμητόν εἰσιν ἐτοιμοὶ οὕτω καὶ οὗτοι νῦν, φησὶ, πρὸς σωτηρίαν εἰσὶ παρεσκευασμένοι καὶ εὐτρεπεῖς.

Καὶ διατί μὴ εἶπε σαφῶς, ὅτι ἔρχονται πιστεῦσαι οἱ ἄνθρωποι καὶ ἐτοιμοὶ εἰσι πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ λόγου, κα-
20 τηγηθέντες μὲν παρὰ τῶν προφητῶν καὶ τὸν καρπὸν λοι-
πὸν ἀποδιδόντες, ἀλλὰ χώραν καὶ θερισμόν ἐκάλεσε; τί βούλονται αὐτῷ αὐταὶ αἱ τροπαί; Οὐ γὰρ ἐνιαῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦτο ποιεῖ· καὶ οἱ προ-
φηταὶ δὲ τῷ αὐτῷ κέχρηται τρόπῳ, μεταφορικῶς πολλὰ
25 λέγοντες. Τί δήποι' οὖν τὸ αἴτιον; οὐ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα τοῦ Πνεύματος ἢ χάρις ἐνομοθέτησεν· ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν, καὶ διατί; Δυοῖν ἕνεκεν προφάσεων· μιᾶς μὲν, ὥστε ἐμφαντι-
κώτερον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ μᾶλλον ὑπ' ὅψιν ἄγειν τὰ λεγόμενα. Ἡ γὰρ διάνοια, τῆς συνιρόφου τῶν πραγμάτων
30 εἰκόνοσ ἐπιλαβομένη, διανίσταται μᾶλλον, καὶ ὥσπερ ἐν γραφῇ τὰ πράγματα δρωσα, κατέχεται μειζρόνως.

των. Ποῖο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς του; Τὸ λέγει καὶ τὸ ἐρμηνεύει· «Σεῖς δὲν λέγετε, Τέσσαρας μῆνας ἀκόμη καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; Σᾶς λέγω λοιπόν, σηκώσετε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας καὶ κοιτάξετε τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι λευκά, ἕτοιμα πρὸς θερισμόν».

2. Νὰ πάλιν, μὲ τὰ λόγια ποὺ τοῦ ἦσαν οἰκειᾶ, ἀνυψώνει αὐτοὺς εἰς τὴν θεώρησιν τῶν ὑψίστων πραγμάτων. Διότι μὲ τὴν λέξιν «βρῶμα» δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, παρὰ τὴν μέλλουσαν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλὰ καὶ τὸ χωράφι καὶ ὁ θερισμὸς τὸ ἴδιο σημαίνει, δηλαδὴ τὸ πλῆθος τῶν ψυχῶν, ποὺ εἶναι ἕτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὸ κήρυγμα. Μὲ τὴν λέξιν ὀφθαλμοὺς ἐννοεῖ ἐπίσης τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ σώματος. Διότι ἔβλεπαν ἤδη τὸ πλῆθος τῶν Σαμαρειτῶν, ποὺ ἤρχετο. Καὶ τὴν ἑτοιμασίαν τῆς θελήσεως ἐκείνων ὀνομάζει λευκὰ χωράφια. Διότι ὅπως ἀκριβῶς οἱ στάχεις, ὅταν ἀσπρίσουν, εἶναι ἕτοιμοι πρὸς θερισμόν, ἔτσι καὶ οἱ Σαμαρεῖται τώρα εἶναι ἕτοιμοι καὶ πρόσφοροι διὰ τὴν σωτηρίαν.

Καὶ διατί δὲν εἶπε καθαρά, ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἔρχονται διὰ νὰ πιστεύσουν καὶ εἶναι ἕτοιμοι νὰ δεχθοῦν τὸν λόγον, ἀφοῦ ἤδη ἐδιδάχθησαν ἀπὸ τοὺς Προφήτας καὶ πρόκειται ν' ἀποδώσουν τὸν καρπὸν, ἀλλὰ τοὺς ὠνόμασε χωράφι καὶ θερισμόν; Τί ἐννοοῦν δι' αὐτὸν αὐταὶ αἱ μεταφοραὶ; Ὅχι μόνον εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ἀλλ' εἰς ὀλόκληρον τὸ Εὐαγγέλιον κάμνει τοῦτο. Ἄλλωστε καὶ οἱ Προφῆται τὸν ἴδιον τρόπον μεταχειρίζονται λέγοντες πολλὰ μὲ μεταφορικὴν σημασίαν. Ποία εἶναι ἡ αἰτία; Διότι βεβαίως ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος δὲν ἐτακτοποίησεν αὐτὰ χωρὶς κρίσιν. Ἄλλὰ διὰ ποῖον λόγον; Διὰ δύο αἰτίας: Ἡ μία εἶναι, ὅτι ἔτσι ὁ λόγος γίνεται ἐντονώτερος καὶ παραστατικώτερος. Διότι, ὅταν ἡ σκέψις συλλάβῃ τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων ποὺ εἶναι σύμφωνος μὲ τὰ λόγια, κινεῖται περισσότερο καὶ αἰχμαλωτίζεται εὐκολώτερον, σὰν νὰ βλέπῃ τὰ πράγματα ζωγραφισμένα.

Ἐνὸς μὲν οὖν ἕνεκα τούτου δευτέρου δέ, ὥστε καὶ
 γλυκαίνεσθαι τὴν διήγησιν, καὶ μονιμοτέραν εἶναι τῶν λε-
 γομένων τὴν μνήμην. Οὐ γὰρ οὕτως ἀπόφασις χειροῦται
 καὶ ἐνάγει τὸν ἀκροατὴν τὸν πολύν, ὡς ἢ διὰ τῶν πραγμά-
 5 των διήγησις, καὶ ἢ ὑπογραφή πείρας. Ὁ διὰ τῆς παρα-
 βολῆς ἔστι μετὰ πολλῆς γινόμενον ἰδεῖν τῆς σοφίας.

«Καὶ ὁ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν
 εἰς ζωὴν αἰώνιον». Ὁ μὲν γὰρ τοῦ ἀμῆτου τούτου καρπός,
 οὐκ εἰς αἰώνιον ζωὴν, ἀλλ' εἰς τὴν πρόσκαιρον ταύτην προ-
 10 χωρεῖ· ὁ δὲ πνευματικός, εἰς τὴν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον. Ὁ-
 ρᾶς πῶς αἰσθητὰ μὲ τὰ ρήματα, πνευματικὰ δὲ τὰ νοήματα
 καὶ δι' αὐτῶν τῶν λέξεων διαιρεῖ τὰ γήινα ἀπὸ τῶν οὐ-
 ρανίων; Ὅπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὕδατος διαλεγόμενος ἐποίησε,
 τὸ ἰδιάζον αὐτοῦ θείας, ὅτι «Ὁ πίνων τὸ ὕδωρ τοῦτο οὐ μὴ
 15 διψήσῃ», τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, τὸ εἰς ζωὴν αἰώνιον λέ-
 γων τὸν καρπὸν συνάγεσθαι τοῦτον «Ἴνα καὶ ὁ σπείρων
 ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων».

Τίς ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ τίς ὁ θερίζων; Οἱ προφηταὶ
 εἶσιν οἱ σπείραντες· ἀλλ' οὐκ αὐτοὶ ἐθέρισαν, ἀλλ' οἱ ἀπό-
 20 σιολοί. Οὐ μὴν διὰ τοῦτο ἀλεσιέρηται τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς
 ἀμοιβῆς τῶν πόνων, ἀλλὰ συνήδονται καὶ χαίρουσι σὺν ἡ-
 μῖν, εἰ καὶ μὴ σὺν ἡμῖν θερίζουσιν. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἀμητὸς
 ἔργον τοῦ σπόρου. Ἐνθα οὖν ἐλάττων ἐστὶ μὲν ὁ πόνος, μεί-
 ζων δὲ ἢ ἡδονή, ἐνταῦθα ὑμᾶς ἐτήρησα, οὐκ ἐν τῷ σπόρῳ.
 25 Πολλὴ γὰρ ἐκεῖ ἢ ταλαιπωρία καὶ ὁ πόνος. Ἐν γὰρ τῷ
 ἀμητῷ ἢ μὲν πρόσοδος πολλή, πόνος δὲ οὐ τοσοῦτος, ἀλλὰ
 καὶ πολλή ἢ εὐκολία. Ἐνταῦθα δὲ βούλεται κατασκευάσαι
 διὰ τούτων, ὅτι Καὶ προφητῶν θέλημα τοῦτό ἐστι, τὸ ἐμοὶ
 τοὺς ἀνθρώπους προσελθεῖν. Τοῦτο καὶ ὁ νόμος κατασκευά-

Αὐτὴ εἶναι ἡ μία αἰτία. Ἡ ἄλλη εἶναι, ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ διήγησις γίνεται περισσότερον εὐχάριστος καὶ ἡ ἀνάμνησις τῶν λόγων διαρκεῖ περισσότερον. Διότι δὲν εἶναι ἡ θέλησις ποὺ καθηλώνει καὶ πείθει τοὺς πολλοὺς ἀκροατὰς τόσον, ὅσον ἡ περιγραφὴ ἐκείνων τῶν πραγμάτων, διὰ τὰ ὁποῖα ἔχομεν ἰδίαν πεῖραν. Καὶ αὐτὸ ἤμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς, ὅτι γίνεται διὰ τῆς παραβολῆς μὲ μεγάλην σοφίαν.

«Καὶ ὁ θεριστὴς παίρνει μισθὸν καὶ μαζεύει καρπὸν διὰ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον». Δηλαδή ὁ καρπὸς αὐτοῦ τοῦ θερισμοῦ εἶναι ὠφέλιμος διὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ ὄχι διὰ τὴν αἰώνιον, ὁ πνευματικὸς ὅμως καρπὸς εἶναι ὠφέλιμος διὰ τὴν ἀγήραστον καὶ ἀθάνατον ζωὴν. Βλέπεις, πῶς τὰ μὲν λόγια εἶναι αἰσθητά, τὰ δὲ νοήματα πνευματικὰ καὶ πῶς μὲ τὰς λέξεις αὐτὰς χωρίζει τὰ γήινα ἀπὸ τὰ οὐράνια; Ἐκεῖνο δηλαδή ποὺ ἔκαμεν ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὕδατος, ὅταν ἔδειξε τὴν ιδιότητά του, λέγων, «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ πιῆ αὐτὸ τὸ ὕδωρ, δὲν θὰ διψᾷ ποτέ», τὸ ἴδιο κάμνει καὶ τώρα, ὅταν λέγῃ, ὅτι αὐτὸς ὁ καρπὸς θὰ μαζευθῆ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν, «Διὰ νὰ χαίρουν μαζὶ καὶ ὁ σπορευὺς καὶ ὁ θεριστὴς».

Ποῖος εἶναι ὁ σπορευὺς καὶ ποῖος ὁ θεριστὴς; Σπορεῖς ἦσαν οἱ Προφῆται, ἀλλὰ δὲν ἐθήρισαν ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἱ Ἀπόστολοι. Ἀλλὰ δὲν ἐστερήθησαν ἀπὸ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ ἀπὸ τὴν ἀμοιβὴν τῶν κόπων των, ἀλλὰ εὐχαριστοῦνται καὶ χαίρουν μαζὶ μας, ἂν καὶ θερίζουν μαζὶ μας. Διότι ὁ θερισμὸς δὲν εἶναι ἔργον τῆς σπορᾶς. Ὅπου λοιπὸν ὁ μὲν κόπος εἶναι μικρότερος, ἡ δὲ εὐχαρίστησις μεγαλυτέρα, ἐκεῖ σᾶς ἐτοποθέτησα καὶ ὄχι εἰς τὴν σποράν. Διότι εἰς αὐτὴν εἶναι μεγάλη ἡ ταλαιπωρία καὶ ὁ κόπος. Ἀλλ' εἰς τὸν θερισμὸν καὶ ἡ ὠφέλεια εἶναι μεγάλη, ὁ δὲ κόπος δὲν εἶναι τόσος ἀλλὰ καὶ ἡ εὐκολία μεγάλη. Μὲ αὐτὰ θέλει νὰ δείξῃ, ὅτι ἦτο θέλημα τῶν Προφητῶν τοῦτο, τὸ νὰ ἔλθω δηλαδὴ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλωστε αὐτὸ εἶχε προετοιμασθῆ καὶ ἀπὸ τὸν νόμον. Δι' αὐτὸ ἔσπειραν, διὰ νὰ παραγάγουν τὸν

ζεν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔσπειραν, ἵνα τοῦτον τέκωσι τὸν καρπὸν.

Δείκνυσι δὲ διὸ κακείνους αὐτὸς ἀπέσειλε, καὶ διὰ πολλὴν ἢ συγγένειαν τῇ Καινῇ πρὸς τὴν Παλαιάν, καὶ πάντα ὁμοῦ διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης κατασκευάζει. Μέννηται
 5 δὲ καὶ λόγου περοιμιώδους περιφερομένου παρὰ πολλῶν. «Ἐν γὰρ τούτῳ», φησὶν, «ὁ λόγος ἐστὶν ὁ ἀληθής, διὸ ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων». Ταῦτα δὲ ἔλεγον οἱ πολλοί, εἶποτε ἄλλοι μὲν τοὺς πόνους ὑπέσκησαν, ἄλλοι δὲ τοὺς καρποὺς ἐδρέποντο· καὶ λέγει, διὸ οὗτος ὁ λόγος
 10 ἐνταῦθα μάλιστα τὴν ἀλήθειαν ἔχει. Ἐπόνθησαν μὲν γὰρ οἱ προφήται, ὑμεῖς δὲ τοὺς καρποὺς τοὺς ἐκ τῶν ἐκείνων πόνων ἀμᾶσθε.

Καὶ οὐκ εἶπε, τοὺς μισθοὺς· οὐδὲ γὰρ ἐκείνοις ἄμισθος ὁ πολὺς ἐκεῖνος πόνος· ἀλλὰ, τοὺς καρποὺς. Τοῦτο καὶ Δα-
 15 νιὴλ ἐποίησε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς παροιμίας μέννηται λεγούσης· «Ἐξῆλθεν ἐξ ἀνόμων πλημμέλεια». Καὶ ὁ Δαυὶδ ἐν τῷ θρηνεῖν μέννηται τοιαύτης παροιμίας. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπε, «Ἴνα καὶ ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρῃ καὶ ὁ θερίζων». Ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε λέγειν διὸ ἄλλος ἔσπειρε καὶ
 20 ἄλλος θερίζει, ἵνα μὴ τις, ὅπερ ἔφην, ἀποσιεργῆσθαι τοὺς προφήτας νομίση τοῦ μισθοῦ, ξένον τι λέγει καὶ παράδοξον καὶ τοῖς αἰσθητοῖς οὐ συμβαῖνον, ἀλλὰ τῶν πνευματικῶν ἐξαίρειον ὄν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς πράγμασι τοῖς αἰσθητοῖς ἐὰν συμβῆ ἕτερον σπεῖραι καὶ ἕτερον θερίσαι, οὐχ ὁμοῦ
 25 χαίρουσιν, ἀλλὰ ἀλγοῦσιν οἱ σπείραντες, ἅτε ἑτέροις καμόντες, χαίρουσι δὲ οἱ θερίζοντες μόνοι. Ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ θερίζοντες ἅπερ ἔσπειραν, ὁμοίως τοῖς ἀμῶσι χαίρουσιν· ὅθεν δῆλον, διὸ καὶ αὐτοὶ κοινωνοῦσι τῶν μισθῶν.

30 «Ἐγὼ ἀπέσειλα ὑμᾶς θερίζειν ὁ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιᾶκατε· ἄλλοι κεκοπιᾶκασι καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν

καρπὸν τοῦτον.

Δεικνύει ἐπίσης ὅτι καὶ ἐκείνους αὐτὸς τοὺς εἶχεν ἀποστρίψει καὶ ὅτι ὑπάρχει μεγάλη συγγένεια μεταξὺ τῆς Καινῆς καὶ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπιτυχάνει συγχρόνως μὲ αὐτὴν τὴν παραβολήν. Ἐνθυμεῖται ἐπίσης καὶ μίαν παροιμίαν, πού ἐλέγετο ἀπὸ πολλούς. «Ἐδῶ ἀληθεύει ἢ παροιμία, ὅτι ἄλλος σπέρνει καὶ ἄλλος θερίζει». Αὐτὰ τὰ ἔλεγαν πολλοί, διότι ἄλλοι ἐκοπίαζαν καὶ ἄλλοι ἐθέριζαν τοὺς καρπούς. Καὶ τονίζει, ὅτι αὐτὴ ἢ παροιμία ἀληθεύει ἐντελῶς εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν. Διότι ἐκοπίασαν οἱ Προφῆται ἔσεῖς ὅμως θερίζετε τοὺς καρπούς ἀπὸ τοὺς κόπους ἐκείνων.

Δὲν εἶπε τὸν μισθόν, διότι καὶ ὁ κόπος ἐκείνων δὲν ἦτο χωρὶς μισθόν, ἀλλὰ τοὺς καρπούς. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ ὁ Δανιήλ. Διότι καὶ αὐτὸς ἐνεθυμήθη αὐτὴν τὴν παροιμίαν καὶ εἶπεν· «Ἀπὸ τοὺς ἀνόμους προῆλθε τὸ ἔγκλημα»⁴. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαυῖδ εἰς τὸν θρῆνον του ἐνεθυμήθη αὐτὴν τὴν παροιμίαν. Δι' αὐτὸ προηγουμένως ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ· «Διὰ νὰ χαίρουν μαζὶ καὶ ὁ σπορευὺς καὶ ὁ θεριστής». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἰπῆ, ὅτι ἄλλος ἔσπειρε καὶ ἄλλος θερίζει, διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς, ὅπως εἶπα, ὅτι οἱ Προφῆται εἶχον στερηθῆ τοῦ μισθοῦ, λέγει κάτι παράξενον καὶ ἀπροσδόκητον, πού δὲν συμβαίνει εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα, ἀλλὰ κατ' ἐξαίρεσιν μόνον εἰς τὰ πνευματικά. Διότι εἰς τὰ πράγματα πού ὑποπίπτουν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας, ἐὰν συμβῆ ἄλλος νὰ σπείρη καὶ ἄλλος νὰ θερίσῃ, δὲν χαίρουν καὶ οἱ δύο μαζὶ, ἀλλὰ λυποῦνται ἐκεῖνοι πού ἔσπειραν καὶ χαίρουν μόνον ἐκεῖνοι πού θερίζουν, ἐπειδὴ ἄλλοι ἐκοπίασαν. Εἰς αὐτὴν ὅμως ἐδῶ τὴν περίπτωσιν δὲν συμβαίνει ἔτσι, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν θερίζουν, ὅσα ἔσπειραν, χαίρουν ἐξ ἴσου μ' ἐκείνους πού θερίζουν. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι καὶ αὐτοὶ μετέχουν εἰς τὸν μισθόν.

«Ἐγὼ σᾶς ἔστειλα νὰ θερίσετε ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὁποῖον δὲν ἐκοπιάσατε. Ἄλλοι ἔχουν κοπιάσει καὶ σεῖς εἰσήλθατε

εἰσεληλύθατε». Ταύτη προιρέπει μᾶλλον αὐτούς. Ἐπειδὴ γὰρ ἐδόκει ἐπίπονον εἶναι τὸ πρᾶγμα τὸ τὴν οἰκουμένην περιελθεῖν καὶ κηρῦξαι, δείκνυσιν ὅτι καὶ ρᾶσιόν ἐστι. Τὸ γὰρ σφόδρα ἐπίπονον ἐκεῖνο ἦν, ὃ πολλοῦ καμάτου ἐδεῖτο, 5 τὸ καταβαλεῖν τὰ σπέρματα καὶ ψυχὴν ἀμύητιον ἐναγαγεῖν εἰς θεογνωσίαν. Τίνος δὲ ἔνεκεν ταῦτα φθέγγεται; Ἴνα ὅταν αὐτοὺς ἀποσιείλῃ εἰς τὸ κηρῦξαι, μὴ θορυβηθῶσιν, ὡς εἰς πρᾶγμα ἐπίπονον πεμπόμενοι. Τὸ γὰρ ἐπιπονώτερον τῶν προφητῶν ἦν, φησί, καὶ μαρτυρεῖ τὸ ἔργον τῷ λόγῳ, 10 ὅτι ὑμεῖς ἐπὶ τὰ εὐκόλα ἦλθετε. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ θερισμοῦ μετ' εὐκολίας μὲν ὁ καρπὸς συνάγεται καὶ ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἢ ἄλλως πληροῦται τῶν δραγμάτων, οὐκ ἀναμενόντων τὰς τῶν καιρῶν τροπὰς, καὶ χειμῶνα καὶ ἔαρ καὶ ὄμβρον· οὕτω καὶ νῦν γίνεται καὶ τὰ ἔργα βοᾷ.

15 Μεταξὺ οὖν λέγοντος αὐτοῦ ταῦτα, ἐξήεσαν οἱ Σαμαρεῖται καὶ συνήγειο ἀνθρώπον ὁ καρπός. Διὰ τοῦτο εἶπεν· «Ἄρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ βλέπετε τὰς χώρας, ὅτι λευκαί εἰσιν». Εἶπε ταῦτα καὶ τὸ ἔργον ἐφάνη καὶ τὰ ῥήματα ἐκ τῶν πραγμάτων ἐωρᾶτο. «Ἐκ γὰρ τῆς πόλεως ἐ- 20 κείνης πολλοί», φησὶν, «ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν τῶν Σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικός, μαρτυρούσης, ὅτι Εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα». Συνεώρων γὰρ ὅτι οὐκ ἂν ἐθαύμασε πρὸς χάριν ἢ γυνὴ τὸν διελέγξαντα αὐτῆς τὰ πλημμελήματα, οὐδ' ἂν ὑπὲρ τοῦ χαρίσασθαι ἐιτέρῳ τὸν ἑαυτῆς ἐξεπόμπευσε 25 βίον.

3. Μιμησώμεθα δὴ τὴν γυναῖκα καὶ ἡμεῖς καὶ ἐκ τοῖς οἰκείοις ἁμαρτήμασι μὴ αἰσχυνώμεθα ἀνθρώπους, ἀλλὰ φοβώμεθα ὡς χρὴ Θεὸν τὸν καὶ νῦν ὁρῶντα τὸ γινόμενον καὶ τότε κολάζοντα τοὺς μὴ μετανοήσαντας νῦν· ὡς νῦν γε 30 τοῦναντίον ποιῶμεν. Τὸν μὲν γὰρ μέλλοντα κρίνειν, οὐ δεδοίκαμεν, τοὺς δὲ οὐδὲν ἡμᾶς παραβλάπιοντας, τούτους φρίτ-

εἰς τὸν κόπον των». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια τοὺς προτρέπει. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐφαίνετο ὅτι εἶναι πολὺ κοπιαστικὸν νὰ περιέλθουν τὴν οἰκουμένην καὶ νὰ κηρύξουν, ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι συγχρόνως καὶ πολὺ εὐκόλον. Διότι ἐκεῖνο πού ἦτο πολὺ κοπιαστικὸν καὶ ἐχρειάζετο μεγάλον κόπον, ἦτο νὰ ρίψουν τοὺς σπόρους καὶ τὴν ἀμύητον ψυχὴν νὰ φέρουν εἰς θεογνωσίαν. Διὰ ποῖον λόγον λέγει ταῦτα; Διὰ νὰ μὴ φοβηθοῦν, ὅταν τοὺς στείλῃ νὰ κηρύξουν, σὰν νὰ πηγαίνουν εἰς κάτι τὸ πολὺ κοπιαστικόν. Διότι, λέγει, τὸ καθῆκον τῶν Προφητῶν ἦτο πολὺ κοπιαστικώτερον, ὅπως μαρτυρεῖ τὸ ἴδιον τὸ πρᾶγμα, ἐνῶ ἐσεῖς ἦλθατε εἰς τὰ εὐκολώτερα. Διότι, ὅπως εἰς τὸν θερισμὸν ὁ καρπὸς μαζεύεται μὲ εὐκολίαν καὶ ἐντὸς μικροῦ χρονικοῦ διαστήματος τὸ ἄλώνι γεμίζει ἀπὸ δεμάτια, πού δὲν περιμένουν τὰς καιρικὰς μεταβολὰς, τὸν χειμῶνα, τὴν ἀνοιξιν καὶ τὴν βροχὴν, ἔτσι γίνεται καὶ τώρα καὶ τὰ ἴδια τὰ ἔργα φωνάζουν.

Ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν αὐτά, εἰς τὸ μεταξὺ ἐξήρχοντο οἱ Σαμαρεῖται καὶ ἐμαζεύετο πυκνὰ ὁ καρπός. Δι' αὐτὸ εἶπε· «Σηκώσατε τοὺς ὀφθαλμοὺς σας καὶ βλέπετε τὰ χωράφια, ὅτι εἶναι λευκά». Αὐτὸ εἶπε καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπεδείχθη, διότι τὰ λόγια ἐπεβεβαιώθησαν ἀπὸ τὰ ἔργα. «Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτας τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν ἐξ αἰτίας τῆς μαρτυρίας τῆς γυναίκος. ἼΜοῦ εἶπεν ὅλα ὅσα ἔκαμα». Διότι ἔβλεπαν, ὅτι δὲν θὰ ἐπαινοῦσεν ἡ γυνὴ χαριστικῶς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος τὴν ἤλεγξε διὰ τὰ ἁμαρτήματά της οὔτε καὶ θὰ διεπόμπευε τὸν βίον της διὰ νὰ φανῇ εὐχάριστος εἰς ἄλλον.

3. Ἄς μιμηθῶμεν λοιπὸν τὴν γυναῖκα καὶ ἡμεῖς καὶ ἄς μὴ ἐντρεπώμεθα διὰ τὰ ἁμαρτήματά μας τοὺς ἀνθρώπους, ἄς φοβώμεθα ὅπως πρέπει τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος καὶ τώρα βλέπει τὰ ἔργα μας καὶ τότε θὰ τιμωρήσῃ αὐτοὺς πού τώρα δὲν μετανοοῦν. Ἄλλ' ἡμεῖς κάμνομεν τὸ ἀντίθετον. Διότι ἐκεῖνον πού θὰ μᾶς κρίνῃ δὲν φοβούμεθα, ἀλλὰ φοβούμεθα αὐτοὺς πού δὲν ἠμποροῦν νὰ μᾶς βλάψουν καὶ

τομεν, καὶ τὴν παρ' αὐτῶν αἰσχύνην τρέμομεν. Διὰ τοῦτο ἐν ᾧ δεδοίκαμεν, ἐν τούτῳ τὴν τιμωρίαν δίδομεν. Ὁ γὰρ αἰσχύνην ἀνθρώπων ὑφορώμενος νῦν μόνον, Θεοῦ δὲ ὄρωντος μὴ αἰσχυνόμενος πράξαι τι ἄτιπον, μὴ θέλων μετανοῆσαι καὶ μεταβαλέσθαι, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ οὐκ ἐνώπιον ἐνὸς καὶ δευτέρου, ἀλλὰ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης παραδειγματίζεται.

Ὅτι γὰρ καὶ τῶν ἀγαθῶν πράξεων καὶ τῶν οὐ τοιούτων μέγα θέαιρον ἐκεῖ κάθηται, ἢ τῶν προβάτων καὶ τῶν ἐρίφων παραβολὴ παιδευέτω σε καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, λέγων «Δεῖ γὰρ ἡμᾶς», φησί, «παρασιῆναι ἔμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος ὅσα ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Καὶ πάλιν «Ὅς φανερώσει τὰ κρυπὰ τοῦ σκότους». Ἐπραξάς τι πονηρὸν ἢ ἐνενόησας καὶ κρύπτεις ἄνθρωπον; Ἀλλὰ τὸν Θεὸν οὐ κρύπτεις. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων σοι μέλει· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων, τοῦτό σοι φόβος. Οὐκοῦν ἐννόησον διὸ οὐδὲ ἀνθρώπους λαθεῖν δυνήσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Πάντα γὰρ ὡς ἐν εἰκόνι ἴοιτε σιήσεται καὶ ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ὡς αὐτοκατάκριτον ἕκαστον γενέσθαι.

Καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἀπὸ τοῦ πλουσίου. Καὶ γὰρ καὶ τὸν ὑπεροφθένια πένητα, τὸν Λάζαρον λέγω, πρὸ ὀφθαλμῶν εἶδεν ἐσιῶτα ὁ πλούσιος, καὶ δὴ πολλάκις ἐβδελύξατο δάκτυλον, τοῦτον παρακαλεῖ παραμυθίαν αὐτῷ γενέσθαι ἴοιτε. Παρακαλῶ τοίνυν, κἂν μηδεὶς ἴδῃ τὰ ἡμέτερα, ἕκαστον ἡμῶν εἰς τὸ ἑαυτοῦ συνειδὸς εἰσελθεῖν, καὶ καθίσει ἑαυτῷ δικαιοσύνην τὸν λογιζόμενον, καὶ εἰς μέσον ἄγειν τὰ πεπλημμελημένα· καὶ εἰ μὴ βούλοιο ἐκπομπευθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ φοβερᾷ, ἐπι-

5. Β' Κορ. 5, 10.

6. Α' Κορ. 4, 50.

τρέμομεν νὰ μὴ κακοχαρακτηρισθῶμεν ἀπὸ αὐτούς. Διὰ τοῦτο ὅποιον φοβούμεθα, αὐτὸν τιμωροῦμεν. Διότι ἐκεῖνος ποὺ φροντίζει νὰ μὴ φαίνεται αἰσχρὸς μόνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν ἐντρέπεται ὅμως νὰ κάμῃ κάτι τὸ κακόν, ἐπειδὴ μόνον ὁ Θεὸς τὸν βλέπει, ἂν δὲν θέλῃ νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ ἀλλάξῃ, κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ γίνῃ καταγέλαστος ὄχι ἐνώπιον ἑνὸς καὶ δύο, ἀλλ' ἐνώπιον τῆς οἰκουμένης ὁλοκλήρου.

Διότι, ὅτι ἐκεῖ ὑπάρχει μεγάλη συγκέντρωσις τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν πράξεων, σὲ διδάσκει ἢ παραβολὴ τῶν προβάτων καὶ τῶν ἐριφίων καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ ὁποῖος λέγει· «Διότι πρέπει ὅλοι ἡμεῖς νὰ φανερωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ λάβῃ ὁ καθεὶς ὅ,τι τοῦ ἀρμόζει δι' ὅσα ἔκαμε μὲ τὸ σῶμα του, εἴτε καλὸν εἴτε κακόν»⁵. Καὶ πάλιν· «Ὁ ὁποῖος θὰ φέρῃ εἰς τὸ φῶς τὰ ὅσα κρύπτονται εἰς τὸ σκότος»⁶. Ἔκαμες ἢ ἐσκέφθης κάτι κακόν καὶ προσπαθεῖς νὰ τὸ κρύψῃς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους; Ἄλλ' ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ἠμπορεῖς νὰ τὸ κρύψῃς. Ἄλλ' ἀπὸ αὐτὰ δὲν σ' ἐνδιαφέρει τίποτε. Ὁ μόνος φόβος σου εἶναι οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ἀνθρώπων. Πρέπει λοιπὸν νὰ καταλάβῃς, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην δὲν θὰ ἠμπορέσῃς οὔτε ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους νὰ κρυφθῆς. Διότι τότε θὰ παρουσιασθοῦν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας ὅλα τὰ ἔργα μας σὰν εἰς εἰκόνα, ὥστε ὁ καθεὶς νὰ κρίνῃ τὸν ἑαυτὸν του.

Τοῦτο εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὴν παραβολὴν τοῦ πλουσίου. Διότι καὶ τὸν πτωχὸν ἐκεῖνον ποὺ εἶχε καταφρονήσῃ, τὸν Λάζαρον ἐννοῶ, τὸν εἶδεν ὁ πλούσιος νὰ στέκεται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τὸν δάκτυλόν του, ποὺ πρῶτα ἐσιχαίνετο, τώρα τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν παρηγορήσῃ. Παρακαλῶ λοιπὸν, καὶ ἂν δὲν βλέπῃ κανεὶς τὰ ἰδικά μας ἔργα, ὁ καθεὶς ἀπὸ ἡμᾶς νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ νὰ κάμῃ τὴν λογικὴν δικαστὴν τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ νὰ φέρῃ εἰς τὸ μέσον τὰ ἁμαρτήματά του. Καὶ ἂν δὲν θέλῃ νὰ διαπομπευθῇ κατὰ τὴν φοβερὰν ἐκείνην ἡμέραν, ἄς

τιθέτω τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας, καὶ ἰασάσθω τὰ τραύματα. Ἐξεσι γάρ, ἔξεσι μυρίων γέμοντα τραυμάτων, ἀπελθεῖν ὑγιαίνοντα. «Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε», φησὶν, «ἀφέωνται ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι· ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε, οὐκ ἀφέωνται».

5 Ὡσπερ γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι καταχωννύμενα τὰ ἁμαρτήματα οὐκ ἔτι φαίνεται οὕτω καὶ ταῦτα ἀφανισθήσονται, ἐὰν θελήσωμεν μετανοῆσαι. Ἔστι δὲ μετάνοια τὸ μηκέτι τὰ αὐτὰ ποιεῖν. «Ὁ γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῶν, ἔοικε τῷ κυνὶ τῷ πρὸς τὸν ἴδιον ἔμειον ἐπανιόντι», καὶ τῷ κατὰ
10 τὴν παροιμίαν εἰς πῦρ ξαίνοντι καὶ εἰς τειρημένον ἀντιλοῦντι πίδακον. Δεῖ τοίνυν ἀφίστασθαι καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ γνώμῃ τῶν τολμηθέντων καὶ ἀποσιάντας φάρμακα ἐπιθεῖναι τοῖς τραύμασι τὰ ἐναντία τῶν ἁμαρτημάτων. Οἷόν τι λέγω· Ἡρπασας καὶ ἐπλεονέκτησας; Ἀπόσιγηθι τῆς ἀρπαγῆς, καὶ ἐ-
15 πίθες ἐλεημοσύνην τῷ τραύματι. Ἐπόρνευσας; Ἀπόσιγηθι τῆς πορνείας καὶ ἐπίθες ἀγνείαν τῷ ἔλκει. Κακῶς εἶπες τὸν ἀδελφὸν καὶ ἔβλαψας; Παῦσαι κακηγορῶν καὶ ἐπίθες φιλοφροσύνην.

Καὶ καθ' ἕκαστον οὕτω ποιῶμεν τῶν πεπλημμελημένων
20 ἡμῖν καὶ μὴ ἀπλῶς παραιρέχωμεν τὰ ἁμαρτήματα· ἐφέσθηκε γὰρ λοιπόν, ἐφέσθηκεν ὁ τῶν εὐθύνων καιρός. Διὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ Κύριος ἐγγύς, μηδὲν μεριμνᾶτε». Ἄλλ' ἡμῖν τάχα τοῦναντίον ἔστιν ἐπιλέγειν· Ὁ Κύριος ἐγγύς, μεριμνᾶτε. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ καλῶς ἤκουον, «Μηδὲν μερι-
25 μνᾶτε», ἐν θλίψει καὶ πόνοις καὶ ἀγῶσιν ὄντες· οἱ δὲ ἐν ἀρπαγαῖς ζῶντες καὶ ἐν τρυφῇ, οἱ χαλεπὰς εὐθύνας μέλλοντες διδόναι, οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐκεῖνο ἂν ἀκούσαιεν εἰκότως· Ὁ Κύριος ἐγγύς, μεριμνᾶτε.

7. Ματθ. 6, 14-15.

8. Β' Πέτρο. 2, 21-22.

9. Φίλιπ. 4, 5-6.

χρησιμοποίηση τὰ φάρμακα τῆς μετανοίας καὶ ὡς· θεραπεία τὰ τραύματα. Διότι εἶναι δυνατόν, καὶ ἂν κανεῖς εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ τραύματα, νὰ φύγη ὑγιής. «Διότι, ἐὰν συγχωρήσετε εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅ,τι κακὸν ἔχουν κάμει, θὰ συγχωρηθῶν αἱ ἰδικαὶ σας ἀμαρτίαι. Ἐὰν ὅμως δὲν τοὺς συγχωρήσετε, τότε δὲν θὰ συγχωρηθῶν αἱ ἰδικαὶ σας»⁷.

Διότι ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἀμαρτήματα ἀποπλυνόμενα μετὸ βάπτισμα δὲν φαίνονται πλέον, ἔτσι καὶ αὐτὰ θὰ ἐξαφανισθῶν, ἐὰν θέλωμεν νὰ μετανοήσωμεν. Ἡ δὲ μετάνοια συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ κάμνη κανεῖς τὰ ἴδια. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἐπιχειρεῖ τὰ ἴδια, ὁμοιάζει μετὸν σκύλον ποὺ ἐπανέρχεται εἰς τὸν ἔμετόν του»⁸ καὶ μετὸν ἐκεῖνον ποὺ κατὰ τὴν παροιμίαν κτυπᾷ τὴν φωτιὰ καὶ προσπαθεῖ ν' ἀντλήσῃ ὕδωρ ἀπὸ τρύπιου πυθάρου. Πρέπει λοιπὸν καὶ μετὰ τὰ ἔργα καὶ μετὰ τὰ λόγια νὰ ἀπέχωμεν ἀπὸ τὰ κακὰ ἔργα καί, ἀφοῦ ἀπομακρυνθῶμεν νὰ βάλωμεν φάρμακα ἐπάνω εἰς τὰ τραύματα, αὐτὰ ποὺ εἶναι ἀντίθετα τῶν ἀμαρτημάτων. Παραδείγματος χάριν. Ἦσουν ἄρπαξ καὶ πλεονέκτης; Ν' ἀπέχῃς ἀπὸ τὴν ἄρπαγὴν καὶ βάλῃς ἐπάνω εἰς τὸ τραῦμα τὴν ἐλεημοσύνην. Ἐπόρνευες; Ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὴν πορνείαν καὶ βάλῃς ἐπάνω εἰς τὴν πληγὴν τὸ φάρμακον τῆς ἀγνότητος. Ἐκακολόγησες καὶ ἔβλαψες τὸν ἀδελφόν σου; Παῦσε νὰ κατηγορῇς καὶ χρησιμοποίησε τὴν φιλοφροσύνην.

Καὶ διὰ τὸ καθὲν ἀπὸ τὰ ἀμαρτήματά μας ὡς κάμνωμεν τὸ ἴδιο καὶ ὡς μὴ τὰ παρατρέχωμεν ἀπλῶς. Διότι ἔχει φθάσει ὁ καιρὸς τῶν εὐθυνῶν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον. Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τίποτε»⁹. Ἀλλὰ δι' ἡμᾶς πρέπει νὰ λεχθῇ τὸ ἀντίθετον. Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον, μεριμνᾶτε. Διότι ἐκεῖνοι μὲν καλῶς ἤκουον «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τίποτε», ἐπειδὴ εὕρισκοντο εἰς θλίψιν, εἰς κόπους καὶ εἰς ἀγῶνας. Ἀλλ' αὐτοὶ ποὺ ζοῦν ἀπὸ ἀρπαγᾶς καὶ μετὰ πολυτέλειαν, ποὺ θὰ λογοδοτήσουν βαρέως, ὄχι τοῦτο, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον θ' ἀκούσουν δικαίως· Ὁ Κύριος εἶναι πλησίον, μεριμνᾶτε.

Οἱ δὲ γὰρ πολὺς λείπεται τῆς συντελείας ὁ χρόνος, ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν ὁ κόσμος ἐπείγεται. Τοῦτο οἱ πόλεμοι δηλοῦσι, τοῦτο αἱ θλίψεις, τοῦτο οἱ σεισμοί, τοῦτο ἡ ἀγάπη ψυγεῖσα. Καθάπερ γὰρ σῶμα ψυχορραγοῦν καὶ ἐγγὺς ὄν τῆς τελευτῆς, μυρίας ἐπισημαίνεται κακώσεις· καὶ οἰκίας μελλούσης καταπίπτειν, πολλὰ προπίπτειν εἴωθε καὶ ἀπὸ τῆς ὀροφῆς καὶ ἀπὸ τῶν τοίχων οὔτω καὶ τῆς οἰκουμένης ἐγγὺς καὶ ἐπὶ θύραις ἔστηκεν ἡ συντέλεια, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μυρία διέσπαρται πανταχοῦ κακὰ. Εἰ γὰρ τότε ὁ Κύριος ἐγγύς, πολλῶ μᾶλλον νῦν ἐγγύς. Εἰ πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν διε ταῦτα ἐλέγεται καὶ πλήρωμα τῶν χρόνων τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ὁ Παῦλος ἐκάλει, πολλῶ μᾶλλον τὸν παρόντα.

Ἄλλ' ἴσως δι' αὐτὸ τοῦτο ἀπιστοῦσιν οἱ τινες. Καὶ μὴν διὰ τοῦτο πιστεύειν χρὴ μᾶλλον. Πόθεν γὰρ οἶδας, ἄνθρωπε, οὐκ ἐγγὺς τὸ τέλος καὶ μετὰ βραχὺν χρόνον ἀπαντήσεται τὰ εἰρημένα; Ὡσπερ γὰρ τοῦ ἐνιαυτοῦ τέλος, οὐ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν λέγομεν εἶναι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔσχατον μῆνα, καίτοι γε τριάκοντα ἡμέρας ἔχοντα, οὔτω καὶ τῶν τοσοῦτων ἐτῶν κἂν τετρακόσια ἔτη τέλος εἶπω, οὐχ ἁμαρτήσομαι. Ὡστε ἔκτιστε προανεφώνει τὸ τέλος. Συστείλωμεν οὖν ἑαυτούς, ἐντροφισώμεν τῷ φόβῳ τοῦ Θεοῦ. Καὶ γὰρ ἐν ἀδείᾳ διατριβόντων ἡμῶν, οὐ σφόδρα μεριμνώντων οὐδὲ προσδοκῶντων, ἐπισιτήσεται ἄθροον ἡ παρουσία.

Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ὡσπερ γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Νῶε καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Λῴι, οὕτως ἔσται καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος τούτου». Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· «Ὅταν δὲ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος, καὶ ὥσπερ ἡ ὠδὴν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ». Τί ἐστίν, «Ἡ ὠδὴν τῇ

10. Ματθ. 24, 57.

11. Α' Θεσσ. 5, 3.

Διότι δὲν εἶναι μακρὰν ὁ χρόνος τῆς συντελείας, ἀλλ' ὁ κόσμος βαδίζει ἤδη πρὸς τὸ τέλος του. Αὐτὸ φανερῶνουν οἱ πόλεμοι, αἱ θλίψεις, οἱ σεισμοὶ καὶ ἡ ἀγάπη ποὺ ἔχει σβήσει. Διότι, ὅπως ὅταν ψυχορραγῇ τὸ σῶμα καὶ εὐρίσκειται πλησίον τοῦ θανάτου, ὑφίσταται ἀπείρους πόνους, καὶ ἡ οἰκία, ὅταν πρόκειται νὰ καταρρεῦση, καταρρέουν συνήθως ἐνωρίτερον τμήματα ἀπὸ τὴν ὀροφὴν καὶ ἀπὸ τοὺς τοίχους, ἔτσι πλησιάζει καὶ εὐρίσκεται εἰς τὰ πρόθυρα ἡ συντέλεια καὶ δι' αὐτὸ ἔχουν διασπαρεῖ παντοῦ τὰ κακά. Διότι, ἐὰν τότε ἦτο πλησίον ὁ Κύριος, τώρα εἶναι πολὺ περισσότερο. Διότι, ὅταν αὐτὰ ἐλέγοντο πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν καὶ ὁ Παῦλος ὠνόμαζε τὸν καιρὸν ἐκεῖνο πλήρωμα τῶν χρόνων, πολὺ περισσότερο πρέπει νὰ ὀνομασθῇ ἔτσι ὁ σημερινὸς καιρὸς.

Ἄλλ' ἴσως δι' αὐτὸ δὲν πιστεύουν μερικοί. Καὶ ὅμως δι' αὐτὸ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ πιστεύουν. Διότι, ἀπὸ ποῦ ξεύρεις, ἄνθρωπε, ὅτι δὲν πλησιάζει τὸ τέλος καὶ ὅτι δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν τὰ ἀνωτέρω μετ' ὀλίγον χρόνον; Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὸ τέλος τοῦ ἔτους δὲν λέγομεν ὅτι εἶναι ἡ τελευταία ἡμέρα, οὔτε ὁ τελευταῖος μῆν, ἂν καὶ ἔχη τριάκοντα ἡμέρας, ἔτσι καὶ ἂν εἴπω τὸ τέλος τόσων ἐτῶν, μολονότι εἶναι τετρακόσια, δὲν θὰ πέσω ἔξω. Ὡστε ἀπὸ τότε προανήγγελε τὸ τέλος. Ἄς χαλιναγωγῆσωμεν λοιπὸν τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἄς ἐντρυφήσωμεν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ. Διότι, ὅταν ἡμεῖς περνοῦμεν τὸν καιρὸν μας ἐν ἀκολασίᾳ καὶ δὲν φροντίζωμεν καθόλου, οὔτε περιμένωμεν, ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ θὰ ἔλθῃ αἰφνιδίως.

Αὐτὸ θέλων νὰ τονίσῃ ὁ Χριστός, ἔλεγεν· «Ὅπως ἦσαν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Νῶε καὶ εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Λώτ, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ εἰς τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος τούτου»¹⁰. Τοῦτο θέλων νὰ δηλώσῃ καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅταν λέγουν «Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια», τότε ἔρχεται ἐπάνω τους αἰφνιδία καταστροφή, ὅπως ὁ πόνος τοῦ τοκετοῦ εἰς τὴν κοιλίαν τῆς γυναικός»¹¹. Καὶ τί εἶναι «Ὁ πόνος τοῦ τοκετοῦ

ἐν γαστρὶ ἐχούση»; Πολλάκις αἱ κύουσαι γυναῖκες παίζουσαι ἢ ἀριστοποιοῦσαι ἢ ἐν θαλαμῷ ἢ ἐν ἀγορᾷ διάγουσαι, οὐδὲν τῶν μελλόντων προορώμεναι, ὑπὸ τῆς ὀδύνης κατεσχέθησαν ἀνθρώπων. Ἐπεὶ οὖν τοιαῦτα καὶ τὰ ἡμέτερα, ὦμεν αἰεὶ παρεσκευασμένοι. Οὐ γὰρ αἰεὶ ταῦτα ἀκουσόμεθα· οὐκ αἰεὶ τούτων ἐξουσίαν ἔχομεν. «Ἐν γὰρ τῷ ᾄδῃ», φησί, «τίς ἐξομολογήσεταιί σοι;».

Οὐκοῦν ἐνταῦθα μετανοήσωμεν, ἵνα οὕτως ἴλεω τὸν Θεὸν ἔχωμεν κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, καὶ πολλῆς ἀπολαῦσαι δυναθῶμεν συγγνώμης· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

εἰς τὴν κοιλίαν τῆς γυναίκος; Πολλὰς φορές αἱ γυναῖκες πού κυοφοροῦν, ἐνῶ παίζουν ἢ γευματίζουν ἢ εὐρίσκονται εἰς τὸ λουτρόν ἢ κρονοτριβοῦν εἰς τὴν ἀγοράν, ἐπειδὴ δὲν προβλέπουν τίποτε ἀπὸ τὰ μέλλοντα, καταλαμβάνονται αἰφνιδίως ἀπὸ τὸν πόνον. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ τὰ ἰδικά μας εἶναι τέτοια, πρέπει νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι συνεχῶς. Διότι δὲν θὰ ἀκούωμεν συνεχῶς τὰ ἴδια, οὔτε θὰ ἔχωμεν πάντοτε αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν. Διότι λέγει ὁ Προφήτης, «Εἰς τὸν Ἄδην ποῖος θὰ ὁμολογήσῃ;»¹².

Ἄς μετανοήσωμεν λοιπὸν, διὰ νὰ ἔχωμεν τὸν Θεὸν εὐμενῆ κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως καὶ διὰ νὰ ἡμπορέσωμεν ν' ἀπολαύσωμεν πλήρη τὴν συγγνώμην. Εἴθε αὐτὴν ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ΄.

Ἰω. 4,40 - 53

«Ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς. Καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας. Καὶ πολλῶν πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ· τῆς τε γυναικὸς ἔλεγον, ὅτι Οὐκ ἔτι διὰ τὴν σὴν λαλίαν πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν καὶ οἶδαμεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν».

10 1. Οὐδὲν φθόνου καὶ βασκανίας χειρόν, οὐδὲν κενοδοξίας χαλεπώτερον αὕτη τὰ μυρία εἴωθε διαφθείρειν ἀγαθά. Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι πλείονα τῶν Σαμαρειτῶν γινώσκοντες καὶ τοῖς προφήταις συντραφέντες, ὅσοι τούτων ἐφάνησαν ἐντεῦθεν. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῆς μαρτυρίας
15 ἐπίστευσαν τῆς γυναικὸς καὶ σημεῖον ἰδόντες οὐδέν, ἐξῆλθον παρακαλοῦντες τὸν Χριστὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς· οἱ δὲ Ἰουδαῖοι καὶ θαύματα θεασάμενοι, οὐ μόνον οὐ κατειῖχον αὐτὸν παρ' ἑαυτοῖς, ἀλλὰ καὶ ἀπήλαντον, καὶ πάντα ἔπρατον, ὥστε καὶ τῆς χώρας αὐτὸν ἐκβαλεῖν, καίτοι γε αὕτη ἡ παρουσία
20 δι' ἐκείνους ἐγεγόνει.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀπήλαντον, οὗτοι δὲ καὶ μεῖναι ἠξίουν παρ' ἑαυτοῖς. Τούτους οὖν οὐκ ἔχρησεν προσίεσθαι παρακαλοῦντας, εἶπέ μοι, καὶ δεομένους, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐπιβουλεύσουσι καὶ διακρουομένοις προσεδρεύειν, τοῖς δὲ ἀ-
25 γαπῶσι καὶ βουλομένοις αὐτὸν κατέχειν, μὴ διδόναι ἑαυτόν; Ἄλλ' οὐκ ἦν ἄξιον τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. Διὰ τοῦτο καὶ

ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ΄.

Ἰω. 4,40 - 53

«Όταν λοιπὸν ἦλθαν οἱ Σαμαρεῖται πρὸς αὐτόν, τὸν παρεκάλουν νὰ παραμείνη πλησίον τους. Καὶ ἔμεινε ἐκεῖ δύο ἡμέρας. Καὶ πολλοὶ περισσότεροι ἐπίστευσαν ἀπὸ ὅσα τοὺς εἶπεν, εἰς δὲ τὴν γυναῖκα ἔλεγον· Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον πιστεύομεν δὲν εἶναι πλέον τὰ ὅσα μᾶς εἶπες, ἀλλὰ διότι τὸν ἠκούσαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ξεύρομεν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός. Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἔφυγεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπήγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον ἐλάττωμα ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὴν ζηλοτυπίαν, οὔτε βαρύτερον ἀπὸ τὴν κενοδοξίαν. Διότι αὕτη καταστρέφει συνήθως ἅπειρα ἀγαθὰ. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ἂν καὶ ἐγνώριζαν πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτας καὶ εἶχον διδαχθῆ ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ἐφάνησαν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν κατώτεροι ἀπὸ αὐτούς. Διότι οἱ μὲν Σαμαρεῖται ἐπίστευσαν μόνον ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τῆς γυναίκος καὶ μολονότι δὲν εἶχαν ἰδεῖ κανὲν θαῦμα, ἐβγῆκαν καὶ παρεκάλουν τὸν Χριστὸν νὰ μείνη πλησίον τους. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ἂν καὶ εἶχαν ἰδεῖ θαύματα, ὄχι μόνον δὲν τὸν ἐκράτησαν πλησίον τους, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔδιωχναν καὶ ἔκαμναν τὰ πάντα διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνουν ἀπὸ τῆ χώραν, παρ' ὅλον ὅτι ἡ παρουσία του εἶχε γίνει πρὸς χάριν των.

Ἄλλ' οἱ μὲν Ἰουδαῖοι τὸν ἐξεδίωκαν, οἱ δὲ Σαμαρεῖται τὸν παρεκάλουν νὰ μείνη πλησίον τους. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ πλησιάσῃ αὐτούς πού τὸν παρεκάλουν καὶ εἶχαν ἀνάγκην, ἀλλὰ νὰ παραμείνη μὲν πλησίον ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐμίσουν καὶ τὸν ἐχθρεύοντο, νὰ ἐγκαταλείψῃ δὲ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠγάπων καὶ ἤθελαν νὰ τὸν κρατοῦν πλησίον των; Ἄλλ' αὐτὸ δὲν ἦτο ἀντάξιον τῆς προνοίας του. Δι' αὐτὸ ἐδέχθη καὶ ἔμεινε πλησίον των δύο ἡμέρας.

ἔδέξατο καὶ ἔμεινε παρ' αὐτοῖς ἡμέρας δύο. Αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐβούλοντο διηνεκῶς αὐτὸν κατέχειν (τοῦτο γὰρ ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστὴς εἰπὼν, ὅτι «Ἡρώτων αὐτὸν μείναι παρ' αὐτοῖς»)· αὐτὸς δὲ οὐκ ἠκείχετο, ἀλλ' ἡμέρας δύο μόνον ἔμει-
 5 νεν, καὶ ἐν ταύταις πολλῶ πλείους ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν. Καίτοι γε τούτους εἰκὸς ἦν πιστεῦσαι, τῷ τε σημείον μηδὲν ἑωρακέναι, καὶ τῷ ἀπεχθῶς πρὸς Ἰουδαίους ἔχειν· ἀλλ' ὅ-
 μως ἐπειδὴ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀληθείας ἐδίκαζον, οὐ προσέστη τοῦτο αὐτοῖς, ἀλλ' ὑψηλοτέραν τῶν κωλυμάτων
 10 ἔλαβον ἔννοιαν, καὶ ἐφιλοτιμοῦντο ἐπὶ τὸ μειζόνως θαυμά-
 ζειν αὐτόν. «Τῇ γὰρ γυναικί», φηοῖν, «ἔλεγον· Οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλίαν πιστεύομεν αὐτῷ· αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς ἠκούσαμεν καὶ εἶδαμεν, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός».

15 Οἱ μαθηταὶ τὸν διδάσκαλον ὑπερηκόντισαν. Οὗτοι γὰρ καὶ τῶν Ἰουδαίων κατηγοροῦσιν ἂν δικαίως καὶ τὸ πιστεῦσαι καὶ τῷ δέξασθαι. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὑπὲρ ὧν πᾶσαν τὴν πραγματείαν συνεσιήσασιν, συνεχῶς αὐτὸν ἐλίθαζον· οὗτοι δὲ οὐδὲ πρὸς αὐτοὺς ὀρμώμενον εἵλκυσαν πρὸς ἑαυτούς.
 20 Καὶ οἱ μὲν μετὰ σημείων ἀδιόρθωτοι μένουσιν· οὗτοι δὲ χωρὶς σημείων πολλὴν περὶ αὐτὸν τὴν πίστιν ἐπεδείξαντο, καὶ τούτῳ αὐτῷ φιλοτιμοῦνται, τῷ χωρὶς σημείων πιστεῦσαι· ἐκεῖνοι δὲ οὐ παύσονται καὶ σημεία ζητοῦντες καὶ πειράζοντες. Οὕτως εὐγνώμονος ψυχῆς πανταχοῦ χρεία. Ἐὰν
 25 ἐπιλάβηται τοιαύτης ἢ ἀλήθειας, κρατεῖ ραδίως· καὶ μὴ κρατήσῃ, οὐ παρὰ τὴν αὐτῆς ἀσθενείαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ταύτης ἀγνωμοσύνην τοῦτο γίνεται. Ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος διὰ τὴν λάβην καθαρῶς ὀφθαλμούς, φωτίζει ραδίως· ἂν δὲ μὴ φωτίσῃ, τῆς ἐκείνων ἀρρωστίας τὸ ἀμάρτημα, οὐ τῆς ἀσθενείας
 30 τούτου.

Διότι οἱ Σαμαρεῖται ἤθελαν νὰ τὸν ἔχουν διαρκῶς πλησίον τους (αὐτὸ ἄλλωστε ἐδήλωσε καὶ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅταν εἶπε, «Παρεκάλουν αὐτὸν νὰ μείνη πλησίον τους). Ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἠρνήθη, ἀλλ' ἔμεινε μόνον δύο ἡμέρας καὶ εἰς αὐτὸ τὸ διάστημα ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν πολὺ περισσότεροι. Καὶ ὅμως θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ μὴ πιστεύσουν, ἀφοῦ δὲν εἶχαν ἰδεῖ κανένα θαῦμα καὶ ἐμίσουν τοὺς Ἰουδαίους. Ἐπειδὴ ὅμως ἔκριναν τὰ λόγια του σύμφωνα μὲ τὴν ἀλήθειαν, αὐτὸ δὲν τοὺς ἠμπόδισεν, ἀλλ' ἐσχημάτισαν ὑψηλότεραν ἰδέαν περὶ τῶν προσκομμάτων καὶ ἐφιλοτιμοῦντο νὰ τὸν θαυμάζουν περισσότερο. Καὶ ἔλεγον εἰς τὴν γυναῖκα· «Ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον πιστεύομεν δὲν εἶναι τὰ ὅσα μᾶς εἶπες, ἀλλὰ διότι τὸν ἠκούσαμεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ ξεύρομεν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός».

Οἱ μαθηταὶ ὑπερέβαλαν τὸν διδάσκαλον. Διότι οὗτοι δικαίως θὰ ἠμποροῦσαν νὰ κατηγορήσουν τοὺς Ἰουδαίους καὶ ἐπειδὴ ἐπίστευσαν καὶ ἐπειδὴ ἐδέχθησαν τὸν Χριστόν. Διότι οἱ τελευταῖοι, χάριν τῶν ὁποίων εἶχεν ἀναλάβει ὅλο τὸ ἔργον, συνεχῶς τὸν ἐλιθοβόλουν. Ἄλλ' οἱ Σαμαρεῖται τὸν προσεῖλκυσαν μὲ τὸ μέρος τους, χωρὶς νὰ σκοπεύη νὰ τοὺς ἐπισκεφθῇ. Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι μένουν ἰσχυρογνώμονες παρὰ τὰ θαύματα, οἱ δὲ Σαμαρεῖται ἔδειξαν μεγάλην πίστιν πρὸς αὐτὸν χωρὶς θαύματα καὶ ἔνεκα τούτου δοξάζονται, διότι ἐπίστευσαν χωρὶς νὰ ἰδοῦν θαύματα, ἐνῶ οἱ πρῶτοι δὲν παύουν νὰ ζητοῦν θαύματα καὶ νὰ τὸν πειράζουν. Ὑπάρχει πάντοτε ἀνάγκη ἀπὸ τόσον εὐσεβῆ ψυχὴν. Ἄν ἡ ἀλήθεια εἰσέλθῃ εἰς τοιαύτην ψυχὴν, τότε τὴν κυριεύει εὐκόλως. Καὶ ἂν δὲν τὴν κυριεύσῃ, αὐτὸ δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν της, ἀλλὰ ἔνεκα τῆς ἀγνωμοσύνης της. Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἥλιος φωτίζει εὐκόλως, ὅταν ἔχη κανεὶς ὑγιεῖς ὀφθαλμούς. Ἄν πάλιν δὲν φωτίσῃ, τὸ σφάλμα δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῶν ὀφθαλμῶν.

Ἐκκουσον γοῦν οὕτοι τί λέγουσιν. «Οἶδαμεν», φησί, «οὐ-
 τι οὕτως ἐσιν ἀληθῶς ὁ Σωτήρ τοῦ κόσμου ὁ Χριστός». Ὁρᾷς πῶς εὐθέως ἐνόησαν ὅτι τήν οἰκουμένην ἐπισπάσαι
 5 ἤμελλεν καί ἐπί διορθώσει τῆς κοινῆς ἦλθε σωτηρίας,
 ὅτι οὐκ ἐν Ἰουδαίοις ἤμελλεν ἀποκλείειν αὐτοῦ τήν πρόνοιαν,
 ἀλλά πανταχοῦ σπεύρειν αὐτοῦ τόν λόγον; Ἄλλ' οὐκ Ἰου-
 δαῖοι οὕτως ἀλλά ζητοῦντες τήν ἰδίαν δικαιοσύνην σιῆσαι,
 τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑπειάγησαν. Οὕτοι δὲ ὁμολο-
 γοῦσιν ἅπαντας ἐν ἐπιτιμίῳ εἶναι, ἐκεῖνο τὸ ἀποστολικόν
 10 δηλοῦντες, ὅτι «Πάντες ἡμαρτιον καί ὑστεροῦνται τῆς δόξης
 τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεάν τῇ αὐτοῦ χάριτι». Εἰπόντες
 γάρ ὅτι Σωτήρ ἐσιν τοῦ κόσμου, ἔδειξαν ὅτι τοῦ ἀπολωλότου
 καί οὐχ ἀπλῶς Σωτήρ, ἀλλ' ἐν σφόδρα μεγάλοις.

Ἦλθον μὲν γάρ πολλοὶ σῶσαι, καί προφηταί καί ἄγ-
 15 γελοὶ ἀλλ' ὁ ἀληθινὸς Σωτήρ οὕτως ἐσιν, φησί, ὁ τήν ἀλη-
 θῆ σωτηρίαν παρέχων, οὐ τήν πρόσκαιρον μόνον. Τοῦτο
 πίστεως εἰλικρινούσ. Καί γάρ εἰσιν ἀμφοτέρωθεν θαυμα-
 σιοὶ καί ὅτι ἐπίστευσαν καί ὅτι χωρὶς σημείων οὐς καί ὁ
 Χριστός μακαρίζει λέγων «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καί
 20 πιστεύσαντες» καί ὅτι εἰλικρινῶς τοῦτο. Καίτοι τῆς γυναι-
 κὸς ἀμφιβόλως λεγούσης ἀκούσαντες, «Μήτι οὕτως ἐσιν
 ὁ Χριστός;», οὐκ εἶπον καί αὐτοί, ὅτι Καί ἡμεῖς ὑποπιεύο-
 μεν, οὐδ' ὅτι Νομίζομεν, ἀλλ' ὅτι «Οἶδαμεν» καί οὐχ ἀπλῶς,
 ἀλλ' ὅτι «Οὕτως ἐσιν ἀληθῶς τοῦ κόσμου ὁ Σωτήρ». Οὐ γάρ
 25 ὡς ἕνα τῶν πολλῶν τόν Χριστόν ὁμολόγουν, ἀλλά τόν ὄν-
 τως Σωτήρα.

Καίτοι τίνα εἶδον σωθέντα; Τῶν ρημάτων ἤκουσαν
 μόνον καί εἶπον ἄπερ ἄν, εἰ καί θαύματα ἐθεάσαντο πολλὰ

2. Ρωμ. 3, 23.

3. Ἰω. 20, 29.

”Ακουσε λοιπόν, τί λέγουν οἱ Σαμαρεῖται· «Ξεύρομεν, ὅτι αὐτός εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ὁ λεγόμενος Χριστός». Βλέπεις, πῶς ἐκατάλαβαν ἀμέσως, ὅτι θὰ προσεῖλκυε τὴν οἰκουμένην καὶ ὅτι ἦλθε διὰ νὰ ἐργασθῆ χάριν τῆς κοινῆς σωτηρίας, ὅτι δὲν ἦτο μέλημα τῶν Ἰουδαίων νὰ ἀποκλείσουν τὴν πρόνοιάν του, ἀλλ’ ὅτι θὰ διεσπείρετο παντοῦ ὁ λόγος του. Ἄλλ’ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἔπραξαν τοῦτο καὶ ἐνῶ ἐζήτουν ν’ ἀποκαταστήσουν τὴν ἰδικὴν τους δικαίωσιν, δὲν ὑπετάγησαν εἰς τὴν δικαίωσιν, ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν. Οἱ Σαμαρεῖται ὅμως ὁμολογοῦν ὅτι ὅλοι εἶναι ἀμαρτωλοί, ἐπιβεβαιώνοντες τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου· «Ὅλοι ἡμάρτησαν καὶ ὅλοι στεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ παίρνουν τὴν δικαίωσιν δωρεὰν μὲ τὴν χάριν ποῦ προέρχεται ἀπὸ αὐτόν»². Διότι, ὅταν εἶπαν ὅτι εἶναι Σωτὴρ τοῦ κόσμου, ἠθέλησαν νὰ δηλώσουν τοῦ κόσμου ποῦ ἐχάθη καὶ ὄχι μόνον ὅτι ἦτο Σωτὴρ, ἀλλὰ εἰς τὰ μέγιστα πράγματα.

Διότι ἦλθαν πολλοὶ διὰ νὰ σώσουν τὸν κόσμον καὶ Προφῆται καὶ ἄγγελοι. Ἄλλ’ ὁ ἀληθινὸς Σωτὴρ, ποῦ παρέχει τὴν ἀληθινὴν σωτηρίαν καὶ ὄχι τὴν πρόσκαιρον, εἶναι αὐτός. Αὕτῃ εἶναι ἀπόδειξις εἰλικρινοῦς πίστεως. Διότι καὶ ἀπὸ ἄλλην πλευρὰν οἱ Σαμαρεῖται εἶναι ἀξιοθαύμαστοι, ἀπὸ τὸ ὅτι δηλαδὴ καὶ ἐπίστευσαν καὶ μάλιστα ὅτι ἐπίστευσαν χωρὶς θαύματα. Αὐτοὺς μακαρίζει καὶ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ, «Μακάριοι αὐτοὶ ποῦ δὲν εἶδαν καὶ ὅμως ἐπίστευσαν»³, καὶ μάλιστα ἐπίστευσαν εἰλικρινῶς. Καὶ ὅταν ἤκουσαν τὴν γυναῖκα νὰ ὁμιλῇ μὲ ἀμφιβολίαν, «Μήπως αὐτός εἶναι ὁ Χριστός;», δὲν εἶπαν καὶ αὐτοί. Καὶ ἡμεῖς ἀμφιβάλλομεν, οὔτε νομίζομεν, ἀλλὰ «Ξεύρομεν» καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ ὅτι, «Αὐτός εἶναι ἀληθινὰ ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου». Διότι δὲν ὡμολόγουν τὸν Χριστὸν σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἀλλὰ σὰν πραγματικὸν Σωτῆρα.

Καὶ ὅμως, ποῖον εἶδαν ὅτι ἐσώθη ἀπὸ αὐτόν; Μόνον τὰ λόγια του ἤκουσαν καὶ εἶπαν ἐκεῖνα ποῦ θὰ ἔλεγαν, ἂν

καὶ μεγάλα, εἶπον. Καὶ τίνας ἔνεκεν ταῦτα οὐ λέγουσιν ἡ-
μῖν οἱ εὐαγγελισταὶ τὰ ρήματα καὶ διὸ θαυμασιῶς διελέ-
χθη; Ἴνα μάθῃς διὸ πολλὰ τῶν μεγάλων παραιρέχουσι,
ἀπὸ δὲ τοῦ τέλους τὸ πᾶν ἐδήλωσαν. Ἐπεισε γὰρ δῆμον
5 δλόκληρον καὶ πόλιν ὅλην διὰ τῶν εἰρημένων. Ἐνθα δὲ μὴ
πεύθονται, τότε ἀναγκάζονται λέγειν τὰ εἰρημένα, ἵνα μὴ
ἀπὸ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν ἀκουόντων καταψηφίζηται τις
τοῦ δημηγοροῦντος.

«Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ ἀπῆλθεν
10 εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Χριστὸς ἐμαρτύρησεν, ὅτι
προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ παιρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει». Διαιτί τοῦτο
πρόσκειται; Ὅτι εἰς Καπερναοῦμ οὐκ ἀπῆλθεν, ἀλλ' εἰς
τὴν Γαλιλαίαν, κακεῖθεν εἰς τὴν Κανᾶ; Ἴνα γὰρ μὴ ἐξε-
τάσης, διαιτί παρὰ μὲν τοῖς αὐτοῦ οὐκ ἔμεινε, παρὰ δὲ τοῖς
15 Σαμαρείταις ἔμεινε, τίθησι τὴν αἰτίαν, λέγων, διὸ οὐ προσέ-
σχον αὐτῷ. Διὰ τοῦτο οὐκ ἀπῆλθεν ἐκεῖ, ὥστε μὴ μείζον αὐ-
τοῖς γενέσθαι τὸ κρίμα.

2. Καὶ γὰρ παιρίδα αὐτὸν ἐνταῦθα ἡγοῦμαι λέγειν τὴν
Καπερναοῦμ. Ὅτι δὲ οὐκ ἀπῆλυσεν ἐκεῖ τιμῆς, ἄκουσον
20 αὐτοῦ λέγοντος· «Καὶ οὐ, Καπερναοῦμ, ἢ ἕως τοῦ οὐρανοῦ
ὑψώθης, ἕως ἄδου καταβιβασθήσῃ». Παιρίδα δὲ ἰδίαν κα-
λεῖ, τὸν τῆς οἰκονομίας δηλῶν λόγον, καὶ τούτῳ τὸ πλεον
ἐνδιατριβῶν. Τί οὖν; οὐχ δρωμέν, φησί, καὶ παρὰ τοῖς οἰ-
κείοις πολλοὺς θαυμαζομένους; Μάλιστα δὲν οὐκ ἀπὸ τῶν
25 σπανιζόντων τὰ τοιαῦτα δεῖ ψηφίζεσθαι. Εἰ δὲ τινες ἐν τῇ
αὐτῶν ἐτιμῶντι, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ ἀλλοιρίᾳ· ἢ γὰρ συνή-
θεια εὐκαταφρονήτους ποιεῖν εἴωθεν.

«Ὡς δὲ ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ
Γαλιλαῖοι, πάντα ἐωρακότιες, ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις

τὸν ἔβλεπαν νὰ κάμνη πολλά καὶ μεγάλα θαύματα. Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν οἱ Εὐαγγελισταὶ δὲν μᾶς λέγουν αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ὅτι ὠμίλησε πρὸς τοὺς Σαμαρείτας κατὰ τρόπον, ποὺ ἐπροκάλεσε τὸν θαυμασμόν των; Διὰ νὰ μάθης, ὅτι ἀφήνουν κατὰ μέρος πολλά ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα, διὰ ν' ἀποδείξουν τὸ πᾶν ἀπὸ τὴν ἔκβασιν. Διότι ἔπεισε μὲ τὰ λόγια τοῦ λαὸν καὶ ὀλόκληρον τὴν πόλιν. Ὅπου ὅμως οἱ ἀκροαταὶ δὲν πείθονται, τότε οἱ Εὐαγγελισταὶ ἀναγκάζονται νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ μὴ ἀποδώσῃ κανεὶς κατηγορίαν εἰς τὸν ὁμιλητὴν ἕνεκα τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἀκροατῶν.

«Καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἔφυγεν ἀπὸ ἐκεῖ καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Διότι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἐβεβαίωσεν, ὅτι προφήτης δὲν τιμᾶται εἰς τὴν ἰδιαίτεραν πατρίδα του». Διατί προστίθεται τοῦτο; ὅτι δηλαδὴ δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν Καπερναοῦμ, ἀλλ' εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς τὴν Κανᾶ; Διὰ νὰ μὴ ἐρευνᾶς, διατί δὲν ἔμεινεν εἰς τοὺς ἰδικούς του, ἔμεινεν ὅμως εἰς τοὺς Σαμαρείτας, προβάλλει τὴν αἰτίαν καὶ λέγει, ὅτι δὲν τὸν ἐπρόσεχαν. Δι' αὐτὸ δὲν ἐπῆγεν ἐκεῖ, διὰ νὰ μὴ ὑποστοῦν τὴν κρίσιν βαρυτέραν.

2. Διότι νομίζω, ὅτι πατρίδα τοῦ ἐννοεῖ τὴν Καπερναοῦμ. Ἄλλ' ὅτι ἐκεῖ δὲν ἀπήλαυε τιμῆς, ἄκουσε αὐτόν, ὅταν λέγῃ· «Καὶ σύ, Καπερναοῦμ, ποὺ ὑψώθης ὡς τὸν οὐρανὸν, θὰ κατεβῆς ὡς τὸν Ἄδην»⁴. Ὀνομάζει δὲ αὐτὴν ἰδικὴν τοῦ πατρίδα λόγῳ τῆς σαρκώσεώς του καὶ διότι ἔμεινεν ἐκεῖ πολὺν χρόνον. Τί λοιπὸν; θὰ ἐρωτήσης. Δὲν βλέπομεν, ὅτι πολλὰ τιμῶνται ἀπὸ τοὺς συμπολίτας των; Βεβαίως βλέπομεν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ σπάνια παραδείγματα δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐκφράσωμεν γενικὴν γνώμην. Ἄλλ' ἂν μερικοὶ ἐτιμῶντο εἰς τὴν πατρίδα των, πολὺ περισσότερον ἐτιμῶντο εἰς τὴν ξένην. Διότι ἡ συνήθεια δημιουργεῖ κατὰ κανόνα τὴν περιφρόνησιν.

«Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τὸν ἐδέχθησαν οἱ Γαλιλαῖοι, ἐπειδὴ εἶχαν ἰδεῖ ὅλα, ὅσα ἔκαμεν εἰς τὰ Ἱερο-

ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν». Ὁρᾷς ὅτι οἱ
κακιζόμενοι, οὗτοι μάλιστα αὐτῷ προσιόντες εὐρίσκονται;
Ὁ μὲν γὰρ ἔλεγεν, «Ἐκ Ναζαρεὶ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι;»,
ἄλλος δέ, «Ἐρώτησον καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προ-
5 φήτης οὐκ ἐγήγεριαν». Ταῦτα δὲ καὶ αὐτὸν ὑβρίζοντες ἔ-
λεγον, ἐπειδὴ ἐκ Ναζαρεὶ ἐδόκει τοῖς πολλοῖς εἶναι καὶ
τὸ Σαμαρείτην δὲ εἶναι ὠνείδιζον. «Σαμαρείτης γὰρ εἶ
καὶ δαιμόνιον ἔχεις», φησὶν.

Ἄλλ' ἰδοὺ καὶ Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι, φησὶ, πι-
10 στεύουσιν εἰς αἰσχύνην τῶν Ἰουδαίων. Εὐρίσκονται δὲ καὶ
Γαλιλαίων οἱ Σαμαρεῖται βελτίους. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἀπὸ
τῶν τῆς γυναικὸς ἐδέξαντο ρημάτων οὗτοι δὲ ἑωρακότες
τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησεν. «Ἦλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν
Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον». Ἀνα-
15 μιμνήσκει τοῦ θαύματος τὸν ἀκροαιήν, τὸ ἐγκώμιον τῶν
Σαμαρειτῶν ἐπαίρων. Οὗτοι μὲν γὰρ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν Ἰε-
ροσολύμοις καὶ ἀπὸ τῶν ἐκεῖ γενομένων σημείων αὐτὸν ἐδέ-
ξαντο· οἱ Σαμαρεῖται δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἀπὸ διδασκαλίας
μόνης. Ὅτι μὲν οὖν ἦλθεν ἐκεῖ, εἶπε· τὴν δὲ αἰτίαν οὐ προσ-
20 ἔθηκε, δι' ἣν ἦλθεν. Εἰς μὲν γὰρ τὴν Γαλιλαίαν διὰ τὸν
φθόνον τὸν Ἰουδαϊκὸν παρεγένειο· εἰς δὲ Κανᾶ τίνος ἔνε-
κεν; Παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν καλούμενος εἰς γάμον· νῦν
δὲ τίνος ἔνεκεν, καὶ διατί; Ἐμοὶ δοκεῖ τὴν ἀπὸ τοῦ θαύ-
ματος πίστιν ἐγγινομένην ἰσχυροτέραν ποιῶν διὰ τῆς πα-
25 ρουσίας, καὶ μᾶλλον αὐτοὺς ἐφελκόμενος τῷ αὐτόκλητος πα-
ραγενέσθαι καὶ τὴν μὲν ἰδίαν ἀφεῖναι παιρίδα, προτιμῆσαι
δὲ ἐκείνους.

«Ἦν δὲ τις βασιλικός, οὗ ὁ υἱὸς ἠοσθένει ἐν Καπερνα-
οῦμ. Οὗτος ἀκούσας, ὅτι Ἰησοῦς ἦκει ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας

5. Ἰω. 1, 47.

6. Αὐτόθι 7, 52.

σόλυμα κατὰ τὴν ἑορτὴν. Διότι εἶχαν μεταβῆ καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν ἑορτὴν». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ἐκεῖνοι πού τὸν ἐκάκιζαν, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι προσέρχονται εἰς αὐτόν; Διότι ὁ ἕνας ἔλεγεν· «Εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;»⁵, καὶ ὁ ἄλλος· «Ἐρεύνησε καὶ θὰ ἰδῆς, ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει Προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν»⁶. Καὶ ἔλεγον ταῦτα διὰ νὰ τὸν ἐμπαίξουν, ἐπειδὴ πολλοὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἦτο ἀπὸ τὴν Ναζαρέτ. Μερικοὶ μάλιστα τὸν κατηγοροῦν ὡς Σαμαρείτην καὶ τοῦ ἔλεγαν· «Εἶσαι Σαμαρείτης καὶ εἶσαι δαιμονισμένος».

Ἄλλὰ νὰ πού πιστεύουν εἰς αὐτόν Σαμαρεῖται καὶ Γαλιλαῖοι πρὸς κατασχύνην τῶν Ἰουδαίων. Καὶ μάλιστα οἱ Σαμαρεῖται ἀπεδείχθησαν καλύτεροι ἀπὸ τοὺς Γαλιλαίους. Διότι οἱ μὲν Σαμαρεῖται ἐπίστευσαν ἀπὸ τὰ λόγια τῆς γυναικός, ἐνῶ οἱ Γαλιλαῖοι εἶχαν ἰδεῖ τὰ θαύματα πού ἔκαμεν. «Ἐπῆγε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς πάλιν εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἔκαμε τὸ ὕδωρ οἶνον». Ὑπενθυμίζει εἰς τὸν ἀκροατὴν τὸ θαῦμα, διὰ νὰ ἐξάρῃ τὸν ἔπαινον τῶν Σαμαρειτῶν. Διότι οἱ μὲν Γαλιλαῖοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν ἀπὸ τὰ θαύματα πού ἔγιναν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, οἱ Σαμαρεῖται ὅμως μόνον ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν. Καὶ εἶπε μὲν ὁ Εὐαγγελιστής, ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπῆγεν ἐκεῖ, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσθεσε τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπῆγεν. Εἰς τὴν Γαλιλαίαν δηλαδὴ ἐπῆγεν ἕνεκα τοῦ φθόνου τῶν Ἰουδαίων. Ἄλλ' εἰς τὴν Κανᾶ, διατί; Τὴν πρώτην φοράν βέβαια, διότι προσεκλήθη εἰς τὸν γάμον. Τώρα ὅμως διὰ ποῖον λόγον; Ἐγὼ νομίζω διὰ νὰ κάμῃ μὲ τὴν παρουσίαν του ἰσχυροτέραν τὴν πίστιν, πού προῆλθεν ἀπὸ τὸ θαῦμα καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς περισσότερο μὲ τὸ ὅτι ἐπῆγε χωρὶς νὰ τὸν καλέσουν καὶ μὲ τὸ ὅτι ἄφησε τὴν πατρίδα του, ἐπειδὴ ἐπροτίμησεν ἐκεῖνους.

«Ἦτο ἐκεῖ κάποιος ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς ἦτο ἀσθενὴς εἰς τὴν Καπερναοῦμ. Ὅταν αὐτὸς ἤκουσεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν

εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἦλθε πρὸς αὐτὸν καὶ ἠρώτα ἵνα ἔλθῃ
καὶ ἰάσῃται αὐτοῦ τὸν υἱόν· ἦτοι τοῦ γένους ὧν τοῦ βασι-
λικοῦ ἢ ἀξιώματι ἀρχῆς ἕτερον οὕτω καλούμενον ἔχων.
Τινὲς μὲν οὖν τοῦτον εἶναι νομίζουσι τὸν παρὰ τῷ Ματθαίῳ·
5 δείκνυται δὲ ἕτερος ὧν παρ' ἐκεῖνον, οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀξιώ-
ματος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς πίστεως. Ἐκεῖνος μὲν
γὰρ καὶ βουλόμενον τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, ἀξιοῖ μένειν· οὐ-
τος δὲ καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἐπαγγελλούμενον, εἰς τὴν οἰκίαν
ἔλκει. Κακεῖνος μὲν φησιν· «Οὐκ εἰμι ἄξιος ἵνα μου ὑπὸ
10 τὴν στέγην εἰσέλθῃς»· οὗτος δὲ καὶ ἐπείγει· «Κατάβηθι»,
λέγων, «πρὶν ἀποθανεῖν τὸν υἱόν μου». Κακεῖ μὲν ἀπὸ τοῦ
ὄρους καταβάς εἰς Καπερναοῦμ εἰσῆει· ἐνιαῦθα δὲ ἀπὸ
Σαμαρείας καὶ οὐκ εἰς Καπερναοῦμ, ἀλλ' εἰς Κανᾶ ἐλθόν-
τος παρεγένετο οὗτος.

15 Κακεῖνου μὲν ὁ παῖς παρέσει κατέκειτο· ὁ δὲ τούτου υἱὸς
πυρετιῶ. «Καὶ ἐλθὼν ἠρώτα ἵνα ἰάσῃται αὐτοῦ τὸν υἱόν·
ἤμελλε γὰρ ἀποθνήσκειν». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐὰν μὴ ση-
μεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε». Καὶ μὴν τοῦτο
πίστεως ἦν, καὶ τὸ ἐλθεῖν καὶ τὸ παρακαλέσαι· καὶ μετὰ ταῦ-
20 τα δὲ αὐτὸ μαρτυρεῖ ὁ εὐαγγελιστῆς λέγων, ὅτι εἰπόντος
τοῦ Ἰησοῦ. «Πορεύου, ὁ υἱός σου ζῆ, ἐπίστευσε τῷ λόγῳ αὐ-
τοῦ καὶ ἐπορεύετο». Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησιν ἐνιαῦθα; Ἦτοι
τοὺς Σαμαρείας θαυμάζων ἔλεγε ταῦτα, ὅτι σημείων χω-
ρὶς ἐπίστευσαν ἢ τῆς δοκούσης αὐτοῦ πόλεως εἶναι κατα-
25 πτόμενος τῆς Καπερναοῦμ, ὅθεν οὗτος ἦν. Ἐπεὶ καὶ ἕτε-
ρός τις ἐν τῷ Λουκᾶ λέγων, «Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου
τῇ ἀπιστίᾳ», ἔλεγε πάλιν.

Ὅστιε εἰ καὶ οὗτος ἐπίστευσε, ἀλλ' οὐχ ὀλοκλήρως,
οὐδὲ ὑγιῶς. Καὶ τοῦτο δηλοῖ ἐκ τοῦ πυνθάνεσθαι ποία ὥρα

7. Ματθ. 8, 8.

8. Μάρκου 9, 23.

εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐπῆγεν εἰς αὐτὸν καὶ τὸν παρεκάλει νὰ μεταβῆ μαζί του καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὸν υἱὸν του». Αὐτὸς ὠνομάζετο βασιλικὸς ἢ διότι κατήγετο ἀπὸ βασιλικὴν γενίαν, ἢ διότι εἶχε κάποιο ἀξίωμα ἐξουσίας. Μερικοὶ ἐρμηνευταὶ νομίζουν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος μ' ἐκεῖνον ποῦ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος. Ἀποδεικνύεται ὅμως ὅτι εἶναι διάφορος ἀπὸ ἐκεῖνον ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ ἀξίωμα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν πίστιν. Διότι ἐκεῖνος, μολοντί ὁ Χριστὸς ἤθελε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν οἰκίαν του, δὲν τὸν ἄφησε νὰ τὸ κάμῃ. Αὐτὸς ἐδῶ ὅμως καὶ χωρὶς ὁ Χριστὸς νὰ τὸ ὑποσχεθῇ τίποτε, τὸν σύρει εἰς τὴν οἰκίαν του. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος εἶπε· «Δὲν εἶμαι ἄξιος διὰ νὰ εἰσέλθῃς κάτω ἀπὸ τὴν στέγην μου»⁷, αὐτὸς ἐδῶ ὅμως ἐπείγεται λέγων, «Κατέβα, πρὶν πεθάνῃ τὸ παιδί μου». Καὶ εἰς τὴν πρώτην μὲν περίπτωσιν, ἀφοῦ κατῆλθεν ἀπὸ τὸ ὄρος, εἰσῆλθεν εἰς τὴν Καπερναοῦμ. Εἰς τὴν προκειμένην ὅμως περίπτωσιν, οὗτος ἔφθασεν, ὅταν ὁ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὴν Κανᾶ.

Τοῦ πρώτου ὁ δοῦλος ἦτο κατάκοιτος ἀπὸ παράλυσιν. Τοῦ δευτέρου ἀπὸ πυρετόν. «Καὶ ἀφοῦ ἐπῆγε, τὸν παρεκάλει νὰ θεραπεύσῃ τὸν υἱὸν του. Διότι ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστὸς; «Ἐὰν δὲν ἰδῆτε θαύματα καὶ τέρατα, δὲν θὰ πιστεύσετε». Καὶ τὸ ὅτι ἦλθε καὶ τὸν παρεκάλεσεν, ἦτο καὶ αὐτὸ ἀπόδειξις πίστεως. Καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς μαρτυρεῖ τὸ ἐξῆς· "Ὅταν δηλαδὴ ὁ Ἰησοῦς εἶπε, «Πήγαινε, ὁ υἱός σου ζῆ, ἐπίστευσεν εἰς τὸν λόγον του καὶ ἔφυγε». Τί σημαίνει αὐτό, ποῦ λέγει ἐδῶ; "Ἡ ὅτι ἔλεγεν αὐτὸ πρὸς ἔπαινον τῶν Σαμαρειτῶν, ἐπειδὴ ἐπίστευσαν χωρὶς θαύματα, ἢ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ διασύρῃ τὴν πόλιν Καπερναοῦμ, ποῦ ἐνομίζετο ὅτι ἦτο πατρίς του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατήγετο. "Ὅταν ἓνας ἄλλος εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Λουκᾶ παρεκάλει λέγων, «Πιστεύω, Κύριε, βοήθησε τὴν ἀπιστίαν μου»⁸, ὁ Χριστὸς ἀπήντησε μὲ τὰ ἴδια λόγια.

"Ὡστε, παρ' ὅλον ὅτι ἐπίστευσε καὶ αὐτός, δὲν ἐπίστευσεν ὅμως πλήρως, οὔτε τελείως. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύε-

ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ πυρετός. Ἐβούλειο γὰρ μαθεῖν, εἴτε αὐτο-
 μάτως, εἴτε ἐκ τῆς ἐπιταγῆς τοῦ Χριστοῦ τοῦτο γέγονεν.
 «Ὡς οὖν ἔγνω διὸ χθὲς ὥραν ἐβδόμην, ἐπίστευσε καὶ αὐτός
 καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Ὁρᾷς διὸ τότε ἐπίστευσεν, διὸ οἱ
 5 παῖδες εἶπον, οὐχ διὸ ὁ Χριστός; Τὴν διάνοιαν τοίνυν ἐ-
 λέγχει αὐτοῦ, μεθ' ἧς προσελθὼν, ταῦτα ἔλεγεν· οὕτω γὰρ
 μᾶλλον καὶ εἰς πίστιν ἀφείλκετο· πρὸ γὰρ τοῦ σημείου οὐ
 σφόδρα ἦν πεπεισενκώς. Εἰ δὲ καὶ ἦλθε καὶ παρεκάλεσε,
 θαυμασιὸν οὐδέν. Εἰώθασι γὰρ οἱ πατέρες ὑπὸ πολλῆς φι-
 10 λίας οὐ μόνον οἷς θαρροῦσιν ἰατροῖς προσιέναι, ἀλλὰ καὶ οἷς
 μὴ θαρροῦσι διαλέγεσθαι, μηδὲν ὅλως παραλιπεῖν βουλόμε-
 νοι. Ἐπεὶ διὸ ἐκ παρέργου προσῆλθεν, διὸ ἦλθεν εἰς Γα-
 λιλαίαν, τότε αὐτὸν εἶδεν· ὡς εἶ γε ἦν σφόδρα αὐτῷ πεπι-
 στευκώς, οὐκ ἂν ὤκνησε, τοῦ παιδὸς μέλλοντος τελευτᾶν,
 15 εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐλθεῖν. Εἰ δὲ ἐδεδοίκει, οὐδὲ τοῦτο ἀνε-
 κτόν.

Ὅρα γοῦν καὶ αὐτὰ τὰ ρήματα πῶς ἐμφαίνει τὴν ἀσθεν-
 νειαν τοῦ ἀνδρός. Δέον γὰρ εἰ καὶ μὴ πρότερον, ἀλλ' ὅμως
 μετὰ τὸ τὴν διάνοιαν ἐλέγξαι, μέγα τι φαντασθῆναι περὶ
 20 αὐτοῦ, ἄκουσον πῶς ἐπιχαμαὶ σύρεται. «Κατὰβηθι», γάρ,
 φησί, «πρὶν ἵκανεῖν τὸ παιδίον μου», ὡς οὐ δυναμένου
 μετὰ τὸν ἄσθενεσθαι αὐτὸν ἀναστῆσαι, καὶ ὡς οὐκ εἰδότης οἶα
 τὰ τοῦ παιδὸς πράγματα ἔσποιηκε. Διὰ τοῦτο αὐτὸν ἐλέγχει
 καὶ τοῦ συνειδότης καθάπτει· δεικνὺς διὸ τὰ σημεία προη-
 25 γουμένως τῆς ψυχῆς ἔνεκεν ἐγένετο. Ἐνταῦθα γὰρ οὐχ ἦν
 τὸν τοῦ παιδὸς τῶν πατέρων ἀσθενούντα περὶ τὴν διάνοιαν

ται ἀπὸ τὸ ὅτι ἐζήτησε νὰ μάθη τὴν ὥραν κατὰ τὴν ὁποίαν ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸν υἱὸν του. Διότι ἤθελε νὰ μάθη, ἂν αὐτὸ εἶχε γίνεαι ἀπὸ μόνο του ἢ κατ'ὄπιν τῆς διαταγῆς τοῦ Χριστοῦ. «Ὅταν λοιπὸν ἔμαθεν, ὅτι χθὲς περὶ τὴν ἑβδόμην ὥραν, ἐπίστευσε καὶ αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Βλέπεις, ὅτι ἐπίστευσε τότε πού τὸν ἐβεβαίωσαν οἱ ὑπηρέται καὶ ὄχι ὅταν τοῦ εἶπεν ὁ Χριστός; Ἐλέγχει λοιπὸν τὴν σκέψιν του, μὲ τὴν ὁποίαν εἶχε προσέλθει λέγων ταῦτα. Διότι ἔτσι ἔφερον αὐτὸν περισσότερον εἰς τὴν πίστιν. Διότι πρὶν ἀπὸ τὸ θαῦμα δὲν εἶχε πιστεύσει καὶ τόσον πολὺ. Τὸ ὅτι ἦλθε καὶ παρεκάλεσε, δὲν εἶναι παράδοξον. Διότι οἱ γονεῖς συνηθίζουν νὰ πηγαίνουν ὄχι μόνον εἰς τοὺς ἰατροὺς, μὲ τοὺς ὁποίους ἔχουν θάρρος ἕνεκα μεγάλης φιλίας, ἀλλὰ νὰ συζητοῦν καὶ μὲ ἐκείνους πού δὲν ἔχουν θάρρος, ἐπειδὴ θέλουν νὰ μὴ παραλείψουν τίποτε. Ἐπὶ πλέον μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἀφίξεως τοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν Γαλιλαίαν, οὗτος ἦλθε πρὸς αὐτόν, μόλις τὸν εἶδεν. Ἐὰν ὅμως εἶχε πιστεύσει πολὺ εἰς αὐτόν, δὲν θὰ ἐδίσταζεν, ἀφοῦ τὸ παιδί του ἐκινδύνευε ν' ἀποθάνῃ, νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἰουδαίαν. Ἐὰν τὸ ἐφοβεῖτο, οὔτε αὐτὸ ἠμπορεῖ νὰ συγχωρηθῇ.

Πρόσεχε καὶ τὰ ἴδια τὰ λόγια του, πῶς προδίδουν τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἐνῶ ἔπρεπεν, ἂν ὄχι προηγουμένως, τουλάχιστον μετὰ ἀπὸ ἔλεγχον τῆς σκέψεώς του, νὰ σκεφθῇ κάτι τὸ μεγάλο περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἄκουσε πῶς ἀκόμη σύρεται χαμηλά. Διότι λέγει εἰς αὐτόν· «Κατέβα πρὶν ἀποθάνῃ τὸ παιδί μου», ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ ἀναστήσῃ καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἐγνώριζεν εἰς ποίαν κατάστασιν εὕρισκετο τὸ παιδί. Διὰ τοῦτο ἐλέγχει αὐτόν καὶ ἐπιπλήττει τὴν συνείδησίν του, ἀποδεικνύων ὅτι τὰ θαύματα γίνονται μάλιστα ἕνεκα τῆς ψυχῆς. Διότι ἐδῶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ παιδί θεραπεύει τὸν πατέρα, πού ἦτο ἀσθενὴς κατὰ τὸν νοῦν, θέλων νὰ μᾶς πείσῃ ὅτι πρέπει νὰ προσέχωμεν εἰς αὐτόν ὄχι μόνον ἀπὸ

θεραπεύει, πείθων ἡμᾶς μὴ ἀπὸ σημείων, ἀλλὰ ἀπὸ διδασκαλίας προσέχειν αὐτῷ. Τὰ σημεία γὰρ οὐ τοῖς πιστοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις καὶ παχυντέροις.

3. Τότε μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ πάθους οὐ σφόδρα προσεῖχε
 5 τοῖς λεγομένοις, ἢ μόνοις τοῖς περὶ τοῦ παιδός. "Υσιερον
 δὲ ἤμελλε τὸ λεχθὲν ἀναλαμβάνειν, καὶ τὰ μέγιστα ἐντιεῦ-
 θεν κερδαίνειν· ὃ δὴ καὶ γέγονε. Τί δήποτε δὲ ἐπὶ μὲν τοῦ
 ἑκατοντάρχου αὐτεπάγγελτος ὑπέσχετο παραγίνεσθαι· ἐνταῦ-
 10 θα δὲ οὐδὲ καλούμενος ἄπεισιν; "Οτι ἐκεῖ μὲν ἡ πίστις
 ἀπήρτιστο. Διὸ καὶ ὑπέσχετο ἀπιέναι, ἵνα μάθωμεν τοῦ ἀν-
 δρός τὴν εὐγνωμοσύνην· ἐνταῦθα δὲ ὅτι οὗτος ἀτελής ἦν.

Ἐπεὶ οὖν ἄνω καὶ κάτω ἠπειγεν αὐτὸν λέγων, «Κατά-
 βηθι», καὶ οὕτω ἤδει σαφῶς ὅτι καὶ ἀπὸν δύναται θερα-
 πεῦσαι, δείκνυσιν ὅτι καὶ τοῦτο δυνατὸν αὐτῷ, ἵν' ὅπερ οἰ-
 15 κουθεν ὁ ἑκατόνταρχος ἔσχε, τοῦτο οὗτος ἐκ τοῦ μὴ παραγε-
 νέσθαι τὸν Ἰησοῦν μάθῃ. "Οταν οὖν εἶπη, «Ἐὰν μὴ σημεία
 καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε», τοῦτο λέγει ὅτι τὴν
 προσήκουσαν πίστιν οὐδέπω ἔχετε, ἀλλ' ἔτι ὡς περὶ προ-
 φήτου διάκεισθε. Ἐκκαλύπτων οὖν ἑαυτὸν καὶ δεικνὺς ὅτι
 20 καὶ χωρὶς σημείων ἔδει πιστευθῆναι αὐτόν, ἔλεγεν ἄπερ
 καὶ τῷ Φιλίππῳ φησὶν· «Πιστεύεις ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ,
 καὶ ὁ Πater ἐν ἐμοί; Εἰ δὲ μή, διὰ τὰ ἔργα πιστεύσατέ
 μοι».

«Ἦδη δὲ αὐτοῦ καταβαίνοντος, ἀπήντησαν οἱ δοῦλοι
 25 αὐτοῦ λέγοντες, ὅτι ὁ παῖς σου ζῆ. Ἐπυνθάνετο οὖν παρ'
 αὐτῶν τὴν ὥραν ἐν ἣ κομψότερον ἔσχεν. Καὶ εἶπον αὐτῷ,
 ὅτι Χθὲς ὥραν ἐβδόμην ἀφῆκεν αὐτόν ὁ πυρετός. Ἐγνω

τὰ θαύματα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν. Διότι τὰ θαύματα γίνονται ὄχι διὰ τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀπίστους καὶ ἀμαθεστέρους.

3. Τότε λοιπὸν, ἐπειδὴ ὁ ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως κατείχετο ἀπὸ μεγάλην λύπην, δὲν ἐπρόσεχε πολὺ εἰς τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, παρὰ μόνον εἰς ἐκεῖνα ποὺ ἀνεφέροντο εἰς τὸ παιδί του. Ἀργότερα ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ τὰ λόγια του καὶ ὡς ἐκ τούτου νὰ ὠφελῆθῃ. Τοῦτο, ὡς γνωστόν, εἶχεν ἤδη συμβῆ. Διατί λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσιν μὲν τοῦ ἑκατοντάρχου ὁ Χριστὸς ὑπεσχέθη νὰ μεταβῆ εἰς τὴν οἰκίαν του, τώρα ὅμως ἂν καὶ καλεῖται δὲν πηγαίνει; Διότι εἰς ἐκείνην μὲν τὴν περίπτωσιν ἡ πίστις εἶχεν ἤδη ἀπαρτισθῆ. Δι' αὐτὸ καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὸν ἑκατόνταρχον, ὅτι θὰ μεταβῆ εἰς τὴν οἰκίαν του, διὰ νὰ μάθωμεν τὴν εὐσέβειαν τοῦ ἀνδρός. Ἐδῶ ὅμως, διότι ἡ πίστις δὲν ἦτο τελεία.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἀξιωματοῦχος τοῦ βασιλέως ἐπέμενε τόσον πολὺ λέγων εἰς τὸν Χριστὸν «Κατέβα» καὶ δὲν ἐγνώριζεν ἀκόμη καλά, ὅτι ἐκεῖνος ἤμπορεῖ ἀκόμη καὶ ἀπὸν νὰ θεραπεύσῃ, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ αὐτὸ ἠμποροῦσε νὰ κάμῃ, ἵνα ἐκεῖνο ποὺ ὁ ἑκατόνταρχος ἤξευρεν ἀφ' ἑαυτοῦ, αὐτὸς θὰ τὸ μάθῃ ἀπὸ τὴν μὴ μετάβασιν τοῦ Ἰησοῦ εἰς τὴν οἰκίαν του. Ὅταν λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς λέγῃ, «Ἐὰν δὲν ἰδῆτε θαύματα καὶ τέρατα, μὴ πιστεύετε» ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ δὲν ἔχετε ἀκόμη τὴν πρέπουσαν πίστιν, ἀλλὰ μὲ θεωρεῖτε ἀκόμη σὰν Προφήτην. Ἀποκαλύπτων λοιπὸν τὸν ἑαυτὸν του καὶ δεικνύων, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ πιστευτὸς χωρὶς θαύματα, ἔλεγεν ὅσα εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς τὸν Φίλιππον· «Δὲν πιστεύεις, ὅτι ἐγὼ εἶμαι ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοί; Ἀλλοιῶς ἕνεκα αὐτῶν τῶν ἔργων πιστεύετε με»⁹.

«Ἐνῶ δὲ αὐτὸς κατέβαινε ἤδη, τὸν συνῆντησαν οἱ δοῦλοι του καὶ τοῦ εἶπαν· Τὸ παιδί σου ζῆ. Ἐζήτησε λοιπὸν νὰ μάθῃ ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ὥραν, ποὺ ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸ παιδί. Καὶ ἀπήντησαν εἰς αὐτόν, ὅτι χθὲς κατὰ τὴν ἑβδόμην ὥραν ἄφησεν ὁ πυρετὸς τὸ παιδί. Κατάλαβε λοι-

οὖν ὁ πατήρ δι' ἐκείνην ἡ ὥρα, ἐν ἣ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, δι' ὅ παῖς σου ζῆ. Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Ὁρᾷς πῶς τὸ θαῦμα δῆλον ἐγένετο; Οὐ γὰρ ἀπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ἀπηλλάγη τοῦ κινδύνου, ἀλλὰ ἀνθρώπου, ὡς φαίνεσθαι μηκέτι φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ. Πρὸς γὰρ αὐτὰς ἐλθὼν τοῦ θανάτου τὰς πύλας, ὡς καὶ ὁ πατήρ ἐδήλωσεν εἰπὼν. «Κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον», ἀνθρώπου ἀπηλλάγη τῆς νόσου ὅπερ οὖν καὶ τοὺς οἰκέτας διανέσκησεν.

10 Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἴσως οὐχ ὡς εὐαγγελιζόμενοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὡς περιιτὴν λοιπὸν τοῦ Ἰησοῦ τὴν παρουσίαν εἶναι νομίσαντες, ἀπήνησαν· καὶ γὰρ ἤδεσαν αὐτὸν ἐκεῖ παραγενόμενον ὅθεν καὶ κατ' αὐτὴν αὐτῷ τὴν ὁδὸν περιέτυχον. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀνεθεὶς τοῦ φόβου, λοιπὸν πρὸς τὴν πίστιν

15 διέκλυσε, θέλων δεῖξαι ὅτι τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τὸ ἔργον γέγονε, καὶ φιλοτιμεῖται λοιπὸν ὥστε μὴ δόξαι εἰκῆ διεγνηγέσθαι ὅθεν μετὰ ἀκριθείας πάντα ἐμάνθανεν. «Καὶ ἐπίστευσεν αὐτός, καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη». Καὶ γὰρ ἦν ἀναμφισβήτητος ἡ μαρτυρία λοιπὸν. Οὐ γὰρ μὴ παρόντες, μηδὲ ἀκούσαντες

20 τοῦ Χριστοῦ διαλεγόμενου, μηδὲ τὸν καιρὸν εἰδότες, οὗτοι παρὰ τοῦ δεσπότου μαθόντες, ὅτι οὗτος ἦν ὁ καιρὸς, ἀναμφισβήτητον ἔσχον τὴν ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως· διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ἐπίστευσαν.

Τί τοίνυν ἀπὸ τούτων παιδευόμεθα; Μὴ θαύματα περιμένειν, μηδὲ ἐνέχυρα ζητεῖν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Ὁρᾷς γὰρ καὶ νῦν πολλοὺς ὅτιε εὐλαβεσιέτους γινομένους, ὅταν ἢ τοῦ παιδὸς κακουμένου ἢ γυναικὸς ἀρρωστούσης, παραμυθίας τινὸς ἀπολαύσωσι. Χρὴ δὲ καὶ μὴ τυγχάνοντας παραμένειν ὁμοίως εὐχαριστιότητος, δοξάζοντας. Τοῦτο γὰρ οἰκε-

30 τῶν εὐγνωμόνων ἐστὶ τοῦτο σιερρῶν τε καὶ φιλόνητων, ὡς

πὸν ὁ πατήρ, ὅτι κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, πού τοῦ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Τὸ παιδί σου ζῆ, ἐθεραπεύθη. Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Βλέπεις κατὰ ποῖον τρόπον ἔγινε φανερόν τὸ θαῦμα; Δὲν ἐγλύτωσε τὸ παιδί ἀπὸ τὸν κίνδυνον κατὰ κοινὸν τρόπον, οὔτε τυχαῖα, ἀλλ' ἀμέσως, ὥστε νὰ φανῆ ὅτι αὐτὸ πού ἔγινε δὲν ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς φύσεως, ἀλλὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐνῶ τὸ παιδί εἶχε φθάσει εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ θανάτου, ὅπως ἐδήλωσε καὶ ὁ πατήρ, ὅταν εἶπεν εἰς τὸν Χριστόν, «Κατέβα, πρὶν ἀποθάνῃ τὸ παιδί», ἐγλύτωσεν ἀμέσως ἀπὸ τὴν νόσον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμεν ἐντύπωσιν καὶ εἰς τοὺς δούλους.

Διότι οἱ μὲν δοῦλοι ἦλθον εἰς προὔπαντησιν τοῦ κυρίου των ὄχι μόνον διὰ νὰ τοῦ δώσουν τὴν εὐχάριστον εἶδησιν ἀλλὰ καὶ διότι ἴσως ἐθεώρησαν περιττὴν τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ἐγνώριζαν, ὅτι αὐτὸς θὰ ἔφθανεν ἐκεῖ. Δι' αὐτὸ καὶ συνήντησαν τὸν κύριόν των καθ' ὁδόν. Αὐτὸς ὅμως, ἀφοῦ ἀπέβαλε τὸν φόβον, προσῆλθεν εἰς τὴν πίστιν, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὸ τὸ ἔργον εἶχεν ἐπιτελεσθῆ δι' αὐτῆς τῆς ὁδοῦ καὶ προσπαθεῖ μὲ κάθε τρόπον νὰ μὴ φανῆ ὅτι ματαίως εἶχε κάμει τόσην πορείαν. Δι' αὐτὸ ἐζήτει νὰ τὰ μάθῃ ὅλα λεπτομερῶς. «Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ὅλη ἡ οἰκογένειά του». Διότι ἡ μαρτυρία ἦτο ἀναμφισβήτητος. Διότι ἐκεῖνοι πού δὲν ἦσαν παρόντες, οὔτε ἤκουσαν τὸν Χριστόν νὰ ὁμιλῇ, οὔτε ἐγνώριζαν τὸν χρόνον, ὅταν ἔμαθαν ἀπὸ τὸν κύριόν τους ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ χρόνος, εἶχαν ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπίστευσαν καὶ αὐτοί.

Τί διδασκόμεθα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά; Νὰ μὴ ζητῶμεν θαύματα οὔτε τεκμήρια τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Διότι βλέπω ὅτι καὶ τώρα πολλοὶ διὰ νὰ ἐπιτύχουν κάποιαν παρηγορίαν, τότε γίνονται εὐσεβέστεροι, ὅταν ἢ τὸ παιδί των κακοπαθαίνῃ ἢ ἡ γυναῖκα των εἶναι ἄρρωστη. Πρέπει ὅμως καὶ ἐκεῖνοι πού δὲν ἐπιτυγχάνουν, ἐξ ἴσου νὰ μένουν σταθεροὶ εὐχαριστοῦντες καὶ δοξάζοντες τὸν Θεόν. Διότι αὐτὸ εἶναι

χρή, τὸν Δεσπότην, μὴ μόνον ἀνιεμένους, ἀλλὰ καὶ μαστιζομένους προσιτρέχειν αὐτῷ.

Καὶ γὰρ καὶ ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας ἔργα. «Ὅν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν», φησὶν, «ὃν παραδέχεται». Ὅταν δὲ ἐν ἀνέσει τις αὐτὸν θεραπεύῃ μόνον, οὐ πολλῆς ἐπιδείκνυται ἀγάπης σημεῖα, οὐδὲ καθαρῶς φιλεῖ τὸν Χριστόν. Καὶ τί λέγω ὑγίειαν καὶ χρημάτων ἀφθονίαν, ἢ πενίαν ἢ νόσον; Καὶ γὰρ γέενναν ἀκούσης καὶ ἕτερον χαλεπὸν οὐδὲ οὕτως ἀφίστασθαι χρὴ τῆς περὶ τὸν Δεσπότην εὐφημίας· ἀλλὰ πάντα πάσχειν καὶ φέρειν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης. Τοῦτο γὰρ καὶ οἰκειῶν εὐγνωμόνων καὶ ψυχῆς ἀκλινοῦς· καὶ ὁ τοῦτον διακείμενος τὸν τρόπον, καὶ τὰ παρόντα διοίσει ραδίως, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτεύξεται ἀγαθῶν· καὶ πολλῆς ἀπολαύσεται παρὰ τῷ Θεῷ παρορησίας, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἀπόδειξις τῶν πιστῶν ὑπηρετῶν. Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἐκείνων ποὺ εἶναι σταθεροὶ καὶ ἀγαποῦν, ὅπως πρέπει, τὸν Θεόν, τὸ νὰ προστρέχουν δηλαδὴ εἰς αὐτὸν ὄχι μόνον, ὅταν εὐτυχοῦν, ἀλλὰ καὶ ὅταν δυστυχοῦν.

Διότι καὶ αὐτὰ εἶναι ἔργα τῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ. Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Διότι ἐκεῖνον ποὺ ἀγαπᾷ ὁ Κύριος τὸν παιδαγωγεῖ καὶ μαστιγώνει κάθε υἱὸν τὸν ὁποῖον δέχεται»¹⁰. "Ὅταν λοιπὸν λατρεύῃ κανεὶς τὸν Χριστὸν μόνον ὅταν εὐτυχῇ, δὲν παρέχει πολλὰ σημεῖα ἀγάπης, οὔτε τὸν ἀγαπᾷ καθαρὰ. Καὶ τί νὰ εἰπῶ διὰ τὴν ὑγείαν, διὰ τὸν πλοῦτον ἢ διὰ τὴν πενίαν ἢ διὰ τὴν νόσον; Διότι καὶ ἂν ἀκούσης διὰ τὴν γέενναν ἢ διὰ κάτι φοβερώτερον, οὔτε τότε δὲν πρέπει νὰ παύσης νὰ δοξάζῃς τὸν Κύριον, ἀλλὰ ὅλα νὰ τὰ πάσχῃς καὶ νὰ τὰ ὑποφέρῃς ἕνεκα τῆς ἀγάπης σου πρὸς αὐτόν. Διότι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις καὶ τῶν πιστῶν δούλων καὶ τῆς ἀκάμπτου ψυχῆς. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἔχει τέτοιαν διάθεσιν καὶ τὰ παρόντα θὰ τακτοποιήσῃ εὐκόλως καὶ θὰ ἐπιτύχῃ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ καὶ θ' ἀπολαύσῃ τῆς μεγάλης ἐμπιστοσύνης τοῦ Θεοῦ. Ταύτην εἶθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΣΤ΄.

Ἰω. 4,54 - 5,6

«Τοῦτο πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Μετὰ ταῦτα ἦν
5 ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα».

1. Καθάπερ ἐν τοῖς μεταλλοῖς τοῦ χρυσοῦ οὐδὲ τὴν βραχυτάτην φλέβα παριδεῖν ἂν τις ἀνάσχοιτο τῶν περὶ ταῦτα θεινῶν, ἅτε πολὺν ἐργαζομένην πλοῦτον, οὕτω καὶ ἐν τοῖς
10 θείαις Γραφαῖς ἰῶτα ἐν ἧ μίαν κεραίαν οὐκ ἀζήμιον παραδραμεῖν, ἀλλὰ πάντα διερευνᾶσθαι χρή. Πνεύματι γὰρ ἀγίῳ πάντα εἴρηται καὶ οὐδὲν παρέλκον ἐν αὐταῖς. Σκόπει γοῦν καὶ ἐνιαῦθα τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής· «Τοῦτο πάλιν
δεύτερον ἐποίησε σημεῖον ὁ Ἰησοῦς, ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Οὐδὲ γὰρ τό· «Δεύτερον», ἀπλῶς προσέ-
15 θηκεν, ἀλλ' ἔτι τὸ θαῦμα τῶν Σαμαρειτῶν ἐπαίρει, δεικνύς δι καὶ δευτέρου σημείου γενομένου, οὐδέπω πρὸς τὸ ὕψος ἐκείνων ἔφθασαν οὗτοι οἱ τεθεαμένοι τῶν οὐδὲν ἑωρακότων.

«Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Ποία ἑορτή; Ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ τῆς Πεντηκοστῆς. «Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς
20 Ἱεροσόλυμα». Συνεχῶς ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζει τῇ πόλει τοῦτο μὲν, ἵνα δόξῃ μετ' αὐτῶν ἑορτάζειν, τοῦτο δέ, ἵνα τὸ πλῆθος ἐπισπάσῃται τὰ ἄδολον. Μάλιστα γὰρ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις οἱ ἀφελέστερον διακείμενοι συνέτρεχον.

«Ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα, ἐπιλεγομένη ἐβραϊσὶ Βηθεσδά, πέντε σιτοὰς ἔχουσα. Ἐν ταύταις κατέκειτο πολὺ πλῆθος τῶν ἀσθενούντων, χωλῶν, τυφλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. Τίς

ΟΜΙΛΙΑ ΛΣΤ΄.

Ἰω. 4,54 - 5,6

«Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερον θαῦμα ποῦ ἔκαμεν ὁ Ἰησοῦς, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ὑστερ' ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα»¹.

1. Ὅπως ἀκριβῶς εἰς τὰ μέταλλα τοῦ χρυσοῦ δὲν ἠμπορεῖ νὰ παραμελήσῃ κανεὶς οὔτε τὴν μικροτέραν φλέβαν, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ αὐτὴν ἀκόμη ἠμπορεῖ ν' ἀντλήσῃ πολὺν πλοῦτον, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὰς θείας Γραφὰς δὲν ἠμπορεῖς νὰ παραλείψῃς χωρὶς ζημίαν οὔτε ἓνα ἰῶτα ἢ μίαν κεραίαν, ἀλλὰ πρέπει νὰ διερευνᾷς τὰ πάντα. Διότι ὅλα ἔχουν λεχθῆ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτὰς τίποτε τὸ περιττόν. Πρόσεξε λοιπόν, τί λέγει ἐδῶ ὁ Εὐαγγελιστής: «Αὐτὸ εἶναι τὸ δεύτερον θαῦμα ποῦ ἔκαμεν ὁ Ἰησοῦς, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν εἰς τὴν Γαλιλαίαν». Δὲν ἐπρόσθεσε τυχαίως τὴν λέξιν «δεύτερον», ἀλλ' ἐξαίρει ἀκόμη τὸ θαῦμα τῶν Σαμαρειτῶν, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι, ἂν καὶ ἔγινε δεύτερον θαῦμα, αὐτοὶ ἐδῶ ποῦ τὸ εἶδαν, δὲν ἔφθασαν ποτὲ εἰς τὸ ὕψος ἐκείνων, παρ' ὅλον ὅτι δὲν εἶχαν ἰδεῖ τίποτε.

«Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Ποία ἑορτή; Ἐγὼ νομίζω ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς. «Καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα». Κατὰ τὰς ἑορτὰς ἔμενε συνήθως εἰς τὴν πόλιν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ φαίνεται ὅτι ἑορτάζει μαζί των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ προσελκύῃ εἰς τὴν πίστιν τὸν ἀπλοῦν λαόν. Καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας συνέρρεαν εἰς τὴν πόλιν οἱ ἀφελέστεροι.

«Ἐπάρχει δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα πλησίον τῆς πύλης τῶν Προβάτων μιὰ δεξαμενὴ, ἡ ὁποία ὀνομάζεται ἐβραϊστὶ Βηθεσδὰ καὶ ἡ ὁποία ἔχει πέντε στοάς. Εἰς αὐτὰς ἦτο ἐξαπλωμένος μέγας ἀριθμὸς ἀσθενῶν, τυφλῶν, χωλῶν, παραλυτικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπερίμεναν νὰ κινηθῇ τὸ ὕδωρ». Ποῖος

ὁ τῆς θεραπείας τρόπος οὗτος; ποῖον ἡμῖν μυσιήριον αἰνίττεται; Οὐ γὰρ ἀπλῶς οὐδὲ εἰκῆ ταῦτα ἀναγράφονται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἡμῖν ὡς ἐν εἰκόνι καὶ τύπῳ ὑπογράφει, ὥστε μὴ τὸ σφόδρα παράδοξον, ἀπροσδόκητον παραγενόμενον, λυ-
5 μῆνασθαι παρὰ τοῖς πολλοῖς τῇ τῆς πίστεως δυνάμει.

Τί οὖν ἐστὶν ὃ ὑπογράφει; Ἐμελλε βάπτισμα δίδοσθαι, πολλὴν δύναμιν ἔχον καὶ δωρεὰν μεγίστην, βάπτισμα πάσας ἁμαρτίας καθαῖρον καὶ ἀντὶ νεκρῶν ζῶντας ποιοῦν. Καθά-
περ οὖν ἐν εἰκόνι προγράφεται ταῦτα τῇ κολυμβήθρῳ καὶ ἐ-
10 τέροις πλείοσι. Καὶ πρῶτον μὲν δέδωκεν ὕδωρ, καθαῖρον σωμάτων κηλίδας, καὶ μολυσομοὺς οὐκ ὄντας, ἀλλὰ δοκοῦν-
τας εἶναι, οἷον τοὺς ἀπὸ κηδείας, τοὺς ἀπὸ λέπρας, τοὺς ἀπὸ τοιοῦτων ἐτέρων· καὶ πολλὰ ἂν τις ἴδοι δι' ὕδατος γε-
γονότα ἐπὶ τῆς Παλαιᾶς, ταύτης ἕνεκεν τῆς προφάσεως.

15 Πλὴν ἀλλὰ πρὸς τὸ κατεπειγόν ἴωμεν νῦν. Πρῶτον μὲν οὖν, ὡς ἔφθην εἰπών, μολυσομοὺς σωμάτων, ἔπειτα δὲ καὶ ἀρρωσιήματα διάφορα δι' ὕδατος ποιεῖ λύεσθαι. Βου-
λόμενος γὰρ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐγγύτερον ἀγαγεῖν τῆς τοῦ βα-
πίσματος δωρεᾶς, οὐκ ἔτι μολυσομοὺς ἀπλῶς μόνον, ἀλλὰ
20 καὶ νόσους ἰᾶται. Αἱ γὰρ ἐγγύτεραι τῆς ἀληθείας εἰκόνες, καὶ ἐπὶ τοῦ βαπίσματος καὶ ἐπὶ τοῦ πάθους καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τρανότεραι τῶν ἀρχαιοτέρων ἦσαν. Καθάπερ γὰρ οἱ τοῦ βασιλέως ἐγγὺς τῶν πόρρωθέν εἰσι λαμπρότεροι δορυ-
φόρων· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν τύπων ἐγίνετο.

25 Καὶ ἄγγελος καταβαίνων ἐτάρατε τὸ ὕδωρ καὶ ἰαματι-
κὴν ἐνεκίθει δύναμιν, ἵνα μάθωσιν Ἰουδαῖοι, ὅτι πολλῶ
μᾶλλον ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης πάντα τὰ νοσήματα τῆς
ψυχῆς ἰᾶσθαι δύναται. Ἄλλ' ὥσπερ ἐνταῦθα οὐχ ἀπλῶς
ἰᾶτο τῶν ὑδάτων ἢ φύσις (ἢ γὰρ ἂν διαπαντὸς τοῦτο ἐγί-

τρόπος θεραπείας εἶναι αὐτός; Ποῖον μυστήριον ὑπαινίσσεται; Διότι αὐτὰ δὲν ἐγράφησαν χωρὶς αἰτίαν καὶ τυχαίως, ἀλλὰ περιγράφει τὰ μέλλοντα σὰν μίαν ἀπεικόνισιν καὶ ἀναπαράστασιν, διὰ νὰ μὴ βλάβῃ τὴν δύναμιν τῆς πίστεως τῶν πολλῶν αὐτὸ τὸ πολὺ παράδοξον καὶ ἀπροσδόκητον ποὺ συνέβαινε.

Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ ποὺ περιγράφει; Ἐπρόκειτο νὰ δοθῇ βάπτισμα, τὸ ὁποῖον ἦτο πλήρες δυνάμεως καὶ χάριτος, βάπτισμα τὸ ὁποῖον ἐκαθάρισεν ὅλας τὰς ἁμαρτίας καὶ ἀπὸ νεκρῶν τοὺς ἔκαμνε ζωντανούς. Αὐτὰ περιγράφονται ὅπως εἰς μίαν ἀπεικόνισιν καὶ διὰ τὴν δεξαμενὴν καὶ δι' ἄλλα πολλά. Καὶ κατὰ πρῶτον ἔδωσε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον καθαρίζει τὰς κηλίδας τῶν σωμάτων καὶ τοὺς μὴ ἀληθινούς μολυσμούς, ὅπως ἐκείνους ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν κηδείαν, ἀπὸ τὴν λέπραν καὶ ἀπὸ ἄλλα παρόμοια. Καὶ ἤμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὅτι ἔχουν γίνεαι πολλὰ θαύματα ἕνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ προκείμενον. Κατὰ πρῶτον, ὅπως εἶπα μόλις, ἀπὸ μολυσμούς σωμάτων καὶ ἀπὸ διαφορῶν ἀσθενείας μᾶς ἀπαλλάσσει διὰ τοῦ ὕδατος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἤθελε νὰ μᾶς φέρῃ πλησιέστερον πρὸς τὴν χάριν τοῦ βαπτίσματος θεραπεύει ὄχι πλέον μόνον μολυσμούς ἀλλὰ καὶ νοσήματα. Διότι αἱ ἀπεικονίσεις ποὺ πλησιάζουν περισσότερο τὴν ἀλήθειαν φαίνονται καθαρώτερα εἰς τὸ βάπτισμα, εἰς τὸ πάθος καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἀπὸ τὰς παλαιότερας. Ὅπως δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς δορυφόρους τοῦ βασιλέως εἶναι ἐμφανέστεροι αὐτοὶ ποὺ εὐρίσκονται πλησίον τοῦ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εὐρίσκονται μακρὰν, ἔτσι συμβαίνει καὶ εἰς τὰς εἰκόνας.

Καὶ ἓνας ἄγγελος ποὺ κατέβαινε, ἐτάρασσε τὸ ὕδωρ καὶ τοῦ ἔδιδε θεραπευτικὴν δύναμιν, διὰ νὰ μάθουν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ἠμποροῦσε πολὺ περισσότερο νὰ θεραπεύῃ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς. Ἄλλ' ὅπως ἔδω δὲν ἐθεράπευε μόνον ἢ ἰδιότης τῶν ὑδάτων (διότι

ρειο), ἀλλ' ἐπὶ τῇ τοῦ ἀγγέλου ἐνεργείᾳ, οὕτω καὶ ἐφ' ἡμῶν οὐχ ἀπλῶς τὸ ὕδωρ ἐργάζεται, ἀλλ' διὰ τὴν τοῦ Πνεύματος δέξεται χάριν, τότε ἅπαντα λύει τὰ ἁμαρτήματα.

Περὶ ταύτην τὴν κολυμβήθραν «Κατέκειτο πλῆθος πολὺ
 5 τῶν ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν
 ἐκ τοῦ ὕδατος κίνησιν». Ἄλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια κώλυμα
 τῷ βουλομένῳ θεραπευθῆναι ἐγένετο· νῦν δὲ κύριος ἕκαστός
 ἐστι προσελθεῖν. Οὐ γὰρ ἄγγελός ἐστιν ὁ ταρασσών, ἀλλὰ
 ὁ τῶν ἀγγέλων Δεσπότης ὁ τὸ πᾶν ἐργαζόμενος. Καὶ οὐκ
 10 ἐστὶν εἰπεῖν (Νῦν τὸν κάμνοντα ἄνθρωπον οὐκ ἔχω· οὐκ
 ἐστὶν εἰπεῖν). Ἐν ᾧ ἔρχομαι κατελθεῖν, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ
 καταβαίνει. Ἀλλὰ καὶ ἡ οἰκουμένη πᾶσα ἔλθη, ἡ χάρις οὐκ
 ἀναλίσκεται, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια δαπανᾶται, ἀλλ' ὁμοία μένει
 καὶ τοιαύτη, οἷα καὶ πρὸ τούτου. Καὶ καθάπερ ~~ἡ~~ ἡλιακαὶ
 15 ἀκτῖνες καθ' ἑκάστην φωτίζουν τὴν ἡμέραν καὶ οὐ δαπα-
 νῶνται, οὐδὲ ἀπὸ τῆς πολλῆς χορηγίας ἔλαιον αὐταῖς γί-
 νεται τὸ φῶς· οὕτω καὶ πολλῶ μᾶλλον ἢ τοῦ Πνεύματος
 ἐνέργεια οὐδὲν ἐλατιοῦται παρὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀπολαύον-
 των αὐτῆς. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἵνα οἱ μαθόντες διὰ τὸ ὕδαι
 20 νοσήματα σώματος ἐνὶ θεραπεῦσαι, καὶ τούτῳ πολὺν ἐγγυ-
 μνασθέντες χρόνον, ραδίως πιστεύσωσιν, διὰ καὶ νοσήματα
 ψυχῆς ἰᾶσθαι δύναται.

Καὶ τί δήποτε πάντας ἀφείς ὁ Ἰησοῦς, ἐπὶ τὸν τρια-
 κονταοκτὼ ἔτη ἔχοντα ἦλθε; τί δὲ καὶ ἐρωτᾷ, «Θέλεις ὑγιῆς
 25 γενέσθαι;». Οὐχ ἵνα μάθη (τοῦτο γὰρ παρέλκον ἦν), ἀλλ'
 ἵνα δείξῃ τοῦ τοιοῦτου τὴν καρτερίαν καὶ ἵνα γνῶμεν διὰ
 διὰ τοῦτο τοὺς ἄλλους ἀφείς, ἐπὶ τοῦτον ἦλθε. Τί οὖν ὁ ἀ-
 σθενῶν; «Ἀπεκρίθη αὐτῷ καὶ λέγει, Κύριε, ἄνθρωπον οὐκ
 ἔχω, ἵνα, διὰ ταραχθῆ τὸ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμ-
 30 βήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἔρχομαι ἐγώ, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει».

τοῦτο πάντοτε τὸ ἔκαμνεν), ἀλλ' ἡ ἐνέργεια τοῦ ἀγγέλου, ἔτσι καὶ εἰς ἡμᾶς δὲν ἐνεργεῖ μόνον τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὅταν δεχθῆ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τότε συγχωρεῖ ὅλας τὰς ἁμαρτίας μας.

Πλησίον αὐτῆς τῆς δεξαμενῆς «ἦτο ξαπλωμένος μέγας ἀριθμὸς ἀσθενῶν, τυφλῶν, χωλῶν, παραλυτικῶν, οἱ ὅποιοι ἐπερίμεναν νὰ κινηθῆ τὸ ὕδωρ». Ἄλλὰ τότε μὲν ἡ ἀσθένεια ἦτο ἐμπόδιον δι' ἐκεῖνον ποὺ ἤθελε νὰ θεραπευθῆ. Τώρα ὅμως ἂ καθεὶς ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ προσέλθῃ. Διότι δὲν εἶναι ὁ ἄγγελος ποὺ ταρασσει τὸ ὕδωρ, ἀλλ' ὁ Κύριος τῶν ἀγγέλων ὁ ὁποῖος κατορθώνει τὰ πάντα. Καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ. Τώρα δὲν ἔχω τὸν ἀσθενῆ. Δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ αὐτό. Ἐνῶ ἐγὼ ἐτοιμάζομαι νὰ κατεβῶ, μὲ προλαμβάνει καὶ κατεβαίνει ἄλλος. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἔλθῃ ὁλόκληρος ἡ οἰκουμένη, ἡ χάρις δὲν τελειώνει οὔτε ἡ ἐνέργεια ἐξοδεύεται, ἀλλὰ μένει ἡ ἴδια καὶ μάλιστα ὅπως ἦτο προηγουμένως. Καὶ ὅπως αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου φωτίζουν κάθε ἡμέραν καὶ δὲν ἐξοδεύονται οὔτε ἀπὸ τὴν μεγάλην παροχὴν ἐλαττώνεται τὸ φῶς των, ἔτσι καὶ πολὺ περισσότερον δὲν ἐλαττώνεται ἡ ἐνέργεια τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἕνεκα τοῦ πλήθους ποὺ τὴν ἀπολαύει. Αὐτὸ δὲ ἔγινε, διὰ νὰ πιστεύσουν εὐκόλως ἐκεῖνοι ποὺ ἤξευραν ὅτι ἤμπορούσαν νὰ θεραπεύσουν τὰ νοσήματα τοῦ σώματος καὶ οἱ ὅποιοι ἐπὶ πολὺν χρόνον ἠσκούντο δι' αὐτό, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ θεραπεύσουν καὶ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς.

Καὶ διατί ὁ Ἰησοῦς ἀφοῦ ἄφησε τοὺς ἄλλους ἐπλησίασε τὸν ἀσθενῆ τῶν τριάκοντα ὀκτὼ ἐτῶν καὶ διατί τὸν ἠρώτησε, «θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;». "Ὁχι διὰ νὰ μάθῃ (διότι τοῦτο ἦτο περιττόν), ἀλλὰ διὰ νὰ δείξῃ τὴν καρτερίαν του καὶ διὰ νὰ καταλάβωμεν, ὅτι δι' αὐτὸ ἄφησε τοὺς ἄλλους καὶ ἐπῆγεν εἰς αὐτόν. Τί ἔκαμεν ὁ ἀσθενής; «Ἀπεκρίθη εἰς αὐτόν καὶ εἶπε· Κύριε, δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλῃ εἰς τὴν δεξαμενὴν, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ, καὶ ἐνῶ ἔρχομαι, κατεβαίνει ἄλλος πρὶν ἀπὸ ἐμέ». Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς

Διὰ τοῦτο ἠρώτησε· «Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;», ἵνα ταῦτα μάθωμεν. Καὶ οὐκ εἶπεν αὐτῷ, Θέλεις σε θεραπεύσω; οὐδὲν γὰρ οὐδέπω μέγα ἐφάνιάζειο περὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ, «Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι;».

5 Ἐκπληκτικὸς ἡ καρτερία τοῦ παραλύτου· ἔτη τριακονταοκτώ ἔχων καὶ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ἀπαλλαγέσθαι τοῦ νοσήματος προσδοκῶν προσήδρευέ τε καὶ οὐκ ἀφίστατο. Εἰ γὰρ μὴ τὰ παρελθόντα, τὰ γοῦν μέλλοντα οὐχ ἱκανὰ ἦν αὐτόν, εἰ μὴ καρτερικὸς ἦν, ἀπαγαγεῖν τοῦ τόπου; Ἐννόησον
10 δέ μοι, πῶς εἰκὸς ἦν ἐκεῖ καὶ τοὺς λοιποὺς τοὺς κάμνοντας νήφειν. Οὐδὲ γὰρ δῆλος ἦν ὁ καιρὸς καθ' ὃν εἰνάσσειο τὸ ὕδωρ· ἀλλ' οἱ μὲν χωλοὶ καὶ κυλλοὶ ἠδύναντο παραιτηρεῖν· οἱ δὲ τυφλοὶ πῶς ἑώρων; ἀπὸ τοῦ γινομένου θορύβου τοῦτο ἴσως ἐμάνθανον.

15 2. Αἰσχυνθῶμεν τοῖνον, αἰσχυνθῶμεν, ἀγαπητοί, καὶ σιενάξωμεν ἐπὶ τῇ πολλῇ ραθυμίᾳ. Τριακονταοκτὼ ἔτη εἶχε προεδρεύων ἐκεῖνος, καὶ οὐκ εἰτύγχανεν ὧν ἐβούλειο, καὶ οὐκ ἀφίστατο· καὶ οὐκ εἰτύγχανεν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀμέλειαν, ἀλλ' ἐπηρεαζόμενος παρ' ἐτέρων καὶ θίαν πάσχων,
20 καὶ οὐδὲ οὕτως ἐνάγκα· ἡμεῖς δὲ εἰς δέκα ἡμέρας προεδρεύσωμεν σπουδαίως ὑπὲρ τινος παρακαλοῦντες, καὶ μὴ τύχωμεν, ὀκνοῦμεν λοιπὸν τῇ αὐτῇ κεχρηθεῖν σπουδῇ. Καὶ ἀνθρώποις μὲν τοσοῦτον προεδρεύομεν χρόνον, σιραιευόμενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι, καὶ διακονοῦντες δουλοπρεπεῖς
25 διακονίας, καὶ πρὸς τῷ τέλει πολλάκις καὶ αὐτῆς τῆς ἐλπίδος ἐκπίπτοντες· τῷ δὲ Δεσπότῃ τῷ ἡμετέρῳ, ἔνθα πάντως ἐστὶν ἀπολαβεῖν τὴν ἀμοιβὴν πολλῶν μείζω τῶν πόνων («Ἡ γὰρ ἐλπίς οὐ καταισχύνει», φησὶν), οὐκ ἀνεχόμεθα προεδρεύειν μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς.

30 Καὶ πόσης ταῦτα κολάσεως ἄξια; Εἰ γὰρ καὶ μηδὲν

τὸν ἠρώτησε· «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;», δια νὰ μάθωμεν αὐτά. Καὶ δὲν τὸν ἠρώτησε, Θέλεις νὰ σὲ θεραπεύσω; Διότι ὁ ἀσθενὴς δὲν εἶχεν ἀκόμη μεγάλην ἰδέαν περὶ αὐτοῦ. Ἄλλὰ τὸν ἠρώτησε· «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;».

Ἦτο ἐκπληκτικὴ ἡ ὑπομονὴ τοῦ παραλυτικοῦ. Ἐπειδὴ ἦτο παράλυτος ἐπὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη καὶ ἤλπιζε κάθε ἔτος, ὅτι θὰ γλυτώσῃ ἀπὸ τὴν ἀρρώστιαν, ἔμενεν ἐκεῖ καὶ δὲν ἀπεμακρύνετο. Διότι, ἂν ὄχι τὰ παρελθόντα, τουλάχιστον τὰ μέλλοντα δὲν θὰ τὸν ἔκαμναν νὰ φύγῃ ἀπὸ ἐκεῖ, ἂν δὲν εἶχε τόσοσὺν μεγάλην ὑπομονήν; Σκέψου, σὲ παρακαλῶ, πόσων ἔπρεπε ν' ἀγρυπνοῦν καὶ οἱ ἄλλοι ἐσθενεῖς. Διότι δὲν ἦτο φανερὸς ὁ καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐταράσσετο τὸ ὕδωρ. Καὶ οἱ μὲν χωλοὶ καὶ οἱ ἀνάπηροὶ ἤμποροῦσαν νὰ παρατηροῦν. Οἱ τυφλοὶ ὅμως πῶς ἔβλεπαν; Ἴσως ἐκαταλάβαιναν ἀπὸ τὸν θόρυβον ποῦ ἐγίνετο.

2. Ἄς ἐντραπῶμεν λοιπόν, ἀγαπητοί, ἄς ἐντραπῶμεν καὶ ἄς στενάξωμεν διὰ τὴν τόσοσὺν μεγάλην ραθυμίαν μας. Διότι ἐπὶ τριάντα ὀκτὼ ἔτη ἐπέμενεν ὁ παραλυτικὸς καὶ μολονότι δὲν ἐπετύγχανεν αὐτὸ ποῦ ἤθελεν, ἐν τούτοις δὲν ἀπεμακρύνετο. Καὶ δὲν ἐπετύγχανεν ὄχι ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του ἀμέλειαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤμποδίζετο καὶ ὑφίστατο τὴν βίαν τῶν ἄλων, ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν ἀπεγοητεύετο ἐξ αὐτοῦ. Ἡμεῖς ὅμως, ἐὰν ἐπὶ δέκα ἡμέρας μόνον ἐπιμένωμεν νὰ παρακαλοῦμεν διὰ κάτι καὶ δὲν ἐπιτύχωμεν, τοῦ λοιποῦ ἀδιαφοροῦμεν νὰ δείξωμεν τὴν ἰδίαν προθυμίαν. Καὶ πλησίον μὲν τῶν συνανθρώπων μας ἐπιμένομεν τόσοσὺν πολὺν χρόνον, στρατευόμενοι, ταλαιπωρούμενοι καὶ προσφέροντες δουλικῶς τὰς ὑπηρεσίας μας, κάνοντες πολλὰς φορές εἰς τὸ τέλος καὶ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα, πλησίον ὅμως τοῦ Κυρίου μας, ἀπὸ ὅπου ἤμποροῦμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ἀμοιβὴν πολὺ μεγαλυτέραν ἀπὸ τοὺς κόπους μας (διότι λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἡ ἐλπίς δὲν ἐντροπιάζει»²) δὲν ἀνεχόμεθα νὰ ἐπιμένωμεν μὲ τὴν πρέπουσαν προθυμίαν.

Καὶ πόσων τιμωρίαν ἀξίζουσι ὅλα αὐτά; Διότι καὶ ἂν

λαβεῖν ἦν, αὐτὸ τοῦτο τὸ συνεχῶς αὐτῷ διαλέγεσθαι, οὐχὶ
 μυρίων ἄξιον ἀγαθῶν ἦν ἡγεῖσθαι; Ἄλλ' ἐπίπονον ἢ διηνε-
 κῆς εὐχή; Καὶ τί, εἶπέ, οὐκ ἐπίπονον τῶν τῆς ἀρετῆς; Αὐτὸ
 γοῦν τοῦτο, φησί, πολλῆς ἀπορίας ἐστὶ μεσιόν, ὅτι τῇ μὲν
 5 κακίᾳ ἡδονή, τῇ δὲ ἀρετῇ συγκεκλήρωται πόνος. Καὶ πολλοὺς
 εἶμαι τοῦτο ζητεῖν. Τί δήποιε' οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; Ἔδωκεν
 ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεὸς ἐλεύθερον φρονιδῶν βίον καὶ πό-
 νων ἀπηλλαγμένον· οὐκ ἐχρησάμεθα εἰς δέον τῷ δώρῳ, ἀλ-
 λά διεσιράφημεν ὑπὸ τῆς ἀργίας, καὶ ἐξεπέσομεν τοῦ πα-
 10 ραδείσου. Διὰ τοῦτο ἐπίπονον ἐποίησεν ἡμῶν τὴν ζωὴν λοι-
 πόν, ὥσπερ ἀπολογούμενος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ
 λέγων· Ἔδωκα τρυφᾶν ὑμῖν ἐξ ἀρχῆς, ἀλλ' ἐγένεσθε χεί-
 ρους τῇ ἀνέσει· διὰ τοῦτο ἐκέλευσα λοιπὸν πόνους ὑμῖν ἐπι-
 τεθῆναι καὶ ἰδρώϊας.

15 Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ ἐκεῖνος καιεῖχεν ὁ πόνος, ἔδωκε πάλιν
 νόμον πολλὰς ἔχοντα ἐντολάς, καθάπερ τινὶ ἵπῳ δυσηνίῳ
 ψέλλια καὶ πέδας ἐπιτιθεῖς, ὥστε αὐτοῦ τὰ σκιριτήματα ἐπι-
 σχεῖν· οὕτω καὶ οἱ πωλοδάμναι ποιοῦσι. Διὰ τοῦτο ἐπίπο-
 νος ὁ βίος, ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν διαφθείρειν ἡμᾶς εἴωθεν.
 20 Ἡ γὰρ φύσις ἡμῶν ἀργεῖν οὐκ ἀνέχεται, ἀλλὰ πρὸς κακίαν
 ὑποκλίνει ραδίως. Θῶμεν γὰρ μὴ δεῖσθαι πόνων τὸν σωφρο-
 νοῦντα, μηδὲ τὸν τὴν ἄλλην ἀρετὴν καιορθοῦντα, ἀλλὰ κα-
 θεύδοντα πάντα ἀνύειν, ποῦ ἂν ἐχρησάμεθα τῇ ἀνέσει; Ἄρα
 οὐκ ἂν πρὸς ἀπόνοιαν καὶ ἀλαζονείαν;

25 3. Ἀλλὰ διατί, φησί, πολλὴ μὲν ἢ ἡδονὴ τῇ κακίᾳ, πο-
 λὺς δὲ τῇ ἀρετῇ συνέζευκται ὁ πόνος καὶ ὁ ἰδρώϊς; Καὶ ποία
 σοι χάρις ἂν ἦν ἢ τίνος δ' ἂν ἔλαβες μισθόν, εἰ μὴ ἐπίπονον
 τὸ πρᾶγμα ἦν; Καὶ γὰρ νῦν πολλοὺς ἔχω δεῖξαι φύσει τὸ
 μίγνυσθαι γυναιξὶ μισοῦντας καὶ φεύγοντας ὡς βδελυρὰν

ἀκόμη δὲν ἐπρόκειτο νὰ λάβωμεν τίποτε, αὐτὴ ἢ συνεχῆς μὲ αὐτὸν συνομιλία δὲν ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ἀνταξία ἀπείρων ἀγαθῶν; Μήπως ἢ διαρκῆς προσευχὴ εἶναι ἔργον κοπιαστικόν; Ἄλλά, εἶπέ μου, ποῖο δὲν εἶναι κοπιαστικόν ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς; Θὰ εἰπῆς, ὅτι σοῦ προκαλεῖ μεγάλην ἀπορίαν τὸ ἐξῆς, ὅτι δηλαδὴ εἰς μὲν τὴν κακίαν ἔχει πέσει ὁ κλῆρος τῆς εὐχαριστήσεως, εἰς δὲ τὴν ἀρετὴν τοῦ κόπου. Ποία λοιπὸν εἶναι ἡ αἰτία; Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωσεν ἐλεύθερον βίον καὶ ἀπηλλαγμένον ἀπὸ φροντίδας καὶ κόπους. Δὲν ἐχρησιμοποίησαμεν ὅπως ἔπρεπε τὸ δῶρον, ἀλλὰ διεφθάρημεν ἀπὸ τὴν ἀργίαν καὶ ἐχάσαμεν τὸν παράδεισον. Δι' αὐτὸ ἔκαμε γεμάτην κόπους τὴν ὑπόλοιπον ζωὴν μας, σὰν νὰ δικαιολογῆται εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος καὶ νὰ λέγῃ· Σᾶς ἔδωσα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν εὐχάριστον βίον, ἀλλὰ ἐσεῖς ἐγίνατε χειρότεροι ἕνεκα τῆς πραότητός μου. Δι' αὐτὸ διέταξα νὰ σᾶς δοθοῦν τοῦ λοιποῦ κόποι καὶ ἰδρῶτες.

Ἐπειδὴ ὅμως οὔτε ἐκεῖνος ὁ κόπος μᾶς συνεκράτησεν, ἔδωσε πάλιν νόμον μὲ πολλὰς ἐντολάς, ὅπως βάζει κανεῖς εἰς τὸν ἀκαλίνωτον ἵππον καλινούς καὶ πέδικλα διὰ νὰ συγκρατῆ τὴν ὀρμητικότητά του. Ἔτσι κάμνουν καὶ οἱ ἵπποδαμασταί. Διὰ τοῦτο εἶναι ἐπίπονος ὁ βίος μας, ἐπειδὴ ἢ ἀνάπαυσις συνήθως μᾶς διαφθείρει. Διότι ἢ φύσις μας δὲν ἀνέχεται τὴν ἀργίαν, ἀλλ' εὐκόλως ἀποκλίνει πρὸς τὴν κακίαν. Διότι, ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ σῶφρων ἄνθρωπος δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κόπους, οὔτε ὁ ἄλλος ποὺ ἀσκεῖ τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ὅτι ἐπιτυχάνομεν τὰ πάντα ἡσυχάζοντες, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐχρησιμοποιούσαμεν τὴν ἀνάπαυσιν; Ἄρα ὄχι διὰ τὴν μωρίαν καὶ ἀλαζονείαν;

3. Ἄλλά, θὰ ἐρωτήσης· διατί ἔχει συνδεθῆ μεγάλη εὐχαρίστησις μὲ τὴν κακίαν καὶ μὲ τὴν ἀρετὴν πολὺς κόπος καὶ ἰδρῶς; Καὶ ποίαν εὐχαρίστησιν θὰ εἶχες ἢ διὰ ποῖον λόγον θὰ ἔπαιρνες ἀμοιβήν, ἂν ἢ ἀρετὴ δὲν ἦτο κοπιαστικὴ; Διότι ἢμπορῶ νὰ σοῦ δείξω πολλούς, ποὺ ἀπὸ τὴν φύσιν

τὴν πρὸς ἐκείνας ὁμιλίαν· τούτους οὖν σώφρονας καλέσομεν,
ἢ στεφανώσομεν, εἶπέ μοι, καὶ ἀνακηρύξομεν; Οὐδαμῶς.
Σωφρwsσύνη γάρ ἐστιν ἐγκράτεια καὶ τὸ μαχομένων περι-
γενέσθαι τῶν ἡδονῶν. Καὶ ἐν τοῖς πολέμοις δέ, διὰ σοφ-
5 δροὶ ὧσιν οἱ ἀγῶνες, τότε τὰ τρόπαια λαμπρότερα γίνεται,
οὐχ διὰ μὴδὲς ἀνταίρη τὰς χεῖρας.

Εἰσὶ πολλοὶ καὶ νωθεῖς ἀπὸ φύσεως· τούτους οὖν ἐπι-
εικεῖς προσερούμεν; Οὐδαμῶς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς
τρεις τρόπους εὐνουχισμοῦ λέγων, τοὺς μὲν δύο ἀφήσιν
10 ἀστεφανώτους, τὸν δὲ ἕνα εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει. Καὶ
τί ἔδει κακίας, φησί; Καὶ ἐγὼ τοῦτο λέγω. Τίς οὖν ὁ τῆς
κακίας δημιουργός; Τίς δὲ ἄλλος, ἀλλ' ἢ ἡ ραθυμία ἢ ἐκ τῆς
προαιρέσεως; Ἄλλ' ἔδει, φησὶν, ἀγαθοὺς εἶναι μόνους. Καὶ
τί ἴδιον ἀγαθοῦ; νῆφειν καὶ ἐγρηγορέναι, ἢ καθεύδειν καὶ
15 ρέγγειν; Καὶ διατί, φησί, μὴ τοῦτο ἐδόκει εἶναι ἀγαθόν,
τὸ μὴ πονοῦντα κατορθοῦν;

Βοσκημάτων μοι ρήματα λέγεις καὶ γαστριζομένων, καὶ
θεδὸν τὴν κοιλίαν ἡγουμένων. Ὅτι γὰρ νωθείας ταῦτα τὰ
ρήματα, ἀποκρίναί μοι. Εἰ βασιλέως ὄντος καὶ στρατηγοῦ,
20 εἶτα τοῦ βασιλέως καὶ καθεύδοντος καὶ μεθύοντος, ταλαι-
πωρούμενος ὁ στρατηγὸς τὰ τρόπαια ἔσποιησε, τίτι ἂν ἐλογίσω
τὴν νίκην; τίς δὲ ἐκαρπώσατο τῶν γινομένων τὴν ἡδονήν;
Ὅρας διὰ περὶ ἐκεῖνα μᾶλλον ἢ ψυχὴ διάκειται, ὑπὲρ ὧν
ἔκαμε; Διὰ τοῦτο καὶ πόρους ἀνέμιξε τῇ ἀρετῇ, οἰκειῶσαι
25 αὐτῇ ταύτην βουλόμενος. Διὰ δὴ τοῦτο τὴν μὲν ἀρετὴν,
κἂν μὴ κατορθώσωμεν, θαυμάζομεν· τῆς δὲ κακίας, καὶ ἡ-

τους ἀποφεύγουν νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπιμιξίαν μετὰ γυναῖκας καὶ ἀποφεύγουν τὴν συναναστροφὴν μετὰ αὐτὰς ὡς πρᾶξιν βδελυράν. Αὐτοὺς λοιπὸν θὰ τοὺς ὀνομάσωμεν σώφρονας, ἢ θὰ τοὺς δώσωμεν τὸν στέφανον καὶ θὰ τοὺς τιμήσωμεν; Καθόλου. Διότι ἡ σωφροσύνη εἶναι ἐγκράτεια καὶ μάχη πρὸς κατανίκησιν τῶν ἡδονῶν. Καὶ εἰς τοὺς πολέμους, ὅταν οἱ ἀγῶνες εἶναι ὀξεῖς, τότε τὰ τρόπαια γίνονται λαμπρότερα καὶ ὄχι ὅταν δὲν ἀντιστέκεται κανεὶς.

Ἐπὶ ὑπάρχουν πολλοὶ ἀμβλύνοες ἐκ φύσεως. Θὰ τοὺς ὀνομάσωμεν λοιπὸν ἡπίους; Καθόλου. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ἀναφέρει τρεῖς κατηγορίας εὐνοῦχων καὶ τὰς μὲν δύο πρώτας ἀφήνει χωρὶς στέφανον, τὴν δὲ τρίτην εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσης· ποία ἡ ἀνάγκη τῆς κακίας; Τὸ ἴδιο λέγω καὶ ἐγώ. Ποῖος εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἀργίας; Ποῖος ἄλλος εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ραθυμίαν τῆς θελήσεώς μας; Ἀλλά, θὰ εἰπῆς, ἔπρεπε νὰ εἴμεθα ἀπὸ μόνοι μας ἀγαθοί. Καὶ ποῖο εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀγαθοῦ; Νὰ εἶναι κανεὶς νηφάλιος καὶ ν' ἀγρυπνῇ ἢ νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ ραθυμῇ; Καὶ διατί; θὰ παρατηρήσης, δὲν ἐρρυθμίσθη νὰ εἶναι κανεὶς ἀγαθός, ὥστε νὰ ἐνεργῇ ὀρθῶς χωρὶς νὰ κοπιάζῃ;

Λέγεις λόγια ἀντάξια διὰ κτήνη καὶ διὰ λαιμάργους καὶ δι' ἐκείνους πού θεωροῦν ὡς θεὸν τὴν κοιλίαν των. Διὰ νὰ μάθης δηλαδή, ὅτι αὐτὰ εἶναι λόγια ἀνόητα ἀπάντησέ μου εἰς τὸ ἐξῆς· Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι ὑπάρχει ἓνας βασιλεὺς καὶ ἓνας στρατηγὸς καὶ ἐνῶ ὁ βασιλεὺς κοιμᾶται καὶ μεθοκοπᾷ, ὁ στρατηγὸς μὲ μεγάλας ταλαιπωρίας στήνει τρόπαια. Εἰς ποῖον θὰ ἀποδώσης τὴν νίκην; καὶ ποῖος ἐκαρπώθη τὴν εὐχαρίστησιν αὐτῶν τῶν γεγονότων; Βλέπεις ὅτι ἡ ψυχὴ στρέφεται μᾶλλον πρὸς ἐκεῖνα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐκοπίασεν; Δι' αὐτὸ ὁ Θεὸς ἀνέμιξε τοὺς κόπους μετὰ τὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐξοικιώσῃ τὴν ψυχὴν μετὰ τὴν ἀρετὴν. Δι' αὐτὸ τὴν μὲν ἀρετὴν θαυμάζομεν, ἔστω καὶ ἂν δὲν τὴν ἐπιτυγχάνωμεν, κατηγοροῦμεν ὅμως τὴν κακίαν, ἔστω καὶ

δίσις οὔσης, καταγινώσκομεν. Εἰ δὲ λέγεις· Διατί τοὺς φύσει καλοὺς μὴ θαυμάζομεν μᾶλλον τῶν προαιρέσει τοῦτο ὄντων; Ὅτι δίκαιον τὸν πονοῦντα τοῦ μὴ πονοῦντος προτιθέναι.

5 Καὶ τίνας, φησὶν, ἔνεκεν νῦν πονοῦμεν; Ἐπειδὴ τὸ μὴ πονεῖν οὐκ ἤνεγκας μειρίως· μᾶλλον δὲ εἴ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξειτάσειε, καὶ ἄλλως ἢ ἀργία διαφθείρειν ἡμᾶς εἴωθε, καὶ πολὺν παρέχειν τὸν πόνον. Καὶ εἰ βούλει, συγκλείσωμεν ἄνδρα, τρέφοντες αὐτὸν μόνον καὶ γαστριζόντες, μήτε
10 βαδίζειν αὐτὸν ἐῶντες, μηδὲ εἰς ἔργον ἐξάγοντες· ἀλλ' ἀπολαύειω τραπέζης καὶ κλίνης καὶ τρυφάτω διηνεκῶς· καὶ τί ταύτης τῆς ζωῆς ἀθλιώτερον γένοιτ' ἄν; Ἄλλ' ἕτερον τὸ ἐργάζεσθαι, φησί, καὶ ἕτερον τὸ πονεῖν. Ἄλλ' ἦν τότε ἐργάζεσθαι χωρὶς πόνων. Καὶ ἔτι, φησί, τοῦτο;· Ναί, ἔτι
15 τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἠθέλησεν, ἀλλὰ οὐ οὐκ ἠνέσχον. Διὰ τοῦτο ἔθηκε γοῦν σε ἐργάζεσθαι τὸν παράδεισον, ἐργασίαν μὲν ὀρίσας, πόνον δὲ οὐκ ἀναμίξας. Οὐ γὰρ ἄν, εἴπερ ἐπόνει παρὰ τὴν ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος, τοῦτο ἐν ἐπιτιμίου μέρει μετὰ ταῦτα ἔθηκεν.

20 Ἔστι γὰρ καὶ ἐργάζεσθαι καὶ μὴ ταλαιπωρεῖσθαι, ὡσπερ οἱ ἄγγελοι. Ὅτι γὰρ ἐργάζονται, ἄκουσον τί φησι· «Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ». Νῦν μὲν γὰρ ἡ τῆς ἰσχύος ἔνδεια πολὺν τὸν πόνον ποιεῖ· τότε δὲ οὐκέτι τοῦτο ἦν. Ὁ γὰρ εἰσελθὼν εἰς τὴν καιάπανσιν αὐτοῦ, «Κατέπαυσε», φησί, «ὡς ἀπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ», ὡσπερ ἀπὸ τῶν
25 ἰδίων ὁ Θεός· οὐκ ἀργίαν λέγων ἐνιαῦθα, ἀλλὰ τὸ μὴ πονεῖν. Ὁ γὰρ Θεὸς ἔτι καὶ νῦν ἐργάζεται, καθὼς ὁ Χριστὸς φησι· «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι».

3. Ψαλμ. 102, 20.

4. Ἐβρ. 4, 4.

ἂν εἶναι πολὺ εὐχάριστος. Ἐὰν πάλιν ἀπορῆς, διατί δὲν θαυμάζομεν τοὺς ἐκ φύσεως καλοὺς περισσότερον ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι τέτοιοι ἐκ θελήσεως; Αὐτὸ γίνεται, διότι εἶναι δίκαιον νὰ προτιμῶμεν ἐκεῖνον ποὺ κοπιάζει ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ δὲν κοπιάζει.

Καὶ θὰ ἐρωτήσης: διὰ ποῖον λόγον τώρα κοπιάζομεν; Ἐπειδὴ ἂν δὲν κοπιᾶσωμεν, δὲν θὰ ὑπεμέναμεν ἡσυχως τὴν ἀργίαν. Ἐὰν μάλιστα ἐξετάσῃ κανεὶς τὸ πρᾶγμα μὲ ἀκρίβειαν, ἡ ἀργία μᾶς διαφθείρει κατ' ἄλλον τρόπον συνήθως καὶ μᾶς κουράζει πολὺ. Καὶ ἂν θέλῃς, ὡς κλείσωμεν ἕναν ἄνθρωπον κάπου, τρέφοντες αὐτὸν μόνον καὶ παρέχοντες ὅσα ἐπιθυμεῖ ἡ κοιλία του, χωρὶς ν' ἀφήνωμεν αὐτὸν οὔτε νὰ βαδίζῃ, οὔτε νὰ ἐργάζεται, ἀλλὰ νὰ τρώγῃ καὶ νὰ κοιμᾶται καὶ νὰ ζῆ τρυφηλὴν ζωὴν συνεχῶς. Τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ εἶναι χειρότερον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ζωὴν; Ἀλλά, θὰ παρατηρήσης, ἄλλο νὰ ἐργάζεσαι καὶ ἄλλο νὰ κοπιάζῃς. Ἦτο ὅμως κάποτε ἡ ἐργασία χωρὶς κόπους. Ἦτο δυνατὸν αὐτό; Ναί, ἦτο. Αὐτὸ τὸ ἤθελεν ὁ Θεός, ἀλλὰ ἐσὺ δὲν τὸ ἠνέχθης. Δι' αὐτὸ σὲ ἐτοποθέτησεν εἰς τὸν παράδεισον διὰ νὰ ἐργάζεσαι καὶ ὤρισε μὲν τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ δὲν τὴν ἀνέμιξε μὲ κόπον. Διότι, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐκοπίαζεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, δὲν θὰ ὤριζεν ἔπειτα ὡς τιμωρίαν τὸν κόπον.

Ἦτο λοιπὸν δυνατὸν νὰ ἐργάζεται κανεὶς καὶ συγχρόνως νὰ μὴ ταλαιπωρῆται, ὅπως οἱ ἄγγελοι. Διότι καὶ οἱ ἄγγελοι ἐργάζονται. Καὶ ἤκουσε τί λέγει: «Εἶναι δυνατοὶ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἐκεῖνοι ποὺ ἐκτελοῦν τὸν λόγον του»⁵. Διότι τώρα μὲν ἡ ἔλλειψις τῆς δυνάμεως προξενεῖ πολὺν κόπον. Τότε ὅμως δὲν ἦτο ἔτσι. Διότι ὅποιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀνάπαυσίν του, «Ἄνεπαύθη ἀπὸ τὰ ἔργα του»⁶, ὅπως ἀνεπαύθη ὁ Θεὸς ἀπὸ τὰ ἰδικὰ του ἔργα. Διότι ὁ Θεὸς ἀκόμη καὶ τώρα ἐργάζεται, ὅπως βεβαιώνει ὁ Χριστός: «Ὁ Πατήρ μου πάντοτε ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐργάζομαι»⁷.

5. Ἰω. 5, 17.

Διὰ τοῦτο παραινῶ, πάντα ἀποθεμένους τὰ τῆς ὀλι-
 γωρίας, ζηλοῦν τὴν ἀρετὴν. Τῆς μὲν γὰρ κακίας ἢ ἡδονῆ
 βραχεΐα, ἢ δὲ λύπη διηνεκῆς· τῆς δὲ ἀρετῆς τὸναντίον
 ἀγῆρως ἢ χαρὰ, καὶ πρόκαιρος ὁ πόνος. Κακείνη μὲν καὶ
 5 πρὸ τῶν σιεφάνων τὸν ἐργάτην ἀνίησι τὸν ἑαυτῆς, ταῖς ἐλ-
 πίσι τρέφουσα· αὕτη δὲ καὶ πρὸ τῆς κολάσεως τιμωρεῖται
 τὸν ἑαυτῆς ἐργάτην, τὸ συνειδὸς ἀγχουσα καὶ ἐκδειματιοῦσα,
 καὶ πάντα ὑποπιεύειν παρασκευάζουσα.

Καίτοι πόσων ταῦτα πόνων, πόσων ἰδρώτων χεῖρονα!
 10 Εἰ δὲ μὴ ταῦτα ἦν, ἡδονὴ δὲ ἦν· τί τῆς ἡδονῆς ἐκείνης εὐ-
 τελέσιτερον; Ὁμοῦ τε γὰρ φαίνεται καὶ ἀφίπταιται μαραινο-
 μένη καὶ φεύγουσα πρὸ τοῦ κατὰσχεθῆναι, καὶ τὴν τῶν σω-
 μάτων εἴληψι καὶ τὴν τῆς τροφῆς καὶ τὴν τῶν χρημάτων· οὐ
 παύονται γὰρ καθ' ἡμέραν γηρῶσαι. Ὅταν δὲ καὶ κόλασις
 15 ἢ καὶ τιμωρία, τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον τῶν ταύτης μετιόν-
 των;

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἅπαντα ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ὑπομένω-
 μεν. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἀληθοῦς ἡδονῆς ἀπολαύσομεν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ
 20 τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας
 τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Δι' αὐτὸ σᾶς συμβουλεύω ἀφοῦ ἀφήσετε τὴν ἀμέλειαν, νὰ ἀκολουθήσετε τὴν ἀρετὴν. Διότι ἡ ἐκ τῆς κακίας εὐχαρίστησις διαρκεῖ ὀλίγον, ἐνῶ ἡ ἐξ αὐτῆς λύπη εἶναι διαρκής. Ἀντιθέτως ἡ ἐκ τῆς ἀρετῆς χαρὰ εἶναι αἰωνία καὶ ὁ ἐξ αὐτῆς κόπος προσωρινός. Καὶ ἡ μὲν ἀρετὴ ἀνυψώνει τὸν ἐργάτην της καὶ πρὶν ἀπὸ τοὺς στεφάνους τρέφουσα αὐτὸν μὲ ἐλπίδας. Ἡ κακία ὅμως τιμωρεῖ τὸν ἐργάτην της καὶ πρὸ τῆς τιμωρίας, δημιουργοῦσα ἄγχος καὶ φόβον εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ κάμνουσα τὰ πάντα ὑποπτα.

Καὶ ὅμως πόσον χειρότερα εἶναι αὐτὰ ἀπὸ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρωῖτας! "Ἄν δὲν ὑπῆρχον αὐτά, θὰ ὑπῆρχεν ἡ ἡδονή. Καὶ τί ὑπάρχει εὐτελέστερον ἀπὸ ἐκείνην τὴν ἡδονήν; Διότι συγχρόνως ἐμφανίζεται, πετᾶ, μαραίνεται καὶ φεύγει πρὶν κατακτηθῆ, ἔστω καὶ ἂν εἰπῆς διὰ τὴν σωματικὴν ἡδονὴν ἢ τὴν τρυφηλότητα ἢ τὴν ἡδονὴν τῶν χρημάτων. "Ὅλα αὐτὰ δὲν παύουν νὰ γηράσκουν κάθε ἡμέραν. "Ὅταν δὲ ὑπάρχη κόλασις καὶ τιμωρία, τί χειρότερον ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ δι' αὐτοὺς πού τὴν μετέρχονται;

"Ἐχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ταῦτα, ἃς ὑπομένωμεν τὰ πάντα χάριν τῆς ἀρετῆς. Διότι ἔτσι θ' ἀπολαύσωμεν καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀρετὴν, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τε τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

«Λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι; Ἄπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενῶν· Ναί, Κύριε· ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω, ἵνα διὰ ταραχῆς τὸ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν».

1. Μέγα τῶν θείων Γραφῶν τὸ κέρδος, καὶ διαρκῆς ἢ ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια. Καὶ τοῦτο δεικνύς ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅσα γὰρ προεγράφη, εἰς νοσήσιον ἡμῶν προεγράφη, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων καιήνησεν· ἵνα διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρακλήσεως τῶν Γραφῶν τὴν ἐλπίδα ἔχωμεν». Παντοδαπῶν γὰρ ἐσὶ φαρμάκων θησαυρὸς τὰ θεῖα λόγια· ὥστε καὶ ἀπόνοιαν σβέσαι δέη καὶ ἐπιθυμίαν κοιμῆσαι καὶ τὸν τῶν χρημάτων καταπαιῆσαι ἔρωτα καὶ ὀδύνην ὑπεριδεῖν καὶ εὐθυμίαν ἐνθεῖναι καὶ ὑπομονὴν κατασκευάσαι, πολλὴν ἐνιεῦθεν ἂν τις εὔροι τὴν ἀφορμήν.

Τίς γὰρ ἢ τῶν πενία μακροῦ παλαιόντων ἢ τῶν νόσῳ χαλεπῇ κεκρατημένων, ἀναγνοὺς τὸ προκείμενον χωρίον, οὐ πολλὴν δέξεται τὴν παράκλησιν; Τριάκοντα γὰρ καὶ ὀκτώ εἰς παράλυτος μένων οὗτος καὶ καθ' ἕκαστον ἔτος ἑτέρους μὲν ἀπαλλαιτομένους ὄρων, ἐαυτὸν δὲ κατεχόμενον τῷ νοσήματι, οὐδὲ οὕτως ἀνέπεσε καὶ ἀπέγνω. Καίτοι γε οὐ μόνον ἢ τῶν παρελθόντων ἀθυμία, ἀλλὰ καὶ ἢ τῶν μελλόντων ἀνελπισία ἰκανὴ ἦν αὐτὸν κατατεῖναι.

Ἄκουσον· γοῦν οἷά φησι καὶ μάθε τῆς τραγωδίας τὸ μέγεθος. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ὁ Χριστός, «Θέλεις ὑγιῆς γενέσθαι; Ναί, Κύριε, ἀπεκρίθη· ἀλλ' ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, διὰ ταραχῆς τὸ ὕδωρ, βάλλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν». Τί τούτων τῶν ρημάτων ἐλεεινότερον γένοιτ' ἂν; τί τῶν πραγμάτων περιπαθέσιον; Εἶδες καρδίαν συντετριμμένην ὑπὸ τῆς μακροῦς ἀρρωσιᾶς; εἶδες πᾶσαν φλεγμονήν

1. Ἰω. 5, 7-8.

2. Ρωμ. 15, 4.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΖ'.

Ἰω. 5,6 - 13

«Λέγει εἰς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς· «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;». Ἀπεκρίθη εἰς αὐτὸν ὁ ἀσθενής· Ναί, Κύριε· δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλῃ εἰς τὴν δεξαμενὴν, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ»¹.

Μεγάλο κέρδος ἔχομεν ἀπὸ τὰς ἁγίας Γραφὰς καὶ μεγάλην ὠφέλειαν. Καὶ αὐτὸ θέλων νὰ δείξῃ ὁ Παῦλος, λέγει· «Διότι, ὅσα προεγράφησαν, ἐγράφησαν διὰ τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν ὥστε διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς παρηγορίας τῶν Γραφῶν νὰ διατηροῦμεν τὴν ἐλπίδα»². Διότι αἱ ἅγιοι Γραφαὶ εἶναι θησαυρὸς παντὸς εἴδους φαρμάκων. Ὡστε, ἂν παραστῆ ἀνάγκη νὰ ἐξαφανίσῃ κανεὶς τὴν ἀλαζονείαν, νὰ κοιμήσῃ τὴν ἐπιθυμίαν, νὰ καταπατήσῃ τὸν πόθον τῶν χρημάτων, νὰ περιφρονῆσῃ τὸν πόνον, νὰ προετοιμάσῃ τὴν ὑπομονήν, καὶ νὰ ἐσταλάξῃ τὴν χαρὰν, ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ μεγάλην ἀνακούφισιν εἰς ὅλα αὐτά.

Διότι, ποῖος ἀπὸ ἐκείνους ποὺ παλαίουν διαρκῶς μὲ τὴν πενίαν ἢ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ πάσχουν ἀπὸ βαρεῖαν νόσον, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ τὸ ὡς ἄνω χωρίον, δὲν θὰ λάβῃ μεγάλην παρηγορίαν; Διότι αὐτὸς ἔμενε ἐπὶ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη παράλυτος καὶ κάθε ἔτος ἔβλεπεν ἄλλους μὲν νὰ θεραπεύωνται, τὸν ἑαυτὸν του δὲ νὰ κατέχεται ἀπὸ τὸ νόσημα, ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του καὶ δὲν ἀπεγοητεύθη. Καὶ ὅμως ἡ λύπη τῶν παρελθόντων ἀλλὰ καὶ ἡ ἔλλειψις ἐλπίδος διὰ τὰ μέλλοντα θὰ ἠμποροῦσαν νὰ τὸν εἶχαν κλονίσει.

Ἐκούσε λοιπὸν τί λέγει καὶ σκέψου τὸ μέγεθος τῆς τραγωδίας του. Ὄταν δηλαδὴ τὸν ἠρώτησεν ὁ Χριστός, «Θέλεις νὰ γίνῃς ὑγιής;», ἀπήντησε· «Ναί, Κύριε· ἀλλὰ δὲν ἔχω ἄνθρωπον νὰ μὲ βάλῃ εἰς τὴν δεξαμενὴν, ὅταν ταραχθῆ τὸ ὕδωρ». Τί χειρότερον ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια; Ποία μεγαλυτέρα συμφορὰ ἀπὸ αὐτὴν; Εἶδες ψυχὴν νὰ ἔχῃ συντριβῆ ἀπὸ τὴν διαρκῆ ἀρρώστειαν;

κατέσιαλμένην; Οὐδὲ γὰρ ἐφθέγγαστό τι βλάσφημον, οἷα
 τοὺς πολλοὺς ἀκούομεν ἐν ταῖς περισιτάσειν· οὐ κατηράσατο
 αὐτοῦ τὴν ἡμέραν, οὐκ ἐδυσχέρανε πρὸς τὴν ἐρώτησιν, οὐδὲ
 εἶπε· Διασῶραι ἡμᾶς παραγέγονας καὶ κωμωδῆσαι, ὅτι ἐ-
 5 ρωτιᾶς, εἰ θέλω ὑγιῆς γενέσθαι· ἀλλὰ πρῶως καὶ μετ' ἐπι-
 εικείας πολλῆς. «Ναί, Κύριε».

Καίτοι γε οὐδὲ ἤδει τίς ποτε ἦν ὁ ἐρωτῶν, οὐδὲ ὅτι
 θεραπεύσειν αὐτὸν ἔμελλεν· ἀλλ' ὁμῶς μετὰ ἐπιεικείας ἅπαν-
 τα διηγεῖται καὶ πλέον οὐδὲν ἀπαιτεῖ, ὡς πρὸς ἰατρὸν φθεγ-
 10 γόμενος καὶ τὸ πάθος ἀπαγγεῖλαι μόνον βουλόμενος. Προσε-
 δόκησε γὰρ ἴσως εἰς τοῦτο χρησιμεύσειν αὐτῷ τὸν Χριστόν,
 εἰς τὸ ἐμβαλεῖν εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ διὰ τούτων αὐτὸν ἐπισπᾶ-
 σαῖσθαι τῶν ρημάτων βούλεται. Τί οὖν ὁ Χριστός; Δεικνύς
 ὅτι λόγῳ πάντα δύναται ποιεῖν, «Ἐγειραι», φησὶν, «ἄρον
 15 τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει».

Τινὲς μὲν οὖν οἴονται τοῦτον εἶναι τὸν ἐν τῷ Μαιθαίῳ
 κείμενον. Ἄλλ' οὐκ ἔστι καὶ τοῦτο πολλαχόθεν δῆλόν ἐστι.
 Καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς ἐρημίας τῶν προΐσταμένων. Ἐ-
 κεῖνος μέντοι πολλοὺς εἶχε τοὺς ἐπιμελουμένους καὶ φέρον-
 20 τας, οὔτις δὲ οὐδένα· διὸ καὶ ἔλεγεν, «Ἄνθρωπον οὐκ ἔ-
 χω». Ἐπειτα καὶ ἐκ τῆς ἀποκρίσεως. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲν
 φθέγγεται· οὔτις δὲ πάντα διηγεῖται τὰ καθ' ἑαυτόν. Καὶ
 τρίτον ἀπὸ τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ χρόνου. Οὔτις μὲν γὰρ ἐν
 ἑορτῇ καὶ ἐν Σαββάτῳ, ἐκεῖνος δὲ ἐν ἑτέρῃ ἡμέρᾳ. Καὶ ὁ τό-
 25 πος δὲ ἐκατέρωθεν διάφορος. Ὁ μὲν γὰρ ἐν οἰκίᾳ θερα-
 πεύεται, ὁ δὲ παρὰ τὴν κολυμβήθραν.

Καὶ ὁ τρόπος δὲ τῆς θεραπείας ἐνηλλαγμένος. Ἐκεῖ
 μὲν γὰρ φησι, «Τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι»· ἐνταῦ-

Είδες νὰ ἔχη κατασταλῆ κάθε ὀργή; Διότι δὲν ἐξεστόμισε καμμίαν βλασφημίαν, ἀπὸ αὐτὰς πού ἀκούομεν εἰς παρομοίας περιστάσεις. Δὲν κατηράσθη τὴν ἡμέραν του, δὲν ἔκαμε καμμίαν ἀναξίαν ἐρώτησιν, οὔτε εἶπεν· Ἦλθες διὰ νὰ μὲ διασύρῃς καὶ νὰ μὲ διακωμωδήσῃς, διότι μὲ ἐρωτᾷς, ἂν θέλω νὰ γίνω ὑγιής. Ἄλλ' ἀπαντᾷ μὲ ἡρεμίαν καὶ μεγάλην μετριοπάθειαν· «Ναί, Κύριε».

Καὶ ὅμως οὔτε ἤξευρε, ποῖος εἶναι αὐτὸς πού τὸν ἐρωτᾷ, οὔτε ὅτι ἐπρόκειτο νὰ τὸν θεραπεύσῃ. Ἄλλὰ διηγεῖται τὰ πάντα μὲ ἡρεμίαν καὶ δὲν ζητεῖ τίποτε πλέον, σὰν νὰ ὁμιλῆ πρὸς ἰατρὸν καὶ θέλει νὰ ἐξηγήσῃ μόνον τὴν ἀρρώσθειαν του. Διότι ἴσως ἤλπισεν ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ τοῦ φανῆ χρήσιμος εἰς τοῦτο, νὰ τὸν ρίψῃ δηλαδὴ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ θέλει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια νὰ τὸν προσελκύσῃ. Τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι μὲ τὸν λόγον του ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τὰ πάντα, τοῦ εἶπε· «Σήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περπάτησε».

Μερικοὶ νομίζουν ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς εἶναι ὁ ἴδιος πού ἀναφέρεται εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ματθαίου. Δὲν εἶναι ὅμως ὁ ἴδιος. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ πολλά. Πρῶτα - πρῶτα ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν ἀνθρώπων πού νὰ τὸν φροντίζουν. Διότι ὁ μὲν παραλυτικὸς ἐκεῖνος εἶχε πολλοὺς πού τὸν ἐφρόντιζαν καὶ τὸν μετέφεραν, ἐνῶ αὐτὸς ἐδῶ δὲν εἶχε κανένα. Καὶ δι' αὐτὸ ἔλεγε· «Δὲν ἔχω ἄνθρωπον». Ἔπειτα ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν. Διότι ἐκεῖνος μὲν δὲν λέγει τίποτε. Αὐτὸς ἐδῶ ὅμως διηγεῖται ὅλα ὅσα τὸν ἀφοροῦν. Καὶ τρίτον ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸν χρόνον. Διότι αὐτὸς ἐδῶ θεραπεύεται κατὰ ἑορτάσιμον ἡμέραν καὶ μάλιστα Σάββατον, ἐνῶ ὁ ἄλλος εἰς ἄλλην ἡμέραν. Εἶναι ἐπίσης διάφορος ὁ τόπος διὰ τὸν καθένα. Ὁ μὲν ἕνας θεραπεύεται εἰς τὴν οἰκίαν του, ὁ δὲ ἄλλος πλησίον τῆς δεξαμενῆς.

Ἄλλὰ εἶναι διαφορετικὸς καὶ ὁ τρόπος τῆς θεραπείας. Διότι εἰς ἐκεῖνον τὸν παραλυτικὸν ὁ Χριστὸς λέγει· «Παι-

θα δὲ τὸ σῶμα οὐσφίγγει πρότερον καὶ τότε τῆς ψυχῆς ἐπιμελεῖται. Κακεῖ μὲν ἄφεις· «Ἄφεωνται γὰρ σου αἱ ἁμαρτίαι», φησὶν· ἐνταῦθα δὲ παραίνεις καὶ ἀπειλὴ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλιζομένη. «Μηκέτι» γὰρ, φησὶν, «ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τι γένηται».

Καὶ τὰ ἐγκλήματα δὲ τῶν Ἰουδαίων διάφορα. Ἐνταῦθα μὲν γὰρ τοῦ Σαββάτου τὴν ἐργασίαν προφέρουσιν, ἐκεῖ δὲ βλασφημίαν ἐγκαλοῦσιν αὐτῷ. Σὺ δέ μοι σκόπει τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὴν ὑπερβολήν. Οὐ γὰρ εὐθέως αὐτὸν ἀνέσιτησεν, ἀλλὰ πρῶτον αὐτὸν οἰκειοῦται διὰ τῆς ἐρωτήσεως, τῇ μελλούσῃ προοδοποιῶν πίστει καὶ οὐκ ἀνίσιτοι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ κλινίδιον ἄραι κελεύει, ὥστε καὶ τὸ γινόμενον πιστώσασθαι θαῦμα καὶ μηδένα νομίσει φαντασίαν εἶναι τὸ γεγενημένον ἢ ὑπόκρισιν. Οὐδὲ γὰρ ἄν, εἰ μὴ βεβαίως καὶ σφόδρα συνεπάγη τὰ μέλη, τὴν κλίνην φέρειν ἠδύνατο.

Ποιεῖ δὲ ταῦτα πολλάκις ὁ Χριστός, ἐκ περιουσίας τοὺς ἀναίσχυντεῖν βουλομένους ἐπισιομίζων. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἄριων, ἵνα μηδεὶς εἴπῃ, διὰ ἀπλῶς ἐκορέσθησαν καὶ φαντασία ἦν τὸ γεγενημένον, παρασκευάζει λείψανα γενέσθαι τῶν ἄριων πολλά· καὶ τῷ καθαρθέντι δὲ λεπρῷ λέγει· «Ὑπαγε, δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ»· ἐμοῦ τε τοῦ καθαρμοῦ παρεχόμενος τὴν ἀπόδειξιν ἀκριβεσιάτην, καὶ τῶν ἀντινομοθετεῖν αὐτὸν λεγόντων τῷ Θεῷ τὰ ἀναίσχυντα ἐμφράτιων σιόματα.

Καὶ ἐπὶ τοῦ οἴνου δὲ τοῦτο ὁμοίως ἐποίησεν. Οὐ γὰρ

3. Ματθ. 9, 2.

4. Ματθ. 8, 4.

δί μου, σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι»³. Εἰς αὐτὸν ὅμως ἐδῶ πρῶτα θεραπεύει τὸ σῶμα καὶ ἔπειτα φροντίζει διὰ τὴν ψυχὴν. Καὶ εἰς τὴν μίαν μὲν περίπτωσιν δίδεται συγχώρησις. Διότι ὁ Χριστὸς λέγει, «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι». Εἰς τὴν ἐδῶ ὅμως περίπτωσιν δίδεται συμβουλή καὶ ἀπειλὴ πὺ ἀσφαλίζει τὸν παραλυτικὸν εἰς τὸ μέλλον. Διότι ὁ Χριστὸς τοῦ λέγει· «Μὴ ἁμαρτάνῃς πλέον διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ τίποτε χειρότερον».

Ἄλλὰ καὶ αἱ κατηγορίαι τῶν Ἰουδαίων εἶναι διαφορετικά. Διότι εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν τὸν κατηγοροῦν ὅτι εἰργάσθη τὸ Σάββατον, ἐνῶ εἰς τὴν ἄλλην, ὅτι ἐβλασφήμησεν. Ἐσοῦ ὅμως πρόσεξε τὴν ὑπερβολικὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Διότι δὲν ἐσῆκωσεν ἐπάνω τὸν παραλυτικὸν ἀμέσως, ἀλλὰ πρῶτα τὸν ἐξοικειώνει μὲ τὴν ἐρώτησιν, διὰ ν' ἀνοίξῃ τὸν δρόμον εἰς τὴν μελλοντικὴν πίστιν. Καὶ δὲν τὸν ἐσῆκωσε μόνον ἐπάνω, ἀλλὰ τὸν διέταξε νὰ σηκώσῃ καὶ τὸ κρεβάτι του, ὥστε καὶ τὸ θαῦμα πὺ ἔγινε νὰ διαπιστωθῆ καὶ νὰ μὴ ἠμπορέσῃ νὰ ὑποψιασθῆ κανεὶς ὅτι αὐτὸ πὺ εἶχε γίνεῖ, ἦτο μόνον πλάσμα φαντασίας καὶ ἀπάτη. Διότι, ἐὰν τὰ μέλη τοῦ σώματος δὲν εἶχαν ἀποκτήσει σταθερότητα καὶ δύναμιν, ὁ παραλυτικὸς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ σηκώσῃ τὸ κρεβάτι.

Πολλὰς φορές ὁ Χριστὸς κάμνει αὐτά, διὰ ν' ἀποστομώσῃ ἐπὶ πλέον αὐτοὺς πὺ θέλουν νὰ τὸν συκοφαντήσουν. Διότι εἰς τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, διὰ νὰ μὴ εἰπῆ κανεὶς ὅτι οἱ ἄνθρωποι μόνον ἐχόρτασαν καὶ ὅτι αὐτὸ πὺ ἔγινεν ἦτο πλάσμα φαντασίας, ἐφρόντισεν ὥστε νὰ περισσεύσουν πολλὰ ὑπολείμματα τῶν ἄρτων. Καὶ εἰς τὸν λεπρὸν τὸν ὁποῖον ἐκαθάρισεν, εἶπε· «Πήγαινε, δεῖξε τὸν ἑαυτὸν σου εἰς τὸν ἱερέα»⁴, διὰ νὰ κάμῃ καὶ τὴν ἀπόδειξιν τοῦ καθαρισμοῦ σταθερωτάτην καὶ διὰ νὰ κλείσῃ τὰ στόματα τῶν ἀναισχύντων, οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι κάμνει ἔργα ἀντίθετα πρὸς τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ.

Τὸ ἴδιο ἔκαμεν, ὅταν μετέβαλε τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον. Διότι

ἀπλῶς ἔδειξε τὸν οἶνον, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀρχιερικλίνῳ ἐνεχθῆ-
 ναι παρεσκεύασεν, ὥστε τὸν οὐδὲν τῶν γεγενημένων εἰδῶτα
 ὁμολογοῦντα, ἀνύποπτον αὐτῷ παρασχεῖν τὴν μαρτυρίαν.
 Διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι οὐκ ἤδει ὁ ἀρ-
 5 χιερίκλινος, πόθεν ἦν, τὸ ἀδέκαστον τῆς μαρτυρίας ἐμφαί-
 νων. Καὶ νεκρὸν ἀνασιήσας ἀλλαχοῦ λέγει· Δότε αὐτῷ φα-
 γεῖν, τῆς ἀκριβοῦς ἀνασιάσεως τοῦτο παρεχόμενος σημεῖον·
 καὶ διὰ τούτων πάντων πείθων τοὺς ἀνοήτους, ὅτι οὐκ ἀπα-
 10 τεῶν τις ἦν, οὐδὲ φαντασιοκόπος, ἀλλὰ διὰ σωτηρίαν παρε-
 γένειο τῆς κοινῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων.

2. Τί δήποτε δὲ αὐτὸν οὐκ ἀπαιτεῖ πίστιν, ὡς ἐπὶ τῶν
 τυφλῶν ἐποίησε, λέγων· «Πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποι-
 ῆσαι;». Ὅτι οὐδέπω αὐτὸν ἤδει σαφῶς ὅστις ἦν. Οὐ γὰρ
 πρὸ τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετὰ τὰ θαύματα τοῦτο φαίνεται
 15 ποιῶν. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἑτέροις ἑωρακότιες αὐτοῦ τὴν δύναμιν,
 εἰκότως τοῦτο ἤκουον· οἱ δὲ οὐδέπω μεμαθηκότιες αὐτόν,
 ἀλλ' ἀπὸ τῶν σημείων μέλλοντες εἴσεσθαι, μετὰ τὰ θαύματα
 ἀπαιτοῦνται τὴν πίστιν. Διὸ καὶ οὐ παρὰ τὴν ἀρχὴν τῶν
 σημείων ὁ Μαιθαῖος εἰσάγει τοῦτο τὸν Χριστὸν εἰρηκότα,
 20 ἀλλ' ὅτε πολλοὺς ἐθεράπευσε, πρὸς μόνους τοὺς δύο τυφλοὺς.

Σὺ δὲ καὶ οὕτως ἄρα τοῦ παραλύτου τὴν πίστιν.
 Ἀκούσας γὰρ, ὅτι «Ἄρον τὸν κράββατὸν σου καὶ περιπάτει»,
 οὐ κατεγέλασεν, οὐδὲ εἶπε. Τί ποιε τοῦτό ἐστιν; ἄγγελος κα-
 τέρχεται καὶ ταράσσει τὸ ὕδωρ καὶ ἕνα θεραπεύει μόνον·
 25 σὺ δὲ ἄνθρωπος ὢν, ἀπὸ ἐπιτάγματος ψιλοῦ καὶ ρήματος
 ἤλπισας μεῖζον ἀγγέλων δυνήσεσθαι; τῦφος ταῦτα καὶ ἀλα-
 ζονεῖα καὶ γέλως. Ἀλλὰ τούτων οὐδὲν εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόη-

5. Λουκᾶ, 8, 55.

6. Ματθ. 9, 28.

δὲν ἔδειξε μόνον τὸν οἶνον, ἀλλ' ἐφρόντισε νὰ σταλῆ εἰς τὸν ἀρχιτρίκλινον, ὥστε αὐτὸς ποὺ ὠμολόγει, ὅτι δὲν ἤξευρε τίποτε ἀπὸ ὅσα εἶχαν γίνεи, νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν χωρὶς καμμίαν ὑποψίαν. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν, ὅτι ὁ ἀρχιτρίκλινος δὲν ἤξευρεν ἀπὸ ποῦ ἦτο ὁ οἶνος ἀποδεικνύων κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀδιάψευστον τὴν μαρτυρίαν του. Καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, ἀφοῦ ἀνέστησε νεκρὸν, εἶπε· Δῶστε της νὰ φάγη⁵, διὰ νὰ δώσῃ ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως. Δι' ὅλων αὐτῶν προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς ἀνοήτους, ὅτι δὲν ἦτο κάποιος ἀπατεὼν ἢ θαυματοποιός, ἀλλ' ὅτι ἦλθε διὰ τὴν κοινὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

2. Ἀλλὰ διατί δὲν ἀπαιτεῖ πίστιν ἀπὸ τὸν παραλυτικόν, ὅπως εἶχε κάμει μὲ τοὺς τυφλοὺς εἰς τοὺς ὁποίους εἶπε· «Πιστεῦετε, ὅτι ἔχω τὴν δύναμιν νὰ κάμω αὐτὸ ποὺ ζητεῖτε;»⁶. Διότι ὁ παραλυτικὸς δὲν ἤξευρε καθόλου, ποῖος ἦτο ὁ Χριστός. Διότι αὐτὸ συνήθιζε νὰ τὸ κάμνῃ ὄχι πρῖν, ἀλλὰ μετὰ τὰ θαύματα. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ποὺ εἶχαν ἰδεῖ τὴν δύναμίν του εἰς ἄλλας περιπτώσεις, δικαίως ἤκουον αὐτό. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν τὸν ἤξευραν καθόλου, ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ τὸν μάθουν ἀπὸ τὰ θαύματά του, καλοῦνται εἰς τὴν πίστιν μετὰ τὰ θαύματα. Διὰ τοῦτο ὁ Ματθαῖος δὲν παρουσιάζει τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ ταῦτα εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν θαυμάτων, ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτα εἶχε θεραπεύσει πολλοὺς, ἔπειτα εἶπεν αὐτὸ εἰς τοὺς δύο τυφλοὺς.

Ἐσὺ ὅμως παρατήρησε τὴν πίστιν τοῦ παραλυτικοῦ. Διότι, ὅταν ἤκουσε, «Σήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περιπάτησε», δὲν ἐγέλασεν, οὔτε εἶπεν· Τί εἶναι αὐτὸ ποὺ λέγεις; Ἐνας ἄγγελος κατεβαίνει καὶ τaráσσει τὸ ὕδωρ καὶ μόνον ἕναν θεραπεύει. Ἐσὺ δέ, ἐνῶ εἶσαι ἄνθρωπος, ἐλπίζεις ὅτι θὰ ἠμπορέσῃς νὰ κατορθώσῃς κάτι σπουδαιότερον ἀπὸ τὸν ἄγγελον μὲ μίαν προφορικὴν μόνον διαταγὴν; Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἀνοησία, ἀλαζονεία καὶ ἄξια διὰ γέλια. Ἀλλ' οὔτε εἶπεν, οὔτε ἐσκέφθη τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀμέσως ὑπήκου-

σεν· ἀλλ' ἅμα τε ἤκουσε καὶ ἠγέρθη· καὶ γενόμενος ὑγιής, οὐκ ἠπεύθησε τῷ κελεύσαντι αὐτῷ· «Ἐγειραι, ἄρον τὸν κράσβατόν σου καὶ περιπάτει».

Θαυμασιὸν μὲν οὖν καὶ τοῦτο, τὰ δὲ μετὰ ταῦτα πολλῶν
 5 πλέον· μᾶλλον δὲ τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν μηδενὸς ἐνοχλοῦν-
 τος πεισθῆναι, οὐχ οὕτω θαυμασιὸν τοῦτο· τὸ δὲ μετὰ ταῦτα
 μαινομένων Ἰουδαίων, καὶ πανταχόθεν ἐπικειμένων καὶ
 ἐγκαλούντων καὶ πολιορκούντων αὐτὸν καὶ λεγόντων, «Οὐκ
 ἔξεσί σοι ἄραι τὸν κράσβατόν σου», μὴ μόνον ὑπερορᾶν
 10 αὐτῶν τῆς μαγίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας ἐν
 μέσῳ τῷ θεάτρῳ τὸν εὐεργέτην ἀνακηρύττειν καὶ τὴν ἀνά-
 σχυντον ἐπισιομίζειν γλώττιαν, πολλῆς ἔγωγε ἀνδρείας εἶναι
 λέγω.

Ἐπισιοιάντων γὰρ Ἰουδαίων καὶ λεγόντων ἐπιτιμητι-
 15 κῶς καὶ μετὰ ἀνθαδείας αὐτῷ· «Σάββατόν ἐστιν, οὐκ ἔξεσί
 σοι ἄραι τὸν κράσβατόν σου», ἄκουσον τί φησιν· «Ὁ ποιή-
 σας με ὑγιῆ, ἐκεῖνος μοι εἶπεν, Ἄρον τὸ κράσβατόν σου,
 καὶ περιπάτει»· μονονουχὶ τοῦτο λέγων· Ληρεῖτε καὶ πα-
 ραπαίετε, κελεύοντες τὸν ἀπὸ μακρᾶς οὕτω καὶ χαλεπῆς
 20 με ἀπαλλάξαντα νόσου μὴ ἠγεῖσθαι διδάσκαλον, μηδὲ πάντα
 πείθεσθαι ἅπερ ἂν κελεύῃ. Καίτοι γε εἰ κακουργεῖν ἐβού-
 λητο, ἐνῆν καὶ ἐτέρως εἰπεῖν· οἶον, διὸ Οὐχ ἐκὼν τοῦτο ποιῶ,
 ἀλλ' ἐτέρου κελεύσαντος· εἰ δὲ ἔγκλημα τοῦτο, ἐγκαλεῖτε τῷ
 ἐπιτάξαντι καὶ ἀποτίθεμαι τὴν κλίνην· καὶ τὴν θεραπείαν
 25 δὲ ἔκρυψεν ἂν. Καὶ γὰρ ἤδει σαφῶς οὐχ οὕτω δακνομένους
 ἐπὶ τῇ τοῦ Σαββάτου λύσει, ὡς ἐπὶ τῇ τῆς ἀρρωστίας δι-
 θῶσει.

σε καὶ ἐσηκώθη. Καὶ ἀφοῦ ἔγινεν ὑγιής, ὑπήκουσεν εἰς αὐτὸν ποῦ τὸν διέταξε «Σήκω ἐπάνω, σήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περιπάτησε».

Ἄξιοθαύμαστον εἶναι βεβαίως καὶ αὐτό, ἀλλὰ περισσότερο ἀξιοθαύμαστα εἶναι τὰ ὅσα ἠκολούθησαν. Καὶ μᾶλλον δὲν ἦτο τόσο ἀξιοθαύμαστον τὸ ὅτι εἰς τὴν ἀρχὴν τουλάχιστον ἐπίστευσεν εἰς τὸν Χριστόν, ἀφοῦ κανεὶς δὲν τὸν ἠνώχλει, ἀλλ' ἐγὼ νομίζω, ὅτι ὁ παραλυτικὸς ἔδειξε μεγάλην ἀνδρείαν, ὅταν μετὰ τὸ θαῦμα, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐμαίνοντο καὶ τοῦ ἐπετίθεντο ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη καὶ τὸν κατηγόρουν καὶ τὸν ἐπολιόρκουν λέγοντες, «Δὲν ἐπιτρέπεται νὰ σηκώσης τὸ κρεβάτι σου», αὐτὸς ὅχι μόνον ἐπεριφρόνησε τὴν μανίαν τους ἀλλὰ καὶ μὲ μεγάλο θάρρος εἰς τὸ μέσον τοῦ θεάτρου ἀνεκήρυξε τὸν εὐεργέτην του καὶ ἀπεστόμωσε τὴν ἀναίσχυντον γλῶσσαν των, πρᾶγμα ποῦ κατὰ τὴν γνώμην μου τουλάχιστον ἀποδεικνύει μεγάλην ἀνδρείαν.

Ὅταν δηλαδὴ συνεκεντρώθησαν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγον ἐπιτιμητικῶς καὶ μὲ αὐθάδειαν εἰς τὸν παραλυτικόν, «Εἶναι Σάββατον, δὲν σοῦ ἐπιτρέπεται νὰ σηκώσης τὸ κρεβάτι σου», ἄκουσε, τί τοὺς ἀπήντησεν· «Ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἔκαμεν ὑγιῆ, ἐκεῖνος μοῦ εἶπε· Ἐσήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περιπάτησε», σὰ νὰ τοὺς ἔλεγε· Φλυαρεῖτε καὶ ἀνοηταίνετε, ὅταν μὲ διατάσσατε νὰ μὴ θεωρῶ διδάσκαλον ἐκεῖνον ποῦ μὲ ἐγλύτωσεν ἀπὸ τόσο μακροχρόνιον καὶ βαρεῖαν ἀρρώστειαν καὶ νὰ μὴ ὑπακούω εἰς τὰς ἐντολάς του. Ἄν καί, ἐὰν ἤθελε νὰ συμπεριφερθῆ κακῶς, ἠμποροῦσε νὰ ἐκφρασθῆ διαφορετικά, παραδείγματος χάριν· Δὲν κάμνω τοῦτο μὲ τὴν θέλησίν μου, ἀλλ' ἐπειδὴ μὲ διέταξεν ἄλλος. Ἄν δὲ αὐτὸ εἶναι ἀμάρτημα, νὰ κατηγορήσετε αὐτὸν ποῦ μὲ διέταξε καὶ ἀφήνω κάτω τὴν κλίνην. Θὰ ἠμποροῦσεν ἐπίσης νὰ κρύψη καὶ τὴν θεραπείαν του. Διότι ἤξευρε καλά, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν εἶχαν ἐκμανῆ τόσο διὰ τὴν παραβίασιν τοῦ Σαββάτου, ὅσον διὰ τὴν θεραπείαν τῆς ἀσθενείας.

Ἄλλ' οὐτε τοῦτο ἔκρουγεν, οὐτε ἐκεῖνο εἶπεν, οὐδὲ συγγνώμην ἤτησεν, ἀλλὰ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ τὴν εὐεργεσίαν ὡμολόγει καὶ ἀνεκήρυτε. Καὶ ὁ μὲν παράλυτος οὕτως ἐκεῖνοι δὲ σκόπει πῶς κακούργως. Οὐ γὰρ εἶπον, Τίς ἐσὶν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ; ἀλλὰ τοῦτο μὲν εἰσέγησαν ἄνω δὲ καὶ κάτω τὴν δοκοῦσαν εἶναι παράβασιν εἰς μέσον ἤγον «Τίς ἐσὶν ὁ εἰπὼν σοι, Ἄρον τὸν κράββατόν σου καὶ περιπάτει; Ὁ δὲ τεθεραπευμένος οὐκ ἤδει τίς ἐσὶν. Ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξέκλινεν, ὄχλου ὄντος ἐν τῷ τόπῳ».

10 Καὶ τί δήποτε ἔκρουγεν ἑαυτὸν ὁ Χριστός; Πρῶτον μὲν, ἵνα ἀπόντιος αὐτοῦ ἡ μαρτυρία ἀνύποπιος γένηται ὁ γὰρ αἰσθησὶν λαβὼν τῆς ὑγιείας, ἀξιόπιστος ἦν τῆς εὐεργεσίας μάρτυς. Ἐπειτα. ἵνα μὴ πλέον τούτων παρασκευάσῃ τὸν θυμὸν ἐκκαῆναι (οἶδε γὰρ καὶ ὄψις μόνη τοῦ φθονομένου οὐ μικρὸν τοῖς βασκαίνουσιν ἐνιέναι σπινθῆρα). Διὰ
15 τοῦτο ἀναχωρήσας, ἀφίησιν αὐτὸν καθ' ἑαυτὸ τὸ ἔργον ἀγωνίζεσθαι παρ' αὐτοῖς, ὥστε μηκέτι αὐτὸν περὶ ἑαυτοῦ τι λέγειν, ἀλλὰ τοὺς τεθεραπευμένους καὶ μετ' ἐκείνων αὐτοὺς τοὺς ἐγκαλοῦντας.

20 Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι τέως μαρτυροῦσι τῷ θαύματι. Οὐ γὰρ εἶπον, Διὰ τί ταῦτα ἐκέλευσας, γενέσθαι ἐν Σαββάτῳ; ἀλλὰ, Διὰ τί ταῦτα ποιεῖς ἐν Σαββάτῳ; οὐχ ὑπὲρ τῆς παραβάσεως δυσχεραίνοντες, ἀλλὰ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ παραλύτοι φθονοῦντες. Καίτοι γε, ὅσον εἰς ἀνθρώπινον ἔργον, τοῦτο
25 μᾶλλον ἔργον ἦν, ὅπερ ἐποίησεν ὁ παράλυτος ἐκεῖνο δὲ λόγος καὶ ρῆμα. Ἐπιταῦθα μὲν οὖν ἐτιέρωσ κελεύει λύειν τὸ Σάββατον ἀλλαχοῦ δὲ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ἐργάζεται, γυρῶν πηλὸν καὶ ἐπιχρίων ὀφθαλμούς. Ποιεῖ δὲ ταῦτα, οὐ παραβαίνων, ἀλλ' ὑπερβαίνων τὸν νόμον. Καὶ ὑπὲρ μὲν τούτων,

Ἄλλ' ὁ παραλυτικὸς οὔτε τὴν θεραπείαν ἔκρυσεν, οὔτε ἐκεῖνα εἶπεν, οὔτε συγχώρησιν ἐζήτησεν, ἀλλὰ μὲ δυνατὴν φωνὴν ὠμολόγει καὶ διέδιδε τὴν θεραπείαν του. Καὶ ὁ μὲν παραλυτικὸς αὐτὰ ἔκαμε. Πρόσεξε δέ, πόσον ἀσεβῶς ἐφέρθησαν οἱ Ἰουδαῖοι. Διότι δὲν τὸν ἠρώτησαν· Ποῖος σὲ ἔκαμεν ὑγιῆ, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἀπεισιώπησαν καὶ μὲ μέγαλον θόρυβον ἔφεραν εἰς τὸ μέσον τὴν φαινομενικὴν παράβασιν· «Ποῖος εἶναι ὁ ἄνθρωπος ποῦ σοῦ εἶπε, Σήκωσε τὸ κρεβάτι σου καὶ περιπάτησε;». Ἄλλ' ὁ θεραπευθεὶς δὲν ἤξευρε ποῖος εἶναι. Διότι ὑπῆρχε πολὺς κόσμος εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο καὶ ὁ Ἰησοῦς εἶχεν ἐκφύγει».

Καὶ διατί ἐκρύβη ὁ Χριστός; Πρῶτον μὲν διὰ νὰ μὴ ὑπάρχη καμμία ὑποψία, ἀφοῦ αὐτὸς ἀπουσίαζε. Διότι, ἀφοῦ ὁ παραλυτικὸς ἠσθάνθη τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας του, ἦτο ὁ πλέον ἀξιόπιστος μάρτυς τῆς εὐεργεσίας. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ ἀνάψη εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἰουδαίων μεγαλύτερον μῖσος (διότι ἐγνώριζεν, ὅτι καὶ μόνον ἡ παρουσία αὐτοῦ ποῦ προκαλεῖ τὸ μῖσος δὲν προκαλεῖ μικρὸν σπινθῆρα εἰς τοὺς μισοῦντας). Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ ἀπεχώρησεν, ἄφησε τὸ ἴδιο τὸ ἔργον του νὰ παλαίῃ μὲ αὐτούς, οὔτως ὥστε αὐτὸς νὰ μὴ λέγῃ πλέον τίποτε διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλὰ νὰ συζητοῦν οἱ θεραπευθέντες μὲ τοὺς κατηγοροὺς του.

Διότι καὶ οἱ κατήγοροί του ἐπίσης ἔδιδον μαρτυρίαν περὶ τοῦ θαύματος. Διότι δὲν εἶπαν· Διατί διέταξες νὰ γίνων αὐτὰ τὸ Σάββατον; ἀλλά· Διατί κάμνεις αὐτὰ τὸ Σάββατον; ὅχι ἐπειδὴ ἐδυσανασχέτουν διὰ τὴν παράβασιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφθόνουν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ παραλύτου. Καὶ ὅμως, ἂν ἀποβλέψῃς εἰς τὸ ἀνθρώπινον ἔργον, ἐκεῖνο ἦτο περισσότερο ἔργον, ποῦ ἔκαμεν ὁ παράλυτος. Ἐκεῖνο δὲ ποῦ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς ἦτο μόνον λόγος. Ἐδῶ μὲ ἄλλον τρόπον διατάσσει τὴν κατάλυσιν τοῦ Σαββάτου, ἄλλοῦ ὅμως τὸ κάμνει ὁ ἴδιος κατ' ἄλλον τρόπον, ἀναμιγνύων λάσπην καὶ τοποθετῶν αὐτὴν εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Μὲ αὐτὰ δὲ ποῦ κάμνει, δὲν παραβαίνει ἀλλ' ὑπερβαίνει τὸν νόμον.

ὑπερον. Οὐδὲ γὰρ ὁμοίως πανταχοῦ περὶ τοῦ Σαββάτου παρ' αὐτῶν ἐγκαλούμενος ἀπολογεῖται καὶ δεῖ τοῦτο παρατηρεῖν μετὰ ἀκριβείας.

3. Τέως δὲ ἴδωμεν ὅσον ἡ βασκανία κακὸν καὶ πῶς τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς πηροῖ κατὰ τῆς τοῦ ἀλόγιου σωτηρίας. Καθάπερ γὰρ οἱ μαινόμενοι καθ' ἑαυτῶν πολλάκις ὠθοῦσι τὰ ξίφη οὕτω καὶ οἱ βασκαίνοντες, πρὸς ἑν μόνον ὀρῶντες, τὴν λύμην τοῦ φθονουμένου, τῆς οἰκείας ἀλογοῦσι σωτηρίας. Οὗτοι καὶ θηρίων χεῖρους. Ἐκεῖνα γὰρ 10 ἢ τροφῆς δεόμενα ἢ πρότερον ὑφ' ἡμῶν παροξυνθέντα, δπλίζεται καθ' ἡμῶν οὗτοι δὲ καὶ εὐεργετηθέντες πολλάκις, τὰ τῶν ἀδικούντων τοὺς εὐεργείας διέθησαν.

— Θηρίων μὲν οὖν οὗτοι χαλεπώτεροι, δαιμόνων δὲ ἴσοι, τὰχα δὲ καὶ ἐκείνων χεῖρους. Ἐκεῖνοι γὰρ πρὸς μὲν ἡμᾶς 15 ἄσπονον ἔχουσι ἔχθραν, τοῖς δὲ ὁμογενέσιν οὐκ ἐπιβουλεύουσι· ὅθεν τοῦτω καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐπειθοῦμεν ὁ Χριστός, ἠνίκα αὐτὸν ἐν Βεελζεβούλ ἔλεγον ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. Οὗτοι δὲ οὔτε τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως ἠδέσθησαν, οὔτε ἑαυτῶν ἐφείσαντο. Πρὸ γὰρ τῶν φθονουμένων τὰς 20 ἑαυτῶν ψυχὰς κολάζουσι, θορόβου παντός καὶ ἀθυμίας πληροῦντας αὐτὰς εἰκῆ καὶ μάτην.

Τίνος γὰρ ἐνεκεν ἀλγείς, ὦ ἄνθρωπε, τῆς τοῦ πλησίον καλοῖς; Ἀλγεῖν ὄντως χρὴ ἡμᾶς ἐφ' οἷς πάσχομεν κακῶς, οὐκ ἐφ' οἷς ἑτέρους εὐδοκιμοῦν- 25 τας ὀρῶμεν. Διὰ τοῦτο ἀπάσης ἀπειτέρηται συγγνώμης τουτὶ τὸ ἁμάρτημα. Ὁ μὲν γὰρ πόρνος ἔχει τὴν ἐπιθυμίαν εἰπεῖν καὶ ὁ κλέπτης τὴν πενίαν καὶ ὁ ἀνδροφόνος τὸν θυμὸν ψυχρὰς μὲν καὶ ἀλόγους, ὁμοῦ δὲ ἔχουσι τινὰς προφάσεις εἰπεῖν. Σὺ δὲ ποίαν αἰτίαν ἔρεῖς, εἰπέ μοι; Οὐ-

Ἄλλα περὶ αὐτῶν θὰ ὁμιλήσωμεν ἀργότερα. Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν μὲ ἀκρίβειαν, ὅτι δὲν ἀπολογεῖται πάντοτε μὲ τὰ ἴδια λόγια, ὅταν κατηγορεῖται διὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Σαββάτου.

3. Ἄς ἴδωμεν εἰς τὸ μεταξύ, πόσον φοβερὸν κακὸν εἶναι τὸ μῖσος καὶ πῶς τυφλώνει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς πρὸς καταστροφὴν τοῦ μισοῦντος. Διότι, ὅπως πολλὰς φορές οἱ μανιακοὶ στρέφουν τὸ ἔξος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ των, ἔτσι καὶ οἱ μισοῦντες, ἐπειδὴ ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν ἐξόντωσιν ἐκείνου πού μισοῦν, φέρονται ἀλογίστως διὰ τὴν ἰδικὴν τους σωτηρίαν. Αὐτοὶ εἶναι χειρότεροι καὶ ἀπὸ θηρία. Διότι ἐκεῖνα ὀπλίζονται ἐναντίον μας ἢ ἐπειδὴ ἔχουν ἀνάγκην τροφῆς ἢ ἐπειδὴ προηγουμένως τὰ ἔχομεν ἐξερεθίσει. Αὐτοὶ ὅμως, ἂν καὶ ἔχουν εὐεργετηθῆ ἀπὸ ἡμᾶς πολλὰς φορές, θεωροῦν τοὺς εὐεργέτας των ὡς ἐχθροὺς.

Εἶναι λοιπὸν αὐτοὶ χειρότεροι ἀπὸ θηρία, ὅμοιοι μὲ τοὺς δαίμονας καὶ ἴσως ἀπὸ ἐκείνους χειρότεροι. Διότι οἱ μὲν δαίμοντες ἔχουν ἄσπονδον ἔχθραν ἐναντίον μας, ἀλλὰ δὲν ἐπιβουλεύονται τοὺς ὁμοίους των. Μὲ αὐτὰ ἀπεστόμω-
 νεν ὁ Χριστὸς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν ἰσχυρίζοντο ὅτι μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Βεελζεβούλ ἐξεδίωκε τὰ δαιμόνια. Αὐτοὶ ὅμως οὔτε τὴν συμφωνίαν τῆς φύσεως ἐσεβάσθησαν, οὔτε τοὺς ἑαυτοὺς των ἐλυπήθησαν. Διότι ἔνεκα τοῦ μίσους βλάπτουν τὰς ψυχὰς των, ἐπειδὴ τὰς γεμίζουν ματαίως καὶ τυχαίως ἀπὸ κάθε θόρυβον καὶ στενοχωρίαν.

Διατί, ἄνθρωπέ μου, θλίβεσαι διὰ τὰ καλὰ τοῦ πλησίον σου; Πράγματι πρέπει νὰ θλιβώμεθα διὰ τὰ κακὰ πού παθαίνομεν καὶ ὄχι ἐπειδὴ βλέπομεν τοὺς ἄλλους νὰ εὐτυχοῦν. Διὰ τοῦτο αὐτὸ τὸ ἁμάρτημα ἔχει στερηθῆ ἀπὸ κάθε συγχώρησιν. Διότι ὁ μὲν πόρνος ἠμπορεῖ νὰ ἐπικαλεσθῆ τὴν ἐπιθυμίαν, ὁ κλέπτης τὴν φτώχειαν καὶ ὁ φονεὺς τὸν θυμόν. Ὅσον καὶ ἂν εἶναι ψυχροὶ καὶ παράλογοι, ἔχουν νὰ προβάλλουν μερικὰς δικαιολογίας. Ἐσὺ ὅμως, εἶπέ μου, ποίαν δικαιολογίαν θὰ προβάλης; Καμμίαν ἀπολύτως, παρ'

δεμίαν οὐδαμόθεν, ἀλλ' ἢ πονηρίαν ἐπιτεταμένην μόνην. Εἰ γὰρ ἐχθροὺς ἀγαπᾶν κελευόμεθα, διὰν καὶ τοὺς φιλοῦντας μισῶμεν ποίαν τίσομεν δίκην; Καὶ εἰ ὁ τοὺς φιλοῦντας ἀγαπῶν, οὐδὲν ἄμεινον τῶν ἐθνικῶν διακείσεται, ὁ τοῖς μηδὲν ἡδίκηκόσιν ἐπηρεάζων, ποίαν ἔξει συγγνώμην; τίνα δὲ παραμυθίαν; Ἐκκουσον τοῦ Παύλου τί φησιν· «Ἐὰν τὸ σῶμά μου παραδῶ ἵνα κανθήσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι». Ὅτι δὲ ὅπου φθόνος καὶ βασκανία, τὰ τῆς ἀγάπης ἀνήρηται, παντί που δῆλόν ἐστι. Τοῦτο τὸ πάθος 10 καὶ πορνείας καὶ μοιχείας χειρόν ἐστι. Τὸ μὲν γὰρ μέχρι τοῦ πράξαντος ἴσταιται, τῆς δὲ βασκανίας ἢ τυραννίς Ἐκκλησίας δλοκλήρους ἀνείρεψε, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐλυμήνατο. Αὕτη φόνου μήτηρ ἐστίν· οὕτως ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν ὁ Κάϊν, οὕτω καὶ τὸν Ἰακώβ ὁ Ἡσαῦ, οὕτω καὶ 15 τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί, οὕτω καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας ὁ διάβολος.

Ἄλλὰ σὺ νῦν οὐκ ἀναιρεῖς, ἀλλὰ πολλὰ τοῦ φόνου ποιεῖς χαλεπώτερα, εὐχόμενος τὸν ἀδελφὸν ἀσχημονεῖν, πάγας πανταχόθεν τιθεῖς, ἐκλύων τοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς πόνους, ἀλγῶν 20 διὰ τῷ τῆς οἰκουμένης ἀρέσκει Δεσπότῃ. Οὐκ ἐκείνω ἄρα, ἀλλὰ τῷ δι' ἐκείνου θεραπευμένῳ πολεμεῖς, ἐκεῖνον ὑβρίζεις, τὴν σαντιοῦ τιμὴν τῆς ἐκείνου προτιθεῖς. Καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, διὰ καὶ ἀδιάφορον δοκεῖ τὸ ἁμάρτημα εἶναι, καίτοι γε τῶν ἄλλων ἐστὶ χαλεπώτερον. Κἂν γὰρ ἐ- 25 λεῆς κἂν ἀγρουπνῆς κἂν νησιεύῃς, ἀπάντων ἐναγέσιερος γέγονας φθονῶν τῷ ἀδελφῷ. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐκεῖθεν· Ἐπόρνευσέ τις παρὰ Κορινθίοις ποιέ· ἀλλ' ἐνεκλήθη καὶ διωρθώθη ταχέως. Ἐφθόνησε τῷ Ἀβελ ὁ Κάϊν, ἀλλ' οὐκ ἐθεραπεύθη, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ συνεχῶς ἐπάδοντος αὐτοῦ 30 τῷ ἔλκει, μᾶλλον ὤδινε καὶ ἐκυματοῦτο, καὶ πρὸς τὸν φόνον

μόνον τεραστίαν πονηρίαν. Διότι, ἂν προτρεπώμεθα ν' ἀγαπῶμεν τοὺς ἐχθρούς μας, ὅταν ἡμεῖς μισοῦμεν καὶ αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀγαποῦν, ποίαν τιμωρίαν πρέπει νὰ ὑποστῶμεν; Ἄλλ' ἂν ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τοὺς φίλους τοῦ δὲν διαφέρει ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρας, ἐκεῖνος ποὺ βλάπτει αὐτοὺς ποὺ δὲν τὸν ἠδίκησαν, ποίαν συγχώρησιν θὰ ἔχη; Καὶ ποίαν παρηγορίαν; Ἄκουσε, τί λέγει ὁ Παῦλος· «Καὶ ἐὰν παραδώσω τὸ σῶμα μου νὰ καῆ, ἀλλὰ δὲν ἔχω ἀγάπην, καμμίαν ὠφέλειαν δὲν ἔχω»⁷. Διότι εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι, ὅπου ὑπάρχει φθόνος καὶ μῖσος, ἡ ἀγάπη ἐξαφανίζεται τελείως. Αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα εἶναι χειρότερον ἀπὸ τὴν πορνείαν καὶ τὴν μοιχείαν. Διότι αὐτὸ μὲν τὸ ἐλάττωμα μένει εἰς ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἔχει, ἐνῶ ἡ τυραννία τοῦ μίσους ἀνεστάτωσεν ὀλοκλήρους Ἐκκλησίας καὶ ἔβλαψεν ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Αὐτὴ εἶναι ἡ μήτηρ τοῦ φόνου. Ἔτσι ἐφόνευσεν ὁ Κάϊν τὸν ἀδελφόν του, ὁ Ἡσαῦ τὸν Ἰακώβ, τὸν Ἰωσήφ οἱ ἀδελφοί του καὶ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους ὁ διάβολος.

Ἄλλὰ σὺ τώρα δὲν φονεύεις, κάμνεις ὅμως πολλὰ ἄλλα χειρότερα ἀπὸ τὸν φόνον, ἀφοῦ εὔχεσαι νὰ ἀσχημονῇ ὁ ἀδελφός σου, ἀφοῦ στήνης παντοῦ παγίδας, ἀφοῦ ἐπιχειρῆς ὑποπτα ἔργα ἀντὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀφοῦ θλίβεις δι' ὅσα ἀρέσουν εἰς τὸν Κύριον τῆς οἰκουμένης. Ἐπομένως δὲν πολεμεῖς τὸν θεραπευθέντα, ἀλλ' ἐκεῖνον ποὺ ἐθεράπευσεν, ἐκεῖνον ὑβρίζεις ἀφοῦ ἀντιθέτης τὴν ἰδικήν σου τιμὴν εἰς τὴν τιμὴν ἐκείνου. Καὶ τὸ χειρότερον ὄλων εἶναι, ὅτι θεωρεῖς τὸ ἀμάρτημά σου μικρόν, ἐνῶ εἶναι τὸ βαρύτερον ὄλων. Διότι καὶ ἂν κάμνης ἐλεημοσύνας καὶ ἂν ἀγρυπνῆς καὶ ἂν νηστεύῃς, εἶσαι ὁ ἐγκληματικώτερος ὄλων, ἀφοῦ μισῆς τὸν ἀδελφόν σας. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς· Κάποτε ἐπόρνευσεν κάποιος Κορίνθιος. Ἄλλ' ἀφοῦ κατηγορήθη, ταχέως ἔγινε σώφρων. Ἐμίσησεν ὁ Κάϊν τὸν ἀδελφόν του, ἀλλὰ δὲν ἐθεραπεύθη καὶ μολονότι ὁ Θεὸς ὑπενθύμιζεν εἰς αὐτὸν τὴν πληγὴν, ἐπονοῦσε καὶ ὠργίζε-

ἠπειγείτο.

Ὅτι τοῦτο ἐκείνου τοῦ πάθους χαλεπώτερον, καὶ οὐκ εὐκόλως εἶκει τῇ θεραπείᾳ, εἰ μὴ προσέχωμεν. Πρόβριζον τοίνυν αὐτὸ πάντοθεν ἀνασπάσωμεν, ἐκεῖνο ἐννοοῦντες, δι
 5 ὥσπερ προσκρούομεν τῷ Θεῷ, τηκόμενοι τοῖς ἀλλοιοῖσι καλοῖσι, οὕτως εὐδοκιμοῦμεν συγχαίροντες, καὶ κοινωνοὺς ἑαυτοὺς ποιοῦμεν τῶν ἀποκειμένων τῷ κατορθοῦντι καλῶν. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος παραινεῖ, «Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων», ἵνα ἐκατέρωθεν μέγα καρπωσώ-
 10 μεθα κέρδος. Ἐννοήσαντες τοίνυν, δι καὶ μὴ πονῶμεν, τῷ πονοῦντι συνηδόμενοι, μερισται γινόμεθα τῶν ἐκείνου στεφάνων, πᾶσαν ἐκβάλλωμεν βασκανίαν, καὶ τὴν ἀγάπην ἐκ ταῖς ἐναντιῶν φυτεύσωμεν ψυχαῖς, ἵνα συγκροτοῦντες τοὺς εὐδοκιμοῦντας τῶν ἀδελφῶν, καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελ-
 15 λόντων ἐπιύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

το περισσότερο καὶ προπαρασκεύαζε τὸν φόνον.

Αὐτὸ λοιπὸν τὸ ἐλάττωμα τοῦ μίσους εἶναι βαρύτερον τοῦ προηγουμένου καὶ δὲν ὑποχωρεῖ εὐκόλως εἰς τὴν θεραπείαν, ἐὰν δὲν προσέχωμεν. Ἄς ἀποσπάσωμεν λοιπὸν αὐτὸ ἀπὸ τὴν ρίζαν του ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τοῦτο, ὅτι ὅπως ἀμαρτάνομεν εἰς τὸν Θεόν, ὅταν λειώνωμεν ἀπὸ μίσος διὰ τὰ καλὰ τῶν ἄλλων, ἔτσι γινόμεθα ἀρεστοὶ εἰς αὐτόν, ὅταν χαίρωμεν καὶ κάμνωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας κοιγωνοὺς μὲ ἐκεῖνον ποὺ ἐπιτυχάνει ὀρθῶς τὰ καλὰ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος συμβουλεύει, «Νὰ χαίρωμεν μὲ ἐκείνους ποὺ χαίρουν καὶ νὰ κλαίωμεν μὲ ἐκείνους ποὺ κλαίουን», διὰ ν' ἀπολαύσωμεν μεγάλο κέρδος. Ἄφρῳ λοιπὸν καταλάβωμεν, ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν κοπιάζωμεν, ὅμως εὐχαριστούμεθα μαζί μ' ἐκεῖνον ποὺ κοπιάζει καὶ μοιραζόμεθα μαζί του τοὺς στεφάνους, ἃς ἐκδιώξωμεν κάθε μίσος καὶ ἃς φυτεύσωμεν εἰς τὰς ψυχὰς μας τὴν ἀγάπην, ἵνα, ἀφοῦ χειροκροτήσωμεν τοὺς εὐδοκιμοῦντας ἐκ τῶν ἀδελφῶν μας, νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ΄.

Ἰω. 5, 14 - 21

«Μετὰ ταῦτα εὗρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα
5 μὴ χειρόν τί σοι γένηται».

1. Δεινὸν ἢ ἁμαρτία, δεινὸν καὶ ψυχῆς λύμη· πολλάκις δὲ ἐκ περιουσίας καὶ σωμάτων ἤψαιτο τὸ κακὸν ὑπερβλύσαν. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ πολλὰ τῆς μὲν ψυχῆς ἡμῖν καμνούσης, ἀναλγήτως ἔχομεν, τὸ δὲ σῶμα κἄν μικρὰν δέξηται βλάβην, πᾶσαν ποιούμεθα σπουδὴν, ὥστε ἐλευθερῶσαι τῆς ἀρρωστίας αὐτό, διὰ τὸ τῆς ἀρρωστίας αἰσθάνεσθαι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τοῦτο κολάζει πολλάκις ὑπὲρ τῶν ἐκείνη πεπλημμελημένων, ὥστε διὰ τῆς τοῦ ἐλάτινος μάστιγος καὶ τὸ κρεῖττον τυχεῖν θεραπείας τινός. Οὕτω καὶ παρὰ Κορινθίοις
15 τὸν πορνεύσαντα Παῦλος διώρθωσε, τῷ τῆς σαρκὸς ὀλέθρῳ τὸ τῆς ψυχῆς νόσημα ἐπισχών. Καὶ γὰρ τῷ σώματι τὴν τομὴν ἐπαγαγών, οὕτω καιέσειλε τὸ κακόν· καθάπερ τις ἰατροῦς ἄριστος, ὕδρον ἢ σπλῆνα, τοῖς ἔνδοθεν φαρμάκοις οὐκ εἶκοντα, καιακαίων ἔξωθεν.

20 Τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ παραλύτου. Καὶ δὴ πῶς δηλῶν αὐτὸς ἔλεγεν· «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται». Τί τοίνυν ἐνιεῦθεν μανθάνομεν; Πρῶτον μὲν, διὸ αὐτῷ ἐξ ἁμαρτιῶν ἐτέχθη τὸ νόσημα· δεύτερον δέ, διὸ πιστὸς ὁ τῆς γεέννης λόγος·
25 καὶ τρίτον, τὸ μακρὰν εἶναι καὶ ἄπειρον τὴν τιμωρίαν. Ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ λέγοντες, διὸ Ἐν ὥρᾳ μιᾷ ἐφόνευσα, καὶ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ροπῇ ἐμοίχευσα καὶ ἀθάνατα κολάζομαι; Ἴδου γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ἐν τοσοῦτοις ἡμαρτιεν ἔτεσιν, ἐν δσοῖς καὶ ἐκολάζεται καὶ ὀλόκληρον ὁμοῦς ἀνθρώπου βίον ἀνάλωσεν ἐν τῷ μήκει τῆς τιμωρίας. Οὐδὲ γὰρ ἐν χρόνῳ τὰ

1. Ἰω. 5, 14.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ΄.

Ἰω. 5,14 - 21

«Ὑστερα τὸν εὐρῆκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ναὸν καὶ τοῦ εἶπε· Ἰδέσ, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἀμαρτάνης πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ κάτι τὸ χειρότερον»¹.

1. Ἡ ἀμαρτία εἶναι φοβερὸν πράγμα, φοβερὸν καὶ καταλυτικὸν τῆς ψυχῆς. Πολλὰς φοράς ἐπὶ πλέον τὸ κακὸν ποῦ ὑπερεκχειλίζει θίγει καὶ τὰ σώματα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν πονοῦμεν, ὅταν ἀσθενῆ ἡ ψυχὴ μας, ὅταν ὅμως τὸ σῶμα μας πάθῃ ἔστω καὶ μικρὰν βλάβην, καταβάλλομεν κάθε προσπάθειαν, διὰ νὰ τὸ ἀπαλλάξωμεν ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, διὰ τοῦτο πολλὰς φοράς ὁ Θεὸς τιμωρεῖ τὸ σῶμα διὰ τὰ ἀμαρτήματα τῆς ψυχῆς, ὥστε μὲ τὴν τιμωρίαν τοῦ μικροτέρου νὰ θεραπευθῆ τὸ μεγαλύτερον. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ Παῦλος ἐθεράπευσε τὸν πόρνον τῆς Κορίνθου, ἀφοῦ συνεκράτησε τὴν ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς μὲ τὴν καταστροφὴν τοῦ σώματος. Διότι κατέστειλε τὸ κακὸν μὲ τὴν ἐγχείρισιν τοῦ σώματος, ὅπως ἓνας ἄριστος ἰατρός, ὁ ὁποῖος, ὅταν ἡ ὑδρωπικία ἢ ὁ σπλῆν δὲν ὑποχωρῆ μὲ τὰ ἐσωτερικὰ φάρμακα, τὰ καυτηριάζει ἐξωτερικῶς.

Αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ Χριστὸς μὲ τὸν παράλυτον. Καὶ πρόσεχε πῶς τοῦ τὸ εἶπεν· «Ἰδέσ, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἀμαρτάνης πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ κάτι τὸ χειρότερον». Τί πληροφορούμεθα ἀπὸ αὐτά; Πρῶτον, ὅτι τὸ νόσημά του ὁ παράλυτος τὸ ἀπέκτησεν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας του. Δεύτερον, ὅτι εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος περὶ τῆς γεέννης. Καὶ τρίτον, ὅτι ἡ τιμωρία εἶναι μακροχρόνιος καὶ διαρκής. Ποῦ εἶναι λοιπὸν ἐκεῖνοι ποῦ ἰσχυρίζονται· Διὰ τὸ διάστημα μιᾶς ὥρας ποῦ ἐφόνευσα, καὶ δι' ἐλάχιστον χρόνον ποῦ ἐμοίχευσα θὰ τιμωροῦμαι αἰωνίως; Καὶ ὁ παράλυτος δὲν ἡμάρτησεν εἰς διάστημα τῶσων ἐτῶν, εἰς ὅσον ἐτιμωρεῖτο, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ὀλόκληρον ἀνθρώπινον βίον κατηνάλωσεν εἰς τὴν μακρότητα τῆς τιμωρίας. Διότι τὰ ἀμαρτήματα δὲν

ἀμαρτήματα κρίνεται, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τῇ φύσει τῶν πεπλημμελημένων.

Μετὰ τούτων κάκεινο ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι, κὰν χαλεπὴν δώμεν δίκην ὑπὲρ τῶν προτέρων ἀμαρτημάτων, εἴτα τοῖς 5 αὐτοῖς περιπέσωμεν, χαλεπώτερα πολλῶ μᾶλλον πεισόμεθα πάλιν καὶ μάλα εἰκότως. Ὁ γὰρ μηδὲ τῇ τιμωρίᾳ γενόμενος βελτίων, ὡς ἀναίσθητος λοιπὸν καὶ καταφρονητῆς ἐπὶ μείζονα ἄγεται κόλασιν. Ἡρκει μὲν γὰρ καὶ καθ' ἑαυτὴν ἡ κόλασις σοσιεῖλαι, καὶ ποιῆσαι σωφρονέστερον τὸν ὀλισθη- 10 σαντα ἅπαξ· ἐπεὶ δὲ τῇ ἐπενεχθείσῃ τιμωρίᾳ μὴ σωφρονισθεῖς, τὰ αὐτὰ πάλιν τολμᾷ, εἰκότως ἂν τινα δίκην ὁ τοιοῦτος ὑφῆξει, ταύτην αὐτὸς ἐφ' ἑαυτὸν προκαλούμενος. Εἰ δὲ καὶ ἐνταῦθα τιμωρηθέντες, πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες, χαλεπώτερον κολαζόμεθα· διὰ μὴδ' ὅλως ἀμαρτιόντες τιμωρίαν 15 ὑπόχωμεν πῶς οὐ σφόδρα χρὴ τοῦτο μάλιστα δεδοικέναι καὶ τρέμειν, ὅτι ἀνήκεσια μέλλοντας ὑπομένειν;

Καὶ τίνος ἕνεκεν, φησί, μὴ πάντες οὕτω κολάζονται; Καὶ γὰρ πολλοὺς ὁρῶμεν, τῶν φαύλων εὐσωματοῦντας καὶ σφριγῶντας καὶ πολλῆς ἀπολαύοντας εὐημερίας. Ἀλλὰ μὴ 20 θαρσῶμεν, ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μάλιστα πάντων αὐτοὺς δακρῶμεν. Τὸ γὰρ μηδὲν αὐτοὺς ἐνταῦθα παθεῖν, ἐφόδιον γίνεται μείζονος τῆς ἐκεῖ τιμωρίας. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγε· «Νῦν δὲ κρινόμενοι ὑπὸ Κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν». Τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, νοση- 25 σίας, τὰ δὲ ἐκεῖ, τιμωρίας ἐστί.

Τί οὖν; πάντα, φησί, τὰ νοσήματα ἐξ ἀμαρτημάτων; Οὐ πάντα μὲν, ἀλλὰ πλείονα· ἕνια δὲ καὶ ἀπὸ ραθυμίας γίνονται. Καὶ γὰρ καὶ γαστριμαργία καὶ μέθη καὶ ἀργία τὰ τοιαῦτα

διακρίνονται ἀπὸ τὸν Θεὸν σύμφωνα μὲ τὴν χρονικὴν των διάρκειαν ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴν ἴδιαν τὴν φύσιν τῶν ἐγκλημάτων.

Μαζὶ μὲ αὐτὰ πρέπει νὰ προσέξωμεν ὅτι καὶ ἂν ἀκόμη ὑποστῶμεν βαρεῖαν τιμωρίαν διὰ τὰ προηγούμενα ἁμαρτήματα καὶ ἔπειτα περιπέσωμεν πάλιν εἰς τὰ ἴδια, πολὺ περισσότερον θὰ πάθωμεν χειρότερα. Καὶ πολὺ δικαίως. Διότι ἐκεῖνος ποὺ δὲν γίνεται καλύτερος οὔτε μὲ τὴν τιμωρίαν, ἐπισύρει μεγαλύτερον κολασμὸν ὡς ἀναίσθητος καὶ διεφθαρμένος. Διότι ἦτο ἀρκετὴ ἡ τιμωρία ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἐμποδίσῃ καὶ νὰ κάμῃ σωφρονέστερον ἐκεῖνον ποὺ ἔσφαλε μίαν φοράν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἐσυνετίσθη μὲ τὴν πρώτην τιμωρίαν ποὺ τοῦ ἐπεβλήθη, ἀλλὰ ἔχει τὸ θράσος νὰ κάμῃ πάλιν τὰ ἴδια, δικαίως ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ τιμωρηθῇ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος προκαλῆ τὴν τιμωρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ἐὰν δὲ παρ' ὅλον ὅτι ἐτιμωρήθημεν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ὑποπίπτοντες πάλιν εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα, τιμωρούμεθα βαρύτερον, ὅταν δὲν τιμωρούμεθα διὰ τὰ ὅσα ἔχομεν ἁμαρτήσῃ, πῶς δὲν πρέπει νὰ φοβούμεθα καὶ νὰ τρέμωμεν, ἐπειδὴ θὰ πάθωμεν ἀναρίθμητα;

Καὶ διὰ ποῖον λόγον, θὰ ἐρωτήσης, δὲν τιμωροῦνται ὅλοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Διότι βλέπομεν πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς νὰ εἶναι ὑγιεῖς καὶ σφριγηλοὶ κατὰ τὸ σῶμα καὶ ν' ἀπολαύουν μεγάλην εὐημερίαν. Ἄλλ' ἄς μὴ εἴμεθα βέβαιοι καὶ ἄς δακρύωμεν περισσότερον ἀπὸ ὅλους δι' αὐτούς. Διότι, τὸ ὅτι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν αὐτοὶ δὲν ἔπαθαν τίποτε, ἀποτελεῖ ἐφόδιον τῆς μεγαλυτέρας τιμωρίας των εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Αὐτὸ ἐξηγῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· «Ὅταν δὲ κρινώμεθα ἀπὸ τὸν Κύριον, παιδαγωγούμεθα, διὰ νὰ μὴ κατακριθῶμεν μαζὶ μὲ τὸν κόσμον»². Διότι ἐδῶ μὲν δεχόμεθα συμβουλίας, ἐκεῖ ὅμως τιμωρίαν.

Τί συμβαίνει λοιπόν; Ὅλα τὰ νοσήματα, θὰ ἐρωτήσης, προέρχονται ἀπὸ ἁμαρτίας; Ὅχι βέβαια ὅλα, πάντως τὰ περισσότερα. Διότι ἡ γαστριμαργία, ἡ μέθη καὶ ἡ ἀργία γεν-

τίκτινοι πάθη. Δεῖ δὲ πανταχοῦ διατηρεῖν ἔν μόνον, ὥσπερ εὐχαρίστως φέρειν πᾶσαν πληγὴν. Γίγνεται δὲ καὶ δι' ἁμαρτήματα, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις δρωμέν τινὰ ποδαλγία κατασχεθέντα διὰ τοῦτο. Γίγνεται δὲ καὶ δι' εὐδοκίμησιν, 5 ὥσπερ τῷ Ἰώβ φησιν ὁ Θεός· «Μὴ ἄλλως σοι οἶει με κεχηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος».

Ἄλλὰ τί δήποτε ἐπὶ τῶν παραλυτικῶν τούτων τὰς ἁμαρτίας εἰς μέσον φέρει ὁ Χριστός; Καὶ γὰρ καὶ ἐκείνῳ τῷ παρὰ τῷ Μαιθαίῳ κειμένῳ λέγει· «Θάρσει, τέκνον, ἀφέωνταί σου 10 αἱ ἁμαρτίαι»· καὶ τούτῳ· «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας, μηκέτι ἀμάρτανε». Καὶ οἶδα μὲν δι τινὲς τὸν παράλυτον τοῦτον διαβάλλοντιές φασιν αὐτὸν τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι κατήγορον, καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα ἀκηκοέναι. Τί οὖν περὶ ἐκείνου τοῦ παρὰ τῷ Μαιθαίῳ τὰ αὐτὰ σχεδὸν ἀκούσαντος ἐροῦμεν; Καὶ γὰρ καὶ 15 ἐκείνῳ εἶπεν· «Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι». Ὅθεν δῆλον δι οὐδὲ οὗτος ταύτης ἔνεκεν τῆς ὑποθέσεως ταῦτα ἤκουε.

Καὶ τοῦτο καὶ ἐκ τῶν ἐπαγομένων σαφέστερον ἔστι μαθεῖν. «Μετὰ ταῦτα» γὰρ, φησὶν, «εὗρίσκει αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ ὁ Ἰησοῦς», ὅπερ μεγίστης εὐλαβείας σημεῖόν ἐστιν. Οὐ γὰρ 20 ἐχώρησεν εἰς ἀγορὰς καὶ περιπάτους, οὐδὲ τρυφῇ καὶ ἀνέσει ἔδωκεν ἑαυτὸν· ἀλλ' ἐν τῷ ἱερῷ διῆγε· καίτοι γε τοσαύτην μέλλων ὑπομένειν ἔφοδον καὶ παρὰ πάντων ἐλαύνεσθαι ἐκείθεν· ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἔπεισεν αὐτὸν ἀποσιῆναι τοῦ ἱεροῦ. Εὐρῶν τοίνυν αὐτὸν ὁ Χριστός καὶ μετὰ τὸ διαλεχθῆναι τοῖς 25 Ἰουδαίοις, οὐδὲν τοιοῦτον ἠνίξαιτο. Εἰ δὲ τοῦτο ἐγκαλεῖν ἤθελεν, εἶπεν ἂν πρὸς αὐτόν· Πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρεῖς

3. Γ' Βασ. 15, 23.

4. Ἰώβ, 40, 8.

5. Ματθ. 9, 2.

νοῦν αὐτὰς τὰς νόσους. Πρέπει λοιπὸν εἰς κάθε περίπτωσιν νὰ παρατηροῦμεν μόνον ἓνα, ὥστε νὰ ὑποφέρωμεν κάθε δυσκολίαν μὲ εὐχαρίστησιν. Καὶ ἔνεκα ἁμαρτημάτων γίνονται πάθη, διότι βλέπομεν εἰς τὰ βιβλία τῶν Βασιλειῶν ὅτι κάποιος ἔπαθε ποδάγραν ἐξ αὐτοῦ³. Γίνονται ὁμοίως καὶ διὰ νὰ καταστῶμεν εὐσεβέστεροι, ὅπως λέγει ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἰώβ· «Μὴ νομίσης, ὅτι ἔχω ἐνεργήσει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δι' ἐσέ, δι' ἄλλο τι παρὰ διὰ νὰ δείξης τὴν δικαιοσύνην σου»⁴.

Ἄλλὰ διατί ὁ Χριστὸς ἀποκαλύπτει τὰς ἁμαρτίας τῶν παραλυτικῶν αὐτῶν; Διότι καὶ εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος εἰς τὸ Εὐαγγέλιόν του λέγει· «Ἔχε θάρρος, παιδί μου. Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι»⁵. Καὶ ἐδῶ λέγει· «Ἰδέξ, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἁμαρτάνης πλέον». Καὶ γνωρίζω μὲν, ὅτι μερικοὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς διέπραξεν ἔγκλημα, διότι ἔγινε κατήγορος τοῦ Χριστοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἤκουσε τὸν Χριστὸν νὰ τοῦ λέγῃ αὐτά. Τί θὰ εἶποῦμεν ὁμοίως καὶ διὰ τὸν παραλυτικὸν ποῦ ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος, ποῦ ἤκουσε σχεδὸν τὰ ἴδια; Διότι καὶ εἰς ἐκεῖνον εἶπεν ὁ Χριστὸς «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι». Ἐπομένως εἶναι φανερόν ὅτι ὁ παραλυτικὸς αὐτὸς δὲν ἤκουσεν αὐτὰ τὰ λόγια διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν.

Αὐτὸ εἶναι πολὺ εὐκόλον νὰ τὸ μάθωμεν ἀπὸ τὰ ἐπόμενα. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Ὑστερα τὸν εὗρηκεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν ναόν», πρᾶγμα ποῦ εἶναι ἀπόδειξις μεγάλης εὐλαβείας. Διότι δὲν ἐπῆγεν εἰς ἀγορὰς καὶ περιπάτους, οὔτε παρεδόθη εἰς τὴν τρυφηλότητα καὶ εἰς τὴν ἀνεσιν, ἀλλὰ ἐπερνοῦσε τὸν καιρὸν του εἰς τὸν ναόν. Καὶ μολοντί ἐπρόκειτο νὰ ὑποστῇ ἐπίθεσιν καὶ νὰ ἐκδιωχθῇ ἀπὸ ἐκεῖ, κανὲν ἀπὸ αὐτὰ δὲν τὸν ἔπεισεν, ὥστε ν' ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸν ναόν. Ὅταν λοιπὸν τὸν συνήνησεν ὁ Χριστὸς καὶ μετὰ τὴν συζήτησίν του μὲ τοὺς Ἰουδαίους, τίποτε τάρμοιον δὲν ὑπηνίχθη. Διότι, ἐὰν ἤθελε νὰ τὸν κατηγορήσῃ, θὰ ἤμποροῦσε νὰ τοῦ εἰπῇ· Πάλι κάμνεις τὰ ἴδια καὶ

καὶ οὐτε τῆς θεραπείας γέγονας βελτίων; Ἄλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλίζεται μόνον.

2. Τί δήποτε οὖν καὶ χολοὺς καὶ κυλλοὺς θεραπεύσας, οὐδαμοῦ τούτων ἐμνημόνευσεν; Ἐμοὶ δοκεῖ τούτοις μὲν ἐξ
 5 ἁμαρτημάτων τὰ νοσήματα γενέσθαι, τοῖς δὲ ἄλλοις ἐξ ἀσθενείας φυσικῆς. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις διὰ τούτων καὶ τῶν πρὸς τούτοις εἰρημένων διελέχθη. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν ἄλλων πάντων τὸ νόσημα τοῦτο χαλεπώτερον, διὰ τοῦ μείζονος καὶ τὰ ἐλάττωτα διορθοῦνται. Ὡσπερ γὰρ θεραπεύσας τινὰ
 10 ἕτερον, παρήγγειλε δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ, οὐκ ἐκείνῳ μόνῳ ταῦτα παραινῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνου πᾶσιν· οὕτω καὶ τούτοις διὰ τούτων πᾶσι καὶ τοῖς λοιποῖς παραινεῖ καὶ συμβουλεύει ταῦτα, ἃ καὶ πρὸς τούτους εἶρηκε. Πρὸς δὲ τούτοις, κάκεινο ἔστιν εἰπεῖν, διὸ πολλὴν ἐνείδεν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν καρτερίαν,
 15 καὶ ὡς δυναμένῳ τὸ παράγγελμα δέξασθαι παραινεῖ, τῆς τε εὐεργεσίας καὶ τῷ φόβῳ τῶν μελλόντων κακῶν κατέχων αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὑγιείας.

Καὶ δεῖα τὸ ἀκόμψαστον. Οὐ γὰρ εἶπεν, "Ἴδε ὑγιῆ σε ἐποίησα", ἀλλ', «Ἐπιγιῆς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε». Καὶ
 20 πάλιν οὐκ εἶπεν, "Ἴνα μὴ σε κολάσω", ἀλλ', «Ἴνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται», ἀπροσώπως ἀμφότερα τιθεὶς καὶ δεικνὺς χάριτος μᾶλλον οὖσαν τὴν ὑγίειαν ἢ τῆς ἀξίας. Οὐ γὰρ ἐνέφηγεν διὸ τὴν ἀξίαν δούς ἀπηλλάγη δίκης, ἀλλ' διὸ φιλανθρωπία ἐσώζετο. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἶπεν ἂν
 25 Ἴδου δέδωκας τῶν ἡμαρτημένων δίκην ἰκανήν· ἀσφαλίζου λοιπόν. Νῦν δὲ οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ πῶς; «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε». Ταῦτα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς συνεχῶς ἐπιλέγωμεν, καὶ μὲν κολασθέντες ἀπαλλαγῶμεν, τοῦτο ἕκαστος πρὸς ἑαυτὸν λεγέτω· «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι

οὔτε μὲ τὴν θεραπείαν δὲν ἔγινες καλύτερος; Καὶ ὅχι μόνον δὲν τοῦ εἶπε τίποτε ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ τὸν κάμνει προσεκτικώτερον διὰ τὸ μέλλον.

2. Διατί λοιπὸν ἐνῶ εἶχε θεραπεύσει χωλοὺς καὶ παραλύτους, πουθενὰ δὲν τοὺς ἐμνημόνευσεν; Ἐγὼ νομίζω, ὅτι εἰς αὐτοὺς μὲν τὰ νοσήματα προῆλθον ἀπὸ ἁμαρτίας, ἐνῶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀπὸ σωματικὴν ἀδυναμίαν. Εἰ δ' ἄλλως καὶ εἰς τοὺς ἄλλους θὰ ἔλεγεν αὐτὰ πού εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς αὐτούς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸ νόσημα τοῦτο ἦτο βαρύτερον πάντων, θεραπεύει τὰ μικρότερα διὰ τῶν μεγαλυτέρων. Διότι, ὅπως ὅταν, ἀφοῦ ἐθεράπευσε κάποιον, τὸν συμβούλευσε νὰ δοξάσῃ τὸν Θεὸν καὶ δὲν ἔδωσεν αὐτὴν τὴν συμβουλήν μόνον εἰς ἐκεῖνον, ἀλλὰ εἰς ὅλους, ἔτσι παραινεῖ καὶ συμβουλεύει δι' αὐτῶν ὅλους τοὺς ἄλλους μὲ τὰ ἴδια λόγια, πού εἶχεν εἰπεῖ εἰς αὐτούς. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ εἰποῦμεν καὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ εἶδε μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παραλυτικοῦ τὴν καρτερικότητα καὶ ἐπειδὴ ἠδύνατο νὰ δεχθῆ τὴν ἐντολήν τὸν συμβουλεύει καὶ τὸν συγκρατεῖ καὶ μὲ τὴν εὐεργεσίαν καὶ μὲ τὸν φόβον τῶν μελλοντικῶν κακῶν διὰ τὴν υἰγείαν του.

Καὶ κοίταξε τὴν ἔλλειψιν ἀλαζονείας. Διότι δὲν τοῦ εἶπεν· Ἰδὲς σὲ ἔκαμα υἰγιῆ, ἀλλὰ «Ἐγίνες υἰγιῆς, μὴ ἁμαρτάνης πλέον». Καὶ ἐν συνεχείᾳ δὲν τοῦ εἶπεν· Διὰ νὰ μὴ σὲ τιμωρήσω, ἀλλὰ «Διὰ νὰ μὴ πάθῃς χειρότερα», ἐκφράσας καὶ τὰ δύο ἀπροσώπως καὶ ἀποδείξας, ὅτι ἡ υἰγεία ἦτο ἔργον μᾶλλον τῆς χάριτος, παρὰ τῆς ἀξίας. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ὁ παραλυτικὸς ἐπαξίως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὴν τιμωρίαν, ἀλλ' ὅτι ἐθεραπεύθη ἀπὸ φιλανθρωπίαν. Ἐπειδὴ, ἂν δὲν ἐπρόκειτο περὶ αὐτο, θὰ τοῦ ἔλεγεν· Ἰδὲς, τώρα ἔχεις τιμωρηθῆ ἄρκετὰ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου. Εἰς τὸ ἐξῆς νὰ προσέχῃς. Δὲν τοῦ τὸ εἶπεν ὅμως ἔτσι. Ἀλλὰ πῶς; «Ἰδὲς, ἔγινες υἰγιῆς· μὴ ἁμαρτάνης πλέον». Αὐτὰ ἂς ἐπαναλαμβάνωμεν εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ ἂν μὲν ἀπαλλαγῶμεν κατόπιν τιμωρίας, ὁ καθεὶς νὰ λέγῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του· «Ἰ-

ἀμάριαν». Ἐὰν δὲ μὴ δώμεν δίκην, τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένοντες, ἐκεῖνο τὸ ἀποσιολικὸν ἐπάδωμεν, ὅτι «Τὸ χρησιτὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν ἡμᾶς ἄγει· κατὰ δὲ τὴν σκληρότητα καὶ ἀμετανόητον ἡμῶν καρδίαν θησαυρίζομεν ἑαυτοῖς ὀργήν». Οὐ
5 τῷ σφίγξαι δὲ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐτέρωθεν μέγα αὐτῷ παρέσχετο τῆς οἰκείας θεότητος σημεῖον. Τῷ γὰρ εἰπεῖν «Μηκέτι ἀμάριαν», ἐδήλωσεν εἰδότα πάντα τὰ ἔμ-
προσθεν αὐτῷ γεγενημένα πλημμελήματα· ὅθεν καὶ πρὸς τὰ μέλλοντα ἔμελλεν ἀξιόπιστος εἶναι.

10 «Ἀπῆλθεν οὖν ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀπήγγειλε τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ποιήσας αὐτὸν ὑγιῆ». Καὶ ὄρα αὐτὸν καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένοντα εὐγνωμοσύνης. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ εἰπών, «Ἄρον τὸν κράββατόν σου». Ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι τὸ δοκοῦν ἔγκλημα τοῦτο αἰεὶ προέφε-
15 ρον, αὐτὸς τὴν ἀπολογία ἀεὶ προβάλλεται, πάλιν τὸν ἰατρον δῆλον ποιῶν, καὶ τοὺς ἄλλους ἐφελκύσασθαι σπεύδων καὶ οἰκειώσασθαι. Οὐ γὰρ οὕτως ἀναίδετος ἦν, ὡς μετὰ τοσαύτην εὐεργεσίαν καὶ παραίνεσιν προδοῦναι τὸν εὐεργέτην, καὶ κακούργῳ διανοίᾳ τοῦτο εἰπεῖν. Εἰ γὰρ καὶ θηρίον ἦν,
20 εἰ γὰρ ἀπάνθρωπός τις καὶ λίθινος, ἰκανὴ καὶ ἡ εὐεργεσία καὶ ὁ φόβος αὐτὸν ἦν κατασχεῖν. Καὶ γὰρ ἔναυλον ἔχων τὴν ἀπειλήν, ἔδεισεν ἂν μὴ χειρόν τι πάθη, μέγιστα λαβὼν τῆς τοῦ ἰατροῦ δυνάμεως δείγματα· ἄλλως τε εἰ διαβάλλειν ἐβούλετο, τὴν ὑγίειαν οἰγήσας, τὴν παράβασιν εἶπεν
25 ἂν καὶ κατηγόρησεν. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστι· ἀλλὰ πολλῆς παρηγοίας τὰ ῥήματα καὶ εὐγνωμοσύνης καὶ ἀνακηρύττει τὸν εὐεργέτην οὐδὲν ἔλαιον τοῦ τυφλοῦ.

Τί γὰρ ἐκεῖνός φησιν; «Ἐποίησε πηλὸν καὶ ἔχρισέ μου

δές, ὑγιῆς ἔγινες, μὴ ἀμαρτάνης πλέον». Ἐὰν πάλιν δὲν τιμωρηθῶμεν, ἐπιμένοντες εἰς τὰ ἴδια, ὡς ἐπαναλαμβάνωμεν τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου· «Ἡ καλωσύνη τοῦ Θεοῦ μᾶς ὀδηγεῖ εἰς μετάνοιαν. Ἀνάλογα δὲ πρὸς τὴν σκληρότητά μας καὶ τὴν ἀμετανόητον καρδίαν μας, ἐπισωρεύομεν διὰ τὸν ἑαυτὸν μας ὀργήν». Καὶ δὲν ἔδωσεν εἰς τὸν παραλυτικὸν ἀποδείξιν τῆς θεότητός του μόνον μὲ τὴν στερέωσιν τοῦ σώματός του ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλον τρόπον. Διότι μὲ τὸ νὰ τοῦ εἰπῇ, «Μὴ ἀμαρτάνης πλέον», ἀπέδειξεν ὅτι ἐγνώριζεν ὅλα τὰ προηγούμενα σφάλματα, πού εἶχε κάμει. Ἐπομένως θὰ ἦτο ἀξιόπιστος καὶ διὰ τὰ μέλλοντα.

«Ἐφυγε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος καὶ εἶπεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι αὐτὸς πού τὸν ἔκαμεν ὑγιῆ». Καὶ βλέπε αὐτὸν πάλιν νὰ ἐπιμένῃ εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ὁ Χριστὸς τὸν διέταξε, «Σήκωσε τὸ κρεβάτι σου». Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἀνέφερον συνεχῶς αὐτὴν τὴν κατὰ τὴν γνώμην τους κατηγορίαν, ὁ παραλυτικὸς προβάλλει διαρκῶς τὴν ἰδίαν ἀπολογίαν, διὰ νὰ δοξάσῃ τὸν ἰατρὸν καὶ προθυμοποιούμενος νὰ προσελκύσῃ καὶ νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ἄλλους. Διότι δὲν ἦτο τόσο ἀναίσθητος, ὥστε ὕστερα ἀπὸ τόσην εὐεργεσίαν καὶ συμβουλήν νὰ προδώσῃ τὸν εὐεργέτην καὶ νὰ εἰπῇ τοῦτο μὲ κακοῦργον διάθεσιν. Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο θηρίον καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο ἀπάνθρωπος καὶ καμωμένος ἀπὸ πέτραν, ἢ εὐεργεσία καὶ ὁ φόβος ἦσαν ἱκανὰ νὰ τὸν συγκρατήσουν. Διότι ἔχων ἀκόμη τὴν ἀπειλήν εἰς τὰ αὐτιά του, θὰ ἐφοβεῖτο νὰ μὴ πάθῃ τίποτε χειρότερον, ἐπειδὴ εἶχε λάβει πολὺ μεγάλας ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως τοῦ ἰατροῦ. Ἄλλωστε, ἂν ἤθελε νὰ τὸν διαβάλλῃ, θὰ ἠμποροῦσεν ἀποσιωπῶν τὴν ὑγείαν ν' ἀναφέρῃ τὴν παράβασιν καὶ νὰ τὸν κατηγορήσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἔκαμε τοῦτο. Ἀντιθέτως ὠμίλησε μὲ μεγάλο θάρρος καὶ εὐγνωμοσύνην καὶ δοξάζει τὸν εὐεργέτην του ὄχι ὀλιγώτερον ἀπὸ τὸν τυφλόν.

Διότι, τί εἶχεν εἰπεῖ ὁ τυφλός; «Ἐκαμε πηλὸν καὶ μου

τοὺς ὀφθαλμούς»· οὕτω καὶ οὕτως· «Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ποιήσας με ὑγιῆ». «Ἐδίωκον οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν Σαββάτῳ». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐργάζομαι». Ὅτι μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν μαθητῶν ἀπολογήσασθαι ἔδει, τὸν Δαυὶδ τὸν ὁμόδουλον αὐτῶν εἰς μέσον ἔφεραν, «οὐκ ἀνέγνωτε», λέγων, «τί ἐποίησε Δαυὶδ, ὅτι ἐπέινασεν αὐτός;». Ὅτι δὲ περὶ ἑαυτοῦ, ἐπὶ τὸν Πατέρα κατέφυγεν, ἐκατέρωθεν τὸ ὁμότιμον δεικνύς, τῷ τε Πατέρα εἶπεῖν ἰ-
10 διαζόντως καὶ τῷ τὰ αὐτὰ πράττειν ἐκείνῳ.

Καὶ διατί μὴ εἶπε τὰ περὶ τὴν Ἱερικῶν γεγόμενα; Ἀναγαγεῖν αὐτοὺς ἠθέλησεν ἀπὸ τῆς γῆς, ἵνα μηκέτι ὡς ἀνθρώπων προσέχωσιν, ἀλλ' ὡς Θεῷ καὶ νομοθετεῖν ὀφείλοντι. Εἰ δὲ μὴ γνήσιος ἦν Υἱὸς καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἢ ἀπολογία
15 κατηγορίας μείζων ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ εἴ τις ὑπαρχὸς νόμον βασιλικὸν μειανθεῖς, εἶτα ἐγκαλούμενος ἀπολογοῖτο οὕτω, καὶ λέγοι, ὅτι Καὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς ἔλυσε, δυνήσεται διαφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ μείζον τὸ ἔγκλημα οὕτως ἐργάζεται. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἐπειδὴ ἴσα τὰ τῆς ἀξίας, διὰ τοῦτο καὶ τὰ τῆς ἀ-
20 πολογίας ἀπήρτισται μετὰ ἀσφαλείας ἀπάσης. Ἀφ' ὧν γὰρ, φησὶν, ἀπολύετε τὸν Θεὸν ἐγκλημάτων, ἀπὸ τῶν αὐτῶν καὶ ἐμέ. Διὰ τοῦτο καὶ προλαβὼν εἶρηκεν, «Ὁ Πατήρ μου», ἵνα καὶ ἄκοντας πείσῃ τὰ αὐτὰ αὐτῷ συγχωρεῖν, τὴν ἀκριβῆ γνησιότητα αἰδεσθέντα.

25 Εἰ δὲ λέγοι τις· Καὶ ποῦ ὁ Πατήρ ἐργάζεται, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ καταπαύσας ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ; τὸν τρόπον μαθέτω καθ' ὃν ἐργάζεται. Τίς οὖν ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας; Προνοεῖ, συγκροτεῖ τὰ γενόμενα πάντα. Ὁ-

7. Ἰω. 9, 6.

8. Ματθ. 12, 3.

ἤλειψε τοὺς ὀφθαλμούς»⁷. Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ ὁ παραλυτικός· «Ὁ Ἰησοῦς εἶναι αὐτός, ποῦ μὲ ἔκαμεν ὑγιῆ». «Διὰ τοῦτο κατεδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν, διότι ἔκαμνε τὰ ἔργα αὐτὰ τὸ Σάββατον». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται πάντοτε καὶ ἐγὼ ἐπίσης ἐργάζομαι». Καὶ ὅταν μὲν ἔπρεπε νὰ ὑπερασπίσῃ τοὺς μαθητάς του, ἔφερεν ὡς παράδειγμα τὸν ὁμόδουλον τοὺς Δαυῖδ, λέγων· «Δὲν ἐδιαβάσατε, τί ἔκαμεν ὁ Δαυῖδ, ὅταν ἐπείνασεν αὐτός;»⁸. Ὅταν ὁμοῦς ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν του, κατέφευγεν εἰς τὸν Πατέρα, διὰ νὰ δείξῃ καὶ ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς ὅτι ἦτο ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα, καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ἐπικαλεῖται αὐτὸν ἰδιαίτερος καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι κάμνει τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον.

Καὶ διατί δὲν ὑπέμνησεν ὅσα εἶχον γίνεαι εἰς τὴν Ἱερικῶ; Ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀπασπάσῃ ἀπὸ τὴν γῆν διὰ νὰ μὴ ἀποβλέπουν εἰς αὐτὸν πλέον ὡς εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' ὡς εἰς Θεὸν καὶ νομοθέτην ὑποχρεωτικῶς. Ἐὰν ὁμοῦς δὲν ἦτο ἀληθινὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμοούσιος μὲ ἐκεῖνον, ἢ ὑπεράσπισις εἶναι βαρυτέρα ἀπὸ τὴν κατηγορίαν. Διότι, ἐὰν ἕνας ἔπαρχος ἀφοῦ παραβῇ βασιλικὸν νόμον, ἔπειτα ἀπολογούμενος διὰ τὴν κατηγορίαν ἀπαντᾷ· Καὶ ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς παρέβη τὸν νόμον, δὲν θὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀπαλλαγῇ, ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπιβαρύνῃ περισσότερο τὴν θέσιν του. Ἀλλ' ἐδῶ, ἐπειδὴ ἡ ἀξία εἶναι ἴση διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὑπεράσπισις ἔχει καταρτισθῆ ὥστε νὰ εἶναι καθ' ὅλα νόμιμος. Διότι λέγει, ὅτι ἀπὸ ὅσας κατηγορίας ἀπαλλάσσετε τὸν Θεόν, ἀπὸ τὰς ἰδίας θ' ἀπαλλάξετε καὶ ἐμέ. Διὰ τοῦτο πρῶτα εἶπεν, «Ὁ Πατήρ μου», διὰ νὰ τοὺς πείσῃ καὶ παρὰ τὴν θέλησίν των νὰ τοῦ συγκωρήσουν τὰ αὐτὰ μὲ ἐκεῖνον ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἀληθινὴν γνησιότητα.

Ἐὰν δ' ἐρωτήσῃ κανεὶς· Καὶ ποῦ ἐργάζεται ὁ Πατήρ, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἑβδόμην ἡμέραν ἀνεπαύθη ἀπὸ ὅλα τὰ ἔργα του; ἅς μάθῃ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας του. Ποῖος λοιπὸν εἶναι ὁ τρόπος ἐργασίας του; Προνοεῖ καὶ συντηρεῖ

ρῶν τοίνυν ἥλιον ἀνατέλλοντα καὶ σελήνην τρέχουσαν καὶ
 λίμνας καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς καὶ ὑετοὺς καὶ φύσεως δρό-
 μον, τὸν ἐν τοῖς σπέρμασι, τὸν ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις
 καὶ τοῖς τῶν ἀλόγων, τὰ ἄλλα πάντα δι' ὧν ἴοιτε τὸ πᾶν
 5 συνέστηκε, μάνθανε τὴν διηνεκῆ τοῦ Πατρὸς ἐργασίαν.
 «Ἀνατέλλει», γάρ, φησί, «τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ
 ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους». Καὶ πάλιν·
 «Εἰ δὲ τὸν χόριον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς
 πῦρ θαλλόμενον, οὕτως ὁ Θεὸς ἀμφιέννυσι»· καὶ περὶ τῶν
 10 πειρινῶν διαλεγόμενος πάλιν· «Ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος
 τρέφει αὐτά».

3. Ἐνταῦθα μὲν οὖν διὰ ρημάτων τὸ πᾶν ἐποίησεν ἐν
 Σαββάτῳ, καὶ οὐδὲν πλέον προσέθηκεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν
 τῷ ἱερῷ γινομένων, καὶ ἀφ' ὧν αὐτοὶ πράττουσι, λύει τὰ
 15 ἐγκλήματα· ἔνθα δὲ καὶ ἔργον γενέσθαι ἐκέλευσεν, οἷον τὸ
 τὴν κλίνην ἄραι, οὐδὲν μέγα πρὸς τὸ πρᾶγμα συντελοῦν, ἀλλ'
 ἐν τοῦτο μόνον, δεικνύων σαφῆ τοῦ Σαββάτου τὴν λύσιν,
 ἐπὶ τὸ μείζον ἀνάγει τὸν λόγον, μᾶλλον αὐτοὺς καταπλήξαι
 βουλόμενος ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀξίας, καὶ ἀναγαγεῖν ἐπὶ
 20 τὸ ὑψηλότερον. Διὰ τοῦτο διὰ περὶ Σαββάτου ἢ ὁ λόγος,
 οὔτε ὡς ἄνθρωπος μόνον ἀπολογεῖται, οὔτε ὡς Θεὸς μόνον,
 ἀλλὰ ποτὲ μὲν οὕτως, ποτὲ δὲ ἐκείνως. Ἠβούλειτο γὰρ ἀμ-
 φότερα πιστεύεσθαι, καὶ τῆς οἰκονομίας τὴν συγκατάβασιν,
 καὶ τῆς θεότητος τὸ ἀξίωμα. Διὰ τοῦτο νῦν ὡς Θεὸς ἀπο-
 25 λογεῖται.

Εἰ γὰρ ἔμελλεν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτοῖς αἰεὶ δια-
 λέγεσθαι μόνον, ἔμεινεν ἂν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ταπεινότητος.
 Διόπερ ἵνα μὴ τοῦτο γένηται, τὸν Πατέρα εἰς μέσον ἄγει.
 Καίτοι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐργάζεται ἐν Σαββάτῳ. Καὶ γὰρ
 30 ὁ ἥλιος τρέχει καὶ ποταμοὶ ρέουσι καὶ πηγαὶ βρῦουσι καὶ

9. Ματθ. 5, 45.

10. Αὐτόθι 6, 30.

11. Αὐτόθι 6, 26.

ἅλα τὰ δημιουργήματά του. Ὅταν λοιπὸν βλέπῃς τὸν ἥλιον ν' ἀνατέλλῃ, τὴν σελήνην νὰ τρέχῃ, τὰς λίμνας, τὰς πηγὰς, τοὺς ποταμούς, τὴν βροχὴν, τὸν δρόμον τῆς φύσεως, εἴτε εἰς τὰ ἰδικά μας σώματα εἴτε εἰς τὰ σώματα τῶν ἀλόγων καὶ ἅλα τὰ ἄλλα μὲ τὰ ὁποῖα ἔχει συσταθῆ ὁλόκληρον τὸ σύμπαν, τότε θὰ καταλάβῃς τὴν διαρκῆ ἐργασίαν τοῦ Πατρὸς. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγει· «Αὐτὸς ἀνατέλλει τὸν ἥλιόν του διὰ τοὺς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει διὰ τοὺς δικαίους καὶ ἀδίκους»⁹. Καὶ ἐν συνεχείᾳ· «Ἐὰν τὸ χορτάρι τοῦ ἀγροῦ ποῦ σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριον τὸ ρίπτουν εἰς τὸ πῦρ»¹⁰ καὶ διὰ τὰ πτηνὰ «Ὁ Πατήρ σας ὁ οὐράνιος τὰ τρέφει»¹¹.

3. Ἐδῶ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἔκαμε μὲ τὰ λόγια τὸ θαῦμα του τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου καὶ δὲν ἐπρόσθεσε πλέον τίποτε, ἀλλ' ἀπὸ ὅσα ἐγένοντο εἰς τὸν ναὸν καὶ ἀπὸ τὰς πράξεις τῶν Ἰουδαίων ἀποκρούει τὴν κατηγορίαν. Ὅπου ὁμοῦς διέταξε νὰ γίνῃ ἐργασία, ὅπως τὸ νὰ σηκώσῃ ὁ παραλυτικὸς τὸ κρεβάτι, τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ δὲν ἦτο τόσο σπουδαῖον, ἀλλ' δι' ἐκεῖνο ποῦ ἐσήμαινε σαφῶς τὴν παραβίασιν τοῦ Σαββάτου, ὁ Χριστὸς ἐντείνει τὸν λόγον περισσότερο, ἐπειδὴ θέλει μᾶλλον νὰ τοὺς καταπλήξῃ μὲ τὰ ὅσα εἶπε περὶ τῆς ἀξίας τοῦ Πατρὸς καὶ νὰ τοὺς ἀνεβάσῃ ὑψηλότερον. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ λόγος εἶναι περὶ τοῦ Σαββάτου, οὔτε ὡς Θεὸς οὔτε μόνον ὡς ἄνθρωπος ἀπολογεῖται, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν κατὰ τὸν ἓνα τρόπον, ἄλλοτε δὲ κατὰ τὸν ἄλλον. Διότι ἤθελε νὰ πιστευθοῦν καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ ἡ κατὰ σάρκα γέννησις καὶ ἡ ἀξία τῆς θεότητος. Διὰ τοῦτο τώρα ἀπολογεῖται ὡς Θεός.

Διότι, ἐὰν ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλῇ πρὸς αὐτοὺς πάντοτε κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην συνήθειαν, τότε θὰ ἔμενεν εἰς τὴν αὐτὴν ταπεινότητα. Διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἀκριβῶς αὐτό, ἐπικαλεῖται τὸν Πατέρα. Καὶ ὁμοῦς ἡ ἴδια ἡ κτίσις ἐργάζεται τὸ Σάββατον. Διότι καὶ ὁ ἥλιος διαγράφει τὴν τροχιάν του καὶ οἱ ποταμοὶ κυλοῦν καὶ αἱ πηγαὶ ἀναβλύζουν καὶ αἱ γυναῖ-

γυναῖκες τίκτουσιν. Ἄλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ τῆς κτίσεώς ἐ-
 σουν, οὐκ εἶπε, *Ναί, ἐργάζομαι καὶ γὰρ ἡ κτίσις ἐργάζεται·*
ἀλλὰ τί; Ναί, ἐργάζομαι καὶ γὰρ ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται.
 «Διὰ τοῦτο οὖν μᾶλλον ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι», φησὶν,
 5 «ἀποκτεῖναι, ὅτι οὐ μόνον ἔλυε τὸ Σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ
 Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ».
 Καὶ μὴν οὐκ ἐνέφηγε τοῦτο μόνον· οὐ γὰρ ἐν τοῖς ῥήμασι
 τοῦτο ἐδείκνυ μόνους, ἀλλὰ πολλῶ μάλιστα ἐν τοῖς πράγμασι.
 Τί δήποτε; Ὅτι τοῖς μὲν λόγοις εἶχον ἐπισκῆπτειν καὶ ἀ-
 10 λάζονείαν ἐγκαλεῖν, τὴν δὲ τῶν πραγμάτων ὁρῶντες ἀλή-
 θειαν ἐκβαίνουσαν καὶ ἐπὶ τῶν ἔργων ἀνακηρυττομένην τὴν
 δύναμιν, οὐδὲν ἀντιπεῖν ἠδύναντο λοιπόν.

Ἄλλ' οἱ μὴ βουλόγενοι μετ' εὐγνωμοσύνης ταῦτα δέχε-
 σθαι, φασὶν, ὅτι οὐχ ὁ Χριστὸς ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ,
 15 ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπώπιενον. Οὐκοῦν ἄνωθεν φέρε τὰ
 εἰρημένα ἐπέλθωμεν. Εἶπε δὴ μοι, ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰου-
 δαῖοι ἢ οὐκ ἐδίωκον; Παντί που δῆλον ὅτι ἐδίωκον. Καὶ
 διὰ τοῦτο ἐδίωκον ἢ δι' ἕτερόν τι; Καὶ τοῦτο συνομολογεῖται,
 ὅτι διὰ τοῦτο. Ἐλυεν οὖν τὸ σάββατον ἢ οὐκ ἔλυεν; Οὐδὲ
 20 πρὸς τοῦτο ἔχοι τις ἂν ἀντιπεῖν. Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν
 Θεὸν ἢ οὐκ ἔλεγε; Καὶ τοῦτο ἀληθές. Οὐκοῦν καὶ τὰ ἐξῆς
 τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας ἔχειται. Ὡσπερ γὰρ τὸ Πατέρα λέγειν
 ἴδιον τὸν Θεὸν καὶ τὸ λύειν τὸ Σάββατον καὶ τὸ διώκεσθαι
 παρὰ τῶν Ἰουδαίων διὰ τε ἐκεῖνο καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον,
 25 οὐχ ὑπονοίας ἦν ἐπενεομένης, ἀλλὰ πράγματος ἀληθοῦς, οὕτω
 καὶ τὸ ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖν τῷ Θεῷ, τῆς αὐτῆς γνώμης ἀπό-
 φρασις ἦν.

Καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν δὲ εἰρημένων τοῦτο σαφέστερον
 ἔσιν ἰδεῖν. Τὸ γάρ, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, καὶ γὰρ ἐρ-

κες γεννοῦν. Ἄλλὰ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι αὐτὸς δὲν ἦτο ἐν δημιούργημα, δὲν εἶπε· Ναί, ἐργάζομαι, ἀλλά· Ναί, ἐργάζομαι, διότι καὶ ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται. «Διὰ τοῦτο ἐζήτησαν οἱ Ἰουδαῖοι ἀκόμη περισσότερο νὰ τὸν φονεύσουν, διότι ὄχι μόνον κατήργει τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ διότι ἔλεγεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατήρ μου καὶ ἔτσι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν». Καὶ μάλιστα δὲν ἀπέδειξεν αὐτὸ μόνον μὲ λόγια, ἀλλὰ πολὺ περισσότερο μὲ ἔργα. Διατί λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτησαν τοῦτο; Διότι μὲ τὰ λόγια ἤμπορουσαν νὰ τὸν περιγελοῦν καὶ νὰ τὸν κατηγοροῦν ὡς ἀσεβῆ, ἐπειδὴ ὅμως ἔβλεπαν ὅτι ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων συνεφώνει μὲ τὴν ἀλήθειαν τῶν ἔργων, δὲν ἤμπορουσαν πλέον νὰ ἔχουν ἀντιρρήσεις.

Ἄλλ' ἐκεῖνοι ποὺ δὲν θέλουν μετ' εὐσεβείας νὰ παραδέχωνται ταῦτα, ἰσχυρίζονται ὅτι δὲν ἔκαμνε ὁ Χριστὸς τὸν ἑαυτὸν των ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι ὑπέπνευον τοῦτο. Ἄς συνοψίσωμεν λοιπὸν αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθῆ. Εἶπέ μου, τὸν κατεδίωκαν οἱ Ἰουδαῖοι ἢ δὲν τὸν κατεδίωκαν; Εἶναι εἰς τὸν καθένα φανερόν, ὅτι τὸν κατεδίωκαν. Καὶ τὸν κατεδίωκαν δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἢ διὰ κάποιαν ἄλλην; Δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ὅπως λέγεται ἀπὸ ὄλους. Κατήργει τὸ Σάββατον ἢ δὲν τὸ κατήργει; Οὔτε ὡς πρὸς αὐτὸ ἤμπορεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἀντίρρησιν. Ἐλεγε τὸν Θεὸν ἰδικόν του Πατέρα, ἢ δὲν τὸν ἔλεγεν; Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν. Ἐπομένως αὐτὴν τὴν σειρὰν συλλογισμῶν ἀκολουθοῦν καὶ τὰ ἐξῆς· Ὅπως δηλαδὴ τὸ ὅτι ἔλεγε τὸν Θεὸν Πατέρα του, τὸ ὅτι κατήργει τὸ Σάββατον, τὸ ὅτι κατεδιώκετο ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους καὶ διὰ τὸ πρῶτον, ἀλλὰ περισσότερο διὰ τὸ δεύτερον, δὲν ἦτο ψευδὴς γνώμη, ἀλλὰ πραγματικὴ ἀλήθεια, ἔτσι καὶ τὸ ὅτι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν ἦτο ἀπόδειξις τῆς ἰδίας γνώμης του.

Καὶ ἀπὸ τὰ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδῆ τοῦτο καθαρὰ. Διότι ἡ φράσις τοῦ Χριστοῦ, «Ὁ Πατήρ ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», σημαίνει ὅτι ἔκαμνε

γάζομαι», ἴσον ἐστὶν ἑαυτὸν δεικνύντις τῷ Θεῷ. Οὐ γὰρ δείκνυ ἐν τοῦτοις οὐδεμίαν διαφοράν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἐργάζεται, ἐγὼ δὲ ὑπουργῶ· ἀλλ', Ὡσπερ ἐκεῖνος ἐργάζεται, οὕτω καὶ ἐγώ. Καὶ ἰσότητα πολλὴν ἐπέδειξατο. Εἰ δὲ οὐκ αὐτὸς τοῦτο ἐβούλειο κατασκευάσαι, ἀλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μάτην ὑπώπιενον, οὐκ ἂν ἀφῆκεν αὐτῶν εἶναι τὴν διάνοιαν ἐσφαλμένην, ἀλλὰ καὶ διώρθωσεν ἂν τοῦτο. Καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς δὲ οὐκ ἂν αὐτὸ παρεσιώπησεν, ἀλλ' εἶπεν ἂν φανερώς, ὅτι Ἰουδαῖοι μὲν οὕτως ὑπώπιενον, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον τῷ Θεῷ ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖ, διὰ τὴν ἴδην ἄλλως μὲν λεγόμενον, ἄλλως δὲ ὑποπιεζόμενον τὸ λεχθέν· οἷον, «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον», ἔλεγεν ὁ Χριστός, «καὶ ἐγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν», περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ λέγων.

Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο μὴ συνιέντις, καὶ νομίσαντες περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ λέγεσθαι, «Ἐν τεσσαράκοντα καὶ ἑξ ἔτεσιν», ἔλεγον, «ᾧκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος καὶ οὐ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν;». Ἐπεὶ οὖν ἄλλο μὲν εἶπεν αὐτός, ἄλλο δὲ ὑπώπιενσαν ἐκεῖνοι (αὐτὸς μὲν γὰρ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἔλεγεν, ἐκεῖνοι δὲ περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ ἑαυτῶν ἐνόμιζον τοῦτο εἰρησθαι), ἐπισημαίνόμενος τοῦτο ὁ εὐαγγελιστὴς, μᾶλλον δὲ διορθούμενος αὐτῶν τὴν ὑπόνοιαν, ἐπήγαγε λέγων· «Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ». Ὡστε εἰ καὶ ἐνταῦθα ὁ μὲν Χριστός οὐκ ἐποίει ἑαυτὸν ἴσον, οὐδὲ ἐβούλειο τοῦτο παρασιῆσαι, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τοῦτο ὑπώπιενσαν, διώρθωσεν ἂν κἀνταῦθα τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν, καὶ εἶπεν· Ἰουδαῖοι μὲν ἐνόμιζον ἑαυτὸν ἴσον ποιεῖν τῷ Θεῷ, ἐκεῖνος δὲ οὐ περὶ τῆς ἰσότητος ἔλεγε.

Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐνταῦθα μόνον οὕτως μόνος, ἀλλὰ καὶ ἀλλοῦ πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο φαίνεται ποιῶν καὶ ἕτερος εὐαγγελιστὴς. Ὅτι γὰρ παρήγγειλε τοῖς μαθηταῖς λέγων· «Προσέ

τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Διότι εἰς αὐτὰ τὰ λόγια δὲν ὑπάρχει καμμία διαφορά. Διότι δὲν εἶπεν· Ἐκεῖνος μὲν ἐργάζεται, ἐγὼ δὲ τὸν ὑπηρετῶ, ἀλλά· Ὅπως ἐργάζεται ἐκεῖνος, ἔτσι ἐργάζομαι καὶ ἐγώ. Καὶ ἔδειξε μεγάλην ἰσότητα. Ἐὰν ὅμως δὲν ἤθελεν ὁ Χριστὸς ν' ἀποδείξῃ τοῦτο, ἀλλὰ ματαίως ὑπώπτευον τοῦτο οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν θὰ ἄφηνεν αὐτοὺς μὲ αὐτὴν τὴν σφαλερὰν γνώμην, ἀλλὰ θὰ τὴν ἐπανώρθωνεν. Οὔτε καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς θὰ τὸ ἀποσιωποῦσεν, ἀλλὰ θὰ ἔλεγε φανερά, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, αὐτὸς ὅμως δὲν ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, ὅταν ἰδῆ ὅτι ἀλλοιῶς τὰ λέγει αὐτὸς καὶ ἀλλοιῶς ἐκλαμβάνεται ὁ λόγος τοῦ. Παραδείγματος χάριν, ὅταν ὠμίλει περὶ τοῦ σώματός του, ἔλεγε· «Γκρεμίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ ἐγὼ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω».

Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν τὸ καταλάβαιναν καὶ ἐπειδὴ ἐνόμιζαν, ὅτι αὐτὸ λέγεται περὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ, ἀπήντησαν· «Εἰς τεσσαράκοντα ἔξ ἔτη ἐκτίσθη αὐτὸς ὁ ναὸς καὶ σὺ θὰ τὸν ἀνοικοδομήσῃς εἰς τρεῖς ἡμέρας;». Ἐπειδὴ λοιπὸν ἄλλο εἶπεν ὁ Χριστὸς, ἄλλο δὲ κατάλαβαν ἐκεῖνοι (διότι αὐτὸς μὲν ὠμίλει περὶ τοῦ σώματός του, ἐκεῖνοι δὲ ἐνόμιζαν ὅτι αὐτὸ εἶχε λεχθῆ περὶ τοῦ νοῦ των), ἐπισημαίνων αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς, ἢ μᾶλλον διορθώνων τὴν γνώμην τους προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ὅμως ἔλεγε διὰ τὸν ναὸν τοῦ σώματός του». Ὡστε, ἂν καὶ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν ὁ μὲν Χριστὸς δὲν ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἴσον μὲ τὸν Θεόν, οὔτε ἤθελε νὰ παραστήσῃ τοῦτο, θὰ ἐπανώρθωνε καὶ ἐδῶ τὴν γνώμην των καὶ θὰ τὸ ἔλεγεν. Οἱ Ἰουδαῖοι μὲν ἐνόμιζαν, ὅτι κάμνει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ὁ Χριστὸς ὅμως δὲν ἔλεγεν αὐτὰ περὶ τῆς ἰσότητος.

Ἄλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸς ὁ Εὐαγγελιστὴς ποὺ κάμνει αὐτὸ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν. Καὶ ἄλλος Εὐαγγελιστὴς φαίνεται ὅτι κάμνει τὸ ἴδιο εἰς ἄλλην περίπτωσιν.

χειτε ἀπὸ τῆς ζύμης τῶν Φαρισαίων καὶ Σαδδουκαίων», ἐ-
 κεῖνοι δὲ διελογίζοντο, λέγοντες, ὅτι ἄριτους οὐκ ἐλάβομεν·
 καὶ ἄλλο μὲν αὐτὸς εἶπε, ζύμην τὴν διδασκαλίαν καλῶν,
 ἄλλο δὲ ὑπώπιευσαν οἱ μαθηταί, περὶ ἄριτων εἰρηῆσθαι νο-
 5 μίζοντες, διορθοῦνται αὐτὸ πάλιν, οὐκ ἔτι ὁ εὐαγγελιστῆς,
 ἀλλ' αὐτὸς ὁ Χριστὸς, οὕτω λέγων· «Πῶς οὖν νοεῖτε ὅτι
 προσέχειν οὐ περὶ ἄριτων εἶπον ὑμῖν;».

Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον. Καὶ μὴν, φησὶν, αὐτὸ τοῦ-
 το ἀναιρῶν, ἐπήγαγεν ὁ Χριστὸς· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποι-
 10 εῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν». Τοῦναντίον μὲν οὖν, ἄνθρωπε, πε-
 ποίηκεν· οὐδὲν γὰρ ἀναιρῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπισφίγγων τὴν ἰ-
 σότητα τοῦτο λέγει. Ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας· οὐδὲ
 γὰρ τὸ τυχόν ἐστὶ τὸ ζητούμενον. Τὸ γὰρ, «Ἀφ' ἑαυτοῦ»,
 τοῦτο πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς κεῖται, καὶ ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ
 15 τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Καὶ δεῖ μαθεῖν τῆς λέξεως τὴν
 δύναμιν, ἵνα μὴ τὰ μέγιστα ἀμαριάνωμεν. Εἰ γὰρ αὐτὴν
 καθ' ἑαυτὴν οὕτως ἐκλάβοι τις, ὥσπερ ἐστὶ πρόχειρον ἐκ-
 λαβεῖν, σκόπησον ἠλίκον ἔψεται τὸ ἄτιπον. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν,
 ὅτι τὰ μὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν, τὰ δὲ οὐ δύναται,
 20 ἀλλὰ καθόλου εἶπεν· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυ-
 τοῦ οὐδέν».

4. Ἐρώμεθα τοίνυν τὸν ἀντιλέγοντα τοῦτοις· Οὐδὲν
 οὖν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται ποιεῖν ὁ Υἱός, εἶπέ μοι; Καὶ εἶπη,
 ὅτι Οὐδὲν ἐροῦμεν, ὅτι Καὶ μὴν τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν
 25 ἀφ' ἑαυτοῦ πεποίηκε· καὶ βοᾷ Παῦλος, λέγων· «Ὅς ἐν μορ-
 φῇ Θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα
 Θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών». Καὶ
 πάλιν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἀλλαχοῦ· «Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν
 ψυχὴν μου καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτὴν καὶ οὐδεὶς αἴρει

12. Ματθ. 16, 6.

13. Αὐτόθι 16, 11.

14. Φιλ. 2, 6.

Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς μαθητὰς του λέγων· «Προσέχετε ἀπὸ τὸ προζύμι τῶν Φαρισαίων καὶ τῶν Σαδδουκαίων»¹², ἐκεῖνοι δὲ ἐσκέπτοντο καὶ ἔλεγαν, ὅτι δὲν ἐπῆραν ἄρτους καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν ὠνόμασε προζύμι τὴν διδασκαλίαν του, ἐνῶ οἱ μαθηταὶ του ἄλλο καταλάβαιναν, νομίζοντες ὅτι αὐτὰ εἶχαν λεχθῆ περι τῶν πραγματικῶν ἄρτων, διορθώνει πάλιν αὐτὸ ὄχι πλέον ὁ Εὐαγγελιστῆς ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς λέγων· «Πῶς δὲν καταλαβαίνετε ὅτι δὲν σᾶς εἶπα διὰ τοὺς ἄρτους ἀλλὰ διὰ νὰ προσέχετε;»¹³.

Ἐδῶ ὅμως δὲν συμβαίνει τὸ ἴδιο. Ἄλλὰ λέγει κάποιος, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀνήρεσε τοῦτο καὶ προσέθεσε· «Δὲν ἠμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ». Τὸ ἀντίθετον, ἄνθρωπέ μου, ἔχει κάμει. Διότι αὐτὸ πού εἶπεν ὄχι μόνον δὲν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβαιώνει τὴν ἰσότητα. Ἄλλὰ πρόσεξε ἀκριβῶς, διότι δὲν ζητεῖται κάτι τὸ ἀσήμαντον. Ἡ λέξις «Ἀφ' ἑαυτοῦ» ἀναφέρεται εἰς πολλὰ χωρία τῆς ἀγίας Γραφῆς, καθὼς καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ πρέπει νὰ μάθωμεν τὴν σημασίαν αὐτῆς τῆς λέξεως, διὰ νὰ μὴ ὑποπίπτωμεν εἰς βαρύτερον σφάλμα. Διότι, ἐὰν ἐξετάσῃ κανεὶς αὐτὴν τὴν λέξιν προχείρως, πρόσεξε πόση ἀνοησία θ' ἀκολουθήσῃ. Διότι ὁ Χριστὸς δὲν εἶπεν, ὅτι ἄλλα μὲν ἠμπορεῖ νὰ τὰ κάμῃ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ἄλλα ὅμως δὲν ἠμπορεῖ, ἀλλὰ εἶπε γενικῶς· «Δὲν ἠμπορεῖ ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του».

4. Ἄς ἐρωτήσωμεν λοιπὸν τὸν ἀντιλέγοντα εἰς αὐτὰ. Εἰπέ μου, δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Καὶ ἂν ἀπαντήσῃς, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε, τότε θὰ σοῦ εἰποῦμεν, ὅτι τὸ μεγαλύτερον ἀγαθὸν τὸ ἔχει κάμει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Καὶ κραυγάζει ὁ Παῦλος λέγων· «Οὗτος ἂν καὶ εἶχε θεϊκὴν ὑπαρξιν, δὲν ἐθεώρησε τὸ ὅτι ἦτο ἴσος πρὸς τὸν Θεὸν σὰν κάτι πρὸς ἀρπαγμόν, ἀλλ' ἐκένωσε τὸν ἑαυτόν του μορφὴν δούλου λαβών»¹⁴. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἰς ἄλλο μέρος λέγει· «Ἔχω ἐξουσίαν νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν μου καὶ ἔχω ἐξου-

αὐτὴν ἀπ' ἐμοῦ· ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἐμαντοῦ». Ὁρᾶς καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν ἔχοντα, καὶ τὴν τοσαύτην οἰκονομίαν ἀφ' ἐαυτοῦ ἐργασάμενον;

Καὶ τί λέγω περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἡμεῖς γάρ, ὧν οὐδὲν
5 εὐτελέστερον γένοιτ' ἄν, πολλὰ ἀφ' ἐαυτῶν πράττομεν, καὶ
κακίαν ἀφ' ἐαυτῶν αἰρούμενοι, καὶ ἀρετὴν ἀφ' ἐαυτῶν με-
τερχόμενοι. Εἰ δὲ μὴ ἀφ' ἐαυτῶν, μηδὲ ἐξουσίαν ἔχοντες,
οὔτι' εἰς γέενναν ἀμαρτάνοντες ἐμπεσοῦμεθα, οὔτε βασιλείας
κατορθοῦντες ἐπιτευξόμεθα. Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἐστὶ τό, «Ἐφ'
10 ἐαυτοῦ οὐ δύναται ποιεῖν οὐδέν», ἢ διὸ οὐδὲν ἐναντίον τῷ
Πατρὶ, οὐδὲν ἀλλότριον, οὐδὲν ξένον, ὃ μάλιστα τὴν ἰσότητα
ἐνδεικνυμένου καὶ τὴν πολλὴν συμφωνίαν. ἐστί.

Καὶ τίνας ἔνεκεν οὐκ εἶπεν, διὸ οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ,
ἀλλ' διὸ «οὐ δύναται»; Ἴνα κἀντιεῦθεν δείξῃ πάλιν τὸ ἀ-
15 παράλλακτον καὶ τὴν ἀκρίθειαν τῆς ἰσότητος. Οὐ γὰρ ἀσθένειαν
αὐτοῦ κατηγορεῖ τὸ ρῆμα, ἀλλὰ καὶ πολλὴν αὐτοῦ τὴν
δύναμιν μαρτυρεῖ. Ἐπεὶ καὶ ἀλλαγῶς περὶ τοῦ Πατρὸς
φησὶν ὁ Παῦλος· «Ἴνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν
οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν». Καὶ πάλιν «Εἰ ἀρνησόμεθα,
20 ἐκεῖνος πιστὸς μένει ἀρνήσασθαι ἐαυτὸν οὐ δύναται». Καὶ οὐ
δήπου τοῦτο τό, «Ἀδύνατον», δηλωτικὸν ἀσθενείας, ἀλλὰ δυ-
νάμεώς ἐστι καὶ δυνάμεως ἀφάτου. Ὁ οὖν λέγει, τοῦτο
ἐστὶ Πάντων ἀνεπίδεκτος ἢ οὐσία ἐκείνη τῶν τοιούτων ἐ-
στίν. Ὡσπερ γὰρ διὰ λέγωμεν καὶ ἡμεῖς, ἀδύνατον τὸν
25 Θεὸν ἀμαρτεῖν, οὐκ ἀσθένειαν αὐτοῦ κατηγοροῦμεν, ἀλλὰ ἀρ-
ρητόν τινα δύναμιν αὐτοῦ μαρτυροῦμεν, οὔτω δὴ καὶ αὐτὸς
διὰ εἶπη, «οὐ δύναμαι ἀπ' ἐμαντοῦ ποιεῖν οὐδέν», τοῦτο

15. Ἰω. 10, 18.

16. Ἐβρ. 6, 18.

17. Β' Τιμ. 2, 12.

σίαν πάλιν νὰ τὴν πάρω. Καὶ κανεὶς δὲν μοῦ τὴν ἀφαιρεῖ ἀλλ' ἐγὼ ἀπὸ μόνος μου τὴν θυσιάζω»¹⁵. Βλέπεις ὅτι ἔχει ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου καὶ ὅτι ἔκαμεν ἀπὸ μόνος του τὴν τὴν τὴν οἰκονομίαν;

Καὶ διατί ὁμιλῶ περὶ τοῦ Χριστοῦ; Ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, τῶν ὁποίων δὲν ἤμπορεῖ νὰ γίνῃ τίποτε εὐτελέστερον, πολλὰ πράγματα κάμνομεν ἀπὸ μόνοι μας, ἀφοῦ καὶ τὴν κακίαν ἀπὸ μόνοι μας προτιμοῦμεν καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπὸ μόνοι μας ἀσκοῦμεν. Ἐὰν ὅμως δὲν τὰ κάμνωμεν ἀπὸ μόνοι μας, οὔτε ἔχωμεν ἐξουσίαν, τότε δὲν θὰ ριφθοῦμεν εἰς τὴν γέενναν, ἐὰν ἀμαρτάνωμεν, οὔτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν θὰ ἐπιτύχωμεν, ἐὰν τὸ κατορθώσωμεν. Δὲν σημαίνει λοιπὸν τίποτε ἄλλο τὸ «Δὲν δύναμαι νὰ κάμνω τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ», παρὰ ὅτι δὲν ἤμπορῶ νὰ κάμνω τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα, οὔτε ξένον πρὸς αὐτόν, πράγμα πού ἀποδεικνύει μάλιστα τὴν ἰσότητα καὶ τὴν μεγάλην συμφωνίαν.

Καὶ διατί δὲν εἶπεν, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε τὸ ἀντίθετον, ἀλλ' εἶπεν «Δὲν δύναται»; Διὰ νὰ δείξῃ καὶ μὲ αὐτὸ πάλιν τὴν ἀμετάβλητον καὶ ἀκριβῆ ἰσότητα. Διότι ἡ λέξις δὲν φανερῶνει τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλ' ἀντιθέτως μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην του δύναμιν. Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει ὁ Παῦλος περὶ τοῦ Πατρὸς: «Ἴνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταβλήτων, διὰ τῶν ὁποίων εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποδειχθῇ ὁ Θεὸς ψεύστης»¹⁶. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν: «Ἐὰν ἡμεῖς ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος μένει πιστός, διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀρνηθῇ τὸν ἑαυτόν του»¹⁷. Καὶ ἡ λέξις «Ἀδύνατον» δὲν σημαίνει ἀδυναμίαν, ἀλλὰ δύναμιν καὶ μάλιστα ἀσύγκριτον. Ἐκεῖνο λοιπὸν πού ἐννοεῖ, εἶναι τὸ ἐξῆς: Ἐκείνη ἡ οὐσία δὲν ἤμπορεῖ νὰ συγκριθῇ μὲ τὰ παρόντα πράγματα. Διότι ὅπως καὶ ἡμεῖς, ὅταν λέγωμεν, ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀμαρτάνῃ ὁ Θεός, δὲν ἐννοοῦμεν τὴν ἀδυναμίαν του, ἀλλὰ μαρτυροῦμεν κάποιον ἀναντίρρητον δύναμίν του, ἔτσι καὶ ὁ Χριστός, ὅτα λέγῃ, «Δὲν δύναμαι νὰ κάμνω τίποτε ἀπὸ

λέγει, διτι Ἀδύνατον καὶ ἀνεγκχώρητόν ἐστιν ἐμὲ ποιῆσαί τι ἐναντίον τῷ Πατρί.

Καὶ ἵνα μάθῃς διτι τοῦτό ἐστι τὸ λεγόμενον, τὰ ἐξῆς ἐπελ-
θόντες, ἴδωμεν τίσι ψηφίζεται ὁ Χριστός· πότερον τοῖς
5 παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν, ἢ τοῖς παρ' ὑμῖν. Σὺ μὲν γὰρ φῆς
τὴν ἐξουσίαν ἀναιρεῖν τὸ ρῆμα, καὶ τὴν προσήκουσαν αὐθεν-
τίαν αὐτοῦ καὶ τὴν δύναμιν ἀσθενῆ δεικνύναι· ἐγὼ δὲ λέγω
διτι τὴν ἰσότητα καὶ τὸ ἀπαράλλακτον καὶ τὸ ὡσανεὶ ἐκ μιᾶς
γνώμης καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως γινόμενον ἐμφαίνει τοῦ-
10 το. Οὐκοῦν αὐτὸν ἐρώμεθα τὸν Χριστὸν καὶ ἴδωμεν δι' ὧν
φησιν ἐξῆς, πότερον πρὸς τὴν σὴν ὑπόνοιαν ἢ πρὸς τὴν ἡ-
μετέραν ἐρμηνεύει τὰ εἰρημένα. Τί οὖν φησιν; «Ἄ γὰρ
ἂν ὁ Πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ».

Εἶδες πῶς πρόρριζον ἀνεῖλε τὸ ὑμέτερον καὶ τὰ εἰρη-
15 μένα παρ' ἡμῶν ἐβεβαίωσεν; Εἰ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν ποιεῖ,
ἔσται οὐδὲ ὁ Πατὴρ ἀφ' ἑαυτοῦ τι ποιῶν, εἴ γε ὁμοίως αὐτῷ
πάντα ποιεῖ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, καὶ ἕτερον ἄτοπον ἔψε-
ται. Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, διτι ἂ εἶδε τὸν Πατέρα ποιῶντα ἐποίη-
σεν, ἀλλ', «Ἐὰν μὴ τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιῶντα», οὐ ποιεῖ,
20 τῷ παντὶ παρατείνων χρόνον τὸν λόγον· καὶ ἔσται καθ' ὑμᾶς
αἰεὶ τὰ αὐτὰ μανθάνων.

Εἶδες πῶς τὸ μὲν νόημά ἐστιν ὑψηλόν, ἢ δὲ ταπεινότη-
τοῦ ρήματος καὶ τοὺς λίαν ἀναιοχύντους καὶ μὴ βουλομένους
ἀναγκάζει φυγεῖν τὸ χαμαίζηλον καὶ σφόδρα τῆς ἀξίας ἐ-
25 κείνης ἀπᾶδον; Τίς γὰρ οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς
εἶπεῖν τὸν Υἱὸν καθ' ἐκάστην ἡμέραν μανθάνειν ἃ δεῖ ποι-
εῖν; Πῶς δὲ ἔσται ἐκεῖνο ἀληθές, τό, «Σὺ δὲ ὁ αὐτός εἰ,
καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι»; πῶς δέ, «Καὶ πάντα δι' αὐ-

τὸν ἑαυτὸν μου», ἐννοεῖ, ὅτι εἶναι ἄδύνατον καὶ ἀσυγ-
χώρητον εἰς ἐμέ, νὰ κάμω κάτι ἀντίθετον εἰς τὸν Πατέρα.

Καὶ διὰ νὰ καταλάβῃς, ὅτι αὐτὰ ἐννοεῖ, ἃς ἐξετάσωμεν τὰ
ἐπόμενα καὶ ἃς ἴδωμεν μὲ ποῖα ἐκ τῶν δύο συμφωνεῖ ὁ
Χριστός, μὲ ἐκεῖνα ποὺ εἶπαμεν ἡμεῖς, ἢ μὲ ἐκεῖνα ποὺ
ἰσχυρίσθης ἐσὺ. Ἐσὺ ἰσχυρίζεσαι δηλαδῆ, ὅτι ἡ λέξις ἀναι-
ρεῖ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτὸν αὐθεντίαν
καὶ ὅτι ἀποδεικνύει ἀσθενικὴν τὴν δύναμίν του. Ἐγὼ ὁμῶς
λέγω, ὅτι σημαίνει τὴν ἰσότητά καὶ αὐτὸ ποὺ γίνεται ἀπα-
ράλλακτα καὶ σὰν ἀπὸ μίαν γνώμην καὶ ἀπὸ μίαν συμφωνίαν
καὶ δύναμιν. Ἄς ἐρωτήσωμεν λοιπὸν τὸν ἴδιον τὸν Χρι-
στὸν καὶ ἃς ἴδωμεν μὲ ὅσα λέγει παρακάτω, ἂν ἐρμηνεύῃ
τὰ λόγια του σύμφωνα μὲ τὴν ἰδικήν σου ἢ μὲ τὴν ἰδικήν
μας ἄποψιν. Τί λέγει λοιπὸν; «Αὐτὰ ποὺ κάμνει ὁ Πατήρ,
αὐτὰ κάμνει ἐπίσης καὶ ὁ Υἱός».

Εἶδες πῶς ἀνήρεσεν ἀπὸ τὴν ρίζαν τὴν ἰδικήν σου γνώ-
μην καὶ ἐβεβαίωσε τὴν ἰδικήν μας; Διότι ἂν δὲν κάμνη
τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, οὔτε καὶ ὁ Πατήρ ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τί-
ποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, ἂν βεβαίως κάμνει τὰ πάντα ὁμοίως μὲ
τὸν Υἱόν. Διότι, ἂν τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἔτσι, τότε θ' ἀκο-
λουθήσῃ καὶ ἄλλο ἄτοπον. Διότι δὲν εἶπεν, ὅτι ἔκαμεν ἐ-
κεῖνα ποὺ εἶδε νὰ κάμνη ὁ Πατήρ, ἀλλὰ ὅτι «Ἐὰν δὲν
βλέπῃ νὰ τὰ κάμνη ὁ Πατήρ», δὲν τὰ κάμνει καὶ αὐτός,
παρατείνων τὸν λόγον εἰς ὄλον τὸν χρόνον. Καὶ κατὰ τὴν
γνώμην μας τὰ ἴδια πάντοτε μανθάνει.

Εἶδες πῶς τὸ μὲν νόημα εἶναι ὑψηλόν, ἢ ὅτι ἀπλότης
τοῦ λόγου ἀναγκάζει καὶ τοὺς πολὺ ἀναισχύντους καὶ τοὺς
ἰσχυρογνώμονας ν' ἀποφεύγουν τὴν εὐτέλειαν καὶ κάθε
τί ποὺ δὲν ἀρμόζει μὲ τὴν ἀξίαν ἐκείνου; Διότι, ποῖος εἶναι
τόσον ἄθλιος καὶ δυστυχής, ὥστε νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ὁ Υἱὸς
μανθάνει κάθε ἡμέραν ἐκεῖνα ποὺ πρέπει νὰ κάμνη; Καὶ
πῶς εἶναι ἀληθινὸν ἐκεῖνο ποὺ λέγει ὁ Προφήτης, «Σὺ εἶ-
σαι ὁ ἴδιος καὶ τὰ ἔτη σου δὲν θὰ ὀλιγοστεύσουν»;¹⁸ καὶ
πῶς εἶναι ἐπίσης ἀληθινὸν τό, «Καὶ ὅλα ἔγιναν ἀπὸ αὐτὸν

τοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», εἴ γε τὰ
 μὲν ὁ Πατήρ ποιεῖ, τὰ δὲ αὐτὸς ὁρῶν μιμεῖται; Ὅρας ὅτι
 καὶ ἐκ τῶν ἄνωθεν εἰρημένων καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λε-
 γθέντων δείκνυται τῆς αὐθεντίας ἢ ἀπόδειξις; Εἰ δὲ τα-
 5 πεινότερον προάγει τῶν ρημάτων ἓνια, μὴ θαυμάσης. Ἐ-
 πειδὴ γὰρ ἐδίωκον αὐτόν, τὰ ὑψηλὰ ἀκούσαντες, καὶ ἀντίθεον
 εἶναι ἐνόμιζον, ὀλίγον καθυφείς διὰ τῶν ρημάτων μόνων,
 πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα ἀνάγει τὸν λόγον· εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ
 ταπεινά, ποικίλλων αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν, ὥστε εὐπαράδε-
 10 κτιον γενέσθαι καὶ τοῖς ἀγνώμοσι.

Σκόπει δὲ Εἰπών, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται καὶ γὰρ
 ἐργάζομαι», καὶ ἀποφήνας ἴσον ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, πάλιν λέ-
 γει «Οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν ὁ Υἱὸς οὐδέν, ἐὰν μὴ
 τι βλέπη τὸν Πατέρα ποιῶντα». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλό-
 15 τερον· Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως
 ποιεῖ»· πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον· «Ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱ-
 ὸν καὶ πάντα δείκνυσι αὐτῷ, ἃ αὐτὸς ποιεῖ, καὶ μείζονα
 τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα». Εἶδες ὅσον πάλιν τὸ ταπεινόν;
 Εἰκότως. Ὁ γὰρ ἔφθην εἰπών, καὶ λέγων οὐ παύσομαι,
 20 τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ· διτι ἤνίκα ἂν λέγη τι χαμαιζηλον καὶ τα-
 πεινόν, μεθ' ὑπερβολῆς αὐτὸ τίθησιν, ἵνα καὶ τοὺς ἀγνώ-
 μονας ἢ τῶν ρημάτων εὐτέλεια πείσῃ μετ' εὐσεβοῦς διανοί-
 ας δέξασθαι τὰ νοήματα.

Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἐννόησον πῶς ἄτιπον τὸ εἰρη-
 25 μένον, ἀπ' αὐτῶν τῶν ρημάτων γυμνάζων. Ὅταν γὰρ εἶπη,
 «Καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ ἔργα», εὐρεθήσεται πολ-
 λὰ μηδέπω μαθών, ὅπερ οὐδὲ περὶ ἀποσιόλων ἔστιν εἰπεῖν.
 Τοῦ γὰρ Πνεύματος ἅπαξ λαβόντες τὴν χάριν, ἀθρόον πάν-

καὶ χωρὶς αὐτὸν δὲν ἔχει γίνεαι τίποτε», ἐὰν αὐτὰ μὲν ἔκαμνεν ὁ Πατήρ, ὁ δὲ Υἱὸς μιμεῖται βλέπων; Βλέπεις ὅτι καὶ ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν εἰς τὰ προηγούμενα καὶ ὅσα ἔχουν λεχθῆ μετὰ ἀποδεικνύεται ἡ αὐθεντία του; Ἐὰν δὲ μερικὰς φορὰς ὁμιλῆ ἀπλούστερον, μὴ ἀπορήσης. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὸν κατεδίωκαν, ὅταν ἤκουσαν νὰ ὁμιλῆ περὶ ὑψηλῶν πραγμάτων καὶ ἐνόμισαν ὅτι εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἔκαμνεν ἀπλούστερον τὸν λόγον, ἔπειτα τὸν ἀναβιβάζει πάλιν εἰς τὰ ὑψηλὰ καὶ ἐν συνεχείᾳ πάλιν τὸν ἀπλουστεύει, ποικίλλων τὴν διδασκαλίαν του, ὥστε νὰ γίνεαι εὐχαρίστως δεκτὴ ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς.

Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ. Ἄφοῦ εἶπεν εἰπεῖ· «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι» καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἐπαναλαμβάνει· «Δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμνη τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν δὲν βλέπῃ τὸν Πατέρα νὰ κάμνη». Καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς ὑψηλοτέραν ἐννοίαν· «Διότι ὅτι κάμνει ἐκεῖνος καὶ ὁ Υἱὸς κάμνει ὁμοίως». Καὶ πάλιν εἰς τὰ ἀπλούστερα· «Ὁ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ τοῦ δεικνύει ὅλα ὅσα αὐτὸς κάμνει καὶ θὰ τοῦ δείξῃ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά». Εἶδες πῶς ἀπλουστεύει πάλιν τὸν λόγον; Καὶ δικαίως. Διότι μόλις πρὸ ὀλίγου εἶπα καὶ δὲν θὰ παύσω νὰ λέγω αὐτὸ πού θὰ ἐπαναλάβω τώρα. Ὅτι δηλαδὴ ὅταν ὁμιλῆ διὰ κάτι εὐτελὲς καὶ ταπεινόν, τὸ ἀναφέρει μὲ ὑπερβολήν, διὰ νὰ πείσῃ τοὺς ἀσεβεῖς ἢ ἀπλότους τῶν λόγων, ὅτι πρέπει νὰ δεχθοῦν τὰ νοήματα μὲ εὐσεβῆ διάνοιαν.

Ἄλλ' ἂν δὲν συμβαίνη αὐτό, κοίταξε πόσον εἶναι ἀνόητον αὐτὸ πού ἐλέχθη, τὸ ὁποῖον θὰ καταλάβῃς, ἐὰν ἐρευνήσῃς αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι, ὅταν λέγῃ, «Καὶ θὰ δείξῃ εἰς αὐτὸν μεγαλύτερα ἔργα ἀπὸ αὐτά», θὰ εὐρεθῆ, ὅτι ὑπάρχουν πολλά, πού δὲν ἔχει μάθει ἀκόμη, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἰποῦμεν οὔτε διὰ τοὺς Ἀποστόλους. Διότι οὔτοι ἀφοῦ ἔλαβαν ἅπαξ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅλα πλέον τὰ ἤξευραν καὶ ἠμποροῦσαν

τα καὶ ἤδεσαν καὶ ἐδύναντο ἐκεῖνοι, ἅπερ καὶ εἰδέναι αὐτοὺς καὶ δύνασθαι ἔδει. Οὗτος δὲ εὐρεθήσεται πολλὰ ὧν εἰδέναι ἐχρῆν, μηδέπω μαθὼν. Καὶ τί τοῦτου γένοιτ' ἂν ἀτιπώτερον; Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον, Ἐπειδὴ τὸν παράλυτον ἔσφιγξε, 5 μέλλει δὲ καὶ νεκρὸν ἐγείρειν, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, μονο-νουχὶ τοῦτο λέγων· Θαυμάζετε διὸ παράλυτον ἔσφιγξα; μείζονα τούτων ὄψεσθε.

Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπε, ταπεινότερον δὲ πῶς διέξει-σιν, ἵνα αὐτῶν παραμυθήσῃται τὴν μανίαν. Καὶ ἵνα μάθῃς 10 διὸ τὸ, «Δείξει», οὐ κυρίως εἴρηται, ἄκουσον τῶν ἐξῆς ὧν ἐπάγει πάλιν. «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ», φησὶν, «οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ». Καίτοι τὸ, «Οὐδὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν», τῷ, «Οὗς θέλει», ἐναντίον ἐστίν. Εἰ γὰρ οὗς θέλει, δύναται ἀφ' ἑ- 15 αυτοῦ ποιεῖν (τὸ γὰρ θέλειν, ἐξουσίας)· εἰ δὲ οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ οὐκ ἔτι οὗς θέλει. Τὸ μὲν γὰρ, «Ὡσπερ ὁ Πατήρ ἐγείρει» τῆς δυνάμεως δείκνυσι τὴν ἀπαραλλαξίαν· τὸ δέ, «Οὗς θέλει», τῆς ἐξουσίας τὴν ἰσότητα.

Ὅρας διὸ τὸ, «Οὐ δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν», οὐ τὴν 20 ἐξουσίαν ἀναιροῦντός ἐστιν, ἀλλὰ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ θελήματος ἐνδεικνυμένου; Οὕτω καὶ τὸ, «Δείξει αὐτῷ», νόησον. Καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησὶν «Ἐγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Καὶ πάλιν, δεικνύς διὸ οὐκ ἐνέργειαν δεχόμενος ποιεῖ, «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις», 25 φησί, «καὶ ἡ ζωή». Εἶτα ἵνα μὴ λέγῃς, διὸ νεκροὺς μὲν ἐγείρει οὗς θέλει, καὶ ζωοποιεῖ, τὰ δὲ ἄλλα οὐχ οὕτω ποιεῖ, προλαβὼν πᾶσαν ἀπέκλεισεν ἀντιλογίαν τοιαύτην, εἰπὼν «Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῆ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»· δηλῶν

19. Ἰω. 6, 39.

20. Ἰω. 11, 25.

ὅλα νὰ τὰ κάμουν, ὅσα ἔπρεπε καὶ νὰ ξεύρουν καὶ νὰ ἤμποροῦν. Ὁ δὲ Χριστὸς θ' ἀποκαλυφθῆ, ὅτι ἀκόμη δὲν εἶχε μάθει πολλά, ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ. Καὶ τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ γίνῃ περισσότερο ἄτοπον ἀπὸ αὐτό; Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ πὺ ἐλέχθη; Ἐπειδὴ ἐθεράπευσε τὸν παραλυτικόν, πρόκειται δὲ ν' ἀναστήσῃ καὶ νεκρόν, διὰ τοῦτο ὠμίλησεν ἔτσι, σὰν νὰ ἔλεγε. Θαυμάζετε, διότι ἐθεράπευσα τὸν παραλυτικόν; θὰ ἰδῆτε μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά.

Ἄλλὰ δὲν ὠμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, κάπως ἀπλούστερα ὅμως διεπραγματεύθη τὸ θέμα, διὰ νὰ κατασιγάσῃ τὴν μανίαν των. Καὶ διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι τὸ «θὰ δείξῃ» δὲν ἔχει λεχθῆ κυριολεκτικά, ἄκουσε αὐτὰ πὺ προσθέτει: «Διότι ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκείνους πὺ θέλει ζωοποιεῖ». Καὶ ὅμως τὸ «Δὲν δύναται νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ», εἶναι ἀντίθετον μὲ τὸ «Ἐκείνους πὺ θέλει». Διότι, ἐὰν ζωοποιῆ ἐκείνους πὺ θέλει, τότε δύναται νὰ τὸ κάμῃ ἀφ' ἑαυτοῦ (διότι τὸ θέλει σημαίνει δύναται), ἐὰν πάλιν δὲν δύναται ἀφ' ἑαυτοῦ, τότε δὲν ἤμπορεῖ νὰ ζωοποιῆ ἐκείνους πὺ θέλει. Διότι τὸ μὲν, «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει», δεικνύει τὴν ἰσότητά τῆς δυνάμεως, τὸ δὲ, «Ἐκείνους πὺ θέλει», τὴν ἰσότητά τῆς θελήσεως.

Βλέπεις ὅτι τὸ «Δὲν δύναται νὰ κάμῃ ἀφ' ἑαυτοῦ» δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐξουσίαν, ἀλλ' ἀποδεικνύει τὴν ἰσότητά τῆς δυνάμεως καὶ τῆς θελήσεως; Ἔτσι πρέπει νὰ ἐννοήσῃς καὶ τὸ «θὰ δείξῃ εἰς αὐτόν». Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει: «Ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»¹⁹. Καὶ πάλιν διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἐνεργεῖ χωρὶς νὰ λαμβάνῃ δύναμιν, λέγει: «Ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή»²⁰. Ἐπειτα, διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζεσαι, ὅτι ἀνασταίνει νεκροὺς ἐκείνους πὺ θέλει καὶ ζωοποιεῖ, τὰ δὲ ἄλλα δὲν τὰ κάμνει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀπέκλεισεν ἐκ τῶν προτέρων αὐτὴν τὴν ἀντιλογίαν, εἰπὼν: «Διότι ἐκεῖνα πὺ κάμνει ἐκεῖνος, αὐτὰ ὁμοίως κάμνει καὶ ὁ Υἱός», δηλώνων ὅτι ὅλα ὅσα κάμνει ἐ-

ὅτι καὶ πάντα ἃ ἐκεῖνος, καὶ οὕτως ὡς ἐκεῖνος ποιεῖ· καὶ νεκρῶν εἶπης, ἀνάστασιν καὶ σωμάτων διάπλασιν καὶ ἁμαρτημάτων ἄφεσιν καὶ ἀλλοτιοῦν, ὁμοίως ἐργάζεται τῷ γεγεννηκότι.

5 5. Ἀλλ' οὐδενὶ τούτων προσέχουσιν οἱ τῆς ἑαυτῶν ἀμελοῦντες σωτηρίας· τοσοῦτον κακὸν τὸ προεδρίας ἐρᾶν. Τοῦτο τὰς αἱρέσεις ἔτεκε, τοῦτο τὴν τῶν Ἑλλήνων ἐβεβαίωσεν ἀσέβειαν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἠθέουλετο διὰ τῆς κρίσεως τοῦ κόσμου νοηθῆναι τούτου· ἐκεῖνοι δὲ
10 ταῦτα ἀφέντες, καὶ ἀπαξιώσαντες διὰ ταύτης ἐλθεῖν τῆς διδασκαλίας, εἰέραν ἔτεμον ἑαυτοῖς ὁδόν· διὸ καὶ τῆς οὐσης ἐξέπεσον. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰουδαῖοι οὐκ ἐπίστευσαν, δόξαν παρ' ἀλλήλων λαμβάνοντες καὶ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ δόξαν οὐ ζητοῦντες.

15 Ἀλλ' ἡμεῖς, ἀγαπητοί, τοῦτο φεύγωμεν τὸ νόσημα μετ' ὑπερβολῆς καὶ σπουδῆς ἀπάσης. Καὶ γὰρ μυρία κατορθώματα ἔχωμεν, πάντα ἱκανῆ διαλύσαι τῆς κενοδοξίας ἢ λύμῃ. Εἰ τοίνυν ἐπαίνων ἐρῶμεν, τοὺς παρὰ τῷ Θεῷ ζητῶμεν ἐπαίνους. Ὁ μὲν γὰρ παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἔπαινος, οἷος
20 ἂν ἦ, ὁμοῦ τε ἐφάνη καὶ ἀπόλειτο· καὶ μὴ ἀπόληται, τὸ κέρδος οὐδὲν ἡμῖν ἤνεγκε καὶ ἀπὸ κρίσεως δὲ γίνεται διεφθαρμένης πολλάκις. Τί γὰρ θαυμασιὸν ἢ παρὰ ἀνθρώπων ἔχει δόξα, ἧς καὶ ὀρχούμενοι ἀπολαύουσι νέοι καὶ διεφθαρμένοι γυναιῖκες καὶ πλεονέκται καὶ ἄρπαγες; Ὁ δὲ παρὰ τοῦ Θεοῦ
25 θαυμαζόμενος οὐ μετὰ τούτων, ἀλλὰ μετὰ τῶν ἁγίων ἐκείνων θαυμάζεται, τῶν προφητῶν λέγω, τῶν ἀποστόλων, τῶν ἀγγελικῶν ἐπιδειξαμένων βίον.

Εἰ δὲ τὸ περιάγειν ὄχλους καὶ τὸ ἀποβλέπεσθαι ποθοῦμεν, ἐξετάσωμεν αὐτὸ καθ' ἑαυτό, καὶ οὐδενὸς ἄξιον εὐροήσο-

κεῖνος καθ' ὅμοιον τρόπον τὰ κάμνει καὶ αὐτός, δηλαδὴ ἀνάστασιν νεκρῶν, διάπλασιν σωμάτων, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ὅ,τι δῆποτε ἄλλο κάμνει ὁ Πατήρ, τὸ ἴδιο κάμνει καὶ αὐτός.

5. Ἄλλὰ δὲν προσέχουν κανὲν ἀπὸ αὐτὰ ἐκεῖνοι ποὺ παραμελοῦν τὴν σωτηρίαν τους. Διότι τόσον μεγάλο κακὸν εἶναι ἢ ἐπιθυμία τῆς ἐξουσίας. Αὐτὸ ἐγέννησε τὰς αἵρέσεις, αὐτὸ ἐβεβαίωσε τὴν ἀσέβειαν τῶν εἰδωλολατρῶν. Διότι ὁ μὲν Θεὸς ἠθέλησε τὰ ἀόρατα αὐτοῦ νὰ κατανοηθοῦν μετὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου τούτου. Ἐκεῖνοι ὅμως ἀφοῦ ἄφησαν αὐτὰ καὶ ἀπηξίωσαν ν' ἀκολουθήσουν αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν, ἤνοιξαν νέαν ὁδὸν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των. Δι' αὐτὸ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν ὁδόν. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐπίστευσαν, ἐπειδὴ ἐπεθύμουν τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ δὲν ἐζήτουν τὴν δόξαν, ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν.

Ἄλλ' ἡμεῖς, ἀγαπητοί, ἄς ἀποφεύγωμεν αὐτὸ τὸ νόσημα μὲ κάθε προσπάθειαν καὶ φροντίδα. Διότι καὶ ἂν ἄπειρα μετ' εὐσεβείας κατορθώσωμεν, ὁ ὄλεθρος τῆς κενοδοξίας εἶναι ἰκανὸς νὰ τὰ διαλύσῃ ὅλα. Ἐὰν λοιπὸν ἐπιθυμοῦμεν ἐπαίνους, ἄς ζητοῦμεν ἐκείνους, ποὺ ὑπάρχουν εἰς τὸν Θεόν. Διότι ὁ ἔπαινος τῶν ἀνθρώπων, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι, ἀμέσως ἐμφανίζεται καὶ ἐξαφανίζεται. Καὶ ἂν δὲν ἐξαφανίζεται, τὸ κέρδος ποὺ μᾶς παρέχει εἶναι μηδαμινὸν καὶ πολλὰς φορές προέρχεται ἀπὸ διεφθαρμένην κρίσιν. Διότι, τί ἀξιοθαύμαστον ἔχει ἢ δόξα, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, τὴν ὁποίαν ἀπολαύουν οἱ νέοι χορεύοντες, αἱ διεφθαρμέναι γυναῖκες, οἱ πλεονέκται καὶ οἱ ἄρπαγες; Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἐπαινεῖται ἀπὸ τὸν Θεόν, δὲν ἐπαινεῖται ἀπὸ αὐτοῦς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς ἁγίους ἐκείνους καὶ ἐννοῶ τοὺς Προφήτας καὶ τοὺς Ἀποστόλους οἱ ὁποῖοι ἔζησαν ἀγγελικὴν ζωὴν.

Ἐὰν δέ, τὸ νὰ ἐπιθυμοῦμεν νὰ μᾶς περικυκλώνη καὶ τὸ νὰ μᾶς θαυμάζῃ ὁ ὄχλος, ἐξετάσωμεν αὐτὸ εἰς τὴν οὐσίαν του, θὰ εὕρωμεν ὅτι δὲν ἀξίζει καθόλου. "Ἄν δὲ γε-

μεν ὄν. "Ὅλως δέ, εἰ καὶ ὄχλον ἐρᾶς, ἐφέλκου τὸν δῆμον
 τῶν ἀγγέλων καὶ γίνου φοβερός δαίμοσι καὶ τῶν ἀνθρωπί-
 νων οὐδένα ποιήσῃ λόγον· ἀλλὰ πάντα οὕτω καταπαιήσεις
 τὰ λαμπρά, ὡς βόρβορον καὶ πηλόν· καὶ ὄψει τότε σαφῶς,
 5 ὅτι οὐδὲν οὕτω παρασκευάζει ψυχὴν ἀσχημονεῖν, ὡς τὸ δό-
 ξης ἐρᾶν. Οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ταύτης ἐρῶντα μὴ
 ζῆσαι βίον ἐστιαυρωμένον· ὥσπερ οὖν οὐκ ἔστι παιήσαντα
 ταύτην μὴ τὰ πλείονα τῶν παντῶν καταπαιῆσαι. Ὁ γὰρ ταύτης
 περιγενόμενος, καὶ φθόνου καὶ φιλοχρηματίας καὶ πάντων
 10 περιέσται τῶν χαλεπῶν νοσημάτων.

Καὶ πῶς αὐτῆς περιεσόμεθα, φησὶν; "Ἄν πρὸς τὴν ἄλ-
 λην ἴδωμεν δόξαν τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν, ἧς ἐκβάλλειν ἡμᾶς
 αὕτη διάζεται. Ἐκείνη γὰρ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ λαμπροὺς καὶ
 μεθ' ἡμῶν πρὸς τὴν μέλλουσαν συναποδημεῖ ζωὴν καὶ πά-
 15 σης ἡμᾶς ἐλευθεροῖ δουλείας σαρκικῆς, ἣ μετὰ πολλῆς ἀ-
 θλιότητος δουλεύομεν νῦν, ὄλους ἑαυτοὺς τῇ γῆ καὶ τοῖς
 ταύτης ἐκδόντες πράγμασι. Κἂν εἰς ἀγορὰν ἐμβάλης· κἂν
 εἰς οἰκίαν εἰσέλθῃς· κἂν εἰς τὰς ὁδοὺς· κἂν εἰς τοὺς σταθμοὺς
 κἂν εἰς τὰ καταγώγια· κἂν εἰς τὰ πανδοχεῖα· κἂν εἰς πλοῖον
 20 κἂν εἰς νῆσον· κἂν εἰς τὰ βασίλεια· κἂν εἰς τὰ δικαστήρια
 κἂν εἰς βουλευτήρια, πανταχοῦ τῶν παρόντων καὶ τῶν βιω-
 τικῶν πραγμάτων ὄψει τὴν φροντίδα, καὶ ἕκαστον ὑπὲρ τού-
 των κοπιόμενον, τοὺς τε ἀπόντας, τοὺς τε ἐπιόντας, τοὺς ἀ-
 ποδημοῦντας, τοὺς τε μένοντας, τοὺς πλέοντας, τοὺς γεωρ-
 25 γοῦντας, τοὺς ἐν τοῖς ἀγροῖς, τοὺς ἐν τοῖς πόλεσι, πάντας
 ἀπλῶς.

Τίς οὖν ἡμῖν ἐλπίς σωτηρίας ἔσται, διὰ τὴν γῆν οἰ-
 κοῦντες τοῦ Θεοῦ, μὴ τὰ τοῦ Θεοῦ φρονοῦμεν, ἀλλὰ κελευ-
 σθέντες εἶναι ξένοι τῶν ἐνταῦθα, ξένοι τῶν οὐρανῶν ὄμεν,

νικὰ ἐπιθυμῆς τὸν ὄχλον, νὰ προσελκύσης τὸ πλεῖθος τῶν ἀγγέλων καὶ νὰ γίνῃς φοβερός εἰς τοὺς δαίμονας καὶ νὰ μὴ ὀμιλῆς καθόλου διὰ τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλὰ ὅλα ὅσα φαίνονται λαμπρά, νὰ τὰ καταπατήσης σὺν νὰ εἶναι βόρβορος καὶ πηλός. Καὶ τότε θὰ ἰδῆς καθαρά, ὅτι τίποτε δὲν ἐτοιμάζει τὴν ψυχὴν ν' ἀσχημονῇ τόσον, ὅσον ἡ ἐπιθυμία τῆς δόξης. Διότι δὲν εἶναι δυνατόν, ἐκεῖνος ποὺ ἀγαπᾷ τὴν δόξαν νὰ μὴ ζήσῃ ζωὴν γεμάτην ἀπὸ βάσανα, ὅπως δὲν εἶναι δυνατόν, ἐκεῖνος ποὺ τὴν περιεφρόνησε, νὰ μὴ περιφρονησῇ καὶ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ πάθη. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ξεπερνᾷ τὴν κενοδοξίαν, θὰ εἶναι ἀνώτερος καὶ ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ ἀπὸ τὴν φιλοχρηματίαν καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ βαρύτερα νοσήματα.

Καὶ θὰ ἐρωτήσης· πῶς θὰ τὴν ξεπεράσωμεν; Ἄν ἀποβλέψωμεν πρὸς τὴν ἄλλην δόξαν, δηλαδὴ τὴν ἐπουράνιον, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ ἐπίγειος προσπαθεῖ νὰ μᾶς ἐκδιώξῃ. Διότι ἐκείνη ἡ δόξα καὶ τὴν ἐδῶ ζωὴν μας λαμπρύνει καὶ μᾶς ἀκολουθεῖ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν καὶ μᾶς ἐλευθερώνει ἀπὸ κάθε δουλείαν τῆς σαρκός, εἰς τὴν ὁποίαν δουλεύομεν τώρα ἀθλίως, παραδώσαντες τοὺς ἑαυτοὺς μας εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὰ ἐπίγεια πράγματα. Εἴτε μεταβῆς εἰς τὴν ἀγοράν, εἴτε εἰσέλθῃς εἰς οἰκίαν, εἴτε εὐρεθῆς εἰς τὰς ὁδοὺς, εἴτε εἰς τοὺς σταθμούς, εἴτε εἰς τὰ καταγώγια, εἴτε εἰς τὰ πανδοχεῖα, εἴτε εἰς πλοῖον, εἴτε εἰς νῆσον, εἴτε εἰς τὰ ἀνάκτορα, εἴτε εἰς τὰ δικαστήρια, εἴτε εἰς τὰ βουλευτήρια, παντοῦ θὰ ἰδῆς τὴν φροντίδα διὰ τὰ παρόντα καὶ τὰ βιωτικὰ πράγματα καὶ τὸν καθέναν νὰ κοπιάζῃ δι' αὐτὰ καὶ τοὺς ἀπόντας καὶ τοὺς παρόντας, τοὺς ἀποδημοῦντας καὶ τοὺς μένοντας, τοὺς ταξιδεύοντας, τοὺς γεωργούς, τοὺς ἀγρότας, τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ γενικὰ ὅλους.

Ποία σωτηρία λοιπὸν θὰ εἶναι δι' ἡμᾶς, ὅταν, ἐνῶ κατοικοῦμεν τὴν γῆν τοῦ Θεοῦ, δὲν σκεπτόμεθα τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐνῶ ἔχομεν διαταχθῆ νὰ εἴμεθα ξένοι πρὸς τὰ ἐπίγεια, εἴμεθα ξένοι πρὸς τοὺς οὐρανοὺς καὶ πολῖται τοῦ

καὶ τῶν ἐνταῦθα πολῖται; Τί ταύτης τῆς ἀναισθησίας χειρὸν
 γένοιτ' ἄν, διὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ τῆς κρίσεως, τὰ τῆς
 βασιλείας ἀκούοντες, τοὺς ἐπὶ τοῦ Νῶε μιμώμεθα καὶ τοὺς
 ἐν Σοδόμοις, τῇ πείρᾳ τῶν πραγμάτων μένοντες πάντα μα-
 5 θεῖν; Καίτοι γε διὰ τοῦτο πάντα ἐκεῖνα γέγραπται, ἵνα εἴ-
 τις τοῖς μέλλουσι ἀπιστεῖ, ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων σαφῆ
 λάβῃ καὶ περὶ τῶν μελλόντων τὴν ἀπόδειξιν.

Ταῦτα οὖν ἐννοοῦντες, καὶ τὰ παρεληλυθότα καὶ τὰ
 μέλλοντα μικρὸν γοῦν ἀναπνεύσωμεν τῆς χαλεπῆς ταύτης
 10 δουλείας, καὶ τινα καὶ τῆς ψυχῆς ποιησώμεθα λόγον, ἵνα
 καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

κόσμου; Τί χειρότερον ἤμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν, ὅταν, ἂν καὶ ἀκούομεν κάθε ἡμέραν περὶ τῆς κρίσεως καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, μιμούμεθα αὐτοὺς ποὺ ἔζησαν εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Νῶε καὶ τοὺς κατοίκους τῶν Σοδόμων, περιμένοντες νὰ τὰ μάθωμεν ὅλα ἀπὸ τὴν πείραν τῶν πραγμάτων; Καὶ ὅμως δι' αὐτὸ ἔχουν γραφῆ ὅλα ἐκεῖνα, ὥστε, ἂν κανεὶς ἀπιστῇ διὰ τὰ μέλλοντα, νὰ λάβῃ σαφῆ ἀπόδειξιν ἀπὸ ὅσα ἔχουν ἤδη γίνεαι καὶ περὶ τῶν μελλόντων.

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν αὐτὰ καθὼς καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα, ἅς ἀναπνεύσωμεν ὀλίγον ἀπὸ τὴν βαρεῖαν αὐτὴν δουλείαν καὶ ἅς ὁμιλήσωμεν ὀλίγον περὶ τῆς ψυχῆς διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ'.

Ἰω. 5,22 - 30

« Ὁ Πατήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς
5 τιμῶσι τὸν Πατέρα».

1. Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς σπουδῆς ἐν ἅπασιν, ἀγαπητοί. Καὶ γὰρ λόγον δώσομεν καὶ εὐθύνας ὑφέξομεν ἀκριβεῖς, καὶ ρημάτων καὶ πραγμάτων. Οὐ γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα ἔσθηκεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρα τις ἡμᾶς ἐνιεῦθεν
10 ἐκδέξεται ζωῆς κατὰστασις καὶ δικαιοηρίῳ παρασησόμεθα φοβεροῦ. «Δεῖ γὰρ ἡμᾶς παρασηῆναι ἔμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ», φησὶ Παῦλος, «ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, πρὸς ᾧ ἔπραξεν, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν». Τοῦτο τοίνυν τὸ δικαιοηρίον ἐννοῶμεν ἀεὶ καὶ οὕτω διὰ
15 παντὸς τοῦ χρόνου δυνησόμεθα εἶναι ἐν ἀρετῇ. Ὡσπερ γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς ἐκβαλὼν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθάπερ ἵππος τὸν χαλινὸν ἀπορρήξας, εἰς κρημνοὺς φέρεται. («Βεβηλοῦνται», γὰρ, φησὶν, «αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ»· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν τιθεῖς, ἐπήγαγεν· «Ἀνταναιρεῖται τὰ κρίματά σου
20 ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ»)· οὕτως ὁ διαπαντὸς τοῦτον ἔχων τὸν φόβον, σωφρόνως βαδιεῖται.

«Ἀναμιμνήσκου» γάρ, φησὶ, «τὰ ἔσχατά σου καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἁμαρτήσεις». Ὁ γὰρ ἀφείς ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα νῦν, οὕτως καθεδεῖται δικάζων τότε· ὁ ἀποθανὼν δι'
25 ἡμᾶς, οὕτως φανεῖται πάλιν κρίνων τὴν φύσιν ἅπασαν. «Ἐκ δευτέρου» γάρ, φησὶ, «χωρὶς ἁμαρτίας ὀφθήσεται τοῖς αὐτὸν ἐκδεχομένοις εἰς σωτηρίαν». Διὸ καὶ ἐνταῦθα ἔλεγεν·

1. Ἰω. 6, 23.

2. Β' Κορ. 5, 10.

3. Ψαλμ. 9, 27.

4. Σοφ. Σειρ. 7, 36

ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ΄.

Ἰω. 5,22 - 30

«Ὁ Πατήρ μου δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱὸν διὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα»¹.

1. Ἔχομεν μεγάλην ἀνάγκην, ἀγαπητοί μου, νὰ φροντίζωμεν δι' ὅλα. Διότι θὰ λογοδοτήσωμεν καὶ θὰ ἀναλάβωμεν μεγάλας εὐθύνας καὶ διὰ τοὺς λόγους μας καὶ διὰ τὰς πράξεις μας. Διότι τὰ πράγματά μας δὲν ἔχουν περιορισθῆ μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀλλὰ κάποια ἄλλη κατάσταση ζωῆς θὰ μᾶς ἀποσπάσῃ ἀπὸ ἐδῶ καὶ θὰ σταθῶμεν ἐνώπιον φοβεροῦ δικαστηρίου. Λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι ὅλοι ἡμεῖς πρέπει νὰ φανερωθῶμεν ἐνώπιον τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ λάβῃ ὁ καθένας ὅ,τι τοῦ ἀρμόζει δι' ὅσα ἔκαμε μὲ τὸ σῶμα του, εἴτε καλὸν εἴτε κακόν»². Αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ δικαστήριον ἃς σκεπτόμεθα διαρκῶς καὶ ἔτσι θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ εἴμεθα ἐνάρετοι πάντοτε. Διότι, ὅπως ἐκεῖνος πρὸ ἀποβάλλει ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὁδηγεῖται εἰς τὸν κρημνόν, σὰν τὸν ἵππον ποὺ ἔχει σπάσει τὸ καλινάρι του (διότι, λέγει ὁ Δαυΐδ, «Οἱ δρόμοι του ρυπαίνονται ὅλον τὸν καιρὸν» καὶ τοῦτο διότι «αἱ κρίσεις σου δὲν εἶναι πλέον παροῦσαι ἐνώπιον τοῦ προσώπου του»³), ἔτσι θὰ βαδίζῃ σωφρόνως ἐκεῖνος ποὺ ἔχει συνεχῶς αὐτὸν τὸν φόβον.

«Ἐνθυμήσου», λέγει, «τὰ τελευταῖα σου ἁμαρτήματα καὶ δὲν θὰ ἁμαρτήσης αἰωνίως»⁴. Διότι αὐτὸς ποὺ συγχωρεῖ τώρα τὰς ἁμαρτίας μας, ὁ ἴδιος θὰ κάθεται τότε διὰ νὰ μᾶς δικάσῃ. Ἐκεῖνος ποὺ ἀπέθανε χάριν ἡμῶν, ἐκεῖνος θὰ ἐμφανισθῆ πάλιν διὰ νὰ κρίνῃ ὅλην τὴν φύσιν. Διότι, διὰ δευτέραν φοράν θὰ ἐμφανισθῆ λέγει ὁ Ἀπόστολος «θὰ ἐμφανισθῆ ὄχι διὰ ζήτημα ἁμαρτίας εἰς ἐκείνους πρὸ τὸν ἀναμένουν διὰ τὴν σωτηρίαν τους»⁵. Δι' αὐτὸ εἶπεν ἐδῶ ὁ

5. Ἐβρ. 9, 28.

«Ὁ Πατήρ μου οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν ἔδωκε τῷ Υἱῷ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

Οὐκοῦν καὶ Πατέρα αὐτὸν προσερούμεν, φησὶν; Ἐπα-
 5 γε. Διὰ γὰρ τοῦτο εἶπε, «Τὸν Υἱόν», ἵνα μένοντα Υἱὸν τι-
 μῶμεν ὡς τὸν Πατέρα. Ὁ δὲ Πατέρα αὐτὸν λέγων οὐκ
 ἔτι τὸν Υἱὸν ὡς Πατέρα ἐτίμησεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν συνέχεεν.
 Ἐπεὶ τοίνυν εὐεργετούμενοι οἱ ἄνθρωποι, οὐχ οὕτω προσά-
 γονται ὡς τιμωρούμενοι, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε φοβερῶς,
 10 ἵνα κἄν ὁ φόβος εἰς τιμὴν ἑαυτοῦ ἐπισπάσῃται. «Πᾶσαν» δὲ
 διαν εἶπη, τοῦτο λέγει, διὸ καὶ τοῦ κολάζειν καὶ τοῦ τιμᾶν
 κύριός ἐστι καὶ ἑκάτερα ποιεῖν ὡς ἂν ἐθέλῃ. Τὸ δέ, «Ἐ-
 δωκεν», εἴρηται, ἵνα μὴ ἀγέννητον αὐτὸν ὑποπιεύῃς, μηδὲ
 δύο Πατέρας εἶναι νομίσης. Πάντα γὰρ ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ,
 15 ταῦτά ἐστι καὶ ὁ Υἱός, γεννηθεὶς καὶ μένων ἐν τῷ εἶναι
 Υἱός. Καὶ ἵνα μάθῃς διὸ τό, «Ἐδωκεν», ἴσον τῷ ἐγέννησεν,
 εἶναι, ἄκουσον ἐξ ἑτέρου τοῦτο αὐτὸ δηλούμενον. «Ὡσπερ
 γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ», φησὶν, «οὕτως ἔδωκε
 καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἐν ἑαυτῷ».

20 Τί οὖν; πρότερον αὐτὸν ἐγέννησε καὶ τότε ἔδωκε τὴν
 ζωὴν; Ὁ γὰρ διδούς, ὄντι τινὶ δίδωσιν. Οὐκοῦν ἦν τῆς ζω-
 ῆς χωρὶς γεννηθεὶς; Ἀλλὰ τοῦτο οὐδ' ἂν δαίμονες ὑποπιεύ-
 σαιεν· μετὰ γὰρ τῆς ἀσεβείας πολὺ καὶ τὸ ἀνόητον ἔχει.
 Ὡσπερ οὖν τό «Ἐδωκε ζωὴν», ἐγέννησεν αὐτὸν ζωὴν ἐ-
 25 στιν, οὕτω καὶ τὸ «Ἐδωκε κρίσιν», κριτὴν αὐτὸν ἐστιν ἐ-
 γέννησεν. Ἴνα γὰρ μή, ἀκούων διὸ αἴτιον ἔχει τὸν Πατέρα,
 παραλλαγὴν οὐσίας νομίσης, καὶ τιμῆς ἐλάττωσιν, αὐτὸς ἔρ-
 χεταιί σε κρίνων, τὴν ἰσότητα καὶ ἐντιεῦθεν δεικνύς. Ὁ γὰρ

Χριστός· «Ὁ Πατήρ μου δὲν κρίνει κανένα, ἀλλ' ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν, διὰ νὰ τιμοῦν ὁμοίως τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα».

Λοιπὸν, θὰ ἐρωτήσης, θὰ τὸν ὀνομάσωμεν καὶ Πατέρα; Καθόλου. Ἐλλωστε διὰ τοῦτο εἶπε, «Τὸν Υἱόν», ἵνα, ἐνῶ θὰ μένη Υἱός, τὸν τιμῶμεν ὅπως καὶ τὸν Πατέρα. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ λέγει αὐτὸν Πατέρα δὲν τιμᾷ πλέον τὸν Υἱόν ὅπως καὶ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ συγχέει τὸ πᾶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι, ὅταν εὐεργετοῦνται δὲν συμπεριφέρονται ἔτσι, ὅπως ὅταν τιμωροῦνται, διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ μὲ λόγια τόσο φοβερά, διὰ νὰ προκαλέσῃ ὁ φόβος τὴν τιμὴν ποὺ ὀφείλεται. Καὶ ὅταν λέγῃ, «πᾶσαν», ἐννοεῖ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ τιμωρῇ καὶ νὰ τιμᾷ καὶ νὰ κάμνῃ καὶ τὰ δύο, ὅπως θέλει. Τὸ δὲ «ἔδωκεν» ἔχει λεχθῆ, διὰ νὰ μὴ σοῦ περάσῃ ἀπὸ τὸν νοῦν ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀγέννητος, οὔτε νὰ νομίσης, ὅτι ὑπάρχουν δύο Πατέρες. Διότι, ὅτι εἶναι ὁ Πατήρ, εἶναι καὶ ὁ Υἱός, ὁ ὅποιος ἐγεννήθη καὶ παμένει Υἱός. Καὶ διὰ νὰ ἀντιληφθῆς ὅτι τὸ «ἔδωκεν» εἶναι ἴσον μὲ τὸ ἐγέννησεν, ἄκουσε πῶς τὸ καθιστᾷ φανερὸν μὲ ἄλλα λόγια. Διότι λέγει· «Ὅπως ὁ Πατήρ ἔχει μέσα του ζωὴν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱόν νὰ ἔχη μέσα του ζωὴν».

Τί συμβαίνει, λοιπὸν; Πρῶτα τὸν ἐγέννησε καὶ μετὰ τοῦ ἔδωσε ζωὴν; Διότι ἐκεῖνος ποὺ δίδει, δίδει εἰς κάποιον ποὺ ὑπάρχει. Ἐγεννήθη λοιπὸν χωρὶς ζωὴν; Ἄλλ' αὐτὸ δὲν θὰ ἤμποροῦσαν νὰ τὸ σκεφθοῦν οὔτε οἱ δαίμονες. Διότι μαζὶ μὲ τὴν μεγάλην ἀσέβειαν περιέχει καὶ ἀνοησίαν. Ὅπως λοιπὸν τὸ «ἔδωκε ζωὴν» σημαίνει ὅτι ἐγέννησεν αὐτὸν μὲ ζωὴν, ἔτσι καὶ τό, «ἔδωκε κρίσιν», σημαίνει ὅτι ἐγέννησεν αὐτὸν κριτὴν. Διότι, διὰ νὰ μὴ νομίσης, ὅταν ἀκούῃς ὅτι αὐτὸς ἀποδίδει τὴν αἰτίαν εἰς τὸν Πατέρα, ὅτι ὑπάρχει διαφορετικὴ οὐσία καὶ μικρότερα τιμῆ, αὐτὸς ὁ ἴδιος ἔρχεται νὰ σὲ κρίνῃ, ἀποδεικνύων καὶ μὲ αὐτὸ τὴν ἰσότητά. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἐξουσίαν νὰ τιμωρῇ καὶ νὰ

ἔχων ἐξουσίαν κολάζειν καὶ τιμᾶν οὓς θούλειαι, τὰ αὐτὰ δύναται τῷ Πατρὶ. Ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτό ἐστιν, ἀλλ' ὑστερον γεννηθεὶς ἔλαβε τὴν τιμὴν, τί γέγονεν ὥστε αὐτὸν ὑστερον τιμηθῆναι; ἐκ ποίας ἐπὶ τοῦτο ἦλθε προκοπῆς ὥστε τὴν
 5 ἀξίαν ταύτην λαβεῖν καὶ χειροιονηθῆναι; Οὐκ αἰσχύνεσθε τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα καὶ εὐτελεῖ νοήματα τῇ ἀκηρατῷ φύσει καὶ οὐδὲν ἐπέισακτον ἐχούσῃ ἀναισχύντως οὕτως ἐπειούγοντες;

Τίνος οὖν ἔνεκεν οὕτω φθέγγεται, φησὶν; Ὡστε εὐπα-
 10 ράδεκτον γενέσθαι τὸν λόγον, καὶ τοῖς ὑψηλοῖς προοδοποιῆσαι ρήμασι. Διὰ τοῦτο ἀναμίγνυσι ταῦτα ἐκεῖνοις, κἀκεῖνα τούτοις. Καὶ ὄρα πῶς· καλὸν γὰρ ἐξ ἀρχῆς ταῦτα ἰδεῖν. Εἶπεν, «Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, καὶ γὼ ἐργάζομαι», δεικνὺς ἐκ τούτου τὸ ἴσον καὶ τὸ ὁμότιμον «Καὶ ἐζήτιον αὐτὸν ἀπο-
 15 κτεῖναι». Τί λοιπὸν ποιεῖ; Τῇ λέξει μὲν καθυφίησι, τὰ νοήματα δὲ τὰ αὐτὰ τίθησι, οὕτω λέγων· «Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδέν». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἀνάγει τὸν λόγον· «Ἄ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ», λέγων. Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον·
 20 «Ὁ γὰρ Πατήρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ· καὶ μείζονα τούτων δείξει αὐτῷ». Εἶτα πάλιν ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ». Καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινὸν ὁμοῦ καὶ ὑψηλόν· «Οὐ-
 25 δὲ γὰρ ὁ Πατήρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν ἔδωκε τῷ Υἱῷ». Εἶτα ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον· «Ἴνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα».

Εἶδες πῶς τὸν λόγον ποικίλλει, δι' ὑψηλῶν τε καὶ ταπεινῶν αὐτὸν ὑφαίνων ὀνομάτων τε καὶ ρημάτων, ὥστε καὶ
 30 τοῖς ἴτιε γενέσθαι εὐπαράδεκτον καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα μη-

τιμᾶ ὅποιους θέλει, ἔχει τὴν ἰδίαν δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν δὲν συνέβη αὐτό, ἀλλ' ἔλαβε τὴν τιμὴν μετὰ τὴν γέννησίν του, ποία ὑπῆρξεν ἡ αἰτία ὥστε νὰ τιμηθῆ ὕστερον; Μὲ ποῖον τρόπον προώδευσε τόσον πολὺ ὥστε νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν ἀξίαν καὶ νὰ θεωρηθῆ ἀντάξιός της; Δὲν ἐντρέπεσθε ν' ἀποδίδετε μὲ τόσην ἀναισχυντίαν εἰς τὴν ἀθάνατον καὶ μὴ ἐπιδεχομένην καμμίαν αὔξησιν φύσιν αὐτὰς τὰς ἀνθρωπίνας καὶ ἐξευτελιστικὰς ἰδέας;

Διατί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσης, ὁμιλεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον; Διὰ νὰ γίνῃ εὐκόλα πιστευτὸς ὁ λόγος του καὶ διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ τὴν ὁδὸν διὰ τὰ ὑψηλότερα. Δι' αὐτὸ ἀναμιγνύει τὰ μὲν μὲ τὰ δέ, ταῦτα μὲ ἐκεῖνα. Καὶ πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον. Διότι καλὸν εἶναι νὰ παρατηρήσης αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἀρχήν. Εἶπεν· «Ὁ Πατὴρ μου ἐργάζεται καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι», διὰ ν' ἀποδείξῃ μὲ αὐτό, ὅτι εἶναι ἴσος καὶ ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα. «Καὶ ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν». Τί κάμνει λοιπόν; Προσαρμόζει μὲν τὰ λόγια, θέτει ὅμως τὰς αὐτὰς ἐννοίας, ἐφ' ὅσον λέγει· «Δὲν δύναται ὁ Υἱὸς νὰ κάμῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ». Ἐπειτα ἀνεβάζει τὸν λόγον εἰς ὑψηλὰς ἐννοίας· «Διότι ὅσα κάμνει ἐκεῖνος, αὐτὰ ὁμοίως καὶ ὁ Υἱὸς κάμνει». Ἐπειτα πάλιν ἀπλουστεύει τὸν λόγον· «Διότι ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ τὸν Υἱὸν καὶ δεικνύει εἰς αὐτὸν ὅλα ὅσα κάμνει αὐτὸς καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ θὰ δείξῃ εἰς αὐτόν». Ἐπειτα πάλιν ἀνεβάζει τὸν λόγον ὑψηλά· «Διότι ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ἐκείνους ποὺ θέλει ζωοποιεῖ». Ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ ἀπλοῦν καὶ συγχρόνως εἰς τὸ ὑψηλόν· «Διότι ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα, ἀλλὰ ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν». Ἐπειτα πάλιν εἰς τὸ ὑψηλότερον· «Διὰ νὰ τιμοῦν ὅλοι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα».

Εἶδες πῶς ποικίλλει τὸν λόγον ἀναμιγνύων τὰς ἀπλουστεράς καὶ ὑψηλοτέρας λέξεις καὶ ἐκφράσεις, ὥστε καὶ ἀπὸ τοὺς τότε ἀκροατὰς εὐκόλως νὰ γίνεταί δεκτὸς καὶ οἱ μέλλοντες νὰ μὴ πάθουν καμμίαν ζημίαν, ἀφοῦ σχηματίσουν

δὲν βλαβῆναι, ἀπὸ τῶν ὑψηλῶν καὶ περὶ τῶν ἐτέρων τὴν
 προσήκουσαν λαβόντες ἔννοιαν; Εἰ γὰρ μὴ τοῦτό ἐστι, μηδὲ
 συγκαταβάσεως ἕνεκεν εἴρηται τὰ εἰρημένα, τίνος ἕνεκεν
 τὰ ὑψηλὰ προσέκειτο; Ὁ μὲν γὰρ ὀφείλων μεγάλα περὶ
 5 ἑαυτοῦ φθέγγεσθαι, διὰ μικρὸν τι εἶπη καὶ ταπεινόν, πρό-
 φασιν εὐπρόσωπον ἔχει, οἰκονομίας τινὸς ἕνεκεν τοῦτο ποι-
 ῶν· ὁ δὲ εὐτελεῖ λέγειν ὀφείλων περὶ ἑαυτοῦ, ἂν μέγα τι
 εἶπη, τίμος ἕνεκεν τὰ ὑπερβαίνοντα αὐτοῦ τὴν φύσιν φθέγγ-
 γεται; Τοῦτο γὰρ οὐκ ἔστι οἰκονομίας τινός, ἀλλ' ἐσχάτης
 10 ἀσεβείας ἐστίν.

2. Ὡστε ἡμεῖς μὲν δικαίαν καὶ τῷ Θεῷ πρόπουσαν
 αἰτίαν ἔχομεν εἰπεῖν τῶν ταπεινῶν ρημάτων, τὴν συγκατά-
 βασιν καὶ τὸ παιδεύειν μειριάζειν καὶ τὴν διὰ ταύτης ἡμῖν
 οἰκονομουμένην σωτηρίαν· ὁ καὶ αὐτὸς δηλῶν ἀλλαχοῦ ἔλε-
 15 γε· «Ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». Ἐπειδὴ γὰρ εἰς
 τὴν Ἰωάννου κατέφυγε μαρτυρίαν, τὴν ἑαυτοῦ ἀφείς (ὅπερ
 ἀνάξιον αὐτοῦ τῆς μεγαλωσύνης ἦν)· τῆς εὐτελείας τῆς
 τοσαύτης τῶν ρημάτων ιθδεῖς τὴν αἰτίαν, εἶπε τό, «Ταῦτα
 δὲ λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». Ὑμεῖς δὲ οἱ λέγοντες μὴ ἔ-
 20 χεῖν αὐτὸν τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν τῷ γεγεννη-
 κότι, τί ἂν εἶπητε διὰ ἀκούσητε αὐτοῦ φθεγγομένου, δι'
 ὧν ἴσην δείκνυσι τὴν πρὸς τὸν Πατέρα καὶ δύναμιν καὶ ἐ-
 ξουσίαν καὶ δόξαν;

Τίμος δὲ ἕνεκεν καὶ τὴν αὐτὴν τιμὴν ἀπαιτεῖ, σφόδρα κα-
 25 ταδεέστερος ὢν, ὡς φατε; Καὶ οὐδὲ ἐνιαῦθα ἴσταιται, οὕτως
 εἰπὼν, ἀλλὰ καὶ ἐπάγει λέγων· «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ
 τιμᾷ τὸν Πατέρα τὸν πέμψαντα αὐτόν». Ὅρᾳς πῶς συμπέ-
 πλεκται ἡ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ τῇ τιμῇ τοῦ Πατρός; Καὶ τί τοῦτο,
 φησί; Τοῦτο γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων ἔστιν ἰδεῖν· «Ὁ γὰρ

ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ νοήματα τὴν ἀρμόζουσαν κρίσιν περὶ τῶν ἄλλων; Διότι, ἐὰν τὰ πράγματα δὲν ἔχουν ἔτσι, οὔτε αὐτὰ εἶχον λεχθῆ ἀπὸ καθαρὰν συγκατάβασιν, διατί ἀνέμειξε τὰ ὑψηλά; Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ εἰπῆ μεγάλα λόγια διὰ τὸν ἑαυτὸν του, ἐὰν εἰπῆ κάτι ἀνάξιον καὶ ταπεινόν, δίδει βεβαίαν σχεδὸν πρόφασιν νὰ νομισθῆ, ὅτι κάμνει τοῦτο προσχεδιασμένα. Ἄλλ' ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ὁμιλῆ διὰ τὸν ἑαυτὸν του μὲ λόγια εὐτελῆ, ἐὰν εἰπῆ κάτι σπουδαῖον, διατί λέγει πράγματα ποὺ ὑπερβαίνουν τὴν φύσιν του; Διότι αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπόδειξις κάποιας οἰκονομίας, ἀλλὰ πολὺ μεγάλης ἀσεβείας.

2. Ὡστε ἡμεῖς τουλάχιστον ἠμποροῦμεν νὰ ἐξηγήσωμεν κατὰ τρόπον δίκαιον καὶ ἀρμόζοντα εἰς τὸν Θεὸν τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποῖαν χρησιμοποιεῖ ἀπλᾶ λόγια, ὅτι δηλαδὴ κάμνει τοῦτο ἀπὸ συγκατάβασιν καὶ διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγῆσῃ εἰς τὴν ταπεινοφροσύνην καὶ δι' αὐτῆς νὰ προνοήσῃ διὰ τὴν σωτηρίαν μας. Τοῦτο καὶ ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς εἰς ἄλλο μέρος δηλώνει μὲ αὐτὰ τὰ λόγια· «Λέγω ταῦτα διὰ νὰ σωθῆτε». Ἐπειδὴ δηλαδὴ προσέφυγεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου, παραλείψας τὴν ἰδικήν του (πρᾶγμα ποὺ ἦτο ἀνάξιον τῆς μεγαλωσύνης του), ἀφοῦ ἀνέφερε τὴν αἰτίαν τῆς τόσοσιν μεγάλης ἀπλότητος τῶν λόγων, προσέθεσε τό, «Αὐτὰ τὰ λέγω, διὰ νὰ σωθῆτε». Σεῖς ὅμως οἱ ὁποῖοι ἰσχυρίζεσθε ὅτι δὲν ἔχει τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα, τί θὰ εἰπῆτε, ὅταν τὸν ἀκούσετε νὰ λέγῃ ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύει ὅτι ἔχει τὴν ἴδιαν δύναμιν, ἐξουσίαν καὶ δόξαν μὲ τὸν Πατέρα;

Καὶ διατί ἀπαιτεῖ καὶ τὴν αὐτὴν τιμὴν, ἀφοῦ εἶναι πολὺ κατώτερος ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὅπως ἰσχυρίζεσθε; Καὶ οὔτε μένει ἱκανοποιημένος μὲ αὐτὰ ποὺ εἶπεν, προσθέτει· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, οὔτε τὸν Πατέρα τιμᾷ, ὁ ὁποῖος τὸν ἔστειλε». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον ἢ τιμὴ τοῦ Υἱοῦ ἔχει συμπεριληφθῆ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ Πατρός; Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσῃς, τὸ λέγει αὐτό; Διότι τὸ ἴδιο εἶναι δυ-

δεχόμενος», φησὶν, «ὕμᾱς, ἐμὲ δέχεται»: Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ἐπειδὴ τὰ τῶν δούλων οἰκειοῦνται τῶν ἑαυτοῦ, διὰ τοῦτο οὕτως εἶπεν· ἐνιαῦθα δέ, ἐπειδὴ μία ἐστὶν ἡ οὐσία καὶ ἡ δόξα. Ἄλλως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀποσιόλων οὐκ εἴρηται, ἵνα 5 τιμῶσι. Καλῶς δὲ εἶπεν, «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα».

Καὶ γὰρ εἰ δύο βασιλέων ὄντων ὁ εἷς ὑβρίζειτο, συν-ὑβρίζεται καὶ ὁ ἕτερος καὶ μάλιστα διὰν ὁ ὑβριζόμενος υἱὸς ἦ. Ὑβρίζεται μὲν γὰρ καὶ ὀπλίτου παροινηθέντος· ἀλλ' οὐχ 10 ὁμοίως, ἀλλ' ὡς διὰ μεσίτου. Ἐνιαῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὡς δι' ἑαυτοῦ. Διὰ τοῦτο προλαβὼν εἶπεν, «Ἴνα τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα»· ἵνα, διὰν εἶπῃ, «Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα», τὴν αὐτὴν ἐννοή-σης τιμὴν. Οὐ γὰρ ἀπλῶς «Ὁ μὴ τιμῶν», ἀλλ', «Ὁ μὴ τι- 15 μῶν»· οὕτως ὡς εἶπον, φησὶν, «οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα». Καὶ πῶς, φησί, τῆς αὐτῆς οὐσίας ὁ πέμπων καὶ ὁ πεμπόμενος; Πάλιν ἐπὶ τὰ ἀνθρώπινα καταφέρεις τὸν λόγον καὶ οὐκ ἐννοεῖς διὰ ταῦτα πάντα δι' οὐδὲν ἕτερον εἴρηται, ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν αἴτιον εἰδῶμεν καὶ εἰς τὴν Σαβελλίου μὴ περιπέ- 20 σωμεν νόσον καὶ τῶν Ἰουδαίων ἢ ἀσθένεια τοῦτον θεραπευθῆ τὸν τρόπον, ὥστε μὴ νομισθῆναι αὐτὸν ἀντίθεον εἶ-ναι παρ' αὐτοῖς.

Καὶ γὰρ ἔλεγον, «Οὗτος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὗτος ἀπὸ Θεοῦ οὐκ ἐλήλυθεν». Πρὸς δὲ τὸ τὴν ὑποψίαν ταύτην 25 ἀνελεῖν, οὐχ οὕτω τὰ ὑψηλά, ὡς τὰ ταπεινὰ συνεβάλλειτο. Διὰ τοῦτο συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω ἔλεγεν ἀπεισιάλθαι, οὐχ ἵνα ἐλάττωσιν τινὰ αὐτοῦ νομίσης εἶναι τὸ ρῆμα, ἀλλ' ἵνα ἐμφράξῃ τὰ ἐκείνων σιόματα. Διὰ τοῦτο καὶ καταφεύγει συνεχῶς ἐπὶ τὸν Πατέρα, τιθεὶς μεταξὺ καὶ τὴν οἰκίαν 30 ἀνθεντίαν. Εἴτε γὰρ πάντα πρὸς τὴν ἀξίαν ἔλεγε τὴν ἑαυτοῦ, οὐκ ἂν ἐδέξαντο τὰ λεγόμενα ἐκεῖνοι, ὅπου γε καὶ

6. Ὁ Σαβέλλιος ἐπίστευεν, ὅτι ἓν μόνον πρόσωπον ὑπάρχει εἰς τὸν Θεόν.

νατὸν νὰ τὸ ἰδοῦμεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Διότι λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ δέχεται ἐσᾶς, ἐμὲ δέχεται». Ἄλλ' ἐκεῖ μὲν ὠμίλησεν ἔτσι, ἐπειδὴ κάμνει ἰδικά του τὰ πράγματα τῶν ἰδικῶν του δούλων. Ἐδῶ ὅμως, ἐπειδὴ μία εἶναι ἡ οὐσία καὶ ἡ δόξα. Ἄλλωστε δὲν τὸ εἶπε διὰ τοὺς Ἀποστόλους, διὰ νὰ τὸν τιμοῦν. Καὶ καλῶς εἶπεν· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα».

Διότι, ἂν ἀπὸ δύο βασιλεῖς ὑβρίζεται ὁ ἕνας, τότε ὑβρίζεται καὶ ὁ ἄλλος καὶ μάλιστα ὅταν ὁ ὑβριζόμενος εἶναι υἱός. Ὑβρίζεται ἐπίσης ὁ βασιλεὺς, ὅταν ὑβρίζεται ὁ στρατιώτης, ὄχι βέβαια κατὰ τρόπον ἄμεσον, ἀλλὰ διὰ μέσου ἄλλου. Ἐδῶ ὅμως ὄχι καθ' ὅμοιον τρόπον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἑαυτοῦ του. Δι' αὐτὸ προηγουμένως εἶπε, «Διὰ νὰ τιμοῦν τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα». Διὰ νὰ ἐννοήσης τὴν ἰδία τιμὴν, ὅταν λέγῃ, «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα». Διότι δὲν λέγει ἀπλῶς, «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾷ», ἀλλὰ «Δὲν τιμᾷ τὸν Πατέρα». Καὶ μὲ ποῖον τρόπον, θὰ ἐρωτήσης, εἶναι τῆς ἰδίας οὐσίας καὶ ὁ ἀποστέλλων καὶ ὁ ἀποστελλόμενος; Πάλιν φέρεις τὸν λόγον εἰς τὰ ἀνθρώπινα καὶ δὲν καταλαβαίνεις ὅτι αὐτὰ ὅλα δὲν ἔχουν λεχθῆ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ξέρωμεν καὶ τὸν αἴτιον καὶ νὰ μὴ περιπέσωμεν εἰς τὴν νόσον τοῦ Σαβελλίου⁶ καὶ διὰ νὰ θεραπευθῇ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἀσθένεια τῶν Ἰουδαίων, ὥστε νὰ μὴ νομίζουν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ.

Διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν· «Αὐτὸς δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν. Αὐτὸς δὲν ἔχει ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεόν». Καὶ διὰ ν' ἀφαιρέσῃ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, μετεχειρίζετο ὄχι τόσο τὰ ὑψηλά, ὅσον τὰ ἀπλᾶ λόγια. Διὰ τοῦτο ἔλεγε συνεχῶς, ὅτι εἶναι ἀπεισταλμένος, ὄχι διὰ νὰ νομίσης, ὅτι εἶναι κατώτερος εἰς ὅτιδήποτε, ἀλλὰ διὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματα τῶν Ἰουδαίων. Δι' αὐτὸ καταφεύγει συχνὰ εἰς τὸν Πατέρα, παρεμβάλλων ὅμως καὶ τὴν ἰδικήν του αὐθεντίαν. Διότι ἂν εἶχε ἀναφέρει ὅλα ὅσα ἀφεύρων εἰς τὴν ἀξίαν του, ἐ-

ἀπὸ ὀλίγων τοιούτων ρημάτων ἐδίωξάν τι αὐτὸν καὶ ἐλίθασαν πολλάκις· εἴτε πρὸς ἐκείνους ἀφορῶν πάντα ἐφθέγγετο ταπεινά, μετὰ ταῦτα πολλοὶ ἐβλάβησαν ἄν. Διόπερ ἀναμίγνυσι καὶ κινῶν τὴν διδασκαλίαν καὶ διὰ τούτων, ὅπερ ἔφην, τῶν ταπεινῶν ἐμφράτιων τὰ ἐκείνων σιδήματα, καὶ διὰ τῶν πρὸς τὴν ἀξίαν λεχθέντων τὴν εὐτελεῆ τῶν εἰρημένων ἀποκρουόμενος ἔννοϊαν παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι, καὶ δεικνὺς οὐδὲν αὐτῷ προσήκουσαν ὄλωσ.

Τὸ γὰρ πεμφθῆναι, μεταβάσεώς ἐσιν· ὁ δὲ Θεὸς πανταχοῦ πάρεσι. Τίνος οὖν ἔνεκέν φησιν, ἀπεισιάλθαι; Παχύτερα λέγει, τῆς πρὸς τὸν Πατέρα ὁμόνοϊαν δηλῶν· οὕτω γοῦν καὶ τὰ ἐξῆς σχηματίζει ρήματα, τοῦτο κατασκευάσει θέλων. «Ἀμὴν γάρ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν», φησὶν, «ὅτι ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ὁρᾷς πῶς συνεχῶς τὸ αὐτὸ τίθησι, θεραπεύων ἐκείνην τὴν ὑποψίαν καὶ ἐντεῦθεν καὶ διὰ τῶν ἐξῆς καὶ φόβῳ καὶ εὐεργεσίας ἐπαγγελίᾳ τὴν πρὸς αὐτὸν φιλονηκίαν καταλύων, κἀνταῦθα πάλιν συγκαταβαίνων πολὺ τοῖς ρήμασιν; Οὐδὲ γὰρ εἶπεν, Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ πιστεύων ἐμοί. Ἡ γὰρ ἄν τῷ φρον τὸ πρᾶγμα ἐνόμισαν εἶναι καὶ κόμπον ρημάτων περιτιόν.

Εἰ γὰρ μετὰ τοσοῦτον χρόνον καὶ μυρία θαύματα τοῦτο ὑπώπιευσαν, φθεγξαμένου αὐτοῦ οὕτω, πολλῶ μᾶλλον τότε. Διὸ καὶ ἔλεγον αὐτῷ τότε· «Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον καὶ πῶς σὺ λέγεις, Ἐάν τις τὸν λόγον μου τηρήσῃ, εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ γεύσεται θανάτου;». Ἴν' οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα ἐκθηριωθῶσιν, ὄρα τί φησιν· «Ὁ τὸν λόγον μου ἀκούων καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Τοῦτο δὲ οὐ μικρῶς εὐπαράδεκτον ἐποίει τὸν λόγον,

κεῖνοι δὲν θὰ παρεδέχοντο τὰ λόγια του, ὅπου μάλιστα εἶχεν εἰπεῖ ὀλίγα περὶ τούτου, τὸν κατεδίωξαν καὶ τὸν ἐλιθοβόλησαν. Ἐὰν πάλιν ὠμίλει ἀπλᾶ ἀποβλέπων εἰς ἐκείνους, θὰ ἐβλάπτοντο πολλοὶ μετὰ ταῦτα. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀναμιγνύει τὴν διδασκαλίαν του, ὅπως εἶπα, μὲ αὐτὰ τὰ ἀπλᾶ λόγια διὰ νὰ βουλώσῃ τὰ στόματά των καὶ ἀποκρούων μὲ ὅσα ἐξέφραζαν τὴν ἀξίαν του τὴν εὐτελεῖ των ἐκτίμησιν εἰς τὸν νοῦν τῶν σωφρόνων καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὰ δὲν τοῦ ἤρμοζαν καθόλου.

Διότι, τὸ ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος, σημαίνει μετάβασιν. Ὁ δὲ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρών. Διατί λοιπὸν λέγει, ὅτι ἦτο ἀπεσταλμένος; Χρησιμοποιεῖ περισσότερον χονδροειδεῖς ἐκφράσεις διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν συμφωνίαν μὲ τὸν Πατέρα. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀναφέρει τὰ ἐπόμενα, ἐπειδὴ θέλει νὰ μετριάσῃ τοῦτο. Διότι λέγει· «Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει εἰς ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἔστειλεν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Βλέπεις πόσον συχνὰ ἐπαναλαμβάνει τὸ αὐτό, διὰ ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ ἐκείνους τὴν ὑποψίαν καὶ μὲ ὅσα λέγει ἐδῶ καὶ μὲ τὰ ἐπόμενα καὶ διὰ νὰ ἀπομακρύνῃ τὴν πρὸς αὐτὸν διαμάχην μὲ τὸν φόβον καὶ μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς εὐεργεσίας καὶ δι' αὐτὸ πάλιν καταβιβάζει τὰ λόγια του πάρα πολὺ χαμηλά; Διότι δὲν εἶπεν, Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει εἰς ἐμέ. Διότι θὰ ἐνόμιζαν, ὅτι πρόκειται δι' ἀλαζονίαν καὶ περιττὴν κομπορρημοσύνην.

Διότι, ἂν ὕστερα ἀπὸ τόσον χρόνον καὶ ἄπειρα θαύματα θὰ εἶχαν αὐτὴν τὴν ὑποψίαν, ἐπειδὴ ὠμίλησεν ἔτσι, πολὺ περισσότερον θὰ τὸ ἐνόμιζαν τώρα. Δι' αὐτὸ καὶ τοῦ ἔλεγον· «Ὁ Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθαναν καὶ πῶς ἐσὺ λέγεις Ἐὰν τηρήσῃ κανεὶς τὸν λόγον μου, δὲν θὰ γευθῇ ποτὲ τὸν θάνατον;»'. Διὰ νὰ μὴ ἐξαγριωθοῦν λοιπὸν, πρόσεχε τί λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τὸν λόγον μου καὶ πιστεύει εἰς ἐκεῖνον ποὺ μὲ ἔστειλεν, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ὅταν ὠμίλει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἦτο δυνατὸν

τὸ μαθεῖν λέγω, διὲ τῷ Πατρὶ πιστεύουσιν οἱ αὐτοῦ ἀκούον-
τες. Τοῦτο γὰρ δεξάμενοι μετὰ προθυμίας, καὶ τὰ λοιπὰ
ἔμελλον εὐκολώτερα δέχεσθαι.

Ὅσοι καὶ τῷ ταπεινὸν τι εἰπεῖν τοῖς ὑψηλοῖς συνειτέ-
8 λει καὶ προωδοποιεῖ. Εἰπὼν δέ, «Ἔχει ζωὴν αἰώνιον», ἐπά-
γει «Καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ
θανάτου εἰς τὴν ζωὴν»· δύο τοῦτοις εὐπαράδεκτον ποιῶν
τὸν λόγον καὶ τῷ τὸν Πατέρα εἶναι πιστευόμενον καὶ τῷ
πολλῶν ἀπολαύειν ἀγαθῶν τὸν πειθόμενον. Τὸ δέ, «Εἰς
10 κρίσιν οὐκ ἔρχεται», τοῦτό ἐστιν, οὐ κολάζεται. Θάνατον
γὰρ οὐ τοῦτό φησι τὸν ἐνιαῦθα, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὡπερ οὖν
καὶ ζωὴν ἐκείνην τὴν ἀθάνατον. «Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν,
ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, διὲ οἱ νεκροὶ ἀκούσουσι τῆς
φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται».
15 Εἰπὼν τὰ ρήματα, λέγει καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, «Ὅπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς
νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ»·
ἵνα μὴ δόξη κόμπος εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ τυφός, παρέχεται
καὶ τὴν διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν λέγων· «Ἔρχεται ὥρα».
20 Εἶτα ἵνα μὴ μακρὸν ὑποπιεύσης χρόνον ἐπάγει· «Καὶ νῦν
ἐστίν, διὲ οἱ νεκροὶ ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θε-
οῦ, καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται». Εἶδες αὐθεντίαν ἐνιαῦθα
καὶ ἐξουσίαν ἄφατον; Ὅπερ γὰρ ἐν τῇ ἀνασιάσει οὕτω καὶ
νῦν ἔσται, φησί. Καὶ γὰρ τότε φωνῆς ἀκούσαντες ἐπιπαιτού-
25 σης ἐγειρόμεθα· «Ἐν κελεύσματι», γὰρ, φησί, «Θεοῦ οἱ νε-
κροὶ ἀνασιήσονται».

Καὶ πόθεν δῆλον, ἴσως ἐρεῖ τις, διὲ οὐ κόμπος τὰ εἰ-
ρημένα; Ἐξ ὧν ἐπείγαγεν, διὲ «Καὶ νῦν ἐστίν». Εἰ μὲν
γὰρ εἰς τὸν μέλλοντα μόνον ἐπήγγελτο χρόνον, ἔμελλεν ὁ

νὰ δεχθοῦν εὐκολώτερα τὸν λόγον του, διότι αὐτοὶ ἀντελαμβάνοντο ὅτι, ὅσοι ἀκούουν τὸν Χριστόν, πιστεύουν εἰς τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν παρεδέχοντο αὐτὸ μὲ προθυμίαν, θὰ παρεδέχοντο εὐκολώτερα καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

Ὡστε καὶ τὸ νὰ εἰπῆ κάτι τὸ ἀπλοϊκόν, συνετέλει καὶ ἐτοίμαζε τὸν δρόμον διὰ τὰ ὑψηλότερα. Καὶ ἀφοῦ εἶπεν, «Ἔχει ζωὴν αἰώνιον», προσθέτει «Καὶ δὲν θὰ περάσῃ ἀπὸ κρίσιν, ἀλλὰ ἔχει μεταβῆ ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωὴν», κάμνων εὐκολὰ παραδεκτὸν τὸν λόγον μὲ αὐτὰ τὰ δύο, δηλαδή καὶ μὲ τὸ ὅτι ἔλεγεν ὅτι πιστεύει εἰς τὸν Πατέρα καὶ μὲ τὸ ὅτι ἐκεῖνος πού πιστεύει, ἀπολαύει πολλὰ ἀγαθὰ. Τὸ δέ, «Δὲν θὰ περάσῃ ἀπὸ κρίσιν», σημαίνει δὲν τιμωρεῖται. Θάνατον ὅμως δὲν ἐννοεῖ τὸν ἐπίγειον, ἀλλὰ τὸν αἰώνιον, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ζωὴν ἐννοεῖ ἐκείνην τὴν ἀθάνατον. «Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ὅτι ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθε, πού οἱ νεκροὶ θ' ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκεῖνοι πού θ' ἀκούσουν, θὰ ζήσουν». Ἀφοῦ εἶπεν αὐτὰ τὰ λόγια, ἐπιβεβαιώνει ταῦτα μὲ τὰ ἔργα.

Ἐπειδὴ δηλαδή εἶχεν εἰπεῖ, «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει», διὰ νὰ μὴ φανῆ ὅτι αὐτὸ εἶναι κομπορρημοσύνη καὶ ἀλαζονεία, δίδει τὴν ἀπόδειξιν μὲ τὰ ἔργα λέγων «Ἔρχεται ὥρα». Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποπεύσης πολὺν χρόνον, προσθέτει «καὶ ἤδη ἦλθε, πού οἱ νεκροὶ θ' ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ ἐκεῖνοι πού θ' ἀκούσουν, θὰ ζήσουν». Βλέπεις ἐδῶ αὐθεντίαν καὶ ἐξουσίαν ἄφατον; Διότι, ὅπως θὰ εἶναι εἰς τὴν ἀνάστασιν, ἔτσι θὰ εἶναι καὶ τώρα, ἐτόνισε. Διότι καὶ τότε, ὅταν ἀκούσωμεν τὴν φωνὴν του νὰ διατάσῃ, θ' ἀναστηθοῦμεν, ἀφοῦ ὁ Ἀπόστολος λέγει «Μὲ παράγγελμα Θεοῦ οἱ νεκροὶ θ' ἀναστηθοῦν»⁸.

Καὶ ἤμπορεῖ ἴσως νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς, ἀπὸ ποῦ φαίνεται, ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια δὲν εἶναι ἀλαζονεία; Ἀπὸ ὅσα εἶπε μετὰ, δηλαδή «Καὶ ἤδη ἦλθε». Διότι, ἂν ἀνεφέρετο εἰς

λόγος ὑποπιος εἶναι παρ' αὐτοῖς. Νυνὶ δὲ παρέχει τὴν ἀποδειξιν. Ἐμοῦ γάρ, φησί, διατριβόντιος μεθ' ὑμῶν, τοῦτο γενήσεται. Οὐκ ἂν δὲ μὴ δυνάμενος ἐπηγγείλατο κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, ὥστε μὴ πλείονα γέλωτα ὀφλεῖν ἐκ τῆς ὑπο-
δ οχέσεως. Εἶτα καὶ λογιζομὸν ἐπάγει τῶν εἰρημένων ἀποδεικτικόν, λέγων· «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχει ἐν ἑαυτῷ».

3. Ὁρᾷς πῶς τὸ ἀπαράλλακτον καὶ ἐνὶ μόνῳ τὴν διαφορὰν ἐμφαῖνον, τῷ τὸν μὲν Πατέρα εἶναι, τὸν δὲν Υἱόν;
10 Ἡ γάρ, «Ἐδωκε», λέξις, ταύτην εἰσάγει τὴν διαίρεσιν μόνην, τὰ δὲ ἄλλα πάντα ἴσα καὶ ἀπαράλλακτα δείκνυσιν. Ὁθεν δῆλον, ὅτι μετὰ τισαύτης ἐξουσίας πάντα ποιεῖ καὶ δυνάμεως, μεθ' ὅσης ὁ Πατήρ καὶ οὐχ ἐτιέρωθεν δυναμούμενος. Οὕτω γάρ ἔχει ζωὴν, ὥσπερ ὁ Πατήρ. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ
15 τὸ ἐφεξῆς εὐθέως ἐπήγαγε πάλιν, ἵνα ἀπὸ τούτου κἀκεῖνο νοήσωμεν. Ποῖον δὲ τοῦτο; Τό, «Ἐδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν καὶ κρίσιν ποιεῖν». Καὶ τίνος ἕνεκεν ἀνάστασιν καὶ κρίσιν ἄνω καὶ κάτω σιρέφει; «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ»·
20 καὶ πάλιν, «Ὁ Πατήρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ· καὶ πάλιν, «Ὡσπερ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ»· καὶ πάλιν, «Οἱ ἀκούσαντες τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ζήσονται»· καὶ ἐνιαῦθα δὲ πάλιν, «Ἐδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν
25 καὶ κρίσιν ποιεῖν».

Τίμος οὖν ἕνεκεν ταῦτα σιρέφει συνεχῶς, κρίσιν λέγω καὶ ζωὴν καὶ ἀνάστασιν; Ὅτι ταῦτα μάλιστα πάντων ἐστὶ τὰ καὶ ἐπαγαγέσθαι δυνάμενα καὶ τὸν ἀνένδοτον ἀκροατήν. Ὁ γάρ πεισθεὶς διὲ καὶ ἀνασιθήσεται καὶ τούτω δώσει
30 τὰς εὐδύνας τῶν πεπλημμελημένων εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον

ιὸ μέλλον, ὁ λόγος θὰ προεκάλει εἰς αὐτοὺς ὑποψίαν. Τώρα ὅμως δίδει τὴν ἀπόδειξιν. Διότι λέγει, ὅτι αὐτὸ θὰ γίνῃ τώρα πού ἐγὼ ζῶ μαζί σας. Δὲν θὰ ἤμποροῦσεν ἐκεῖνον τὸν καιρὸν νὰ ὑποσχεθῇ ταῦτα, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ περισσότερον γέλωτα ἀπὸ τὴν ὑπόσχεσιν. Τέλος φέρει ἀποδεικτικὸν συλλογισμὸν δι' ὅσα εἶχεν εἰπεῖ, λέγων· «Διότι, ὅπως ὁ Πατὴρ ἔχει μέσα τοῦ ζωὴν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχη μέσα τοῦ ζωὴν.

3. Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον κάμνει σταθερὰν τὴν ἰσότητα καὶ παρουσιάζει μόνον αὐτὴν τὴν διαφορὰν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἓνας μὲν εἶναι ὁ Πατὴρ, ἄλλος δὲ ὁ Υἱός; Διότι ἡ λέξις, «Ἔδωκε», αὐτὴν μόνον τὴν διαίρεσιν εἰσάγει, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ἴσα καὶ ὅμοια. Ἐπομένως, εἶναι φανερόν, ὅτι κάμνει τὰ πάντα μὲ τόσην ἐξουσίαν καὶ δύναμιν, μὲ ὄσην καὶ ὁ Πατὴρ καὶ δὲν λαμβάνει ἀπὸ ἄλλοῦ τὴν δύναμιν. Ἔτσι δηλαδὴ ἔχει ζωὴν, ὅπως ἀκριβῶς ὁ Πατὴρ. Δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσε πάλιν τὸ ἐπόμενον, διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο καὶ ἐκεῖνο. Καὶ ποῖον εἶναι αὐτό; «Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν νὰ κάμνῃ. Καὶ διατί τόσον συχνὰ ὑπενθυμίζει τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κρίσιν; «Διότι, ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει». Καὶ πάλιν· «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα, ἀλλὰ ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν». Καὶ πάλιν· «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἔχει μέσα τοῦ ζωὴν, ἔτσι ἔδωκε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχη μέσα τοῦ ζωὴν». Καὶ πάλιν· «Ἐκεῖνοι πού θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, νὰ ζήσουν». Καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, «Ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν νὰ κάμνῃ».

Διατί ἀναφέρει ταῦτα τόσον συχνά, δηλαδὴ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν; Διότι αὐτὰ εἶναι ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἤμποροῦν νὰ κάμψουν καὶ τὸν πλέον ἀμετάπειστον ἀκρατήν. Διότι ὅποιος ἔχει πιστεύσει, ὅτι θ' ἀναστηθῇ καὶ ὅτι θὰ τιμωρηθῇ διὰ τὰς ἁμαρτίας του, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἰδῇ

εἶδε σημεῖον, τοῦτο καταδεξάμενος προσδραμεῖται πάντως, ἡμερον κατασκευάζων ἐαντιῶ τὸν δικασιήν. «Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί, μὴ θαυμάζετε τοῦτο». Παῦλος μὲν ὁ Σαμουατεὺς οὐχ οὕτω φησὶν, ἀλλὰ πῶς; «Ἐξουσίαν ἔδωκεν αὐτῶ
 5 κρίσιν ποιεῖν, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν». Ἄλλ' οὐδεμίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο οὕτω λεγόμενον. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἔλαβε κρίσιν ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν (ἐπεὶ τί ἐκώλυε πάντας ἀνθρώπους εἶναι κριτάς;), ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς ἀρρήτου οὐσίας ἐκείνης ἐστὶν Υἱός, διὰ τοῦτό ἐστι κριτής.

10 Οὕτω τοίνυν ἀναγνωσιέον, «Ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί μὴ θαυμάζετε τοῦτο». Ἐπειδὴ ἐδόκει τοῖς ἀκούουσι προσίστασθαι τὸ λεγόμενον καὶ, πλέον οὐδὲν ἐνόμιζον εἶναι ἢ ψιλὸν ἄνθρωπον, τὰ δὲ λεγόμενα μείζονα ἢ κατὰ ἄνθρωπον ἦν, μᾶλλον δὲ μείζονα ἢ κατὰ ἄγγελον, καὶ Θεοῦ μόνου
 15 ταύτην λύων τὴν ἀντίθεσιν, ἐπήγαγε· «Μὴ θαυμάζετε, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν· ὅτι ἔρχεται ὥρα, ἐν ἧ ὁί ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Καὶ τίνος ἕνεκεν
 20 οὐκ εἶπεν· Μὴ θαυμάζετε, ὅτι Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί· καὶ γὰρ καὶ Υἱὸς Θεοῦ ἐστίν· ἀλλὰ τῆς ἀνασιτάσεως ἐμνημόνευσεν; Ἐθῆκε μὲν αὐτὸ ἀνωτέρω, λέγων, «Ἀκούσουσι τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ Θεοῦ».

Εἰ δὲ ἐνιαῦθα ἀπεισιώπησε, μὴ θαυμάσης. Τὸ γὰρ
 25 ἔργον εἰπών, ὁ Θεοῦ ἴδιον ἦν, δίδωσι τοῖς ἀκροωμένοις ἐξ αὐτοῦ συλλογίσασθαι λοιπὸν ὅτι καὶ Θεὸς ἦν καὶ Θεοῦ Παῖς. Παρ' αὐτοῦ μὲν γὰρ λεγόμενον συνεχῶς προσέσιη ἂν τότε ἐκείνοις, ἀπὸ δὲ τοῦ συλλογισμοῦ τῶν θαυμάτων δεικνύμενον

ἄλλο θαῦμα, ἀφοῦ παραδεχθῆ τοῦτο θὰ τρέξῃ χωρίς ἀμφιβολίαν, διὰ νὰ προσοικειωθῆ τὸν δικαστὴν του. «Διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἀπορῆτε διὰ τοῦτο». Ὁ Παῦλος ὅμως ἀπὸ τὰ Σαμόσατα δὲν τὸ εἶπεν ἔτσι. Ἄλλὰ πῶς; «Ἐδωκεν εἰς αὐτὸν ἐξουσίαν νὰ κρίνῃ, διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου». Ἄλλ' αὐτὸ πού ἐλέχθη, δὲν ἔχει καμμίαν συνέπειαν. Διότι δὲν ἔλαβε τὴν ἐξουσίαν τῆς κρίσεως, ἐπειδὴ εἶναι ἄνθρωπος (διότι, τί θὰ ἠμπόδιζε τοὺς ἀνθρώπους νὰ εἶναι κριταί;) ἀλλ' εἶναι κριτῆς, ἐπειδὴ εἶναι Υἱὸς ἐκείνης τῆς ἀνεκφράστου οὐσίας.

Πρέπει λοιπὸν ν' ἀναγνωσθῆ ὡς ἐξῆς· «Διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, μὴ ἀπορῆτε διὰ τοῦτο». Ἐπειδὴ ἐφαίνετο εἰς τοὺς ἀκροατάς, ὅτι αὐτὰ τὰ λόγια ἦσαν ἀμφισβητήσιμα καὶ δὲν ἐπίστευον ὅτι εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἀπλοῦς ἄνθρωπος, ὅτι τὰ λεγόμενά του ἦσαν μεγαλύτερα ἀπὸ ὅσα ἠμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ μᾶλλον περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἠμπορεῖ ἓνας ἄγγελος καὶ λόγια μόνον τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ λύσῃ αὐτὴν τὴν ἀντίθεσιν, ἐπρόσθεσε· «Μὴ ἀπορῆτε, διότι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Διότι ἔρχεται ὥρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὅλοι ὅσοι θὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰ μνημεῖα, θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν του καὶ θὰ ἐξέλθουν, ἐκεῖνοι μὲν πού ἔκαμαν τὸ καλὸ θὰ ἀναστηθοῦν διὰ ζωὴν, ἐκεῖνοι δὲ πού ἔκαμαν τὸ κακὸν θὰ ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν». Καὶ διατί δὲν εἶπε· Μὴ ἀπορῆτε, διότι εἶναι Υἱὸς ἀνθρώπου. Διότι εἶναι καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Ἄλλὰ ὑπενθύμισε τὴν ἀνάστασιν; Αὐτὸ ἤδη τὸ εἶχεν ἐκθέσει προηγουμένως, ὅταν εἶπε· «Θὰ ἀκούσουν τὴν φωνὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ».

Μὴ ἀπορήσης, ἐπειδὴ ἐδῶ τὸ ἀπεσιώπησε. Διότι, ἀφοῦ ἀνέπτυξε τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἦτο ἴδιον τοῦ Θεοῦ, ἀφήνει εἰς τοὺς ἀκροατάς νὰ συλλογισθοῦν ἐξ αὐτοῦ τὰ ὑπόλοιπα, ὅτι δηλαδὴ ἦτο Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Διότι ἐὰν τοῦτο ἐπανελαμβάνετο συνεχῶς παρ' αὐτοῦ, θὰ προεκάλει εἰς ἐκείνους ἀμφισβήτησιν, ἐνῶ μὲ τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν θαυμάτων, ἔκαμνε τὴν διδασκαλίαν ὀλιγώτερον

ἀνεπαχθεσιέραν τὴν διδασκαλίαν ἐποίει. Καὶ γὰρ οἱ τοὺς
 συλλογισμοὺς πλέκοντες, διὰ τὰ μέρη θέντες, γενναίως
 ἀποδείξωσι τὸ ζητούμενον, οὐκ ἐπάγουσιν αὐτοὶ τὸ συμπέ-
 ρασμα πολλάκις, ἀλλ' εὐγνωμονέστερον κατασκευάζοντες τὸν
 5 ἀκροατὴν καὶ τὴν νίκην λαμπροτέραν ποιῶντες, αὐτὸν ἐκεί-
 νον παρασκευάζουσι τὸν ἀντιλέγοντα τὴν ἀπόφασιν ἐξενεγ-
 κεῖν, ὥστε μᾶλλον αὐτοῖς ψηφίσασθαι τοὺς παρόντας τῶν
 ἀντιδίκων τὴν ὑπὲρ αὐτῶν φερόντων ψῆφον. Τῆς μὲν οὖν
 κατὰ τὸν Λάζαρον μνημονεύσας ἀνασιτάσεως, τὴν κρίσιν ἐ-
 10 σίγησεν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἀνέσιθ Λάζαρος· τὴν δὲ καθόλου
 εἰπὼν καὶ τοῦτο προσέθηκεν, διὰ «Οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες
 ἐκπορεύονται εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πρά-
 ξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως».

Οὕτω καὶ Ἰωάννης ἐπήγειο τὸν ἀκροατὴν, κρίσεως
 15 μνησθεῖς, καὶ διὰ, «Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐκ ὄψε-
 ται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν». Οὕ-
 τω καὶ αὐτὸς τὸν Νικόδημον· «Ὁ γὰρ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν»,
 ἔλεγε πρὸς αὐτόν, «οὐ κρίνεται, ὁ δὲ μὴ πιστεύων, ἤδη κέ-
 κριται». Οὕτω καὶ ἐνιαῦθα καὶ δικαστηρίου καὶ κολάσεως
 20 μέμνηται τῆς ἐπὶ ταῖς πονηραῖς πράξεσιν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶ-
 πεν ἀνωτέρω, διὰ· «Ὁ ἀκούων μου τὸν λόγον καὶ πιστεύων
 τῷ πέμψαντί με, οὐ κρίνεται»· ἵνα μὴ νομίση τις διὰ τοῦτο
 ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν μόνον, καὶ τὰ ἐκ τοῦ θίου προσέθηκεν,
 εἰπὼν, διὰ· «Οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες, εἰς ἀνάστασιν ζωῆς·
 25 οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως».

Ἐπεὶ οὖν ἔφησεν αὐτῷ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν δώσειν
 λόγον καὶ πάντας ἀπὸ τῆς φωνῆς ἀνασιτήσεσθαι τῆς αὐτοῦ,
 πρᾶγμα καινὸν καὶ παράδοξον καὶ ἔτι καὶ νῦν ἀπιστούμενον
 παρὰ πολλοῖς καὶ τῶν δοκούντων πεπιστευκέναι, μήτε γε τό-
 30 τε παρὰ Ἰουδαίοις ἄκουσον πῶς αὐτὸ κατασκευάζει, πάλιν
 τῇ ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων τῶν ἀκροωμένων· «Οὐ δύναμαι

μοσητήν. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ πλέκουν τοὺς συλλογισμοὺς, ὅταν θέτοντες τὰς προτάσεις ἀποδείξουν σαφῶς τὸ ζητούμενον, δὲν ἐξάγουν πολλὰς φορές οἱ ἴδιοι τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' ἀφοῦ καταστήσουν τὸν ἀκροατὴν εὐνοϊκώτερον καὶ κάμουν λαμπροτέραν τὴν ἐπιτυχίαν, ἀναγκάζουν τὸν ἴδιον τὸν ἀντιλέγοντα νὰ βγάλη τὴν ἀπόφασιν, εἰς τρόπον ὥστε ὅσοι εἶναι παρόντες μᾶλλον ν' ἀποφασίσουν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν ἀντιδίκων. Ἀφοῦ λοιπὸν ὑπενθύμισε τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, ἀλεσιώπησε τὴν κρίσιν. Ἀφοῦ ὁμως ὠμίλησε περὶ τῆς παγκοσμίου ἀναστάσεως, προσέθεσε καὶ τὸ ἐξῆς· «Ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν τὸ καλὸ θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωὴν, ἐκεῖνοι ὁμως ποὺ ἔκαμαν τὸ κακό, θ' ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν».

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον καὶ ὁ Ἰωάννης διηγείρε τὸν ἀκροατὴν, ἐνθυμηθεὶς τὴν κρίσιν καὶ εἰπὼν· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει εἰς τὸν Υἱὸν δὲν θὰ ἰδῆ ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπάνω του». Τὸ ἴδιο εἶπε καὶ ὁ Χριστὸς εἰς τὸν Νικόδημον· «Διότι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς τὸν Υἱὸν δὲν κρίνεται, ἐκεῖνος ὁμως ποὺ δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ». Ἔτσι καὶ ἐδῶ ὑπενθυμίζει δικαστήριον καὶ κόλασιν διὰ τὰς κακὰς πράξεις. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶπε προηγουμένως ὅτι, «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τὸν λόγον μου καὶ πιστεύει εἰς αὐτὸν ποὺ μὲ ἔστειλε, δὲν κρίνεται», διὰ νὰ μὴ νομίση κανεὶς ὅτι αὐτὸ μόνον ἀρκεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν προσέθεσε καὶ τὰ προερχόμενα ἐκ τοῦ βίου λέγων· «Ἐκεῖνοι ποὺ ἔκαμαν τὸ καλὸ θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωὴν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔκαμαν τὸ κακό, θ' ἀναστηθοῦν διὰ κρίσιν».

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι ὀλόκληρος ἡ οἰκουμένη θὰ δώσῃ λόγον εἰς αὐτὸν καὶ ὅτι ὅλοι θ' ἀναστηθοῦν, ὅταν ἀκούσουν τὴν φωνὴν του, πρᾶγμα ποὺ ἦτο νέον καὶ παράξενον καὶ ποὺ ἀκόμη καὶ σήμερα ἀπίστευτον ἀπὸ πολλοὺς καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ φαίνονται ὅτι πιστεύουν, καθὼς καὶ τότε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους, ἤκουσε κατὰ ποῖον τρόπον τὸ ἐτοιμάζει, προσαρμόζων αὐτὸ πάλιν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀδυναμίαν τῶν ἀκροατῶν· «Ἐγὼ δὲν ἤ-

ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἐμαντοῦ οὐδέν. Καθὼς ἀκούω, κρίνω, καὶ ἢ κρίσις ἢ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Καίτοι οὐ μικρὰν τέως ἀνασιτάσεως ἦν δεδωκὼς ἀπόδειξιν, τὸν παραλύτιον
 5 σφίγξας. Διόπερ οὐδὲ πρότερον περὶ ἀνασιτάσεως διελέχθη, ἕως ἐκεῖνο ἐποίησεν, ὃ τῆς ἀνασιτάσεως οὐ σφόδρα ἀποδέον ἦν. Καὶ τὴν κρίσιν δὲ ἠνίξαιτο τότε, μετὰ τὴν τοῦ σώματος σφίγξιν εἰπὼν, «Ἴδε ὑγιῆς γέγονας· μηκέτι ἀμάρτανε, ἵνα μὴ χειρόν τί σοι γένηται»· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τὴν Λαζάρου προ-
 10 αναφωνεῖ καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης.

Καὶ ἐπειδὴ δύο ταύτας ἀνασιτάσεις προεῖπε, τὴν τε τοῦ Λαζάρου τὴν αὐτίκα μάλα ἐκβησομένην καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης τοῖς μακροῖς ὕστερον ἐσομένην χρόνοις, ταύτην μὲν ἀπὸ τοῦ παραλύτιου πισιοῦται καὶ τῆς ἐγγύτητος τοῦ και-
 15 ροῦ, λέγων, «Ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν»· ἐκείνην δέ, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Λάζαρον ἀνασιτάσεως, διὰ τῶν ἤδη γινομένων τὰ μηδέπω γενόμενα ὑπ' ὄψιν ἄγων. Καὶ τοῦτο πανταχοῦ ποιοῦντα αὐτὸν ἔστιν ἰδεῖν, δύο τιθέντα προρρήσεις ἢ καὶ τρεῖς, καὶ τὰ ἐσόμενα ἀπὸ τῶν γινομένων ἀεὶ πι-
 20 σιούμενον.

4. Ἄλλ' ὁμοῦ τσαῦτα καὶ εἰπὼν καὶ ποιήσας, ἐπειδὴ τέως ἀσθενέστεροι ἦσαν, οὐκ ἀρκεῖται τούτοις, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν ἐπάγει ρημάτων αὐτῶν κατασιέλλει τὴν φιλονεικίαν, λέγων· «Οὐ δύναμαι ἐγὼ ποιεῖν ἀπ' ἐμαντοῦ οὐδέν. Καθὼς
 25 ἀκούω, κρίνω, καὶ ἢ κρίσις ἢ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Ἐπειδὴ γὰρ ξένα τινὰ καὶ παρηλλαγμένα παρὰ τοὺς προφήτας ἐδόκει λέγειν (ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτι ὁ Θεὸς

μπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου. Καθὼς ἀκούω κρίνω καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιδιώκω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, πού με ἔστειλε. Καὶ ὅμως δὲν εἶχε δώσει ἤδη μικρὰν ἀποδείξιν τῆς ἀναστάσεως, ἀφοῦ ἐθεράπευσε τὸν παράλυτον. Δι' αὐτὸ μάλιστα δὲν εἶχεν ὁμιλήσει προηγουμένως περὶ ἀναστάσεως, παρὰ μόνον ἀφοῦ ἔκαμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπολείπεται πολὺ τῆς ἀναστάσεως. Καὶ τὴν κρίσιν ὑπηνίχθη τότε, μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ σώματος τοῦ παραλύτου, ὅταν τοῦ εἶπεν· «Ἰδές, ἔγινες ὑγιής, μὴ ἀμαρτάνης πλέον, διὰ νὰ μὴ σοῦ συμβῆ τίποτε χειρότερον». Ἄλλ' ὅμως προαναγγέλλει καὶ τοῦ Λαζάρου τὴν ἀνάστασιν καὶ τῆς οἰκουμένης.

Καὶ ἐπειδὴ προεἶπε δύο ἀναστάσεις, δηλαδὴ καὶ ἐκείνην τοῦ Λαζάρου, ἡ ὁποία ἐντὸς ὀλίγου θὰ ἐγίνετο, καὶ τῆς οἰκουμένης, ἡ ὁποία θὰ γίνῃ μετὰ πάροδον μακροῦ χρόνου, τὴν μὲν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου ἀποδεικνύει ἀπὸ τὸν παράλυτον καὶ ἀπὸ τὴν προσέγγισιν τοῦ καιροῦ λέγων, «Ἔρχεται ὥρα καὶ ἤδη ἦλθε», τὴν δὲ ἀνάστασιν τῆς οἰκουμένης ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Λαζάρου, φέρων ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν ἐκεῖνα πού ἐπρόκειτο νὰ γίνουν δι' ἐκείνων πού εἶχαν ἤδη γίνει. Καὶ ἠμποροῦμεν νὰ ἰδοῦμεν ὅτι αὐτὸ τὸ κάμνει παντοῦ, θέτει δηλαδὴ δύο ἢ τρεῖς προαναγγελίας καὶ κάμνει πιστευτὰ τὰ μέλλοντα ἀπὸ τὰ ἤδη γενόμενα.

4. Ἐνῶ ὅμως ὁ Χριστὸς εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἶχε κάμει τόσα πολλά, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν μέχρι τινὸς ἀσθενέστεροι κατὰ τὸ πνεῦμα, δὲν ἀρκεῖται εἰς αὐτά, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὰ λόγια πού προσθέτει, καταστέλλει τὴν φιλονικεῖαν των λέγων· «Ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου. Καθὼς ἀκούω, κρίνω καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιδιώκω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου πού με ἔστειλεν». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐφαίνετο ὅτι λέγει παράξενα πράγματα καὶ διαφορετικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πού εἶχαν εἰπεῖ οἱ Προφῆται (διότι ἐκεῖνοι ἔλεγαν, ὅτι

ἔστιν ὁ κρίνων τὴν γῆν ἅπασαν, τουτέστι, τὸ ἀνθρώπινον γένος· καὶ τοῦτο ὁ Δαυὶδ πανταχοῦ ἀνακηρύτιων ἔλεγε, «Κρίνει λαοὺς ἐν εὐθύτητι»· καί, «Ὁ Θεὸς κριτῆς δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς καὶ μακρόθυμος»· καὶ οἱ προφῆται δὲ πάντες δ καὶ ὁ Μωϋσῆς· ὁ δὲ Χριστὸς ἔλεγεν, «Ὁ Πατὴρ οὐ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ», ἱκανὸν δὲ τοῦτο ἦν θορυβῆσαι τὸν ἀκούοντα τότε Ἰουδαῖον καὶ παρασκευάσαι πάλιν ἀντίθεον αὐτὸν ὑποπιεύειν), σφόδρα ἐνταῦθα συγκαταβαίνει τῷ λόγῳ καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἀπῆται αὐτῶν ἢ ἀ-
 10 οὐθένεια, ὥστε τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ὑποψίαν πρόρριζον ἀνελεῖν, καὶ φησιν· «Ἐγὼ οὐ δύναμαι ἀπ' ἑμαυτοῦ ποιεῖν οὐδέν»· τουτέστιν, οὐδὲν ξένον, οὐδὲ παρηλλαγμένον, οὐδὲ ὁ μὴ βούλειται ὁ Πατὴρ, παρ' ἐμοῦ γινόμενον ὄψεσθε, ἢ λεγόμενον ἀκούσεσθε.

15 Καὶ πρότερον εἰπὼν, διὸ Υἱὸς ἀνθρώπου ἐστίν, καὶ δείξας διὸ ἄνθρωπον αὐτὸν τέως ὑπόπιενον, οὕτω καὶ ἐνταῦθα προσείθησιν. Ὡσπερ οὖν ἀνωτέρω εἰπὼν, «Ὁ ἀκηκόαμεν, λαλοῦμεν, καὶ ὁ ἐώρακαμεν, μαρτυροῦμεν»· καὶ ὁ Ἰωάννης, «Ὁ ἐώρακε, μαρτυρεῖ, καὶ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ
 20 οὐδεὶς λαμβάνει»· περὶ ἀκριβοῦς δὲ ἀμφότερα εἴρηται γνώσεως, οὐχ ἀπλῶς περὶ ἀκοῆς καὶ ὄψεως· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ἀκοὴν εἰπὼν, οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει, ἢ διὸ ἀδύνατον ἄλλο τι θελῆσαι αὐτόν, ἢ ὅπερ ὁ Πατὴρ.

Ἄλλ' οὐκ εἶπεν οὕτω σαφῶς (οὐ γὰρ ἂν ἐδέξαντο ἐξ
 25 εὐθείας τέως οὕτως ἀκούοντες)· ἀλλὰ πῶς; Συγκαταβατικῶς καὶ ἀνθρωπίνως σφόδρα· «Καθὼς ἀκούω», κρίνω. Πάλιν οὐ διδασκαλίαν λέγων ἐνταῦθα (οὐ γὰρ εἶπε, Καθὼς διδάσκομαι, ἀλλὰ, «Καθὼς ἀκούω»), ἀλλ' οὐδὲ ὡς δεόμενος ἀκροάσεως ταῦτά φησιν (οὐ γὰρ μόνον τοῦ δι-
 30 δάσκεσθαι ἀνευδεῆς ἦν, ἀλλὰ καὶ τοῦ δεῖσθαι ἀκούειν),

ὁ Θεὸς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κρίνει ὅλην τὴν γῆν, δηλαδὴ τὸ ἀνθρώπινον γένος, πρᾶγμα ποὺ ὁ Δαυῖδ προέλεγε παντοῦ· «Θὰ κρίνη λαοὺς μεῖς ἰσότητα»⁹, καὶ «ὁ Θεὸς εἶναι δικαστῆς δίκαιος, δυνατὸς καὶ ὑπομονητικός»¹⁰, ἐνῶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανένα,, ἀλλ' ἔχει δώσει εἰς τὸν Υἱὸν τὴν κρίσιν», ἦτο δὲ τοῦτο ἀρκετὸν διὰ τὴν ἀναστατώσῃ τούτων Ἰουδαίους καὶ τὴν καταστήσῃ ὑποπτον ὡς ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ), δι' αὐτὸ ἐδῶ φροντίζει πολὺ διὰ τὰ λόγια του καὶ μάλιστα τόσον ὅσον ἀπῆται ἡ πνευματικῆ των ἀδυναμία ὥστε τὴν ξερριζώσῃ αὐτὴν τὴν καταστρεπτικὴν των ὑποψίαν καὶ λέγει· «Ἐγὼ δὲν ἠμπορῶ νὰ κάμω τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου», δηλαδὴ κανέναν παράξενον ἢ διαφορετικόν, οὔτε κάτι ποὺ δὲν θέλει ὁ Πατὴρ θὰ μεῖς ἰδῆτε νὰ κάμνω ἢ θ' ἀκούσετε νὰ λέγω.

Ἄλλ' ἐπειδὴ προηγουμένως εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι εἶναι Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶχεν ἀποδείξει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἐθεώρουν ἤδη ὡς ἀπλοῦν ἄνθρωπον, δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσεν ἐδῶ, ἐκεῖνο ποὺ εἶπε προηγουμένως· «Δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἀκούσει ὁμιλοῦμεν καὶ μαρτυροῦμεν δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχομεν ἰδεῖ». Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἰωάννης εἶχεν εἰπεῖ· «Δι' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει ἰδεῖ μαρτυρεῖ, ἀλλὰ τὴν μαρτυρίαν του κανεῖς δὲν δέχεται». Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔχουν λεχθῆ περι βεβαίας γνώσεως καὶ ὄχι ἀπλῶς περι ἀκοῆς καὶ ὀράσεως. Ἔτσι καὶ εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν, ὅταν ὁμιλῆ περι ἀκοῆς, θέλει νὰ ἐξηγήσῃ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀδύνατον νὰ θέλῃ κάτι ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ θέλει καὶ ὁ Πατὴρ.

Δὲν τὸ εἶπεν ὁμοῦς τόσον καθαρὰ (διότι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν ν' ἀνεχθοῦν καθόλου τοῦτο, ἐὰν τὸ ἔλεγεν ἀνοικτὰ). Ἄλλὰ μεῖς ποῖον τρόπον; Πάρα πολὺ συγκαταβατικὰ καὶ ἀνθρώπινα· «Καθὼς ἀκούω, κρίνω». Χωρὶς νὰ κάμνῃ πάλιν διδασκαλίαν ἐδῶ (διότι δὲν εἶπε, Καθὼς διδάσκομαι, ἀλλὰ «Καθὼς ἀκούω»), ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην διδασκαλίας εἶπε ταῦτα (διότι ὄχι μόνον δὲν εἶχεν ἀνάγκην διδασκάλου, ἀλλ' οὔτε ἀκροάσεως), ἀλλὰ ἐπειδὴ ἤθελε ν'

τὴν δὲ ὁμόνοιαν δηλῶν καὶ τὸ ἀπαράλλακτον τῆς ψήφου.
 Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· Οὕτω κρίνω, ὡς ἂν εἰ αὐτὸς ὁ
 Πατὴρ ἦν ὁ κρίνων. Εἶτα ἐπάγει, «Καὶ οἶδα διὸ ἢ κρίσις
 ἢ ἐμὴ δικαία ἐστίν, διὸ οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ
 τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με».

Τί λέγεις; ἔχεις γὰρ θέλημα ἕτερον παρὰ τὸν Πατέ-
 ρα; Καὶ μὴν ἀλλαχοῦ εἶπας, «Καθὼς ἐγὼ καὶ οὐ ἐν ἑομεν»·
 καὶ πάλιν, ἐπὶ θελήματος λέγων καὶ ὁμονοίας· «Δὸς αὐτοῖς,
 ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσι», τοιτέστιν, ἐν τῇ περὶ ἡμῶν
 10 πλίσσει. Ὁρᾷς διὸ τὰ μάλιστα δοκοῦντα εἶναι ταπεινά, ταῦτά
 ἐστὶν ὅπερ ἔχει ἐγκεκρυμμένον τὸ ὑψηλὸν νόημα; Ὁ γὰρ
 αἰνίττεται, τοιοῦτόν ἐστιν· διὸ οὐκ ἄλλο μὲν τοῦ Πατρὸς
 τὸ θέλημα, ἄλλο δὲ τὸ αὐτοῦ· ἀλλ' ὥσπερ μιᾶς διανοίας ἐν
 θέλημα, οὕτως ἐμοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς. Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ
 15 τοσαύτην εἶπε συνάφειαν. Καὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τού-
 τω κέχρηται τῷ ὑποδείγματι ὁ Παῦλος, λέγων· «Τίς γὰρ
 οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ
 ἀνθρώπου, τὸ ἐν αὐτῷ; Οὕτω καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν,
 εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ».

20 Οὐδὲν οὖν ἄλλο ἢ τοῦτό φησιν, διὸ Οὐκ ἔστι μοι θέ-
 λημα ἕτερον καὶ ἴδιον παρὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' εἴ τι ἐκεῖνος
 βούλεται τοῦτο καὶ ἐγὼ· καὶ εἴ τι ἐγὼ, τοῦτο καὶ ἐκεῖνος.
 Ὡσπερ οὖν τῷ Πατρὶ οὐδεὶς ἂν ἐγκαλέσειε κρίνοντι, οὕτως
 οὐδὲ ἐμοί· ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς γνώμης ἕκαστέρα ἢ ψῆφος
 25 φέρεται. Εἰ δὲ ἀνθρωπινώτερον ταῦτα διαλέγεται, μὴ θαυ-
 μάσης. Ἄνθρωπον γὰρ αὐτὸν ἔτι ἐνόμιζον εἶναι ψιλόν.
 Διὸ χρὴ μάλιστα ἐν τοῖς τοιοῦτοις μὴ τὰ λεγόμενα ἐξειτάζειν
 μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκροωμένων προσιθῆναι,

ἀποδείξη τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν ἰσότητα τῆς κρίσεως μὲ τὸν Πατέρα. Τὸ νόημα τῶν λόγων του εἶναι τὸ ἑξῆς: Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κρίνω, σὰν νὰ κρίνη ὁ ἴδιος ὁ Πατήρ. Ἔπειτα προσθέτει: «Καὶ γνωρίζω ὅτι ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι δικαία, διότι δὲν ἐπιζητῶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου πού μὲ ἔστειλεν».

Τί λέγεις; Μήπως ἔχεις διαφορετικὸν θέλημα ἀπὸ τὸν Πατέρα; Καὶ εἰς ἄλλο μέρος εἶπες εἰπεῖ, «Καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ εἴμεθα ἓνα», ὅταν ὁ λόγος ἦτο πάλιν περὶ θαλήματος καὶ ὁμονοίας. «Δῶσε εἰς αὐτούς, ὥστε αὐτοὶ μὲ ἡμᾶς νὰ εἶναι ἓνα», δηλαδή εἰς τὴν πίστιν πρὸς ἡμᾶς. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι αὐτὰ πού φαίνονται, ὅτι εἶναι ἀπλοϊκά, αὐτὰ ἀκριβῶς εἶναι πού κρύπτουν τὸ ὑψηλὸν νόημα; Ἐκεῖνο δηλαδή πού ὑπαινίσσεται, εἶναι τὸ ἑξῆς: ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ ἄλλο τὸ ἰδικόν του, ἀλλὰ ἓνα καὶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα καὶ τοῦ Πατρὸς, σὰν νὰ εἶναι θέλημα μιᾶς σκέψεως. Καὶ μὴ ἀπορήσης, ἐπειδὴ ἔδειξε τόσον στενὴν σχέσιν. Διότι καὶ ὁ Παῦλος χρησιμοποιοεῖ τὸ ἴδιο παράδειγμα περὶ τοῦ Πνεύματος λέγων: «Ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ξέρει τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος, παρὰ μόνον τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου πού εἶναι μέσα του; Ἔτσι καὶ τί εἶναι ὁ Θεὸς κανεὶς δὲν ξέρει παρὰ μόνον τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Ἐπομένως ὁ Χριστὸς δὲν λέγει τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον τοῦτο, ὅτι δηλαδή: Δὲν ἔχω ἄλλο θέλημα καὶ διαφορετικὸν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλ' ὅ,τι θέλει ἐκεῖνος, τὸ ἴδιο θέλω καὶ ἐγὼ καὶ ὅ,τι θέλω ἐγώ, τὸ ἴδιο θέλει καὶ ἐκεῖνος. Καὶ ὅπως δὲν θὰ ἠμπορέση κανεὶς νὰ ἐγκαλέσῃ τὸν Πατέρα διὰ νὰ τὸν κρίνη, ἔτσι δὲν θὰ ἠμπορέσῃ καὶ ἐμέ. Διότι ἡ κάθε μία ἀπὸ τὰς δύο ἀποφάσεις κρίνεται ἀπὸ τὴν ἰδίαν γνώμην. Μὴ ἀπορήσης, ἐπειδὴ διαπραγματεύεται ταῦτα κατὰ τρόπον ἀνθρωπινώτερον. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐνόμιζαν ὅτι εἶναι ἀπλοῦς ἄνθρωπος. Δι' αὐτὸ μάλιστα πρέπει εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς νὰ μὴ ἐξετάζωμεν μόνον τὰ λόγια ἀλλὰ νὰ προσθέτωμεν καὶ τὴν γνώμην τῶν ἀκροατῶν καὶ

καὶ οὕτω τῶν λεγομένων ἀκούειν, ὡς πρὸς ἐκείνην εἰρημέ-
νων ὑπόνοιαν· ἐπεὶ πολλὰ ἔψεται τὰ ἄτοπα.

Σκόπει γάρ· Εἶπεν, «Οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν». Οὐκοῦν ἕτερόν ἐστι τὸ αὐτοῦ θέλημα, καὶ σφόδρα ἀποδέον·
δ καὶ οὐδὲ ἀπλῶς ἀποδέον, ἀλλ' οὐδὲ ὠφέλιμον οὕτως. Ἐπεὶ εἰ σωτηριῶδες ἦν καὶ συμβαῖνον τῷ τοῦ Πατρὸς, τίνος ἔνεκεν αὐτὸ οὐ ζητεῖς; Ἄνθρωποι μὲν γὰρ εἰκότως ἂν τοῦτο λέγοιεν, ὡς πολλὰ θελήματα ἔχοντες παρὰ τὰ τῷ Θεῷ δοκοῦντα· οὐ δὲ τίμος ἔνεκεν τοῦτο φῆς, κατὰ πάντα ἔοικώς
10 τῷ Πατρί; Τοῦτο γὰρ οὐδὲ ἀνδρὸς ἠκριβωμένου καὶ ἐσιαν-
ρωμένου εἶποι τις ἂν εἶναι τὸ ρῆμα.

Εἰ γὰρ ὁ Παῦλος οὕτως ἐαντιὸν ἐκέρασε τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ὡς εἰπεῖν, «Ζῶ δὲ οὐκ ἔτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός», πῶς ὁ πάντων Δεσπότης εἶπεν ἂν, ὅτι «Οὐ ζητῶ
15 τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με», ὡς ἑτέρου ὄντιος ἐκείνου; Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησιν; Ὡς ἐπ' ἀνθρώπου προσάγει τὸν λόγον καὶ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀκροω-
μένων φθέγγεται. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν ἀπέδειξε τὰ λεγόμενα, τὰ μὲν θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωπίνως διαλε-
20 χθεῖς, πάλιν ὡς ἄνθρωπος κατασκευάζει τὰ αὐτὰ καὶ λέγει, ὅτι «Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δίκαια ἐστί». Καὶ πόθεν δῆλον; «Ὅτι οὐ ζητῶ τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με». Ὡς περὶ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων ὁ φιλαυτίας ἀπηλλαγμένος, οὐκ ἂν ἔχοι δικαίως ἐγκαλεῖσθαι ὡς παρὰ τὸ δέον δικά-
25 σας, οὕτως οὐδὲ ἐμοὶ νῦν δυνήσεσθε ἐπιτιμᾶν. Ὁ μὲν γὰρ θέλων τὰ ἑαυτοῦ σιῆσαι, ἴσως ὑποπιευθείη ἂν παρὰ πολλῶν ταύτη παραφθείρειν τὸ δίκαιον· ὁ δὲ μὴ τὰ ἑαυτοῦ σκοπῶν, τίνα ἂν ἔχοι πρόφασιν τοῦ μὴ τὰ δίκαια ψηφίσασθαι;

νὰ δεχώμεθα ἔτσι τὴν ἀπάντησιν σὰν νὰ ἔχη δοθῆ σύμφω-
να μὲ αὐτὴν τὴν γνώμην. Διότι ἄλλως θ' ἀκολουθήσουν
πολλὰ ἄτοπα.

Σκέψου λοιπόν. Ὁ Χριστὸς εἶπε· «Δὲν ζητῶ τὸ ἰδικόν
μου θέλημα». Ἐπομένως ἄλλο εἶναι τὸ ἰδικόν του θέλημα
καὶ μάλιστα πολὺ κατώτερον. Καὶ ὄχι μόνον κατώτερον,
ἀλλ' οὔτε τόσο ὠφέλιμον. Ἐπειδὴ, ἂν ἦτο σωτήριο καὶ
συνεφώνει μὲ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς, διὰ ποῖον λόγον δὲν
τὸ ζητεῖς; Δηλαδὴ οἱ μὲν ἄνθρωποι δικαίως ἠμποροῦν νὰ
ἰσχυρισθοῦν τοῦτο, διότι ἔχουν πολλὰ θελήματα, πὺ δὲν
εἶναι ἀρεστὰ εἰς τὸν Θεόν. Σὺ δὲ πὺ εἶσαι καθ' ὄλα ὁ-
μοιος μὲ τὸν Πατέρα, διὰ ποῖον λόγον ἰσχυρίζεσαι τοῦτο;
Διότι θὰ ἠμποροῦσε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς, ὅτι αὐτὸς ὁ
λόγος δὲν ἀρμόζει εἰς ἕναν ἀνεπήληπτον ἄνθρωπον καὶ ὁ
ὁποῖος μάλιστα ἐσταυρώθη.

Διότι, ἂν ὁ Παῦλος συνέδεσε τὸν ἑαυτὸν του μὲ τὸ
θέλημα τοῦ Θεοῦ τόσο στενά, ὥστε νὰ τονίσῃ, «Δὲν ζῶ δὲ
πλέον ἐγώ, ἀλλὰ ζῆ μέσα μου ὁ Χριστός»¹¹, πῶς θὰ ἔλεγεν
ὁ Κύριος ὄλων, «Δὲν ζητῶ τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ
θέλημα ἐκείνου πὺ μὲ ἔστειλε», σὰν ἐκεῖνος νὰ ἦτο ἄλ-
λος; Τί σημαίνει λοιπόν αὐτὸ πὺ λέγει; Ὅμιλεῖ σὰν ἄν-
θρωπος καὶ ἐκφράζεται σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν τῶν
ἀκροατῶν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπὸ τὰ προηγούμενα ἀπεδείχθη,
ὅτι ἄλλα μὲν τὰ εἶπεν ὡς Θεός, ἄλλα δὲ ὡς ἄνθρωπος, πάλιν
ὡς ἄνθρωπος τὰ προβάλλει καὶ λέγει· «Ἡ ἰδική μου
κρίσις εἶναι δικαία». Καὶ ἀπὸ πὺ φαίνεται αὐτό; «Διότι
ὅπως ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος πὺ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸ
πάθος τῆς φιλαυτίας δὲν ἠμπορεῖ δικαίως νὰ κατηγορηθῆ,
ὅτι δικάζει ἀδίκως, ἔτσι δὲν θὰ ἠμπορέσετε τώρα νὰ μὲ κα-
τηγορήσετε. Διότι ἐκεῖνος πὺ θέλει νὰ ἰκανοποιήσῃ τὰ
προσωπικά του, ἠμπορεῖ ἴσως νὰ δώσῃ εἰς πολλοὺς τὴν ὑ-
ποψίαν ὅτι ἔτσι φθείρει τὴν δικαιοσύνην. Ἀλλ' ἐκεῖνος πὺ
δὲν ἀποβλέπει εἰς τὰ προσωπικά του ποῖαν αἰτίαν ἔχει διὰ
νὰ μὴ ἀποφασίσῃ δίκαια;

Τοῦτον τοίνυν τὸν λογισμὸν καὶ ἐπ' ἐμοῦ ἐξειτάζειε. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγον μὴ ἀπεισάλθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς μηδὲ εἰς ἐκεῖνον τὴν δόξαν τῶν γινομένων ἀνέφερον, ἴσως ἂν τις ὑμῶν ὑπενόησεν, ὅτι βουλόμενος ἐμᾶντὸν ποιῆσαι λαμπρόν, 5 οὐ λέγω τὰ ὄντα· εἰ δὲ ἐτέρῳ λογίζομαι καὶ ἀνατίθημι τὰ γινόμενα, τίνος ἕνεκεν, ἢ πόθεν ἂν ἔχοιτε ὑποπιεύειν τὰ λεγόμενα; Ὁρᾷς οἷ τὸν λόγον κατεβίβασε καὶ πόθεν τὴν κρίσιν τὴν ἑαυτοῦ δικαίαν εἶναι ἔφησεν, ὅθεν ἂν καὶ τῶν πολλῶν εἰς ἀπολογούμενος εἶπεν; ὁρᾷς, ὃ πολλάκις εἶπον, πῶς 10 διαλάμπει σαφῶς; Τί δὲ εἶπεν; Ὅτι ἡ ὑπερβολὴ τῆς ταπεινότητος τῶν λέξεων, αὕτη μάλιστα πείθει τοὺς νοῦν ἔχοντας, μὴ ἐκ προχείρου δεχόμενος τὰ λεγόμενα καταπίπτειν, ἀλλὰ παρασκευάζειν μᾶλλον ἐπὶ τὸ ὕψος τῶν νοημάτων ἐλθεῖν· αὕτη καὶ τοὺς χαμαὶ συρομένους τότε με- 15 τὰ πολλῆς κατὰ μικρὸν ἀνίστησι τῆς εὐκολίας.

5. Ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, παρακαλῶ, μὴ παραιρέχωμεν ἀπλῶς τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας ἐξειτάζωμεν ἅπαντα, καὶ τὴν αἰτίαν τῶν λεγομένων πανταχοῦ σκοπῶμεν· μηδὲ νομίζωμεν ἀρκεῖν ἡμῖν εἰς ἀπολογίαν 20 τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν ἀπλότητα. Οὐ γὰρ ἀκεραίους ἐκέλευσε μόνον εἶναι, ἀλλὰ καὶ φρονίμους. Ἀσκῶμεν τοίνυν μετὰ τῆς ἀπλότητος καὶ τὴν φρόνησιν καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων καὶ ἐπὶ τῶν τοῦ θίου κατορθωμάτων· καὶ δικάζωμεν ἑαυτοῖς ἐνταῦθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν τότε καὶ τοιοῦτοι 25 γινώμεθα περὶ τοὺς δούλους, οἷον βουλόμεθα περὶ ἡμᾶς γενέσθαι τὸν Δεσπότην ἡμῶν. «Ἄφες γὰρ ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν».

Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι οὐ φέρει πρῶως πλητιομένη ἡ ψυ-

12. Ματθ. 10, 16.

18. Αὐτόθι 6, 12.

Ἐξετάσατε λοιπὸν αὐτὸν τὸν συλλογισμὸν ποῦ με ἀφορᾷ. Διότι, ἐὰν μὲν σᾶς ἔλεγα ὅτι δὲν ἔχω ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, δὲν θὰ ἀπέδιδα εἰς ἐκεῖνον τὴν δόξαν τῶν ὄσων ἔχουν γίνεαι καὶ ἴσως κάποιος ἀπὸ σᾶς νὰ ὑποψιάζετο, ὅτι δὲν λέγω τὴν ἀλήθειαν, ἐπειδὴ θέλω νὰ δοξάσω τὸν ἑαυτὸν μου. Ἐὰν ὅμως σκέπτομαι καὶ ἀποδίδω αὐτὰ ποῦ ἔγιναν εἰς ἄλλον, διὰ ποίαν αἰτίαν ἢ ἀπὸ ποῦ ἠμπορεῖτε νὰ ὑποπτέυεσθε τὰ λόγια μου; Βλέπεις πῶς κατεβίβασε τὸν λόγον καὶ με ποῖον τρόπον ἀπέδειξεν ὅτι ἡ ἰδική του κρίσις εἶναι δικαία, ὅπως θὰ τὸ ἀπεδείκνυε καὶ ὁποιοσδήποτε ἄλλος, ἐὰν ἀπελογεῖτο; Βλέπεις, πῶς λάμπει καθαρὰ, αὐτὸ ποῦ εἶπα πολλὰς φορές; Τί εἶναι αὐτὸ ποῦ εἶπα; Ὅτι ἡ ὑπερβολικὴ ἀπλούστευσις τῶν λέξεων, αὐτὴ πείθει πάρα πολὺ τοὺς νουνεχεῖς, ὥστε νὰ μὴ καταβάλλωνται, ὅταν δέχωνται λόγους ἐκ τοῦ προχείρου, ἀλλὰ νὰ ἐτοιμάζωνται ν' ἀνέλθουν μᾶλλον εἰς τὸ ὕψος τῶν σκέψεων. Αὐτὴ καὶ ἐκείνους ποῦ σύρονται εἰς τὴν γῆν, τοὺς ἀνυψώνει ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ ἐκεῖ με μεγάλην εὐκολίαν.

5. Ἐχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά, παρακαλῶ νὰ μὴ κοιτάζωμεν ἐπιπολαίως αὐτὰ ποῦ ἔχουν λεχθῆ, ἀλλὰ ὅλα γενικὰ νὰ τὰ ἐξετάζωμεν με προσοχὴν καὶ νὰ προσέχωμεν παντοῦ τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν λέγονται. Οὔτε νὰ νομίζωμεν, ὅτι ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀφέλεια εἶναι ἀρκετὴ πρὸς δικαιολογίαν μας. Διότι ὁ Χριστὸς μᾶς συνέστησε νὰ εἴμεθα ὄχι μόνον φρόνιμοι ἀλλὰ καὶ ἄκακοι¹². Ἄς ἀσκοῦμεν λοιπὸν μαζὶ με τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν φρόνησιν τόσον εἰς τὰ δόγματα ὅσον καὶ εἰς τὰς πράξεις τοῦ βίου. Καὶ ἄς δικάζωμεν τὸν ἑαυτὸν μας εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν, διὰ νὰ μὴ δικασθῶμεν με αὐτὸν τὸν κόσμον εἰς τὴν ἄλλην καὶ ἄς συμπεριφερθῶμεν ἔτσι πρὸς τοὺς δούλους, ὅπως θὰ ἠθέλαμεν νὰ συμπεριφερθῆ πρὸς ἡμᾶς ὁ Κύριός μας. «Συγχώρησε ὅτι κακὸν ἔχομεν κάμει, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους ποῦ μᾶς ἔχουν κάμει κακόν»¹³.

Γνωρίζω βέβαια, ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ὑποφέρει ἥσυχια τὴν

χή· ἀλλ' ἐὰν ἐννοήσωμεν διὸ οὐχὶ τῷ λελυπηκότι, ἀλλ' ἐαυτοῖς χαριζόμεθα, ταχέως ἀφήσομεν τὸν ἴον τῆς ὀργῆς. Καὶ γὰρ ὁ τὰ ἑκατὸν δηνάρια μὴ συγχωρήσας τῷ πεπλημμεληκότι οὐ τὸν ὁμόδουλον ἠδίκησεν, ἀλλ' ἐαυτὸν τοῖς μυροῖσι
 5 ταλάντοις ὑπεύθυνον ἐποίησεν, ὧν πρότερον τὴν ἄφεσιν ἔλαβεν.

Ὅτιαν οὖν ἐτέροις μὴ ἀφῶμεν, ἐαυτοῖς οὐκ ἀφίεμεν. Μὴ τοίνυν τῷ Θεῷ λέγωμεν μόνον, Μὴ μνησθῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐαυτοὺς ἕκαστοι λέγοντες,
 10 μὴ μνησθῶμεν τῶν ἁμαρτημάτων τῶν συνδούλων τῶν εἰς ἡμᾶς γεγενημένων. Καὶ γὰρ οὐ πρότερον δικάζεις τοῖς σοῖς, καὶ τότε ἔπεται ὁ Θεός· οὐ τὸν νόμον γράφεις τὸν περὶ ἀφέσεως καὶ τιμωρίας, καὶ τὴν περὶ τῶν τοιούτων ἐκφέρεις ψῆφον. Οὐκοῦν καὶ τοῦ μνησθῆναι καὶ τοῦ μὴ μνησθῆναι
 15 τὸν Θεὸν οὐ κύριος εἶ.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἀφεῖναι κελεύει, ἐὰν τις πρὸς τινα ἔχη μομφήν· καὶ οὐχ ἀπλῶς ἀφεῖναι ἀλλ' ὥστε μηδὲ λείψανα μένειν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς οὐ μόνον οὐκ ἤνεγκεν εἰς μέσον ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς αὐτοὺς πε-
 20 πλημμεληκότας ἀνέμνησεν, οὐδὲ εἶπε, Τὰ καὶ τὰ ἡμαρτιᾶ· ἀλλὰ καὶ ἀφῆκε καὶ ἐξήλειψε τὸ χειρόγραφον, μηδὲ λογισάμενος τὰ παραπτώματα, καθὼς καὶ τοῦτο Παῦλος ἐδήλωσε. Τοῦτο δὴ ποιῶμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἀπὸ τῆς διανοίας ἐξαλείφωμεν ἅπαντα. Καὶ μὲν ἀγαθὸν τι γεγενημένον ἢ παρὰ τοῦ
 25 λελυπηκότος, τοῦτο λογισώμεθα μόνον· ἂν δὲ λυπηρὸν καὶ ἐπαχθές, ἐκβάλλωμεν οὕτω καὶ ἐξαλείψωμεν, ὥστε μηδὲ ἴχνος ἐναπομένειν. Εἰ δὲ μηδὲν ἀγαθὸν ἡμῖν γέγονε παρὰ τούτου, πάλιν ὁ μισθὸς μείζων συγχωροῦσιν ἡμῖν, καὶ πλείων ἢ εὐδοκίμοις.

30 Ἄλλοι δι' ἀγρυπνίας καὶ χαμευνίας καὶ μυρίας ταλαι-

ἀδικίαν. Ἄλλ' ἐὰν σκεφθῶμεν, ὅτι κάμνομεν χάριν ὄχι εἰς ἐκεῖνον ποῦ μᾶς ἔχει βλάβει, ἀλλ' εἰς τὸν ἑαυτὸν μας, ταχέως θὰ ἀφήσωμεν τὸ δηλητήριον τῆς ὀργῆς. Διότι ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἐχάρισε τὰ ἑκατὸ δηνάρια εἰς τὸν ὀφειλέτην του, δὲν ἔκαμεν ἀδικίαν εἰς βάρος τοῦ ὁμοδούλου του, ἀλλὰ κατέστησε τὸν ἑαυτὸν του ὑπεύθυνον χιλίων ταλάντων, διὰ τὰ ὁποῖα προηγουμένως εἶχε λάβει τὴν συγχώρησιν.

Ὅταν λοιπὸν δὲν συγχωροῦμεν τοὺς ἄλλους, δὲν συγχωροῦμεν τοὺς ἑαυτούς μας. Νὰ μὴ λέγωμεν ἐπομένως εἰς τὸν Θεόν. Μὴ ἐνθυμηθῆς τὰς ἁμαρτίας μας, ἀλλὰ καὶ ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς νὰ λέγῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, Μὴ ἐνθυμηθῆς τὰς ἁμαρτίας ποῦ ἔχουν κάμει εἰς ἐσὲ οἱ ὁμόδουλοί σου. Διότι πρῶτα σὺ δικάζεις τὰ ἰδικά σου καὶ ἔπειτα ἀκολουθεῖ ὁ Θεός. Διότι σὺ γράφεις τὸν νόμον περὶ συγχωρήσεως καὶ τιμωρίας καὶ σὺ ἀποφασίζεις περὶ αὐτῶν. Ἐπομένως ἀπὸ σένα ἐξαρτᾶται νὰ ἐνθυμηθῇ ἢ νὰ μὴ ἐνθυμηθῇ ὁ Κύριος.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος συνιστᾷ νὰ συγχωρῶμεν, ἂν κάποιος ἔχει κάποιο παράπονον ἐναντίον ἄλλου. Ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς ὄχι μόνον δὲν ἀπεκάλυψε τὰς ἁμαρτίας μας, ἀλλ' οὔτε μᾶς ὑπενθύμισεν ὅτι ἔχομεν ἁμαρτήσῃ οὔτε εἶπεν αὐτὰ καὶ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα ἔχεις κάμει, ἀλλὰ τὰ συνεχώρησε καὶ κατέστρεψε τὸ χειρόγραφον χωρὶς νὰ λογαριάσῃ τὰ παραπτώματά μας, καθὼς ἔκαμε καὶ ὁ Παῦλος¹⁴. Αὐτὸ λοιπὸν ἃς κάμνωμεν καὶ ἡμεῖς καὶ ἃς ἐξαλείψωμεν ἀπὸ τὸν νοῦν μας ὅλα¹⁵. Καὶ ὅ,τι καλὸν ἔχει γίνεαι εἰς ἡμᾶς ἀπὸ αὐτὸν ποῦ μᾶς ἔβλαψεν, αὐτὸ μόνον ἃς σκεπτόμεθα, ὅ,τι λυπηρὸν καὶ μισητόν, ἃς τὸ ἀποβάλλωμεν καὶ ἃς τὸ ἐξαφανίσωμεν, ὥστε νὰ μὴ ἀπομένῃ οὔτε ἵχνος. Ἄν ὅμως δὲν μᾶς ἔχη κάμει κανένα καλόν, πάλιν ἢ ἀμοιβή μας θὰ εἶναι μεγάλη καὶ περισσότερος ὁ ἔπαινος, ἂν τὸν συγχωρήσωμεν.

Ἄλλοι ἐξαλείφουν τὰ ἁμαρτήματά των μὲ τὴν ἀγρυπνίαν, μὲ τὸ νὰ κοιμῶνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καὶ μὲ ἀπείρους

15. Αὐτόθι 2, 14.

πωρίας εξαλείφουσι τὰ ἁμαρτήματα· σοὶ διὰ τῆς εὐκολωτε-
 ρας ὁδοῦ, τοῦ μὴ μνησικακεῖν λέγω, πάντα ἔξεσιν ἀφανίσει
 τὰ πλημμεληθέντα. Τί τοίνυν κατὰ σαντοῦ τὸ ξίφος ὠθεῖς, ὡς
 οἱ μαινόμενοι καὶ παραπαίοντες, καὶ τῆς μελλούσης σεαυτὸν
 5 ἐκβάλλεις ζωῆς, θέον πάντα πράττειν, ὥστε αὐτῆς ἐπιτυχεῖν;
 Εἰ γὰρ ἡ παροῦσα οὕτω ποθεινὴ, τί ἂν εἴποι τις περὶ ἐκεί-
 νης, ἔνθα ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ σιναγμός; Ἐκεῖ δεῖ-
 σαι θάνατον οὐκ ἔστιν, οὐδὲ πέρας ἐκείνων ὑποπιεῦσαι τῶν
 ἀγαθῶν. Μακάριοι καὶ τρισμακάριοι καὶ πολλάκις τοῦτο,
 10 οἱ τῆς μακαρίας ἐκείνης ἀπολαύοντες λήξεως· ὥσπερ οὖν
 ἄθλιοι καὶ τρισάθλιοι καὶ μυριάκις τοῦτο, οἱ τῆς μακαριό-
 τητος ἐκείνης ἐαυτοὺς ἐκβάλλοντες.

Καὶ τί ποτέ ἐσσι, φησί, τὸ ποιοῦν ἡμᾶς ἀπολαῦσαι τῆς
 ζωῆς ἐκείνης; Ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ δικάζοντος, νεανίσκω
 15 τινὶ διαλεγομένου περὶ τούτων. Ἐπειδὴ γὰρ ἠρώτησεν ἐ-
 κείνος, «Τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω;», εἰπὼν ὁ
 Χριστὸς αὐτῷ τὰς ἄλλας ἐντολάς, κατέληξεν εἰς τὴν τοῦ
 πλησίον ἀγάπην. Καὶ τάχα ἔρεῖ τις τῶν ἀκούοντων, κατὰ τὸν
 πλούσιον ἐκεῖνον, διὸ Καὶ ἡμεῖς ταῦτα ἐφυλαξάμεθα· οὐδὲ
 20 γὰρ ἐκλέψαμεν, οὐκ ἐφονεύσαμεν, οὐκ ἐμοιχεύσαμεν. Ἄλλ’
 οὐ δήπου καὶ τοῦτο εἰπεῖν δυνήσῃ, διὸ ἠγάπησας τὸν πλη-
 σίον, ὡς ἀγαπῆσαι ἔδει. Ἡ γὰρ ἐβάσκανέ τις, ἢ ἐκακηγό-
 ρησεν, ἢ οὐκ ἤμυνεν ἀδικουμένῳ, ἢ οὐ μετέδωκε τῶν ὄν-
 των, οὐδ’ ἠγάπησε. Νῦν δὲ οὐ τοῦτο μόνον ἐπέταξεν ὁ Χρι-
 25 στός, ἀλλὰ καὶ ἕτερον. Ποῖον δὴ τοῦτο; «Πώλησόν σου τὰ
 ὑπάρχοντα», φησί, «καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει
 μοι», τὴν διὰ τῶν ἔργων μίμησιν λέγων ἀκολούθησιν.

Τί τοίνυν ἐντιεῦθεν μανθάνομεν; Πρῶτον μὲν, διὸ τὸν

16. Ματθ. 19, 16.

17. Αὐτόθι 19, 21.

ταλαιπωρίας, ἐσὺ ὅμως ἠμπορεῖς διὰ τῆς εὐκολωτέρας ὁδοῦ, δηλαδή μὲ τὸ νὰ μὴ μνησικακῆς, νὰ ἐξαφανίσῃς ὅλα αὐτὰ τὰ παραπτώματα. Διατὶ λοιπὸν ὠθεῖς τὸ ξίφος ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου, σὰν τρελλὸς καὶ ἀνόητος, καὶ διατί στερεῖς τὸν ἑαυτόν σου ἀπὸ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἐνῶ πρέπει νὰ κάμνῃς τὸ πᾶν διὰ νὰ τὴν ἐπιτύχῃς; Διότι, ἂν ἡ παροῦσα ζωὴ εἶναι τόσο ἐπιθυμητὴ, τί ἠμπορεῖ νὰ εἰπῇ κανεὶς διὰ τὴν μέλλουσαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔχει φύγει τελείως ὁ πόνος, ἡ λύπη καὶ ὁ ἀναστεναγμός; Ἐκεῖ δὲν ἠμπορεῖς νὰ φοβῆσαι τὸν θάνατον, οὔτε ἠμπορεῖς νὰ ὑποπτευθῆς ὅτι δὲν ὑπάρχει τέλος ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν. Εὐτυχεῖς, τρισευτυχεῖς καὶ πανευτυχεῖς εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ ἀπολαύουν αὐτὴν τὴν μακαρίαν τύχην, ὅπως ἄθλιοι, τρισάθλιοι καὶ χιλίας φορὰς ἄθλιοι εἶναι ἐκεῖνοι, ποὺ στεροῦν τὸν ἑαυτόν τους ἀπὸ αὐτὴν τὴν εὐτυχίαν.

Καὶ τί εἶναι ἐκεῖνο, θὰ ἐρωτήσης, ποὺ θὰ μᾶς κάμῃ ν' ἀπολαύσωμεν τὴν ζωὴν ἐκείνην; Ἄκουσε τὸν ἴδιον τὸν δικαστήν, ποὺ συνεζήτει μὲ κάποιον νεαρὸν περὶ αὐτοῦ. Ὅταν δηλαδὴ ἐκεῖνος ἠρώτησεν τὸν Χριστόν, «Τί καλὸν πρέπει νὰ κάμω, διὰ νὰ κληρονομήσω τὴν αἰώνιον ζωὴν;»¹⁶, ἀφοῦ τοῦ εἶπεν ὁ Χριστὸς τὰς ἄλλας ἐντολάς, κατέληξεν εἰς τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Καὶ ἴσως νὰ εἰπῇ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς, ὅπως εἶπε καὶ ἐκεῖνος ὁ πλούσιος· Αὐτὰ ἡμεῖς τὰ ἐτηρήσαμεν, διότι οὔτε ἐκλέψαμεν, οὔτε ἐφόνευσαμεν, οὔτε ἐμοιχεύσαμεν. Δὲν ἠμπορεῖς ὅμως νὰ ἰσχυρισθῆς, ὅτι ἠγάπησες τὸν πλησίον σου, ὅπως ἔπρεπε νὰ τὸν ἀγαπήσῃς. Διότι ἢ ἐμίσησες ἢ ἐκατηγόρησες ἢ δὲν ὑπερησπίσθης ἀδικούμενον ἢ δὲν τοῦ προσέφερες ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ σου ἢ δὲν ἠγάπησες. Τώρα ὅμως δὲν διέταξε μόνον αὐτὸ ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο. Ποῖον εἶναι αὐτό; «Πούλησε ὅσα ἔχεις, μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔλα, ἀκολούθηθαι με»¹⁷, ἐννοῶν μὲ τὴν ἀκολούθησιν τὴν μίμησιν μὲ τὰ ἔργα.

Τί διδασκόμεθα λοιπὸν ἀπὸ αὐτά; Πρῶτον μὲν, ὅτι

μὴ πάντα ἔχοντα ταῦτα οὐκ ἔνι τῶν πρωτείων ἐπιτυχεῖν
 τῶν ἐν τῇ λήξει ἐκείνη. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν αὐτόν, ὅτι
 Πάντα ἐποίησα, ὡς καταλελειμμένου μεγάλου τινὸς εἰς τε-
 λείαν εὐδοκίμησιν, λέγει· «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν
 5 σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς καὶ δεῦρο ἀκολούθει
 μοι». Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο ἔστι μαθεῖν· δεύτερον δέ, ὅτι
 καὶ αὐτόν ἐκεῖνον διήλεγξεν εἰκῆ κομπάζοντα. Ὁ γὰρ ἐν
 περιουσίᾳ τοσαύτῃ ζῶν, καὶ τοὺς ἄλλους περιορῶν ἐν πενίᾳ,
 πῶς ἂν τὸν πλησίον ἠγάπησεν; Οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐκεῖνο ἀλη-
 10 θῶς εἶπεν.

Ἄλλ' ἡμεῖς καὶ ἐκεῖνο καὶ ταῦτα ποιῶμεν, καὶ σπουδά-
 ζομεν τὰ ὄντα κενῶσαι, καὶ τὸν οὐρανὸν προΐασθαι. Εἰ γὰρ
 ὑπὲρ ἀξιώματός τις βιωτικοῦ ὄλην πολλάκις τὴν οὐσίαν
 ἐπέδωκεν, ἀξιώματος τοῦ μέλλοντος ἐνταῦθα μένειν, οὐδὲ
 15 πολὺν παραμένοντος χρόνον (πολλοὶ γὰρ καὶ πρὸ πολλοῦ
 τῆς τελευτῆς ταύτην ἀπεδύσαντο τὴν ἀρχήν, ἕτεροι δὲ διὰ
 ταύτην ἐζημιώθησαν καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν πολλάκις· ἀλλ' ὁ-
 μως καὶ ταῦτα εἰδότες, πάντα κενουοῦσιν ὑπὲρ αὐτῆς)· εἰ τοί-
 νυν ὑπὲρ ταύτης τοσαῦτα ποιοῦσιν, ὑπὲρ τῆς μενούσης ἐ-
 20 κείνης, καὶ ἀναφαιρέτου τί γένοιτ' ἂν ἡμῶν ἀθλιώτερον,
 μηδὲ ὀλίγα προἰεμένων, μηδὲ ταῦτα παρεχόντων ἃ καὶ μι-
 κρόν ὕστερον ὄντες ἐνταῦθα ἀφήσομεν;

Ποίας οὖν ταῦτα οὐκ ἂν εἴη μανίας, ἅπερ ἄκοντες ἀφαι-
 ρούμεθα, ταῦτα παρὸν ἐκόντας δοῦναι καὶ μεθ' ἐαυτῶν λα-
 25 βεῖν μὴ βουληθῆναι; Ἄλλ' εἰ μὲν ἐπὶ θάνατόν τις ἤγειτο,
 εἶτα προῦκειτο πάντα τὰ ὄντα προέμενον ἀπαλλαγῆναι, καὶ
 χάριν ἂν τὸ πρᾶγμα ἐνομίσαμεν· νῦν δὲ παρὸν τὴν ἐπὶ γέεν-

ἐκεῖνος πού δὲν τὰ ἔχει ὅλα αὐτά, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτύχη τὴν πρώτην θέσιν εἰς ἐκείνην τὴν μακαριότητα. Διότι, ἀφοῦ εἶχεν εἰπεῖ ἐκεῖνος εἰς τὸν Χριστόν· Ὅλα τὰ ἔχω κάμει, σὰν νὰ εἶχε παραλείψει κάτι μεγάλο διὰ τὴν τελείαν ἐπιτυχίαν του, ὁ Χριστὸς τοῦ ἀπήντησεν· «Ἐὰν θέλῃς νὰ εἶσαι τέλειος, πούλησε ὅλα ὅσα ἔχεις, μοίρασέ τα εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔλα, ἀκολούθησέ με». Τὸ πρῶτον λοιπὸν πού πρέπει νὰ διδαχθοῦμεν, εἶναι αὐτό. Δεύτερον, ὅτι καὶ ἐκεῖνον ἤλεγξε διὰ τὴν ματαίαν ἀλαζονείαν του. Διότι ἐκεῖνος πού ζῆ μέσα εἰς τόσα ἀγαθὰ καὶ ἀνέχεται τοὺς ἄλλους νὰ εἶναι φτωχοί, μὲ ποῖον τρόπον ἠγάπησε τὸν πλησίον του; Οὔτε ἐκεῖνος λοιπὸν ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν.

Ἄλλ' ἡμεῖς ἄς κάμνωμεν καὶ ἐκεῖνο καὶ αὐτὰ καὶ ἄς φροντίζωμεν ν' ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μας καὶ νὰ ἐξαγοράσωμεν τὸν οὐρανόν. Διότι, ἐὰν κανεὶς διέθεσε πολλὰς φορὰς τὴν περιουσίαν του διὰ ν' ἀποκτήσῃ ἐπίγειον ἀξίωμα, ἀξίωμα πού δὲν ἠμπορεῖ νὰ τὸ κρατήσῃ παρὰ μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ ὄχι διὰ πολὺν χρόνον, (διότι πολλοὶ ἀρκετὰ πρὸ τοῦ θανάτου των ἔχασαν τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν, ἄλλοι δὲ ἔνεκα αὐτῆς ἐτιμωρήθησαν καὶ ἔχασαν πολλὰς φορὰς καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν των καὶ ἐνῶ τὰ ξέρουν ὅλα αὐτά, τὰ παραχωροῦν ὅλα πρὸς χάριν της). Ἐὰν λοιπὸν χάριν αὐτῆς τῆς ἐξουσίας κάμνουν ταῦτα, τί ἠμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ χειρότερον ἀπὸ ἡμᾶς, οἱ ὁποῖοι χάριν τῆς μονίμου καὶ ἀναφαιρέτου οὔτε ὀλίγα παρέχομεν, οὔτε καὶ δίδομεν ἐκεῖνα πού θὰ τὰ ἀφήσωμεν ἔστω καὶ ἂν εἴμεθα ἐδῶ δι' ὀλίγον χρόνον;

Τί μανία λοιπὸν εἶναι αὐτή, πού μᾶς κάμνει νὰ χάνωμεν ἀκουσίως ἐκεῖνα πού δὲν θέλομεν νὰ δώσωμεν ἐκουσίως καὶ νὰ πάρωμεν μαζί μας; Ἄλλ' ἐὰν κάποιος μᾶς ὠδήγῃ εἰς τὸν θάνατον καὶ ἔπειτα μᾶς ἐπρότεινε νὰ μᾶς γλυτώσῃ ἀπὸ αὐτὸν ἀφοῦ τοῦ χαρίσωμεν ὅλα μας τὰ ὑπάρχοντα, θὰ τὸ ἐθεωρούσαμεν μεγάλην εὐεργεσίαν. Τώρα δὲ πού βαδίζομεν τὴν ὁδὸν πού ὀδηγεῖ εἰς τὴν γέενναν, ἐνῶ μᾶς

ναν ἀγομένους ὁδόν, τὰ ἡμίση δόντας ἐλευθερωθῆναι, αἰρούμεθα καὶ κολάζεσθαι καὶ κατέχειν εἰκῆ τὰ μὴ ἡμέτερα, ὥστε τὰ ἡμέτερα προέσθαι. Τίνα οὖν ἔξομεν ἀπολογία; ποίαν συγγνώμην, οὕτως εὐκόλου τειμημένης ἡμῖν ὁδοῦ πρὸς ζωὴν, κατὰ κρημνῶν φερόμενοι, καὶ τὴν ἄκαρπον θαδίζοντες ὁδόν, καὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ τῶν ἐκεῖ πάντων ἐαυτοὺς ἀποσιεροῦντες, παρὸν ἀμφότερα καρπώσασθαι μετὰ ἀδείας; Ἄλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, καὶ νῦν γοῦν ἀνεπέγκωμεν, καὶ ἡμῶν αὐτῶν γενόμενοι τὰ παρόντα διαθῶμεν εἰς δέον, ἵνα καὶ τὰ
10 μέλλοντα μετ' εὐκολίας λάβωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

προτείνεται νὰ δώσωμεν τὰ μισὰ ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντά μας διὰ νὰ ἐλευθερωθοῦμεν, προτιμοῦμεν νὰ τιμωρηθοῦμεν καὶ νὰ κατέχωμεν αὐτὰ ποῦ δὲν εἶναι ἰδικά μας, ὥστε νὰ χάσωμεν τὰ ἰδικά μας. Τί θὰ ἀπολογηθοῦμεν λοιπόν; Ποίας συγχωρήσεως θὰ τύχωμεν, ἐάν, ἐνῶ τόσο ἐύκολη ὁδὸς διὰ τὴν ζωὴν ἔχει ἀνοιχθῆ ἐνώπιόν μας, ὀδηγοῦμεθα εἰς τὸν κρημνὸν καὶ βαδίζωμεν τὴν ἄκαρπον ὁδὸν καὶ στεροῦμεν ἐντελῶς τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ ὅλα τὰ ἐδῶ καὶ τὰ ἐκεῖ ἀγαθὰ, ἐνῶ ἤμπορούσαμεν ἐλευθέρως νὰ τὰ ἀπολαύσωμεν; Ἄλλ' ἐὰν δὲν τὸ ἐκάμαμεν προηγουμένως ἔστω καὶ τώρα, ἃς ἐπανέλθωμεν εἰς ἑαυτοὺς καὶ ἀφοῦ αὐτοκυριαρχήσωμεν, ἃς διαθέσωμεν τὰ παρόντα ἀγαθὰ μας ὅπως πρέπει, διὰ νὰ λάβωμεν εὐκόλως τὰ μέλλοντα μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Μ'.

'Ιω. 5,31 - 38

«Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαντοῦ, ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής. Ἄλλος ἐστὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ, καὶ οἶ-
5 δα ὅτι ἀληθής ἐστὶν ἡ μαρτυρία αὐτοῦ».

1. Εἴ τις χώραν μεταλλικὴν ἀνορύττειν ἐπιχειροίη, τῆς τέχνης ταύτης ἀπειρος ὢν, χρυσίον μὲν οὐκ ἐργάσεται, πάντα δὲ ἀπλῶς καὶ ὁμοῦ συγγέων, πόνον ἀνόητον ὑπομενεῖ καὶ ἐπιβλαβῆ. Οὕτω καὶ τῶν θείων Γραφῶν οἱ
10 τὴν ἀκολουθίαν οὐκ εἰδότες, οὐδὲ τὰ ἰδιώματα καὶ τοὺς νόμους αὐτῆς ἐξετάζοντες, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ ἐνὶ τρόπῳ πάντα ἐπιόντες, χρυσοῦ μετὰ γῆς φέροντες, οὐδέποτε τὸν ἐναποκείμενον αὐτῇ θησαυρὸν εὐρήσουσι. Ταῦτα δὲ εἶπον νῦν, ἐπειδὴ τὸ προκείμενον ἡμῖν χωρίον ἔχει μὲν πολὺν τὸν
15 χρυσόν, οὐ μὴ κατὰδηλον, ἀλλὰ πολλῇ κατακεχωσμένον ἄνωθεν ἀσαφείᾳ. Διὸ χρὴ διασκάπτιοντος καὶ διακαθαίροντος ἐπὶ τὰ γνήσια τῶν νοσημάτων ἐλθεῖν.

Τίς γὰρ οὐκ ἂν εὐθέως θορυβηθεῖη ἀκούων τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· «Ἐὰν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαντοῦ, ἡ μαρ-
20 τυρία μου οὐκ ἔστιν ἀληθής»; Καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνεται μαρτυρήσας ἑαυτῷ· τῇ γοῦν Σαμαρείτιδι διαλεγόμενος ἔλεγεν, «Ἐγὼ εἶμι ὁ λαλῶν σοι»· καὶ τῷ τυφλῷ ὁμοίως, «Ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστι»· καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιτιμῶν, «Ἐμεῖς λέγετε, ὅτι Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον, Υἱὸς τοῦ
25 Θεοῦ εἶμι». Καὶ ἐτέρωθι δὲ πολλαχοῦ τοῦτο ποιεῖ. Ἄν οὖν ἅπαντα ταῦτα ψευδῆ ἦ, τίς ἡμῖν ἔσται σωτηρίας ἐλπίς; Πόθεν δὲ τὴν ἀλήθειαν εὐρήσομεν, διὰν αὐτὴ ἡ ἀλήθεια λέγη, ὅτι «Οὐκ ἔστιν ἡ μαρτυρία μου ἀληθής»; Οὐ τοῦτο

1. 'Ιω. 5, 31.

2. Αὐτόθι 4, 26.

3. Αὐτόθι 9, 39 καὶ 10, 36.

ΟΜΙΛΙΑ Μ΄.

Ἰω. 5,31 - 38

«Ἐὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή. Ἄλλος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ γνωρίζω ὅτι ἡ μαρτυρία του εἶναι ἀληθινή»¹.

1. Ἐὰν ἐπιχειρήσῃ κανεὶς νὰ σκάψῃ εἰς γῆν ποὺ περιέχει μέταλλα, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἰδέαν ἀπὸ αὐτὴν τὴν τέχνην, χρυσὸν μὲν δὲν θὰ ἀνακαλύψῃ, ἀλλ' ἀφοῦ ἀναμίξῃ τὰ πάντα εἰς τὴν τύχην, θὰ ὑποστῇ κόπον ἀνωφελῆ καὶ ἐπιβλαβῆ. Ἔτσι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ξέρουσιν τὴν συνέχειαν τῶν ἀγίων Γραφῶν καὶ δὲν ἐξετάζουσιν τὰς ἰδιότητας καὶ τοὺς νόμους της, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ἐπιπροχάδην τὰς μελετοῦν, ἐπειδὴ ἀναμιγνύουσιν χρυσὸν μὲ κῶμα, ποτὲ δὲν θ' ἀνακαλύψουσιν τὸν θησαυρὸν, ποὺ κρύπτεται ἐντὸς αὐτῶν. Αὐτὰ εἶπα τώρα, ἐπειδὴ τὸ χωρίον ποὺ ἔχομεν ἐνώπιόν μας περιέχει μὲν πολὺν χρυσόν, ποὺ δὲν εἶναι ὅμως φανερός, ἀλλὰ ἔχει σκεπασθῆ ἀπὸ ἐπάνω μὲ πολὺ κῶμα μὲ ἀσφάλειαν. Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ ἀληθινὰ νοήματα, ἀφοῦ σκάψωμεν καὶ καθαρίσωμεν καλά.

Διότι, ποῖος δὲν θὰ ταραχθῆ ἀμέσως, ὅταν ἀκούσῃ τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ· «Ἐὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή»; Διότι εἰς πολλὰ μέρη φαίνεται ὅτι ἔδωσε μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ὄταν συνωμίλει μὲ τὴν Σαμαρείτιδα, ἔλεγεν· «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ ὁμιλῶ μαζί σου». Καὶ εἰς τὸν τυφλὸν εἶπεν ἐπίσης· «Αὐτὸς ποὺ ὁμιλεῖ μαζί σου, αὐτὸς εἶναι»². Καὶ ὅταν κατηγορεῖ τοὺς Ἰουδαίους, ἔλεγεν· «Σεῖς λέγετε, Βλασφημεῖς, ἐπειδὴ εἶπα, Εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ»³. Καὶ ἄλλοῦ τὰ ἴδια λέγει. Ἄν λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἶναι ψευδῆ, ποίαν ἐλπίδα σωτηρίας θὰ ἔχωμεν; Ἀπὸ ποῦ θὰ εὕρωμεν τὴν ἀλήθειαν, ὅταν ἡ ἀλήθεια αὐτὴ λέγῃ, «Ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή»; Καὶ δὲν φαίνεται νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ μόνη ἀντίθε-

δὲ δοκεῖ τὸ ἐναντίωμα εἶναι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαιον τούτου. Προϊὼν γὰρ φησὶ «Καὶ εἰ ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἔμαντοῦ, ἢ μαρτυρία μου ἀληθῆς ἐστίν».

Ποῖον οὖν, εἰπέ μοι, δέξομαι; ποῖον δὲ εἶναι νομίσω
 5 ψεῦδος; Εἰ γὰρ οὕτως ἐκλάβοιμεν ἀπλῶς ὡς εἴρηται, μὴ πρόσωπον περιεργασάμενοι, μὴ αἰτίαν, μὴ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν, ἀμφότερα ἔσται ψευδῆ. Εἰ γὰρ ἢ μαρτυρία αὐτοῦ οὐκ ἔσιν ἀληθῆς, οὐδὲ τοῦτο αὐτὸ ἀληθές· οὐ τὸ δεύτερον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρότερον. Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρη-
 10 μένον; Πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς ἀγρυπνίας, μᾶλλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, ἵνα μὴ τοῖς ῥήμασιν ἐναπομείνωμεν ψιλοῖς. Οὕτω γὰρ καὶ οἱ αἰρετικοὶ πλανῶνται, ὅτι μήτε τὸν σκοπὸν ἐξετάζουσι τοῦ λέγοντος, μήτε τὴν ἔξιν τῶν ἀκουόντων. Ἄν οὖν μὴ ταῦτα προσθῶμεν, καὶ ἕτερα δέ, οἷον και-
 15 ρούς, καὶ τόπους, καὶ γνώμην ἀκροατοῦ, πολλὰ ἔφεται τὰ ἄτοπα.

Τί οὖν ἐστὶ τὸ εἰρημένον; Ἐμελλον ὑποφέρειν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι «Ἐὰν οὐ μαρτυρεῖς περὶ σεαυτοῦ, ἢ μαρτυρία σου οὐκ ἔσιν ἀληθῆς». Διὰ τοῦτο ταῦτα προλαβὼν εἶ-
 20 πεν, ὡσανεὶ ἔλεγε· Πάντως ἐρεῖτέ μοι, ὅτι Σοὶ οὐ πιστεύομεν οὐδεὶς γὰρ ποτε ἐαυτῷ μαρτυρῶν ἀξιόπιστός ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις. Τὸ οὖν, «Οὐκ ἔσιν ἀληθῆς», οὐχ ἀπλῶς ἀναγνωσιέον, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν, οἷον, ὅτι Ὑμῖν οὐκ ἔσιν ἀληθῆς. Οὐ τοίνυν πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ,
 25 ἀλλὰ πρὸς τὴν ὑπόνοιαν τὴν ἐκείνων ἐφθέγγετο ταῦτα. Καὶ διὰ μὲν λέγει, «Ἡ μαρτυρία μου οὐκ ἔσιν ἀληθῆς», τὴν γνώμην ἐλέγχει τὴν ἐκείνων, καὶ τὴν μέλλουσαν αὐτῷ παρ' ἐκείνων ἀντίθεσιν ἐπάγεσθαι. Ὅταν δέ, ὅτι «Κἂν ἐγὼ περὶ ἔμαντοῦ μαρτυρῶ, ἀληθῆς ἐστὶν ἢ μαρτυρία μου» αὐ-
 30 τὴν δείκνυσι τοῦ πράγματος τὴν φύσιν, ὅτι ὡς Θεὸν ἀξιό-

σις, ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἄλλη ὄχι μικρότερη ἀπὸ αὐτήν. Διότι ὁ Χριστὸς λέγει παρακάτω· «Καὶ ἐὰν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή»⁴.

Εἰπέ μου, λοιπόν,, τί νὰ δεχθῶ; Ποῖον νὰ νομίσω, ὅτι εἶναι ψεῦδος. Διότι, ἐὰν δεχθῶμεν αὐτὰ ἔτσι, ὅπως ἔχουν λεχθῆ, χωρὶς νὰ ἐξετάσωμεν οὔτε τὸ πρόσωπον, οὔτε τὴν αἰτίαν, οὔτε κανὲν ἄλλο ἀπὸ αὐτά, τότε καὶ τὰ δύο θὰ εἶναι ψευδῆ. Διότι ἐὰν ἡ μαρτυρία του δὲν εἶναι ἀληθινή, οὔτε αὐτὸ εἶναι ἀληθινὸν καὶ ὄχι μόνον τὸ δεύτερον, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτον. Τί εἶναι λοιπὸν αὐτὸ πού ἐλέχθη; Χρειάζεται μεγάλη ἀγρυπνία, ἢ μᾶλλον ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ μὴ μείνωμεν εἰς τὰς ξηρὰς λέξεις. Διότι εἰς αὐτήν τὴν πλάνην ὑποπίπτουν καὶ οἱ αἵρετικοί, πού δὲν ἐξετάζουν οὔτε τὸν σκοπὸν τοῦ ὁμιλητοῦ οὔτε τὴν διάθεσιν τῶν ἀκροατῶν. Ἄν λοιπὸν δὲν προσέξωμεν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἄλλα, ὅπως τοὺς καιροὺς, τοὺς τόπους καὶ τὸ πνεῦμα τῶν ἀκροατῶν, θ' ἀκολουθήσουν πολλὰ ἄτοπα.

Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ πού ἐλέχθη; Οἱ Ἰουδαῖοι ἐπρόκειτο νὰ εἰποῦν εἰς τὸν Χριστόν· «Ἐὰν σὺ δίδης μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἡ μαρτυρία σου δὲν εἶναι ἀληθινή». Διὰ νὰ προλάβῃ λοιπὸν εἶπε ταῦτα, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Ὅπωςδήποτε θὰ μοῦ εἰπῆτε, Δὲν σὲ πιστεύομεν. Διότι κανεὶς πού δίδει μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του, δὲν εἶναι ποτὲ ἀξιόπιστος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Αὐτὸ λοιπὸν τό, «Δὲν εἶναι ἀληθινή», δὲν πρέπει νὰ τὸ διαβάσωμεν ὅπως - ὅπως, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸ τί ὑπενόουν ἐκεῖνοι, δηλαδή, «Διὰ σᾶς δὲν εἶναι ἀληθινή». Διότι αὐτὰ δὲν τὰ ἔλεγεν ἀποβλέπων εἰς τὴν ἰδικήν του ἀξίαν, ἀλλ' εἰς τὸ τί ὑπενόουν οἱ Ἰουδαῖοι. Καὶ ὅταν μὲν λέγῃ, «Ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινή», ἐλέγχει τὴν γνώμην ἐκείνων, καθὼς καὶ τὴν ἀντίθεσιν πού θὰ προέβαλλαν εἰς αὐτόν. Ὅταν ὅμως λέγῃ «Καὶ ἂν ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή», ἀποκαλύπτει τὴν ἀληθινήν του φύσιν, ὅτι δηλαδή ἔπρεπε νὰ πιστεύσουν εἰς

πιστιον αὐτὸν ἔδει νομίζειν καὶ περὶ ἑαυτοῦ λέγοντα.

Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ κρίσιν, καὶ
 διὸ πιστεύων αὐτῷ οὐ κρίνεται, ἀλλ' εἰς ζωὴν ἔρχεται,
 καὶ διὸ καθεδεῖται πάντας εὐθύνας ἀπαιτήσων, καὶ ὅτι
 5 τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει τῷ Πατρὶ καὶ δύναμιν· μέλλων
 πάλιν ἅπαντα ταῦτα κατασκευάζειν καὶ ἑτέρως, ἀναγκαίως
 τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν τέθεικε πρώτην. Εἶπον, φησὶν, διὸ
 «Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕ-
 τω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ»· εἶπον, διὸ «Ὁ Πατὴρ
 10 οὐδένα κρίνει ἀλλὰ πᾶσαν τὴν κρίσιν δέδωκε τῷ Υἱῷ»·
 εἶπον, διὸ δεῖ τιμᾶν τὸν Υἱόν, ὡς τὸν Πατέρα· εἶπον, ὅτι
 «Ὁ μὴ τιμᾶν τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα τιμᾶ»· εἶπον, ὅτι
 «Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους καὶ πιστεύων οὐκ ὑφεται θά-
 νατον, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν»·
 15 εἶπον, διὸ ἡ φωνὴ μου τοὺς νεκροὺς ἀναστήσει, τοὺς μὲν
 νῦν, τοὺς δὲ μετὰ ταῦτα· εἶπον διὸ ἀπαιτήσω λόγον τῶν πε-
 πλημμελημένων ἅπαντας· εἶπον, διὸ δικαίως κρίνω καὶ ἀ-
 μείβομαι τοὺς κατορθοῦντας.

Ἐπεὶ οὖν ἅπαντα ταῦτα ἀπόφασις ἦν, καὶ τὰ μὲν
 20 λεγόμενα μεγάλα, ἀπόδειξις δὲ οὐκ ἦν οὐδέπω εἰρημένη
 σαφὴς ἐκείνοις, ἀλλ' ἀμυδροτέρα, πρότερον τὴν ἀντίθεσιν
 τίθησι, μέλλον ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῶν εἰρημένων ὁρμᾶν,
 οὕτωςί πως λέγων, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις. Ἄλλ'
 ἴσως ἔρεϊτε, Πάντα ταῦτα οὐ λέγεις, οὐκ εἰ δὲ ἀξιόπιστος
 25 μάρτυς σαυτῷ μαρτυρῶν. Τούτῳ τοίνυν πρώτον καταλύων
 αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν, τῷ θεῖναι ὅπερ ἔμελλον ἔρεϊν, καὶ
 δεῖξαι διὸ οἶδεν αὐτῶν τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας, καὶ
 ταύτην πρώτην ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως παρεχόμε-

αὐτὸν ὡς Θεὸν ἄξιον πίστεως, ἔστω καὶ ἂν ὠμίλει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ Χριστὸς εἶχε κάμει λόγον περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ περὶ μελλούσης κρίσεως, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς αὐτὸν δὲν κρίνεται, ἀλλ' ἔρχεται εἰς τὴν ζωὴν καὶ ὅτι θὰ καθήσῃ νὰ ζητήσῃ εὐθύνας τῶν πράξεών μας καὶ ἐπὶ πλέον δὲ ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν καὶ δύναμιν μὲ τὸν Πατέρα, ἔπειδὴ ἐπρόκειτο ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ἐπικυρώσῃ καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀναγκαστικὰ ἔθεσε πρώτην τὴν ἀντίθεσιν αὐτῶν. Εἶπα ὅτι «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει», εἶπα ὅτι «Ὁ Πατὴρ δὲν κρίνει κανέναν, ἀλλ' ὅλην τὴν κρίσιν ἔδωκεν εἰς τὸν Υἱόν», εἶπα ὅτι ὁ Υἱὸς πρέπει νὰ τιμᾶται, ὅπως ὁ Πατὴρ, εἶπα ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν τιμᾶ τὸν Υἱόν, δὲν τιμᾶ οὔτε τὸν Πατέρα», εἶπα ὅτι «Ὅποιος ἀκούει τοὺς λόγους μου καὶ πιστεύει, δὲν θὰ ἰδῇ θάνατον, ἀλλὰ ἔχει περάσει ἀπὸ τὸν θάνατον εἰς τὴν ζωὴν», εἶπα ὅτι ἡ φωνὴ μου θ' ἀναστήσῃ τοὺς νεκρούς, ἄλλους τώρα καὶ ἄλλους μετὰ θάνατον, εἶπα ὅτι θὰ ζητήσω λόγον ἀπὸ ὅλους διὰ τὰ παραπτώματα, εἶπα ὅτι θὰ κρίνω δικαίως καὶ θ' ἀνταμείψω ὅσους ἔκαμαν καλὰ ἔργα.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχαν προαναγγελθῆ ὅλα αὐτά, ἀλλὰ τὰ μὲν λόγια ἦσαν μεγάλα, σαφῆς ὅμως ἀπόδειξις δὲν εἶχε δοθῆ ἀκόμη εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀλλὰ πολὺ σκοτεινότερα, δι' αὐτὸ θέτει πρῶτα τὴν κατηγορίαν μὲ σκοπὸν ν' ἀποκαλύψῃ ἔπειτα τὴν ἀλήθειαν τῶν λεγομένων του, σὰν νὰ προέλεγε τὴν σκέψιν των, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια των. Ἄλλ' ἴσως θὰ ἐρωτήσετε· Ὅλ' αὐτὰ τὰ ἰσχυρίζεσαι ἐσὺ ἀλλὰ δὲν εἶσαι ἀξιόπιστος μάρτυς, ἀφοῦ δίδης μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν σου. Διαλύων λοιπὸν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τὴν πρώτην κατηγορίαν των, προλέγει ἐκεῖνο ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἰσχυρισθοῦν καὶ ἀποκαλύπτει ὅτι γνωρίζει τὰς μυστικὰς των σκέψεις καὶ παρέχων τὴν πρώτην αὐτὴν ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεώς του, ἔπειτα μετὰ τὴν κατηγορίαν παρου-

νος, ὅτιον μετὰ τὴν ἀντίθεσιν, καὶ ἐτέρας ἀποδείξεις παρέ-
 χεται σαφεῖς καὶ ἀναντιρρήτους, τρεῖς παράγων μάρτυ-
 ρας τῶν λεγομένων, τὰ ἔργα τὰ ὑπ' αὐτοῦ γενόμενα, τοῦ
 Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν, τοῦ Ἰωάννου τὸ κήρυγμα. Καὶ
 5 τίθησι προτέραν τὴν ἐλάτω, τὴν Ἰωάννου. Εἰπὼν γάρ,
 «Ἄλλοι εἰσὶν ὁ μαρτυρῶν περὶ ἐμοῦ καὶ οἶδα διὰ ἀλη-
 θῆς εἶναι ἢ μαρτυρία αὐτοῦ», ἐπήγαγεν· «Ὑμεῖς ἀπεισάλ-
 καιε πρὸς Ἰωάννην, καὶ ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ». Καίτοι
 γε εἰ οὐκ εἰσὶν ἀληθῆς ἢ μαρτυρία σου, πῶς λέγεις, διὰ
 10 «Οἶδα διὰ ἀληθῆς εἶναι ἢ μαρτυρία Ἰωάννου», καὶ διὰ
 «Ἐμαρτύρησε τῇ ἀληθείᾳ»; Ὁρᾷς πῶς σαφὲς κἀντιεῦθεν
 εἰσὶν διὰ τὸ, «Ἡ μαρτυρία μου οὐκ εἰσὶν ἀληθῆς», πρὸς
 τὴν ἐκείνων ὑπόνοιαν εἴρηται;

2. Τί οὖν, εἰ ἐκεῖνος ἐμαρτύρησε χάριτι; φησὶν. Ἴνα
 15 γὰρ μὴ τοῦτο λέγωσιν, δεῖ πῶς καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν
 ὑπόνοιαν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰωάννης ἐμαρτύρησέ μοι· ἀλλὰ
 πρότερον, «Ὑμεῖς ἀπεισάλκαιε πρὸς Ἰωάννην»· οὐκ ἂν δὲ
 ἀπεισεῖλαιε, εἰ μὴ ἀξιόπιστον ἠγεῖσθε. Καὶ τὸ δὴ μεῖζον·
 οὐ γὰρ ἔπεμψαν αὐτὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρωτῶντες, ἀλλ'
 20 ὑπὲρ ἑαυτοῦ· [ὄν δὲ ἐν τοῖς ὑπὲρ ἑαυτοῦ] ἀξιόπιστον εἶναι
 ἐνόμιζον, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς ὑπὲρ ἐτέρου. Περύκαμεν
 γάρ, ὡς εἰπεῖν, ἅπαντες ἄνθρωποι, μὴ οὕτω πιστεύειν τοῖς
 περὶ ἑαυτῶν λέγουσιν, ὡς τοῖς περὶ ἄλλων. Τοῦτον δὲ
 οὕτως ἀξιόπιστον εἶναι ἐνόμισαν, ὡς καὶ ἐν τοῖς περὶ ἑ-
 25 αυτοῦ μὴ δεηθῆναι μαρτυρίας ἐτέρας. Οὐ γὰρ ἀποσιαλέν-
 τες οὐκ εἶπον, Τί λέγεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἀλλά, «Σὺ τίς
 εἶ; τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;». Οὕτω μέγα τοῦ ἀνδρὸς τὸ
 θαῦμα εἶχον.

Τοῦτο οὖν δλον ἠνίξαιτο, διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Ὑμεῖς ἀπε-

σιάζει καὶ ἄλλας σαφεῖς καὶ ἀδιαψεύστους ἀποδείξεις, ἀναφέρων τρεῖς μάρτυρας τῶν λεγομένων του· τὰ ἔργα του, τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωάννου. Καὶ παρουσιάζει πρῶτα τὴν μικροτέραν, δηλαδὴ τὴν προφητείαν τοῦ Ἰωάννου. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν, «Ἄλλος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ γνωρίζω ὅτι εἶναι ἀληθινὴ ἢ μαρτυρία του», προσέθεσε· «Σεῖς ἐστεῖλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην καὶ ἔδωσε μαρτυρίαν διὰ τὴν ἀλήθειαν». Ἄν ὅμως δὲν εἶναι ἀληθινὴ ἢ μαρτυρία σου, πῶς λέγεις· «Γνωρίζω ὅτι ἢ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου εἶναι ἀληθινή», καὶ ὅτι «Ἐδωσε μαρτυρίαν διὰ τὴν ἀλήθειαν»; Βλέπεις, πῶς προκύπτει ἀπὸ ἐδῶ, ὅτι τὸ «Ἡ μαρτυρία μου δὲν εἶναι ἀληθινὴ» συμφωνεῖ μὲ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων;

2. Καὶ τί, θὰ ἐρωτήσης, ἂν ὁ Ἰωάννης ἔδωκε μαρτυρίαν πρὸς χάριν του; Διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι τοῦτο, πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον ἀνήρεσε καὶ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν. Δὲν εἶπε δηλαδὴ, ὁ Ἰωάννης ἔδωσε μαρτυρίαν δι' ἐμέ, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτό, «Σεῖς ἐστεῖλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην», καὶ δὲν θὰ τοὺς ἐστέλλετε, ἐὰν ἐνομίζατε ὅτι δὲν εἶναι ἀξιόπιστος. Καὶ τὸ σπουδαιότερον εἶναι, ὅτι δὲν ἔστειλαν ἀνθρώπους διὰ νὰ ἐρωτήσουν τὸν Ἰωάννην περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, αὐτὸς δὲ ποὺ ἐνόμιζαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του, ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος, πολὺ περισσότερον θὰ ἦτο περὶ ἄλλου. Διότι ἔχομεν συνηθίσει, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ δίδωμεν τόσην πίστιν εἰς ἐκείνους ποὺ ὁμιλοῦν διὰ τὸν ἑαυτὸν τους, ὅσην ὅταν ὁμιλοῦν διὰ τοὺς ἄλλους. Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν ἐθεώρησαν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦτο τόσον ἀξιόπιστος, ὥστε νὰ μὴ χρειασθῇ δι' αὐτὸν ἄλλη μαρτυρία. Διότι οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἐστάλησαν εἰς τὸν Ἰωάννην δὲν ἠρώτησαν, Τί γνώμην ἔχεις περὶ τοῦ Χριστοῦ; ἀλλὰ «Σὺ ποῖος εἶσαι; Τί λέγεις διὰ τὸν ἑαυτὸν σου;». Τόσον πολὺ τὸν ἐθαύμαζαν.

Ἔοια αὐτὰ λοιπὸν ὑπηνίχθη ὁ Χριστός, ὅταν εἶπεν εἰς

σιάλκατε πρὸς Ἰωάννην». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ εὐαγγελιστής, οὐχ ὅτι ἀπέσειλαν, εἶπε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀπεισισμένων ἀκριβολογεῖται, ὅτι ἦσαν καὶ ἱερεῖς καὶ ἐκ τῶν Φαρισαίων, οὐχ οἱ τυχόντιες, οὐδὲ ἀπερριμμένοι, οὐδὲ οἱοί 5 διαφθαρήναι καὶ παραλογισθῆναι, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας ἱκανοὶ μαθεῖν τὰ παρ' ἐκείνου λεγόμενα. «Ἐγὼ δὲ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω». Τίνος οὖν ἕνεκεν τὴν Ἰωάννου παρήγαγες; Καί τινος οὐδὲ ἡ ἐκείνου, ἀνθρώπου μαρτυρία ἦν. «Ὁ γὰρ πέμπας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι», 10 φησί, «ἐκεῖνός μοι εἶπεν». Ὡστε καὶ ἡ τοῦ Ἰωάννου μαρτυρία τοῦ Θεοῦ μαρτυρία ἦν· παρὰ γὰρ ἐκείνου μαθὼν ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν.

Ἄλλ' ἵνα μὴ λέγωσι, Πόθεν τοῦτο δῆλον, ὅτι παρὰ τοῦ Θεοῦ ἔμαθε; καὶ περὶ ταῦτα καταγίνονται, ἐκ τοῦ περι- 15 όντιος αὐτοῦς ἐπισιομίζει, ἔτι πρὸς τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν διαλεγόμενος. Οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς ταῦτα πολλοὺς εἰδέναί, ἀλλ' ὡς οἴκοθεν λέγοντι, τέως προσεῖχον τῷ Ἰωάννῃ. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω». Καὶ εἰ μὴ ἔμελλες παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν λαμβά- 20 νειν, καὶ ἐντεῦθεν ἰσχυρίζεσθαι, τίνος ἕνεκεν παρήγαγες αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν; Ἴνα οὖν μὴ ταῦτα λέγωσιν, ἄκουσον πῶς καὶ τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν τῇ ἐπαγωγῇ διωρθώσαιο. Εἰπὼν γάρ, ὅτι «Παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω», ἐπήγαγεν· «Ἀλλὰ ταῦτα λέγω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε». 25 Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Ἐγὼ μὲν οὐκ ἐδεόμην τῆς τούτου μαρτυρίας, Θεὸς ὢν, τῆς ἀνθρωπίνης· ἐπειδὴ δὲ μᾶλλον αὐτῷ προσείχετε, καὶ πάντων ἀξιοπισσιότερον ἠγεῖσθε, καὶ ἐκείνῳ μὲν ὡς προφήτῃ προσεδράμειτε (καὶ γὰρ ἡ πόλις ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην ἐξεχύθη), ἐμοὶ δὲ οὐδὲ θαυματουργῶντι 30 ἐπισιεύσατε· διὰ τοῦτο ὑμᾶς ἀναμιμνήσκω τῆς μαρτυρίας ἐκείνης.

«Ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος», φησί, «καὶ φαί-

τούς Ἰουδαίους, «Σεῖς ἐστείλατε ἀνθρώπους εἰς τὸν Ἰωάννην». Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν εἶπε μόνον, ὅτι ἐστείλαν ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ δίδει ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ τῶν ἀπεσταλμένων, ὅτι δηλαδὴ ἦσαν καὶ ἱερεῖς καὶ ἀπὸ τοὺς Φαρισαίους ὄχι οἱ τυχαῖοι, οὔτε ἀπὸ τὸν ὄχλον, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ ἤμποροῦσαν νὰ διαφθαροῦν καὶ νὰ ἐξαπατηθοῦν, ἀλλὰ ἱκανοὶ νὰ καταλάβουν μὲ ἀκρίβειαν τὰ ὅσα ἔλεγεν ὁ Ἰωάννης. «Ἐγὼ ὅμως δὲν λαμβάνω τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον». Διατί ὅμως ἐδέχθης τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου; Ἡ μαρτυρία ἐκείνου δὲν προήρχετο ἀπὸ ἄνθρωπον. Διότι εἶχεν εἰπεῖ «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἐστείλε νὰ βαπτίζω μὲ ὕδωρ, ἐκεῖνος μοῦ εἶπεν». Ὡστε καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου ἦτο μαρτυρία τοῦ Θεοῦ. Διότι ὅσα ἔλεγε, τὰ εἶχε μάθει ἀπὸ ἐκεῖνον.

Ἄλλὰ διὰ νὰ μὴ ἐρωτοῦν Ἄπὸ ποῦ εἶναι γνωστόν, ὅτι τὰ εἶχε μάθει ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ διὰ νὰ μὴ ἀσχολοῦνται μὲ αὐτά, τοὺς ἀποστομώνει ἀρκούντως, ὁμιλῶν ἐναντίον τῆς ἐπιμόνου ὑποψίας των. Διότι δὲν ἦτο πιθανὸν ὅτι ἐγνώριζαν πολλοὶ αὐτά, ἀλλ' ἐνόμιζαν ὅτι ὁ Ἰωάννης τὰ ἔλεγεν ἀπὸ μόνος του. Δι' αὐτὸ λέγει «Ἐγὼ δὲν ἔλαβα τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον». Καὶ ἐὰν δὲν ἐπρόκειτο νὰ λάβῃς τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον, οὔτε νὰ τὴν χρησιμοποίησῃς ἐδῶ, διατί ἀνέφερες τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰωάννου; Διὰ νὰ μὴ λέγουν λοιπὸν αὐτά, ἄκουσε μὲ ποῖον τρόπον ἀντέκρουσε τὴν κατηγορίαν των. Ἀφοῦ δηλαδὴ εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν λαμβάνω τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον», προσέθεσε: «Ἄλλὰ τὰ λέγω αὐτά διὰ νὰ σωθῆτε». Ἐγὼ μὲν δὲν εἶχα ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην μαρτυρίαν τούτου, ἐπειδὴ εἶμαι Θεός, ἐπειδὴ ὅμως ἀπεβλέψατε εἰς τὸν Ἰωάννην, ποὺ τὸν ἐθεωρούσατε ἀξιοπιστότερον ὄλων καὶ προσειτρέξατε εἰς ἐκεῖνον (διότι ἡ πόλις ἔτρεξεν εἰς τὸν Ἰωάννην), εἰς ἐμὲ ὅμως δὲν ἐπιστεύσατε, μολονότι ἔκαμα τόσα θαύματα, δι' αὐτὸ οὖν ὑπενθυμίζω ἐκείνην τὴν μαρτυρίαν.

«Ἐκεῖνος ἦτο ὁ λύχνος ποὺ ἔκαιε καὶ ἐφώτιζε καὶ

νων ὑμεῖς δὲ ἐθελήσατε πρὸς ὥραν ἀγαλλιασθῆναι ἐν φω-
 τὶ αὐτοῦ». Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσι, Τί οὖν, εἰ ἐκεῖνος μὲν εἶπεν,
 ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐδεξάμεθα; δείκνυσιν ὅτι καὶ ἀπεδείξαντο τὰ
 εἰρημένα. Καὶ γὰρ οὐδὲ τοὺς τυχόντας ἔπεμψαν, ἀλλ' ἰε-
 5 ρεῖς καὶ Φαρισαίους. Οὕτω τὸν ἄνδρα ἐθαύμαζον, καὶ τοῖς
 λεγομένοις ἀντιπεῖν οὐκ εἶχον τότε. Τὸ δέ, «Πρὸς ὥραν»,
 τὴν εὐκολίαν αὐτῶν δεικνύντις ἐστί, καὶ ὅτι ταχέως αὐτοῦ
 ἀπεπήδησαν. «Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα τοῦ Ἰω-
 ἀννου». Εἰ μὲν γὰρ ἐβούλεσθε κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν
 10 πραγμάτων παραδέχεσθαι τὴν πίστιν, ἀπὸ τῶν ἔργων μᾶλ-
 λον ὑμᾶς ἂν ἐπηγαγόμεν. Ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεσθε, ἐπὶ τὸν
 Ἰωάννην ὑμᾶς ἄγω, οὐχ ὡς τῆς ἐκείνου δεόμενος μαρτυ-
 ρίας, ἀλλ' ἐπειδὴ διὰ τοῦτο πάντα ποιῶ, ὥστε ὑμᾶς σω-
 θῆναι.

15 «Ἐχω μὲν γὰρ μαρτυρίαν Ἰωάννου μείζονα», τὴν
 ἀπὸ τῶν ἔργων. Ἀλλ' οὐ τοῦτο σκοπῶ μόνον, ὅπως ἀπὸ τῶν
 ἀξιοπίσιτων εὐπαράδεκτος ὑμῖν γενοίμην, ἀλλ' ὅπως καὶ
 ἀπὸ τῶν ὑμῖν γνωρίμων, καὶ παρ' ὑμῶν θαυματομένων.
 Οὕτω καθαψάμενος αὐτῶν τῷ εἰπεῖν, ὅτι «Πρὸς ὥραν ἠ-
 20 θελήσατε ἀγαλλιασθῆναι ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ», ἔτι τε πρόσο-
 καιρον ἐκείνην δείξας τὴν σπουδὴν καὶ ἀβέβαιον, τῷ λύ-
 χνον αὐτὸν καλέσαι, ἀνέφηγεν ὅτι οὐκ οἴκοθεν εἶχε τὸ φῶς,
 ἀλλ' ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος.

Τὸ δὲ πρὸς ἀντιδιαστολήν αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ ἔτι τέθεικεν,
 25 ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἀλλὰ τέως αἰνι-
 ξάμενος μόνον, καθήψατο σφόδρα αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν, ὅτι
 ἀπὸ τῆς αὐτῆς γνώμης, ἀφ' ἧς ἐκείνου κατεφρόνησαν, οὐδὲ
 τῷ Χριστῷ πιστεῦσαι ἠδυνήθησαν. Καὶ γὰρ τὸν θαυματο-
 μένον παρ' αὐτοῖς «Πρὸς ὥραν» ἐθαύμασαν μόνον ὡς εἰ μὴ
 30 τοῦτο ἐποίησαν, ταχέως ἂν αὐτοὺς πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἐχει-
 ραγώγησε. Δείξας τοίνυν αὐτοὺς πάντοθεν ἀναξίους ὄντας

ἠθελήσατε νὰ χαρῆτε προσωρινῶς τὸ φῶς του». Καὶ διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται, Τί ἂν ἐκεῖνος μὲν εἶπεν, ἡμεῖς ὅμως δὲν ἐδέχθημεν; ἀποδεικνύει, ὅτι ἐδέχθησαν τὰ λόγια του. Διότι δὲν ἔστειλαν εἰς τὸν Ἰωάννην τυχαίους ἀνθρώπους, ἀλλὰ ἱερεῖς καὶ Φαρισαίους. Τόσον πολὺ τὸν ἐθαύμαζαν καὶ τότε δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ἔχουν ἀντίρρησης εἰς τὰ λόγια του. Ἐκεῖνο τὸ «προσωρινῶς» ἀποκαλύπτει τὴν μεταστροφήν των, ὅτι δηλαδὴ ταχέως τὸν ἐγκατέλειψαν. «Ἐγὼ ὅμως ἔχω μεγαλυτέραν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην». Διότι, ἐὰν ἠθέλατε νὰ δεχθῆτε τὴν πίστιν σύμφωνα μὲ τὴν φυσικὴν σειρὰν τῶν πραγμάτων, θὰ σᾶς ὠδήγουν εἰς αὐτὴν μᾶλλον μὲ τὰ ἔργα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν θέλετε, σᾶς ὠδηγῶ εἰς τὸν Ἰωάννην, ὅχι διότι ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ἐκείνου, ἀλλ' ἐπειδὴ κάμνω τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν σας.

«Ἐχω μεγαλυτέραν μαρτυρίαν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην», δηλαδὴ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἔργων του. Ἀλλὰ δὲν ἐξετάζω μόνον τοῦτο, δηλαδὴ πῶς θὰ μὲ παραδεχθῆτε σεῖς ἀπὸ τὴν ἀξιοπιστίαν ἀξιολόγων ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ πῶς θὰ μὲ παραδεχθῆτε ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν ἀνθρώπων ποὺ γνωρίζετε καὶ θαυμάζετε. Ἔτσι ἀφοῦ τοὺς ἐμέμφθη λέγων, «Προσωρινῶς ἠθελήσατε νὰ χαρῆτε τὸ φῶς του», καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ προθυμία των ἐκείνη ἦτο προσωρινὴ καὶ ἀσταθῆς, μὲ τὸ νὰ ὀνομάσῃ τὸν Ἰωάννην λύχνον, ἀπεκάλυψεν ὅτι δὲν εἶχε τὸ φῶς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του, ἀλλ' ἀπὸ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος.

Ἀλλὰ δὲν παρουσίασεν ἀκόμη, ποία ἦτο ἡ διαφορὰ του ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἴδιος ἦτο ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης, ἀλλ' ἀφοῦ ὑπηνίχθη ἐπ' ὀλίγον, τοὺς ἐπέπληξε βαρύτατα καὶ ἀπέδειξεν εἰς αὐτούς, ὅτι μὲ τὸ ἴδιο πνεῦμα ποὺ περιεφρόνησαν τὸν Ἰωάννην, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ πιστεύσουν οὔτε εἰς τὸν Χριστόν. Διότι καὶ τὸν Ἰωάννην «προσωρινῶς» μόνον τὸν ἐθαύμασαν. Διότι, ἂν δὲν εἶχαν κάμει τοῦτο, ταχέως ἐκεῖνος θὰ τοὺς εἶχεν ὠδηγήσει εἰς τὸν Χριστόν. Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπέδειξεν, ὅτι ὅλοι τους ἦσαν

συγγνώμης, ἐπήγαγε λέγων· «Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν μαρτυρίαν μείζονα τοῦ Ἰωάννου». Ποίαν δὴ ταύτην; Τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων. «Τὰ γὰρ ἔργα», φησὶν, «ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, ἵνα τελειώσω αὐτά, αὐτὰ τὰ ἔργα περὶ ἐμοῦ μαρτυρεῖ, ὅτι ὁ
5 Πατήρ με ἀπέστειλεν».

Ἐνιαῦθα τοῦ παραλυθέντος καὶ ὀρθωθέντος ἀνέμνησε καὶ ἐτέρων πλειόνων· τὰ μὲν ῥήματα, εἶπεν ἴσως ἂν τις αὐτῶν, κόμπον εἶναι καὶ φιλίας τῆς Ἰωάννου χάριν· καίτοι οὐδὲ τοῦτο ἐνῆν αὐτοῖς εἰπεῖν περὶ Ἰωάννου, ἀνδρὸς μετὰ
10 ἀκριβείας φιλοσοφεῖν εἰδότις, καὶ οὕτω παρ' αὐτοῖς θαυμασθέντος· τὰ δὲ πράγματα οὐκ ἔτι οὐδὲ παρὰ τοῖς μαινομένοις σφόδρα ταύτην ἠδύνατο τὴν ὑπόθεσιν ἔχειν. Διὰ τοῦτο δευτέραν ταύτην ἐπήγαγε μαρτυρίαν, εἰπὼν· «Τὰ ἔργα ἃ δέδωκέ μοι ὁ Πατήρ ἵνα τελειώσω αὐτά, αὐτὰ τὰ ἔργα,
15 ἃ ἐγὼ ποιῶ, μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ἀπέστειλέ με ὁ Πατήρ». Ἐνιαῦθα καὶ πρὸς τὴν κατηγορίαν τῆς τοῦ Σαββάτου λύσεως ἴσταιται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον ἐκεῖνοι Πῶς δύναται εἶναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ Σάββατον οὐ τηρεῖ; διὰ τοῦτο εἶπε, «Ἄ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ». Καίτοι γε αὐθεν-
20 τία ἐποίει· ἀλλὰ δεικνὺς μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας, ὅτι οὐδὲν ἐναντίον τῷ Πατρὶ πράττει, διὰ τοῦτο καὶ τὸ πολλῶν ἔλαιον τέθεικε.

3. Καὶ διατί, φησὶν, οὐκ εἶπεν, ὅτι Τὰ ἔργα, ἃ ἔδωκέ μοι ὁ Πατήρ, μαρτυρεῖ ὅτι ἴσος εἰμὶ τοῦ Πατρὸς; Ἀμφό-
25 τερα γὰρ ἦν ἀπὸ τῶν ἔργων μαθεῖν καὶ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ, καὶ ὅτι ἴσος ἐστὶ τοῦ γεγεννηκότος. Ὅπερ ἀλλαγῆς κατασκευάζων ἔλεγεν· «Εἰ ἐμοὶ οὐ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις μου πιστεύετε, ἵνα γινώτε καὶ πιστεύσητε, ὅτι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί». Ἀμφότερα οὖν αὐτῷ
30 ἐμαρτύρει, καὶ ὅτι ἴσος ἦν τοῦ Πατρὸς καὶ ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ἐπρατίεν ἐκείνῳ. Τίνος οὖν ἕνεκεν οὐχ οὕτως εἶπεν,

ανάξιοι συγγνώμης ἀπὸ παντοῦ, προσέθεσέ· «Ἐγὼ δὲ ἔχω μαρτυρίαν μεγαλυτέραν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην». Ποίαν μαρτυρίαν; Τὴν μαρτυρίαν τῶν ἔργων. «Διότι τὰ ἔργα ποῦ μου ἔδωσεν ὁ Πατὴρ νὰ τελειώσω, αὐτὰ τὰ ἔργα ποῦ κάμνω, μαρτυροῦν δι' ἐμέ ὅτι ὁ Πατὴρ μὲ ἔχει στείλει».

Ἐδῶ ὑπενθύμισε τὸν θεραπευθέντα παράλυτον καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ἴσως κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς νὰ τοῦ ἔλεγεν, ὅτι τὰ λόγια εἶναι ἀλαζονεία καὶ ὁ Ἰωάννης τὰ εἶχεν εἰπεῖ πρὸς εὐχαρίστησίν του. Ἄν καὶ οὔτε τοῦτο ἤμποροῦσαν νὰ εἰποῦν περὶ τοῦ Ἰωάννου, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε νὰ φιλοσοφῇ μὲ ἀκρίβειαν καὶ τόσον πολὺ εἶχε θαυμασθῆ ἀπὸ αὐτούς. Τὰ ἔργα ὅμως δὲν ἤμποροῦσαν ν' ἀμφισβητηθοῦν ἀκόμη οὔτε ἀπὸ τοὺς πλέον μανιακοὺς. Δι' αὐτὸ προσέθεσεν αὐτὴν τὴν δευτέραν μαρτυρίαν λέγων· «Τὰ ἔργα ποῦ μου ἔδωσεν ὁ Πατὴρ νὰ τελειώσω, αὐτὰ τὰ ἔργα ποῦ κάμνω, μαρτυροῦν δι' ἐμέ ὅτι ὁ Πατὴρ μὲ ἔχει στείλει». Ἐδῶ ἀποκρούει καὶ τὴν κατηγορίαν περὶ τῆς καταργήσεως τοῦ Σαββάτου. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐκεῖνοι ἐρωτοῦσαν· Πῶς ἤμπορεῖ νὰ ἔχη σταλῆ ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀφοῦ δὲν τηρεῖ τὸ Σάββατον; δι' αὐτὸ εἶπεν «τὰ ἔργα ποῦ μου ἔδωσεν ὁ Πατὴρ». Καὶ ὅμως αὐτὰ τὰ ἔργα τὰ ἔκαμνε μὲ τὴν παραχώρησιν ἐκείνου. Ἄλλ' ἀφοῦ ἀπέδειξεν ἰσχυρότερον, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα, δι' αὐτὸ παρουσίασε καὶ τὸ πολὺ μικρότερον.

3. Καὶ διατί, θὰ ἐρωτήσης, δὲν εἶπε· Τὰ ἔργα ποῦ μου ἔδωσεν ὁ Πατὴρ, αὐτὰ μαρτυροῦν, ὅτι εἶμαι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα; Διότι ἀπὸ τὰ ἔργα ἦτο δυνατὸν νὰ μάθουν καὶ τὰ δύο, δηλαδὴ καὶ ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀντίθετον πρὸς τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Πατέρα. Τοῦτο βεβαιώνει καὶ ἄλλοῦ λέγων· «Ἐὰν δὲν πιστεύετε εἰς ἐμέ, πιστεύετε εἰς τὰ ἔργα μου, διὰ νὰ γνωρίσετε καὶ νὰ πιστεύετε, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἐν ἐμοὶ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ»⁵. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ λοιπὸν μαρτυροῦν δι' αὐτόν, ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἔκαμνε τίποτε ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνον. Διατί

ἀλλὰ τὸ μείζον ἀφείς, τοῦτο τέθεικεν; Ὅτι τὸ σπουδαζόμενον τοῦτο πρῶτον ἦν. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶ ἕλατιον τὸ πιστευθῆναι διὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθε, τοῦ πιστευθῆναι διὰ Θεός ἐστιν ἴσος αὐτῶ· ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ προφητῶται εἶπον, τοῦτο δὲ οὐκ εἶ· ὁμοίως αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ ἐλάτιονος πολλὴν τίθειται σπουδὴν, εἰδὼς διὰ τούτου δεχθέντιος καὶ ἐκεῖνο γένοιτ' ἂν λοιπὸν εὐπαράδεκτον. Καὶ τῆς μείζονος οὐδὲν μνημόνεύσας μαρτυρίας, τὸ ἕλατιον αὐτῆς ἔργον τίθει, ἵνα διὰ τούτου κακείνην δέξωνται.

10 Τοῦτο κατασκευάσας πάλιν ἐπάγει· «Ὁ πέμψας με Πατήρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκε περὶ ἐμοῦ». Καὶ ποῦ μεμαρτύρηκε περὶ αὐτοῦ; Ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, «Οὗτός ἐστι», λέγων, «ὁ Υἱός μου ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο κατασκευῆς ἐδειξίω. Τὸ μὲν οὖν Ἰωάννου δῆλον ἦν· αὐτοὶ 15 γὰρ ἀπέσειλαν, καὶ ἀρνήσασθαι οὐκ εἶχον. Κατὰ τὸ ἐκ τῶν σημείων δὲ ὁμοίως. Εἶδον γὰρ γινόμενα, καὶ παρὰ τοῦ θεραπευθέντιος ἤκουσαν, καὶ ἐπίστευσαν, ὅθεν καὶ ἀνεκάλουν. Ἐλείπειο δὲ λοιπὸν τὸ περὶ τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας ἀποδείξαι. Εἴτα μέλλων αὐτὸ κατασκευάζειν, ἐπήγαγεν. «Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε πώποτε».

Καὶ πῶς Μωϋσῆς λέγει, «Ὁ Θεὸς ἐλάλει, Μωϋσῆς δὲ ἀπεκρίνατο»; πῶς δὲ ὁ Δαβὶδ φησὶ· «Γλῶσσαν ἦν οὐκ ἔγνω ἤκουσε»; Καὶ πάλιν Μωϋσῆς, «Εἰ ἐστὶν ἔθνος τοιοῦτον, ὃ ἤκουσε φωνὴν Θεοῦ», «Οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε»; Καίτοι 25 καὶ ἐώρακέναί αὐτὸν λέγονται καὶ Ἡσαΐας καὶ Ἰερεμίας καὶ Ἰεζεκιήλ καὶ ἕτεροι πλείους. Τί οὖν ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Χριστὸς νῦν; Εἰς φιλόσοφον αὐτοὺς ἐνάγει δόγμα, κατὰ

6. Ἐξ. 19, 19.

7. Ψαλμ. 80, 6.

8. Δευτ. 4, 38.

λοιπὸν δὲν ὠμίλησεν ἔτσι, ἀλλ' ἀφοῦ ἄφησε τὸ σπουδαιότερον, παρουσίασε τὸ μικρότερον; Διότι αὐτὸ ἦτο τὸ πρῶτον τὸ ὁποῖον ἐζητεῖτο. Διότι, ἐὰν εἶχεν ὀλιγωτέρας πιθανότητας τὸ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι ἐστάλη ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀπὸ τὸ νὰ γίνῃ πιστευτὸν ὅτι ἦτο ἴσος μὲ τὸν Θεόν, διότι τὸ μὲν πρῶτον τὸ εἶχαν προαναγγεῖλει οἱ Προφῆται, τὸ δὲ δεύτερον καθόλου, ὅμως ὁ Χριστὸς φροντίζει περισσότερο διὰ τὸ μικρότερον, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι, ἂν δεχθοῦν τοῦτο καὶ ἐκεῖνο θὰ ἐγίνετο εὐκόλως δεκτόν. Καὶ χωρὶς νὰ μνημονεύσῃ καθόλου τὴν μεγαλυτέραν μαρτυρίαν, παρουσιάζει τὸ μικρότερον ἔργον αὐτῆς, διὰ νὰ δεχθοῦν μαζί μὲ αὐτὴν καὶ ἐκείνην.

Ἄφοῦ ἐφρόντισε περὶ τῆς προετοιμασίας αὐτοῦ ἐπρόσθεσε πάλιν· «Ὁ Πατὴρ ποῦ μὲ ἔστειλεν, αὐτὸς ἔχει δώσει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ». Καὶ ποῦ ἔχει μαρτυρήσει περὶ αὐτοῦ; Εἰς τὸν Ἰορδάνην, ὅταν εἶπεν· «Αὐτὸς εἶναι ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός. Αὐτὸν ν' ἀκούετε». Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ εἶχεν ἀνάγκην προετοιμασίας. Καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν Ἰωάννην, αὐτὸ ἦτο φανερόν. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι εἶχαν στείλει ἀνθρώπους καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ τὸ ἀρνηθοῦν. Φανερόν ἐπίσης ἦτο τὸ ἔργον του ἐκ τῶν θαυμάτων. Διότι τὰ εἶδαν νὰ γίνωνται καὶ ἀπὸ τὸν θεραπευθέντα τὸ ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν καὶ ἔνεκα τούτου τὸν κατηγοροῦν. Ὑπελείπετο ν' ἀποδείξῃ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός. Καὶ διὰ νὰ τὴν προετοιμάσῃ, προσέθεσεν· «Οὔτε τὴν φωνὴν του ἔχετε ἀκούσει ποτέ».

Καὶ διατί ὁ Μωϋσῆς εἶχεν εἰπεῖ, «ὁ Θεὸς ὠμίλει καὶ ὁ Μωϋσῆς ἀπήντησεν»⁶; καὶ ὁ Δαυΐδ, «Ἦκουσε γλῶσσαν ποῦ δὲν ἐγνώριζε»⁷; Καὶ διατί ὁ Μωϋσῆς εἶχεν εἰπεῖ ἀκόμη, «Δὲν ὑπῆρξε ποτὲ παρόμοιον ἔθνος ποῦ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ»⁸, «Οὔτε ἔχετε ἰδεῖ ποτὲ τὴν μορφήν του»; Καὶ ὅμως λέγεται ὅτι εἶχον ἰδεῖ τὸν Θεὸν ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰερεμίας, ὁ Ἰεζεκιήλ καὶ πλεῖστοι ἄλλοι. Τί σημαίνει λοιπὸν αὐτὸ ποῦ λέγει ἐδῶ ὁ Χριστὸς τώρα; Προσπαθεῖ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς φιλοσοφικὸν δόγμα, δεικνύων ὀλίγον κατ' ὀλί-

μικρὸν δεικνύς, διὸ οὕτως φωνὴ περὶ Θεόν, οὕτως εἶδος, ἀλλ' ἀνώτερος καὶ σχημάτων ἐστὶ καὶ φθόγγων τοιούτων. Ὡς περ γὰρ εἰπὼν, διὸ «Οὕτως φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε», οὐ τοῦτο λέγει, διὸ φωνὴν μὲν προΐεται, οὐκ ἀκουσὴν δέ· οὕτως εἰπὼν, 5 «Οὕτως εἶδος αὐτοῦ ἐώρακατε», οὐ τοῦτο λέγει, διὸ εἶδος μὲν ἔχει, οὐ θεατὸν δέ· ἀλλ' διὸ οὐδὲν τοιούτων περὶ Θεόν.

Ἴνα γὰρ μὴ λέγωσιν, Εἰκὴ κομπάζεις. Μωϋσεὶ λελάληκεν ὁ Θεὸς μόνῳ (τοῦτο γοῦν καὶ ἔλεγον· «Ἡμεῖς οἶδαμεν διὸ Μωϋσεὶ λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐκ οἶδαμεν, 10 πόθεν ἐστὶ»)· διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε δεικνύς διὸ οὕτως φωνὴ περὶ Θεόν, οὕτως εἶδος. Καὶ τί λέγω ταῦτα; φηοῖν. Οὐ μόνον οὕτως φωνὴν αὐτοῦ οὐκ ἀκηκόατε, οὕτως εἶδος ἐώρακατε, ἀλλ' οὐδὲ ἐφ' ᾧ μάλιστα ἀρχεῖτε καὶ ἐφ' ᾧ μάλιστα πάντες ἐστὲ πεπληροφορημένοι, διὸ τὰ προσιάγματα αὐτοῦ ἐδέξασθε 15 καὶ κατέχετε, οὐδὲ τοῦτο ὑμῖν δυνατὸν εἰπεῖν. Διὸ καὶ τοῦτο δηλῶν, ἐπήγαγεν· «Οὐδὲ τὸν λόγον αὐτοῦ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν»· τουτέστι, τὰς διαταγὰς, τὰ προσιάγματα, τὸν νόμον, τοὺς προφήτας.

Εἰ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς αὐτὰ διετάξατο, ἀλλ' ὁμοίως παρ' ὑμῖν οὐκ ἔστιν, ἐπειδὴ μὴ πιστεύειέ μοι. Εἰ γὰρ ἄνω καὶ κάτω τοῦτό φασιν αἱ Γραφαί, διὸ ἐμοὶ χρὴ πιστεύειν, ὑμεῖς δὲ οὐ πιστεύετε· εὐδηλον διὸ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἀπέσιτη ἀφ' ὑμῶν. Διὰ τοῦτο πάλιν ἐπήγαγεν· «Ὅτι ὃν ἀπέσειλεν ἐκεῖνος, τοῦτω ὑμεῖς οὐ πιστεύετε». Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, Πῶς 25 οὖν, εἰ μὴ φωνὴν αὐτοῦ ἠκούσαμεν ἡμεῖς, σοὶ ἐμαρτύρησε; λέγει· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς· ἐκεῖναι γὰρ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ»· δεικνύς διὸ διὰ τοιούτων ἐμαρτύρησε. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ἐμαρτύρησε, καὶ ἐν τῷ ὄρει.

Ἀλλ' οὐ φέρει εἰς μέσον τὴν φωνὴν ἐκείνην. Ἴσως 30 γὰρ ἂν καὶ ἠπιστήθη ἐντεῦθεν. Τὴν μὲν γὰρ οὐδὲ ἠκου-

9. Ἰω. 9, 29.

9α. Ἰω. 5, 39.

γον εἰς αὐτούς, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει οὔτε φωνήν, οὔτε μορφήν, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ μορφᾶς καὶ ἀπὸ τοιαύτας φωνάς. Διότι, ὅταν εἶπεν, «Οὔτε τὴν φωνήν του ἔχετε ἀκούσει», δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἐκβάλλει μὲν φωνήν ἀλλὰ δὲν ἀκούεται, οὔτε ὅταν εἶπεν, «Οὔτε τὴν μορφήν του ἔχετε ἰδεῖ» ἐννοεῖ ὅτι ἔχει μὲν μορφήν, ἀλλὰ εἶναι ἀθέατος.

Διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι, Ματαίως ὑπερηφανεύεσαι. Μόνον εἰς τὸν Μωϋσῆν ὠμίλησεν ὁ Θεὸς (αὐτὸ ἀκριβῶς ἰσχυρίζοντο· «Ἡμεῖς γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Θεὸς ὠμίλησεν εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»⁹), δι' αὐτὸ ὠμίλησεν ἔτσι, θέλων ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει οὔτε φωνήν, οὔτε μορφήν. Καὶ διατί τὰ λέγω αὐτά; Ὅχι μόνον δὲν ἔχετε ἀκούσει ποτὲ τὴν φωνήν του, ὅχι μόνον δὲν ἔχετε ἰδεῖ ποτὲ τὴν μορφήν του, ἀλλ' οὔτε εἶναι δυνατὸν σεῖς νὰ ἰσχυρισθῆτε, διὰ ποῖον λόγον καυχᾶσθε τόσο πολὺ καὶ διὰ ποῖον λόγον εἴσθε τόσο πολὺ ὑπερήφανοι, ὅτι ἐδέχθητε καὶ γνωρίζετε τὰς ἐντολάς του. Διὰ νὰ δηλώσῃ λοιπὸν καὶ τοῦτο, προσέθεσεν· «Οὔτε ὁ λόγος του μένει μέσα σας», δηλαδὴ αἱ ἐντολαί του, αἱ προσταγαί του, οἱ νόμοι καὶ οἱ Προφῆται.

Διότι, ἂν καὶ ὁ Θεὸς διέταξεν αὐτά, ὅμως δὲν ὑπάρχουν μέσα σας, ἐπειδὴ δὲν μὲ πιστεύετε. Διότι, ἂν καὶ παντοῦ ἀναφέρουν αἱ Γραφαὶ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ πρέπει νὰ πιστεύετε εἰς ἐμέ, ἐσεῖς ὅμως δὲν πιστεύετε, εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἔχει φύγει ἀπὸ σαῶς. Διὰ τοῦτο προσέθεσεν ἀκόμη· «Διότι σεῖς δὲν πιστεύετε εἰς αὐτόν, πού ἐκεῖνος ἀπέστειλεν». Ἐπειτα διὰ νὰ μὴ ἐρωτήσουν· Πῶς λοιπὸν ἔδωκε μαρτυρίαν δι' ἐσέ, ἀφοῦ δὲν ἔχομεν ἀκούσει τὴν φωνήν του, λέγει· «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι αὐταὶ μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ»^{9α}, θέλων ν' ἀποδείξῃ ὅτι μέσῳ αὐτῶν ἔδωκεν ὁ Θεὸς τὴν μαρτυρίαν. Διότι ἔδωκε τὴν μαρτυρίαν εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ εἰς τὸ ὄρος.

Ἄλλὰ δὲν ἀποκαλύπτει ἐκείνην τὴν φωνήν. Διότι ἴσως δὲν θὰ ἐγίνετο πιστευτός. Διότι τὴν μὲν πρώτην φωνήν

σαν, τὴν ἐν τῷ ὄρει τὴν δὲ ἤκουσαν μὲν, οὐ προσέσχον δέ.
 Διὰ τοῦτο παραπέμπει αὐτοὺς ταῖς Γραφαῖς, δεικνὺς δι-
 καὶ ἡ τοῦ Πατρὸς μαρτυρία ἐκεῖθεν ἐστὶ πρότερον μὲντοι
 τὰ παλαιὰ ἀνελὼν ἐφ' οἷς ἐκόμπαζον, ἢ ὡς ἐωρακότες τὸν
 5 Θεόν, ἢ ὡς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσαντες. Ἐπειδὴ γὰρ εἰκὸς
 ἦν αὐτοῦ τῇ φωνῇ διαπιστεῖν, καὶ τὰ ἐν τῷ Σιναίῳ ὄρει
 φαντάζεσθαι, διορθωσάμενος τὴν περὶ ἐκείνων ὑπόνοιαν
 πρῶτον καὶ δείξας συγκατάθεσιν ὄντα τὰ γεγενημένα, τότε
 αὐτοὺς ἐπὶ τὴν μαρτυρίαν παρέπεμψε τῶν Γραφῶν.

10 4. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ὅταν πρὸς αἰρετικούς μαχώμεθα
 καὶ καθοπλιζώμεθα, ἐντιεῦθεν καὶ ἰσχυρίζομεθα. «Πᾶσα γὰρ
 Γραφή θεόπνευστος», φησί, «καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκα-
 λίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν
 ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄριτος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος πρὸς πᾶν
 15 ἔργον ἀγαθὸν ἀπηρτισμένος». Οὐχ ἵνα τὰ μὲν ἔχη, τὰ δὲ
 μὴ ἔχη ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἄριτος. Τί γὰρ ὄφελος, εἰπέ μοι,
 ὅταν εὐχῆται μὲν ἐκτενῶς, μὴ ἐλεῆ δὲ δαψιλῶς; ἢ ὅταν ἐ-
 λεῆ μὲν δαψιλῶς, πλεονεκτῶν δὲ καὶ βιαζόμενος; ἢ ὅταν
 μὴ πλεονεκτῶν, μηδὲ βιαζόμενος, πρὸς ἐπίδειξιν δὲ ἀνθρώ-
 20 πων καὶ φιλοτιμίαν τῶν ὁρώντων; ἢ ὅταν ἐλεῆ μὲν μετὰ
 πάσης ἀκριθείας καὶ πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν, ἐπαίρηται δὲ
 αὐτῷ τούτῳ καὶ μέγα φρονῆ; ἢ ὅταν ταπεινὸς μὲν ἦ καὶ νη-
 στείαις προσέχων, φιλάργυρος δὲ καὶ ἐμπορικὸς καὶ τῇ γῆ
 προσηλωμένος, καὶ τὴν μητέρα τῶν κακῶν ἐπεισάγων τῇ ψυ-
 25 χῇ; «Ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶ ἡ φιλαργυρία».

Φρίξωμεν τοίνυν τὸ πρᾶγμα, φύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν. Τοῦ-
 το τὴν οἰκουμένην ἀνάστατον ἐποίησε, τοῦτο πάντα συνέχεε,
 τοῦτο τῆς μακαριωτάτης δουλείας ἡμᾶς ἀπάγει τοῦ Χριστοῦ.

εἰς τὸ ὄρος δὲν τὴν ἤκουσαν, τὴν δὲ δευτέραν εἰς τὸν Ἰορδάνην τὴν ἤκουσαν μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόσεξαν. Διὰ τοῦτο τοὺς παραπέμπει εἰς τὰς Γραφάς, θέλων ν' ἀποδείξῃ, ὅτι καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προέρχεται ἡ μαρτυρία τοῦ Πατρὸς, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχεν ἀναιρέσει ἐκεῖνα διὰ τὰ ὁποῖα ὑπερηφάνευοντο, δηλαδή ἢ ὅτι εἶχον ἰδεῖ τὸν Θεόν, ἢ ὅτι εἶχον ἀκούσει τὴν φωνὴν του. Ἐπειδὴ δηλ. ἦτο πιστευτὸν νὰ μὴ εἶχον ἀκούσει τὴν φωνὴν του καὶ νὰ φαντάζωνται ὅσα εἶχον συμβῆ εἰς τὸ ὄρος Σινᾶ, ἀφοῦ πρῶτα διώρθωσε τὴν ὑποψίαν περὶ ἐκείνων καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι ἐκεῖνα εἶχον γίνεαι κατὰ θείαν συγκατάβασιν, ἔπειτα τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν Γραφῶν.

4. Ἐπομένως, ὅταν καὶ ἡμεῖς μαχώμεθα ἐναντίον αἰρετικῶν καὶ ὀπλιζώμεθα, ἀπὸ αὐτὰ ἐδῶ ἄς διδασκώμεθα. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Κάθε θεόπνευστος Γραφὴ εἶναι καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς διαπαιδαγώγησιν ἐν δικαιοσύνῃ, διὰ νὰ εἶναι τέλειος ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, κατηρτισμένος πρὸς κάθε καλὸν ἔργον»¹⁰. Καὶ ὅχι ἄλλα μὲν νὰ τὰ ἔχη, εἰς ἄλλα δὲ νὰ ὑστερῇ. Διότι, σὲ ἐρωτῶ, ποίαν ὠφέλειαν ἔχει κανεὶς ὅταν προσεύχεται συνεχῶς, ἀλλὰ δὲν κάμνει ἐλεημοσύνην ἀφθόνως; ἢ ὅταν ἐλεῆ ἀφθόνως, ἀλλ' εἶναι πλεονέκτης καὶ ἄρπαξ; ἢ ὅταν δὲν εἶναι πλεονέκτης οὔτε ἄρπαξ, τὰ κάμνει ὅμως ἀπὸ ἐπίδειξιν καὶ κενοδοξίαν; ἢ ὅταν κάμνη ἐλεημοσύνας μὲ κάθε φροντίδα καὶ ὅπως εἶναι ἀρεστὸν εἰς τὸν Θεόν, ὑπερηφανεύεται ὅμως καὶ μεγαλοφρονεῖ δι' αὐτό; ἢ ὅταν εἶναι ταπεινόφρων καὶ ἀσκῆ τὴν νηστείαν, εἶναι ὅμως φιλάργυρος καὶ τοκογλύφος καὶ προσκολλημένος εἰς τὰ γῆϊνα καὶ εἰσάγει εἰς τὴν ψυχὴν του τὴν μητέρα τῶν κακῶν; «Διότι ἡ φιλαργυρία εἶναι ρίζα τῶν κακῶν».

Ἄς φοβηθοῦμε λοιπὸν τὴν φιλαργυρίαν καὶ ἄς ἀποφύγωμεν τὴν ἁμαρτίαν. Διότι αὐτὴ ἔχει ἀναστατώσει τὴν οἰκουμένην, αὐτὴ τὰ ἀνέμιξεν ὅλα, αὐτὴ μᾶς ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν μεγάλην εὐτυχίαν νὰ ὑπηρετῶμεν τὸν Χριστόν.

«Οὐκ ἔστιν» γάρ, φησί, «Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ». Ἐξ ἐναντίας γὰρ ἐπιτάττει τῷ Χριστῷ. Ὁ μὲν γὰρ λέγει, Δίδου τοῖς δεομένοις· ὁ δέ, Ἄρπαζε τῶν δεομένων. Ὁ Χριστός λέγει, Καὶ τοῖς ἐπιβουλεύουσι καὶ ἀδικοῦσι συγχώρει· οὗτος ἔμπαλιν, Κατασκεύαζε πάγας κατὰ τῶν οὐδὲν ἀδικούντων. Ὁ Χριστός λέγει, Φιλάνθρωπος ἔσο καὶ ἡμέρος· οὗτος ἀπ' ἐναντίας, Ὁμὸς ἔσο καὶ ἀπηγής, καὶ μηδὲν εἶναι νόμιζε δάκρυα πενήτων· ἵνα κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην αὐσιγηρὸν ἡμῖν κατασκευάσῃ τὸν δικαστήν.

10 Τότε γὰρ ἡμῖν πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσεται τὰ πεπραγμένα, καὶ οἱ ἠδικημένοι καὶ οἱ γυμνωθέντες παρ' ἡμῶν, πᾶσαν ἀπολογίαὶν ἡμῖν ἐκκλείοντες. Εἰ γὰρ ὁ Λάζαρος ἀδικηθεὶς μὲν οὐδὲν παρὰ τοῦ πλουσίου, μὴ ἀπολαύσας δὲ τῶν ἐκείνου, πικρὸς ἔσηκε τότε κατηγόρος καὶ οὐδεμιᾶς
15 αὐτὸν ἀφῆκε τυχεῖν συγγνώμης, τίνος ἀπολογίας, εἶπέ μοι, τεύξονται οἱ πρὸς τῷ μὴ ἔλεεῖν οἴκοθεν καὶ τὰ ἀλλότρια λαμβάνοντες, καὶ τὰς τῶν ὀφθαλμῶν ἀναιρέποντες οἰκίας; Εἰ οἱ μὴ θρέψαντες πεινῶντα τὸν Χριστόν, τοσοῦτον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν εἴλκυσαν πῦρ οἱ τὰ μηδὲν αὐτοῖς προσή-
20 κοντα ἀρπάζοντες, καὶ μυρίας πλέκοντες δίκας, καὶ τὰ πάντων ἀδίκως περιβαλλόμενοι, ποίας ἀπολαύσονται παραμυθίας;

Ἐκβάλλωμεν τοίνυν τοῦτον τὸν ἔρωτα. Ἐκβαλοῦμεν δέ, ἂν ἐννοήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν ἀδικήσαντας, τοὺς πλεονε-
25 κτήσαντας καὶ ἀπελθόντας. Οὐχὶ τῶν μὲν χρημάτων αὐτῶν καὶ πόνων ἀπολαύσουσιν ἕτεροι, αὐτοὶ δὲ ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ καὶ τοῖς ἀνηκέστοις εἰσὶ κακοῖς; Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας, κόπιεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν, ἵνα καὶ ζῶντες τοῖς πόνοις κατατεινώμεθα, καὶ ἀπελθόντες τὰς ἀφο-

Διότι λέγει, «Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κανεὶς δοῦλος τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ μαμωνᾶ». Διότι τοῦτο εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπε· Δίδε εἰς αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην. Ἄλλ' ἡ ἀπληστία λέγει· Ἄρπαξε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκην. Ὁ Χριστὸς συνιστᾷ· Νὰ συγχωρῆς αὐτοὺς ποὺ σὲ ἐπιβουλεύονται καὶ σὲ ἀδικοῦν. Ἡ ἀπληστία ἀντιθέτως· Νὰ στήνης παγίδας ἐναντίον ἐκείνων ποὺ δὲν σὲ ἀδικοῦν. Ὁ Χριστὸς συμβουλεύει· Νὰ εἶσαι φιλάνθρωπος καὶ πρῶος. Ἀντιθέτως ἡ ἀπληστία, Νὰ εἶσαι ὤμος καὶ ἀπηνῆς καὶ νὰ μὴ λογαριάζῃς τὰ δάκρυα τῶν φτωχῶν, διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸν αὐστηρὸν δι' ἐμᾶς δικαστήν.

Διότι τότε θὰ παρουσιάσῃ ὅλα ὅσα ἔχομεν πράξει μπροστὰ εἰς τὰ μάτια μας καὶ ὅσοι ἠδικήθησαν καὶ ἀπεγυμνώθησαν ἀπὸ ἡμᾶς θὰ μᾶς ἀποκλείσουν ἀπὸ κάθε ἀπολογία. Διότι, ἐὰν ὁ Λάζαρος, ἐνῶ δὲν εἶχε καθόλου ἀδικηθῆ ἀπὸ τὸν πλούσιον, καὶ ἀπήλαυσεν ἀπὸ τὸν πλοῦτον ἐκείνου, ἐστάθη ὅμως πικρὸς κατήγορος καὶ δὲν τὸν ἄφησε νὰ ἐπιτύχῃ καμμίαν συγχώρησιν, εἶπέ μου, ποίαν ὑπεράσπισιν θὰ ἔχουν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον δὲν ἔκαμαν καμμίαν ἐλεημοσύνην, ἀλλ' ἤρπασαν καὶ τὰ ξένα καὶ ἀνέτρεψαν τὰς οἰκίας τῶν ὀρφανῶν; Ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔθρεψαν τὸν Χριστόν, ὅταν ἐπεινοῦσε, τέτοια φωτιὰ ἔβαλαν εἰς τὸ κεφάλι των, ἐκεῖνοι ποὺ ἄρπάζουν ὅσα δὲν εἶναι ἰδικά των καὶ κινοῦν ἀπείρους δικαστικοὺς ἀγῶνας καὶ ἰδιοποιοῦνται ἀδίκως τὰ ἀγαθὰ ὄλων, ποίαν παρηγορίαν θ' ἀπολαύσουν;

Ἄς ἀποβάλωμεν λοιπὸν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν. Θὰ τὴν ἀποβάλωμεν δέ, ἐὰν σκεφθῶμεν ἐκείνους ποὺ πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς ἔκαμαν ἀδικίας, τοὺς φιλαργύρους ποὺ ἔζησαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπέθαναν. Λοιπὸν, τὰ χρήματά των καὶ τοὺς κόπους των δὲν θ' ἀπολαύσουν ἄλλοι, ἐνῶ αὐτοὶ εὐρίσκονται εἰς κόλασιν καὶ εἰς τιμωρίαν καὶ εἰς ἀνυπόφορα κακά; Πῶς λοιπὸν αὐτὰ δὲν φανερώνουν μεγίστην ἀνοησίαν, τὸ νὰ φροντίζωμεν δηλαδὴ καὶ νὰ κοπιάζωμεν, διὰ νὰ καταβαλ-

ρήτους ὑπομένωμεν κολάσεις καὶ τιμωρίας, δέον καὶ ἐν-
 ταῦθα τρυφᾶν (οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδονὴν ἐργάζεται, ὡς ἐ-
 λεημοσύνη, συνειδὸς κεκαθαρόμενον), καὶ ἀπελθόντας ἐκεῖ,
 πάντων ἀπηλλάχθαι κακῶν, καὶ μυρίων ἐπιτυχάνειν ἀ-
 5 γαθῶν;

Ὡσπερ γὰρ ἡ κακία καὶ πρὸ τῆς γενένης τοὺς ἐνταῦθα
 αὐτὴν μειόντας κολάζειν εἴωθεν, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ
 πρὸ τῆς βασιλείας τοὺς ἐνταῦθα αὐτὴν ἐργαζομένους πα-
 ρασκευάζει τρυφᾶν, ἐλπίσι χρησिताῖς καὶ ἡδονῇ διηνεκεῖ ου-
 10 ζῆν ποιοῦσα. Ἴν' οὖν ταύτης ἐπιτύχωμεν καὶ ἐνταῦθα καὶ
 κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἐπιλαβώμεθα τῶν ἀγαθῶν ἔργων.
 Οὕτω γὰρ καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα σιεφάνων ὧν
 γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ
 Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ
 15 ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
 αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λώμεθα ἀπὸ τοὺς κόπους, ἐφ' ὅσον ζῶμεν, καὶ ὅταν ἀποθά-
νωμεν νὰ ὑποφέρωμεν ἀφορήτους κολασμοὺς καὶ τιμωρίας,
ἐνῶ ἔπρεπε καὶ ἐδῶ νὰ ζῶμεν ἄνετα (διότι τίποτε δὲν
συμβάλλει τόσον εἰς τὴν εὐχαρίστησιν, ὅσον ἡ ἐλεημοσύνη
καὶ ἡ καθαρὰ συνείδησις) καὶ ὅταν ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, νὰ ἔ-
χωμεν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ καὶ νὰ ἐπιτυχάνωμεν
ἄπειρα ἀγαθὰ;

Διότι ὅπως ἡ κακία τιμωρεῖ συνήθως πρὶν ἀπὸ τὴν γέ-
ενναν αὐτοὺς ποὺ τὴν χρησιμοποιοῦν εἰς τὴν παροῦσαν
ζωὴν, ἔτσι καὶ ἡ ἀρετὴ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐ-
ρανῶν προπαρασκευάζει τὴν ἄνεσιν εἰς αὐτοὺς ποὺ τὴν ἀ-
σκοῦν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, συντελοῦσα εἰς τὸ νὰ ζοῦν
μαζὶ μὲ χρηστὰς ἐλπίδας καὶ μὲ διαρκῆ εὐχαρίστησιν. Διὰ
νὰ ἐπιτύχωμεν λοιπὸν αὐτὴν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν καὶ εἰς
τὴν μέλλουσαν ζωὴν, ἃς ἀρχίσωμεν τὰ καλὰ ἔργα. Διότι
ἔτσι θ' ἀξιωθοῦμεν καὶ τοὺς μελλοντικούς στεφάνους τῆς
νίκης. Εἶθε ὅλα αὐτὰ νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ
φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ
ἁποίτου καὶ μετὰ τοῦ ἁποίτου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ΄.

Ἰω. 5,39 - 47

«Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διὸ ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ κεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐ-
5 μου· καὶ σὺ θέλεις ἐλθεῖν πρὸς με, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἔχητε».

1. Πολὺν ποιῶμεθα τῶν πνευματικῶν, ἀγαπητοί, λόγον, μηδὲ ἀρκεῖν ἡμῖν νομίζωμεν πρὸς σωτηρίαν, τὸ καὶ ὀπωσοῦν αὐτὰ μειέναι. Εἰ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς οὐδὲν μέγα ἀπόνα-
σθαι δυνήσεται τις, παρέργως καὶ ὡς ἔτυχεν αὐτοῖς κεχρη-
10 μένος, πολλῶ μᾶλλον ἐν τοῖς πνευματικοῖς τοῦτο συμβήσε-
ται, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ταῦτα δεῖται σπουδῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς παραπέμπων τοὺς Ἰουδαίους ταῖς Γραφαῖς, οὐκ εἰς ἀπλῆν ἀνάγνωσιν, ἀλλ' εἰς ἔρευναν ἀκριβῆ καὶ κα-
τανενοημένην αὐτοὺς παρέπεμπεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἄναγινώ-
15 σκετε τὰς Γραφάς· ἀλλ' «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς».

Ἐπειδὴ γὰρ τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα πολλῆς ἐδεῖτο τῆς ἐπιμελείας (συνεσκίασιο γὰρ ἄνωθεν συμφερόντως τοῖς τό-
τε), διὰ τοῦτο καὶ διασκᾶπτειν αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας κελεύει
νῦν, ἵνα τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ κείμενα δυνηθῶσι εὐρεῖν. Οὐδὲ γὰρ
20 ἐξ ἐπιπολῆς εἴρητο, οὐδὲ ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν ἔρριπτο· ἀλλ'
ὥσπερ τις θησαυρὸς ἐν πολλῶ τῷ βιβλίῳ κατέκειτο. Ὁ δὲ τὰ
κάτω κείμενα ζητῶν ἂν μὴ μετὰ ἀκριβείας ζητῆ καὶ πόνου,
οὐδέποτε δυνήσεται εὐρεῖν τὸ ζητούμενον. Διὰ τοι τοῦτο καὶ
εἰπὼν, «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», ἐπήγαγεν· «Ὅτι ὑμεῖς δο-
25 κεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν». Οὐκ εἶπεν, Ἔχετε·
ἀλλά, «Δοκεῖτε», δεικνὺς διὸ οὐδὲν ἐκαρποῦντο μέγα τι καὶ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ΄.

Ἰω. 5,39 - 47

«Σεῖς ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, διότι νομίζετε ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον. Ἐκεῖναι μαρτυροῦν περὶ ἐμοῦ. Καὶ ὅμως δὲν θέλετε νὰ ἔλθετε εἰς ἐμέ, διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον»¹.

1. Ἄς ὁμιλήσωμεν διὰ μακρῶν, ἀγαπητοί μου, περὶ τῶν πνευματικῶν ζητημάτων καὶ ἄς μὴ νομίζωμεν ὅτι ἀρκεῖ διὰ τὴν σωτηρίαν μας τὸ νὰ πραγματευθῶμεν αὐτὰ κατὰ τινὰ τρόπον. Διότι, ὅπως εἰς τὰ βιωτικὰ ζητήματα δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ ἔχῃ κανεὶς μεγάλην ὠφέλειαν, ἂν μεταχειρισθῇ αὐτὰ παρέργως καὶ τυχαίως, τοῦτο θὰ συμβῇ πολὺ περισσότερον εἰς τὰ πνευματικά, ἐπειδὴ αὐτὰ ἔχουν ἀνάγκην ἀπὸ περισσοτέραν μελέτην. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς δταν παρέπεμπε τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὰς ἀγίας Γραφάς, δὲν τοὺς παρέπεμπε δι' ἀπλῆν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ δι' ἔρευναν λεπτομερῆ καὶ διὰ ἐμβάθυνσιν εἰς τὰ νοήματά της. Διότι δὲν εἶπε· «Διαβάζετε τὰς ἀγίας Γραφάς, ἀλλὰ «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ λεγόμενα περὶ αὐτοῦ εἶχαν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην ἔρευναν (διότι εἶχον κρυφθῆ κάτω ἀπὸ σκιάν, κατὰ τὸ συμφέρον τῶν τότε), δι' αὐτὸ καὶ τοὺς προτρέπει τώρα νὰ ἐρευνοῦν αὐτοὺς μὲ ἀκρίβειαν, διὰ νὰ ἤμπορέσουν νὰ ἀνακαλύψουν αὐτὰ πού εὐρίσκονται εἰς τὸ βάθος. Διότι αὐτὰ δὲν ἔχουν λεχθῆ ἐπιπολαίως, ἀλλ' οὔτε ἔχουν ριφθῆ ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλὰ εὐρίσκονται εἰς μέγαν βάθος σάν θησαυρός. Ἐκεῖνος ὅμως πού ἐρευνᾷ ἐκεῖνα πού εὐρίσκονται εἰς τὸ βάθος, ἂν δὲν τὰ ἐρευνῆσῃ μὲ ἐπιμέλειαν καὶ κόπον, ποτὲ δὲν θὰ ἤμπορέσῃ νὰ εὔρῃ ἐκεῖνο πού ζητεῖ. Δι' αὐτὸ ἀφοῦ εἶπεν «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ἐπρόσθεσεν· «Διότι νομίζετε ὅτι δι' αὐτῶν θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον». Δὲν εἶπεν, Ἔχετε, ἀλλὰ «Νομίζετε ὅτι θὰ ἔχετε», ἀποδεικνύων ὅτι δὲν εἶχαν νὰ ὠφεληθοῦν τίποτε

γενναῖον, ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως σωθήσεσθαι προσδοκῶντες
μόνης, πίστεως ἔρημοι ὄντες.

Ὁ τοίνυν λέγει, τοιοῦτόν ἐσιν· Οὐχὶ θαυμάζετε τὰς
Γραφάς; οὐχὶ πάσης ζωῆς νομίζετε αἰτίας εἶναι; Ἐκ τού-
των καὶ αὐτὸς ἰσχυρίζομαι νῦν. Αὐταὶ γὰρ εἶσιν αἱ μαρτυ-
ροῦσαι περὶ ἐμοῦ, καὶ οὐ θέλετε ἐλθεῖν πρὸς με, ἵνα ζωὴν
αἰώνιον ἔχητε. Εἰκότως τοίνυν ἔλεγεν, διὰ «Δοκεῖτε», διὰ
τὸ μὴ βούλεσθαι αὐτοὺς πείθεσθαι, ἀλλ' ἐπὶ τῇ ψιλῇ ἀνα-
γνώσει μόνον αὐχεῖν.

10 Εἶτα ἵνα μὴ ἐκ πολλῆς κηδεμονίας φιλοδοξίας λάβῃ παρ'
αὐτοῖς ὑπόνοιαν καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι πιστευθῆναι παρ'
αὐτῶν τὸ ἑαυτοῦ σκοπεῖν νομίζηται (καὶ γὰρ τῆς Ἰωάννου φω-
νῆς ἐνέμνησε καὶ τῆς μαρτυρίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων
αὐτοῦ καὶ πάντα ἔλεγεν ὥστε αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι καὶ
15 ζωὴν ἐπηγγείλατο). ἐπεὶ οὖν πολλοὺς εἰκὸς ἦν ὑποπιεῦειν
διὰ δόξης ἔργων ταῦτα ἔλεγεν, ἄκουσον τί ἐπάγει· «Δόξαν
παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω»· τοιτέσιν, Οὐ δέομαι. Οὐκ ἔ-
στι, φησὶν, ἢ φύσις ἢ ἐμὴ τοιαύτη, ὥστε δεῖσθαι τῆς παρὰ
ἀνθρώπων δόξης. Εἰ γὰρ ἥλιος ἀπὸ λυχνιαίου φωτὸς οὐκ ἂν
20 λάβοι προσθήκην, πολλῶ μᾶλλον ἐγὼ τῆς ἀνθρωπίνης ἀφέξω
δεηθῆναι δόξης. Καὶ τίνος, φησὶν, ἔνεκεν ταῦτα λέγεις, εἰ
οὐ δέη; «Ἴνα ὑμεῖς σωθῆτε».

Ἄλλὰ τοῦτο μὲν ἀνωτέρω εἴρηκεν· ἠνίξαιτο δὲ αὐτὸ καὶ
ἐνταῦθα εἰπὼν, «Ἴνα ζωὴν ἔχητε». Τίθησι δὲ καὶ ἑτέραν
25 αἰτίαν. Ποίαν δὴ ταύτην; «Ἄλλ' ἔγνωκα ὑμᾶς, διὰ τὴν ἀγάπην
τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς». Ἐπειδὴ πολλάκις, ὡς δὴθεν
τὸν Θεὸν ἀγαπῶντες, ἐδίωκον αὐτόν διὰ ἴσον ἑαυτὸν ἐποίει
τῷ Θεῷ, ἤδει δὲ διὰ οὐκ ἔμελλον αὐτῷ πείθεσθαι ἵνα μὴ
τις εἴπῃ, Τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα λέγεις; τοῦτο εἶπεν, «Ἴνα ἔ-
30 λέγξω ὑμᾶς, διὰ οὐ διὰ ἀγάπην τὴν τοῦ Θεοῦ με, φησὶ, διώκε-

σπουδαῖον καὶ σοβαρόν, ἐὰν ἐπερίμεναν νὰ σωθοῦν μόνον ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν, στερημένοι ἀπὸ τὴν πίστιν.

Μὲ αὐτὸ πού λέγει, ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς· Δὲν θαυμάζετε τὰς ἀγίας Γραφάς; Δὲν νομίζετε, ὅτι εἶναι αἰτία ὅλης τῆς ζωῆς; Τὰ ἴδια λοιπὸν ἰσχυρίζομαι καὶ ἐγὼ τώρα. Διότι αὐταὶ δίδουν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ καὶ δὲν θέλετε νὰ ἔλθετε εἰς ἐμέ, διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον. Δικαίως λοιπὸν ἔλεγε «Νομίζετε», διότι οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἤθελαν νὰ πιστεύσουν, ἀλλὰ μόνον νὰ καυχῶνται διὰ τὴν ἀπλῆν ἀνάγνωσιν.

Ἔπειτα διὰ νὰ μὴ δώσῃ εἰς αὐτοὺς ἀφορμὴν ὑποψίας διὰ κενοδοξίαν, ἔνεκα τῆς μεγάλης φροντίδος καὶ διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι ἡ πίστις πού ἤθελεν ἀπὸ αὐτοὺς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν φροντίδα τοῦ ἑαυτοῦ του, (διότι ὑπενθύμισε τὴν φωνὴν τοῦ Ἰωάννου, τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἔργα του καὶ ἔλεγε τὰ πάντα ὥστε νὰ τοὺς προσελκύσῃ καὶ εἶχεν ὑποσχεθῆ ζωὴν), ἐπειδὴ λοιπὸν ἦτο πιθανὸν πολλοὶ νὰ ὑποπτευθοῦν ὅτι ἔλεγεν αὐτὰ διὰ ν' ἀποκτήσῃ δόξαν, ἄκουσε, τί προσθέτει· «Τιμὰς ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων δὲν δέχομαι». Δηλαδή δὲν χρειάζομαι. Δὲν εἶναι, λέγει, ἡ φύσις μου τέτοια, ὥστε νὰ ἔχω ἀνάγκην δόξης ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Διότι, ἂν τὸ φῶς τοῦ λύχνου δὲν ἤμπορῇ νὰ προσθέσῃ τίποτε εἰς τὸν ἥλιον, πολὺ ὀλιγώτερον ἐγὼ δὲν ἔχω ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἀνθρωπίνην δόξαν. Καὶ διατί τὰ λέγεις αὐτά, ἐὰν δὲν ἔχῃς ἀνάγκην; «Διὰ νὰ σωθῆτε σεῖς».

Ἄλλ' αὐτὸ τὸ εἶχεν εἰπεῖ πάρα πάνω, τὸ ὑπηνίχθη ὄμως καὶ ἐδῶ, ὅταν εἶπε, «Διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν σεῖς». Παρουσιάζει ὄμως καὶ ἄλλην αἰτίαν. Ποίαν; «Ἄλλὰ γνωρίζω ὅτι δὲν ἔχετε μέσα σας τὴν ἀγάπην διὰ τὸν Θεόν». Ἐπειδὴ πολλὰς φοράς τὸν κατεδίωκον, διότι δῆθεν ἠγάπων τὸν Θεόν, διότι ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν, ἐγνώριζεν ὅτι δὲν θὰ ἐπίστευαν εἰς αὐτόν. Διὰ νὰ μὴ τὸν ἐρωτήσῃ κανεὶς, Διὰ ποίαν αἰτίαν τὰ λέγεις αὐτά; ἀπήντησε· Διὰ νὰ σᾶς ἐλέγξω, ὅτι δὲν μὲ καταδιώκετε διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς

τε. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μαρτυρεῖ μοι καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν Γραφῶν. Ὡσπερ οὖν πρὸ τούτου νομίζοντες ἀντίθεον εἶναι με ἠλαύνετε· οὕτω νῦν ἐξ οὗ ταῦτα ἀπέδειξα προσδραμεῖν ὑμᾶς ἔδει, εἴ γε ἠγαπᾶτε τὸν Θεόν· ἀλλ' οὐκ ἠγαπᾶτε.

5 Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ταῦτα εἶπον, ἵνα δείξω ὑμᾶς περι-
τὸν ἔχοντος τῦφον καὶ κομπάζοντος εἰκῆ, καὶ τὴν οἰκείαν
βασκανίαν συσκιάζοντος. Οὐκ ἀπὸ τούτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ
ἀπὸ τῶν μελλόντων αὐτὰ κατασκευάζει. «Ἐγὼ γὰρ ἦλθον»,
φησὶν, «ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου καὶ οὐκ ἐδέξασθέ
10 με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψε-
σθε». Ὁρᾷς διὰ ἄνω καὶ κάτω διὰ τοῦτο λέγει ἀπεισιάλθαι,
καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς εἰληφέναι τὴν κρίσιν, καὶ οὐδὲν δύ-
νασθαι ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ, ἵνα πᾶσαν ἐκκόψῃ πρόφασιν ἀ-
γνωμοσύνης; Τίνα δὲ φησὶν ἦξειν ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ;
15 Τὸν ἀντίχριστον ἐνιαῦθα αἰνίττειται, καὶ ἀναντίρροπον τῆς
ἀγνωμοσύνης αὐτῶν τίθησιν ἀπόδειξιν. Εἰ γὰρ ὡς ἀγαπῶν-
τες τὸν Θεόν με διώκειτε, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ ἀντιχρί-
στου τοῦτο γενέσθαι ἔδει. Ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν τοιοῦτον ἐ-
ρεῖ, οὔτε ἀπεισιάλθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, οὔτε κατὰ τὴν
20 γνώμην ἤκει τὴν ἐκείνου· ἀλλὰ τοῦναντίον ἅπαν, τυραννι-
κῶς τὰ μηδὲν αὐτῷ προσήκοντα ἀρπάζων καὶ τὸν ἐπὶ πάν-
των Θεὸν ἑαυτὸν εἶναι λέγων, καθὼς καὶ Παῦλός φησιν·
«Ἐπὶ πάντα λεγόμενον Θεὸν ἢ σέβασμα, ἀποδεικνύντα ἑ-
αυτὸν διὰ αὐτὸς ἐσὶν ὁ Θεός». Τοῦτο γὰρ ἐσὶν ἐν τῷ ὀνό-
25 μαι τῷ ἰδίῳ ἐλθεῖν.

Ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς
μου παραγέγονα. Ἰκανὸν μὲν οὖν ἦν καὶ τοῦτο δεῖξαι αὐ-
τοὺς οὐκ ἀγαπῶντας τὸν Θεόν, διὰ τὸν λόγοντα ἀπεισιάλθαι

τὸν Θεόν. Διότι ὁ Θεὸς σᾶς δίδει μαρτυρίαν δι' ἐμὲ καὶ μετὰ ἔργα καὶ μετὰ τὰς ἀγίας Γραφάς. Ὅπως λοιπὸν πρὶν ἀπὸ αὐτὰ μετὰ κατεδιώκατε, ἐπειδὴ ἐνομίζατε ὅτι εἶμαι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ τώρα, ἀφοῦ σᾶς ἔδωσα ἀποδείξεις, ἔπρεπε σεῖς νὰ τρέξετε πρὸς ἐμὲ, ἂν βέβαια ἀγαπούσατε τὸν Θεόν.

Δι' αὐτὸ λοιπὸν σᾶς εἶπα αὐτά, διὰ νὰ σᾶς ἀποδείξω ὅτι ἔχετε ὑπερβολικὴν ἀλαζονείαν, ὅτι ματαίως ὑπερηφανεύεσθε καὶ ὅτι προσπαθεῖτε νὰ κρύψετε τὸν φθόνον σας. Καὶ δὲν προετοιμάζει αὐτὰ μόνον ἀπὸ τὰ παρόντα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ μέλλοντα. Διότι λέγει· «Ἐγὼ ἔχω ἔλθει ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς μου καὶ δὲν με δέχεσθε, ἐὰν ἔλθῃ ἄλλος ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐκεῖνον θὰ τὸν δεχθῆτε». Βλέπεις λοιπὸν ὅτι ὁ Χριστὸς λέγει παντοῦ, ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ὅτι ἔχει λάβει τὴν κρίσιν ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, διὰ ν' ἀποκόψῃ κάθε δικαιολογίαν ἀσεβείας τῶν Ἰουδαίων; Ποῖον ἐννοεῖ δὲ ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του; Ἐδῶ ὑπαινίσσεται τὸν Ἀντίχριστον καὶ παρουσιάζει ἀναμφισβήτητον ἀπόδειξιν τῆς ἀσεβείας των. Διότι, ἐὰν μετὰ καταδιώκετε, ἐπειδὴ δῆθεν ἀγαπᾶτε τὸν Θεόν, αὐτὸ ἔπρεπε νὰ γίνῃ πολὺ περισσότερον διὰ τὸν Ἀντίχριστον. Διότι ἐκεῖνος οὔτε τοῦτο θὰ σᾶς εἰπῆ, οὔτε ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, οὔτε ὅτι ἔχει ἔλθει σύμφωνα μετὰ τὴν θέλησιν ἐκείνου, ἀλλ' ὅπως ἀντιθέτως, ἀρπάζων τυραννικῶς ὅσα δὲν τοῦ ἀρμόζουν καὶ ἰσχυριζόμενος ὅτι εἶναι θεὸς ὅλων, καθὼς λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ἐναντίον παντὸς πού λέγεται Θεὸς ἢ λατρεύεται προβάλλων τὴν ἀξίωσιν ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Θεός»². Διότι αὐτὸ σημαίνει, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του.

Ἐγὼ ὅμως δὲν ἔχω ἔλθει μετὰ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀλλ' ἐν ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου. Καὶ ἦτο μὲν ἀρκετὸν τοῦτο, διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀγαποῦσαν τὸν Θεόν, διότι δὲν ἐδέχοντο ἐκεῖνον πού τοὺς ἐβεβαίωνεν ὅτι εἶχε ἀπο-

παρ' ἐκείνου οὐκ ἐδέχοντο· νῦν δὲ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου δει-
 κνυσιν αὐτῶν τὴν ἀναιοχυντίαν, ἐκ τοῦ τὸν ἀντίχριστον
 μέλλειν δέχεσθαι. "Οτιαν γὰρ τὸν μὲν ἀπ' ἐκείνου λέγον-
 τα ἀπεισιτάλθαι μὴ δέχονται, τὸν δὲ μὴ εἰδότα ἐκεῖνον, κομ-
 5 πάζοντα δὲ καὶ λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι τὸν ἐπὶ πάντων Θεὸν
 μέλλωσι προσκυνεῖν, εὐδηλον διὸ βασκανίας ἢ δίωξις ἦν,
 καὶ τοῦ μισεῖν τὸν Θεόν. Διὰ δὴ τοῦτο δύο τίθησιν αἰτίας
 τῶν εἰρημένων, καὶ πρῶτον μὲν τὴν χρησιωτέραν, λέγων,
 «Ἴνα σωθῆτε», καί, «Ἴνα ζωὴν ἔχητε»· ἐπειδὴ δὲ ἔμελλον
 10 αὐτὸν χλευάζειν, τίθησι καὶ τὴν πληκτικωτέραν, δεικνὺς δι-
 κᾶν μὴ πείθονται οἱ ἀκούοντες, τὰ αὐτοῦ ὁ Θεὸς παντα-
 χοῦ ποιεῖν εἴωθεν.

2. Ὁ μὲν οὖν Παῦλος περὶ τοῦ ἀντιχρίστου διαλεγό-
 μενος, προφητικῶς εἶπεν, διὸ «Πέμπει αὐτοῖς ὁ Θεὸς ἐ-
 15 νέργειαν πλάνης, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες
 τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκιμήσαντες τῇ ἀδικίᾳ». Ὁ δὲ Χρι-
 στός οὐκ εἶπεν διὸ ἤξει· ἀλλ' «Ἐὰν ἔλθῃ», φειδόμενος τῶν
 ἀκουόντων. Ἐπειδὴ δὲ οὕτω πᾶσα ἀπηρτισμένη ἦν αὐτῶν
 ἢ ἀγνωμοσύνη, διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν τὴν αἰτίαν ἐσίγησεν
 20 αὐτοῦ τῆς παρουσίας, ὁ δὲ Παῦλος τοῖς δυναμένοις συνι-
 δεῖν μετὰ ἀκριβείας ἠνίξαιτο. Καὶ γὰρ ἐκεῖνός ἐστιν ὁ πᾶ-
 σαν ἀπολογίαν αὐτοῖς ἀφαιρούμενος. Εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν
 τῆς ἀπιστίας αὐτῶν τίθησιν, ἐπάγων «Πῶς δύνασθε πι-
 στεύειν, δόξαν τὴν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν
 25 δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες;»· καὶ ἐν-
 τεῦθεν δεικνὺς πάλιν διὸ οὐ τὰ τοῦ Θεοῦ ἐσκοποῦν, ἀλλ'
 ἐν προσχήματι τοιούτῳ τὸ οἰκεῖον ἐβούλοντο πάθος ἐκδικεῖν.

Καὶ γὰρ τοσοῦτον ἀπειχον διὰ τὴν αὐτοῦ δόξαν ποι-
 εῖν ταῦτα, διὸ αὐτοὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἠροῦντο μᾶλλον ἢ τὴν

σταλῆ ἐκ μέρους του. Τώρα ὁμως φανερώνουν καὶ τὴν ἀδιαντροπίαν των ἀπὸ τὸ ὅτι μέλλουν νὰ δεχθοῦν τὸν Ἄντιχριστον. Διότι, ὅταν ἐκεῖνον μὲν ποὺ ἐβεβαίωνεν ὅτι εἶχε ἀποσταλῆ ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν τὸν δέχονται, τὸν δὲ ἄλλον, ποὺ δὲν ἐγνώριζε τὸν Θεόν, ἀλλ' ὑπερηφανεύετο καὶ ἰσχυρίζετο διὰ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι θεὸς τῶν πάντων, πρόκειται νὰ προσκυνοῦν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι ἡ καταδίωξις εἶχε αἰτίαν τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο λοιπὸν προβάλλει δύο αἰτίας διὰ τὰ ὅσα λέγει καὶ κατ' ἀρχὴν μὲν τὴν πλέον ἐπωφελῆ, λέγων, «Διὰ νὰ σωθῆτε», καί, «Διὰ νὰ ἔχετε ζωὴν». Ἐπειδὴ ὁμως ἐπρόκειτο νὰ τὸν χλευάζουν, ἀναφέρει καὶ τὴν πλέον δελεαστικὴν, δεικνύων ἔτσι ὅτι ὁ Θεὸς συνηθίζει νὰ παρέχῃ τὰς εὐεργεσίας του παντοῦ καὶ ἂν ἀκόμη δὲν πιστεύουν αὐτοὶ ποὺ ἀκοῦουν τοὺς λόγους του.

2. Ὁ Παῦλος λοιπὸν ὁμιλῶν περὶ τοῦ Ἄντιχρίστου εἶπε προφητικῶς· «Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς θὰ στείλῃ εἰς αὐτοὺς μίαν ἐνέργειαν παραπλανητικὴν, διὰ νὰ κατακριθοῦν ὅλοι, ὅσοι δὲν ἐπίστευσαν εἰς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔδειξαν εὐχαρίστησιν εἰς τὴν ἀδικίαν»². Ὁ Χριστὸς ὁμως δὲν εἶπεν, ὅτι θὰ ἔλθῃ, ἀλλ' «Ἐὰν ἔλθῃ», διότι ἐλυπήθη τοὺς ἀκροατὰς του. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχε συμπληρωθῆ ἀκόμη ἡ ἀγνωμοσύνη των, αὐτὸς μὲν ἀπεσιώπησε τὴν παρουσίαν τοῦ Ἄντιχρίστου, ὁ Παῦλος ὁμως ὑψηλίσθη αὐτὴν μὲ ἀκρίβειαν δι' ὅσους ἤμποροῦσαν νὰ τὴν ἀντιληφθοῦν. Διότι μόνον ὁ Χριστὸς παρουσιάζει τὴν αἰτίαν τῆς ἀπιστίας των καὶ προσθέτει· «Πῶς ἠμπορεῖτε σεῖς νὰ ἔχετε πίστιν, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὰς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ζητᾶτε τὴν τιμὴν, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸν μόνον Θεόν;». Καὶ ἀπὸ ἐδῶ πάλιν ἀπέδειξεν, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἀπεσκόπουν εἰς ἐκεῖνα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὸν μόνον Θεὸν ἀλλὰ μὲ αὐτὸ τὸ πρόσχημα ἠθελαν νὰ ἐκπληρώσουν τὸ προσωπικὸν των πάθος.

Διότι τόσο μακρὰν εὐρίσκοντο ἀπὸ τὸ νὰ κάμουν αὐτὰ διὰ τὴν δόξαν του, ἀφοῦ ἐπροτίμων μᾶλλον τὴν δόξαν

ἐκείνου. Πῶς οὖν ἔμελλον οὗτοι ὑπὲρ αὐτῆς ἀναδέχεσθαι
 τοσαύτην ἀπέχθειαν, ἧς οὕτω κατεφρόνουν, ὥστε καὶ ἀν-
 θρωπίνην αὐτῆς προτιμᾶν; Εἰπὼν δὲ ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ
 Θεοῦ οὐκ ἔχουσι, καὶ ἀποδείξας τοῦτο διὰ τούτων ἐκαιέ-
 5 ρων, διὰ τε τῶν εἰς αὐτὸν γινομένων καὶ διὰ τῶν εἰς τὸν
 ἀντίχριστον ἔσομένων, καὶ διελέγξας σαφῶς ὅτι πάσης εἰ-
 σὶν ἀπειτερημένοι συγγνώμης, οὕτως αὐτοῖς ἐφίσηται καὶ
 τὸν Μωϋσέα κατήγορον ἐπάγων, καὶ λέγων· «Μὴ δοκεῖτε
 ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κα-
 10 τηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς, ἐπιστεύετε ἐν ἐμοί· περὶ ἐμοῦ γὰρ
 ἐκεῖνος ἔγραψεν. Εἰ δὲ τοῖς ἐκείνου γράμμασιν οὐ πι-
 στεύετε, πῶς τοῖς ἐμοῖς ῥήμασι πιστεύετε;».

Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πρὸ ἐμοῦ ἐκεῖνός ἐστιν
 ὁ ὑβρισμένος ἐν τοῖς εἰς ἐμέ. Μωϋσεῖ γὰρ μᾶλλον ἠπιστή-
 15 σαιτε ἢ ἐμοί. Ὅρα πῶς πανταχόθεν πάσης αὐτοὺς ἐξέβαλεν
 ἀπολογίας. Θεὸν ἐλέγετε ἀγαπᾶν ἐν τῷ διώκειν με, φησὶν·
 ἔδειξα ὅτι μισοῦντες αὐτὸν τοῦτο ποιεῖτε. Λέγετε λύειν με
 τὸ Σάββατον καὶ παραλύειν τὸν νόμον· ἀπεδυσάμην καὶ ταύ-
 την τὴν κατηγορίαν. Διιοχυρίζεσθε Μωϋσεῖ πιστεύειν δι-
 20 ῶν καὶ ἐμοῦ τόλματε· δείκνυμι πάλιν ὅτι τοῦτο μὲν οὖν ἐστι
 μάλιστα μὴ πιστεύειν τῷ Μωϋσεῖ. Τοσοῦτω γὰρ δέω ἐξ
 ἐναντίας ἤκειν τῷ νόμῳ, ὅτι οὐδὲ ἔστιν ἄλλος τις ὁ κατη-
 γορήσων ὑμῶν, ἀλλ' ἢ αὐτὸς ὁ τὸν νόμον ὑμῖν δεδωκώς.
 Ὡσπερ οὖν περὶ τῶν Γραφῶν ἔλεγεν· «Ἐν αἷς δοκεῖτε
 25 ζωὴν αἰώνιον ἔχειν», οὕτω καὶ περὶ Μωϋσεῶς φησὶν, «Εἰς
 ὃν ὑμεῖς ἠλπίκατε» ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοὺς χειρούμενος

τῶν ἀνθρώπων παρὰ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Μὲ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ ἐδέχοντο οἱ Ἰουδαῖοι τόσον μῖσος ἀντὶ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν περιεφρόνουν τόσον πολὺ, ὥστε νὰ προτιμοῦν τὴν ἀνθρωπίνην ἀντὶ τῆς θείας; Ἄφοῦ λοιπὸν ἐτόνισεν, ὅτι δὲν ἔχουν τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀφοῦ ἀπέδειξε τοῦτο μὲ τὰ ἐπόμενα δύο, δηλαδὴ μὲ ὅσα συμβαίνουν τώρα εἰς αὐτὸν καὶ μὲ ὅσα θὰ συμβοῦν εἰς τὸν Ἀντίχριστον καὶ ἀφοῦ τοὺς διεβεβαίωσε καθαρά, ὅτι ἔχουν στερηθῆ ἀπὸ κάθε συγχώρησιν, κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον τοὺς ἤλεγξε καὶ ἔκαμε τὸν Μωϋσῆν κατήγορόν των προσθέσας· «Μὴ φαντασθῆτε ὅτι ἐγὼ θὰ σᾶς κατηγορήσω εἰς τὸν Πατέρα. Ἐκεῖνος ποὺ σᾶς κατηγορεῖ εἶναι ὁ Μωϋσῆς, εἰς τὸν ὁποῖον ἐσεῖς εἶχάτε στηρίξει τὰς ἐλπίδας σας. Διότι, ἐὰν ἐέπιστεύατε εἰς τὸν Μωϋσῆν, θὰ ἐπιστεῦατε καὶ εἰς ἐμέ. Διότι ἐκεῖνος ἔγραψε περὶ ἐμοῦ. Ἐὰν δὲ δὲν πιστεύετε εἰς ὅσα ἐκεῖνος ἔγραψε, πῶς θὰ πιστεύσετε εἰς τὰ ἰδικά μου λόγια»;

Αὐτὰ ποὺ εἶπεν ὁ Χριστός, σημαίνουν τοῦτο· Πρὶν ἀπὸ ἐμὲ ὑβρίζετε τὸν Μωϋσῆν, μὲ ὅσα κάμνετε ἐναντίον μου. Διότι περισσότερο ἀρνεῖσθε τὴν πίστιν εἰς τὸν Μωϋσῆν παρὰ εἰς ἐμέ. Πρόσεχε πῶς τοὺς ἀπέκλεισεν ἀπὸ παντοῦ ἀπὸ κάθε ἀπολογίαν. Ἐνῶ μὲ καταδιώκετε, ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἀγαπᾶτε τὸν Θεόν. Σᾶς ἀπέδειξα ὅτι μισοῦντες αὐτὸν τὸ κάμνετε αὐτό. Ἰσχυρίζεσθε ὅτι καταργῶ τὸ Σάββατον καὶ καταπατῶ τὸν νόμον. Ἀπέκρουσα καὶ αὐτὴν τὴν κατηγορίαν. Ἰσχυρίζεσθε ὅτι πιστεύετε εἰς τὸν Μωϋσῆν μὲ ὅσα τολμᾶτε ἐναντίον μου. Πάλιν σᾶς ἀποδεικνύω ὅτι μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν πιστεύετε καθόλου εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἀντιθέτως τόσον πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ καταπατήσω τὸν νόμον, ὥστε ἐκεῖνος ποὺ θὰ σᾶς κατηγορήσῃ δὲν εἶναι ἄλλος παρὰ ἐκεῖνος ποὺ σᾶς ἔχει δώσει τὸν νόμον. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγε περὶ τῶν ἀγίων Γραφῶν «Διὰ τῶν ὁποίων νομίζετε ὅτι θὰ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον», ἔτσι λέγει καὶ περὶ τοῦ Μωϋσέως «Εἰς τὸν ὁποῖον σεῖς εἶχάτε στηρίξει τὰς ἐλπίδας σας»,

πανταχοῦ.

Καὶ πόθεν δῆλον, φησὶν, διὸ κατηγορήσει Μωϋσῆς, καὶ οὐ κομπάζεις; τί γὰρ σοὶ καὶ Μωϋσεῖ κοινόν; Τὸ Σάββατον ἔλυσας, ὅπερ ἐκεῖνος ἐνομοθέτησε κρατεῖν· πῶς οὖν
 5 ἡμῶν ἐκεῖνος κατηγορήσειε; Πόθεν δὲ δῆλον διὸ καὶ εἰς ἄλλον πιστεύομεν τὸν ἰδίῳ ὀνόματι ἤξοντα; Ταῦτα γὰρ πάντα ἀμάριτρα λέγεις. Καὶ μὴν ἅπαντα ταῦτα ἄνωθεν ἔχει τὴν κατασκευήν. Ὅτιαν γὰρ ὁμολογηθῆ, διὸ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἦλθον ἀπὸ τῶν ἔργων, ἀπὸ τῆς φωνῆς Ἰωάννου, ἀπὸ
 10 τῆς μαρτυρίας τοῦ Πατρὸς, εὐδηλον διὸ Μωϋσῆς αὐτῶν κατηγορήσει.

Τί γὰρ ἐκεῖνος εἶπεν; ἄρ' οὐχ διὸ ἐὰν ἔλθῃ τις σημεῖα ποιῶν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἄγων, καὶ τὰ μέλλοντα προλέγων μετὰ ἀληθείας, μετὰ πάσης ὑπακούειν αὐτῷ χρῆ
 15 τῆς πειθοῦς; Ὁ τοίνυν Χριστὸς μὴ οὐ πάντα ταῦτα πεποίηκε; Καὶ γὰρ σημεῖα εἰργάσατο μετὰ ἀληθείας ἀπάσης, καὶ πρὸς Θεὸν ἅπαντας εἶλκε, καὶ ταῖς προορήσεσι τὸ τέλος ἐπήγαγεν. Ἀλλὰ πόθεν δῆλον διὸ ἐιτέρῳ πιστεύσουσιν; Ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν μισεῖν. Οἱ γὰρ τὸν μετὰ τῆς τοῦ Θεοῦ
 20 γνώμης ἤκοντα ἀποσιρεφόμενοι, εὐδηλον διὸ καὶ τὸν ἀντίθεον δέξονται. Εἰ δὲ Μωϋσεῖα νῦν προβάλλεται, καίτοι εἰπών, «Ἐγὼ παρὰ ἀνθρώπου τὴν μαρτυρίαν οὐ λαμβάνω», μὴ θαυμάσης· οὐδὲ γὰρ εἰς Μωϋσεῖα, ἀλλ' εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ γράμματα αὐτοὺς παραπέμπει. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ Γρα
 25 φαὶ ἔλαιον αὐτοὺς ἐφόδουν, εἰς τὸ πρόσωπον αὐτὸ περιάγει τὸν λόγον, τὸν νομοθέτην αὐτὸν αὐτοῖς ἐφιστὰς κατήγορον, καὶ πολὺ φρικωδέστερον οὕτω τὸ δέος ποιῶν, καὶ ἕκαστον τῶν παρ' αὐτῶν λεγομένων ἐλέγχει.

Σκόπει δέ· Ἐλεγον διὰ τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην διώ-

συλλαμβάνων αὐτοὺς ἀπὸ παντοῦ μὲ τὰ ἰδικά τους λόγια.

Καὶ ἀπὸ ποῦ γνωρίζομεν, θὰ ἐρωτήσουν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι θὰ μᾶς κατηγορήσῃ ὁ Μωϋσῆς καὶ ὅτι σὺ δὲν τὰ λέγεις αὐτὰ ἀπὸ ἀλαζονείαν; Διότι τί κοινὸν ἔχει ὁ Μωϋσῆς μ' ἐσέ; Σὺ κατήργησες τὸ Σάββατον, τὸ ὁποῖον ἐκεῖνος ὤρισε μὲ νόμον νὰ τὸ τηροῦμεν. Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι φανερόν, ὅτι θὰ πιστεύσωμεν εἰς ἄλλον, ὁ ὁποῖος θὰ ἔλθῃ ἐξ ὀνόματος τοῦ ἑαυτοῦ του; Διότι ὅλ' αὐτὰ τὰ ἰσχυρίζεσαι χωρὶς μαρτυρίαν. Ὅλα ὅμως αὐτὰ ἐπιδοκιμάζονται ἀπὸ ἐπάνω. Διότι, ὅταν ἀποδειχθῇ ἀπὸ τὰ ἔργα, ἀπὸ τὴν φωνὴν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἀπὸ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεόν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι θὰ τοὺς κατηγορήσῃ ὁ Μωϋσῆς.

Τί εἶχεν εἰπεῖ δηλαδὴ ὁ Μωϋσῆς; Ἄρα γε δὲν εἶχεν εἰπεῖ ὅτι, ἐὰν ἔλθῃ κάποιος ποὺ θὰ κάμνῃ θαύματα⁴, ποὺ θὰ σᾶς ὀδηγήσῃ εἰς τὸν Θεόν, ποὺ θὰ σᾶς προείπῃ τὰ μέλλοντα μὲ ἀλήθειαν, πρέπει νὰ πιστεύσετε εἰς αὐτὸν μὲ ὀλην σας τὴν ἀφοσίωσιν; Μήπως ὁ Χριστὸς δὲν τὰ ἔκαμεν ὅλ' αὐτά; Διότι καὶ θαύματα ἀληθινὰ ἐπειτέλεσε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν σᾶς προσεῖλκυεν ὅλους καὶ μὲ τὰς προφητείας προέβλεψε τὸ τέλος. Καὶ ἀπὸ ποῦ προκύπτει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι θὰ πιστεύσουν εἰς ἄλλον; Ἀπὸ τὸ ὅτι μισοῦν τὸν Χριστόν. Διότι ὅσοι μισοῦν αὐτὸν ποὺ ἦλθε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ εἶναι ὀλοφάνερον, ὅτι θὰ δεχθοῦν καὶ τὸν ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως ἀναφέρει ἐδῶ τὸν Μωϋσῆν, παρ' ὅλον ὅτι εἶχεν εἰπεῖ, «Ἐγὼ δὲν δέχομαι τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ ἄνθρωπον», μὴ ἀπορήσῃς. Διότι δὲν παραπέμπει τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν Γραφὴν τοῦ Μωϋσέως, ἀλλ' εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν. Ἐπειδὴ ὅμως αἱ ἅγαι Γραφαὶ ὀλιγώτερον φόβον ἐπροξένουν εἰς αὐτοὺς, φέρει τὸν λόγον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μωϋσέως, κάμνων κατήγορον αὐτῶν τὸν ἴδιον τὸν νομοθέτην καὶ προκαλῶν εἰς αὐτοὺς μεγαλύτερον φόβον καὶ ἐλέγχει τὸν κάθε λόγον των.

Πρόσεχε λοιπὸν εἰς τὰ ἐπόμενα· Ἰσχυρίζοντο οἱ Ἰ-

κειν αὐτόν· δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ μισεῖν τὸν Θεὸν τοῦτο ποι-
 οῦσιν. Ἔλεγον ἀνιέχεσθαι Μωϋσέως· δείκνυσιν ὅτι διὰ τὸ
 μὴ πιστεύειν Μωϋσεῖ ταῦτα ἔπρατον. Εἰ γὰρ τὸν νόμον ἐ-
 ζήλουν, ἔδει δέξασθαι τὸν ἐκεῖνον πληροῦντα· εἰ τὸν Θεὸν
 ὃ ἠγάπων, ἔδει πεισθῆναι τῷ πρὸς ἐκεῖνον ἔλκοντι· εἰ Μωϋ-
 σεῖ ἐπίστευον, ἔδει προσκυνῆσαι τὸν ὑπ' ἐκείνου προφητευό-
 μενον. Εἰ δὲ ἐκεῖνος ἀπιστεῖται πρὸ ἐμοῦ, οὐδὲν ἀπεικὸς
 καὶ ἐμὲ τὸν ὑπ' αὐτοῦ κηρυτιόμενον ἐλαύνεσθαι παρ' ὑμῶν.
 Ὡσπερ οὖν καὶ θαυμάζοντας Ἰωάννην ἔδειξε καταφρονοῦν-
 10 τας Ἰωάννου διὰ τῶν εἰς αὐτὸν γεγενημένων, οὕτω νομί-
 ζοντας πιστεύειν Μωϋσεῖ δείκνυσιν ἀπιστοῦντας, καὶ αἰεὶ
 εἰς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν περιτρέπει πάντα, ἅπερ ἐνόμιζον
 ὑπὲρ ἑαυτῶν προβάλλεσθαι.

Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησὶν, ἀπαγαγεῖν ὑμᾶς τοῦ νό-
 15 μου, ὅτι καὶ αὐτὸν καλῶ κατήγορον ὑμῶν τὸν νομοθέτην. Ὅ-
 τι μὲν οὖν αἱ Γραφαὶ μαρτυροῦσιν, εἶπε· ποῦ δὲ μαρτυροῦ-
 σιν, οὐκέτι προσέθηκε, τὸν φόβον μείζονα αὐτοῖς ἐνθεῖναι
 βουλόμενος, καὶ εἰς ἔρευναν παραπέμψαι, καὶ εἰς ἀνάγκην
 κατασιῆσαι ἐρωτήσεως. Εἰ μὲν γὰρ εἶπεν ἐκ τοῦ προχεί-
 20 ρου, καὶ μηδὲ ἐρωτῶσιν αὐτοῖς, ἀπέβαλον ἂν τὴν μαρτυρίαν·
 νυνὶ δὲ εἰ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις, ἔδει πρὸ τῶν ἄλλων
 τοῦτο ἐρωτῆσαι καὶ μαθεῖν παρ' αὐτοῦ. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ
 ἐν ταῖς ἀποφάσεσι καὶ ἐν ταῖς ἀπειλαῖς πλεονάζει μᾶλλον,
 οὐκ ἐν ταῖς ἀποδείξεσι μόνον, ἵνα καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐπαγά-
 25 γηται τῷ φόβῳ τῶν λεγομένων. Οἱ δὲ καὶ οὕτω σιγῶσι.
 Τοιοῦτον γὰρ ἢ πονηρία· ὅσα ἂν τις λέγῃ καὶ ποιῇ, οὐ διανί-
 σιται, ἀλλὰ μένει τὸν οἰκεῖον ἴδον διατηροῦσα.

ουδαῖοι, ὅτι κατεδίωκαν τὸν Χριστὸν ἕνεκα τῆς ἀγάπης των εἰς τὸν Θεόν. Ὁ Χριστὸς ἀποδεικνύει, ὅτι κάμνουν τοῦτο ἀπὸ μῖσος πρὸς τὸν Θεόν. Ἰσχυρίζοντο ὅτι ὑπήκουον εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ἔκαμναν αὐτά, διότι δὲν ἐπίστευαν εἰς τὸν Μωϋσῆν. Διότι, ἐὰν ἤθελαν νὰ τηρήσουν τὸν νόμον, ἔπρεπε νὰ δεχθοῦν ἐκεῖνον ποὺ ἐξεπλήρωνε τὸν νόμον. Ἐὰν ἀγαποῦσαν τὸν Θεόν, ἔπρεπε νὰ πειθοῦν εἰς αὐτὸν ποὺ τοὺς προσεῖλκυε πρὸς ἐκεῖνον. Ἐὰν ἐπίστευον εἰς τὸν Μωϋσῆν, ἔπρεπε νὰ προσκυνήσουν ἐκεῖνον, ποὺ ὁ Μωϋσῆς εἶχε προφητεύσει. Ἐὰν λοιπὸν ἠρνήθησαν νὰ πιστεύσουν εἰς ἐκεῖνον πρὶν ἀπὸ ἐμέ, δὲν εἶναι παράδοξον ὅτι καταδιώκομαι ἀπὸ ἐσᾶς ἐγὼ ποὺ προανηγγέλην ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Ὅπως ἀκριβῶς ἀπέδειξεν ὅτι, ὅσοι ἐθαύμαζαν τὸν Ἰωάννην, περιεφρόνουν τὸν Ἰωάννην μὲ ὅσα εἶχαν κάμει ἐναντίον αὐτοῦ, ἔτσι ἐπειδὴ ἐνόμιζαν ὅτι πιστεύουν εἰς τὸν Μωϋσῆν ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἐπίστευαν καὶ διαρκῶς περιφέρει ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλὰς των ὅλα ὅσα ἐφαντάζοντο ὅτι χρησιμεύουν διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των.

Τόσον πολὺ ἀπέχω, τοὺς λέγει, ἀπὸ τὸ νὰ σᾶς ἀποσπάσω ἀπὸ τὴν τήρησιν τοῦ νόμου, ὥστε καὶ τὸν ἴδιον τὸν νομοθέτην καλῶ κατήγορόν σας. Καὶ ὅτι μὲν μαρτυροῦν αἱ ἅγιοι Γραφαί, εἶπεν. Ποῦ ὅμως μαρτυροῦν δὲν ἐπρόσθεσεν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς προξενήσῃ μεγαλύτερον φόβον καὶ νὰ τοὺς παραπέμψῃ εἰς ἔρευναν καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐρωτήσουν. Διότι, ἐὰν μὲν ὠμίλει ἐκ τοῦ προχείρου καὶ χωρὶς αὐτοὶ νὰ ἐρωτοῦν, θ' ἀπέρριπτον τὴν μαρτυρίαν. Ἐὰν ὅμως ἐπρόσεχαν εἰς τὰ λόγια του, ἔπρεπε πρὶν ἀπὸ κάθε ἄλλο τοῦτο νὰ ἐρωτήσουν καὶ νὰ μάθουν ἀπὸ αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὄχι μόνον τὰς ἀποδείξεις, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς ἀπειλὰς χρησιμοποιοεῖ συχνότερον, διὰ νὰ τοὺς προξενήσῃ μὲ τὰ λόγια του τὸν φόβον. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι καὶ πάλιν σιωποῦν. Διότι ἔτσι εἶναι ἡ κακία. Δὲν ἐξεγείρεται δι' ὅσα ἠμπορεῖ νὰ λέγῃ καὶ νὰ κάμνῃ κανεὶς, ἀλλὰ διατηρεῖ πάντοτε τὸ δηλητήριόν της.

3. Διὸ χρὴ πᾶσαν κακίαν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἐκβαλόντας, μηδένα πλέκειν μηδέποιε δόλον. «Πρὸς γὰρ τοὺς σκολιοὺς σκολιάς ὁδοὺς ὁ Θεός», φησὶν, «ἀποσιέλλει». Καί, «Ἅγιον Πνεῦμα σοφίας φεύξεται δόλον καὶ ἀπανασιῆσεται ἀπὸ λογισμῶν ἀσυνέτων». Οὐδὲν γὰρ οὕτω ποιεῖ μωρούς, ὡς πονηρία. Ὅτιαν γὰρ ὑπουργὸς ἢ τις, διὰν ἀγνώμων, διὰν ἀχαριστίος (ταῦτα δὲ τῆς πονηρίας τὰ εἶδη), διὰν μηδὲν ἠδικημένος λυπῆ, διὰν πλέκη δόλους, πῶς οὐκ ἐσχάτης ἀνοίας ἐξολοῖται δεῖγμα;

10 Οὐδὲν οὕτω ποιεῖ φρονίμους, ὡς ἀρετή. Καὶ γὰρ εὐχαριστοὺς καὶ εὐγνώμονας ἐργάζεται, φιλανθρώπους, ἡμέρους, πράους, ἐπιεικεῖς· τὰ ἄλλα ἅπαντα ἀγαθὰ αὕτη τίκειν εἶωθε. Τί δὲ τοῦ οὕτω διακειμένου συνειτώτερον; Πηγὴ γὰρ ὄντως καὶ ρίζα φρονήσεώς ἐστὶν ἡ ἀρετή, ὥσπερ οὖν
15 καὶ πᾶσα πονηρία ἐξ ἀνοίας ἔχει τὴν ἀρχήν. Καὶ γὰρ ὁ ἀλαζῶν καὶ ὁ ὀργίλος ἐξ ἐνδείας φρονήσεως ὑπὸ τῶν παθῶν ἀλλοκεῖται. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν. «Οὐκ ἔστιν ἴσους ἐν τῇ σαρκί μου. Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου» δεικνὺς διὰ πᾶ-
20 σα ἁμαρτία τὴν ἀρχὴν ἐξ ἀφροσύνης ἔχει· ὥσπερ ὁ ἐνάρετος καὶ φόβον ἔχων Θεοῦ, πάντων ἐστὶ συνειτώτερος. Διὸ καὶ σοφός τις λέγει, «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου». Εἰ τοίνυν τὸ φοβεῖσθαι τὸν Θεόν, σοφίαν ἐστὶν ἔχειν, ὁ δὲ πονηρὸς τοῦτο οὐκ ἔχει, τῆς ὄντως σοφίας ἐστερηται· τῆς δὲ
25 σοφίας ἐστερημένος τῆς ὄντως, πάντων ἐστὶν ἀνοητώτερος.

Καίτοι γε πολλοὶ τοὺς πονηροὺς θαυμάζουσιν, ὡς ἱκανοὺς ὄντας ἀδικεῖν καὶ βλάπτειν, οὐκ εἰδότες διὰ μάλιστα

5. Παρμ. 21, 8.

6. Σοφ. Σολ. 1, 5.

7. Ψαλμ. 37, 4-6.

8. Παρμ. 1, 7.

3. Δι' αὐτὸ πρέπει, ἀφοῦ ἀποβάλωμεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν μας κάθε κακίαν, νὰ μὴ δολοπλοκοῦμεν ποτέ. Διότι ἡ Ἀγία Γραφή λέγει· «Διότι εἰς τοὺς πονηροὺς ὁ Θεὸς πονηρὰς ὁδοὺς ἀποστέλλει»⁵. Καὶ «Διότι τὸ ἅγιον Πνεῦμα τῆς σοφίας θ' ἀποφύγη τὸν δόλον καὶ θ' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ σκέψεις, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι συνεταί»⁶. Διότι τίποτε δὲν μωραίνει τόσον τὸν ἄνθρωπον, ὅσον ἡ πονηρία. Διότι, ὅταν κάποιος εἶναι ὑπουργός ἢ ἀγνώμων ἢ ἀχάριστος (διότι αὐτὰ εἶναι τὰ εἶδη τῆς πονηρίας), ὅταν προκαλῆ λύπην χωρὶς ν' ἀδικῆται καὶ ὅταν δολοπλοκῆ, πῶς δὲν θ' ἀποτελῆ παράδειγμα ὑπερτάτης μωρίας;

Τίποτε δὲν κάμνει τοὺς ἀνθρώπους τόσον συνετούς, ὅσον ἡ ἀρετή. Διότι τοὺς καθιστᾷ εὐχαρίστους καὶ εὐγνώμονας, φιλανθρώπους, ἡμέρους, πράους καὶ μετριόφρονας. Καὶ συνήθως γεννᾷ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ. Τί δὲ ὑπάρχει συνετώτερον ἀπὸ τὸν φρόνιμον; Διότι πράγματι πηγὴ καὶ ρίζα τῆς φρονήσεως εἶναι ἡ ἀρετή, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ κακία ἔχει ἀρχὴν τῆς τὴν μωρίαν. Διότι ὁ ἀλαζῶν καὶ ὁ ὀργίλος κυριεύεται ἀπὸ τὰ πάθη ἀπὸ ἔλλειψιν φρονήσεως. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης ἔλεγε· «Δὲν ὑπάρχει ὑγιὲς μέρος εἰς τὴν σάρκα μου. Ἐδηλητηριάσθησαν καὶ ἐσάλησαν αἱ πληγαί μου ἐξ αἰτίας τῆς ἀφροσύνης μου»⁷, διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι κάθε ἀμαρτία ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς εἰς τὴν ἀφροσύνην, ὅπως ἀκριβῶς ἐκεῖνος ποὺ εἶναι ἐνάρετος καὶ ἔχει τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἶναι ὁ συνετώτερος ὄλων. Δι' αὐτὸ κάποιος σοφὸς λέγει· «Ἀρχὴ σοφίας, φόβος Κυρίου»⁸. Ἐὰν λοιπὸν τὸ νὰ φοβῆται κανεὶς τὸν Θεόν, σημαίνει ὅτι ἔχει σοφίαν, ὁ δὲ πονηρὸς δὲν ἔχη τοῦτο, ἔχει στερηθῆ ἀπὸ τὴν πραγματικὴν σοφίαν. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἔχει στερηθῆ ἀπὸ τὴν σοφίαν, εἶναι ὁ ἀνοητότερος ὄλων.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ θαυμάζουν τοὺς πονηροὺς, διότι τοὺς θεωροῦν ἰκανοὺς ν' ἀδικοῦν καὶ νὰ βλάπτουν, χωρὶς νὰ καταλαβαίνουν αὐτοὺς ἔπρεπε νὰ θεωροῦν ἀθλιωτέρους ὄλων, διότι ἐνῶ νομίζουν ὅτι βλάπτουν

πάντων αὐτοὺς ταλανίζειν χρή, ὅτι νομίζοντες ἑτέρους βλά-
 πειν, καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθοῦσιν ὅπερ ἀνοίας ἐστὶν ἐ-
 σχάτης, ἑαυτὸν πλήτιοντα, μηδὲ αὐτὸ τοῦτο εἰδέναι, ἀλλ' ἑ-
 τερον δοκεῖν ἀδικεῖν, ἐν τῷ κατασφάττειν ἑαυτόν. Διὰ τοῦτο
 5 καὶ Παῦλος εἰδώς, ὅτι ἐν τῷ πλήττειν ἑτέρους ἑαυτοὺς ἀν-
 αιροῦμεν, ἔλεγε· «Διατί μὴ μᾶλλον ἀδικεῖσθε; διατί μὴ μᾶλ-
 λον ἀποσιτερεῖσθε;». Τὸ γὰρ μὴ ἀδικεῖσθαι ἐν τῷ μὴ ἀδικεῖν
 κεῖται ὥσπερ οὖν τὸ μὴ πάσχειν κακῶς ἐν τῷ μὴ ποιεῖν κα-
 κῶς· κἂν αἴνιγμα εἶναι δοκῇ τὸ λεγόμενον τοῖς πολλοῖς καὶ
 10 φιλοσοφεῖν οὐκ ἐθέλουσι.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ τοὺς ἀδικουμένους μηδὲ τοὺς ἐ-
 πηρεαζομένους, ἀλλὰ τοὺς ταῦτα ποιοῦντας ταλανίζωμεν καὶ
 δακρῶμεν. Οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ μάλιστα ἠδικημένοι, οἱ τὸν
 Θεὸν ἑαυτοῖς ἐκπολεμοῦντες, καὶ μυρίων κατηγόρων ἀνοί-
 15 γοντες σιόματα, καὶ πονηρὰν κτώμενοι κατὰ τὸν παρόντα
 βίον ὑποψίαν, καὶ μεγάλην τὸν κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα ἐ-
 πισπῶμενοι κόλασιν ὡς οἱ γε ἀδικούμενοι καὶ πάντα φέ-
 ροντες γενναίως, τὸν τε Θεὸν ἔχουσι ἰλεων, καὶ πάντας
 συναλοῦντας αὐτοῖς, καὶ ἐπαινοῦντας, καὶ ἀποδεχομένους.
 20 Οἱ τοιοῦτοι καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πολλῆς ἀπολαύσονται
 τῆς εὐφημίας, φιλοσοφίας μέγιστον παρεχόμενοι δεῖγμα, καὶ
 κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν τῶν αἰωνίων μεθέξουσιν ἀγαθῶν
 ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία
 τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δό-
 25 ξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶ-
 νας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἄλλους, ὠθοῦν τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ των. Αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ὑπερτάτης βλακειίας, τὸ νὰ πλήττη δηλαδὴ κανεὶς τὸν ἑαυτόν του καὶ νὰ μὴ τὸ καταλαβαίνει, ἀλλὰ νὰ νομίζη ὅτι ἀδικεῖ ἄλλον, ἐνῶ κατασφάζει τὸν ἑαυτόν του. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος, ἐπειδὴ ἐγνώριζεν ὅτι μὲ τὸ νὰ πλήττωμεν τοὺς ἄλλους, φονεύομεν τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἔλεγε· «Διατί νὰ μὴ ἀδικῆσθε μᾶλλον; Διατί δὲν ἀφήνετε νὰ διαρπάξεσθε μᾶλλον;»⁹. Διότι τὸ νὰ μὴ ἀδικῆται κανεὶς εὐρίσκεται εἰς τὸ νὰ μὴ ἀδικῆ, ὅπως ἀκριβῶς τὸ νὰ μὴ κακοπαθαίνει εὐρίσκεται εἰς τὸ νὰ μὴ κακοποιῆ, ἔστω καὶ ἂν αὐτὸς ὁ λόγος ἀποτελῆ διὰ πολλοὺς αἴνιγμα καὶ μάλιστα δι' ὄσους δὲν θέλουν νὰ φιλοσοφοῦν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἅς εὐσπλαγχνισθοῦμεν καὶ ἅς δακρύσωμεν ὄχι διὰ τοὺς ἀδικουμένους, οὔτε διὰ τοὺς βλαπτομένους, ἀλλ' δι' ἐκείνους ποὺ κάμνουν τὴν ἀδικίαν. Διότι οἱ πάρα πολὺ ἀδικημένοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι καταπολεμοῦν τὸν Θεὸν καὶ οἱ ὅποιοι ἀνοίγουν τὰ στόματα ἀπείρων κατηγορῶν καὶ οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν κακὴν φήμην εἰς τὸν παρόντα βίον καὶ προετοιμάζουν διὰ τὸν ἑαυτόν των τὴν κόλασιν εἰς τὸν μέλλοντα βίον. Ἄλλ' ὅσοι ἀδικοῦνται καὶ ὑποφέρουν τὰ πάντα μὲ ὑπομονὴν καὶ τὸν Θεὸν ἔχουν εὐσπλαγχνον καὶ ὄλους ἐκείνους ποὺ τοὺς συμπονοῦν, τοὺς ἐπαινοῦν καὶ τοὺς ἐπιδοκιμάζουν. Αὐτοὶ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν θ' ἀπολαύσουν τὸν ἔπαινον, ἐπειδὴ παρέχουν μέγιστον παράδειγμα φιλοσοφίας καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν θὰ εἶναι μέτοχοι τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Εἴθε ταῦτα νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ΄.

Ἰω. 6,1 - 15

«Μετὰ ταῦτα ἀπῆλθεν ὁ Ἰησοῦς πέραν τῆς θαλάσσης τῆς Γαλιλαίας εἰς τὰ μέρη τῆς Τιβεριάδος· καὶ ἠκολούθει αὐτῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἐώρων τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει ἐπὶ τῶν ἀσθενούντων. Ἀπῆλθε δὲ εἰς ὄρος ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐκεῖ ἐκάθητο μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Ἦν δὲ ἐγγὺς τὸ Πάσχα τῶν Ἰουδαίων».

1. Τοῖς δεινοῖς ἀνδράσι μὴ ὁμόσε χωρῶμεν, ἀγαπη-
 10 τοί· ἀλλὰ μανθάνωμεν, διὰν μηδὲν παραβλάπη τὴν ἡμε-
 τέραν ἀρετήν, διδόναι τόπον αὐτῶν ταῖς πονηραῖς ἐπιβου-
 λαῖς. Οὕτω γὰρ παύεται πᾶσα θρασύτης. Καὶ καθάπερ τὰ
 ἀκόντια διὰν εἰς ἐντειταμένον ἐμπέσῃ τι καὶ σκληρὸν καὶ
 ἀντιπύες, μετὰ πολλῆς τῆς ρύμης ἐξακοντίζεται ἐπὶ τοὺς
 15 ἀποσιέλαντας πάλιν, διὰν δὲ τὸ ραγδαῖον τῆς ἀφέσεως μὴ
 ἔχη τὸ ἀντιπίπτον, ἐκλύεται ταχέως καὶ λήγει, οὕτω καὶ
 ἐπὶ τῶν θρασυνομένων ἀνθρώπων, διὰν μὲν αὐτοῖς ὁμόσε
 χωρῶμεν, ἀγριαίνουσι μᾶλλον, διὰν δὲ εἴκωμεν καὶ παρα-
 χωρῶμεν, χαλῶμεν ραδίως πᾶσαν αὐτῶν τὴν μανίαν. Διὰ
 20 δὲ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἐπειδὴ ἤκουσεν, ὅτι ἤκουσαν οἱ Φα-
 ρισαῖοι ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει ἢ
 Ἰωάννης, ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, τὸν φθόρον αὐτῶν σβεν-
 ρύς, καὶ τὸν θυμὸν, ὃν εἰκὸς ἦν ἀπὸ τούτων τεχθῆναι τῶν
 λόγων, διὰ τῆς ἀναχωρήσεως καταπραΰνων.

25 Πλὴν εἰς τὴν Γαλιλαίαν πάλιν ἀπερχόμενος, οὐ τοῖς
 αὐτοῖς ἐπιβαίνει τόποις· οὐ γὰρ εἰς Κανᾶ ἦλθεν, ἀλλὰ πέραν
 τῆς θαλάσσης. Διὸ καὶ ἠκολούθουν αὐτῷ ὄχλοι πολλοί,
 θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Ποῖα σημεῖα; διατί
 μὴ αὐτὰ λέγει κατ' εἶδος; Ὅτι τὸ πλεόν τοῦ βιβλίου οὗτος
 30 μάλιστα ὁ εὐαγγελιστῆς ἐν τοῖς λόγοις καὶ ταῖς δημηγορί-
 αῖς καταναλῶσαι ἐσπούδασεν. Ὅρα γοῦν πῶς ἐν ἐνιαυτῷ

ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ΄.

Ἰω. 6,1 - 15

«Ὑστερα ὁ Ἰησοῦς ἔφυγε πέραν ἀπὸ τὴν λίμνην τῆς Γαλιλαίας, δηλαδὴ τῆς Τιβεριάδος. Καὶ τὸν ἠκολούθει πολὺς λαός, διότι ἔβλεπαν τὰ θαύματα ποὺ ἔκαμνεν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς. Ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὄρος ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐκάθητο ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητὰς του. Ἐπλησίαζε δὲ τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων»¹.

1. Ἄς μὴ συναναστρεφώμεθα, ἀγαπητοί μου, μὲ πονηροὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἄς διδασκώμεθα, ὅταν δὲν παραβλάπεται ἡ ἀρετὴ μας, νὰ ἀποφεύγωμεν τὰς πονηρὰς τῶν ἐπιβουλάς. Διότι ἔτσι παύει κάθε θρασύτης τῶν. Ὅπως ἀκριβῶς τὰ ἀκόντια, ὅταν πέσουν ἐπάνω εἰς ἀνθεκτικόν, σκληρὸν καὶ στερεὸν τόπον, ἐπανέρχονται μὲ μεγάλην ὄρμην εἰς ἐκείνους ποὺ τὰ ἐξεσφενδόνισαν, ὅταν δὲ ἡ σφοδρότης τῆς ρίψεως δὲν συναντᾷ ἀντίστασιν, τότε σταματᾷ ταχέως καὶ λήγει, ἔτσι καὶ οἱ θρασεῖς ἄνθρωποι, ὅταν μὲν ἀμυνώμεθα, ἐξαγριώνονται περισσότερο, ὅταν ὅμως ὑποχωρῶμεν καὶ κάμνωμεν παραχωρήσεις, εὐκόλως καταπαύομεν ὅλην τὴν μανίαν τους. Διὰ τοῦτο λοιπὸν καὶ ὁ Χριστός, ὅταν ἤκουσεν ὅτι οἱ Φαρισαῖοι ἔμαθαν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀποκτᾷ καὶ βαπτίζει περισσότερους μαθητὰς ἀπὸ τὸν Ἰωάννην, ἐπῆγεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν διὰ νὰ καταπαύσῃ τὸ μῖσος καὶ τὸν θυμὸν τῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο φυσικὸν νὰ προκληθῇ ἀπὸ τὰ λόγια, προσπαθῶν νὰ καθησυχάσῃ αὐτοὺς μὲ τὴν ἀναχώρησίν του.

Ἄφοῦ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, δὲν ἐπῆγεν εἰς τοὺς ἰδίους τόπους. Διότι δὲν ἐπῆγεν εἰς τὴν Κανᾶ, ἀλλὰ πέραν ἀπὸ τὴν λίμνην. Δι' αὐτὸ καὶ τὸν ἠκολούθει μεγάλο πλῆθος ἀνθρώπων, ποὺ εἶχαν ἰδεῖ τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα ἔκαμνε. Ποῖα θαύματα; Διατί δὲν τὰ ἀπαριθμεῖ κατ' εἶδος; Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς οὗτος ἐφρόντισε νὰ γεμίσῃ μεγάλο μέρος τοῦ βιβλίου του εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ. Κοίταξε λοιπὸν μὲ ποῖον τρόπον δι' ὀλόκληρον

ὀλοκλήρῳ, μᾶλλον δὲ πῶς καὶ νῦν ἐν τῇ ἑορτῇ τοῦ Πάσχα οὐδὲν πλέον ἡμᾶς ἐδίδαξε σημείων ἕνεκεν, ἢ ὅτι τὸν παράλυτον μόνον ἐθεράπευσε καὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλικοῦ. Οὐ γὰρ τοῦτο ἐσπούδαζεν ὥστε ἅπαντα καταλέγειν, ἐπειδὴ μη-
 5 δὲ δυνατὸν ἦν· ἀλλ' ἐκ πολλῶν καὶ μεγάλων ὀλίγα.

«Καὶ ἠκολούθει», φησί, «αὐτῷ ὄχλος πολὺς, ὅτι ἐώρων τὰ σημεία ἃ ἐποίει». Οὐ σφόδρα βεβαίας διανοίας ἢ ἀκολούθησις. Τοσαύτης γὰρ διδασκαλίας ἀπολαύσαντες, ἀπὸ τῶν σημείων ἐνήγοντο μᾶλλον· ὁ παχυτέρας γνώμης ἦν.
 10 «Τὰ γὰρ σημεία», φησί, «τοις ἀπίστοις, οὐ τοῖς πιστεύουσιν». Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁ δῆμος ὁ παρὰ τῷ Μαθηαίῳ οὕτως, ἀλλ' ἄκουε πῶς. «Ἐξεπλήροοντο πάντες ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ», φησί, «ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἐξουσίαν ἔχων».

Τί δήποτε δὲ τὸ ὄρος καταλαμβάνει νῦν, καὶ ἐκεῖ κἀνη-
 15 ται μετὰ τῶν μαθητῶν; Διὰ τὸ μέλλον ἔσεσθαι σημεῖον. Τὸ δὲ τοὺς μαθητὰς ἀναβῆναι μόνους, κατηγορία τοῦ πλήθους ἦν οὐκ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ. Οὐ τούτου δὲ ἕνεκεν μόνον τοῦτο ποιεῖ, τὸ ὄρος καταλαμβάνων, ἀλλὰ καὶ παιδεύων ἡμᾶς ἀεὶ διαναπαύεσθαι ἀπὸ τῶν θορύβων καὶ τῆς ἐν μέσῳ
 20 ταραχῆς· ἐπιτήδειον γὰρ πρὸς φιλοσοφίαν ἔρημία. Πολλάκις δὲ καὶ μόνος αὐτὸς τὸ ὄρος καταλαμβάνει, καὶ διανυκτερεύει καὶ εὔχεται, διδάσκων ἡμᾶς ὅτι τὸν μάλιστα Θεῷ προσιόντα πάσης ἀπηλλάχθαι δεῖ ταραχῆς καὶ καιρὸν καὶ τόπον θορύβου καθαρὸν ἐπιζητεῖν.

25 «Καὶ ἦν ἐγγὺς τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Πῶς οὖν οὐκ ἀναβαίνει εἰς τὴν ἑορτήν, φησί, ἀλλὰ πάντων ἐπειγομένων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, αὐτὸς εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἔρχεται, καὶ οὐκ αὐτὸς μόνος, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς ἄγων, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Καπερναοῦμ; Ἠρέμα λοιπὸν ὑπεξέ-

2. Α' Κορ. 14, 22.

3. Ματθ. 7, 28-29.

ἔτος, ἢ μᾶλλον πῶς καὶ τώρα κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα δὲν μᾶς ὑπενθύμισεν ἄλλο θαῦμα, παρὰ μόνον τὴν θεραπείαν τοῦ παραλυτικοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀξιωματοῦχου τοῦ βασιλέως. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν ἐσκόπευεν εἰς αὐτὸ ὥστε νὰ τὰ ἀπαριθμῇ ὅλα, ἐπειδὴ δὲν ἦτο δυνατόν, ἀλλὰ τὰ σημαντικώτερα καὶ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ πολλά.

Καὶ προσθέτει «Καὶ τὸν ἠκολούθει μέγαλο πλῆθος ἀνθρώπων, πού εἶδαν τὰ θαύματα τὰ ὁποῖα ἔκαμνε». Τὸν ἠκολούθουν χωρὶς σταθερὸν πνεῦμα. Διότι, ἂν καὶ εἶχαν ἀπολαῦσει τόσην διδασκαλίαν, προσήρχοντο μᾶλλον ἀπὸ τὰ θαύματα, πράγμα πού εἶναι ἀπόδειξις ἀτελεστέρας διαθέσεως. Διότι λέγει ὁ Ἀπόστολος «Τὰ θαύματα εἶναι ἀπόδειξις τῶν ἀπίστων καὶ ὄχι ἐκείνων ποῦ πιστεῦουν»². Ἄλλ' ὁ λαὸς ἐκεῖνος, πού ἀναφέρει ὁ Ματθαῖος, δὲν ἦτο ἔτσι, ἀλλ' ἄκουε πῶς: «Ἐθαύμαζαν διὰ τὴν διδασκαλίαν του, διότι ἐδίδασκεν αὐτοὺς ὡς ἄν τις κάποιος ποῦ ἔχει ἐξουσίαν»³.

Διατί ὅμως ὁ Ἰησοῦς ἀνέβηκεν εἰς τὸ ὄρος καὶ κάθεται ἐκεῖ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του; Διὰ τὸ θαῦμα ποῦ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ. Τὸ ὅτι ὅμως ἀνέβηκαν εἰς τὸ ὄρος οἱ μαθηταὶ του μόνοι, εἰς αὐτὸ φταίει τὸ πλῆθος πού δὲν τὸν ἠκολούθησε. Καὶ δὲν ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος μόνον ἕνεκα αὐτῆς τῆς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι πρέπει ν' ἀποφεύγωμεν τὸν θόρυβον καὶ τὸ πλῆθος δι' ἀνάπαυσιν. Διότι ἡ ἀπομόνωσις εἶναι κατάλληλος διὰ νὰ στοχάζεται κανεὶς. Πολλὰς φορές μάλιστα ὁ Χριστὸς ἀνεβαίνει εἰς τὸ ὄρος μόνος του καὶ διανυκτερεύει καὶ προσεύχεται, διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ, ὅτι διὰ νὰ πλησιάσωμεν τὸν Θεόν, πρέπει νὰ εἴμεθα ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ κάθε θόρυβον καὶ νὰ ζητοῦμεν καιρὸν καὶ τόπον ἤσυχον ἀπὸ θόρυβον.

«Καὶ ἐπλησίαζε τὸ Πάσχα, ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων». Διατί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσης, δὲν πηγαίνει εἰς τὴν ἑορτὴν, ἀλλ' ἐνῶ ὅλοι τρέχουν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, αὐτὸς ἔρχεται εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ὄχι μόνον αὐτὸς ἀλλὰ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του καὶ ἀπὸ ἐκεῖ πηγαίνει εἰς τὴν Καπερναοῦμ;

- λυε τὸν νόμον, ἀφορμὴν λαμβάνων ἀπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς
 πονηρίας. «Καὶ ἀναβλέψας τοῖς ὀφθαλμοῖς, ὄρα ὄχλον πο-
 λύν». Ἐνταῦθα δείκνυσιν δι οὐδέποτε ἀπλῶς ἐκάθητο με-
 τὰ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἴσως ἀκριβολογούμενός τι πρὸς αὐ-
 5 τοὺς καὶ διδάσκων καὶ ἐπισιζέφων αὐτοὺς πρὸς ἑαυτόν,
 οὐ μάλιστα καὶ ἐντεῦθεν τὴν κηδεμονίαν ἔστι μαθεῖν καὶ
 τὸ ταπεινὸν καὶ συγκαταβατικὸν τὸ πρὸς ἐκείνους. Συνε-
 κάθητο γὰρ αὐτῷ τάχα πρὸς ἀλλήλους ὄρωντες. «Εἶτα
 ἀναβλέψας ὄρα τὸν ὄχλον παραγινόμενον πρὸς αὐτόν».
- 10 Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι εὐαγγελισταὶ τοὺς μαθητὰς φασὶ
 προσελθόντας ἐρωτᾶν καὶ παρακαλεῖν, ὥστε μὴ ἀπολύσαι
 αὐτοὺς νήσιεις· οὗτος δὲ εἰσάγει τὸν Φίλιππον ἐρωτηθῆναι
 παρὰ τοῦ Χριστοῦ. Καί μοι δοκεῖ ἀμφότερα εἶναι ἀληθῆ,
 οὐκ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γενόμενα δὲ ὁμῶς καιρῶν, ἀλλ' ἐκεῖνα
 15 τούτων εἶναι πρεσβύτερα· ὥστε ἕτερα μὲν ἐκεῖνα λοιπόν,
 ἕτερα δὲ ταῦτά ἐστι. Τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν Φίλιππον ἐρωτᾷ;
 Ἦδει τῶν μαθητῶν τοὺς μάλιστα πλείονος δεομένους διδα-
 σκαλίας. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ μετὰ ταῦτα λέγων «Δεῖξον ἡ-
 μῖν τὸν Πατέρα καὶ ἀρκεῖ ἡμῖν». Διὰ τοῦτο ἄνωθεν αὐτὸν
 20 ἐρρῦθμιζεν. Εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὸ σημεῖον ἐγένετο, οὐκ ἂν
 τοσοῦτον ἐφάνη τὸ θαῦμα· νῦν δὲ πρότερον αὐτὸν ἀναγκά-
 ζει ὁμολογῆσαι τὴν οὐσαν σπάνιν, ἵνα γνοὺς ἐν τίσιν ᾗ,
 ἀκριβέστερον οὕτω μάθη τοῦ μέλλοντος γίνεσθαι θαύματος
 τὸ μέγεθος.
- 25 Καὶ ὄρα τί φησιν ἐκεῖνος· «Πόθεν ἡμῖν ἄρτοι τοσοῦ-
 τοι, ἵνα φάγωσιν οὗτοι;». Οὕτω καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ πρὸς
 τὸν Μωϋσέα ἔλεγεν. Οὐ γὰρ πρότερον τὸ σημεῖον ἐποίησεν,
 ἕως ἂν αὐτὸν ἠρώτησε, «Τί ποιέ ἐστὶν ἐν τῇ χειρὶ σου;».
- Ἐπειδὴ γὰρ τὰ παράδοξα καὶ ἀνόητον συμβαίνοντα, τῶν
 30 προτέρων ἡμᾶς εἰς λήθην ἐμβαλεῖν εἴωθε, πρότερον αὐτὸν

4. Ἰω. 14, 8.

5. Ἐξ. 4, 2.

Ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατήργει τὸν νόμον, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν κακίαν τῶν Ἰουδαίων. Ἐδῶ ἀποδεικνύει, ὅτι ποτὲ δὲν ἐκάθετο μαζί μὲ τοὺς μαθητάς του χωρὶς αἰτίαν, ἀλλ' ἴσως διὰ νὰ τοὺς ἀναπτύξῃ κάτι μὲ μεγαλυτέραν ἀκρίβειαν καὶ νὰ τοὺς διδάξῃ καὶ νὰ τοὺς συνδέσῃ στενότερον μὲ τὸν ἑαυτὸν του, ὁπόθεν μάλιστα ἤμποροῦμεν νὰ μάθωμεν τὴν πρόνοιάν του περὶ αὐτῶν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην του καὶ συγκαταβατικότητα πρὸς ἐκείνους. Διότι ἐκάθητο μαζί μὲ αὐτὸν ἴσως βλέποντες ὁ ἕνας τὸν ἄλλον. «Ἐπειτα, ὅταν ἐσήκωσε τοὺς ὀφθαλμούς του, εἶδεν ὅτι ἔρχεται πρὸς αὐτὸν πολὺς κόσμος».

Οἱ μὲν ἄλλοι Εὐαγγελισταὶ ἀναφέρουν ὅτι οἱ μαθηταὶ ἀφοῦ τὸν ἐπλησίασαν, τὸν ἠρώτων καὶ τὸν παρεκάλουν, νὰ μὴ τοὺς διώξῃ νησιτικοῦς. Ὁ Ἰωάννης ὁμοίως λέγει, ὅτι ὁ Χριστὸς ἠρώτησε τὸν Φίλιππον. Νομίζω ὅτι καὶ τὰ δύο εἶναι ἀληθινά, ἀλλ' ὅτι δὲν συνέβησαν συγχρόνως, ἀλλὰ τὰ πρῶτα εἶναι παλαιότερα ἀπὸ τὰ δεύτερα. Ὡστε ἄλλα εἶναι ἐκεῖνα καὶ ἄλλα αὐτὰ ἐδῶ. Διατί ὁμοίως ἐρωτᾷ τὸν Φίλιππον; Ἐγνώριζε, ποῖοι ἀπὸ τοὺς μαθητάς του εἶχαν ἀνάγκην μεγαλυτέρας διδασκαλίας. Διότι ὁ Φίλιππος ἦτο ποῦ τοῦ εἶπεν ἀργότερα· «Δεῖξε μας τὸν Πατέρα καὶ μᾶς ἀρκεῖ»⁴. Διὰ τοῦτο ἤθελε νὰ τὸν διδάξῃ προηγουμένως. Διότι ἐὰν τὸ θαῦμα ἐγένετο χωρὶς προετοιμασίαν, δὲν θὰ ἐφαίνετο τόσο πολὺ ὡς θαῦμα. Τώρα ὁμοίως ἀναγκάζει τὸν Φίλιππον νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ὑπάρχουσαν ἔλλειψιν, διὰ νὰ μάθῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ θαύματος ποῦ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ, γνωρίζων εἰς τί συνίστατο.

Καὶ πρόσθετε τί ἐρωτᾷ τὸν Φίλιππον· «Ἀπὸ ποῦ θὰ προμηθευτοῦμεν τόσους ἄρτους, ὥστε νὰ φάγουν ὅλοι αὐτοί;». Ἔτσι καὶ εἰς τὴν Παλαιάν Διαθήκην ἔλεγεν ὁ Κύριος εἰς τὸν Μωϋσῆν. Διότι δὲν ἔκαμε τὸ θαῦμα προτύτερα, παρὰ μόνον ὅταν τὸν ἠρώτησε· «Τί ἔχεις μέσα εἰς τὸ χέρι σου;»⁵. Ἐπειδὴ δηλαδὴ τὰ θαύματα ποῦ γίνονται αἰφνιδίως συνήθως μᾶς κάμνουν νὰ λησμονοῦμεν τὰ προηγούμενα, πρῶτα

ἐν τῇ τοῦ παρόντος καιέθησεν ὁμολογία, ἵνα τῆς ἐκπλήξεως
γενομένης, τὴν μνήμην τῶν ὁμολογηθέντων μὴ δυνηθῆ
λοιπὸν ἐκβαλεῖν· εἶθ' οὕτως ἀπὸ τῆς συγκρίσεως μάθη καὶ
τοῦ σημείου τὸ μέγεθος· ὃ δὴ καὶ ἐνταῦθα γίνεται. Καὶ
5 ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνεται λέγων· «Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι
οὐκ ἀρκοῦσιν, ἵνα ἕκαστος βραχὺ τι λάβῃ. Τοῦτο δὲ ἔλεγε
πειράζων αὐτόν· αὐτὸς γὰρ ἤδει τί ἔμελλε ποιεῖν». Τί ἐστι,
«Πειράζων αὐτόν»; ἄρα γὰρ ἠγνόει τὸ μέλλον ὑπ' αὐτοῦ
ρηθήσεσθαι; Οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν.

10 2. Ἀλλὰ τίς ποιεῖ τῆς λέξεως ἢ διάνοια; Ἀπὸ τῆς
> Παλαιᾶς δυνατὸν αὐτὴν καταμαθεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ φη-
σιν· «Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ρήματα ταῦτα, καὶ ἐπείραζεν ὁ
Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν, Λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν,
δὲν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαάκ». Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ τοῦτο λέγων φαί-
15 νεται, διὰ τὴν πείρας ἀνέμενεν ἰδεῖν τὸ τέλος, εἴτε ὑπα-
κούσεται, εἴτε μή· (πῶς γὰρ ὁ τὰ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέ-
σεως αὐτῶν;) ἀλλ' ἀνθρωπίνως ἀμφότερα εἴρηται. Ὡσπερ
γὰρ διὰ λέγει, διὰ «Ἐρευνᾶ τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων»,
οὐκ ἀγνοίας τὴν ἔρευναν δείκνυσιν, ἀλλ' ἀκριβοῦς εἰδήσεως·
20 οὕτω δὲ καὶ διὰ λέγει ὅτι «Ἐπείρασεν», οὐδὲν ἄλλο φησὶν,
ἀλλ' ἢ διὰ ἠπίσταιο ἀκριβῶς. Καὶ ἕτερον δὲ ἔστιν εἰπεῖν,
διὰ δοκιμώτερον αὐτὸν εἰργάζετο, ὥσπερ οὖν τὸν Ἀβραάμ
τότε, οὕτω καὶ τοῦτον διὰ τῆς τοιαύτης ἐρωτήσεως ἐνάγων
νῦν εἰς τὴν ἀκριβῆ τοῦ σημείου γνῶσιν. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ
25 ὁ εὐαγγελιστὴς, ἵνα μὴ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς λέξεως ἐναπομεί-
νας, ὑποπιεύσῃς τι ἄτιπον περὶ τῶν εἰρημένων, ἐπήγαγεν·
«Αὐτὸς γὰρ ἤδει τί ἔμελλε ποιεῖν».

ε Πλὴν ἐκεῖνο παραιτηρεῖν ἀναγκαῖον, πῶς, διὰ ἢ ὑπό-
νοια πονηρά, εὐθὺς αὐτὴν ὁ εὐαγγελιστὴς μετὰ πολλῆς ἐπι-
30 διορθοῦται τῆς οπουδῆς. Ὡσπερ οὖν ἐνταῦθα, ἵνα μὴ τι

6. Γεν. 22, 1-2.

7. Δαν. 13, 42.

8. Ρωμ. 8, 27.

συνέδεσε τὸν Φίλιππον μὲ τὴν παραδοχὴν τῆς παρουσίας καταστάσεως, ὥστε, ὅταν γίνῃ τὸ θαῦμα νὰ μὴ ἤμπορέσῃ πλέον ν' ἀρνηθῆ τὰ ὅσα παρεδέχθη καὶ ἔπειτα νὰ καταλάβῃ τὴν ἔκτασιν τοῦ θαύματος κάμνων τὴν σύγκρισιν. Αὐτὸ λοιπὸν γίνεται καὶ ἐδῶ. Ὅταν ὁ Φίλιππος ἠρωτήθῃ ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἀπήντησεν· «Διακοσίων δηναρίων ἄρτοι δὲν ἀρκοῦν διὰ νὰ πάρῃ ὁ καθένας ἀπὸ λίγο. Αὐτὸ τὸ εἶπε διὰ νὰ τὸν δοκιμάσῃ. Διότι αὐτὸς ἤξευρε τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ». Τί σημαίνει, «Διὰ νὰ τὸν δοκιμάσῃ»; ἼΑρα δὲν ἤξευρε, τί θὰ τοῦ ἀπαντοῦσε; Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς κάτι τέτοιο.

2. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ σημασία τῆς λέξεως; Εἶναι δυνατὸν νὰ τὴν μάθωμεν ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Διότι καὶ ἐκεῖ λέγει· «Καὶ μετὰ ταῦτα ἐδοκίμαζεν ὁ Θεὸς τὸν Ἀβραὰμ καὶ εἶπε· «Πάρε τὸν υἱόν σου τὸν μονογενῆ, τὸν ὁποῖον ἠγάπησες, τὸν Ἰσαάκ»⁶. Ἄλλ' οὔτε ἐκεῖ φαίνεται νὰ ἐννοῆ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἐπερίμενε νὰ ἰδῆ τὸ τέλος τῆς δοκιμασίας, ἂν θὰ ὑπακούσῃ ἢ ὄχι (διότι πῶς ἦτο δυνατὸν δι' αὐτόν, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ πάντα πρὶν νὰ γίνουν;⁷), ἀλλὰ καὶ τὰ δύο ἔχουν λεχθῆ σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν. Ὅπως δηλαδὴ, ὅταν λέγῃ, «Ἐρευνητὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων»⁸ δὲν σημαίνει τὴν ἄγνοιαν, ἀλλὰ τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν, ἔτσι καὶ ὅταν λέγῃ, «Ἐδοκίμασεν», δὲν ἐννοεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ ὅτι ἐγνώριζεν ἀκριβῶς. Ἄλλὰ καὶ κάτι ἄλλο ἤμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς, ὅτι δηλαδὴ ὅπως τότε τὸν Ἀβραὰμ ἔτσι καὶ τώρα τὸν Φίλιππον μὲ τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν τὸν ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ θαύματος. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς, διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθῆς κάτι τὸ ἀνόητον ἀπὸ ὅσα ἐλέχθησαν ἕνεκα τῆς ἀπλότητος τῆς ἐκφράσεως, προσέθεσεν· «Διότι αὐτὸς ἐγνώριζε, τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ».

Πρέπει ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι, ὅταν ἡ ὑποψία προέρχεται ἀπὸ πονηρίαν ὁ Εὐαγγελιστὴς τὴν ἐπανορθώνει ἀμέσως μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ,

τοιοῦτον ὑποπιεύσωιν οἱ ἀκούοντες, προσέθηκε τὴν ἐπιδιόρ-
 θωσιν, εἰπὼν· «Αὐτὸς γὰρ ἤδει τί ἔμελλε ποιεῖν)· οὕτω καὶ
 ἐκεῖ λέγων, διὰ τὸ ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, «Οὐ μόνον διὰ
 ἔλνε τὸ Σάββατον, ἀλλ' διὰ καὶ Πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν Θε-
 5 ὄν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ», εἰ μὴ ἀπόφασις ἦν αὐτοῦ
 τοῦ Χριστοῦ διὰ τῶν ἔργων βεβαιουμένη, προσέθηκεν ἄν
 κακεῖ τὴν ἐπιδιόρθωσιν ταύτην. Εἰ γὰρ ἐν οἷς αὐτὸς λέγει,
 ὑφορᾶται ὁ εὐαγγελιστής, μή τις ὑποπιεύσῃ, πολλῶ μᾶλλον
 ἐν οἷς ἕτεροι περὶ αὐτοῦ τοῦτο ἔλεγον, ὑπείδειο ἄν, εἰ μὴ
 10 προσήκουσαν ἑώρα περὶ αὐτοῦ κρατοῦσαν ὑπόνοιαν. Ἄλλ'
 οὐκ ἐποίησεν· ἤδει γὰρ αὐτοῦ τὴν γνώμην οὔσαν τοῦτο καὶ
 ψῆφον ἀκίνητον. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, «Ἰσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ
 Θεῷ», οὐκ ἐχρήσαιο ἐπιδιορθώσῃ τινὶ τοιαύτῃ· οὐ γὰρ ἐ-
 κείνων ἦν ὑπόνοια διεφθαρμένη τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἀπόφα-
 15 σις αὐτοῦ κεκυρωμένη διὰ τῶν ἔργων

Ἐρωτηθέντος τοίνυν τοῦ Φιλίππου, «Φησὶν Ἄνδρέας
 ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρον· Ἔσιν ὧδε παιδάριον ἔχον
 πέντε ἄρτους κριθίνους, καὶ δύο ὀψάρια· ἀλλὰ ταῦτα τί ἐ-
 σιν εἰς τοσοῦτους;». Ὑψηλότερος μὲν τοῦ Φιλίππου ὁ Ἄν-
 20 δρέας, οὐ μὴ εἰς τὸ πᾶν ἔφθασεν. Οἶμαι δὲ μηδὲ ἀπλῶς
 τοῦτο εἰπεῖν, ἀλλ' ἀκηκοῖα αὐτὸν τῶν προφητιῶν τὰ θαύ-
 ματα καὶ πῶς Ἐλισσαῖος ἐποίησε τὸ ἐπὶ τῶν ἄρτων σημεί-
 ον. Διὰ δὴ τοῦτο ἀνέβη μὲν ἐπὶ τὴν ὕψος, οὐκ ἴσχυσε δὲ πρὸς
 αὐτὴν φθάσαι τὴν κορυφήν.

25 Μάθωμεν ἐντεῦθεν οἱ τῆς τροφῆς προσέχοντες, τίνα ἐ-
 σιοῦντο οἱ θαυμαστοὶ ἄνδρες ἐκεῖνοι καὶ μεγάλοι, καὶ τῆς
 ποσότητι τῶν ἐπιφερομένων καὶ τῆς ποιότητι τὴν εὐτέλειαν
 αὐτῶν τῆς τραπέζης ἴδωμέν τε καὶ μιμησώμεθα. Τὰ γοῦν

διὰ νὰ μὴ ὑποψιασθοῦν κάτι παρόμοιον οἱ ἀκροαταί, προσέθεσε τὴν ἐπανόρθωσιν λέγων· «Διότι αὐτὸς ἐγνώριζε, τί ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ». Ἔτσι καὶ εἰς ἄλλο σημεῖον πού ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι κατεδίωκαν τὸν Χριστόν, «Ἦξι μόνον διότι κατήργει τὸ Σάββατον, ἀλλὰ καὶ διότι ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἰδικός του Πατὴρ καὶ ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν», ἂν δὲν ἦτο ἀπόφασις τοῦ ἰδίου τοῦ Χριστοῦ πού ἐβεβαιώνετο ἀπὸ τὰ ἔργα του, ὁ Εὐαγγελιστὴς καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον θὰ ἔκαμνεν αὐτὴν τὴν ἐπανόρθωσιν. Διότι ἂν ὁ Εὐαγγελιστὴς φοβῆται, μήπως εἰς τοὺς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ἰσχωρήσῃ καμμία ὑποψία, θὰ ὑπωψιάζετο πολὺ περισσότερον ἐκεῖνα πού θὰ ἔλεγαν ἄλλοι περὶ αὐτοῦ, ἂν δὲν ἔβλεπεν ὅτι ἐπεκράτει ἡ ἀρμόζουσα γνώμη περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὅμως δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτό· διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ γνώμη του ἦτο αὐτὴ καὶ ὅτι ἡ ἀπόφασίς του ἦτο ἀμετακίνητος. Δι' αὐτό, ἀφοῦ ὁ Εὐαγγελιστὴς εἶπεν «Ἦκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν», δὲν ἐχρειάσθη καμμίαν τοιαύτην ἐπανόρθωσιν. Διότι ἡ γνώμη των δὲν εἶχε διαφθαρῆ, ἀλλ' ἦτο ἐπιβεβαιωμένη μὲ τὰ ἔργα του.

Ὅταν λοιπὸν ἠρωτήθη ὁ Φίλιππος, «Λέγει ὁ Ἀνδρέας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Σίμωνος Πέτρου· Ὑπάρχει ἐδῶ ἓνα παιδί, πού ἔχει πέντε κριθαρένους ἄρτους καὶ δύο ψάρια. Ἀλλὰ τί νὰ κάμουν αὐτὰ εἰς τόσους πολλούς»; Λεπτότερον ἀπὸ τὸν Φίλιππον σκέπεται ὁ Ἀνδρέας, ἀλλ' ὅμως δὲν κατενόησε τὰ πάντα. Νομίζω μάλιστα, ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε χωρὶς αἰτίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχεν ἀκούσει διὰ τὰ θαύματα τῶν Προφητῶν καὶ πῶς ὁ Ἐλισσαῖος ἔκαμε τὸ θαῦμα μὲ τοὺς ἄρτους. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀνδρέας ἀνῆλθε μὲν εἰς τὸ ὕψωμα, δὲν κατώρθωσεν ὅμως νὰ φθάσῃ εἰς τὴν κορυφήν.

Ἄς διδαχθῶμεν ἀπ' ἐδῶ ὅσοι ἔχομεν τὸν νοῦν μας εἰς τὴν πολυτέλειαν, τί ἔτρωγαν οἱ μεγάλοι καὶ ἀξιωθαστοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἃς ἴδωμεν καὶ κατὰ τὴν ποσότητα τῶν ἐδεσμάτων καὶ κατὰ τὴν ποιότητα τὴν λιτότητα τῆς τραπέζης των καὶ ἃς τοὺς μιμηθῶμεν. Τὰ ὅσα ἀκολουθοῦν

ἐξῆς τούτων πολλῆς ἀσθενείας. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, «Ἐχει
 πέντε ἄρτους κριθίνους», ἐπήγαγεν· «Ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστὶν
 εἰς τοσοῦτους;». Ἐνόμιζε γὰρ ὅτι ἀπὸ μὲν ἐλαιόνων ἐλάι-
 5 τωνα, ἀπὸ δὲ πλειόνων πλείονα ἔμελλε ποιεῖν ὁ θαυματουργ-
 γῶν· ὅπερ οὐκ ἦν. Ὁμοίως γὰρ ἦν αὐτῷ εὐκόλον ἀπὸ τε
 πλειόνων, ἀπὸ τε ἐλαιόνων ποιῆσαι πηγᾶσαι τῶν ἄρτων
 τὴν φύσιν.

Οὐ γὰρ ὕλης ἐδεῖτο τῆς ὑποκειμένης· ἀλλ' ὥστε μὴ
 δόξαι τὴν κτίσιν ἀλλοτριάν εἶναι τῆς αὐτοῦ σοφίας, ὡς οἱ
 10 μετὰ ταῦτα διαβάλλοντες οἱ τὰ Μαρκίωνος νοσήσαντες ἔ-
 λεγον, αὐτῇ τῇ κτίσει κέχρηται πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῶν
 θαυμάτων. Ἐπεὶ οὖν ἀπέγνωσαν ἀμφότεροι οἱ μαθηταί,
 τότε θαυματουργεῖ λοιπὸν· οὕτω γὰρ μᾶλλον ἐκέρδαναν,
 πρότερον ὁμολογήσαντες τοῦ πράγματος τὴν δυσκολίαν, ἵνα
 15 διαν γένηται, μάθωσι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ γὰρ
 γίνεσθαι σημεῖον ἔμελλε τὸ καὶ προφήταις κατορθωθέν,
 εἰ καὶ μὴ ὁμοίως, ἔμελλε δὲ καὶ εὐχαριστήσας αὐτὸ πρό-
 τερον ποιεῖν· ἵνα μὴ εἰς ἀσθενῆ τινα καταπέσωσιν ὑπόνοιαν,
 ὅρα πῶς αὐτὸ καὶ τῷ τρόπῳ διὰ πάντων ἐπῆρε καὶ τὴν
 20 διαφορὰν ἔδειξεν. Οὕτω γὰρ τῶν ἄρτων φανέντων, τὸ
 θαῦμα ποιεῖ, ἵνα μάθῃς διὰ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα αὐτῷ ὑφέ-
 σιηκε, καθάπερ ὁ Παῦλός φησιν· «Ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα
 ὡς ὄντα». Ὡς εἰοίμου γὰρ καὶ παρεσκευασμένης τῆς τρα-
 πέζης, ἐκέλευσεν αὐτοὺς εὐθέως ἀναπεσεῖν. Οὕτω καὶ διὰ
 25 τούτου τὴν διάνοιαν τῶν μαθητῶν ἀνέσεισεν.

Ὅτι δὲ καὶ ἐκέρδαναν ἀπὸ τῆς ἐρωτήσεως, εὐθέως ὑπή-
 κουσαν, καὶ οὐκ ἐθορυβήθησαν, οὐδὲ εἶπον τί ποιε τοῦτό
 ἐστι; πῶς κελεύεις ἀναπεσεῖν, οὐδενὸς ἐν τῷ μέσῳ φαινο-
 μένου; Οὕτω καὶ πρὸ τῆς ὄψεως τοῦ σημείου πιστεύειν ἤρξαν-

φανερώνουν μεγάλην πνευματικήν ἀδυναμίαν. Διότι, ἀφοῦ ὁ Ἀνδρέας εἶπεν εἰπεῖ, «Ἔχει πέντε κριθαρένιους ἄρτους», ἔπειτα ἐπρόσθεσεν· «Ἄλλὰ τί νὰ κάμουν αὐτὰ εἰς τόσους πολλούς». Διότι ἐνόμιζεν ὅτι ὁ δημιουργὸς τῶν θαυμάτων ἐπρόκειτο νὰ κάμῃ ἀπὸ τὰ ὀλιγώτερα ὀλιγώτερα καὶ ἀπὸ τὰ περισσότερα περισσότερα. Ἄλλὰ δὲν ἦτο ἔτσι. Διότι ἦτο ἐξ ἴσου εὐκόλον εἰς αὐτὸν νὰ κάμῃ μεγάλην ἀφθονίαν ἄρτων καὶ ἀπὸ τὰ περισσότερα καὶ ἀπὸ τὰ ὀλιγώτερα.

Διότι δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποκειμένης ὕλης, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι ἡ δημιουργία ἦτο ξένη πρὸς τὴν ἰδικὴν του σοφίαν, πρᾶγμα πού μὲ τὰς συκοφαντίας των ὑπεστήριζον οἱ νοσηροὶ ὀπαδοὶ τοῦ Μαρκίωτος, χρησιμοποιοῦν τὴν ἰδίαν τὴν δημιουργίαν διὰ τὴν τέλεσιν τῶν θαυμάτων. Ὅταν λοιπὸν καὶ οἱ δύο μαθηταὶ ἔπαυσαν νὰ ἐλπίζουν, τότε ἀκριβῶς κάμνει τὸ θαῦμα. Διότι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὠφελοῦντο περισσότερο, νὰ παραδέχωνται πρῶτα τὴν δυσκολίαν τοῦ πράγματος διὰ νὰ γνωρίσουν, ὅταν γίνῃ, τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τὸ θαῦμα, τὸ ὁποῖον εἶχε τελεσθῇ καὶ ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ἂν καὶ ὄχι μὲ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἐπρόκειτο νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Θεὸν πρὶν τὸ κάμῃ, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς κάποιαν ἀδύνατον ὑποψίαν, πρόσεχε πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον αἰχμαλωτίζει ὄλων τὰς σκέψεις καὶ ἀπέδειξε τὴν διαφοράν. Διότι κάμνει τὸ θαῦμα, πρὶν φανοῦν ἀκόμῃ οἱ ἄρτοι, διὰ νὰ καταλάβῃς ὅτι ὅσα δὲν ὑπῆρχον εἶχον ὑποταχθῇ εἰς αὐτὸν ὡς νὰ ὑπῆρχον, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος «ὁ ὁποῖος καλεῖ ὅ,τι δὲν ὑπάρχει σὰν νὰ ὑπῆρχε»⁹. Συνέστησεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ καθήσουν, σὰν νὰ ἦτο τὸ τραπέζι ἕτοιμον καὶ στρωμένον. Καὶ μὲ αὐτὸν ἐπίσης τὸν τρόπον διήγειρε τὸν νοῦν τῶν μαθητῶν.

Ἵτι ὅμως εἶχον ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν ἐρώτησιν, ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὑπήκουσαν ἀμέσως καὶ δὲν ἐταράχθησαν, οὔτε εἶπαν· τί εἶναι αὐτό; πῶς συνιστᾶς νὰ καθήσουν κάτω, χωρὶς νὰ ἔχη φανῇ εἰς τὸ μεταξὺ τίποτε; Ἵτοι ἤρχισαν

το οί παρά τήν ἀρχήν τοσοῦτον ἀποσιήσαντες ὡς εἰπεῖν, «Πόθεν ἀγοράσομεν ἄρτους;» διτι καὶ μετὰ προθυμίας ἀνέκλιναν τοὺς ὄχλους. Ἄλλὰ τί δήποτε τὸν παραλυτικὸν μέλλων ἀνορθοῦν οὐκ εὐχεται, οὐδὲ τὸν νεκρὸν ἐγείρων, οὐδὲ τὴν θάλασσαν χαλινῶν ἐνταῦθα δὲ ἐπὶ τῶν ἄρτων τοῦτο ποιεῖ; Δεικνὺς διτι τοὺς τροφῆς ἀρχομένους εὐχαριστεῖν δεῖ τῷ Θεῷ. Καὶ ἄλλως δέ, ἐπὶ τῶν ἐλαιόνων αὐτὸ μάλιστα ἐργάζεται, ἵνα μάθῃς διτι οὐ δεόμενος αὐτὸ ποιεῖ. Εἰ γὰρ δεόμενος, πολλῶ μᾶλλον ἐπὶ τῶν μειζόνων ἂν αὐτὸ ἐποίησεν. Ὁ δὲ ἐκεῖνα αὐθεντία ποιήσας, εὐδηλον διτι καὶ ταῦτα συγκαταθαιτικῶς ἔπρατιεν.

3. Ἔτι τε καὶ διτι ὄχλος πολὺς ἦν παρών, καὶ ἐχρῆν αὐτοὺς πεισθῆναι, διτι κατὰ γνώμην Θεοῦ παρεγένετο. Διὰ τοῦτο ὅσον μὲν ἄλλος ποιῆ τι σημεῖον, οὐδὲν τοιοῦτον ἐπι-
 15 δείκνυται· διὰ δὲ ἐπὶ πολλῶν αὐτὸ ποιῆ, ὥστε πιστεῦσαι αὐτοὺς διτι οὐκ ἀντίθεός τις ἐστίν, οὐδὲ ἐναντίος τῷ γεγεννηκότι, διὰ τῆς εὐχαριστίας ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. «Καὶ ἔδωκε τοῖς ἀνακειμένοις, καὶ ἐνεπλήθησαν». Εἶδες πόσον δούλου καὶ δεσπότου τὸ μέσον; Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐκ μέτρου
 20 ἔχοντες τὴν χάριν, οὕτως ἐθαυματούργουν· ὁ δὲ Θεὸς ἀπολελυμένη δυνάμει ποιῶν, μετὰ πολλῆς ἅπαντα εἰργάζετο τῆς περιουσίας.

«Καὶ εἶπε τοῖς μαθηταῖς· Συναγάγετε τὰ περισσεύοντα κλάσματα. Οἱ δὲ συνήγαγον, καὶ ἐγέμισαν δώδεκα κο-
 25 φίνους». Οὐκ ἐπίδειξις ἦν τοῦτο περιτιτῆ, ἀλλ' ὥστε μὴ φαντασίαν νομιοῦναι τὸ πρᾶγμα· διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης δημιουργεῖ. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐ τοῖς ὄχλοις ἔδωκεν βασιτάσαι, ἀλλὰ τοῖς μαθηταῖς; Ὅτι μάλιστα

νὰ πιστεύουν, πρὶν ἰδοῦν τὸ θαῦμα, αὐτοὶ ποὺ εἰς τὴν ἀρχὴν τόσον πολὺ δὲν ἐπίστευσαν, ὥστε νὰ ἐρωτήσουν· «Ἀπὸ ποῦ θὰ ἀγοράσωμεν ἄρτους;». Ἐπὶ πλέον μὲ προθυμίαν ἔβαλαν τὸν κόσμον νὰ καθήσῃ κάτω. Ἄλλὰ διατί δὲν προσεύχεται, ὅταν πρόκειται νὰ σηκώσῃ τὸν παραλυτικόν, οὔτε ὅταν ἀνασταίνη τὸν νεκρόν, οὔτε ὅταν γάληνεύῃ τὴν θάλασσαν, κάμνει ὅμως αὐτὸ εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἄρτων; Διὰ νὰ δείξῃ, ὅτι, ὅταν ἀρχίζωμεν νὰ τρώγωμεν, πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν. Ἄλλωστε καὶ διὰ πολὺ μικρότερα θαύματα προσεύχεται, διὰ νὰ μάθῃς ὅτι δὲν τὸ κάμνει ἀπὸ ἀνάγκην. Διότι, ἂν εἶχεν ἀνάγκην, θὰ ἔκαμνε τοῦτο διὰ μεγαλύτερα θαύματα. Ἐκεῖνος δὲ ποὺ ἐτέλεσεν αὐτὰ μὲ πλήρη ἐξουσίαν, εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι δὲν ἤμποροῦσε νὰ κάμῃ αὐτὰ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν παρὰ μόνον κατὰ συγκατάβασιν.

3. Ἐπὶ πλέον, ὑπῆρχε καὶ πολὺς κόσμος καὶ ἔπρεπε νὰ πεισθῇ, ὅτι ἦλθε μὲ τὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο, ὅταν κάμνῃ κάποιο θαῦμα μόνος του, δὲν χρησιμοποιεῖ παρόμοιον τρόπον. Ὅταν ὅμως κάμνῃ θαῦμα ἐνώπιον πολλῶν χρησιμοποιεῖ τοῦτο, ὥστε νὰ πιστεύσουν ὅτι δὲν εἶναι κάποιος ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἀντίθετος πρὸς τὸν Πατέρα καὶ διὰ τῆς προσευχῆς ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν. «Καὶ ἐμοίρασαν εἰς τοὺς καθισμένους καὶ ἐχόρτασαν». Εἶδες διαφορὰν μεταξὺ δούλου καὶ κυρίου; Διότι οἱ μὲν μαθηταὶ ἔχοντες μὲ μέτρον τὴν χάριν ἔκαμνον θαύματα, ὁ δὲ Θεὸς ἔχων ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἔκαμεν ὅλα τὰ θαύματα μὲ πλήρη αὐθεντίαν.

«Καὶ εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς· «Μαζεύσετε τὰ κομμάτια ποὺ ἐπερίσσευσαν». Αὐτοὶ δὲ τὰ ἐμάζευσαν καὶ ἐγέμισαν δώδεκα κοφίνια». Αὐτὸ δὲν ἦτο περιττὴ ἐπίδειξις, ἀλλ' ἔγινε διὰ νὰ μὴ νομισθῇ ὅτι τὸ γεγονός ἦτο φανταστικόν. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς δημιουργεῖ καὶ ἀπὸ τὴν ὕλην ποὺ ἔχει εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Διατί ὅμως δὲν ἔδωσεν ἐντολὴν εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ κάμουν αὐτὴν τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ εἰς τοὺς

τούτους παιδεῦσαι ἠθούλειο τοὺς μέλλοντας εἶναι διδασκά-
 λους τῆς οἰκουμένης. Τὸν μὲν γὰρ πλῆθος οὐδὲν μέγα ἔμελ-
 λε καρπώσασθαι ἐκ τῶν θαυμάτων τέως· εὐθέως γοῦν ἐπε-
 λανθάνοντο αὐτοί, καὶ ἦτιον ἕτερον θαῦμα· οὗτοι δὲ οὐ τὰ
 5 τυχόνια κερδαίνειν ἔμελλον. Ἦν δὲ καὶ τῷ Ἰούδα κατὰ-
 κριμα τὸ γινόμενον οὐ τὸ τυχόν, βασιάζοντι τὸν κόφινον.
 Ὅτι δὲ τῆς αὐτῶν παιδείσεως ἕνεκεν ταῦτα ἐγένετο, ἐκ
 τοῦ εἰρημένου ὕστερον δῆλον, οὐπερ ἀνέμνησεν αὐτοὺς λέ-
 γων «Οὐπω νοεῖτε πόσους κοφίνους ἐλάβετε;». Καὶ τὸ
 10 ἰσαριθμούς εἶναι τοῖς μαθηταῖς τοὺς κοφίνους τῶν λειψά-
 νων, τῆς αὐτῆς ἕνεκεν αἰτίας γέγονεν. Ὑστερον δὲ ἐπειδὴ
 ἐπαιδεύθησαν, οὐκ ἔτι τοσοῦτους, ἀλλὰ σπυρίδας ἐπία.

Ἐγὼ δὲ οὐ τὸ πλῆθος θαυμάζω τῶν γεγόνότων ἄριων
 μόνον, ἀλλὰ μὴν μετὰ τοῦ πλήθους καὶ τὴν ἀκρίθειαν τοῦ
 15 περισσεύματος, διὸ οὔτε πλεῖον οὔτε ἔλαιον ἐποίησε περισ-
 σευθῆναι, ἀλλὰ τοσοῦτον ὅσον ἐβούλειο, προειδῶς πόσα ἀνα-
 λώσουσιν· ὅπερ ἀφάτου δυνάμεως ἦν. Ἐπισιοῦτο μὲν οὖν
 τὰ κλάσματα τὸ γεγονός, ἀμφότερα ἐμφαίνοντα, καὶ ὅτι οὐ
 φαντασία τις ἦταν τὰ γεγενημένα καὶ διὸ ἐξ ἐκείνων ἦν ὧν
 20 ἐιράφησαν. Τὸ δὲ τῶν ἰχθύων, τότε μὲν ὑποκειμένων ἐ-
 γένετο· ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐκ ἔτι ἐξ ὕλης
 ὑποκειμένης. Τίνος ἕνεκεν; Ἴνα μάθῃς διὸ καὶ νῦν τῇ ὕ-
 λῃ ἐκέχρητο, οὐ δι' ἔνδειαν, οὐδὲ δεόμενος ὑποβάθρας, ἀλλ'
 ὥστε τὰ τῶν αἰρειτικῶν ἐμφράξαι σιόματα. «Οἱ δὲ ὄχλοι
 25 ἔλεγον, διὸ Οὐτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ προφήτης». Ὡ γαστρι-
 μαργίας ὑπερβολή· μυρία τούτων εἰργάσατο θαυμασιότερα

10. Ματθ. 16, 9.

11. Αὐτόθι 15, 57.

μαθητάς; Διότι ἤθελε νὰ παιδαγωγῆσῃ πρὸ παντὸς αὐτοῦς, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ γίνουν διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης. Διότι ὁ πολὺς κόσμος δὲν ἐπρόκειτο νὰ ὠφεληθῆ τίποτε τὸ σπουδαῖον ἀπὸ τὰ θαύματα πλέον. Διότι οἱ ἄνθρωποι ἐλησπόνουν ταχέως καὶ ἐζήτουν ἄλλο θαῦμα. Αὐτοὶ ὅμως ἐπρόκειτο νὰ ἔχουν ὄχι τυχαίας ὠφελείας. Δὲν ἦτο δὲ καὶ τυχαία ἡ τιμωρία ποὺ ἐγένεεν εἰς τὸν Ἰούδαν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐβάσταζε τὸ κοφίνι. Ὅτι δὲ αὐτὰ ἐγιναν μὲ σκοπὸν τὴν διαπαιδαγώγησίν των, ἀπεδείχθη ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ ἐλέχθη ἀργότερα καὶ τὸ ὁποῖον ὁ Χριστὸς τοῦς τὸ ὑπενθύμισε λέγων· «Δὲν γνωρίζετε πόσα κοφίνια ἐλήρατε;»¹⁰. Καὶ τὸ ὅτι οἱ μαθηταὶ ἦσαν ἴσοι μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν περισσευμάτων τῶν κοφινιῶν, ἐγένεε διὰ τὴν ἰδίαν αἰτίαν. Ἐπειτα ὅμως, ἀφοῦ ἐξεπαιδεύθησαν, δὲν ἐσήκωσαν μόνον αὐτά, ἀλλὰ ἐπὶ γεμᾶτα καλάθια¹¹.

Ἐγὼ ὅμως δὲν θαυμάζω μόνον τὴν ἀφθονίαν τῶν ἄρτων ποὺ ἐγιναν, ἀλλὰ μαζὶ μὲ τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κομματιῶν ποὺ ἐπερίσσευσαν, ὅτι δηλαδὴ ἔκαμε νὰ μὴ περισσεύσουν οὔτε περισσότερα οὔτε ὀλιγώτερα, ἀλλὰ τόσον, ὅσον ἤθελε, ἐπειδὴ προέβλεψε πόσα θὰ καταναλώσουν. Καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις ἀναμφισβητήτου δυνάμεως. Τὸ θαῦμα λοιπὸν ἐπεβεβαίωναν τὰ κομμάτια τοῦ ἄρτου, ποὺ ἐσήμαιναν καὶ τὰ δύο: καὶ ὅτι αὐτὰ ποὺ ἐγιναν δὲν ἦσαν φανταστικὰ καὶ ὅτι τὰ κομμάτια εἶχαν περισσεύσει ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔφαγαν. Τὸ δὲ θαῦμα τῶν ἰχθύων εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν ἐγένεεν ἀπὸ τοῦς ἰχθύς ποὺ τοῦ ἐδόθησαν, ὕστερα ὅμως μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του δὲν ἐγένεε πλέον ἀπὸ τὴν προηγουμένην ὕλην. Διατί αὕτη ἡ διαφορά; Διὰ νὰ μάθῃς, ὅτι καὶ τώρα ἐχρησιμοποίησε τὴν ὕλην ὄχι ἀπὸ ἔλλειψιν, οὔτε διότι εἶχεν ἀνάγκην θεμελιώσεως, ἀλλὰ διὰ νὰ βουλῶσῃ τὰ στόματα τῶν αἰρετικῶν. «Οἱ δὲ ἄνθρωποι ἔλεγαν· Αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ προφήτης». Ὡς ὑπερβολικὴ γαστριμαργία. Εἶχε κάμει ἄπειρα, ποὺ ἦσαν ἀξιοθαυμαστότερα τούτων, ἀλλὰ πουθενὰ δὲν

καὶ οὐδαμοῦ τοῦτο ὠμολόγησαν, ἀλλ' ὅτι ἐνεπλήθησαν

Ἔρα ἐκ τούτου δῆλον, ὅτι προφήτην τινὰ προσεδόκων
ἐξαίρειον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ἔλεγον· «Σὺ εἶ ὁ προφήτης;»· καὶ
οὗτοι· «Οὐτός ἐστιν ὁ προφήτης. Ὁ γοῦν Ἰησοῦς, γνοὺς ὅτι
8 μέλλουσι ἐρχεσθαι καὶ ἀρπάζειν αὐτόν, ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν
βασιλέα, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος». Βαβαὶ πόση τῆς γαστρι-
μαργίας ἢ τυραννίς! πόση τῆς γνώμης ἢ εὐκολία! οὐκ ἔτι
αὐτοῖς τῆς τοῦ Σαββάτου παραβάσεως μέλει· οὐκ ἔτι ζηλοῦ-
σιν ὑπὲρ Θεοῦ, ἀλλὰ πάντα ἔρριπιο, τῆς γαστροῦ αὐτοῖς ἐμπλη-
10 οῦσιν. Καὶ προφήτης ἦν παρ' αὐτοῖς, καὶ βασιλέα χειροτονεῖν
ἔμελλον· ὁ δὲ Χριστὸς φεύγει. Τί δήποτε; Παιδεύων ἡμᾶς
τῶν κοσμικῶν καταφρονεῖν ἀξιωμαίων, καὶ δεικνὺς ὅτι
οὐδενὸς δεῖται τῶν ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ γὰρ πάντα εὐτελεῖ ἐπιλεξάμενος, καὶ μητέρα καὶ οἰ-
15 κίαν καὶ πόλιν καὶ ἀναιροφήν καὶ ἱματίων σιολήν, οὐκ ἔ-
μελλεν ὕστερον ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γῆ φαίνεσθαι. Τὰ μὲν γὰρ
ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, λαμπρά τε ἦν καὶ μεγάλα, ἄγγελοί τε
καὶ ἀσιτήρ καὶ Πατήρ βοῶν καὶ Πνεῦμα μαρτυροῦν καὶ προ-
φῆται πόρρωθεν ἀνακηρύττοντες· τὰ δὲ ἐν τῇ γῆ πάντα εὐ-
20 τελεῖ, ἵνα καὶ οὕτω μειζόνως ἡ δύναμις φαίνηται. Ἦλθε
δὲ καὶ παιδεύων ἡμᾶς καταφρονεῖν τῶν ἐνταῦθα, καὶ μη-
δαμοῦ τεθηπέναι μηδὲ ἐκπλήττεσθαι τὰ τοῦ βίου λαμπρά,
ἀλλὰ καιαγελαῖν ἀπάντων τούτων καὶ τῶν μελλόντων ἔρα.
Ὁ γὰρ τὰ ἐνταῦθα θαυμάζων, οὐ θαυμάσεται τὰ ἐν τοῖς
25 οὐρανοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ τῷ Πιλάτῳ ἔλεγεν· «Ἡ ἐμὴ βα-
σιλεία οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν», ἵνα μὴ δόξη λοιπὸν ἀνθρωπίνῳ
φόβῳ καὶ δυνασιεῖα πρὸς τὸ πείθειν ἀποκεχρησθαι. Πῶς
οὖν εἶπεν ὁ προφήτης· «Ἴδου ὁ βασιλεύς σου ἐρχεταιί σοι

ὠμολόγησαν τοῦτο παρὰ μόνον ἀφοῦ ἐχόρτασαν.

Ἐπομένως καὶ ἀπὸ αὐτὸ εἶναι φανερόν, ὅτι ἐπερίμενον κάποιον διάσημον προφήτην. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι τὸν ἠρώτων· «Σὺ εἶσαι ὁ προφήτης;». Καὶ αὐτοὶ ἐδῶ ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης. Ὁ Ἰησοῦς λοιπὸν ἐπειδὴ ἀντελήφθη, ὅτι πρόκειται νὰ ἔλθουν καὶ νὰ τὸν ἀρπάξουν διὰ νὰ τὸν κάμουν βασιλέα, ἔφυγε πάλιν εἰς τὸ ὄρος». Ἀλλοίμονον, πόσον μεγάλη εἶναι ἡ τυραννὶς τῆς γαστριμαργίας! Πόση ἡ εὐκολία ἀλλαγῆς γνώμης τῶν Ἰουδαίων! Δὲν ἐνδιαφέρονται πλέον αὐτοὶ διὰ τὴν παράβασιν τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου, οὔτε ἔχουν ζῆλον διὰ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀφοῦ ἐγέμισαν τὴν κοιλίαν των, τὰ ἀπέρριψαν ὅλα. Καὶ Προφήτης ἦτο πλέον δι' αὐτοὺς καὶ βασιλέα ἤθελαν νὰ τὸν στέψουν. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς φεύγει. Διὰ τί; Διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ περιφρονῶμεν τὰ κοσμικὰ ἀξιώματα καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην κανενὸς ἀπὸ τὰ ἐπίγεια.

Διότι αὐτὸς ποὺ ἐπέλεξε τὰ πλέον ἀσήμαντα καὶ ὡς πρὸς τὴν μητέρα καὶ ὡς πρὸς τὴν οἰκίαν καὶ ὡς πρὸς τὴν πόλιν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνατροφήν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐνδυμασίαν, δὲν ἐνδιεφέρετο νὰ διακριθῇ ἀπὸ τὰ ἐπίγεια. Διότι τὰ ἐπουράνια ἦσαν λαμπρὰ καὶ σπουδαῖα, ὅπως ἄγγελοι καὶ ἀστῆρ, Πατὴρ ἐκβάλλων φωνὴν καὶ Πνεῦμα δίδον μαρτυρίαν καὶ Προφήται προαναγγέλλοντες αὐτὸν ἀπὸ μακροῦ χρόνου. Τὰ ἐπίγεια ὅμως ἦσαν ὅλα εὐτελεῖ, διὰ νὰ φαίνεται μεγαλυτέρα ἡ δύναμις του. Ἦλθε λοιπὸν διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ νὰ περιφρονῶμεν τὰ ἐπίγεια, νὰ μὴ θαυμάζωμεν καὶ νὰ μὴ ἐκπληττώμεθα ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῆς παρουσίας ζωῆς, ἀλλὰ νὰ περιφρονῶμεν ὅλα αὐτὰ καὶ νὰ ἐπιθυμῶμεν τὰ μέλλοντα. Διότι ἐκεῖνος ποὺ θαυμάζει τὰ ἐπίγεια, δὲν θὰ θαυμάσῃ τὰ ἐπουράνια. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν εἰς τὸν Πιλαῖτον· «Ἡ ἰδική μου βασιλεία δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν κόσμον τοῦτον»¹², διὰ νὰ μὴ φανῇ ὅτι χρησιμοποιοεῖ τὸν ἀνθρώπινον φόβον καὶ τὴν δύναμιν τῆς πειθοῦς. Διὰ τί λοιπὸν ὁ Προφήτης εἶπεν εἰπεῖ, «Ἰδέε, ἔρχεται ὁ βασιλεύς σου

πραῦς, καὶ ἐπιβεβηκῶς ἐπὶ ὑποζύγιον»; "Οὐ βασιλείαν ἐκείνην λέγει, τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλ' οὐχὶ ταύτην. Διὰ δὴ τοῦτο πάλιν ἔλεγε· «Δόξαν παρὰ ἀνθρώπου οὐ λαμβάνω».

4. Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, τῆς τιμῆς τῆς παρὰ ἀνθρώποις καταφρονεῖν καὶ μὴ ἐφίεσθαι. Τειμήμεθα γὰρ τιμὴν μεγίστην καὶ πρὸς ἣν αὕτη παραβαλλομένη, ὕβρις καὶ γέλως καὶ κωμωδία ὄντως ἐστίν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ πλοῦτος οὗτος πρὸς ἐκεῖνον πενία, καὶ ἡ ζωὴ αὕτη χωρὶς ἐκείνης νέκρωσις («Ἄφες», φησί, «τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς»)¹³. οὕτω καὶ ἡ δόξα αὕτη πρὸς ἐκείνην αἰσχύνη καὶ γέλως ἐστί. Μὴ τοίνυν αὐτὴν διώκωμεν. Εἰ γὰρ οἱ παρέχοντες αὐτὴν σκιᾶς καὶ ὀνείρων εἰσὶν εὐτελέστεροι, πολλῶ μᾶλλον αὐτὴ ἢ δόξα· «Δόξα γὰρ ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου».¹⁴ Τί δὲ ἄνθους χόρτου εὐτελέστερον γένοιτ' ἄν; Εἰ δὲ καὶ μόνιμος ἦν, τί τὴν ψυχὴν ὠφεληῆσαι ἴσχυσεν ἄν; Οὐδέν· ἀλλὰ καὶ καταβλάπτει τὰ μέγιστα, δούλους ποιοῦσα, δούλους ἀργυρωνήτων χεῖρους, δούλους οὐχ ἐνὶ δεσπότῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ δυοὶ καὶ τρισὶ καὶ μυρίοις διάφορα ἐπιτάττουσιν ὑπακούοντας.¹⁵

20 Πόσω βέλτιον ἐλεύθερον εἶναι, ἢ δοῦλον, ἐλεύθερον μὲν τῆς τῶν ἀνθρώπων δουλείας, δοῦλον δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ δεσποτείας; Ὅπως δὲ εἰ βούλει δόξης ἐραῖν, ἔρα δόξης, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου. Καὶ γὰρ λαμπρότερον αὐτῆς τὸ θέαιρον, καὶ μεῖζον τὸ κέρδος. Οὔτιοι μὲν γάρ σε κελεύουσι δαπανώμενον ἀρέσκειν αὐτοῖς· ὁ δὲ Χριστὸς τοῦναντίον ἅπαν. Καὶ γὰρ

13. Ζαχ. 9, 9.

14. Ματθ. 8, 22.

15. Ἑσ. 40, 6.

16. Α' Πέτρο. 1, 24.

γεμᾶτος πραότητα καὶ ἀνεβασμένος ἐπάνω εἰς πῶλον ὄνου»¹³; Διότι ἐννοεῖ ἐκείνην τὴν βασιλείαν, τὴν ἐπουράνιον καὶ ὄχι αὐτὴν ἐδῶ. Δι' αὐτὸ ἔλεγε πάλιν, «Τιμὰς ἀπὸ ἀνθρώπου, δὲν δέχομαι».

4. Ἄς μάθωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ περιφρονοῦμεν καὶ νὰ μὴ ἐπιθυμοῦμεν τὰς τιμὰς ποὺ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Διότι ἔχομεν τιμηθῆ με μεγάτην τιμήν, με τὴν ὁποῖαν ἂν συγκρίνωμεν ταύτην, θὰ ἰδοῦμεν ὅτι πράγματι εἶναι ὕβρις, γέλως καὶ κωμωδία. Ἔτσι καὶ ὁ ἐπίγειος πλοῦτος ἂν συγκριθῆ με τὸν οὐράνιον εἶναι φτώχεια καὶ ἡ παροῦσα ζωὴ χωρὶς τὴν μέλλουσαν εἶναι νέκρωσις («Ἄφησε», λέγει, «τοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς ἰδικούς των νεκρούς»¹⁴). Ἔτσι καὶ ἡ παροῦσα δόξα ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνην εἶναι αἰσχύνη καὶ περίγελως. Ἄς μὴ τὴν ἐπιδιώκωμεν λοιπόν. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνοι ποὺ παρέχουν αὐτὴν τὴν δόξαν εἶναι περισσότερο ἀσήμαντοι ἀπὸ τὴν σκιὰν καὶ τὸ ὄνειρον, πολὺ ὀλιγώτερον εἶναι ἢ ἰδίᾳ ἡ δόξα. «Διότι ἡ δόξα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι σὰν ἄνθος χόρτου»¹⁵. Διότι, τί περισσότερο ταπεινὸν ὑπάρχει ἀπὸ τὸ ἄνθος τοῦ χόρτου;¹⁶ Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἦτο σταθερά, εἰς τί θὰ ἤμποροῦσε νὰ ὠφελήσῃ τὴν ψυχὴν; Ὁχι μόνον δὲν τὴν ὠφελεῖ καθόλου, ἀλλὰ καὶ τὴν βλάπτει πάρα πολὺ, διότι κάμνει τοὺς ἀνθρώπους δούλους καὶ μάλιστα δούλους χειροτέρους ἀπὸ τοὺς ἀγορασμένους δούλους ποὺ ὑπακούουν εἰς διαφοροὺς διαταγὰς ὄχι μόνον ἑνὸς κυρίου, ἀλλὰ δύο, τριῶν καὶ χιλιάδων ἄλλων.

Πόσον εἶναι προτιμότερον νὰ εἶναι κανεὶς ἐλεύθερος παρὰ δοῦλος, ἐλεύθερος μὲν ἀπὸ τὴν δουλείαν τῶν ἀνθρώπων, δοῦλος δὲ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Θεοῦ; Ἐὰν λοιπὸν ἐπιθυμῆς τόσον πολὺ ν' ἀγαπᾷς τὴν δόξαν, ν' ἀγαπᾷς τὴν ἀθάνατον δόξαν. Διότι καὶ ἡ θεὰ της εἶναι λαμπροτέρα καὶ τὸ κέρδος μεγαλύτερον. Διότι οἱ μὲν ἄνθρωποι σὲ διατάσσουν νὰ δαπανᾷς τὰ ἰδικά σου, διὰ νὰ εἶναι ἀρεστὸς εἰς αὐτούς. Ὁ Χριστὸς ὁμῶς ὅλως ἀντιθέτως. Διότι σοῦ δίδει

ἐκατονταπλασίονά σοι δίδωσι τῶν διδομένων παρὰ σοῦ, καὶ ζωὴν αἰώνιον τούτοις προστίθῃσι. Τί τοίνυν βέλτιον, ἐν τῇ γῆ, ἢ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὑπὸ ἀνθρώπων, ἢ ὑπὸ Θεοῦ θαυμάζεσθαι; ἐπὶ ζημίᾳ, ἢ ἐπὶ κέρδει; σιεφανοῦσθαι πρὸς μίαν ἡμέραν, ἢ πρὸς ἀπείρους αἰῶνας; Δὸς τῷ δεομένῳ, καὶ μὴ δῶς τῷ ὀρχουμένῳ, ἵνα μὴ μετὰ τῶν σῶν χρημάτων καὶ τὴν ψυχὴν ἀπολέσης τὴν ἐκείνου. Σὺ γὰρ αἴτιος εἶ τῆς ἀπωλείας τῆς ἐκείνου διὰ τῆς ἀκαίρου φιλοτιμίας.

Εἰ γὰρ οἱ ἐπὶ τῆς ὀρχήσεως ἤδεσαν ὅτι τὸ ἐπιτήδευμα αὐτοῖς ἀκερδὲς ἔμελλεν ἔσεσθαι, πάλαι ἂν ἐπαύσαντο ταῦτα ἐπιτηδεύοντες· ὅταν δέ σε κροιοῦντα, συνιρέχοντα, ἀναλίσκοντα, ἅπαντα τὰ σαυτοῦ δαπανῶντα θεάσωνται, καὶ μὴ βούλωνται τοῦτο μετείναι, τῇ τοῦ κέρδους ἐπιθυμίᾳ κατέχονται. Εἰ δὲ ἔγνωσαν, ὅτι οὐδεὶς ἂν ἐπαινέσειε τὰ ἐκείνων, ταχέως ἂν ἀπέστησαν τῶν πόνων διὰ τὸ ἀκερδές· ὅταν δὲ ἴδωσι τὸ πρᾶγμα παρὰ πολλῶν θαυμαζόμενον, γίνεται δέλεαρ αὐτοῖς ὁ τῶν ἄλλων ἔπαινος.

Ἀποσιῶμεν τοίνυν τῆς ἀκερδοῦς δαπάνης· μάθωμεν ἐπὶ τίῳ ἀναλίσκειν καὶ πότε χρῆ. Μὴ δὲ ἀμφοτέρωθεν παροξύνωμεν τὸν Θεόν, καὶ συνάγοντες ὄθεν οὐ χρῆ, καὶ σκορπίζοντες εἰς ἅπερ οὐ δεῖ. Πόσης γὰρ οὐκ ἂν ἄξιον εἶη ὀργῆς, ὅταν τῇ πόρῃ διδῶς, παραιρέχων τὸν πένητα; Εἰ γὰρ καὶ ἐκ δικαίων πόνων παρεῖχες, οὐχὶ ἔγκλημα ἦν τὸ πρᾶγμα, μισθὸν κακίας παρέχειν, καὶ ὑπὲρ ὧν κολάζειν ἔχρῃν, ὑπὲρ τούτων τιμᾶν; Ὅταν δὲ καὶ ὀρφανοὺς ἀποδύων, καὶ χήρας ἀδικῶν, τρέφῃς ἀσέλγειαν, ἐννόησον ἡλίκον τοῖς ταῦτα τολμῶσιν ἔσται τὸ πῦρ. Ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· «Οὐ μόνον αὐτὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ συνευδοκοῦσι τοῖς πράσσουσι».

έκατὸ φοράς περισσότερα ἀπὸ ὅσα τοῦ δίδεις ἐσὺ καὶ εἰς αὐτὰ προσθέτει τὴν αἰώνιον ζωὴν. Τί εἶναι λοιπὸν προτιμότερον, νὰ θαυμάζῃς εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἢ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ τὸν Θεόν; Νὰ ζημιώῃς ἢ νὰ κερδίῃς; Νὰ ἀποκτῆς τὸν στέφανον διὰ μίαν ἡμέραν, ἢ αἰωνίως; Δῶσε εἰς ἐκεῖνον πού ἔχει ἀνάγκην καὶ ὄχι εἰς ἐκεῖνον πού χορεύει, διὰ νὰ μὴ καταστρέψῃς μαζί μὲ τὰ χρήματά σου καὶ τὴν ψυχὴν ἐκεῖνου. Διότι ἐσὺ εἶσαι ὁ αἴτιος τῆς καταστροφῆς του μὲ τὴν ἄκαιρον φιλοδοξίαν σου.

Διότι, ἐὰν οἱ χορευταὶ ἐγνώριζαν, ὅτι τὸ ἐπάγγελμά τους θὰ εἶναι χωρὶς κέρδος, θὰ εἶχαν σταματήσει πρὸ πολλοῦ νὰ ἀσκοῦν αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα. Ὅταν ὅμως σὲ βλέπουν νὰ χειροκροτῆς, νὰ τρέχῃς καὶ νὰ ἐξοδεύῃς τὰ χρήματά σου, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θέλουν ν' ἀσκῆσουν αὐτὸ τὸ ἐπάγγελμα, καταλαμβάνονται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κέρδους. Ἐὰν ὅμως ἤξευραν, ὅτι κανεὶς δὲν θὰ τοὺς ἐπαινοῦσε, ταχέως θὰ ἐγκατέλειπαν τοὺς κόπους ἀπὸ ἔλλειψιν κέρδους. Ὅταν ὅμως ἴδοῦν ὅτι τὸ πρᾶγμα προκαλεῖ τὸν θαυμασμὸν πολλῶν ἀνθρώπων, γίνεται δι' αὐτοὺς δόλωμα ὁ ἔπαινος τῶν ἄλλων.

Ἄς ἀποφεύγωμεν λοιπὸν τὴν δαπάνην χωρὶς κέρδος. Ἄς προσέχωμεν νὰ μὴ ἐξοργίσωμεν τὸν Θεὸν ἀπὸ δύο μέρη, δηλ. καὶ συγκεντρώνοντες χρήματα ἀπὸ ἐκεῖ πού δὲν πρέπει καὶ σκορπίζοντες αὐτὰ εἰς ὅσα δὲν πρέπει. Διότι, πόσῃν ὀργῇν δὲν προκαλεῖ, ὅταν δίδῃς εἰς πόρνην καὶ ἀφήνης τὸν πτωχόν; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη ἔδιδες χρήματα πού ἀπέκτησες μὲ δικαίους κόπους, δὲν θὰ ἦταν ἔγκλημα νὰ ἀνταμείβῃς τὴν κακίαν καὶ ὅσα ἔπρεπε νὰ θεωρῆς ἄξια τιμωρίας, ἀντιθέτως νὰ τὰ ἐπαινῆς; Ὅταν δὲ τρέφῃς ἀσέλγειαν ἀπογυμνῶν ὀρφανὰ καὶ ἀδικῶν χήρας, πρέπει νὰ καταλάβῃς πόσον μέγαν θὰ εἶναι τὸ πῦρ δι' ἐκεῖνους πού τολμοῦν νὰ κάμνουν αὐτά. Ἄκουσε, τί λέγει ὁ Παῦλος: «Ὅχι μόνον κάμνουν αὐτά, ἀλλὰ καὶ ἐπιδοκιμάζουν ἐκεῖνους πού τὰ κάμνουν»¹⁷.

Τάχα σφοδρῶς ὑμῶν καθηψάμεθα, ἀλλὰ κἄν ἡμεῖς μὴ
καθαψώμεθα, αἱ διὰ τῶν πραγμάτων μένουσι τιμωραὶ τοὺς
ἀδιόρθωτα ἁμαρτάνοντας. Τί οὖν ὄφελος ἐν τοῖς λόγοις χα-
ρίζεσθαι τοῖς διὰ τῶν ἔργων κολάζεσθαι μέλλουσι; Συν-
5 ευδοκεῖς τῷ ὀρχουμένῳ, ἀπαινεῖς καὶ θαυμάζεις; Οὐκοῦν
ἐκείνου γέγονας χεῖρων. Τῷ μὲν γὰρ ἡ πανία συγγνώμην
δίδωσιν, εἰ καὶ λόγον οὐκ ἔχουσαν· οὐ δὲ καὶ ταύτης ἀπε-
σιτέρησαι τῆς ἀπολογίας. Κακείνον μὲν εἰάν ἔρωμαι, τί δή-
ποιε τὰς ἄλλας τέχνας ἀφείς, ἐπὶ ταύτην ἦλθες τὴν ἐναγῆ
10 καὶ μιαν; ἔρεϊ, ὅτι ἔξεσιν ὀλίγα πονοῦντα, πολλὰ καρ-
ποῦσθαι. Σὲ δὲ εἰάν ἔρωμαι, τί δήποτε θαυμάζεις τὸν ἐν
ἀσελείᾳ βιοῦντα καὶ ἐπὶ λύμῃ ζῶντα πολλῶν; οὐκ ἔχεις
ἐπὶ τὴν αὐτὴν πρόφασιν καταφεύγειν, ἀλλὰ ἀνάγκη κάτω
κύπτειν καὶ αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν.

15 Εἰ δὲ παρ' ἡμῶν εὐθύνας ἀπαιτούμενος οὐδὲν ἂν σοφί-
ης εἰπεῖν, διὰ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαραίτητον παρα-
γέννηται δικαιοσύριον, ἔνθα τῶν νοημάτων καὶ πραγμάτων
καὶ πάντων ἵνομεν εὐθύνας, πῶς σιησόμεθα; ποίοις ὀφθαλ-
μοῖς τὸν κριτὴν ὀφόμεθα; τί ἔροῦμεν; τί ἀπολογησόμεθα;
20 ποίαν εὐλογον, ποίαν ἄλογον προβαλούμεθα πρόφασιν; τὴν
τῆς δαπάνης; τὴν τῆς τέρατος; ἢ τὴν τῆς ἐτέρων ἀπωλεί-
ας, οὗς διὰ τῆς ἐκείνου τέχνης ἀπόλλυμεν; Οὐκ ἔστιν οὐδὲν
εἰπεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη κολάζεσθαι κόλασιν τέλος οὐκ ἔχουσαν,
πέρας οὐκ ἐπισοιαμένην. "Οπερ ἵνα μὴ γένηται, ἐντεῦθεν
25 ἤδη πάντα φυλαξώμεθα, ἵνα μετὰ χρησιῆς ἐλπίδος ἀπελθόν-
τες, τύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡ-
μᾶς ἐπιυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν
Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ
Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
30 Ἀμήν.

Ἴσως σᾶς ἐπεκρίναμεν βαρύτερον, ἀλλ' ἂν δὲν σᾶς ἐπικρίνωμεν ἡμεῖς, αἱ τιμωρίαι περιμένουν ἐκείνους ποὺ ἁμαρτάνουν καὶ δὲν μετανοοῦν. Ποῖον ὄφελος ὑπάρχει νὰ εἶναι κανεὶς εὐχάριστος μὲ τὰ λόγια εἰς ἐκείνους ποὺ πρόκειται νὰ τιμωρηθοῦν; Ἐπιδοκιμάζεις τὸν χορευτήν, τὸν ἐπαινεῖς καὶ τὸν θαυμάζεις; Ἐχεις γίνεи λοιπὸν χειρότερος ἀπὸ ἐκεῖνον. Διότι ἐκεῖνον μὲν τὸν συγχωρεῖ ἢ φτώχεια, ἂν καὶ δὲν εἶναι ἀμέτοχος τιμωρίας. Ἐσὺ ὅμως ἔχεις στερηθῆ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὑπεράσπισιν. Καὶ ἐὰν ἐρωτήσω ἐκεῖνον, διατί ἄφησες τὰς ἄλλας τέχνας καὶ ἔμαθες αὐτὴν τὴν ἀκάθαρτον καὶ ἀσεβῆ; θ' ἀπαντήσῃ· διότι ἐπιτρέπει νὰ κουράζωμαι ὀλίγον καὶ νὰ κερδίζω πολλά. Ἐὰν πάλιν ἐρωτήσω ἐσέ, διατί θαυμάζεις αὐτὸν ποὺ ζῆ εἰς τὴν ἀσέλγειαν καὶ ἐπὶ ζημίᾳ τῶν πολλῶν; δὲν ἤμπορεῖς νὰ καταφύγῃς εἰς τὴν ἰδίαν πρόφασιν, ἀλλὰ θ' ἀναγκασθῆς νὰ σκύψῃς τὸ κεφάλι κάτω καὶ νὰ ἐντραπῆς καὶ νὰ κοκκινίσῃς.

Ἐὰν λοιπὸν, ὅταν ἡμεῖς σοῦ ζητοῦμεν εὐθύνας, δὲν θὰ ἤμπορεῖς νὰ εἰπῆς τίποτε, ὅταν ἔλθῃ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀπαραίτητον δικαστήριον, ὅπου θὰ λογοδοτήσωμεν δι' ὅλας τὰς σκέψεις καὶ τὰς πράξεις μας, πῶς θὰ σταθῶμεν; Μὲ ποῖα μάτια θ' ἀντικρύσωμεν τὸν κριτήν; Τί θὰ εἰποῦμεν; Τί θ' ἀπολογηθοῦμεν; Ποῖαν εὐλογον ἢ παράλογον πρόφασιν θὰ προβάλωμεν; Τὴν πρόφασιν τῆς δαπάνης; τῆς εὐχαριστήσεως; ἢ τῆς καταστροφῆς τῶν ἄλλων, ποὺ τοὺς κατεστρέψαμεν χάριν ἐκείνης τῆς τέχνης; Δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπαντήσωμεν τίποτε, ἀλλ' εἶναι ἀνάγκη νὰ τιμωρηθοῦμεν μὲ κόλασιν ποὺ δὲν ἔχει τέλος καὶ ποὺ δὲν γνωρίζει τέλος. Διὰ νὰ μὴ συμβῆ λοιπὸν αὐτό, ἅς τὰ τηρήσωμεν ὅλα ἐφ' ὅσον εὐρισκόμεθα ἐδῶ, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ αἰώνια ἀγαθὰ, ὅταν φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ. Εἴθε ὅλοι μας νὰ τὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ΄.

Ἰω. 6,16 - 25

«Ὡς δὲ ὄψια ἐγένετο, κατέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Καὶ ἀναβάντες εἰς τὸ πλοῖον, ἤρχοντο εἰς 5 τὸ πέραν τῆς θαλάσσης εἰς Καπερναοῦμ. Καὶ σκοτία ἤδη ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Ἡ τε θάλασσα, ἀνέμου μεγάλου πνέοντος, διηγείρετο».

1. Οὐχὶ παρὼν τοῖς μαθηταῖς ὁ Χριστὸς σωματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν γενόμενος τὸ συμφέρον οἰκονομεῖ. 10 Καὶ γὰρ εὐπορος ὢν καὶ εὐμήχανος, διὰ τῶν ἐναντίων πραγμάτων ἐν καὶ τὸ αὐτὸ κατασκευάζει. Ὅρα γοῦν καὶ ἐνιαῦθα τί ποιεῖ. Ἀφήσει τοὺς μαθητάς, καὶ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος. Οἱ δὲ τοῦ διδασκάλου ἀπολειφθέντες, ὡς ὄψια ἐγένετο, κατέβησαν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ μέχρι μὲν τῆς 15 ἑσπέρας περιέμενον αὐτόν, ἤξιεν προσδοκῶντες πρὸς αὐτούς. Γενομένης δὲ ἑσπέρας, οὐκ ἔτι ἀνέχονται μὴ ἐπιζήτησιν αὐτοῦ ἐλθεῖν· τοσοῦτος αὐτοὺς κατεῖχεν ἔρως. Οὐδὲ γὰρ εἶπον· Ἐσπέρα νῦν ἐστὶ καὶ νῦν κατέλαβε, ποῦ νῦν ἀπελευσόμεθα; ἐπικίνδυνος ὁ τόπος, ἐπισφαλῆς ὁ καιρὸς· ἀλλ' ὑπὸ τοῦ 20 πόθου πυρούμενοι, ἐνέβησαν εἰς τὸ πλοῖον.

Οὐ γὰρ ἀπλῶς ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ τὸν καιρὸν ἐπισημαίνεται, ἀλλ' ὥστε διὰ τούτου τὴν θερμὴν αὐτῶν ἀγάπην ἐμφῆναι. Τίτος οὖν ἔνεκεν ἀφήσιν αὐτοὺς καὶ ἀναχωρεῖ; μᾶλλον δέ, τίτος ἔνεκεν φαίνεται πάλιν μόνος ἐπὶ τῆς θαλάσσης 25 βαδίζων; Ἐκείνω μὲν διδάσκων αὐτοὺς πόσον ἐστὶν ἡ ἀπόλειψις καὶ τὸν πόθον ἐργαζόμενος μείζονα· τούτω δὲ πάλιν τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐνδεικνύμενος. Ὡσπερ γὰρ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ οὐ μετὰ τοῦ ὄχλου πάντα ἤκουον, οὕτω καὶ

1. Ἰω. 6, 16 - 18.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ'.

Ἰω. 6,16 - 25

«Ὅταν δὲ ἐβράδυασε, κατέβηκαν οἱ μαθηταὶ του εἰς τὴν λίμνην. Καὶ ἀφοῦ ἐπεβιβάσθησαν εἰς τὸ πλοiάριον, ἐπήγαιναν εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην τῆς λίμνης, εἰς τὴν Καπερναοῦμ. Εἶχε πλέον σκοτεινιάσει καὶ δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ὁ Ἰησοῦς. Καὶ ἡ θάλασσα ἐφούσκωνε, διότι ἐφυσούσε δυνατὸς ἄνεμος»¹.

1. Χωρὶς νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του ὁ Χριστὸς σωματικῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ μακρὰν εὐρισκόμενος φροντίζει διὰ τὴν ὠφέλειάν τους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ εἶναι ἰσχυρὸς καὶ συνετὸς καὶ εἰς τὰς ἀντιθέτους περιστάσεις εἰς τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα καταλήγει. Πρόσεχε, τί κάμνει ἐδῶ. Ἀφήνει τοὺς μαθητάς του καὶ ἀνεβαίνει εἰς τὸ ὄρος. Οἱ δὲ μαθηταί, ἐπειδὴ ἐγκατελείφθησαν ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, κατέβηκαν εἰς τὴν θάλασσαν, ὅταν πλέον εἶχε βραδυάσει. Καὶ ἐπερίμεναν αὐτὸν μέχρις ἄργὰ τὸ βράδυ, ἐλπίζοντες ὅτι θὰ ἔλθῃ πρὸς τὸ μέρος τους. Ὅταν ὅμως ἐβράδυασε καλά, δὲν συγκρατοῦνται πλέον νὰ μὴ τὸν ἀναζητήσουν. Τόσον πολὺ τὸν εἶχαν ἐπιθυμήσει. Διότι δὲν εἶπαν· Βράδυ εἶναι τώρα καὶ ἐντὸς ὀλίγου θὰ νυχτώσῃ, ποῦ θὰ ταξιδεύσωμεν τέτοιαν ὥραν. Ὁ τόπος εἶναι ἐπικίνδυνος καὶ ὁ καιρὸς ἄστατος. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶχαν καταληφθῆ ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, ἐμπῆκαν εἰς τὸ πλοiάριον.

Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν ἐπισημαίνει τὸν καιρὸν χωρὶς αἰτίαν, ἀλλὰ θέλει νὰ φανερώσῃ μὲ αὐτὸ τὴν θερμὴν ἀγάπην των διὰ τὸν Χριστόν. Διατί ὅμως ὁ Χριστὸς ἀφήνει τοὺς μαθητάς του καὶ φεύγει; Ἦν μᾶλλον, διατί φαίνεται πάλιν νὰ περιπατῆ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν; Διότι, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἤθελε νὰ τοὺς διδάξῃ, πόσον βαρὺ εἶναι ἡ ἐγκατάλειψις καὶ ν' αὐξήσῃ τὴν προθυμίαν τους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ δείξῃ πάλιν τὴν δύναμίν του. Διότι, ὅπως οἱ μαθηταὶ του δὲν ἤκουον ὅλην τὴν διδασκαλίαν του μαζὶ μὲ

ἐπὶ τῶν σημείων οὐ μετὰ τοῦ πλήθους πάντα ἐώρων. Ἐ-
 χρῆν γὰρ αὐτοὺς μέλλοντας ἐγχειρίζεσθαι τῆς οἰκουμένης
 τὴν προοισίαν, ἔχειν τι τῶν λοιπῶν πλέον. Καὶ ποῖα ση-
 5 μεῖα καθ' ἑαυτοὺς εἶδον; φησί. Τὴν μεταμόρφωσιν τὴν ἐπὶ
 τοῦ ὄρους, τοῦτο τὸ ἐπὶ τῆς θαλάσσης, τὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν
 πολλὰ καὶ μεγάλα ὄντα.

Ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερα στοχάζομαι ἀπὸ τούτων. Ἦρχον-
 10 το δὲ εἰς Καπερναοῦμ, τὸ μὲν σαφὲς οὐκ εἰδότες, ἐκεῖ δὲ
 προσδοκῶντες, εὐρήσειν αὐτόν, ἢ καὶ κατὰ μέσον τὸν πλοῦν.
 Τοῦτο γοῦν ὁ Ἰωάννης ἠνίξαιτο εἰπὼν, ὅτι «σκοιτία ἤδη ἐ-
 γένειο καὶ οὐκ ἐληλύθει πρὸς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς, ἢ τε θά-
 λασσα μεγάλου ἀνέμου πνέοντος διηγείρετο». Τί οὖν ἐκεῖ-
 νοι; Ταράσσονται· πολλὰ δὲ ἦν τὰ τοῦτο ποιεῖν αὐτοὺς ἀναγ-
 15 κάζοντα καὶ πολλαχόθεν· καὶ γὰρ καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ· σκο-
 τία γὰρ ἦν· καὶ ἀπὸ τοῦ χειμῶνος· ἢ γὰρ θάλασσα διηγείρε-
 το· καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου· οὐ γὰρ ἦσαν ἐγγὺς τῆς γῆς, ἀλλ'
 «Ἐλληλακότες ὡς σταδίους εἰκοσιπέντε»· καὶ ἀπὸ τοῦ πα-
 ραδόξου τὸ τελευταῖον· «Θεωροῦσι γὰρ αὐτὸν ἐπὶ τῆς θα-
 λάσσης περιπαιοῦντα»· οἷς καὶ ταραχθεῖσι σφόδρα λέγει·
 20 «Ἐγὼ εἰμι, μὴ φοβεῖσθε».

Τίνος οὖν ἕνεκεν ἐφάνη; Δεικνὺς δι' οὗτός ἐστιν ὁ
 τὸν χειμῶνα λύσων. Τοῦτο γὰρ ἐνέφηγεν ὁ εὐαγγελιστοῦς
 εἰπὼν, δι' «Ἦθελον λαβεῖν αὐτόν· καὶ εὐθέως τὸ πλοῖον
 ἐγγὺς τῆς γῆς ἐγένειο». Οὐ γὰρ μόνον ἀσφαλῆ, ἀλλὰ καὶ
 25 ἐξ οὐρίων αὐτοῖς παρέσχε τὸν πλοῦν. Τῷ ὄχλῳ δὲ οὐκ
 ἐπέδειξεν ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς θαλάσσης περιπαιοῦντα· μεῖζον
 γὰρ ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν τὸ σημεῖον ἦν. Ἄλλ'
 οὐδὲ τοῖς μαθηταῖς ὤφθη ἐπὶ τὸ πολὺ τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ
 ἅμα τε ὤφθη καὶ ἀπέσιη ἀπ' αὐτῶν. Ἐμοὶ δὲ καὶ τοῦτο

τὸν κόσμον, ἔτσι δὲν ἔβλεπον καὶ ὄλα τὰ θαύματά του μαζί μὲ τὸ πλῆθος. Διότι ἔπρεπεν, ἀφοῦ θὰ τοὺς ἐνεπιστεύετο τὸν φωτισμὸν τῆς οἰκουμένης, νὰ πλεονεκτοῦν ἔναντι τῶν ἄλλων. Καὶ ποῖα θαύματα εἶδαν αὐτοὶ ἰδιαιτέρως; Τὴν Μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, αὐτὸ ἐδῶ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰ πολλὰ καὶ σπουδαῖα μετὰ τὴν Ἀνάστασίν του.

Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι ὑπάρχουν καὶ πολλὰ ἄλλα ἐκτὸς αὐτῶν. Ἐπήγαιναν λοιπὸν εἰς τὴν Καπερναοῦμ χωρὶς νὰ ξέρουν καλά, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ εὔρουν τὸν Χριστὸν ἐκεῖ ἢ κατὰ τὸ διάστημα τοῦ ταξιδίου των. Αὐτὸ ἄλλωστε ἐννοεῖ καὶ ὁ Ἰωάννης, ὅταν λέγῃ ὅτι «εἶχεν ἤδη βραδυάσει καὶ ἐφούσκωνεν ἡ θάλασσα ἐπειδὴ ἐφύσα δύνατος ἄνεμος». Τί κάμνουν λοιπὸν ἐκεῖνοι; Ταράσσονται. Διότι πολλὰ τοὺς κάμνουν νὰ ταραχθοῦν. Καὶ πρῶτα ὁ καιρός. Διότι ὑπῆρχε πολὺ σκοτάδι. Ἐπειτα ἡ κακοκαιρία. Διότι ἡ θήλασσα ἐφούσκωνεν. Ἐπειτα ὁ τόπος. Διότι δὲν ἦσαν πλησίον τῆς ξηρᾶς, ἀλλ' «εἶχαν προχωρήσει περὶ τὰ εἴκοσι πέντε στάδια». Καὶ τὸ τελευταῖον πού ἦτο καὶ τὸ παραδοξότερον «βλέπουν τὸν Χριστὸν νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν». Καὶ ἐπειδὴ ἐφοβήθησαν πάρα πολὺ, τοὺς λέγει «Ἐγὼ εἶμαι, μὴ φοβῆσθε».

Διατί λοιπὸν ἐνεφανίσθη; Διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι αὐτὸς θὰ σταματήσῃ τὴν κακοκαιρίαν. Διότι αὐτὸ ἤθελε νὰ ἐπισημάνῃ ὁ Εὐαγγελιστής, ὅταν εἶπεν, «Ἦθελαν τότε νὰ τὸν παραλάβουν εἰς τὸ πλοῖάριον. Καὶ ἀμέσως τὸ πλοῖάριον ἔφθασεν εἰς τὴν ξηράν». Διότι δὲν τοὺς ἔκαμεν ἀσφαλὲς τὸ ταξίδι ἀλλὰ τοὺς ἔστειλε καὶ εὐνοϊκοὺς ἀνέμους. Ἀλλὰ δὲν ἔδειξε τὸν ἑαυτόν του εἰς τὸν κόσμον νὰ περιπατῇ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν, διότι αὐτὸ τὸ θαῦμα ὑπερέβαινε τὰς πνευματικὰς των δυνάμεις. Ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς παρουσιάσθη νὰ κάμνῃ τοῦτο ἐπὶ πολὺ, ἀλλὰ μόλις παρουσιάσθη, ἀμέσως ἀπεμακρύνθη ἀπὸ αὐτοῦς. Ἐγὼ νομίζω ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ θαῦμα εἶναι διαφορετικόν, ἀπὸ ἐκεῖνο

δοκεῖ τὸ σημεῖον ἕτερον εἶναι τοῦ παρὰ τῷ Μαιθαίῳ κει-
 μένου. Καὶ διτι ἕτερον, πολλαχόθεν δῆλον. Πολλάκις γὰρ
 τὰ αὐτὰ ποιεῖ σημεῖα, ὥστε παρασκευάσαι μὴ μόνον σφόδρα
 ξενίζεσθαι τοὺς ὁρῶντας, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ δέ-
 5 χεσθαι πίστεως.

«Εγὼ εἶμι, μὴ φοβεῖσθε». Μετὰ τοῦ ρήματος καὶ τὴν
 δειλίαν ἐξέβαλεν ἀπὸ τῆς ἐκείνων ψυχῆς. Ἀλλαχοῦ δὲ οὐχ
 οὔτω ποιεῖ. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Πέτρος ἔλεγε· «Κύριε,
 εἰ σὺ εἶ, κέλευσόν με πρὸς σὲ ἐλθεῖν». Πόθεν οὖν τότε μὲν
 10 οὐκ εὐθέως τοῦτο ἐδέξαντο, νῦν δὲ ἐπείσθησαν; Ὅτι τότε
 μὲν ἔτι ὁ χειμῶν ἐπέμενε σαλεύων τὸ πλοῖον· νῦν δὲ μετὰ
 τῆς φωνῆς ἢ γαλήνῃ παρεγένειο· ἢ εἰ μὴ τοῦτο, τὸ πρό-
 τερον ἐκεῖνό ἐστιν ὅπερ ἔφθην εἰπών, διτι πολλάκις τὰ αὐτὰ
 ποιῶν σημεῖα, εὐπαράδεκτα τῷ χρόνῳ τὰ δεύτερα ἀπὸ τῶν
 15 προτέρων εἰργάζετο. Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐκ ἀνέβη εἰς τὸ
 πλοῖον; Τὸ θαῦμα μείζον ἐργάσασθαι βουλόμενος, καὶ ἅμα
 τὴν θεότητα αὐτοῖς ἐκκαλύψαι τρανότερον, καὶ δεῖξαι διτι
 τότε εὐχαριστήσας, οὐχὶ δεόμενος βοηθείας τοῦτο ἐποίη-
 σεν, ἀλλ' ἐκείνοις συγκαταβαίνων. Καὶ εἶασε μὲν γενέσθαι
 20 τὸν χειμῶνα, ἵνα ἀεὶ αὐτὸν ἐπιζητῶσιν· ἔπαυσε δὲ πάλιν
 εὐθέως, ἵνα μὴ δύναμιν αὐτοῦ γνωρίσῃ· οὐκ ἀνέβη δὲ εἰς
 τὸ πλοῖον, ἵνα τὸ θαῦμα μείζον ἐργάσῃται.

«Τῇ ἐπαύριον ὁ ὄχλος ὁ ἑσπερῶς ἰδὼν διτι ἄλλο πλοιά-
 ριον οὐκ ἦν ἐκεῖ, εἰ μὴ ἓν εἰς ὃ ἀνέβησαν οἱ μαθηταὶ αὐ-
 25 τοῦ, καὶ διτι ὁ Ἰησοῦς οὐ συνεισηλθεν»· ἐνέβησαν καὶ αὐτοὶ
 εἰς ἕτερα πλοιάρια, ἐλθόντα ἀπὸ Τιβεριάδος. Καὶ τίνος
 ἕνεκεν ἀκριβολογεῖται ὁ Ἰωάννης; διατί γὰρ οὐκ εἶπεν, διτι
 Οἱ δὲ ὄχλοι τῇ ἑξῆς περάσαντες ἀπῆλθον; Ἐτερόν τι ἢ-

πού αναφέρει ὁ Ματθαῖος. Καὶ ὅτι εἶναι διαφορετικόν, διαπιστώνεται ἀπὸ πολλὰς πλευράς. Πολλὰς φορές δηλαδὴ ὁ Χριστὸς κάμνει τὰ ἴδια θαύματα, ὥστε νὰ προετοιμάσῃ τοὺς θεατὰς ὄχι μόνον νὰ μὴ παραξενεύωνται πολὺ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὰ δέχωνται μὲ μεγάλην πίστιν.

«Ἐγὼ εἶμαι, μὴ φοβῆσθε». Μαζὶ μὲ τὰ λόγια ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοὺς καὶ τὸν φόβον. Τὸ ἴδιο κάμνει καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔλεγεν ὁ Πέτρος· «Κύριε, ἐὰν εἶσαι ἐσύ, δῶσε μου διαταγὴν νὰ ἔλθω»². Διατί λοιπὸν τότε δὲν παρεδέχθησαν τοῦτο ἀμέσως, ἐνῶ τώρα ἐπίστευσαν; Διότι τότε μὲν ἡ κακοκαιρία ἐπέμενε νὰ σκαμπανεβάζῃ τὸ πλοιάριον, τώρα ὅμως μαζὶ μὲ τὴν φωνὴν τοῦ Χριστοῦ ἦλθε καὶ ἡ γαλήνη. Ἡ ἂν δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, τότε εἶναι ἐκεῖνο πού μόλις εἶπα, ὅτι δηλαδὴ κάμνει πολλὰς φορές τὰ ἴδια θαύματα καὶ τὰ προετοιμάζει κατὰ τρόπον ὥστε τὰ δεύτερα νὰ γίνωνται εὐκόλα παραδεκτὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα. Καὶ διατί δὲν ἀνέβη εἰς τὸ πλοιάριον; Ἐπειδὴ ἤθελε νὰ καταστήσῃ τὸ θαῦμα μεγαλύτερον καὶ ν' ἀποκαλύψῃ συγχρόνως εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν θεότητα λαμπροτέραν καὶ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι, ἂν προηγουμένως τοὺς ηὐχαρίστησε, δὲν τὸ ἔκαμε διότι ἐχρειάζετο βοήθειαν, ἀλλ' ἀπὸ συγκατάβασιν πρὸς ἐκείνους. Καὶ ἄφησε μὲν νὰ γίνῃ κακοκαιρία, διὰ ν' ἀναγκασθοῦν νὰ τὸν ζητήσουν, τὴν ἐσταμάτησεν ὅμως ἀμέσως πάλιν διὰ νὰ γίνῃ περισσότερον γνωστὴ ἡ δύναμις του. Καὶ δὲν ἀνέβη εἰς τὸ πλοιάριον, διὰ νὰ καταστήσῃ τὸ θαῦμα λαμπρότερον.

«Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ κόσμος πού ἐστέκετο εἰς τὴν ἀπέναντι ὄχθην εἶδεν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο πλοιάριον ἐκεῖ, παρὰ ἓν, ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν ἐπιβιβασθῆ οἱ μαθηταί του καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του». Ἐμπῆκαν λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι εἰς ἄλλα πλοιάρια πού ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Τιβεριάδα. Καὶ διατί τὰ αναφέρει ὁ Ἰωάννης μὲ τόσην ἀκρίβειαν; Διατί δηλαδὴ δὲν εἶπε· Τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ ἄνθρωποι, ἀφοῦ

μᾶς βούλειαι διδάξαι. Ποῖον τοῦτο; Ὅτι καὶ τοῖς ὄχλοις, εἰ καὶ μὴ οὕτω φανερώς, ἔδωκε γοῦν ὅμως λανθανόντως ὑπονοῆσαι τὸ γεγενημένον.

«Εἶδον» γάρ, φησὶν, «ὅτι πλοιάριον ἄλλο οὐκ ἦν ἐκεῖ, 5 εἰ μὴ ἓν, καὶ διὰ Ἰησοῦς οὐ συνεισηλθε», καὶ ἐμβάντες εἰς τὰ ἐκ Τιβεριάδος πλοιάρια, «Ἦλθον ζητοῦντες τὸν Ἰησοῦν εἰς Καπερναοῦμ». Τί γὰρ ἦν ἕτερον ὑποπιεῦσαι, ἀλλ' ἢ ὅτι τὴν θάλασσαν πεζεύων παρεγένετο; Οὐδὲ γὰρ ἓν εἶπειν, διὰ ἑτέρῳ πλοίῳ διέβη. Ἐν γὰρ ἦν, φησὶν, εἰς δ' ἐνέβησαν 10 οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως μετὰ θαῦμα τηλικούτιον ἐλθόντες, οὐκ ἠρώτησαν αὐτὸν πῶς διέβη, πῶς παρεγένετο, οὐδὲ ἐζήτησαν τὸ τοσοῦτον σημεῖον μαθεῖν· ἀλλὰ τί φασι; «Ραβδί, πότε ὧδε γέγονας;». Πλὴν εἰ μὴ τὸ «Πότε» τις ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ Πῶς εἰρησθῆαι παρ' αὐτῶν.

15 2. Ἄξιον δὲ καὶ ἐντεῦθεν συνιδεῖν τὴν εὐκόλον αὐτῶν γνώμην. Οἱ γὰρ λέγοντες, «Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης» οἱ σπουδάζοντες ἀρπάσαι καὶ ποιῆσαι βασιλέα, εὐρόντες αὐτόν, οὐδὲν τοιοῦτον βουλευόνται, ἀλλὰ τὸ θαῦμα ἐκβαλόντες, ὡς ἔγωγε οἶμαι, οὐκ ἔτι λοιπὸν ὑπὲρ τῶν προτέρων θαυμά- 20 ζουσι. Διὰ τοῦτο ἄρα ἐπεζήτησαν, βουλόμενοι πάλιν τραπέζης ἀπολαύειν, οἷας καὶ πρότερον.

Διέβησαν μὲν οὖν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν καὶ Ἰουδαῖοι, Μωϋσέως ἡγουμένου, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον ἐνταῦθα. Ὁ μὲν γὰρ εὐχόμενος καὶ ὡς δοῦλος πάντα εἰργάζετο· οὗτος δέ, 25 μετὰ ἐξουσίας ἀπάσης. Κακεῖ μὲν, νότιου τόπου πνέοντις, εἴξε τὸ ὕδωρ, ὡς ἐπὶ ξηρᾶς ποιῆσαι παρελθεῖν ἐνταῦθα

ἐπέρασαν ἀπέναντι, ἔφυγαν; Διότι θέλει νὰ μᾶς διδάξη κάτι ἄλλο. Ποῖο εἶναι αὐτό; Ὅτι καὶ τὸν κόσμον, ἂν καὶ δὲν ἦτο τόσο φανερόν, ἄφησε νὰ ὑποψιασθῇ αὐτὸ πού εἶχε συμβῆ.

Συνεχίζει λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστής· «Εἶδαν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλο πλοιάριον ἐκεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ ἓν καὶ ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν εἰσέλθει εἰς αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς μαθητάς του» καὶ ἀφοῦ ἐμπῆκαν εἰς ἄλλα πλοιάρια πού ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Τιβεριάδα, «Ἦλθαν εἰς τὴν Καπερναοῦμ καὶ ἐζητοῦσαν τὸν Ἰησοῦν». Διότι, τί ἄλλο ἤμποροῦσαν νὰ ὑποπτευθοῦν, παρὰ ὅτι ἦλθεν εἰς τὴν Καπερναοῦμ περιπατῶν ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν; Διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ εἰποῦν, ὅτι ἦλθε μὲ ἄλλο πλοιάριον. Διότι, λέγει, ἓνα μόνον ὑπῆρχεν, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχαν εἰσέλθει οἱ μαθηταί του. Ἄλλ' ὅμως ἀφοῦ ἔφθασαν ὕστερον ἀπὸ τόσο μεγάλο θαῦμα, δὲν τὸν ἠρώτησαν πῶς εἶχε διαπεραιωθῆ, πῶς εἶχεν ἔλθει, οὔτε ἐζήτησαν νὰ μάθουν δι' αὐτὸ τὸ θαῦμα. Ἄλλὰ τί τὸν ἠρώτησαν; «Διδάσκαλε πότε ἔφθασες ἐδῶ;». Ἐκτὸς ἂν δεχθῆ κανεὶς ὅτι, τὸ «Πότε» ἐδῶ ἔχει λεχθῆ ἀπὸ αὐτοὺς ἀντὶ τοῦ Πῶς.

2. Ἀξίζει νὰ ἰδῆ κανεὶς ἐδῶ τὴν εὐμετάβλητον θέλησίν των. Διότι αὐτοὶ πού ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης», αὐτοὶ πού ἐτοιμάζοντο νὰ τὸν ἀρπάσουν καὶ νὰ τὸν ἀνακηρύξουν βασιλέα, ἀφοῦ τὸν συνήντησαν, δὲν σκέπτονται κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ ἀφοῦ ἐλησμόνησαν τὸ θαῦμα, κατὰ τὴν γνώμην μου, δὲν τὸν θαυμάζουν πλέον διὰ τὰ προηγούμενα. Ἐπομένως τὸν ἐζήτησαν, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἀπολαύσουν φαγητόν, ὅπως καὶ προηγουμένως.

Ἐπέρασαν ὡς γνωστὸν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μωϋσέως, ἀλλὰ ἡ διαφορὰ μὲ τὸ ἐδῶ γεγονὸς εἶναι μεγάλη. Διότι ὁ μὲν Μωϋσῆς ἐνήργει τὰ πάντα προσευχόμενος καὶ ὡς δοῦλος, ὁ Χριστὸς ὁμοίως μὲ ὄλην τὴν δύναμίν του. Καὶ τότε μὲν, ἐπειδὴ ἐφύσα νότιος ἄνεμος, ὑπεχώρησε τὸ ὕδωρ καὶ τοὺς ἄφησε νὰ

δὲ τὸ θαῦμα μεῖζον ἐγίνετο. Μένουσα γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκείας φύσεως ἢ θάλασσα, οὕτως ἔφερε τὸν Δεσπότην ἐπὶ τῶν νώτων, μαρτυροῦσα ἐκείνη τῇ ρήσει τῇ λεγούσῃ «Ὁ περιπατῶν ἐπὶ θαλάσσης ὡς ἐπὶ ἐδάφους». Εἰκότως δὲ μέλ-
 5 λων εἰς Καπερναοῦμ ἐμβαλεῖν τὴν σκληρὰν καὶ ἀπειθῆ, τὸ σημεῖον τῶν ἄριτων εἰργάσατο· οὐ μόνον τοῖς ἐν αὐτῇ γινόμενοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξω τῆς πόλεως θαυματουργουμένοις, μαλάξαι βουλόμενος τῶν ἐν αὐτῇ τὴν ἀπειθειαν. Τὸ γὰρ ὄχλους παραγενέσθαι τοσοῦτους εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, πολ-
 10 λὴν τεθειμένους σπουδῆν, ποῖον οὐκ ἦν ἰκανὸν μαλάξαι λίθον; Ἄλλ' οὐκ ἐκεῖνοι τοιοῦτον οὐδὲν ἔπαθον, ἀλλὰ πάλιν τροφῆς ἐπειθῦμον σωματικῆς· διὸ καὶ ὄνειδίζονται παρὰ τοῦ Ἰησοῦ.

Ταῦτα οὖν εἰδότες, ἀγαπητοί, εὐχαριστοῦμεν τῷ Θεῷ,
 15 καὶ τῶν αἰσθητῶν μὲν ἕνεκεν, πολλῶ δὲ μᾶλλον τῶν πνευματικῶν. Οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς βούλεται, καὶ διὰ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα δίδωσι, τοὺς ἀτελεσιτέρους ἐνάγων τούτοις καὶ προ-
 παιδεύων, ἐπειδὴ πρὸς τὸν κόσμον ἔτι κεχήρασιν. Ἄλλ' ὅταν αὐτὰ λαβόντες, ἐν αὐτοῖς ἀναπομείνωσιν, ἐγκαλοῦνται
 20 καὶ ἐπιτιμῶνται. Ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τοῦ παραλυτικοῦ πρῶτον ἐκεῖνο ἐβούλετο δοῦναι, ἀλλ' οὐκ ἠνείχοντο οἱ παρόντες. Εἰπόντος γάρ, δι «Ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι», ἔλεγον «Οὗτος βλασφημεῖ».

Μὴ δὴ, παρακαλῶ, τοιοῦτον πάθωμέν τι ἡμεῖς, ἀλλ'
 23 ἐκείνων ἡμῖν πλείων ἔστω λόγος. Διαιτί; Ὅτι τῶν πνευματικῶν παρόντων, οὐδεμία ἀπὸ τῆς τῶν σαρκικῶν ἀπουσίας γίνεται βλάβη· ἐκείνων δὲ οὐκ ὄντων, τίς ἔσται ἡμῖν λοιπὸν ἐλπίς; τίς δὲ παραμυθία; Διὸ χρὴ περὶ τούτων ἀεὶ τὸν Θεὸν παρακαλεῖν, καὶ ταῦτα αἰτεῖν. Τοιαῦτα γὰρ καὶ ὁ

3. Ἰώβ, 9, 8.

4. Ματθ. 9, 2 - 8.

περάσουν σὰν ἀπὸ ξηράν. Ἐδῶ ὅμως τὸ θαῦμα ἦτο μεγαλύτερον. Διότι ἡ θάλασσα παραμένουσα εἰς τὴν φυσικὴν τῆς κατάστασιν ἐκράτει εἰς τὴν ράχην τῆς τὸν Κύριον, ἐπιβεβαιώνουσα τὴν προφητείαν ποῦ ἔλεγεν· «Αὐτὸς ποῦ περιπειῖ ἐπάνω εἰς τὴν θάλασσαν σὰν νὰ περιπατῆ ἐπάνω εἰς τὸ ἔδαφος»³. Δικαίως δὲ ἔκαμε τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν σκληρὰν καὶ ἄπιστον Καπερναοῦμ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μαλακώσῃ τὴν ἀπιστίαν τῶν κατοίκων τῆς ὅχι μόνον μὲ τὰ ὅσα εἶχον γίνεαι ἐντὸς αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ θαύματα ποῦ εἶχε κάμει ἔξω ἀπὸ αὐτήν. Τὸ ὅτι εἶχαν συγκεντρωθῆ τόσοι ἄνθρωποι εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν, ποῦ ἐδείκνυαν μεγάλην προθυμίαν, ποῖαν πέτραν δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μαλακώσουν; Ἄλλὰ ἐκεῖνοι ὅχι μόνον δὲν ἠσθάνθησαν κάτι παρόμοιον, ἀλλὰ ἐπεθύμουν πάλιν σωματικὴν τροφήν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπεπλήττοντο ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν.

Αὐτὰ λοιπὸν ἄς ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ἀγαπητοί μου, καὶ ἄς εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεὸν ὅχι μόνον διὰ τὰ ὑλικά, ἀλλὰ πολὺ περισσότερον διὰ τὰ πνευματικὰ ἀγαθὰ. Διότι καὶ αὐτὸς ἔτσι θέλει καὶ δι' αὐτὸ δίδει ἐκεῖνα τὰ ἀγαθὰ ὥστε νὰ ὀδηγήσῃ καὶ νὰ ἐκπαιδεύσῃ τοὺς ἀτελεστεροὺς ἐπειδὴ ἀκόμη θαυμάζουν τὸν ὑλικὸν κόσμον. Ἄλλ' ὅταν ἀποκτήσουν αὐτὰ τὰ ἀγαθὰ καὶ ἐπιμείνουν εἰς αὐτά, τότε κατηγοροῦνται καὶ ἐπιπλήττονται. Ἐπειδὴ καὶ εἰς τὸν παραλυτικὸν ἐκεῖνο ἤθελε νὰ δώσῃ πρῶτα, ἀλλ' οἱ παρόντες δὲν ἠνείχοντο. Διότι, ὅταν τοῦ εἶπε «Σοῦ συγχωροῦνται αἱ ἁμαρτίαι», ἐκεῖνοι ἔλεγαν· «Αὐτὸς βλασφημεῖ»⁴.

Ἄς μὴ πάθωμεν, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς κάτι παρόμοιον, ἀλλ' ἄς ὀμιλῶμεν διὰ πνευματικώτερα ἀγαθὰ. Διατί; Διότι ὅταν τὰ πνευματικὰ εἶναι παρόντα, καμμία ζημία δὲν γίνεται ἀπὸ τὴν ἀπουσίαν τῶν σαρκικῶν. Ὅταν ὅμως ἐκεῖνα ἀπουσιάζουν, ποῖα ἐλπίς μᾶς ἀπομένει; Καὶ ποῖα παρηγορία; Δι' αὐτὸ πρέπει νὰ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν περὶ αὐτῶν καὶ αὐτὰ νὰ ζητοῦμεν. Διότι καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὰ μᾶς

Χριστὸς ἡμᾶς εὐχεσθαι, ἐδίδαξεν. Καὶ ἀναπτύξωμεν τὴν εὐχὴν ἐκείνην, οὐδὲν εὐρήσομεν ἐν αὐτῇ σαρκικόν, ἀλλὰ πάντα τὰ πνευματικά. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ μικρόν, ἐκεῖνο τὸ αἰσθητόν, τῷ τρόπῳ γινόμενον πνευματικόν. Τὸ γὰρ παραινεῖν μηδὲν πλέον ἐπιζητεῖν τοῦ ἄριου τοῦ ἐπιουσίου, τοιούτοις, τοῦ καθημερινοῦ, πνευματικῆς ἂν εἴη καὶ φιλοσόφου διανοίας.

Τὰ δὲ πρὸ τούτου ἔρα· «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς». Ἔτι εἰπὼν τὸ αἰσθητόν ἐκεῖνο, ταχέως ἀπηλλάγη αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ἦλθε διδασκαλίαν, «Ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν», λέγων, «ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν». Οὐδαμοῦ ἀρχὴν, οὐδαμοῦ πλοῦτον, οὐδαμοῦ δόξαν, οὐδαμοῦ δυναστείαν, ἀλλὰ πάντα εἰς ψυχῆς ὠφέλειαν συντελοῦντα ἐνέθηκε τῇ εὐχῇ· οὐδὲν γήινον, ἀλλὰ πάντα οὐράνια.

Εἰ τοίνυν κελευόμεθα ἀπέχεσθαι τῶν βιωτικῶν καὶ παρόντων, πῶς οὐκ ἂν εἴημεν ἄθλιοι καὶ ταλαίπωροι ταῦτα αἰτοῦντες παρὰ Θεοῦ, ἃ ἐκέλευσε καὶ ἔχοντας ἐκβάλλειν, φροντίδος ἀπαλλάττων ἡμᾶς, ὑπὲρ ὧν δὲ ἐπέταξε, μηδεμίαν τίθεσθαι σπουδὴν· μᾶλλον δὲ μήτε ἔχειν μήτε ἐπιθυμεῖν; Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ βαιτολογεῖν. Διὰ τοῦτο καὶ εὐχόμενοι οὐκ ἀνύομεν. Πῶς οὖν οἱ πονηροί, φησί, πλουτοῦσι; πῶς οἱ ἄδικοι καὶ μιαιοί, ἀρπάζοντες, πλεονεκιοῦντες; Οὐ τοῦ Θεοῦ παρέχοντες, ἄπαγε. Καὶ πῶς ὁ Θεὸς συγχωρεῖ; Ὅτι καὶ τῷ πλουσίῳ τότε συνεχώρησε, μείζονι τηρῶν αὐτὸν κολάσει. Ἄκουσον οὖν καὶ τί φησι πρὸς αὐτόν· «Τέκνον, ἀπέλαβες

4α. Ματθ. 6, 11.

5. Λουκᾶ, 11, 3, Ματθ. 6, 9 - 10.

6. Ματθ. 6, 12.

ἐδίδαξε νὰ προσευχώμεθα. Διότι, ἂν ἀναλύσωμεν ἐκείνην τὴν προσευχήν, δὲν θὰ εὕρωμεν κανέν σαρκικόν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ ὅλα τὰ πνευματικά. Ἐκείνη καὶ τὸ πολὺ μικρὸν ὑλικὸν ἀντικείμενον ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ πνευματικὸν μὲ τὸν ἐπόμενον τρόπον. Δηλαδή τὸ νὰ μὴ παρακαλοῦμεν μόνον οὔτε νὰ ζητοῦμεν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἤτοι τὸν καθημερινόν^α, αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις πνευματικῆς καὶ φιλοσοφικῆς διανοίας.

Βλέπε ὅμως τὰ προηγούμενα. «Ἄς τιμᾶται ὡς ἅγιον τὸ ὄνομά σου, ἃς ἔλθῃ ἡ βασιλεία σου, ἃς γίνῃ τὸ θέλημά σου ὅπως εἰς τὸν οὐρανόν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν γῆν»^β. Ἐπειτα, ἀφοῦ εἶπεν ἐκεῖνο τὸ αἰσθητόν, ταχέως τὸ ἐγκατέλιπε καὶ ἦλθε πάλιν εἰς τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν, λέγων· «Συγχώρησε ὅ,τι κακὸν ἔχομεν κάμει, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν ἐκείνους ποὺ μᾶς ἔχουν κάμει κακόν»^γ. Πουθενὰ τὴν ἀρχήν, πουθενὰ τὸν πλοῦτον, πουθενὰ τὴν δόξαν, πουθενὰ τὴν δύναμιν δὲν ἔβαλε μέσα εἰς τὴν προσευχήν, ἀλλὰ ὅλα ἐκεῖνα ποὺ συντελοῦν εἰς τὴν ὠφέλειαν τῆς ψυχῆς. Οὔτε κανέν γήϊνον, ἀλλὰ ὅλα οὐράνια.

Ἐὰν λοιπὸν προτρεπώμεθα νὰ εἴμεθα μακρὰν τῶν βιωτικῶν καὶ τῶν παρόντων πραγμάτων, πῶς δὲν θὰ εἴμεθα ἄθλιοι καὶ δυστυχεῖς, ὅταν ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτά, ποὺ μᾶς διέταξε καὶ ἂν τὰ ἔχωμεν νὰ τὰ ἀποβάλωμεν, διὰ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰς φροντίδας, δι' ὅσα ὅμως διέταξε, νὰ μὴ καταβάλωμεν καμμίαν προσπάθειαν; καὶ μᾶλλον οὔτε νὰ ἔχωμεν, οὔτε νὰ ἐπιθυμοῦμεν; Διότι αὐτὸ εἶναι περιτολογία. Δι' αὐτὸ μὲ μόνην τὴν παράκλησιν δὲν ἐπιτυγχάνομεν τίποτε. Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσης, πῶς πλουτοῦν οἱ πονηροί; Πῶς οἱ ἄδικοι καὶ οἱ ἀσεβεῖς γίνονται πλούσιοι μὲ τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν; Ὁχι ἐπειδὴ τοὺς τὰ δίδει, ὁ Θεός. Μὴ τὸ πιστεύσης. Καὶ διατί ὁ Θεὸς τοὺς συγχωρεῖ; Διότι καὶ τὸν πλοῦσιον ἐσυγχώρησε τότε, ἀφοῦ τοῦ ἐπεφύλαξε βαρυτέραν τιμωρίαν. Ἄκου λοιπόν, τὸ τοῦ εἶπεν ὁ Ἀβραάμ· «Παιδί μου, σὺ ἀπῆλαυσες τὰ ἀγαθὰ σου,

τὰ ἀγαθὰ σου καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, οὐ δὲ ὀδυνᾶσαι».

“ὼν μὴ καὶ ἡμεῖς ταύτης ἀκούσωμεν τῆς φωνῆς, τρυφῶντες εἰκῆ καὶ μάτην καὶ πολλὰ συνάγοντες ἑαυτοῖς ἁμαρτήματα, τὸν ἀληθῆ πλοῦτον ἐλώμεθα καὶ τὴν ἀκριβῆ φιλοσοφίαν, ὥστε τυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι’ οὗ καὶ μεθ’ οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
10 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅσον ἐζοῦσες καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακά. Καὶ τώρα αὐτὸς παρηγορεῖται καὶ ἐσὺ ὑποφέρεις».

Διὰ νὰ μὴ ἀκούσωμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς αὐτὴν τὴν φωνήν, ζῶντες τρυφηλὴν ζωὴν τυχαίως καὶ ματαίως καὶ συγκεντρώνοντες διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας πολλὰς ἀμαρτίας, ἃς προτιμῆσωμεν τὸν ἀληθινὸν πλοῦτον καὶ τὴν πραγματικὴν φιλοσοφίαν, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθὰ. Εἶθε εἰς ὅλα αὐτὰ νὰ γίνωμεν μέτοχοι μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ΄.

Ἰω. 6,26 - 27

«Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· Ἄμην, ἀμην, λέγω ὑμῖν, ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐ-
5 φάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχοριάσθητε. Ἔργάζεσθε μὴ τὴν
βρωσιν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρωσιν τὴν μένουσαν
εἰς ζωὴν αἰώνιον».

1. Τὸ προσηνὲς καὶ λεῖον οὐ πανταχοῦ χρήσιμον, ἀλλ' ἔστιν διε καὶ τοῦ πληκτικωτέρου δεῖ τῷ διδασκάλῳ. Ὅταν
10 γὰρ νωθῆς ἢ ὁ μαθητὴς καὶ παχύς, κέντρῳ χρῆσθαι πρὸς
αὐτὸν λοιπὸν χρή, ὥστε τῆς πολλῆς καθικέσθαι νωθείας.
Τοῦτο καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ πεποίηκεν, ἀλλαχοῦ τε πολλαχοῦ,
καὶ ἐν τῷ παρόντι τόπῳ. Ἐλθόντων γὰρ τῶν ὄχλων καὶ
εὐρόντων τὸν Ἰησοῦν, καὶ κολακευόντων αὐτὸν καὶ λεγόν-
15 των· «Ραβδί, πότε ὧδε γέγονας;», δεικνὺς διὰ τῆς παρὰ
ἀνθρώπων οὐκ ἐφίεται τιμῆς, ἀλλ' ἐν μόνον ὄρᾳ, τὴν σω-
τηρίαν αὐτῶν, ἐπιπληκτικῶς αὐτοῖς ἀποκρίνεται· οὐ ταύτη
μόνον διορθῶσαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ τῷ τὴν διάνοιαν
αὐτῶν ἐκκαλύψαι καὶ εἰς μέσον ἀγαγεῖν.

20 Τί γὰρ φηοῖν, «Ἄμην, ἀμην λέγω ὑμῖν»· μετὰ διορι-
σμοῦ καὶ βεβαιώσεως· «ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα,
ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων καὶ ἐχοριάσθητε» Πλήττει
μὲν τῷ λόγῳ καὶ ἐλέγχει, ἀλλ' οὐκ ἀποτόμως καὶ σφόδρα,
ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς φειδοῦς τοῦτο ποιῶν. Οὐ γὰρ εἶπεν,
25 Ὡς λαίμαργοι καὶ γαστριδουλοὶ, ισαῦτα ἐθαυματούργησα
καὶ οὐδαμοῦ οὔτε ἠκολουθήσατε, οὔτε ἐθαυμάσατε τὰ γεγε-
νημένα· ἀλλὰ προσηνῶς οὕτω πως καὶ ἠρέμα, «Ζητεῖτέ με,
οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄρτων, καὶ
ἐχοριάσθητε»· οὐ περὶ τῶν παρελθόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ
30 περὶ τοῦ παρόντος σημείου ἐμφαίνων. Μονονουχὶ γὰρ τοῦτο

ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ΄.

Ἰω. 6,26 - 27

«Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν· «Ἀλήθεια, ἀλήθεια, σᾶς λέγω, μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε. Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφήν τὴν φθαρτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν τροφήν ποὺ μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον»¹.

1. Ἡ ἐπιείκεια καὶ ἡ πραότης δὲν ὠφελοῦν πάντοτε, ἀλλ' ἐνίοτε ὁ διδάσκαλος πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦ καὶ τὴν αὐστηρότητα. Διότι, ὅταν ὁ μαθητὴς εἶναι νωθρὸς καὶ κονδροκέφαλος, τότε πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦ τὸ κέντρισμα, ὥστε νὰ ἀποβάλλῃ τὴν μεγάλην νωθρότητα. Αὐτὸ ἔχει κάμει καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς πολλὰς ἄλλας περιπτώσεις καὶ εἰς τὴν παροῦσαν. Διότι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἦλθαν καὶ εὗρηκαν τὸν Ἰησοῦν καὶ τὸν ἐκολάκευαν καὶ τοῦ ἔλεγαν, «Διδάσκαλε, πότε ἦλθες ἐδῶ;», ἀφοῦ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τιμὰς ποὺ προέρχονται ἀπὸ ἀνθρώπους, ἀλλ' εἰς ἓνα μόνον ἀποβλέπει, δηλαδή εἰς τὴν σωτηρίαν των, ἀποκρίνεται εἰς αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐπιπλήττει, ὄχι μόνον διότι ἤθελε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ τοὺς διορθώσῃ ἀλλὰ καὶ ν' ἀποκαλύψῃ τὴν σκέψιν των καὶ νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὸ μέσον.

Τί τοὺς εἶπεν; «Ἀλήθεια, ἀλήθεια, σᾶς λέγω», κατὰ τρόπον ὀριστικὸν καὶ βεβαιωτικόν, «μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Τοὺς ἐπιπλήττει μὲ τὸν λόγον καὶ τοὺς ἐλέγχει, ὄχι ὅμως μὲ αὐστηρότητα μεγάλην, ἀλλὰ κάμνει αὐτὸ μὲ πολλὴν φειδώ. Διότι δὲν εἶπεν· ὦ λαίμαργοι καὶ κοιλιόδουλοι, τόσα θαύματα ἔκαμα καὶ ποτὲ δὲν μὲ ἠκολουθήσατε οὔτε ἐθαυμάσατε αὐτὰ ποὺ ἔγιναν. Ἀλλὰ τοὺς ὀμιλεῖ μὲ κάποιαν γλυκύτητα καὶ ἡρεμίαν· «Μὲ ζητεῖτε, ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε», κάμνων λόγον ὄχι μόνον διὰ τὰ περασμένα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ παρὸν θαῦμα. Σὰν νὰ τοὺς λέγῃ

λέγει, δι' ὧν πρὸς αὐτοὺς ἀποιείνεται· Οὐ τὸ θαῦμα ὑμᾶς ἐξέπληξε τὸ ἐπὶ τοῖς ἄριοις, ἀλλὰ τὸ ἐμπλησθῆναι. Καὶ διὸ οὐ κατασιοχαζόμενος αὐτῶν ἔλεγεν, εὐθέως ἔδειξαν ἐκείνοι.

δ Καὶ γὰρ διὰ τοῦτο πάλιν ἦλθον, ὡς μέλλοντες τῶν αὐτῶν ἀπολαύσεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγον· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ»· πάλιν ἐπὶ τροφήν αὐτὸν ἔλκοντες σαρκικήν, ὅπερ ἦν ἔγκλημα καὶ κατηγορία μεγίστη. Ἄλλ' αὐτὸς οὐχ ἴσταιται μέχρι τῶν ἐλέγχων, ἀλλὰ καὶ διδα-
10 σκαλίαν τούτοις προστίθῃσι, λέγων· «Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωσὴν τὴν ἀπολλυμένην, ἀλλὰ τὴν βρωσὴν τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἣν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου δίδωσιν ὑμῖν. Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐοφράγισεν ὁ Θεός». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Μηδεὶς ὑμῖν ἔστω λόγος ταύτης τῆς τροφῆς,
15 ἀλλ' ἐκείνης τῆς πνευματικῆς.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τινες τῶν βουλομένων ἀργῶς τρέφεσθαι, ἀποκέχρηται τούτῳ τῷ λόγῳ, ὡς τὴν ἐργασίαν ἐκκόπιοντος τοῦ Χριστοῦ, εὐκαιρον καὶ πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν. Ὅλον γάρ, ὡς εἰπεῖν, διαβάλλουσι τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἐπὶ ἀργίᾳ
20 κωμωδεῖσθαι παρασκευάζουσι. Πρῶτερον δὲ εἰπεῖν ἀναγκαῖον τὸ τοῦ Παύλου. Τί δὲ ἐκεῖνός φησι; «Μνημονεύετε τοῦ Κυρίου εἰρηκότις· Μακάριόν ἐστι δίδόναι μᾶλλον ἢ λαμβάνειν». Καίτοι πόθεν ἂν γένοιτο δίδόναι τῷ οὐκ ἔχοντι; Πῶς οὖν τῇ Μάρθᾳ ὁ Ἰησοῦς εἶπεν· «Μεριμνᾶς καὶ
25 τρυβάζῃ περὶ πολλά, ἐνὸς δὲ ἐσσι χρεία· Μαρία δὲ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐξελέξατο»· καὶ πάλιν, «Μὴ μεριμνήσητε εἰς τὴν αἴριον».

Ἀναγκαῖον γὰρ πάντα νῦν ταῦτα ἐπιλῦσαι, οὐχ ἵνα μόνον παύσωμεν αὐτοὺς ἀργοῦντας, εἰ βούλοιντο, ἀλλ' ἵνα
30 μὴ μάχην εἰσάγειν τινὰ δεῖξωμεν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. «Πα-

2. Ἰω. 6, 31.

2α. Πράξ. 20, 28.

3. Λουκᾶ, 10, 41-42.

4. Ματθ. 6, 34.

δηλαδή τὸ ἐξῆς, μὲ ὄσα τοὺς τονίζει· Δὲν σᾶς ἐξέπληξε τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, ἀλλ' ὁ χορτασμός σας. Καὶ ὅτι δὲν τὸ ἔλεγεν ἀπὸ εἰκασίαν, τὸ ἀπέδειξαν ἐκεῖνοι ἀμέσως.

Ἄλλωστε αὐτοὶ εἶχαν ἔλθει πάλιν μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀπολαύσουν τὰ ἴδια. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον»², προσπαθοῦντες νὰ ἐπιτύχουν παρ' αὐτοῦ τὴν σαρκικὴν τροφήν, πού ἦτο πράγματι ἄξιον μεγάλης ἐπιτιμήσεως. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς δὲν σταματᾷ μόνον εἰς τὸν ἔλεγχον, ἀλλὰ καὶ προσθέτει εἰς ταῦτα διδασκαλίαν λέγων «Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφήν τὴν φθαρτὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν τροφήν, ἣ ὁποία μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον, τὴν ὁποίαν δίδει εἰς σᾶς ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. Διότι τοῦτον ὁ Πατήρ, ὁ Θεὸς ἐσφράγισεν». Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· Νὰ μὴ συζητῆτε δι' αὐτὴν τὴν τροφήν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἄλλην, τὴν πνευματικὴν.

Ἄλλ' ἐπειδὴ μερικοὶ θέλουν νὰ ζοῦν χωρὶς νὰ ἐργάζονται, χρησιμοποιοῦν αὐτὰ τὰ λόγια, διὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι δῆθεν ὁ Χριστὸς ἀπαγορεύει τὴν ἐργασίαν, εἶναι εὐκαιρία κατάλληλος νὰ τοὺς ἀπαντήσωμεν. Γενικῶς συκοφαντοῦν τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἐτοιμάζουν τὴν διακωμώδησίν του ἰσχυριζόμενοι, ὅτι διδάσκει τὴν ἀργίαν. Προηγουμένως ὁμοίως ἄς ἀκούσωμεν, τί λέγει ὁ Παῦλος· «Νὰ ἐνθυμῆσθε τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, πού εἶπεν· Ἔστω εὐτυχέστερον νὰ δίδῃ κανεὶς, παρὰ νὰ παίρνη»³. Ἄλλὰ ἀπὸ ποῦ νὰ δώσῃ ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει τίποτε; Πῶς λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἶπεν εἰς τὴν Μάρθαν· «Μεριμνᾷς καὶ ἀνησυχεῖς διὰ πολλὰ πράγματα, ἀλλὰ ἓνα μόνον εἶναι ἀναγκαῖον. Ἡ Μαρία ἐδιάλεξε τὴν καλὴν μερίδα, ἣ ὁποία δὲν θὰ τῆς ἀφαιρεθῇ»⁴. Καὶ πάλιν· «Μὴ μεριμνᾶτε διὰ τὴν αὔριον»⁵.

Εἶναι λοιπὸν ἀνάγκη ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα νὰ τὰ λύσωμεν τώρα, ὄχι μόνον διὰ νὰ παρακινήσωμεν τοὺς ἀργούς, ἂν βέβαια θέλουν, ἀλλὰ καὶ διὰ ν' ἀποδείξωμεν, ὅτι δὲν ἀντιμάχονται μεταξὺ των τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Διότι καὶ εἰς ἄλλο μέρος λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Σᾶς προτρέπομεν νὰ κά-

ρακαλοῦμεν δὲ ὑμᾶς περισσεύειν καὶ φιλοτιμεῖσθαι, ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια, ἵνα εὐσχημόνως περιπαιῆτε πρὸς τοὺς ἔξω»· καὶ πάλιν, «Ὁ κλέπιων, μηκέτι κλεπιέτω· μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα ἔχη
 5 μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι». Ἐνιαῦθα γὰρ ὁ Παῦλος οὐδὲ ἀπλῶς ἐργάζεσθαι ἐκέλευσεν, ἀλλ' οὕτω μετὰ πόνου, ὡς ἔχειν ἐντεῦθεν καὶ ἐτέρῳ μεταδιδόναι. Καὶ ἐτέρῳθι πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει, «Ταῖς χρεῖαις μου καὶ τοῖς οὗσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὐταί». Καὶ Κορινθίοις δὲ ἐ-
 10 πισιέλλων ἔλεγε· «Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; Ἴνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θῆσω τὸ Εὐαγγέλιον». Καὶ ἐν τῇ πόλει δὲ ἐκείνῃ γενόμενος, «Ἔμενε πρὸς Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ εἰργάζεται. Ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην». Ἀλλὰ ταῦτα τὴν μάχην δείκνυσι σφοδροτέραν κατὰ τὸ ρη-
 15 τόν. Οὐκοῦν ἀνάγκη λοιπὸν τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν.

Τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς ταῦτα; Ὅτι τὸ μὴ μεριμνᾶν οὐ τὸ μὴ ἐργάζεσθαι ἐστίν, ἀλλὰ τὸ μὴ προσηλῶσθαι τοῖς θιωτικοῖς πράγμασι· τουτέστι, τὸ μὴ ποιεῖσθαι φροντίδα περὶ τῆς εἰς αὔριον ἀναπαύσεως, ἀλλὰ πάρεργον αὐτὴν εἶ-
 20 ναι νομίζειν. Ἐνεσι γὰρ καὶ ἐργαζόμενον, μηδὲν εἰς τὴν αὔριον θησαυρίζειν, καὶ ἔνεστιν ἐργαζόμενον, μηδὲν μεριμνᾶν. Οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστι μέριμνα καὶ ἐργασία. Οὐδὲ γὰρ ὡς τῷ ἔργῳ θαρρῶν ἐργάζεται τις, ἀλλ' ἵνα μεταδῶ τῷ χρεῖαν ἔχοντι.

25 Καὶ τὸ πρὸς Μάρθαν δὲ εἰρημένον οὐ περὶ ἔργου καὶ ἐργασίας ἐστίν, ἀλλὰ περὶ τοῦ δεῖν καιρὸν εἰδέναι, καὶ μὴ τὸν τῆς ἀκροάσεως χρόνον πρὸς τὰ σαρκικώτερα ἀναλίσκειν. Οὐ τοίνυν εἰς ἀργίαν αὐτὴν ἐμβάλλων, ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλὰ

5. Α' Θεσ. 4, 10-11.

6. Ἐφ. 4, 28.

7. Πράξ. 20, 34.

8. Α' Κορ. 9, 18.

μνετε τοῦτο περισσότερο καὶ νὰ φιλοδοξῆτε νὰ ἔχετε ἡσυχον ζωὴν νὰ φροντίζετε διὰ τὰς ἰδικὰς σας ὑποθέσεις, διὰ νὰ συμπεριφέρεσθε ἀξιοπρεπῶς πρὸς τοὺς ἔξω»⁵. Καὶ πάλιν· «Ὁ κλέπτης νὰ μὴ κλέπτη πλέον, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ κοπιάζῃ ἐργαζόμενος μὲ τὰ χέρια του, διὰ νὰ ἔχη νὰ δώσῃ κάτι εἰς ἐκεῖνον πού ἔχει ἀνάγκην»⁶. Ἐδῶ ὁ Παῦλος δὲν προτρέπει ἀπλῶς νὰ ἐργάζωνται, ἀλλὰ μὲ τόσον κόπον, ὥστε νὰ κερδίζῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καὶ νὰ δίδῃ καὶ εἰς ἄλλους. Καὶ ἄλλοῦ πάλιν λέγει ὁ ἴδιος· «Τὰς ἀνάγκας τὰς ἰδικὰς μου καὶ τῶν συντρόφων μου ἐξυπηρέτησαν τὰ χέρια μου αὐτά»⁷. Καὶ εἰς τοὺς Κορινθίους ἔλεγε· «Ποῖος λοιπὸν ὁ μισθός μου; Τὸ νὰ κάνω ἀδάπανον τὸ Εὐαγγέλιον»⁸. Καὶ ὅταν ἐπῆγεν εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν «Ἔμενε μαζὶ μὲ τὸν Ἀκύλαν καὶ τὴν Πρίσκιλλαν καὶ εἰργάζετο. Διότι ἦσαν ὡς πρὸς τὴν τέχνην σκηνοποιοί»⁹. Αὐτὰ ὅλα φαίνεται ὅτι ἀντικρούουν πολὺ ἐπιτυχῶς ἐκεῖνο πού ἐλέχθη προηγουμένως. Ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ δώσωμεν τὴν λύσιν.

Τί θ' ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτά; Ὅτι τὸ νὰ μὴ μεριμνᾷ κανεὶς δὲν σημαίνει καὶ νὰ μὴ ἐργάζεται, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀφοσιώνεται εἰς τὰ ἐπίγεια, δηλαδὴ νὰ μὴ φροντίζῃ διὰ τὴν αὐριανὴν ἀνάπαυσιν, ἀλλὰ νὰ θεωρῇ αὐτὴν ὡς πάρεργον. Διότι εἶναι δυνατὸν καὶ ἐργαζόμενος κανεὶς νὰ μὴ ἀποταμιεύῃ διὰ τὴν αὐριον ἀλλὰ καὶ ἐργαζόμενος νὰ μὴ μεριμνᾷ. Διότι δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μέριμνα καὶ ἐργασία. Διότι δὲν ἐργάζεται κανεὶς, ἐπειδὴ ἔχει ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἐργασίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ δίδῃ εἰς ἐκεῖνον πού ἔχει ἀνάγκην.

Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνο πού ὁ Χριστὸς εἶπεν εἰς τὴν Μάρθαν δὲν ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔργον καὶ τὴν ἐργασίαν, ἀλλ' εἰς τὸ ὅτι πρέπει νὰ ἔχη ἐπίγνωσιν τοῦ χρόνου καὶ νὰ μὴ σπαταλᾷ τὸν χρόνον τῆς ἀκροάσεως εἰς τὰ σαρκικώτερα ἔργα. Δὲν ἔλεγεν αὐτὰ διὰ νὰ τὴν παρακινήσῃ εἰς ἀργίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὴν προσηλώσῃ εἰς τὴν ἀκρόασιν τῶν λόγων

9. Πράξ. 18, 2.

προσηλῶν τῇ ἀκροάσει. Παρεγενόμην, φησὶν, διδάξων ὑ-
 μᾶς τὰ δέοντα· οὐ δὲ περὶ ἄριστον ἐσπούδακας; Ὑποδέξα-
 σθαί με θούλει καὶ πολυτελῆ παρασκευάσαι τράπεζαν; Ἐ-
 τέραν παρασκευάσον ἐστιάσιν, τὴν μετὰ προθυμίας ἀκροάσιν
 5 μοι παρεχομένη καὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς μιμουμένη πόθον. Οὕ-
 τε οὖν τὴν φιλοξενίαν κωλύων ταῦτα ἔλεγεν· ἄπαγε· πῶς
 γάρ; ἀλλὰ τὸ μὴ δεῖν ἀκροάσεως καιρῷ περὶ ἕτερα ἡσχο-
 λῆσθαι. Τὸ δὲ λέγειν, «Μὴ ἐργάζεσθε τὴν βρωσὶν τὴν ἀπολλυ-
 μένην», οὐ τοῦτο ἐστὶν αἰνιτιζόμενον, ὥστε δεῖν ἀργεῖν· καὶ
 10 γὰρ καὶ τοῦτο μάλιστα ἀπολλυμένη βρωσίς ἐστι· («Πᾶσαν γὰρ
 τὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἢ ἀργία»)· ἀλλ' ὥστε ἐργάζεσθαι καὶ
 μεταδιδόναι. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀπολλυμένη βρωσίς ἐστι λοιπόν.
 Εἰ δέ τις ἀργῶν γαστριζοῖτο καὶ τρυφῆς ἐπιμελοῖτο, οὗτος
 τὴν βρωσὶν ἐργάζεται τὴν ἀπολλυμένην· ὥσπερ εἴ τις ἐργα-
 15 ζόμενος τὸν Χριστὸν τρέφοι καὶ ποίζοι καὶ ἐνδύοι, οὐδεὶς
 οὕτως ἀναίσιθτος καὶ ἀμαθής, ὡς εἰπεῖν, ἀπολλυμένην βρω-
 σὶν ἐργάζεσθαι τὸν τοιοῦτον, δι' ἣν τῆς βασιλείας ἢ ἐπαγ-
 γελία τῆς μελούσης καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. Αὕτη γὰρ
 μένει διηνεκῶς ἢ βρωσίς. Ἄλλως δέ, καὶ τότε δὲ ἐπειδὴ
 20 τῆς μὲν πίστεως οὐδένα λόγον ἐποιοῦντο, οὐδὲ ἐσκόπουν
 μαθεῖν, τίς ὁ ταῦτα ἐργαζόμενος καὶ ποία δυνάμει, ἐν δὲ
 μόνον ἐβούλοντο, γαστριζέσθαι μηδὲν ποιοῦντες, τὴν τοιαύ-
 την τροφήν εἰκότως βρωσὶν ἀπολλυμένην ἐκάλεσεν.

Ἐθρεψα ὑμῶν τὰ σῶματα, φησὶν, ἵνα ἀπὸ τούτου τὴν
 25 ἐτέραν ἐπιζητήσητε τροφήν, τὴν μένουσαν, τὴν τρέφουσαν
 ὑμῶν τὴν ψυχὴν· ὑμεῖς δὲ πάλιν ἐπὶ τὴν γῆτιν τρέχετε.
 Διὰ τοῦτο οὐ συνίετε διὸ οὐκ ἐπὶ ταύτην ὑμᾶς ἄγω τὴν ἀ-
 τελεῆ, ἀλλ' ἐπ' ἐκείνην τὴν οὐ πρόκαιρον παρέχουσαν ζωὴν,
 ἀλλ' αἰώνιον, τὴν οὐ σῶμα, ἀλλὰ ψυχὴν τρέφουσαν. Εἴτα

του. Ἦλθα, τῆς λέγει, διὰ νὰ σᾶς διδάξω τὰ δέοντα καὶ σὺ ἀσχολεῖσαι μὲ τὸ γεῦμα; Θέλεις νὰ μὲ ὑποδεχθῆς καὶ ἐτοιμάζεις πολυτελὲς τραπέζι; Νὰ ἐτοιμάσης ἄλλην τροφήν, δηλαδή νὰ μὲ ἀκούσης μὲ προθυμίαν καὶ νὰ μιμηθῆς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀδελφῆς σου. Αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ὄχι διὰ νὰ ἐμποδίση τὴν φιλοξενίαν. Διότι πῶς ἦτο δυνατόν τοῦτο; Ἀλλὰ ὅτι δὲν ἔπρεπε τὸν καιρὸν τῆς διδασκαλίας νὰ ἀσκολῆται μὲ ἄλλα.

Μ' ἐκεῖνο λοιπὸν ποῦ εἶχεν εἰπεῖ, «Νὰ μὴ ἐργάζεσθε διὰ τὴν τροφήν τὴν φθαρτὴν», δὲν ὑπαινίσσεται, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐργάζεται κανεὶς καθόλου, διότι καὶ αὐτὸ φθαρτὴ τροφή εἶναι («Διότι ὅλην τὴν κακίαν ἢ ἀργία τὴν διδάσκει»¹⁰), ἀλλὰ νὰ ἐργάζεται διὰ νὰ ἡμπορῆ νὰ δίδῃ. Διότι αὐτὸ μόνον δὲν εἶναι βρωσικὴ φθαρτὴ. Ἐὰν ὅμως κάποιος ποῦ δὲν ἐργάζεται, εἶναι κοιλιόδουλος καὶ φροντίζει διὰ τρυφηλὴν ζωὴν, αὐτὸς ἐργάζεται διὰ φθαρτὴν τροφήν. Ἀντιθέτως, ὁποῖος μὲ τὴν ἐργασίαν του τρέφει, ποτίζει καὶ ἐνδύει τὸν Χριστόν, δὲν εἶναι κανεὶς τόσο ἀνάσθητος καὶ ἀνόητος, ὥστε νὰ ἰσχυρισθῆ, ὅτι αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος ἐργάζεται διὰ φθαρτὴν τροφήν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὑπάρχει ἡ ὑπόσχεσις τῆς μελλούσης βασιλείας καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων. Διότι αὐτὴ ἡ τροφή μένει αἰωνίως. Ἄλλωστε, ἐπειδὴ τότε δὲν ἔκαμναν καθόλου λόγον περὶ τῆς πίστεως, οὔτε ἐσκόπευαν νὰ μάθουν, ποῖος ἡσχολεῖτο μὲ αὐτὰ καὶ μὲ ποίαν ἐξουσίαν, ἕνα δὲ μόνον ἤθελαν, νὰ τρώγουν χωρὶς νὰ κάμνουν τίποτε, δικαίως ὁ Χριστὸς ὠνόμασεν αὐτὴν φθαρτὴν τροφήν.

Ἔθρεψα τὰ σώματά σας, λέγει, διὰ νὰ ζητήσετε κατόπιν τούτου τὴν ἄλλην τροφήν, αὐτὴν ποῦ μένει, αὐτὴν ποῦ τρέφει τὴν ψυχὴν σας, ἀλλὰ ἐσεῖς πάλιν εἰς τὴν γῆϊνην τρέχετε. Δι' αὐτὸ δὲν καταλάβατε, ὅτι δὲν σᾶς ὀδηγῶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀτελεῆ τροφήν, ἀλλ' εἰς ἐκείνην ποῦ δίδει ὄχι πρόσκαιρον, ἀλλὰ αἰωνίαν ζωὴν, ἐκείνην ποῦ τρέφει ὄχι τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὴν ψυχὴν. Ἐπειτα, ἐπειδὴ τόσο σοβαρὰ

ἐπειδὴ οὕτω μέγα περὶ ἑαυτοῦ ἐφθέγγαστο, καὶ ἔφησεν αὐ-
 τὸς δώσειν αὐτήν, ἵνα μὴ πάλιν αὐτοῖς προσιῆ τὸ λεγόμενον,
 ἀξιόπιστον τὸν λόγον ποιῶν, ἐπὶ τὸν Πατέρα τὴν χορηγίαν
 αὐτῆς ἀνάγει. Εἰπὼν γάρ, «Ἦν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου
 5 δώσει ὑμῖν», ἐπήγαγε, «Τοῦτον γὰρ ὁ Πατὴρ ἐσφράγισεν
 ὁ Θεός»· τουτέστιν, ἐπὶ τούτῳ ἔπεμψε ταύτην ὑμῖν κομίζον-
 τα τὴν τροφήν.

Δηλοῖ δὲ καὶ ἑτέραν ἐρμηνείαν ἡ λέξις. Καὶ γὰρ καὶ
 ἀλλαχοῦ φησιν ὁ Χριστός· «Ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους,
 10 τοῦτον ἐσφράγισεν ὁ Πατήρ, ὅτι ὁ Θεὸς ἀληθῆς ἐστί»· του-
 τέστιν, ἀπέδειξεν ἀναντιρρήτως· ὃ δὴ μοι δοκεῖ καὶ ἐνταῦθα
 ἡ λέξις αἰνίττεσθαι. Οὐδὲν γάρ ἐστιν ἄλλο τό, «Ἐσφράγισεν
 ὁ Πατήρ», ἀλλ' ἢ ἀπέδειξεν, ἐξεκάλυψε διὰ τῆς αὐτοῦ μαρ-
 τυρίας. Ἐδειξε μὲν γὰρ καὶ αὐτὸς ἑαυτόν· ἐπειδὴ δὲ πρὸς
 15 Ἰουδαίους διελέγετο, τὴν τοῦ Πατρὸς μαρτυρίαν εἰς μέ-
 σον ἤγαγε.

2. Μάθωμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, ταῦτα αἰτεῖν τὸν Θεόν,
 ἃ ἄξιόν ἐστι παρ' αὐτοῦ αἰτεῖν. Ἐκεῖνα μὲν γάρ, ὅπως ἂν
 τύχη, τὰ βιωτικὰ λέγω, βλάβην οὐδεμίαν φέρει. Ἄν τε
 20 γὰρ πλουτήσωμεν, ἐνταῦθα μόνον ἀπολαυσόμεθα τῆς τροφῆς·
 ἂν τε εἰς πενίαν καταπέσωμεν, οὐδὲν πεισόμεθα δεινόν. Οὐ-
 τε γὰρ τὸ λαμπρὰ τοῦ παρόντος βίου, οὔτε τὰ λυπηρὰ εἰς
 ἀθυμίας καὶ ἡδονῆς λόγον ἔχει τὴν ἰσχύν, ἀλλ' ἐκάτερα
 εὐκαταφρόνητα, καὶ μετὰ πολλῆς παραρρεῖ τῆς ταχυτήτος.
 25 Διὸ καὶ ὁδὸς κέκληται εἰκότως ἅτε παροδεύοντα, καὶ ἐπὶ
 πλεῖστον μένειν οὐ πεφυκότα· τὰ δὲ μέλλοντα ἐκάτερα ἀθά-
 νατα μένει, τὰ τε κολάσεως, τὰ τε τῆς βασιλείας. Ὑπὲρ ἐ-
 κείνων τοίνυν πολλὴν ποιῶμεθα σπουδὴν, ὥστε τὰ μὲν φυ-
 γεῖν, τὰ δὲ ἐλέσθαι.

30 Τί γὰρ τῆς ἐνταῦθα τροφῆς ὄφελος; Σήμερόν ἐστι,
 καὶ αὔριον οὐκ ἐστι· σήμερον ἄνθος λαμπρόν καὶ αὔριον

ώμιλησε περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ εἶπεν, ὅτι αὐτὸς θὰ δώσῃ αὐτὴν τὴν ζωὴν, διὰ νὰ μὴ προσκρούσουν τὰ λόγια του εἰς τὴν ἔχθραν των καὶ διὰ νὰ κάμῃ ταῦτα πιστευτά, ἀναφέρει εἰς αὐτοὺς τὴν χάριν τοῦ Πατρὸς. Διότι ἀφοῦ εἶπε· «Τὴν ὁποῖαν ζωὴν θὰ σᾶς δώσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», προσέθεσεν· «Διότι ὁ Πατήρ, ὁ Θεὸς ἐσφράγισεν αὐτόν», δηλαδὴ ἔστειλεν αὐτόν νὰ σᾶς φέρῃ αὐτὴν τὴν τροφήν.

Ἔχει ὅμως καὶ ἄλλην σημασίαν ἡ λέξις. Διότι καὶ ἄλλοῦ ὁ Χριστὸς λέγει· «Ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει τοὺς λόγους μου, αὐτόν ἐβεβαίωσεν ὁ Πατήρ, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινός»¹¹, δηλαδὴ ἐβεβαίωσεν ἀναμφισβητήτως. Αὐτὸ νομίζω, ὅτι ὑπαινίσσεται αὐτὴ ἡ λέξις. Διότι αὐτὸ τὸ «Ἐσφράγισεν ὁ Πατήρ» σημαίνει ἀπέδειξεν, ἀπεκάλυψε διὰ τῆς μαρτυρίας του. Διότι ἔδειξε μὲν καὶ αὐτὸς τὸν ἑαυτόν του, ἐπειδὴ ὅμως ὡμίλει πρὸς Ἰουδαίους, προσεκόμισε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρὸς.

2. Ἄς μάθωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀξίζει νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἐκεῖνα μὲν, ἐννοῶ τὰ ἐπίγεια, ὅπωςδήποτε δὲν προκαλοῦν καμμίαν βλάβην. Διότι, ἐὰν γίνωμεν πλούσιοι, μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν θ' ἀπολαύσωμεν τὴν τρυφήν. Καὶ ἐὰν περιπέσωμεν εἰς τὴν φτώχεια, δὲν θὰ πάθωμε τίποτε τὸ φοβερόν. Διότι οὔτε ἡ λαμπρότης τῆς παρούσης ζωῆς, οὔτε ἡ λύπη ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ στενοχώριαν καὶ εὐχαρίστησιν, ἀλλὰ καὶ τὰ δύο εἶναι ἀξιοκαταφρόνητα καὶ χάνονται μὲ μεγάλην ταχύτητα. Δι' αὐτὸ δικαίως αὐτὰ ὀνομάζονται ὁδός, ἐπειδὴ περνοῦν καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν τους δὲν μένουν πολὺν καιρόν. Τὰ μέλλοντα ὅμως μένουν καὶ τὰ δύο ἀθάνατα καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν κόλασιν καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διὰ τὰ πρῶτα λοιπόν δεικνύομεν μεγάλην φροντίδα, ὥστε ἄλλα μὲν ν' ἀποφύγωμεν, ἄλλα δὲ νὰ προτιμῆσωμεν.

Διότι, ποία εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἐπίγειον τρυφήν; Σήμερα ὑπάρχει καὶ αὔριο δὲν ὑπάρχει. Σήμερα εἶναι ἄν-

κόνις σκεδαννυμένη· σήμερον πῦρ καιόμενον καὶ αὔριον τέ-
 φρα κατασβεγνυμένη. Ἄλλ' οὐ τὰ πνευματικὰ τοιοῦτα, ἀλλ'
 αἰεὶ μένει λάμποντα καὶ ἀνθοῦντα καὶ φαιδρότερα γινόμενα
 καθημέραν. Ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος οὐδέποτε ἀπόλλυται, οὐδέ-
 5 ποτε ἐπάγει φροντίδα καὶ φθόνον καὶ κατηγορίαν, οὐ σῶμα
 ἐξόλλυοιν, οὐ ψυχὴν διαφθείρει, οὐ φθόνον ἔχει, οὐ βα-
 σκανίαν ἐπισωρεύει, ἅπερ ἅπαντα ταῦτα τῷ πλούτῳ πρόσσε-
 σιν. Ἡ δόξα ἐκείνη οὐκ εἰς ἀπόνοιαν αἶρει, οὐ φλεγμαίνειν
 παρασκευάζει, οὐδέποτε παύεται, οὐδὲ ἀμαυροτέρα γίνεται.
 10 Ἡ ἄνεσις καὶ ἡ τρυφή ἐπὶ τοῖς οὐρανοῖς πάλιν μένει καὶ
 αὕτη διηνεκής, αἰεὶ ἀκίνητος οὐσα καὶ ἀθάνατος· οὐκ ἔστι
 γὰρ πέρας αὐτῆς καὶ τέλος εὐρεῖν.

Ταύτην, παρακαλῶ, ποθήσωμεν τὴν ζωὴν. Ἄν γὰρ
 ποθήσωμεν αὐτήν, οὐδένα τῶν παρόντων ποιησόμεθα λόγον,
 15 ἀλλὰ καταφρονήσωμεν τούτων ἀπάντων καὶ καταγελασόμεθα,
 κἂν εἰς βασιλικὰς αὐλὰς τις ἡμᾶς εἰσελθεῖν κελεύῃ, οὐχ
 αἰρησόμεθα ἐκείνην ἔχοντες τὴν ἐλπίδα· καίτοι τούτου οὐ-
 δὲν μακαριώτερον εἶναι δοκεῖ, ἀλλὰ τοῖς κατεχομένοις τῷ
 τῶν οὐρανῶν ἔρωτι καὶ τοῦτο μικρὸν καὶ εὐτελὲς καὶ οὐ-
 20 δεινὸς ἄξιον λόγου. Πᾶν γὰρ δὲ τέλος ἔχει, οὐ σφόδρα περι-
 σπούδασιον· πᾶν δὲ παύεται, καὶ σήμερόν ἐστι, καὶ αὔριον
 οὐκ ἔστι, κἂν σφόδρα ἢ μέγα, σφόδρα μικρὸν καὶ εὐκατα-
 φρόνητον εἶναι δοκεῖ. Μὴ τοίνυν τῶν φευγόντων ἀντεχώ-
 μεθα, μηδὲ τῶν παραρρεόντων· καὶ ἀπερχομένων, ἀλλὰ τῶν
 25 μενόντων καὶ ἀκινήτων, ἵνα καὶ αὐτῶν δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι, νῦν καὶ αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

θος λαμπρὸν καὶ αὐριον σκόνη πού σκορπίζεται. Σήμερα εἶναι πῦρ πού καίεται καὶ αὐριο στάχτη πού σβήνει. Ἄλλὰ τὰ πνευματικὰ δὲν εἶναι αὐτοῦ τοῦ εἴδους, ἀλλὰ πάντοτε λάμπουν καὶ ἀνθίζουν καὶ κάθε ἡμέραν γίνονται λαμπρότερα. Ἐκεῖνος ὁ πλοῦτος ποτὲ δὲν χάνεται, ποτὲ δὲν μεταβάλλεται, ποτὲ δὲν τελειώνει, ποτὲ δὲν συνεπάγεται φροντίδα, μῖσος καὶ κατηγορίαν, δὲν καταστρέφει τὸ σῶμα, δὲν διαφθείρει τὴν ψυχὴν, δὲν μισεῖ, δὲν ἐπισωρεύει φθόνον, πράγματα τὰ ὅποια ἀκολουθοῦν τὸν πλοῦτον. Ἡ δόξα ἐκείνη δὲν ὀδηγεῖ εἰς ἀλαζονείαν, δὲν γεννᾷ τὴν ὑπερηφάνειαν, δὲν σταματᾷ ποτέ, οὔτε ἀμαυρώνεται. Ἡ ἀνεσις καὶ ἡ τρυφή εἰς τὸν οὐρανὸν πάλιν μένει ἐπειδὴ εἶναι αἰωνία, πάντοτε ἀμετάβλητος καὶ ἀθάνατος. Καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὕρη τὸ τέλος της.

Αὐτὴν τὴν ζωὴν, παρακαλῶ, ἅς ἐπιθυμήσωμεν. Διότι, ἂν ἐπιθυμήσωμεν αὐτήν, δὲν θὰ κάμωμεν καθόλου λόγον διὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ θὰ τὰ περιφρονήσωμεν ὅλα αὐτὰ καὶ θὰ τὰ θεωρήσωμεν γελοῖα καὶ ἔστω καὶ ἂν μᾶς διατάξῃ κάποιος νὰ εἰσέλθωμεν εἰς βασιλικὰς αὐλάς, δὲν θὰ τὴν προτιμήσωμεν, ἐὰν ἔχωμεν ἐκείνην τὴν ἐλπίδα. Καὶ ὅμως φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερον εὐτύχημα ἀπὸ αὐτό, ἀλλὰ δι' ὅσους κατέχονται ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ οὐρανοῦ, καὶ αὐτὸ εἶναι εὐτελὲς καὶ ἀναξιόλογον. Διότι, ὅ,τι ἔχει τέλος δὲν ἔχει μεγάλην ἀξίαν. Κάθε τί πού τελειώνει καὶ πού σήμερα ὑπάρχει καὶ αὐριον δὲν ὑπάρχει, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι πολὺ μεγάλο, φαίνεται ὅτι εἶναι πολὺ μικρὸ καὶ ἄξιον περιφρονήσεως. Ἄς μὴ ἀκολουθῶμεν λοιπὸν αὐτὰ πού φεύγουν, οὔτε αὐτὰ πού ρέουν καὶ χάνονται, ἀλλ' ἐκεῖνα πού μένουν καὶ δὲν μεταβάλλονται διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἀγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

Ἰω. 6, 28 - 40

«Εἶπον οὖν πρὸς αὐτόν· Ἔτι ποιῶμεν ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ;». Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Τοῦτό ἐστι
5 τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος. Εἶπον οὖν αὐτῷ· Ἔτι οὖν ποιεῖς σημεῖον, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμέν σοι; Ἔτι ἐργάζῃ;».

1. Οὐδὲν γαστριμαργίας χεῖρον, οὐδὲν αἰσχροτέρον. Τοῦτο παχεῖαν ποιεῖ διάνοιαν, τοῦτο σαρκικὴν ποιεῖ ψυχὴν,
10 τοῦτο πηροῖ, καὶ διαβλέπειν οὐκ ἀφήσιν. Ὅρα γοῦν καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων τοῦτο γινόμενον. Ἐπειδὴ γὰρ πρὸς γαστριμαργίαν κεχήρασι, καὶ ὅλοι τῶν βιωτικῶν ἦσαν, καὶ οὐδὲν ἐνενόουν πνευματικόν, μυρίοις αὐτοῦς λόγοις ἐνάγει ὁ Χριστὸς καὶ κέντρον ἔχουσι καὶ φειδώ· καὶ οὐδὲ οὕτως
15 ἀνίστανται, ἀλλ' ἔτι κάτω μένουσι κείμενοι. Σκόπει γάρ. Εἶπεν αὐτοῖς, «Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄριων καὶ ἐχορτάσθητε». Ἐπληξε διὰ τοῦ ἐλέγχου· ἔδειξεν ὁποίαν δεῖ ζητεῖν τροφήν, εἰπὼν· «Ἐργάζεσθε μὴ τὴν βρωσὴν τὴν ἀπολλυμένην»· ἔθηκεν αὐτοῖς
20 τὸ ἔπαυλον, εἰπὼν· «Ἀλλὰ τὴν μένουσαν εἰς ζωὴν αἰώνιον»· ἔπειτα τὸ προῖσιτάμενον αὐτοῖς ἐθεράπευσεν, εἰπὼν ἀπὸ τοῦ Παιρὸς ἀπεσιάλλθαι.

Ἔτι οὖν ἐκεῖνοι; Ὡσπερ οὐδὲν ἀκηκοότες, «Ἔτι οὖν ποιῶμεν», φασίν, «ἵνα ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ;». Ταῦ-
25 τα δὲ ἔλεγον, οὐχ ὥστε μαθεῖν καὶ πράξαι (καὶ δείκνυσι τὰ ἐξῆς), ἀλλὰ πάλιν αὐτὸν ἐπὶ τὴν τῆς τροφῆς χορηγίαν

ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ΄.

Ἰω. 6, 28 - 40

«Εἶπαν λοιπὸν εἰς αὐτόν· Τί πρέπει νὰ κάμνωμεν διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα ποὺ θέλει ὁ Θεός; Ἀπήντησεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς. Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον ποὺ θέλει ὁ Θεός, νὰ πιστεύετε εἰς αὐτόν ποὺ ἔσπειλεν ἐκεῖνος. Τότε τοῦ εἶπαν· Τί σημεῖον λοιπὸν κάμνεις, διὰ νὰ τὸ ἰδοῦμεν καὶ νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἐσέ; Ποῖον εἶναι τὸ ἔργον ποὺ κάμνεις;»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον, οὔτε αἰσχρότερον ἀπὸ τὴν λαιμαργίαν. Αὐτὴ κάμνει βαρὺ τὸ πνεῦμα, αὐτὴ κάμνει σαρκικὴν τὴν ψυχὴν, αὐτὴ τυφλώνει καὶ δὲν ἀφήνει νὰ βλέπωμεν καθαρὰ. Βλέπε κατὰ ποῖον τρόπον συνέβη τοῦτο εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἐπεθύμουν πολὺ τὴν λαιμαργίαν καὶ ὅλοι ἠσυχολοῦντο μὲ τὰ ἐπίγεια πράγματα καὶ δὲν ἐσκέπτοντο κανὲν πνευματικόν, ὁ Χριστὸς προσπαθεῖ νὰ τοὺς προκαλέσῃ τὸ ἐνδιαφέρον μὲ ἄπειρα λόγια, ποὺ ἔχουν παρακίνησιν καὶ φειδώ. Καὶ ὄχι μόνον δὲν διεγείρονται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ μένουν ἀκόμη κάτω. Πρόσεχε λοιπόν, σὲ παρακαλῶ. Εἶπεν εἰς αὐτούς· «Μὲ ζητεῖτε, ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Τοὺς ἐπέπληξε μὲ τὸν ἔλεγχον. Τοὺς ἔδειξε, ποίαν τροφήν πρέπει νὰ ζητοῦν, ὅταν εἶπε· «Νὰ ἐργάζεσθε ὄχι διὰ τὴν τροφήν τὴν φθαρτὴν». Τοὺς παρουσίασε τὸ ἔπαθλον, ὅταν ἐτόνισεν· «Ἄλλ' ἐκείνην ποὺ μένει εἰς ζωὴν αἰώνιον». Τέλος διώρθωσεν ἐκεῖνο ποὺ τοὺς ἐνοχλοῦσε, μὲ τὴν διαβεβαίωσιν, ὅτι ἔχει σταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα.

Τί ἔκαμαν οἱ Ἰουδαῖοι; Σὰν νὰ μὴ εἶχαν ἀκούσει τίποτε, τὸν ἠρώτησαν· «Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάμνωμεν διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ ἔργα ποὺ θέλει ὁ Θεός;». Αὐτὰ τὰ ἔλεγεν ὄχι διὰ νὰ μάθουν καὶ νὰ τὰ πράξουν (ὅπως ἀποδεικνύουν τὰ ἐπόμενα), ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν παρακινήσουν νὰ τοὺς χορηγήσῃ πάλιν τροφήν καὶ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ τὸν προκαλέ-

ἄγοντες, καὶ εἰς τὸ κορέσαι αὐτοὺς προκαλέσαι ἐθέλοντες. Τί οὖν ὁ Χριστός; «Τοῦτό ἐστι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ, ἵνα πιστεύσητε εἰς ὃν ἀπέστειλεν ἐκεῖνος». Οἱ δὲ εἶπον· «Τί σημεῖον ποιεῖς, ἵνα ἴδωμεν καὶ πιστεύσωμεν; Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Οὐδὲν τούτων ἀναισθητότερον, οὐδὲν ἀλογώτερον. Τοῦ σημείου ὄντιος ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἔτι, ὡς οὐδενὸς γεγονότιος, οὕτως ἔλεγον, «Τί σημεῖον ποιεῖς;», καὶ εἰπόντες, οὐδὲ αὐτῆς τῆς αἰρέσεως τοῦ σημείου κύριον ἀφιαῖσιν εἶναι, ἀλλ' εἰς ἀνάγκην αὐτὸν οἴονται μεθιστᾶν τοῦ μηδὲν ἕτερον ποιῆσαι, ἀλλ' ἢ τοιοῦτον, οἷον ἐγένετο ἐπὶ τῶν προγόνων. Διὸ δὴ καὶ λέγουσιν· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ»· διὰ τούτου νομίζοντες αὐτὸν ἐρεθίζειν, ὥστε τοιοῦτον ποιῆσαι σημεῖον, ὅπερ αὐτοὺς θρέψαι δύναται σαρκικῶς. Διατί γὰρ οὐδενὸς ἕτερου τῶν προτέρων σημείων ἐμνημόνευσαν, καίτοι γε πολλῶν γενομένων τότε, καὶ κατ' Αἴγυπτον καὶ κατὰ τὴν θάλατταν καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἀλλὰ τοῦ μάννα; ἄρ' οὐ διότι σφόδρα αὐτοῦ ἐπεθύμουν διὰ τὴν τῆς γαστρὸς τυραννίδα;

Πῶς δὲ οἱ προφήτην αὐτὸν λέγοντες καὶ βασιλέα ἐπιχειροῦντες ποιεῖν, ἐπειδὴ τὸ σημεῖον εἶδετε, νῦν ὡς οὐδενὸς γενομένου ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες γέγονατε, καὶ σημεῖον αἰτεῖτε, παρασίτων καὶ κυνῶν λιμωτιόντων ῥήματα ἀφιέντες; νῦν τὸ μάννα θαυμασιὸν ὑμῖν, διε ἡ ψυχὴ ὑμῶν κατὰξηρος; Καὶ δρα εἰρωνείαν. Οὐκ εἶπον, διε Μωϋσῆς τόδε ἐποίησε τὸ σημεῖον, οὐ τί ποιεῖς; νομίζοντες πλήτειν αὐτόν· ἀλλὰ τέως αὐτῷ μετὰ πολλῆς διαλέγονται τῆς τιμῆς, προσδοκίᾳ τῆς τροφῆς. Ἄλλως δὲ οὕτε τοῦτο λέγουσιν, διε ὁ Θεὸς τόδε ἐποίησε· Σὺ τί ποιεῖς; ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτὸν ἐξισοῦν τῷ Θεῷ· οὕτε Μωϋσέα παράγουσιν,

σουν νὰ τοὺς χορτάσῃ καὶ διὰ δευτέραν φοράν. Τί τοὺς εἶπεν ὁμοῦς ὁ Χριστός; «Τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον ποὺ θέλει ὁ Θεός, νὰ πιστεύετε εἰς αὐτὸν ποὺ ἔστειλεν ἐκεῖνος». Οἱ Ἰουδαῖοι ὁμοῦς ἀπήντησαν· «Τί σημεῖον κάμνεις, διὰ νὰ τὸ ἰδοῦμεν καὶ νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἐσέ; Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον».

Δὲν ὑπάρχει περισσότερο ἀδιάντροπον καὶ παράλογον πρᾶγμα ἀπὸ αὐτούς. Ἐνῶ εἶχαν ἀκόμη μπροστὰ εἰς τὰ μάτια τοὺς τὸ θαῦμα, τὸν ἠρώτων σὰν νὰ μὴ εἶχε συμβῆ τίποτε· «Τί σημεῖον μᾶς δίδεις;». Ἐπὶ πλέον ἀφοῦ τὸν ἠρώτησαν, δὲν τὸν ἄφηναν νὰ διαλέξῃ αὐτὸς τὸ θαῦμα, ἀλλὰ φαντάζονται, ὅτι θὰ τὸν ἀναγκάσουν ν' ἀλλάξῃ γνώμην, ὥστε νὰ μὴ κάμῃ ἄλλο, παρὰ σὰν ἐκεῖνο ποὺ εἶχε γίνῃ τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων των. Καὶ τονίζουν· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον», νομίζοντες, ὅτι μὲ αὐτὰ τὰ λόγια θὰ τὸν προκαλέσουν, ὥστε νὰ κάμῃ τέτοιο θαῦμα, ποὺ ἠμπορεῖ νὰ τοὺς θρέψῃ σαρκικῶς. Διατί δηλαδὴ δὲν ἐνεθυμήθησαν κανὲν ἄλλο προηγούμενον θαῦμα, παρὰ μόνον τὸ μάννα, ἐνῶ τόσα εἶχαν γίνῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν θάλασσαν καὶ εἰς τὴν ἔρημον τότε; ἼΑρα ὄχι διότι ἐπεθύμουν πάρα πολὺ τοῦτο τὸ θαῦμα ἕνεκα τῆς τυραννίας τῆς κοιλίας των;

Καὶ πῶς σεῖς ποὺ τὸν ἐλέγατε προφήτην καὶ ἐπιχειροῦσατε νὰ τὸν κάμετε βασιλέα, ἐπειδὴ εἶδατε τὸ θαῦμα, τώρα ἀποδεικνύεσθε ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες, ἐπειδὴ δὲν ἔγινεν ἄλλο τίποτε καὶ ζητεῖτε θαῦμα ἐκβάλλοντες κραυγὰς παρασίτων καὶ σκύλων ποὺ πεινοῦν; Τώρα σᾶς φαίνεται τὸ μάννα ἀξιοθαύμαστον, ὅταν ἡ ψυχὴ σας εἶναι τελείως ἀδειανή; Καὶ κοίταξε εἰρωνεῖαν. Δὲν εἶπαν εἰς τὸν Χριστόν· ὁ Μωϋσῆς ἔκαμε αὐτὸ τὸ θαῦμα, ἐσὺ τί κάμνεις; διότι ἐφαντάζοντο ὅτι θὰ τὸν παροξύνουν. Ἀλλὰ μέχρι τινὸς συνομιλοῦν μὲ αὐτὸν μὲ πολλὴν τιμὴν, περιμένοντες τροφήν. Καὶ μάλιστα οὔτε αὐτὸ λέγουν, ὅτι δηλαδὴ ὁ Θεὸς ἔκαμε τοῦτο, σὺ ὁμοῦς τί κάμνεις; διὰ νὰ μὴ φανοῦν, ὅτι τὸν κά-

ἵνα μὴ δόξωσιν αὐτὸν ταπεινοῦν· ἀλλὰ μέσον αὐτὸ τεθείκασιν, λέγοντες· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἔφαγον τὸ μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Καὶ ἐνῆν μὲν εἰπεῖν, ὅτι Μωϋσέως μείζονα ἐθαυματούργησα νῦν, οὐ ράβδου δεηθεὶς, οὐκ εὐχῆς χρείαν ἐσχικώς, ἀλλὰ πάντα ποιήσας ἀπ' ἑμαντιοῦ· εἰ δὲ καὶ τοῦ μάννα μέμνησθε, ἰδοὺ καὶ ἄριον ὑμῖν παρέσχον. Ἄλλ' οὐκ ἦν ὁ καιρὸς τούτων τῶν λόγων νῦν, ἀλλ' ἐν ἧν τὸ σπουδαζόμενον, ἐπὶ τὴν πνευματικὴν αὐτοὺς ἀγαγεῖν τροφήν. Καὶ ὅρα τὴν ἄπειρον σύνεσιν, πῶς ἀποκρίνεται· «Οὐ Μωϋσῆς ἔδωκεν ὑμῖν τὸν ἄριον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄριον ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τὸν ἀληθινόν». Τί δήποτε οὖν οὐκ εἶπεν, Οὐχ ὁ Μωϋσῆς δέδωκεν, ἀλλ' ἐγώ, ἀλλ' ἀντὶ μὲν Μωϋσέως τὸν Θεόν, ἀντὶ δὲ τοῦ μάννα ἑαυτὸν τέθεικεν; Ὅτι πολλὴ ἦν τῶν ἀκούοντων ἡ ἀσθένεια καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἐξῆς. Καὶ γὰρ καὶ οὕτως εἰρηκώς, οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς κατέσχε, καίτοι γε ἀρχόμενος ἔλεγε, «Ζητεῖτέ με, οὐχ ὅτι εἴδετε σημεῖα, ἀλλ' ὅτι ἐφάγετε ἐκ τῶν ἄριων καὶ ἐχοριάσθητε». Καὶ ὅτι ταῦτα ζητοῦσι, καὶ διὰ τῶν ἐξῆς αὐτοὺς διωρθώσαιο, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀφίστανται.

Ἄλλ' οὐχ ὅτι ἐν τῇ Σαμαρείιδι ὑπισχνεῖτο δώσειν τὸ ὕδωρ, ἐμνημόνευσε τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὕτω πως εἶπεν· «Εἰ ἤδεις τίς ἐστὶν ὁ λέγων σοι, Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ἤτησας αὐτόν, καὶ ἔδωκεν ἅν σοι ὕδωρ ζῶν»· καὶ πάλιν, «Τὸ ὕδωρ ὃ ἐγὼ δώσω»· καὶ οὐ παραπέμπει πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐν ταῦθα δὲ τοῦ Πατρὸς μέμνηται, ἵνα μάθῃς πόση μὲν τῆς Σαμαρείιδος ἡ πίστις, πόση δὲ τῶν Ἰουδαίων ἡ ἀσθένεια.

μνουν ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Ἀλλὰ οὔτε τὸν Μωϋσῆν ἀναφέρουν, διὰ νὰ μὴ φανοῦν ὅτι τὸ κάμνουν κατώτερον. Ἀλλὰ παρουσίασαν τὸ γεγονὸς αὐτὸ μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Οἱ πατέρες μας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον».

Ἦμποροῦσε βεβαίως ὁ Χριστὸς νὰ τοὺς ἀπαντήσῃ· Ἐγὼ ἔκαμα μεγαλύτερα θαύματα ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, ἐπειδὴ οὔτε ράβδον ἐχρειάσθην, οὔτε εἶχον ἀνάγκην προσευχῆς, ἀλλὰ ὅλα τὰ ἔκαμα ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου. Ἐπειδὴ δὲ ἐνεθυμήθητε τὸ μάννα, ἰδοὺ σᾶς ἔδωσα καὶ ἄρτον. Τώρα ὅμως δὲν ἦτο ὁ καιρὸς νὰ τοὺς ὁμιλήσῃ ἔτσι, ἀλλὰ δι' ἓν μόνον ἐφρόντιζε, νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ δηλαδὴ εἰς τὴν πνευματικὴν τροφήν. Καὶ πρόσεξε μὲ πόσῃν ἄπειρον σύνεσιν τοὺς ἀπαντᾶ· «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν ἄρτον ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου σᾶς δίδει τὸν ἄρτον τὸν ἀληθινὸν ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Διατί λοιπὸν δὲν εἶπε· Δὲν σᾶς ἔδωσε τὸν ἄρτον ὁ Μωϋσῆς, ἀλλὰ ἐγώ, ἀλλ' ἀντὶ τοῦ Μωϋσέως ἐτοποθέτησε τὸν Θεὸν καὶ ἀντὶ τοῦ μάννα τὸν ἑαυτὸν του; Διότι ἦτο μεγάλη ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν του. Καὶ αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα. Δηλαδὴ καὶ ἂν ἀκόμη τοὺς ὠμίλει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, πάλιν δὲν θὰ τοὺς ἠμπόδιζε, μολονότι εἰς τὴν ἀρχὴν εἶχεν εἰπεῖ· «Μὲ ζητεῖτε ὄχι διότι εἶδατε θαύματα, ἀλλὰ διότι ἐφάγατε ἀπὸ τοὺς ἄρτους καὶ ἐχορτάσατε». Καὶ ἐπειδὴ ἐζήτουν αὐτά, προσεπάθησεν ἀκολούθως νὰ τοὺς διορθώσῃ, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ἤλλαξαν γνώμην.

Ὅταν ὅμως ὑπέσχετο εἰς τὴν Σαμαρείτιδα, ὅτι θὰ τῆς δώσῃ τὸ ὕδωρ, δὲν ὑπενθύμισε τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ὠμίλησεν εἰς αὐτὴν ὡς ἐξῆς· «Ἐὰν ἤξευρες, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ σοῦ λέγει, 'Δῶσε μου νὰ πιῶ', ἐσὺ θὰ τὸν παρακαλοῦσες καὶ θὰ σοῦ ἔδιδεν ὕδωρ ζωντανόν». Καὶ πάλιν εἶπε· «Τὸ ὕδωρ ποῦ θὰ σοῦ δώσω ἐγὼ» καὶ δὲν ἀνέφερε τὸν Πατέρα. Ἐδῶ ὅμως ἐνθυμεῖται τὸν Πατέρα, διὰ νὰ μάθῃς, πόση ἦτο ἡ πίστις τῆς Σαμαρείτιδος καὶ πόση ἡ ἀπιστία τῶν Ἰουδαίων. Ἐπομένως τὸ μάννα δὲν ἦλθεν ἀπὸ τὸν οὐρα-

Οὐκ ἄρα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦν τὸ μάννα· πῶς οὖν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγεται; Ὡσπερ «Πειρινὰ τοῦ οὐρανοῦ», φηοὶν ἡ Γραφή· καὶ πάλιν, «Καὶ ἐβρόντησεν ἐξ οὐρανοῦ ὁ Κύριος». Ἄριον δὲ ἀληθινὸν καλεῖ ἐκεῖνον, οὐκ ἐπειδὴ ψευδὲς ἦν τὸ θαῦμα τὸ ἐπὶ τοῦ μάννα, ἀλλ' ὅτι τύπος ἦν, οὐκ αὐτοαλήθεια.

Μνηστῆρες δὲ Μωϋσέως, οὐχ ἑαυτὸν ἀνιέθηκεν ἐκείνω· οὐπω γὰρ αὐτὸν προειμίμων Μωϋσέως, ἀλλ' ἔτι περὶ ἐκεῖνου μείζονα δόξαν εἶχον. Διὰ τοῦτο εἰπὼν, «Οὐ Μωϋσοῦς δέδωκεν», οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι Ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ' ἀντὶ αὐτοῦ τὸν Πατέρα φηοὶ δίδόναι. Οἱ δὲ ἀκούσαντες, λέγουσι πάλιν, «Δὸς ἡμῖν τὸν ἄριον τοῦτον φαγεῖν». Ἐἴτι γὰρ αἰσθητὸν τι πρᾶγμα ἐνόμιζον εἶναι, ἔτι γαστρὸς ἀπολαύειν προσεδόκων· διὸ καὶ ταχέως προσέδραμον.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀνάγων αὐτοὺς κατὰ μικρὸν, ἐπάγει. «Ὁ ἄριος τοῦ Θεοῦ ἐστὶν ὁ καταβαίνων ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ζωὴν δίδους τῷ κόσμῳ» οὐκ Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, φηοί. Διὸ καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς τροφήν, ἀλλὰ ζωὴν ἑτέραν τινὰ καὶ ἐνηλλαγμένην, ὥστε δηλῶσαι, ἐπειδὴ ἅπαντες ἦσαν νενεκρωμένοι. Οἱ δὲ ἔτι κάτω νέουσι καὶ λέγουσι· «Δὸς ὑμῖν τὸν ἄριον τοῦτον». Ἐλέγχων δὲ αὐτούς, ὅτι ἕως μὲν αἰσθητὴν ὑπόπιενον εἶναι τὴν τράπεζαν, ἐπέιρεχον. ὅτιον δὲ ἔμαθον, ὅτι πνευματικὴ τίς ἐστὶν, οὐκ ἔτι, λέγει πάλιν· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄριος τῆς ζωῆς· ὁ ἐρχόμενος πρὸς με, οὐ μὴ πεινάσει· καὶ ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, οὐ μὴ διψήσει πώποτε. Ἀλλ' εἶπον ὑμῖν, ὅτι καὶ ἐώρακατέ με, καὶ οὐ πιστεύετε μοι».

2. Οὕτω καὶ Ἰωάννης φθέγγεται ἄνωθεν προλαβὼν· «Ὁ οἶδε λαλεῖ καὶ ὁ ἑώρακε μαρτυρεῖ καὶ τὴν μαρτυρίαν

2. Ψαλμ. 8, 9.

3. Ψαλμ. 17, 14.

νόν. Διατί ὅμως λέγεται, ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Διότι ἡ ἁγία Γραφή λέγει· «Πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ»². Καὶ λέγει πάλιν· «Καὶ ἐβρόντησεν ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ὁ Κύριος»³. Καὶ ὀνομάζει τὸ μάννα ἄρτον πραγματικόν, ὅχι ἐπειδὴ τὸ θαῦμα τοῦ μάννα δὲν ἦτο πραγματικόν, ἀλλὰ διότι ἦτο τύπος καὶ ὅχι ἡ ἰδία ἡ ἀλήθεια.

Ἐνθυμηθεὶς ὅμως τὸν Μωϋσῆν, δὲν συνέκρινεν ἐκεῖνον μὲ τὸν ἑαυτὸν του, διότι δὲν τὸν προετίμων ἀκόμη ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν, ἀλλ' εἶχον περὶ ἐκείνου μεγαλυτέραν γνώμην. Δι' αὐτό, ἀφοῦ εἶπε, «Δὲν σὰς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς», δὲν προσέθεσεν, Ἐγὼ σὰς δίδω, ἀλλ' εἶπεν ὅτι δίδει ὁ Πατὴρ ἀντὶ νὰ εἰπῇ διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Ὅταν λοιπὸν τὸν ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι, τοῦ λέγουν πάλιν· «Δῶσε μας νὰ φάγωμεν ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄρτον». Διότι ἐφαντάζοντο, ὅτι πρόκειται διὰ κάτι ὑλικὸν καὶ ἐπερίμεναν νὰ γεμίσουν τὴν κοιλίαν των. Δι' αὐτὸ καὶ ἔδειξαν τόσον μεγάλην προθυμίαν.

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἀφοῦ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς κάμνει νὰ ὑψωθοῦν πνευματικῶς, προσθέτει· «Ὁ ἄρτος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ κατεβαίνει ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ δίδει ζωὴν εἰς τὸν κόσμον», ὅχι μόνον εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην. Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν ἀπλῶς τροφήν, ἀλλὰ κάποιαν ἄλλην καὶ διαφορετικὴν ζωὴν καὶ εἶπε τοῦτο, ἐπειδὴ ὅλοι ἦσαν νεκροί. Ἄλλ' οἱ Ἰουδαῖοι σκύβουν κάτω τὸ κεφάλι καὶ λέγουν· «Δῶσε μας αὐτὸν τὸν ἄρτον». Ἐλέγχει λοιπὸν αὐτούς, διότι, ἐφ' ὅσον ὑπώπτευον ὅτι πρόκειται διὰ ὑλικὴν τράπεζαν, ἔτρεχαν. Ὅταν ὅμως ἔμαθαν ὅτι πρόκειται διὰ πνευματικὴν τράπεζαν, δὲν ἐνδιαφέροντο πλέον. Δι' αὐτὸ τοὺς λέγει πάλιν· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ἐκεῖνος ποὺ ἔρχεται εἰς ἐμέ, δὲν θὰ πεινάσῃ καὶ ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, δὲν θὰ διψάσῃ ποτέ. Ἄλλ' ὅπως σὰς εἶπα, ἂν καὶ μὲ εἶδατε, ὅμως δὲν πιστεύετε».

2. Αὐτὸ ἀκριβῶς τονίζει ἰδιαιτέρως ὁ Ἰωάννης εἰς τὰ προηγούμενα· «Ὅμιλεῖ δι' ἐκεῖνο ποὺ γνωρίζει καὶ μαρτυ-

- αὐτοῦ οὐδεὶς λαμβάνει». Καὶ πάλιν ὁ Χριστός· «Ὁ οἶδα-
 μεν λαλοῦμεν καὶ δὲ ἐωράκαμεν μαρτυροῦμεν καὶ τὴν μαρ-
 τυρίαν ἡμῶν οὐ λαμβάνετε». Τοῦτο δὲ ποιεῖ, προλαμβάνων
 αὐτούς, καὶ δεικνὺς ὅτι οὐ ταράττει τὸ πρᾶγμα αὐτόν, οὐδὲ
 5 δόξης ἐφίεται, οὐδὲ ἀγνοεῖ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας αὐ-
 τῶν, οὔτε τὰ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα. «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρ-
 τος τῆς ζωῆς». Μέλλει λοιπὸν εἰς τὴν ἰῶν μνηστῆριον ἐμβα-
 λεῖν παράδοσιν. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ δια-
 λέγεται λέγων. «Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Οὐδὲ γὰρ
 10 περὶ τοῦ σώματος τοῦτο εἴρηται (περὶ γὰρ ἐκείνου πρὸς
 τῷ τέλει λέγει «Καὶ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἢ σὰρξ μου
 ἐσιν»)· ἀλλὰ τέως περὶ τῆς θεότητος. Καὶ γὰρ ἐκείνη διὰ
 τὸν Θεὸν Λόγον ἄρτος ἐστίν· ὡπερ οὖν καὶ οὗτος ὁ ἄρτος
 διὰ τὸ ἐπιφοιτῶν αὐτῷ Πνεῦμα ἄρτος οὐράνιος γίνεται.
 15 Ἐνιαῦθα δὲ οὐ κέχρηται μάρτυροι, καθάπερ ἐπὶ τῆς
 προτέρας δημηγορίας· εἶχε γὰρ αὐτὸ μαρτυροῦν τὸ ἔργον
 τῶν ἄρτων, καὶ τέως ὑποκρινομένους αὐτῷ πείθεσθαι. Ἐ-
 κεῖ δὲ ἀνιέλεγον καὶ ἐνεκάλουν· διὰ τοῦτο ἐνιαῦθα καὶ
 ἀποφαίνεται. Οἱ δὲ ἐπειδὴ προσεδώκων ἐσιτίασεως ἀπο-
 20 λαύσεσθαι σαρκικῆς, μένουσι, καὶ οὐ ταράττονται, ἕως ὅτε
 μετὰ ταῦτα ἀπέγνωσαν τῆς ἐλπίδος. Πλὴν οὐδὲ οὕτως ἐσί-
 γησεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐντιρεπτικὰ λέγει. Οἱ δέ,
 ἡνίκα ἡσθιον, προφήτην αὐτὸν λέγοντες, ἐνιαῦθα σκανδαλί-
 ζονται καὶ τοῦ τέκτονος καλοῦσι νίνό· ἀλλ' οὐχ ὅτι τοὺς ἄρ-
 25 τοὺς ἡσθιον, ἀλλ', «Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης», ἔλεγον, καὶ ἡ-
 θελον αὐτὸν ποιῆσαι βασιλέα. Ἐδόκουν μὲν οὖν ἀγανακτεῖν,
 ἐπὶ τῷ λέγειν αὐτὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι· τὸ δὲ
 ἀληθές, οὐ τοῦτο ἦν τὸ ποιοῦν τὴν ἀγανάκτησιν, ἀλλὰ τὸ μὴ
 προσδοκᾶν ἀπολαύσεσθαι τραπέζης σωματικῆς.
 30 Ἐπεὶ ὅντως ἡγανάκτουν, ἐχρῆν ἐρωτᾶν καὶ πυνθάνε-
 σθαι, πῶς ἄρτος ζωῆς ἐστὶ, πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβη-

ρεῖ δι' ἐκεῖνο πού ἔχει ἰδεῖ καὶ τὴν μαρτυρίαν του κανεῖς δὲν τὴν δέχεται». Κάννει δὲ τοῦτο διὰ νὰ τοὺς ὑπενθυμίση καὶ νὰ τοὺς ἀποδείξη, ὅτι δὲν τaráσσεται ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, οὔτε ὅτι ἐπιθυμεῖ δόξαν, οὔτε ὅτι ἀγνοεῖ τὰ μυστικὰ τοῦ πνεύματός των, οὔτε τὰ παρόντα, οὔτε τὰ μέλλοντα. «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Πρόκειται λοιπὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν μυστηρίων. Καὶ πρῶτον κάννει λόγον περὶ τῆς θεότητός του τονίζων· «Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς». Καὶ τοῦτο δὲν ἔχει λεχθῆ περὶ τοῦ σώματος (διότι περὶ αὐτοῦ ὁμιλεῖ εἰς τὸ τέλος· «Καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ δώσω, εἶναι ἡ σὰρξ μου»), ἀλλὰ μόνον περὶ τῆς θεότητος. Διότι καὶ ἐκείνη ἄρτος εἶναι ἕνεκα τοῦ Θεοῦ Λόγου, ὅπως καὶ αὐτὸς ὁ ἄρτος γίνεται οὐράνιος ἕνεκα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἐδῶ ὅμως δὲν χρησιμοποιεῖ μάρτυρας, ὅπως εἰς τὴν προηγουμένην ὁμιλίαν του. Διότι εἶχε τὴν μαρτυρίαν τοῦ θαύματος τῶν ἄρτων, ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἰουδαίους οἱ ὁποῖοι μέχρι τινὸς ὑπεκρίνοντο, ὅτι τὸν ἐπίστευαν. Ἐκεῖ τοῦ ἀντέλεγαν καὶ τὸν κατηγοροῦν, διὰ τοῦτο ἐδῶ ἀποκαλύπτεται. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως, ἐπειδὴ ἤλπιζαν ὅτι θ' ἀπολαύσουν σαρκικὴν τροφήν μένουν καὶ δὲν τaráσσονται, ἕως ὅτου ἔχασαν τὴν ἐλπίδα. Ἄλλὰ οὔτε καὶ τότε ἐσιώπησεν ὁ Χριστός, ἀλλὰ τοὺς ἐπιπλήττει πολὺ. Οἱ Ἰουδαῖοι ὁμῶς, ὅταν ἔτρωγαν, τὸν ὠνόμαζαν προφήτην, τώρα ὅμως σκανδαλίζονται καὶ τὸν ὀνομάζουν υἱὸν τοῦ τέκτονος. Ὅταν ὅμως ἔτρωγαν τοὺς ἄρτους, ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Προφήτης», καὶ ἤθελαν νὰ τὸν κάμουν βασιλέα. Ἐφαίνεται λοιπὸν ὅτι ἠγανάκτουν, διότι ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ὅτι ἔχει κατέλθει ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Ἄλλ' ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὴ ἡ αἰτία πού προεκάλει τὴν ἀγανάκτησίν τους, ἀλλ' ἡ διάψευσις τῆς ἐλπίδος ν' ἀπολαύσουν σωματικὴν τροφήν.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ἀγανάκτησίς των ἦτο πραγματικὴ, ἔπρεπε νὰ τὸν ἐρωτήσουν καὶ νὰ πληροφορηθοῦν ἀπὸ αὐτόν, μὲ ποῖον τρόπον ἔχει κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν. Τῶρα ὅμως

κε· νῦν δὲ τοῦτο μὲν οὐ πῶιοι, γογγύζουσι δέ. Καὶ δι
 οὐ τοῦτο αὐτοὺς ἐσκανδάλιζε, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰπόντιος γὰρ
 δι «Ὁ Πατήρ μου δίδωσιν ὑμῖν τὸν ἄριον», οὐκ εἶπον,
 Παρακάλεσον ἵνα δῶ· ἀλλὰ τί; «Δὸς ὑμῖν τὸν ἄριον». Καίτοι
 5 οὐκ εἶπεν, δι Ἐγὼ δίδωμι, ἀλλ', δι «Ὁ Πατήρ μου δί-
 δωσιν». Οἱ δὲ ἐπιθυμία τῆς τροφῆς καὶ αὐτὸν ἀξιόπιστον
 εἶναι ἐνόμισαν πρὸς τὴν χορηγίαν. Οἱ τοίνυν ἀξιόπιστον
 εἶναι νομίσαντες πρὸς τὸ δοῦναι, πῶς ἔμελλον μετὰ ταῦτα
 σκανδαλίζεσθαι καὶ ταῦτα ἀκούσαντες δι «Ὁ Πατήρ δί-
 10 δωσιν»; Τί οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; Ἐπειδὴ ἤκουσαν δι φαγεῖν
 οὐκ ἔνι, πάλιν ἠπίστησαν, καὶ προβάλλονται δῆθεν τῆς ἀ-
 πιστίας προκάλυμμα τὸ ὑψηλὸν εἶναι τὸν λόγον. Διὰ τοῦτο
 φησι, «Καὶ ἐωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύετε»· τούτῳ μὲν τὰ
 σημεῖα αἰνιτιόμενος, τούτῳ δὲ τὴν ἀπὸ τῶν Γραφῶν μαρ-
 15 τυρίαν. «Ἐκεῖνοι γὰρ εἶπον», φησὶν, «αἱ μαρτυροῦσαι περὶ
 ἐμοῦ»· καί, «Ὅτι ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς μου
 καὶ οὐ λαμβάνειτέ με»· καί, «Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν
 παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες;».

«Πᾶν δὲ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἤξει, καὶ τὸν
 20 ἐρχόμενον πρὸς με, οὐ μὴ ἐκβάλω ἔξω». Ὅρα πῶς πάντα
 ποιεῖ διὰ τοὺς σωζομένους. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν,
 ἵνα μὴ δόξη περιεργάζεσθαι, καὶ εἰκῆ ταῦτα λέγειν. Τί δὲ
 ἐστὶν δὲ φησι; «Πᾶν δὲ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἤξει
 καὶ ἀνασιήσω αὐτὸν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ». Τίνος δὲ ἕνεκεν
 25 καὶ τῆς κοινῆς ἀνασιάσεως, ἧς καὶ ἀσεβεῖς μετέχουσιν,
 ὡς ἐξαιρέτου δώρου μέμνηται τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν;
 Ὅτι οὐχ ἀπλῶς ἀνασιάσεως μέμνηται, ἀλλὰ τῆς τοιαύτης
 ἀνασιάσεως. Πρῶτον γὰρ εἰπὼν, «Οὐ μὴ ἐκβάλω αὐτόν»,
 καί, «Οὐ μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ», τότε εἶπε τὴν ἀνάστασιν.

ὄχι μόνον δὲν κάμνουν αὐτό, ἀλλ' ἐπὶ πλέον δυσανασχετοῦν. Καὶ ὅτι δὲν εἶναι αὐτὸ πού τοὺς ἐσκανδάλιζε; ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς: Ὅταν δηλαδὴ εἶπεν ὁ Χριστός: «Ὁ Πατήρ μου εἶναι ἐκεῖνος πού σᾶς δίδει τὸν ἄρτον», δὲν τοῦ ἀπήντησαν. Παρακάλεσέ τον νὰ μᾶς δώσῃ. Ἄλλὰ τί εἶπαν; «Δῶσε μας τὸν ἄρτον». Καὶ ὅμως δὲν τοὺς εἶχεν εἰπεῖ, «Ἐγὼ δίδω», ἀλλὰ «Ὁ Πατήρ μου εἶναι ἐκεῖνος πού δίδει»; Αὐτοὶ ὅμως παρακινούμενοι ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς τροφῆς τὸν ἐθεώρησαν καὶ αὐτὸν ἀξιόπιστον διὰ νὰ τοὺς χορηγήσῃ τροφήν. Αὐτοὶ λοιπὸν πού ἐνόμισαν αὐτὸν ἀξιόπιστον ἐπειδὴ ἤλπιζαν ὅτι θὰ τοὺς δώσῃ τροφήν, πῶς ἐπρόκειτο ἐν συνεχείᾳ νὰ σκανδαλισθοῦν ἀκούοντες τὸ «Ὁ Πατήρ μου δίδει»; Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία; Ἐπειδὴ ἤκουσαν, ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον φαγητόν, πάλιν ἐπιστρέφουν εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ προφασίζονται ὅτι δῆθεν ὁ λόγος του εἶχεν ὑψηλὰ νοήματα. Διὰ τοῦτο τοὺς λέγει: «Καὶ μὲ εἶδατε καὶ δὲν πιστεύετε». Μὲ αὐτὸ ἀφ' ἐνὸς μὲν ὑπαινίσσεται τὰ θαύματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἁγίων Γραφῶν. «Διότι ἐκεῖναι εἶναι πού δίδουν μαρτυρίαν δι' ἐμέ», καὶ «Ἐγὼ ἔχω ἔλθει ἐξ ὀνόματος τοῦ Πατρὸς μου καὶ δὲν μὲ δέχεσθε», καὶ «Πῶς ἠμπορεῖτε νὰ ἔχετε πίστιν, ἀφοῦ δέχεσθε τιμὰς ὁ ἕνας ἀπὸ τὸν ἄλλον;».

«Κάθε τὶ πού μοῦ δίδει ὁ Πατήρ, θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, καὶ ἐκεῖνον πού ἔρχεται εἰς ἐμέ, δὲν θὰ τὸν ἐκδιώξω». Πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον κάμνει τὰ πάντα διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων. Δι' αὐτὸ προσέθεσε τοῦτο, διὰ νὰ μὴ προκαλέσῃ περιέργειαν καὶ ὅτι ὁμιλεῖ τυχαίως. Καὶ τί σημαίνει, αὐτὸ πού λέγει: «Κάθε τὶ πού μοῦ δίδει ὁ Πατήρ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ καὶ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»; Καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν ἐνθυμεῖται ὡς ἐξαίρετον δῶρον ἐκείνων πού πιστεύουν εἰς αὐτὸν τὴν ἀνάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ μετέχουν καὶ οἱ ἀσεβεῖς; Δὲν ἐνθυμεῖται ἀπλῶς τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ τὴν αἰωνίαν τοιαύτην. Διότι, ἀφοῦ ἐδήλωσε προηγουμένως, «Δὲν θὰ τὸν ἐκδιώξω» καὶ «Διὰ νὰ μὴ χάσω τί-

Ἐν γὰρ τῇ ἀνασιάσει οἱ μὲν ἐκβάλλονται, ὡς ἔστι μαθεῖν ἐκ τοῦ, «Ἄρατε αὐτόν, καὶ ἐκβάλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότιον τὸ ἐξώτερον»· οἱ δὲ ἀπόλλυνται, ὡς καὶ αὐτὸ δείκνυται ἐκ τοῦ, «Φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἐν γεννῆ ἀπολέσαι». Ὡστε τό, «Ζωὴν αἰώνιον δίδω-
 5 μιν», τοῦτο δηλοῖ· «Ἐκπορεύονται γὰρ οἱ μὲν τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάσιασιν κρίσεως, οἱ δὲ τὰ ἀγαθὰ, εἰς ἀνάσιασιν ζωῆς». Ταύτην τοίνυν τὴν ἀνάσιασιν ἐδήλωσεν ἐνταῦθα τὴν ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς.

10 Τί δὲ βούλεται δεῖξαι διὰ τοῦ λέγειν, «Πᾶν ὃ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ, πρὸς ἐμὲ ἤξει»; Καθάπεται τῆς ἀπιστίας αὐτῶν, καὶ δείκνυσιν ὅτι ὁ μὴ πιστεύων αὐτῷ, τὸ θέλημα παραβαίνει τοῦ Πατρὸς. Καὶ οὕτω μὲν αὐτὸ γυμνῶς οὐ φησὶν, ὑφειμένως δὲ καὶ πανταχοῦ τοῦτο ποιῶντα ὕφει-
 15 αὐτόν, θέλοντα δεῖξαι καὶ τῷ Πατρὶ προσκεκρουκίας τοῦς ἀπιστιῶντας, οὐκ αὐτῷ μόνω. Εἰ γὰρ θέλημα αὐτοῦ τοῦτό ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα σώσῃ πάντα τὸν κόσμον, οἱ μὴ πιστεύοντες, τὸ θέλημα αὐτοῦ παραβαίνουσιν. Ὅταν οὖν, φησὶν, ὁ Πατήρ ὁδηγῇ τινα, οὐδὲν ἐστι τὸ κωλύον αὐ-
 20 τὸν ἐλθεῖν πρὸς με. Τοῦτο καὶ προῖὼν λέγει, «Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ὁ Πατήρ ἐλκύσῃ αὐτόν». Ὁ δὲ Παῦλος εἶπεν, ὅτι αὐτὸς παραδίδωσιν αὐτοὺς τῷ Πατρὶ· «Ὅταν γὰρ παραδῶ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ». Ὡσπερ οὖν καὶ διδοὺς ὁ Πατήρ, οὐκ ἀποσιεῶν ἑαυτὸν
 25 πρότερον τοῦτο ποιεῖ, οὕτω καὶ παραδιδούς ὁ Υἱός, οὐκ ἐκβάλλων ἑαυτὸν τοῦτο ποιεῖ. Λέγεται δὲ παραδιδόναι, ὅτι δι' αὐτοῦ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν.

3 Τὸ δέ, «Δι' οὗ», τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Πατρὸς εἴρηται,

4. Ματθ. 22, 13.

5. Λουκᾶ 12, 5.

6. Ἰω. 5, 29.

7. Α' Κορ. 15, 24.

ποτε ἀπὸ αὐτό», τότε ἀνέφερε τὴν ἀνάστασιν. Διότι εἰς τὴν ἀνάστασιν ἄλλοι ἐκδιώκονται, ὅπως ἤμπορεῖ νὰ μάθη κανεὶς ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστής· «Σηκώσατέ τον καὶ ρίψατέ τον ἔξω εἰς τὸ σκότος»⁴, καὶ ἄλλοι χάνονται, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ ὅσα λέγει ἄλλος Εὐαγγελιστής, «Νὰ φοβηθῆτε δὲ μᾶλλον ἐκεῖνον ποὺ ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ καταστρέψῃ καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα εἰς τὴν γέενναν»⁵. Ὡστε «Δίδω ζωὴν αἰώνιον» σημαίνει· «Ἐκεῖνοι μὲν ποὺ ἔκαμαν τὸ καλὸν θ' ἀναστηθοῦν διὰ ζωὴν, ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἔκαμαν τὸ κακὸν θ' ἀναστηθοῦν διὰ καταδίκην»⁶. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἀνάστασιν, ἣ ὁποία εἶναι διὰ τοὺς καλοὺς, ἐννοεῖ εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν περίπτωσιν.

Καὶ ποία εἶναι ἡ σημασία τῶν λόγων του, «Κάθε τί ποὺ μοῦ δίδει ὁ Πατὴρ θὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ»; Κατηγορεῖ τοὺς Ἰουδαίους διὰ τὴν ἀπιστίαν των καὶ δεικνύει ὅτι, ὅποιος δὲν πιστεύει εἰς αὐτόν, παραβαίνει τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς. Καὶ δὲν τὸ λέγει τόσον ἀνοικτά, ἀλλὰ ἀφήνει νὰ ὑπονοηθῆ. Καὶ παντοῦ θὰ ἰδῆς ὅτι ὁ Χριστὸς ἔτσι ἐνεργεῖ, ὅταν θέλῃ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν, δὲν ἀποκρούουν μόνον αὐτόν ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα. Διότι, ἐὰν αὐτὸ εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς καὶ δι' αὐτὸ ἦλθε, διὰ νὰ σώσῃ δηλαδὴ τὸν κόσμον, τότε ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν, παραβαίνουν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς. Ὄταν λοιπὸν, λέγει, ὁ Πατὴρ ὀδηγῆ κάποιον, τίποτε δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ. Αὐτὸ τὸ λέγει πάρα κάτω· «Κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, ἐὰν δὲν τὸν ἐλκύσῃ ὁ Πατὴρ μου». Καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν ὅτι ὁ Χριστὸς τοὺς παραδίδει εἰς τὸν Πατέρα· «Ὄταν θὰ παραδώσῃ τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα»⁷. Καθὼς λοιπὸν ὁ Πατὴρ, ὅταν δίδῃ δὲν στερεῖ τὸν ἑαυτόν του ἀπὸ αὐτὸ ποὺ δίδει, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός, ὅταν παραδίδῃ, δὲν παίρνει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του δι' αὐτὸ ποὺ παραδίδει. Λέγεται δὲ παράδοσις, διότι μὲ αὐτὴν ἐννοοῦμεν τὴν προσέλευσιν.

3. Ἐκεῖνο λοιπὸν τό, «Διὰ τοῦ ὁποίου», ἔχει λεχθῆ καὶ

ὡσπερ διαν λέγη· «Δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ» τουτέστι, διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πατρὸς· καὶ πάλιν, «Μακάριος εἶ, Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι». Ὁ δὲ αἰνίτιται ἐνταῦθα, μονονουχὶ τοῦτό
 5 ἔστιν· Οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμα ἢ πίστις ἢ εἰς ἐμέ, ἀλλὰ τῆς ἄνωθεν δεῖται ροπῆς. Καὶ τοῦτο δι' ὅλου κατασκευάζει τοῦ λόγου, δεικνὺς διὰ ψυχῆς γενναίας τινὸς ὄντως καὶ τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐφελκομένης αὕτη δεῖται ἢ πίστις.

Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Εἰ πάν ὁ δίδωσιν ὁ Πατήρ, ἔρ-
 10 χεται πρὸς σέ, καὶ οὓς ἂν ἐλκύσῃ, καὶ οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς σέ, εἰ μὴ ἢ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν, πάσης αἰτίας εἰσὶν καὶ ἐγκλημάτων ἀπηλλαγμένοι οἷς οὐ δίδωσιν ὁ Πατήρ. Λόγοι ταῦτα ψιλοὶ καὶ πρόφασις· Δεόμεθα γὰρ καὶ τῆς οἰκοθεν προαιρέσεως· τὸ γὰρ διδάσκεσθαι, προαιρέ-
 15 σεώς ἔστι, καὶ τὸ πιστεύειν. Ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐμφαίνει διὰ τοῦ, «Ὁ δίδωσί μοι ὁ Πατήρ», ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ τυχὸν πρᾶγμά ἐστι τὸ πιστεῦσαι εἰς ἐμέ, οὐδὲ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, ἀλλὰ καὶ τῆς ἄνωθεν ἀποκαλύψεως δεῖ, καὶ ψυχῆς εὐγνωμόνως δεχομένης τὴν ἀποκάλυψιν.

20 Καὶ τό, «Ὁ ἐρχόμενος δὲ πρὸς με, σωθήσεται», τοῦτο δηλοῖ· Ἐπιμελείας ἀπολαύσεται πολλῆς. Ὑπὲρ γὰρ τούτων καὶ παρεγενόμην, φησί, καὶ σάρκα ἀνέλαβον, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ὑπῆλθον. Εἶτα ἐπήγαγε, «Κατέβην, οὐχ ἵνα τὸ ἐμὸν θέλημα ποιῶ, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με».
 25 Τί λέγεις; ἕτερον γὰρ τὸ σὸν καὶ ἕτερον τὸ ἐκείνου; Ἴνα οὖν μὴ τοῦτό τις ὑποπιεύσῃ, τῇ ἐπαγωγῇ θεραπεύει αὐτό, λέγων· «Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με, ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱόν, καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον». Τοῦτο οὖν οὐκ ἔστι σὸν θέλημα; Καὶ πῶς οὖν ἀλλα-

7α. Α' Κορ. 1, 9.

8. Ματθ. 16, 17.

διὰ τὸν Πατέρα, καθὼς ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέγῃ· «Διὰ τοῦ ὁποίου ἐκλήθητε νὰ ἔχετε κοινωνίαν μετὰ τὸν Υἱὸν τοῦ»^{7α}, δηλαδὴ διὰ τοῦ θελήματος τοῦ Πατρός. Καὶ πάλιν· «Μακάριος εἶσαι Σίμων, υἱὲ τοῦ Ἰωνᾶ, διότι σὰρκα καὶ αἷμα δὲν σοῦ ἀπεκάλυψεν»⁸. Αὐτὸ λοιπὸν ποῦ ὑπαινίσσεται ἐδῶ εἶναι σχεδὸν τὸ ἐξῆς· Δὲν εἶναι τυχαῖον πρᾶγμα ἢ πίστις εἰς ἐμέ, ἀλλ' ἔχει ἀνάγκην τῆς ἄνωθεν χάριτος. Καὶ μετ' ὅλον τὸν λόγον τοῦ δι' αὐτὸ φροντίζει, ν' ἀποδείξῃ δηλαδὴ ὅτι αὐτὴ ἢ πίστις χρειάζεται γενναίαν ψυχὴν, ἢ ὁποία νὰ προσελκύεται ἀπὸ τὸν Θεόν.

Ἄλλ' ἴσως ἐρωτήσῃ κάποιος· Ἐὰν κάθε τί ποῦ σοῦ δίδει ὁ Πατήρ, ἔρχεται πρὸς ἐσὲ καὶ ὅσους ἠμπορέσῃ νὰ ἐλκύσῃ καὶ κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐσέ, ἐὰν δὲν τοῦ ἔχη δοθῆ ἄνωθεν, πρέπει ν' ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ κάθε κατηγορίαν καὶ ἀπὸ κάθε ἁμαρτίαν ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν δίδει ὁ Πατήρ. Αὐτὰ εἶναι ψιλὰ λόγια καὶ προφάσεις. Διότι χρειαζόμεθα βεβαίως καὶ τὴν ἰδικήν μας θέλησιν. Διότι καὶ ἡ διδασκαλία καὶ ἡ πίστις εἶναι ἀπόδειξις θελήσεως. Ἐδῶ λοιπὸν δὲν σημαίνει τίποτε ἄλλο, «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μοῦ δίδει ὁ Πατήρ», παρὰ ὅτι· Δὲν εἶναι τυχαῖον πρᾶγμα ἢ πίστις εἰς ἐμέ, οὔτε ἔργον τῶν ἀνθρωπίνων συλλογισμῶν, ἀλλὰ χρειάζεται καὶ ἡ ἄνωθεν ἀποκάλυψις καὶ ἡ εὐσεβὴς ψυχὴ ποῦ δέχεται τὴν ἀποκάλυψιν.

Καὶ τό, «Ἐκεῖνος ποῦ ἔρχεται εἰς ἐμέ, θὰ σωθῆ», σημαίνει τὸ ἐξῆς· Αὐτὸς θ' ἀπολαύσῃ μεγάλην πρόνοιαν. Διότι χάριν αὐτῶν, λέγει, ἦλθον καὶ ἔλαβον σὰρκα καὶ τὴν μορφήν δούλου. Ἔπειτα προσέθεσε· «Κατέβην ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ὄχι διὰ νὰ κάμω τὸ ἰδικόν μου θέλημα, ἀλλὰ τὸ θέλημα ἐκείνου ποῦ με ἔστειλε». Τί λέγεις; Ἄλλο εἶναι τὸ ἰδικόν σου θέλημα καὶ ἄλλο τοῦ Πατρός; Διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθῆ κανεὶς τοῦτο, ἀπομακρύνει αὐτὴν τὴν ὑποψίαν λέγων· «Διότι τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα ἐκείνου ποῦ με ἔστειλε, ὁ καθένας ποῦ βλέπει τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν, νὰ ἔχη ζωὴν αἰώνιον». Αὐτὸ λοιπὸν δὲν εἶναι τὸ ἰδικόν σου θέ-

χοῦ λέγεις· «Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τί ἤθελον, εἰ ἤδη ἀνήφθη»; Εἰ δὲ καὶ οὐ τοῦτο θέλεις, εὐδηλον ὅτι ἐν θέλημα καὶ γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ φησιν· «Ὡπερ ὁ Πατήρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὗς
 5 θέλει ζωοποιεῖ».

Τί οὖν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς; ἄρ' οὐχ ἵνα μὴ ἀπόληται ἐξ αὐτῶν μηδὲ εἷς; Τοῦτο δὴ καὶ αὐτὸς θέλεις. Οὐ τοίνυν ἕτερον μὲν ἐκεῖνο, ἕτερον δὲ τοῦτο. Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φαίνεται τὸ πρὸς τὸν Πατέρα ἴσον ἔτι βεβαιότερον παρ-
 10 σιῶν τῷ λέγειν· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν». Ὁ οὖν λέγει, τοῦτό ἐστιν· Οὐκ ἄλλο τι πράξων ἦλθον, ἢ τοῦτο ὅπερ καὶ ὁ Πατήρ βούλεται· οὐκ ἰδιόν τι ἐμὸν παρὰ τὸ τοῦ Πατρὸς ἔχων θέλημα· πάντα γὰρ τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμὰ ἐσσι, καὶ τὰ ἐμὰ ἐκείνου. Εἰ τοί-
 15 νυν κοινὰ τὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ, εἰκότως φησὶν· «Οὐχ ἵνα τὸ ἐμὸν θέλημα ποιῶ».

Ἄλλ' οὕτω μὲν ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ πρὸς τῷ τέλει τοῦτο τηρεῖ. Τὰ γὰρ ὑψηλά, ὅπερ ἔφη, τέως ἐγκρύπτει, καὶ συσκιάζει, καὶ βούλεται δεῖξαι ὅτι εἰ εἶπεν, ὅτι Τὸ
 20 θέλημα τὸ ἐμὸν τοῦτό ἐστι, κατεφρόνησαν ἄν. Λέγει τοίνυν, ὅτι Καὶ ἐγὼ ἐκείνῳ συμπράττω τῷ θελήματι, βουλόμενος αὐτοὺς μᾶλλον πληῆσαι, ὡσανεὶ ἔλεγε· Τί νομίζετε; ὅτι ἐμὲ παροργίζετε ἀπιστιοῦντες; Τὸν Πατέρα μὲν οὖν τὸν ἐμὸν παροξύνετε· «Τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με,
 25 ἵνα πᾶν ὃ δέδωκέ μοι, μὴ ἀπολέσω ἐξ αὐτοῦ». Δείκνυσιν ἐνταῦθα οὐκ αὐτὸν δεόμενον τῆς αὐτῶν θεραπείας, οὐδὲ δι' οἰκείαν χρεῖαν παραγενόμενον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν, οὐ διὰ τὴν παρ' αὐτῶν τιμὴν.

Ὡπερ καὶ ἐν τῇ προτέρῃ δημηγορίᾳ φησὶν, ὅτι «Δόξαν παρὰ ἀνθρώπων οὐ λαμβάνω»· καὶ πάλιν, «Ταῦτα λέ-

9. Λουκᾶ, 12, 49.

10. Ἰω. 14, 23.

11. Ἰω. 17, 10 .

λημα; Καὶ διατί ἄλλοῦ τονίζεις· «Πῦρ ἦλθα νὰ βάλω εἰς τὴν γῆν καὶ πῶς θὰ ἤθελα νὰ εἶχεν ἤδη ἀνάψει»⁹; Ἄν καὶ ἐσὺ θέλης τὸ ἴδιο, εἶναι φανερόν, ὅτι ὑπάρχει ἓνα θέλημα. Διότι καὶ ἄλλοῦ ἀναφέρει· «Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ζωοποιεῖ, ἔτσι καὶ ὁ Υἱὸς ζωοποιεῖ ὅποιους θέλει».

Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός; Μήπως δὲν εἶναι νὰ μὴ καθῆ οὔτε ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς; Αὐτὸ ἀκριβῶς θέλεις καὶ ἐσύ. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἄλλο τὸ θέλημα τοῦ ἑνὸς καὶ ἄλλο τοῦ ἄλλου. Ἔτσι καὶ ἄλλοῦ φαίνεται νὰ ὁμιλῆ μετὰ μεγάλης βεβαιότητος ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα· «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ θὰ ἔλθωμεν καὶ θὰ κατοικήσωμεν μαζί του»¹⁰. Μὲ αὐτὸ ἐννοεῖ τὸ ἐξῆς· Δὲν ἦλθα νὰ κάμω τίποτε ἄλλο, παρὰ αὐτὸ ποὺ θέλει καὶ ὁ Πατὴρ. Διότι ἐγὼ δὲν ἔχω ἰδιαίτερον θέλημα ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διότι ὅλα ὅσα εἶναι τοῦ Πατρός, εἶναι καὶ ἰδικά μου¹¹. Ἐὰν λοιπὸν διὰ τὸν Πατέρα καὶ διὰ τὸν Υἱὸν ὅλα εἶναι κοινά, δικαίως λέγει· «Ὅχι διὰ νὰ κάμω τὸ ἰδικόν μου θέλημα».

Ἄλλ' ἐδῶ δὲν ὠμίλησεν ἔτσι, καὶ ἄφησε τοῦτο διὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας του. Διότι, ὅπως εἶπα, μέχρι τινὸς ἀποκρύπτει καὶ συσκοτίζει τὰ ὑψηλὰ νοήματα καὶ θέλει νὰ δείξῃ ὅτι, ἐὰν ἔλεγε· Αὐτὸ εἶναι τὸ ἰδικόν μου θέλημα, οἱ Ἰουδαῖοι θὰ τὸν περιεφρόνουν. Λέγει λοιπὸν· Καὶ ἐγὼ συμπράττω εἰς τὸ θέλημα τοῦ Πατρός, μὲ σκοπὸν νὰ τοὺς φοβίσῃ περισσότερο, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Τί νομίζετε; ὅτι ἐξοργίζετε ἐμὲ μὲ τὴν ἀπιστίαν σας; Τὸν Πατέρα μου ἐξοργίζετε. «Διότι τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, ὁ ὁποῖος μὲ ἔστειλε, νὰ μὴ χάσω τίποτε ἀπὸ ὅ,τι μοῦ ἔχει δώσει». Ἀποδεικνύει λοιπὸν ἐδῶ, ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην τῆς λατρείας των, οὔτε καὶ ἦλθεν ἀπὸ προσωπικὴν ἀνάγκην, ἀλλὰ διὰ τὴν ἰδικὴν των σωτηρίαν καὶ ὄχι διὰ νὰ τιμηθῆ ἀπὸ αὐτοὺς.

Αὐτὸ τὸ εἶχεν εἰπεῖ καὶ εἰς προηγουμένην ὁμιλίαν του· «Τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δὲν δέχομαι». Καὶ ἐπανέλαβε·

γω, ἵνα ὑμεῖς σωθῆτε. Ἐνω γὰρ καὶ κάτω τοῦτο σπου-
 δάζει δεῖξαι, διὰ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν παρεγγενεῖτο.
 Λέγει δὲ καὶ τῷ Πατρὶ δόξαν παρασκευάζειν, ὥστε ἀνύ-
 ποπιος δόξαι. Καὶ διὰ τοῦτο οὕτως εἶπε, διὰ τῶν ἐξῆς
 5 τοῦτο σαφέστερον ἀπεκάλυψεν. «Ὁ γὰρ ζητῶν», φησί, «τὸ
 θέλημα τὸ ἑαυτοῦ, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ· ὁ δὲ ζητῶν
 τὴν δόξαν τοῦ πέμψαντος αὐτὸν ἀληθῆς ἐστὶ καὶ οὐκ ἔ-
 στιν ἀδικία ἐν αὐτῷ. Τοῦτο δὲ ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς,
 ἵνα πᾶς ὁ θεωρῶν τὸν Υἱὸν καὶ πιστεύων εἰς αὐτόν, ἔχη
 10 ζωὴν αἰώνιον καὶ ἀνασιτήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ».
 Τί δήποτε συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω σιρέφει τὴν ἀνάστασιν;
 Ἴνα μὴ τοῖς παροῦσι πράγμασι κρίνωσι μόνον τὴν τοῦ Θεοῦ
 πρόνοιαν· ἵνα κἄν ἐνταῦθα μὴ ἀπολαύωσι, μὴ διὰ τοῦτο
 ὑπιώτεροι γένωνται, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα ἐλπίζωσι, καὶ ἵνα
 15 μὴ διὰ τὸ μὴ κολάζεσθαι πρὸς τὸ παρόν, αὐτοῦ καταφρονῶ-
 σιν, ἀλλ' ἐτιέραν προσδοκῶσι ζωὴν.

4. Ἄλλ' εἰ καὶ ἐκεῖνοι οὐδὲν ἐκέρδαναν, ἡμῖς κερδᾶναι
 σπουδάσωμεν ἐκ τοῦ συνεχῶς περὶ ἀνασιτάσεως διαλέγεσθαι.
 Κἄν πλεονεκτῆσαι βουληθῶμεν, κἄν ἀρπάσαι, κἄν ἄτιπόν
 20 τι πρᾶξαι, εὐθέως τὴν ἡμέραν ἐκείνην εἰς νοῦν λαμβάνωμεν,
 καὶ τὸ δικαστήριον ὑπογράφωμεν καὶ παντὸς χαλινοῦ σφου-
 δρότερον καθέξει τὴν ὁρμὴν τὴν ἄτιπον ὁ λογισμὸς οὗτος.
 Καὶ λέγωμεν πρὸς ἄλλους τε αἰεὶ πρὸς ἑαυτούς· ἀνάστα-
 σίς ἐστὶ, καὶ δικαστήριον ἡμᾶς μένει φοβερόν.

25 Κἄν ἴδωμέν τινα γανρούμενον, καὶ ἐπὶ τοῖς παροῦσιν
 ἀγαθοῖς φλεγμαίνοντα, τὸ αὐτὸ ἐπιλέγωμεν, ἐμφαίνοντες διὰ
 πάντα ἐνταῦθα μένει κἄν ἕτερον ἀλγοῦντα ἴδωμεν καὶ ἀ-
 ποδυοπειοῦντα καὶ πρὸς ἐκεῖνον τὸ αὐτὸ φθεγγώμεθα, δη-
 λοῦντες διὰ τέλος ἔξει τὰ λυπηρά. Κἄν ραθυμοῦντα καὶ δια-
 30 κεχυμένον, τὸ αὐτὸ πάλιν ἐπάδωμεν, δηλοῦντες διὰ ἀνάγκη,

«Τὰ λέγω αὐτά, διὰ νὰ σωθῆτε». Διότι παντοῦ καὶ πάντοτε τοῦτο προσπαθεῖ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἦλθε διὰ τὴν σωτηρίαν των. Λέγει δὲ ὅτι ἦλθε καὶ διὰ νὰ ἐτοιμάσῃ δόξαν εἰς τὸν Πατέρα, ὥστε νὰ μὴ προκαλέσῃ τὴν ὑποψίαν των. Καὶ ὅτι δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ὠμίλησεν ἔτσι, τὸ ἀπεκάλυψε καθαρώτερα μὲ τὰ ἐπόμενα· «Ἐκεῖνος ποῦ ζητεῖ τὸ ἰδικόν του θέλημα, ζητεῖ τὴν ἰδικήν του δόξαν. Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ ζητεῖ τὴν δόξαν ἐκείνου ποῦ τὸν ἔστειλεν, αὐτὸς εἶναι ἀληθῆς καὶ δὲν ὑπάρχει ψεῦδος εἰς αὐτόν. «Τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου εἶναι τοῦτο, ὁ καθένας ποῦ βλέπει τὸν Υἱόν του καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν, νὰ ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν»¹². Διατί ἐνθουμίζει τὴν ἀνάστασιν τόσο συχνά; Διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ εἶναι μόνον διὰ τὰ παρόντα πράγματα καὶ ἂν δὲν ἀπολαύσουν ταῦτα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, νὰ μὴ γίνωνται ἀπροθυμότεροι, ἀλλὰ νὰ ἐλπίζουν εἰς τὰ μέλλοντα καὶ ἂν εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν δὲν τιμωροῦνται, νὰ μὴ ἀδιαφοροῦν δι' αὐτό, ἀλλὰ νὰ ἐλπίζουν εἰς ἄλλην ζωὴν.

4. Ἄλλ' ἂν ἐκεῖνοι δὲν ὠφελήθησαν, ἃς προσπαθήσωμεν νὰ ὠφεληθοῦμεν ἡμεῖς ἐκ τῆς συνεχοῦς ὁμιλίας του περὶ ἀναστάσεως. Καὶ ἂν θελήσωμεν νὰ γίνωμεν πλεονέκται ἢ ἄρπαγες ἢ νὰ κάμωμεν κάτι ἄπρεπον, ἃς ἔχωμεν συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν μας τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ἃς φανταζώμεθα τὸ δικαστήριον καὶ ἡ σκέψις αὐτὴ θὰ συγκρατήσῃ τὴν ἄπρεπον ὁρμὴν μας καλύτερα ἀπὸ κάθε χαλινάρι. Καὶ ἃς λέγωμεν πάντοτε καὶ εἰς τοὺς ἄλλους καὶ εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας· θὰ γίνῃ ἀνάστασις καὶ μᾶς περιμένει φοβερὸν δικαστήριον.

Καὶ ἂν ἰδοῦμεν κάποιον νὰ καυχησιολογῆ καὶ νὰ χαίρεται διὰ τὰ παρόντα ἀγαθὰ, ἃς τοῦ ἐπαναλαμβάνωμεν τὸ ἴδιο, ἀποδεικνύοντες εἰς αὐτόν ὅτι ὅλα μένουν ἐδῶ. Καὶ ἂν ἰδοῦμεν ἄλλον νὰ βασανίζεται καὶ νὰ ταλαιπωρῆται, ἃς εἰποῦμεν τὸ ἴδιο καὶ εἰς αὐτόν, βεβαιώνοντες αὐτόν ὅτι αἱ λύπαι θὰ τελειώσουν. Καὶ ἂν ἰδοῦμεν ἄλλον νὰ ἀμελῆ καὶ νὰ χαλαρώνῃ, ἃς ἐπαναλάβωμεν τὸ ἴδιο, ἀποδεικνύοντες εἰς αὐ-

τῆς ραθυμίας εὐθύνας διδόναι. Ἰκανὸν τοῦτο τὸ ρῆμα παν-
 τὸς φαρμάκου μᾶλλον τὴν ἡμετέραν θεραπεῦσαι ψυχὴν. Καὶ
 γὰρ ἔστιν ἀνάσταισι καὶ ἀνάσταισι ἐπὶ θύραις, οὐ μακρὰν
 οὐδὲ πόρρω. «Ἔτι γὰρ μικρόν», φησὶ Παῦλος, «ὁ ἐρχό-
 5 μενος ἤξει, καὶ οὐ χρονιεῖ»· καὶ πάλιν, «Πάντας ἡμᾶς φανε-
 ρωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ θήματος τοῦ Χριστοῦ»· τουτέστι
 καὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, ἵνα κἀκεῖνοι ἐπὶ πάντων αἰσχύ-
 ρωνται, καὶ οὗτοι πάλιν ἐπὶ πάντων λαμπρότεροι γένωνται.
 Καθάπερ γὰρ οἱ ἐνιαῦθα δικάζοντες καὶ πονηροὺς κολάζου-
 10 σι, καὶ ἀγαθοὺς τιμῶσι δημοσίᾳ· οὕτω δὴ καὶ ἐκεῖ γίνεται
 ὥστε τοῖς μὲν τὴν αἰσχύνην μείζω, τοῖς δὲ τὴν λαμπρότητα
 γενέσθαι περιφανειέραν.

Ταῦτα τοίνυν καθ' ἑκάστην ὑπογράφωμεν ἑαυτοῖς τὴν
 ἡμέραν. Ταῦτα ἂν ἀεὶ σιτρέφωμεν, οὐδὲν ἡμᾶς τῶν παρόν-
 15 των καὶ ἐπικήρων κατὰσχεῖν δυνήσεται πραγμάτων. «Τὰ
 γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια».
 Συνεχῶς τοίνυν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς φθεγγώμεθα, καὶ πρὸς
 ἀλλήλους. Ἀνάσταισις ἔστι καὶ κρίσις καὶ εὐθύνας τῶν πε-
 πραγμένων. Καὶ ὅσοι νομίζουσιν εἰμαρμένην εἶναι, τοῦτο
 20 λεγέτωσαν, καὶ εὐθέως ἀπαλλαγῆσονται τῆς σηπεδόνης τοῦ
 νοσήματος. Εἰ γὰρ ἀνάσταισις ἔστι καὶ κρίσις, οὐκ ἔστιν
 εἰμαρμένη, κἂν μυρία φιλονεικοῦσι καὶ ἀποπνίγωνται.

Ἀλλὰ γὰρ αἰσχύνομαι Χριστιανοὺς περὶ ἀναστιάσεως
 διδάσκων. Ὁ γὰρ δεόμενος μαθεῖν ὅτι ἔστιν ἀνάσταισις
 25 καὶ μὴ σφόδρα πεπεικῶς ἑαυτόν, ὅτι οὐκ ἀνάγκη καὶ ἀπλῶς
 καὶ ὡς ἔτυχε, τὰ πράγματα φέρεται, οὐκ ἂν εἶη Χριστια-
 νός. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ καὶ δέομαι, πάντων τῶν πονη-
 ρῶν ἑαυτοὺς ἐκκαθάρωμεν καὶ πάντα πράξωμεν, ὥστε συγ-
 γνώμης τυχεῖν καὶ ἀπολογίας κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

80 Ἀλλ' ἴσως ἐρεῖ τις· Καὶ πότε συνιέλεια; πότε δὲ ἀνά-

13. Ἐδρ. 10, 87.

14. Β' Κορ. 5, 10.

τόν, ὅτι θὰ δώσῃ λόγον διὰ τὴν ἀμέλειάν του. Αὐτὴ ἡ λέξις εἶναι τὸ καλύτερον φάρμακον διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν ψυχὴν μας. Διότι ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ ἀνάστασις πολὺ πλησίον καὶ δὲν εὐρίσκεται μακράν. «Διότι πολὺ ταχέως θὰ ἔλθῃ ὁ ἐρχόμενος καὶ δὲν θὰ βραδύνη»¹³, λέγει ὁ Παῦλος. Καὶ ὁ ἴδιος πάλιν λέγει· «Ὅλοι ἡμεῖς πρέπει νὰ ἐμφανισθοῦμεν ἐμπρὸς εἰς τὸ βῆμα τοῦ Χριστοῦ»¹⁴, δηλαδή καὶ κακοὶ καὶ καλοί, οἱ μὲν πρῶτοι διὰ νὰ ἐντρέπωνται δι' ὅλα ὅσα ἔκαμαν, οἱ δὲ ἄλλοι διὰ νὰ λαμπρυνθοῦν περισσότερο δι' ὅλα. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ἐδῶ οἱ δικασταὶ καὶ τοὺς κακοὺς τιμωροῦν καὶ τοὺς καλοὺς τιμοῦν δημοσίως, ἔτσι γίνεται καὶ ἐκεῖ, ὥστε οἱ μὲν κακοὶ νὰ ἐντρέπωνται περισσότερο, οἱ δὲ καλοὶ περισσότερο νὰ τιμῶνται.

Αὐτὰ λοιπὸν ἄς τὰ ἐνθυμούμεθα κάθε ἡμέραν. Ἄν αὐτὰ σκεπτόμεθα, κανὲν ἀπὸ τὰ πρόσκαιρα καὶ ρευστὰ πράγματα δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς ἀπορροφήσῃ. «Διότι ἐκεῖνα ποὺ βλέπονται εἶναι πρόσκαιρα, ἐκεῖνα ὅμως ποὺ δὲν βλέπονται εἶναι αἰώνια». Αὐτὰ λοιπὸν ἄς τὰ λέγωμεν συχνὰ καὶ εἰς τοὺς ἑαυτοὺς μας καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ κρίσις καὶ εὐθῦναι διὰ τὰς πράξεις μας. Καὶ ὅσα νομίζουν ὅτι ὑπάρχει πεπρωμένον, ἄς λέγουν τοῦτο καὶ ἄς περιμένουν ν' ἀπαλλαγοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὸ φθοροποιὸν νόσημα. Διότι, ἐὰν ὑπάρχη ἀνάστασις καὶ κρίσις, δὲν ὑπάρχει πεπρωμένον, ὅσο καὶ ἂν φιλονεικοῦν καὶ φωνάζουν.

Ἄλλ' ὅμως ἐντρέπομαι νὰ διδάσκω τοὺς Χριστιανοὺς περὶ ἀναστάσεως. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ἀνάγκην νὰ μάθῃ, ὅτι ὑπάρχει ἀνάστασις καὶ δὲν ἔχει πείσει ἄρκετὰ τὸν ἑαυτὸν του, ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη περὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ τυχαίως θεωρεῖ τὰ πράγματα, δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι χριστιανός. Διὰ τοῦτο παρακαλῶ καὶ ἐκλιπαρῶ, νὰ καθάρσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀπὸ ὅλας τὰς κακὰς πράξεις καὶ ἄς κάμωμεν τὰ πάντα, ὥστε νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν συγγνώμην καὶ τὴν καλὴν ἀπολογίαὶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Ἴσως ὅμως νὰ ἐρωτήσῃ κανεὶς· Πότε θὰ γίνῃ ἡ συν-

σιαις ἔσται; ἰδοὺ πόσος γέγονε χρόνος, καὶ οὐδὲν τοιοῦ-
 τον οὐκ ἐβίη; Ἄλλ' ἔσται, πιστεύσατε. Καὶ γὰρ οἱ πρὸ τοῦ
 κατακλυσοῦ τοιαῦτα ἔλεγον, καὶ κατεγέλων τοῦ Νῶε· ἀλλ'
 ἦλθεν ὁ κατακλυσμός καὶ παρέουρε τούτους μὲν ἅπαντας
 5 ἀπιστιούσας, ἐκεῖνον δὲ διέσωσε μόνον τὸν πιστεύσαντα.
 Καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ Λῶι οὐκ προσεδόκων τὴν θεήλαιον πλη-
 γὴν ἐκείνην, ἕως οἱ προησιῆρες ἐκεῖνοι καὶ κεραυνοί, κατενε-
 χθέντες ἅπαντας ἠφάνισαν. Καὶ οὔτε ἐπὶ τούτων, οὔτε ἐπὶ
 τῶν κατὰ τὸν Νῶε ἐγένετο προσίμιον τῶν μελλόντων συμβή-
 10 σεοθαι ἀλλὰ τρυφώντων, μεθυόντων, ἐμπαροινούντων ἀπάν-
 των, οὕτως ἐκεῖνα γέγονε τὰ ἀφόρητα. Οὕτω καὶ ἡ ἀνά-
 σιαις ἔσται, οὐ μετὰ προσιμίων τινῶν, ἀλλ' ἐν μέσαις ὄν-
 των ἡμῶν εὐημερίαις. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος φησιν· «Ὅ-
 ταν δὲ λέγωσιν, εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐ-
 15 τοῖς ἐφίσταται ὕλεθρος, ὥσπερ ἡ ὠδὴν τῆ ἐν γαστρὶ ἐχού-
 σῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῃ». Τοῦτο δὲ οὕτως ὠκονόμησεν ὁ
 Θεός, ἵνα διὰ παντὸς ὦμεν ἐναγώνιοι, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀ-
 σφαλείᾳ μὴ θαρσῶμεν.

Τί λέγεις; οὐκ προσδοκᾷς τὴν ἀνάστασιν ἔσεοθαι καὶ
 20 κρίσιν; δαίμονες ὁμολογοῦσι ταῦτα, καὶ οὐκ οὐχ ὁμολογεῖς;
 «Ἦλθες» γὰρ, φησὶν, «ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς». Ὁ
 οἱ δὲ βασανὸν ἔσεοθαι λέγοντες, καὶ κρίσιν ἴσασι, καὶ εὐ-
 δύνας, καὶ τιμωρίας. Μὴ τοίνυν παροξύνωμεν τὸν Θεὸν
 πρὸς τὸ φραῦλα τολμᾶν καὶ ἀπιστιούσας τῷ τῆς ἀνασιτάσεως
 25 λόγῳ. Ὡσπερ γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ἤρξεν ἡμῶν ὁ Χριστός,
 οὕτω καὶ ἐν τούτῳ. Καὶ γὰρ πρωτότοκος διὰ τοῦτο λέγεται
 ἐκ τῶν νεκρῶν.

Εἰ δὲ μὴ ἀνάστασις ἦν, πῶς ἔμελλε πρωτότοκος ἔσε-

15. Α' Θεσσ. 5, 3.

16. Ματθ. 8, 29.

16α. Κολ. 1, 18.

τέλεια καὶ ἡ ἀνάστασις. Ἴδές, πόσος χρόνος ἐπέρασε καὶ δὲν συνέβη κάτι παρόμοιον; Ἀλλά, πιστεύσατέ με, θὰ γίνη. Διότι καὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔζησαν πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ τὰ ἴδια ἔλεγαν καὶ περιγελοῦσαν τὸν Νῶε. Ἀλλ' ἦλθεν ὁ κατακλυσμός καὶ παρέσυρεν ὅλους ἐκείνους ποὺ δὲν ἐπίστευαν καὶ διέσωσε μόνον ἐκεῖνον ποὺ ἐπίστευε. Καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λῶτ δὲν ἐπερίμεναν τὴν πληγὴν ἐκείνην, ποὺ ἐστάλη ἀπὸ τὸν Θεόν, μέχρις ὅτου τὸ πῦρ καὶ οἱ κεραυνοὶ ποὺ ἔπесαν τοὺς ἐξηφάνισαν ὅλους.

Καὶ οὔτε οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς τοῦ Λῶτ, οὔτε τῆς ἐποχῆς τοῦ Νῶε ὑπῆρξε προμήνυμα τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦν. Ἀλλ' ἐνῶ ὅλοι εἶχαν ἐπιδοθῆ εἰς τὴν τρυφήν καὶ εἰς τὴν μέθην καὶ ἐνῶ ὅλοι ἐγλεντοκόπουν, ἐπῆλθαν ὅλα τὰ ἀφόρητα ἐκεῖνα κακά. Ἔτσι θὰ γίνη καὶ ἡ ἀνάστασις, χωρὶς προμήνυμα, ἀλλὰ εἰς τὸ μέσον τῆς εὐημερίας μας. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «Ὅταν λέγουν εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε ἔρχεται ἐπάνω των αἰφνιδία καταστροφή, ὅπως ὁ πόνος εἰς τὴν ἔγκυον καὶ δὲν θὰ ἠμπορέσουν νὰ ξεφύγουν»¹⁵. Ἔτσι τὰ ἐτακτοποίησεν ὁ Θεός, διὰ νὰ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι διὰ τὸν ἀγῶνα καὶ νὰ μὴ ἔχωμεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀσφάλειάν μας.

Τί λέγεις; Δὲν περιμένεις ὅτι θὰ γίνη ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ κρίσις; Αὐτὰ ποὺ παραδέχονται οἱ δαίμονες, αὐτὰ δὲν ὁμολογεῖς καὶ ἐσύ; Διότι οἱ δαίμονες εἶχαν εἰπεῖ εἰς τὸν Χριστόν· «Ἦλθες ἐδῶ προῶρως, διὰ νὰ μᾶς βασανίσῃς;»¹⁶. Αὐτοὶ δὲ ποὺ ὁμιλοῦν διὰ μελλοντικούς βασανισμούς, αὐτοὶ γνωρίζουν ὅτι θὰ ὑπάρχη κρίσις καὶ θὰ ζητηθοῦν εὐθῦναι καὶ θὰ ἐπιβληθοῦν τιμωρίαι. Ἄς μὴ ἐξοργίζωμεν λοιπὸν τὸν Θεὸν τολμῶντες νὰ κάμνωμεν φαῦλα ἔργα καὶ μὴ πιστεύοντες εἰς τὸν λόγον περὶ τῆς ἀναστάσεως. Διότι, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα τὸν Χριστὸν ἔχομεν ὡς ἀρχήν, ἔτσι καὶ εἰς τοῦτο. Δι' αὐτὸ ἄλλωστε ὀνομάζεται πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν^{16α}.

Ἐὰν ὅμως δὲν ὑπῆρχεν ἀνάστασις, πῶς θὰ ἦτο πρωτό-

οὐδαι, μηδενὸς αὐτῷ τῶν νεκρῶν ἐπομένου; Εἰ μὴ ἀνάσταις ἦν, ποῦ τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον σωθήσεται, τοσοῦτων μὲν πονηρῶν εὐημερούντων, τοσοῦτων δὲ ἀγαθῶν θλιβομένων, καὶ ἐν τῇ θλίψει τὸν βίον καταλύοντων; Ποῦ γὰρ τὰ κατ' ἀξίαν ἕκαστος ἀπολήφεται τούτων, εἴ γε ἀνάσταις μὴ ἔστιν; Οὐδεὶς τῶν ὀρθῶς βεβιωκότων τῇ ἀνασιτάσει διαπιστεῖ, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην εὐχονται τὴν ἡμέραν, τὴν ρῆσιν ἐκείνην τὴν ἁγίαν λέγοντες· «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου». Τίνες οὖν εἰσὶν οἱ τῇ ἀνασιτάσει διαπιστοιῦντες; Οἱ βεβήλους ἔχοντες τὰς ὁδοὺς καὶ ἀκάθαρτον τὸν βίον, καθάπερ ὁ Προφήτης φησὶ· «Βεβηλοῦνται αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ· ἀνταναιρεῖται τὰ κρίματά σου ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ». Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπον βίον ἔχειν καθαρὸν, ἀνασιτάσει διαπιστοιῦντα· ὡς οἱ γε μηδὲν συνειδότες ἑαυτοῖς, πονηρὸν, καὶ λέγουσι, καὶ βούλονται, καὶ πιστεύουσι ὥστε τὴν ἀνταπόδοσιν λαβεῖν.

Μὴ τοίνυν αὐτὸν παροξύνωμεν, ἀλλ' ἀκούωμεν αὐτοῦ λέγοντος, δι· «Φοβήθητε τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη· ἵνα διὰ τοῦ φόβου γενώμεθα θελίους, καὶ τῆς ἀπωλείας ταύτης ἀπαλλαγέντες, καταξιωθώμεν τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ προσκυνητῷ καὶ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

166. Ματθ. 6, 10.

17. Ψαλμ. 9, 26.

18. Ματθ. 10, 28.

τοκος, ἀφοῦ δὲν θὰ τὸν ἠκολούθει κανεὶς ἀπὸ τοὺς νεκρούς; Ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἀνάστασις, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ὑπηρετεῖτο ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον εὐημεροῦν τόσοι πονηροὶ καὶ θλίβονται τόσοι ἀγαθοὶ καὶ μάλιστα καταστρέφουν τὴν ζωὴν των μὲ τὴν λύπην; Διότι, πῶς θὰ ἀμειφθῇ καθένας ἀπὸ αὐτοὺς ἀνάλογα μὲ τὴν ἀξίαν του, ἐὰν δὲν ὑπάρχη ἀνάστασις; Κανεὶς ἀπὸ ὅσους ζοῦν ὀρθὴν ζωὴν δὲν δυσπιστεῖ διὰ τὴν ἀνάστασιν, ἀλλὰ προσεύχονται κάθε ἡμέραν λέγοντες ἐκείνην τὴν ἀγίαν λέξιν· «Ἄς ἔλθῃ ἡ βασιλεία σου»¹⁶. Ποῖοι λοιπὸν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν εἰς τὴν ἀνάστασιν; Ἐκεῖνοι ποὺ ἀκολουθοῦν μολυσμένας ὁδοὺς καὶ ἀκάθαρτον βίον, ὅπως λέγει ὁ Προφήτης· «Μολυσμένα εἶναι αἱ ὁδοὶ του εἰς κάθε ἐποχὴν. .Θὰ ἀνταναιρέσης τὰς κρίσεις σου ἀπὸ τὸ πρόσωπόν του»¹⁷. Διότι δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποὺ ἔχει βίον καθαρὸν καὶ δὲν πιστεύει εἰς τὴν ἀνάστασιν, ὅπως καὶ ὅσοι ἔχουν συνείδησιν, ὅτι δὲν εἶναι πονηροὶ καὶ λέγουν καὶ θέλουν καὶ πιστεύουν ὅτι θὰ λάβουν τὴν ἀμοιβὴν των.

Ἄς μὴ ἐξοργίσωμεν λοιπὸν αὐτόν, ἀλλ' ἄς τὸν ἀκούωμεν ὅταν λέγῃ «Νὰ φοβηθῆτε ἐκεῖνον ποὺ ἠμπορεῖ νὰ κάμῃ καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα νὰ καθῆ εἰς τὴν γέενναν»¹⁸, διὰ νὰ γίνωμεν καλύτεροι μὲ τὸν φόβον καὶ ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν καταστροφὴν, γίνωμεν ἄξιοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ταύτην εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ σὺν τῷ προσκυνητῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΣΤ'

'Ιω. 6, 41 - 52

«Ἐγόγγυζον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι περὶ αὐτοῦ, ὅτι εἶπεν, Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄριος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· καὶ ἔλεγον·
5 Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, οὗ ἡμεῖς οἶδαμεν τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα; Πῶς οὖν λέγει ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβεβηκέναι;».

1. «Ὡν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν», γράφων Φιλιππησίοις ὁ Παῦλος περὶ τινων ἔλε-
10 γεν. «Οἱ δὲ καὶ Ἰουδαῖοι τοιοῦτοι, δῆλον μὲν καὶ ἀπὸ τῶν ἔμπροσθεν, δῆλον δὲ καὶ ἀφ' ὧν τῷ Χριστῷ προσελθόντες διελέγοντο. Ὅτε μὲν γὰρ ἄριον ἔδωκεν αὐτοῖς καὶ τὴν γαστέρα ἐνέπλησε καὶ προφήτην ἔλεγον εἶναι καὶ βασιλέα ποιῆσαι ἐζήτουν· διε δὲ αὐτοὺς ἐδίδασκε περὶ τῆς πνευματι-
15 κῆς τροφῆς, περὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅτι ἀπήγαγεν αὐτοὺς τῶν αἰσθητῶν, διε περὶ ἀνασιτάσεως διελέγειο, καὶ ὑψηλοτέραν ἐποίει τὴν γνώμην· διε μάλιστα θαυμάζειν αὐτὸν ἐχρῆν, ὅτι γογγύζουσι καὶ ἀποπηδῶσι.

Καὶ μὴν, εἰ οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης, καθὼς ἔφθησαν
20 εἰπόντες· «Οὗτός ἐστι περὶ οὗ φησιν ὁ Μωϋσῆς, ὅτι Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε»· ἐχρῆν αὐτοὺς τούτου ἀκούειν λέγοντος, ὅτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα». Ἀλλὰ οὐκ ἤκουον, ἀλλ' ἐγόγγυζον. Ἐτι γὰρ αὐτὸν ἠδοῦντο διὰ τὸ
25 νεαρὸν εἶναι τὸ τῶν ἄριων σημεῖον. Διὰ τοῦτο φανερώς μὲν οὐκ ἀνιέλεγον τῷ δὲ γογγύζειν ἐνέφαινον ὡς ἠγανάκτου, διε μὴ ἔδωκεν αὐτοῖς τράπεζαν ἥνπερ ἐβούλοντο. Καὶ γογγύζοντες ἔλεγον· «Οὐκ ἔστιν οὗτος ὁ υἱὸς Ἰωσήφ;».

1. Ἰω. 6, 41 - 42.

2. Φιλ. 3, 19.

3. Δευτ. 18, 15.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΣΤ΄

΄Ιω. 6, 41 - 52

«Ἐγόγγυζον τότε οἱ Ἰουδαῖοι ἐναντίον του, διότι εἶπεν· Ἐγὼ εἶμαι ὁ ἄρτος ποὺ κατέβηκα ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἔλεγον· Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς, ὁ Υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ ὁποίου τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα ἡμεῖς γνωρίζομεν; Πῶς λοιπὸν λέγει ὅτι ἔχει κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν»¹.

1. «Ὁ Θεὸς των εἶναι ἡ κοιλία καὶ καυχῶνται διὰ τὴν κατασχύνην των»², ἔλεγεν ὁ Παῦλος διὰ μερικὸς εἰς τὴν πρὸς Φιλιπησίους ἐπιστολήν. Καὶ εἶναι φανερόν καὶ ἀπὸ τὰ προηγούμενα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὅσα ἔλεγον εἰς τὸν Χριστόν, ὅταν τὸν ἐπλησίασαν, ὅτι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν ὅμοιοι με αὐτούς. Διότι, ὅταν μὲν ὁ Χριστὸς τοὺς ἔδωσεν ἄρτον καὶ τοὺς ἐγέμισε τὴν κοιλίαν καὶ προφήτην τὸν ὠνόμαζαν καὶ ἐζήτησαν νὰ τὸν κάμουν βασιλέα. Ὅταν ὅμως τοὺς ἐδίδασκε περὶ τῆς πνευματικῆς τροφῆς, περὶ ζωῆς αἰωνίου, ὅταν τοὺς ἀπέσπασεν ἀπὸ τὰ αἰσθητά, ὅταν ὠμίλει περὶ ἀναστάσεως καὶ ἔφερε τὸ πνεῦμα των εἰς τὰ ὑψηλότερα καὶ ὅταν ἔπρεπε νὰ τὸν θαυμάζουν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην φοράν, τότε γογγύζουν καὶ ἀποχωροῦν.

Καὶ ὅμως, ἂν αὐτὸς ἦτο ὁ Προφήτης, καθὼς μόλις εἶχαν ὁμολογήσει, «Διότι αὐτὸς εἶναι ἐκεῖνος, διὰ τὸν ὁποῖον λέγει ὁ Μωϋσῆς, ὅτι ὁ Κύριος ὁ Θεὸς θὰ ἀναδείξῃ Προφήτην πρὸς χάριν σας ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς σας, ὡσὰν ἐμέ. Εἰς αὐτὸ νὰ ὑπακούσετε»³, ἔπρεπεν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν, ὅταν ἔλεγεν· «Ἐγὼ κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν». Καὶ ὄχι μόνον δὲν ὑπήκουαν, ἀλλ' ἐπὶ πλέον ἐγόγγυζαν. Διότι ἐσέβοντο αὐτόν ἀκόμη, ἕνεκα τοῦ ὅτι ἦτο νωπὸν τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων. Δι' αὐτὸ δὲν ἐπρόβαλλαν ἀντιρρήσεις φανερά, ἀλλὰ μὲ τὸν γογγυσμὸν των ἐδείκνυαν ὅτι ἠγανάκτουν, ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἔδωσε τὴν τροφήν ποὺ ἤθελαν. Καὶ ἔλεγον γογγύζοντες· «Αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ;».

"Οθεν δήλον, ὅτι οὐδὲ τὴν θαυμασιὴν αὐτοῦ καὶ παρὰ-
 δοξον οὐδέπω ἤδεισαν γέννησι. Διὰ τοῦτο γοῦν υἱὸν Ἰω-
 σήφ ἔτι λέγουσιν αὐτόν. Καὶ οὐκ ἐπιτιμᾷ, οὐδὲ λέγει αὐ-
 τοῖς· Οὐκ εἰμι υἱὸς Ἰωσήφ· οὐχ ὅτι υἱὸς Ἰωσήφ ἦν, ἀλλ'
 5 ἐπειδὴ οὐδέπω ἠδύναντο τὸν θαυμασιὸν ἐκεῖνον ἀκοῦσαι τό-
 κον. Εἰ δὲ τὸν κατὰ σάρκα οὐκ ἠδύναντο σαφῶς ἀκοῦσαι,
 πολλῶ μᾶλλον τὸν ἄρρητον τὸν ἄνω. Εἰ τὸ ταπεινὸν οὐκ
 ἀπεκάλυψε, πολλῶ μᾶλλον ἐκεῖνα οὐκ ἂν ἐνεχείρησε. Καίτοι
 τοῦτο αὐτοῦς σφόδρα ἐσκανδάλιζε, τὸ ἐξ εὐτελοῦς εἶναι πα-
 10 τρός, καὶ τοῦ τυχόντος· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπεκάλυψεν, ἵνα μή,
 ἕτερον σκάνδαλον ἀναιρῶν, ἕτερον ποιήσῃ.

Τί οὖν αὐτός, γογγυζόντων αὐτῶν, ἀποκρίνεται; «Οὐ-
 δεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, εἰ μὴ ὁ Πατήρ ὁ πέμψας
 με ἐλκύσῃ αὐτόν». Τοῦτο ἐπιπηδῶσι Μανιχαῖοι λέγοντες,
 15 ὅτι οὐδὲν ἐφ' ἡμῖν κεῖται ὅπερ μάλιστα βεβαιοῖ κυρίους
 ὄντας τῆς γνώμης. Εἰ γάρ τις ἔρχεται πρὸς αὐτόν, φησί,
 τί δεῖ τῆς ἔλξεως; "Ο καὶ αὐτὸ σὺ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἀναιρεῖ, ἀλλὰ
 μᾶλλον ἐμφαίνει ἡμᾶς βοηθείας δεομένοις, ὅτι δείκνυσιν
 ἐνταῦθα, οὐ τὸν τυχόντα ἐρχόμενον, ἀλλὰ τὸν πολλῆς ἀπο-
 20 λαύοντα συμμαχίας.

Εἶτα δείκνυσι καὶ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἔλκει. "Ἰνα γὰρ
 μὴ πάλιν αἰσθητόν τι περὶ τὸν Θεὸν ὑποπιεύσωσιν, ἐπήγα-
 γεν· «Οὐχ ὅτι τὸν Θεόν τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ
 τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἐώρακε τὸν Πατέρα». Πῶς οὖν ἔλκει; φη-
 25 σί. Τοῦτο ὁ προφήτης ἄνωθεν ἔδειξε, προαναφωνῶν καὶ
 λέγων· «Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ». Εἶδες τῆς πί-

Ἐξ αὐτοῦ εἶναι φανερόν, ὅτι ἀκόμη δὲν εἶχαν μάθει τίποτε διὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ παράδοξον γέννησίν του. Δι' αὐτὸ τὸν θεωροῦν ἀκόμη υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ δὲν τοὺς ἐπιτιμᾷ οὔτε τοὺς λέγει· Δὲν εἶμαι υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, ὅχι διότι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλὰ διότι δὲν ἠμπόρεσαν ποτὲ ν' ἀκούσουν κάτι διὰ τὸν ἀξιοθαύμαστον ἐκεῖνον τοκετόν. Ἐὰν λοιπὸν δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ξεύρουν σαφῶς διὰ τὴν κατὰ σάρκα γέννησίν του πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἠμποροῦσαν νὰ ξεύρουν τὴν ἄνωθεν μυστικὴν γέννησίν του. Ἐὰν αὐτὸ πού ἦτο ἀσήμαντον δὲν ἠθέλησε νὰ τοὺς ἀποκαλύψῃ, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν θὰ τοὺς ὠμίλει περὶ ἐκείνων. Καὶ ὅμως τοὺς Ἰουδαίους τοῦτο ἐσκανδάλιζε πολὺ, τὸ ὅτι δηλαδὴ οὗτος εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ ἄσημον καὶ τυχαῖον πατέρα. Ἀλλὰ δὲν τοὺς τὸ ἀπεκάλυψε, διὰ νὰ μὴ δημιουργήσῃ ἄλλο σκάνδαλον μὲ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ πρώτου.

Τί ἀπαντᾷ λοιπὸν εἰς αὐτοὺς πού ἐγόγγυζαν; «Κανεῖς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἔλθῃ πρὸς ἐμέ, ἐὰν ὁ Πατὴρ πού μὲ ἔστειλε δὲν τὸν ἐλκύσῃ». Ἐπ' αὐτοῦ στηρίζονται οἱ Μανιχαῖοι καὶ ἰσχυρίζονται, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν τίποτε ἀπὸ μόνοι μας, πρᾶγμα πού ἐπιβεβαιώνει μάλιστα, ὅτι ἡ θέλησίς μας εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐξουσίαν μας. Διότι, ἐὰν κάποιος πηγαίνῃ εἰς ἐκεῖνον μὲ τὴν θέλησίν του, διατί πρέπει νὰ ἐλκυσθῆ; Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ δὲν ἀναιρεῖ τὴν γνώμην μας, ἀλλὰ μᾶλλον φανερώνει, ὅτι ἔχομεν ἀνάγκην βοηθείας, διότι ἐδῶ δὲν πρόκειται περὶ ὀποιοῦδήποτε τυχόντος ἀνθρώπου, ἀλλὰ περὶ ἐκείνου πού ἀπολαύει μεγάλης βοηθείας.

Ἐπειτα δεικνύει καὶ τὸν τρόπον μὲ τὸν ὁποῖον ἐλκύει. Καὶ διὰ νὰ μὴ σκεφθῆ κανεῖς κάτι τὸ αἰσθητὸν διὰ τὸν Θεόν, προσέθεσεν· «Ὅχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεῖς τὸν Θεόν, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος πού εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν, ἐκεῖνος ἔχει ἰδεῖ τὸν Πατέρα». Μὲ ποῖον τρόπον λοιπὸν λέγει, ὅτι ἐλκύει; Αὐτὸ τὸ ἔδειξε προηγουμένως ὁ Προφήτης, ὁ ὁποῖος προανήγγειλε καὶ εἶπε· «Θὰ διδαχθοῦν ὅλοι ἀπὸ τὸν Θεόν».

σιεως τὸ ἀξίωμα; Καὶ πῶς οὐ παρὰ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπου, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ προεῖπεν διὰ μέλλουσι μανθάνειν; Διὰ δὴ τοῦτο καὶ τὸν λόγον ποιῶν ἀξιόπιστον, ἐπὶ τοὺς προφήτας αὐτοὺς παρέπεμψεν. Καὶ εἰ εἴρηται, φησὶν, ὅτι Ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ, πῶς τινες οὐ πιστεύουσιν; Ὅτι τὸ εἰρημένον περὶ τῶν πλειόνων εἰρημένον ἐστίν. Ἄλλως δὲ καὶ χωρὶς τούτου, οὐχ ἀπλῶς πάντας τὸ προφητικόν, ἀλλὰ πάντας δηλοῖ τοὺς βουλομένους. Διδάσκαλος γὰρ προκἀθηται πᾶσιν ἕτοιμος ὢν τὰ αὐτοῦ παρασχεῖν, εἰς πάντας ἐκχέων τὴν διδασκαλίαν τὴν ἑαυτοῦ.

Καὶ ἐγὼ ἀνασιήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ. Οὐ μικρὸν ἐνταῦθα τοῦ Υἱοῦ τὸ ἀξίωμα, εἴ γε ὁ Πατὴρ προσάγει, καὶ οὗτος ἀνίστησιν οὐχὶ διαιρούμενος πρὸς τὸν Πατέρα τὰ ἔργα πῶς γάρ; ἀλλὰ δεικνὺς τὸ ἰσότημον τῆς δυνάμεως. Ὡσπερ οὖν ἐκεῖ λέγων «Καὶ ὁ πέμπας με Πατὴρ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ»· εἶτα ἵνα τινὲς μὴ φωνὴν περιεργάζωνται παρέπεμψεν αὐτοὺς ταῖς Γραφαῖς, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, μὴ τὸ αὐτὸ ὑποπιεύσωσι παραπέμπει αὐτοὺς τοῖς προφήταις, τούτους συνεχῶς ἄνω καὶ κάτω σιρέφων, δεικνὺς ἐναντὶν οὐκ ἐναντίον ὄντα τῷ Πατρί.

Τί δὲ οἱ πρὸ τούτου; φησὶν οὐχὶ διδακτοὶ ἦσαν ἄρα Θεοῦ; τί οὖν ἐνταῦθα τὸ ἐξαιρετικόν; Ὅτι τότε μὲν δι' ἀνθρώπων ἐμάνθανεν τὰ τοῦ Θεοῦ· νῦν δὲ διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου. Εἶτα ἐπάγει «Οὐχ διὰ τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ»· οὐ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον ἐνταῦθα τοῦτο λέγων, ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς οὐσίας. Ἐπεὶ εἰ τοῦτο ἔλεγε, πάντες παρὰ τοῦ Θεοῦ δομέν· ποῦ οὖν τὸ ἐξαι-

Είδες τὴν ἀξίαν τῆς πίστεως; Καὶ πῶς ὁ Προφήτης προεῖπεν ὅτι θὰ διδαχθοῦν ὄχι ἀπὸ ἀνθρώπους, οὔτε ἀπὸ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Θεόν; Διὰ νὰ κάμη λοιπὸν τὸν λόγον του ἀξιόπιστον, τοὺς παραπέμπει εἰς τοὺς Προφῆτας. Καὶ ἐφ' ὅσον ἔχει λεχθῆ, ὅτι, «θὰ διδαχθοῦν ὅλοι ἀπὸ τὸν Θεόν, διατί μερικοὶ δὲν θὰ πιστεύσουν; Διότι τὰ λόγια αὐτὰ ἐλέχθησαν διὰ τοὺς περισσοτέρους. Καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ ἄλλωστε, ἡ προφητεία δὲν σημαίνει ὅλους γενικῶς, ἀλλὰ ὅλους ἐκείνους πού θέλουν. Διότι ἔχει δοθῆ διδάσκαλος ὅλων, ἕτοιμος νὰ παραχωρήσῃ ὅλα τὰ ἰδικά του καὶ νὰ μεταδώσῃ εἰς ὅλους τὴν διδασκαλίαν του.

«Καὶ ἐγὼ θὰ ἀναστήσω αὐτὸν τὴν ἐσχάτην ἡμέραν». Δὲν εἶναι μικρὰ εἰς τὸ παρὸν χωρίον, ἡ ἀξία τοῦ Υἱοῦ, ἐὰν ὁ Πατὴρ ἐλκύῃ καὶ αὐτὸς ἀνασταίνῃ χωρὶς νὰ μοιράζεται τὰ ἔργα μὲ τὸν Πατέρα — διότι πῶς εἶναι δυνατόν; — ἀλλὰ δεικνύων τὴν ἰσοτιμίαν τῆς δυνάμεως. Ὅπως ἀκριβῶς εἶχεν εἰπεῖ προηγουμένως, «Καὶ ὁ Πατὴρ ὁ ὁποῖος μὲ ἔστειλε, δίδει μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ», καὶ ἔπειτα παρέπεμψε μερικοὺς εἰς τὰς Γραφάς, διὰ νὰ μὴ τοὺς προκαλῆ τὴν περιέργειαν ὁ λόγος του, ἔτσι καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν τοὺς παραπέμπει εἰς τοὺς Προφῆτας διὰ νὰ μὴ σχηματίσουν τὴν ἴδιαν ὑποψίαν, ἀναφέρων αὐτοὺς συνεχῶς καὶ ἀποδεικνύων ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν Πατέρα.

Ἄλλὰ, θὰ ἐρωτήσης, ἐκεῖνοι πού ὑπῆρξαν πρὶν ἀπὸ τὸν Χριστόν, δὲν εἶχαν ἄραγε διδαχθῆ ἀπὸ τὸν Θεόν; Ποῖον εἶναι λοιπὸν τὸ ἐξαιρετικὸν εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν; Τὸ ἐξαιρετικὸν εἶναι ὅτι τότε μὲν ἐδιδάσκοντο περὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ ἀνθρώπους, τώρα ὅμως διδάσκονται ἀπὸ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ προσθέτει ἐν συνεχείᾳ: «Ὅχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεὶς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖνος πού εἶναι ἀπὸ τὸν Θεόν», καὶ ὁμιλεῖ ἐδῶ ὄχι σύμφωνα μὲ τὸν λόγον τῆς αἰτίας, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὸν τρόπον τῆς οὐσίας. Διότι, ἐὰν ἔλεγεν, ὅλοι εἴμεθα ἀπὸ τὸν Θεόν ποῦ εἶναι ἡ ἐξαίρεσις καὶ ἡ διαφορὰ τοῦ

ρειον τοῦ Υἱοῦ καὶ κεχωρισμένον; Τίνος δὲ ἔνεκεν τρανότερον αὐτὸ οὐ τέθεικε, φησί; Διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν.

Εἰ γὰρ εἰπόντιος, «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», οὕτως ἐσκανδαλίθησαν· τί οὐκ ἂν ἔπαθον, εἰ καὶ τοῦτο προσέθηκεν; Ἄριον δὲ ζωῆς ἑαυτὸν καλεῖ, διὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν συγκροτεῖ καὶ ταύτην καὶ τὴν μέλλουσαν· διὸ καὶ ἐπήγαγεν· «Ὅς ἂν φάγη ἐκ τοῦ ἄριου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα». Ἄριον δὲ ἦτοι τὰ δόγματα λέγει ἐνιαῦθα τὰ σωτήρια, καὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτόν, ἢ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ. Ἀμφότερα
10 γὰρ νευροῖ τὴν ψυχὴν. Καίτοι γε ἄλλαχοῦ εἰπόντιος· «Ἐάν τις μου τὸν λόγον ἀκούσῃ, οὐ μὴ γεύσεται θανάτου», καὶ ἐσκανδαλίθησαν· ἐνιαῦθα δὲ οὐδὲν τι τοιοῦτον ἔπαθον, τάχα διὰ τὸ ἔτι δυσωπεῖσθαι αὐτὸν ἀπὸ τῶν γεγενημένων ἄριων.

2. Ὅρα δὲ καὶ πόθεν ποιεῖται τὴν πρὸς τὸ μάννα
15 διαφορὰν. Ἀπὸ τοῦ οἴου τὸ τέλος ἀκοῦσαι ἑκατέρας τῆς τροφῆς. Δεικνὺς γάρ, διὰ οὐ ξένην τινὰ ἐκείνη παρεῖχε τὴν χρεῖαν, ἐπήγαγεν· «Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα καὶ ἀπέθανον». Εἶτα κατὰσκευάζει τὸ μάλιστα πείθον αὐτούς, διὰ πολλῶ τῶν πατέρων αὐτῶν μειζόνων αὐτοὶ
20 ἠξίωται, τοὺς περὶ Μωϋσοῦ αἰνιτιόμενος θαυμασιούς ἄνδρας ἐκείνους. Διὰ τοῦτο ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἀπέθανον οἱ τὸ μάννα φαγόντες, ἐπήγαγεν· «Ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἄριου τούτου, ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα». Καὶ τό· «Ἐν τῇ ἐρήμῳ» δὲ οὐχ ἀπλῶς τέθεικεν, ἀλλ' αἰνιτιόμενος διὰ οὐδὲ ἐξειάθη
25 ἐπὶ χρόνον πολύν, οὐδὲ συνεισηλθεν εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γῆν.

Οὗτος δὲ ὁ ἄριος οὐ τοιοῦτος. «Καὶ ὁ ἄριος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἢ σὰρξ μου ἐστίν, ἣν ἐγὼ δώσω ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς». Εἰκότως ζητήσκειν ἂν τις ἐνιαῦθα διαπο
30 ρῶν, ποῖος τῶν λόγων τούτων καιρὸς ἦν, οἰκοδομούντων

Υίου; Ἀλλά, θὰ ἐρωτήσης, διατί δὲν ἐξεφράσθη σαφέστερα; Λόγω τῆς πνευματικῆς ἀδυναμίας τῶν ἀκροατῶν του.

Διότι, ἐὰν τόσον πολὺ εἶχαν σκανδαλισθῆ, ὅταν τοὺς εἶπεν· «Ἔχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν», τί θὰ ἐπάθαιναν, ἐὰν προσέθετε καὶ αὐτό; Καὶ ὀνομάζει τὸν ἑαυτόν του ἄρτον ζωῆς, διότι παρέχει εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν παροῦσαν καὶ τὴν μέλλουσαν ζωὴν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐπρόσθεσεν· «Ἐκεῖνος ποὺ θὰ φάγη ἀπὸ τὸν ἄρτον αὐτόν, θὰ ζήσῃ αἰωνίως». Καὶ ἄρτον ἐδῶ ἐννοεῖ τὴν σωτήριον διδασκαλίαν καὶ τὴν πίστιν εἰς αὐτόν ἢ εἰς τὸ σῶμα του. Διότι καὶ τὰ δύο ἐνδυναμώνουν τὴν ψυχὴν. Καὶ ὅμως, ὅταν εἰς ἄλλην περίπτωσιν εἶχεν εἰπεῖ· «Ἐὰν δεχθῆ κανεὶς τοὺς λόγους μου, δὲν θὰ γευθῆ ποτὲ τὸν θάνατον»^{3α}, οἱ Ἰουδαῖοι ἐσκανδαλίσθησαν. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἔπαθαν κάτι παρόμοιον, ἴσως διότι τὸν ἐσέβοντο ἀπὸ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων.

2. Παρατήρησε καὶ πῶς διαφοροποιεῖ τὸ μάννα ἀπὸ τὸν ἄρτον, δηλαδὴ ἀπὸ τὸν σκοπὸν τῆς κάθε μιᾶς τροφῆς. Διότι, ἀφοῦ ἀπέδειξεν ὅτι τὸ μάννα δὲν προσέφερε κάτι τὸ νέον, προσέθεσεν· «Οἱ πατέρες σας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον καὶ ὅμως ἀπέθαναν». Ἔπειτα διὰ νὰ τοὺς πείσῃ, τοὺς προβάλλει τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι αὐτοὶ ἔχουν ἀξιωθῆ πολὺ περισσότερα ἀπὸ τοὺς πατέρας των, ὑπαινισσόμενος τὸν Μωϋσῆν καὶ τοὺς ἀξιοθαυμάστους ἐκείνους ἄνδρας. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ εἶπεν, ὅτι ἀπέθαναν ἐκεῖνοι ποὺ ἔφαγαν τὸ μάννα, προσέθεσεν· «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει ἀπὸ αὐτόν τὸν ἄρτον, θὰ ζήσῃ αἰωνίως». Καὶ τὰς λέξεις «Εἰς τὴν ἔρημον», δὲν τὰς ἔβαλε τυχαῖα εἰς τὸν λόγον του, ἀλλ' ὑπαινισσόμενος ὅτι ἐκεῖνο δὲν διήρκεσε πολὺ, οὔτε εἰσῆλθεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας.

Αὐτὸς ὅμως ὁ ἄρτος δὲν εἶναι τέτοιος. «Καὶ ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ θὰ δώσω, εἶναι ἡ σὰρξ μου, τὴν ὁποίαν θὰ δώσω ὑπὲρ τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου». Εὐλόγως ἠμπορεῖ κάποιος ποὺ ἀμφιβάλλει, νὰ ἐρωτήσῃ, ποία εὐκαιρία ἐδόθη εἰς τὸν Χριστὸν διὰ νὰ εἰπῆ αὐτὰ τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα ὄχι μόνον δὲν

μὲν οὐδὲν οὐδὲ χρησιμεύοντων, μᾶλλον δὲ τοῖς οἰκοδομη-
 θεῖσι καὶ λυμαινομένων. «Ἐκ τούτου», φησί, «πολλοὶ τῶν
 μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὄπισθον, λέγοντες· «Σκληρός
 ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;». Ἐνῆν
 5 γὰρ ταῦτα μόνοις παραδοθῆναι τοῖς μαθηταῖς, καθάπερ ὁ
 Ματθαῖος ἔλεγεν, διὸ «Ἰδίᾳ διελέγειο αὐτοῖς».

Τί ποιε οὖν πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; Ὅτι καὶ νῦν τῶν
 τοιούτων ρημάτων πολὺ καὶ τὸ χρήσιμον καὶ τὸ ἀναγκαῖον.
 Ἐπειδὴ γὰρ ἐπέκειντο τροφήν αἰτοῦντες μὲν, ἀλλὰ τὴν
 10 σωματικὴν, καὶ τῆς ἐπὶ τῶν προγόνων παρασχεθείσης ἀνα-
 μιμνήσκοντες αὐτὸν τροφῆς, τὸ μάννα μέγα ἔλεγον, δει-
 κνὺς διὸ πάντα ἐκεῖνα τύπος ἦν καὶ σκιά, ἣ δὲ πραγμάτων
 ἀλήθεια ἣ παροῦσά ἐστι, μέμνηται τροφῆς πνευματικῆς.
 Ἄλλ' ἔδει, φησὶν, εἰπεῖν, διὸ οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον ἐν
 15 τῇ ἐρήμῳ τὸ μάννα· ἐγὼ δὲ ἄριον παρέσχον ὑμῖν. Ἀλλὰ
 πολὺ τὸ μέσον ἦν. Ἐδόκει γὰρ τοῦτο καὶ ἔλαιον ἐκείνου,
 τῷ ἐκεῖνο μὲν ἄνωθεν φέρεσθαι, τοῦτο δὲ κάτω γεγενῆ-
 σθαι τὸ θαῦμα τῶν ἄριων. Ἐπεὶ οὖν ἐζήτησαν ἐκ τοῦ οὐ-
 ρανοῦ φερομένην τροφήν, διὰ τοῦτο συνεχῶς ἔλεγεν, «Ἐκ
 20 τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα».

Εἰ δὲ ἐξειτάζοι τις, τί δήποτε καὶ τὸν περὶ μωσθηρίων
 ἐνέβαλε λόγον; ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν πρὸς αὐτόν, διὸ καὶ τού-
 των σφόδρα τῶν λόγων ὁ καιρὸς ἦν. Τὸ γὰρ ἀσαφὲς τῶν
 εἰρημένων ἀεὶ τὸν ἀκροατὴν διανίστησι καὶ προσεκτικώ-
 25 τερον ἐργάζεται. Οὐ τοίνυν σκανδαλίζεσθαι ἔδει, ἀλλ' ἐ-
 ρωτιᾶν μᾶλλον καὶ πυνθάνεσθαι. Νῦν δὲ ἀναχωροῦσιν. Εἰ
 γὰρ προφήτην αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον, ἐχρῆν πιστεῦσαι τοῖς
 λεγομένοις. Ὡστε τῆς ἐκείνων ἀνοίας τὸ σκάνδαλον ἦν,
 οὐ τῆς ἀπορίας τῶν λεγομένων. Σὺ δὲ ὄρα πῶς κατὰ μι-
 30 κρὸν τοὺς μαθητὰς συνέδησεν ἐαυτῷ· οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ

εἶναι ἐποικοδομητικὰ καὶ δὲν χρησιμεύουν εἰς τίποτε, ἀλλὰ καὶ βλάπτουν ὅσα ἦσαν ἐποικοδομητικά; Καὶ λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του ἔφυγαν λέγοντες· «Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος αὐτός, ποῖος ἤμπορεῖ νὰ τὸν ἀκούη;». Διότι αὐτὰ ἔπρεπε ν' ἀνακοινωθοῦν μόνον εἰς τοὺς μαθητὰς του, ἀφοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ματθαῖος, «Τὰ ἐξήγει ὅλα ἰδιαιτέρως εἰς τοὺς μαθητὰς του»⁴.

Τί ἔχομεν ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τοῦτο; Ὅτι καὶ σήμερα πολλὰ ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια εἶναι καὶ χρήσιμα καὶ ἀναγκαῖα. Ἐπειδὴ δηλαδὴ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπέμεναν νὰ ζητοῦν τροφήν καὶ εἶχαν ὑπενθυμίσει εἰς αὐτὸν τὴν τροφήν ποὺ εἶχε δοθῆ τὴν ἐποχὴν τῶν προγόνων των καὶ ἰσχυρίζοντο ὅτι τὸ μάννα ἦτο μεγάλο θαῦμα, ἐνθυμεῖται ὁ Χριστὸν τὴν πνευματικὴν τροφήν, διὰ νὰ τοὺς δείξη, ὅτι ὅλα ἐκεῖνα ἦσαν τύπος καὶ σκιὰ καὶ ὅτι ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια ἦτο ἡ παρούσα. Καὶ θὰ ἐρωτήσης· Ἐπρεπε νὰ εἰπῆ, ὅτι οἱ πατέρες σας ἔφαγαν τὸ μάννα εἰς τὴν ἔρημον, ἐνῶ ἐγὼ σᾶς ἔδωσα ἄρτον; Ἄλλ' ἡ ἀπόστασις ἦτο πολὺ μεγάλη. Διότι τὸ θαῦμα τοῦτο ἐφαίνετο μικρότερον ἀπὸ ἐκεῖνο, διὸ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων εἶχεν ἔλθει ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἐνῶ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων ἐπραγματοποιήθη εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἐπειδὴ ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν τροφήν ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανόν, δι' αὐτὸ ἔλεγε συνεχῶς· «Ἀπὸ τὸν οὐρανὸν κατέβηκα».

Ἐὰν κανεῖς ὅμως ἐρωτήση, διατί ὠμίλησε περὶ μυστηρίων; θὰ τοῦ ἀπαντήσωμεν, ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος δι' αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι ἡ ἀσάφεια τῶν λόγων πάντοτε ἐρεθίζει τὸν ἀκροατὴν καὶ τὸν καθιστᾷ προσεκτικώτερον. Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν νὰ σκανδαλίζωνται, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐρωτοῦν καὶ νὰ πληροφοροῦνται. Τώρα ὅμως ἐκεῖνοι φεύγουν. Διότι, ἐὰν ἐπίστευον ὅτι εἶναι Προφήτης, ἔπρεπε νὰ πιστεύουν εἰς τὰ λόγια του. Ἐπομένως τὸ σκάνδαλον ἦτο ἀπόδειξις τῆς ἰδικῆς των μωρίας ὄχι τῆς ἀσαφείας τῶν λόγων. Σὺ ὅμως πρόσεχε, μὲ ποῖον τρόπον συνέδεσε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς μαθητὰς μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Διότι εἶναι οἱ

λέγοντες, «Ρήματα ζωῆς ἔχεις· ποῦ ἀπελευσόμεθα;». Πλὴν ἑαυτὸν ἐνταῦθα εἰσάγει διδόντα, οὐ τὸν Πατέρα, «Ὁ ἄρτος», λέγων, «ὃν ἐγὼ δώσω, σὰρξ μου ἐστίν». Ἄλλ' οὐχ οἱ ὄχλοι οὕτως, ἀλλ' ἀπεναντίας· «Σκληρός ἐστίν ὁ λόγος οὗτος». Διὸ καὶ ἀναχωροῦσι.

Καίτοι οὐδὲ ξένη τις ἦν ἡ διδασκαλία, καὶ παρηλλαγμένη. Ὁ γὰρ Ἰωάννης ἄνωθεν τοῦτο ἠνίξαιτο, ἀμνὸν αὐτὸν προσειπών. Ἄλλ' οὐδὲ οὕτως ἤδεσαν, φησὶν. Οἶδα καὶ γὰρ ἀλλ' οὐδὲ οἱ μαθηταὶ ἠπίσταντο. Εἰ γὰρ περὶ ἀνασιτάσεως οὐδέπω τι ἤδεσαν σαφές, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἠγνόησαν τί ποιέ ἐστὶ τό, «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»· πολλῶ μᾶλλον περὶ τῶν εἰρημένων ταῦτα γὰρ ἐκείνων ἀσαφέστερα ἦν.

Ὅτι μὲν γὰρ προφητῆται ἀνέστησαν, ἤδεσαν, εἰ καὶ μὴ οὕτω σαφῶς εἰρήκασιν αἱ Γραφαί· ὅτι δὲ σάρκα τις ἔφαγεν, οὐδέποτε οὐδεὶς εἶπεν ἐκείνων. Ἄλλ' ὅμως ἐπείθοντο καὶ ἠκολούθουν, καὶ ὠμολόγουν ρήματα ζωῆς αἰωνίου αὐτὸν ἔχειν. Τοῦτο γὰρ μαθητοῦ, τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ τοῦ διδασκάλου, ἀλλ' ἀκούειν καὶ πείθεσθαι, καὶ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἀναμένειν τῆς λύσεως. Τί οὖν, φησὶν, ὅτι τοῦναντίον συνέβη, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω; Τοῦτο παρὰ τὴν ἐκείνων ἀνοίαν. Ὅταν γὰρ ἡ ζήτησις τοῦ πῶς εἰσέλθῃ, συνέρχεται καὶ ἀπιστία.

Οὕτω καὶ Νικόδημος ἐθορυβεῖτο λέγων· «Πῶς δύναται ἄνθρωπος εἰσελθεῖν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ;», οὕτω καὶ οὗτοι ταράττονται λέγοντες, «Πῶς δύναται δοῦναι ἡμῖν φαγεῖν οὗτος τὴν σάρκα αὐτοῦ;». Εἰ γὰρ τὸ

5. Ἰω. 6, 68.

6. Αὐτόθ. 2, 19.

μαθηταί του πού εἶπαν· «Ἔχεις λόγια αἰωνίου ζωῆς. Εἰς ποῖον νὰ ὑπάγωμεν;». Ἄλλ' ἐδῶ εἰσάγει τὸν ἑαυτὸν του νὰ δίδῃ καὶ ὄχι τὸν Πατέρα, καὶ λέγει· «Ὁ ἄρτος τὸν ὁποῖον ἐγὼ δίδω, εἶναι ἡ σὰρξ μου». Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι ὄχι χωρὶς ταραχὴν ἀλλ' ἀντιθέτως εἶπαν· «Σκληρὸς εἶναι αὐτὸς ὁ λόγος». Δι' αὐτὸ ἔφευγαν.

Ἄλλ' ἡ διδασκαλία δὲν ἦτο νέα, οὔτε διαφορετική. Διότι ὁ Ἰωάννης εἶχε κάμει προηγουμένως ὑπαινιγμὸν περὶ τούτου, ὅταν προεῖπε τὸν Χριστόν, ἀμνόν. Ἀλλά, θὰ εἰπῆς, αὐτοὶ δὲν εἶχαν καταλάβει. Αὐτὸ καὶ ἐγὼ τὸ ξεύρω. Καὶ οἱ μαθηταί του δὲν ἐγνώριζαν τοῦτο. Διότι, ἐὰν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δὲν τὸ καταλάβαιναν ἀρκετὰ σαφῶς, καὶ δι' αὐτὸ ἠγνόουν, τί τέλος πάντων ἐσήμαινεν, ἐκεῖνο πού εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός· «Γκρεμίσατε αὐτὸν τὸν ναὸν καὶ ἐγὼ εἰς τρεῖς ἡμέρας θὰ τὸν ἀνοικοδομήσω»⁶; πολὺ ὀλιγώτερον δὲν ἐκαταλάβαιναν τὰ προηγούμενα, διότι αὐτὰ ἦσαν ἀσαφέστερα ἀπὸ ἐκεῖνα.

Καὶ ἐγνώριζαν μὲν, ὅτι εἶχαν ἀναστηθῆ Προφῆται, ἂν καὶ αἱ Γραφαὶ δὲν τὸ ἀνέφεραν τόσον καθαρά. Ἀλλὰ κανεὶς ἀπὸ ἐκείνους δὲν εἶχεν εἰπεῖ ποτέ, ὅτι κάποιος ἔφαγε σάρκα. Ὑπήκουον ὅμως εἰς τὸν Χριστόν, τὸν ἠκολούθουν καὶ ὠμολόγουν, ὅτι ἔχει λόγια ζωῆς αἰωνίου. Διότι αὐτὸ εἶναι ἀπόδειξις τοῦ καλοῦ μαθητοῦ, νὰ μὴ ἐξετάζῃ μὲ περιέργειαν τὰ λόγια τοῦ διδασκάλου του, ἀλλὰ νὰ τὸν ἀκούῃ καὶ νὰ πειθαρχῇ καὶ νὰ περιμένῃ τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν διὰ τὴν λύσιν. Διατί λοιπὸν λέγουν, ὅτι συνέβη τὸ ἀντίθετον καὶ ὅτι ἔφυγαν; Αὐτὸ συνέβη ἐξ αἰτίας τῆς μωρίας των. Διότι, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς τὴν ψυχὴν τὸ ἐρώτημα, 'Πῶς', τότε μαζὶ μὲ αὐτὸ εἰσέρχεται καὶ ἡ ἀπιστία.

Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον εἶχε ταραχθῆ καὶ ὁ Νικόδημος καὶ δι' αὐτὸ ἠρώτησε· «Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ εἰσέλθῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρός του;». Ἔτσι καὶ αὐτοὶ ταρασσονται λέγοντες· «Πῶς ἠμπορεῖ αὐτὸς νὰ μᾶς δώσῃ νὰ φάγωμεν τὴν σάρκα του;». Διότι, ἐὰν ζητῆς τό, 'Πῶς',

πῶς ζητεῖς, διατί τοῦτο ἐπὶ τῶν ἄριων οὐκ εἶπες, πῶς
 τοὺς πέντε εἰς τοσοῦτους ἐξέτεινεν; "Οτι τοῦ κορεσθῆναι
 μόνον ἦσαν τότε, οὐ τοῦ τὸ θαῦμα ἰδεῖν. Ἄλλ' ἡ πείρα τότε,
 φηοῖν, ἐπαίδευσεν. Οὐκοῦν ἐξ ἐκείνης ἔδει καὶ ταῦτα γενέ-
 5 σθαι εὐπαράδεκτα. Διὰ γὰρ τοῦτο προλαβὼν ἐθαυματουργ-
 γησε τὸ παράδοξον ἐκεῖνο, ἵνα δι' ἐκείνου διδαχθέντες,
 μηκέτι διαπισιῶσι τοῖς μετὰ ταῦτα λεγομένοις. Ἐκεῖνοι
 μὲν οὖν οὐδὲν ἐκαρπώσαντο τότε ἐκ τῶν εἰρημένων, ἡμεῖς
 δὲ τῆς εὐεργεσίας δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἀπολελεύκαμεν.
 10 Διὸ καὶ ἀναγκαῖον μαθεῖν τὸ θαῦμα τῶν μυστηρίων, τί
 ποιέ ἐστι, καὶ διατί ἐδόθη, καὶ τίς ἡ ὠφέλεια τοῦ πράγμα-
 τος. «Ἐν σῶμα γενόμεθα καὶ μέλη», φηοῖν, «ἐκ τῆς σαρ-
 κὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ». Οἱ δὲ μεμνημένοι
 παρακολουθεῖωσαν τοῖς λεγομένοις.

15 3. "Ἰν' οὖν μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώμε-
 θα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα, εἰς ἐκείνην ἀνακερασθῶ-
 σεν τὴν σάρκα. Διὰ τῆς τροφῆς γὰρ τοῦτο γίνεται ἧς ἐχα-
 ρίσαιτο, θουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον, ὃν ἔχει περὶ ἡμᾶς.
 Διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν ἡμῖν, καὶ ἀνέφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ
 20 εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἔν τι ὑπάρξωμεν, καθάπερ σῶμα κεφαλῇ συνημ-
 μένον. Τῶν γὰρ σφόδρα ποθούντων ἐστὶ τοῦτο δεῖγμα. Τοῦτο
 γοῦν καὶ ὁ Ἰωβ αἰνιτιτόμενος, ἔλεγε περὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκειῶν,
 οἷς ἦν οὕτω μεθ' ὑπερβολῆς ποθεινός, ὡς προσφύναι ταῖς σαρ-
 ξὶν αὐτοῦ ἐπιθυμεῖν. Ἐκεῖνοι γὰρ τὸν πολὺν αὐτῶν ἐνδεικνύ-
 25 μενοι πόθον ὃν εἶχον, «Τίς ἂν δώῃ ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ»,
 ἔλεγον, «ἐμπλησθῆναι;».

Διὸ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ πεποίηκεν, εἰς φιλίαν ἡμᾶς
 ἐνάγων μείζονα, καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον ἐπιδεικνὺς τὸν περὶ ἡ-
 μᾶς, οὐκ ἰδεῖν αὐτὸν μόνον παρέσχε τοῖς ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ

7. Ἐφ. 5, 30.

8. Ἰωβ, 31, 31.

διατί δὲν τὸ εἶπες διὰ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων, πῶς δηλαδὴ ἐπολλαπλασίασε τοὺς πέντε ἄρτους εἰς τόσους πολλούς; Διότι τότε ἐφρόντιζον μόνον διὰ νὰ χορτάσουν καὶ ὄχι νὰ ἰδοῦν τὸ θαῦμα. Ἄλλ, θὰ εἰπῆς, ἡ πεῖρα τότε τοὺς ἐδίδαξεν. Ἔπρεπε λοιπὸν ἀπὸ τὴν πεῖραν ποὺ εἶχαν ἀποκτήσει τότε νὰ γίνουν εὐκόλα παραδεκτά. Δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε προηγουμένως τὸ παράδοξον ἐκεῖνο θαῦμα, διὰ νὰ μὴ δυσπιστοῦν εἰς τὰ κατοπινὰ του λόγια, ἀφοῦ εἶχαν διδαχθῆ ἀπὸ ἐκεῖνο. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν δὲν ἀπεκόμισαν καμμίαν ὠφέλειαν ἀπὸ ὅσα εἶχαν λεχθῆ τότε, ἡμεῖς ὁμοίως ἔχομεν ἀπολαύσει τὴν εὐεργεσίαν αὐτῶν τῶν ἔργων. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀναγκαῖον νὰ λεχθῆ, τί σημαίνει τὸ μυστηριῶδες θαῦμα, διατί ἔγινε καὶ ποία ἡ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλεια. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἐν σῶμα γινόμεθα καὶ εἴμεθα μέλη τοῦ σώματός του καὶ ἀπὸ τὴν σάρκα του καὶ ἀπὸ τὰ ὀστέα του»⁷. Καὶ οἱ μεμυημένοι ἅς παρακολουθήσουν τὰ λεγόμενά μου.

3. Διὰ νὰ μὴ γίνωμεν λοιπὸν ἔν σῶμα μόνον ἀπὸ ἀγάπην, ἀλλὰ καὶ οὐσιαστικῶς, ἅς ἀναμιχθῶμεν μὲ ἐκείνην τὴν σάρκα. Διότι αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν τροφήν ποὺ μᾶς ἐχάρισεν, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ μᾶς δείξῃ τὴν μεγάλην ἀγάπην, ποὺ τρέφει δι' ἡμᾶς. Δι' αὐτὸ ἀνέμιξε τὸν ἑαυτὸν του μὲ ἡμᾶς καὶ ἀπετέλεσεν μὲ ἡμᾶς ἔν σῶμα, διὰ νὰ εἴμεθα ἔν, ὅπως τὸ σῶμα εἶναι συνδεδεμένον μὲ τὴν κεφαλὴν. Διότι αὕτη εἶναι ἀπόδειξις ἐκείνων ποὺ ἀγαπῶνται πολὺ. Κάμνων καὶ ὁ Ἰὼβ ὑπαινιγμὸν περὶ αὐτοῦ, ἔλεγε διὰ τοὺς ὑπηρέτας του, ὅτι τόσον πολὺ ἠγαπᾶτο ἀπὸ αὐτούς, ὥστε ἐπεθύμουν ν' ἀναμιχθοῦν μὲ τὴν σάρκα του. Διότι ἐκεῖνοι, διὰ νὰ δείξουν τὴν ἀγάπην ποὺ τοῦ εἶχαν, ἔλεγαν· «Ποῖος ἀπὸ ἡμᾶς θὰ δώσῃ ἀπὸ τὴν σάρκα του, ὥστε νὰ χορτάσωμεν;»⁸.

Αὐτὸ ἀκριβῶς ἔκαμε καὶ ὁ Χριστός, διὰ νὰ μᾶς εἰσαγάγῃ εἰς μεγαλύτεραν φιλίαν καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀγάπην του δι' ἡμᾶς καὶ δὲν παρέδωκε τὸν ἑαυτὸν του μόνον εἰς ἐκείνους ποὺ τὸν ἀγαποῦσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐκείνους

ἄψασθαι καὶ φαγεῖν καὶ ἐμπῆξαι τοὺς ὀδόντας τῆ σαρκὶ καὶ
 συμπλακῆναι καὶ τὸν πόθον ἐμπλήσσει πάντα. Ὡς λέοντες τοίνυν
 πῦρ πνέοντες, οὕτως ἀπὸ τῆς τραπέζης ἀναχωροῦμεν ἐκείνης,
 φοβεροὶ τῷ διαβόλῳ γινόμενοι καὶ τὴν κεφαλὴν τὴν ἡμετέραν
 5 ἐννοοῦντες καὶ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ ἡμᾶς ἐπεδείξατο. Οἱ μὲν
 οὖν γεννήσαντες, πολλάκις ἑτέροις τρέφειν διδῶσι τὰ τε-
 χθέντα· ἐγὼ δὲ οὐχ οὕτω, φηοῖν, ἀλλὰ ταῖς σαρκὶ τρέφω ταῖς
 ἡμαῖς, ἑμαυτὸν ὑμῖν παρατίθημι, πάντας ὑμᾶς εὐγενεῖς εἶναι
 βουλόμενος, καὶ χρησιὰς ὑμῖν περὶ τῶν μελλόντων ὑποτείνων
 10 ἐλπίδας. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα ὑμῖν ἐκδοὺς ἑαυτὸν, πολλῷ μᾶλλον ἐν
 τῷ μέλλοντι. Ἀδελφὸς ἠθέλησα ὑμέτερος γενέσθαι· ἐκοινῶνη-
 σα σαρκὸς καὶ αἵματος δι' ὑμᾶς, πάλιν αὐτὴν ὑμῖν τὴν σάρκα
 καὶ τὸ αἷμα, δι' ὧν συγγενῆς ἐγενόμην, ἐκδίδωμι.

Τοῦτο τὸ αἷμα τὴν εἰκόνα ἡμῖν ἀνθηρὰν ἐργάζεται τὴν βα-
 15 σιλικὴν, τοῦτο κάλλος ἀμήχανον τίκει, τοῦτο ἀπομαρανθῆναι
 τῆς ψυχῆς τὴν εὐγένειαν οὐκ ἀφήσιν, ἄρδον αὐτὴν συνεχῶς
 καὶ τρέφον. Τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν σιτίων ἡμῖν αἷμα γινόμενον,
 οὐκ εὐθέως τοῦτο γίνεται, ἀλλ' ἕτερόν τι τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως,
 ἀλλ' εὐθέως τὴν ψυχὴν ἀρδεύει, καὶ μεγάλην τινὰ δύναμιν ἐμ-
 20 ποιεῖ. Τοῦτο τὸ αἷμα ἀξίως λαμβανόμενον ἐλαύνει μὲν δαίμο-
 νας καὶ πόρρωθεν ἡμῶν ποιεῖ, καλεῖ δὲ ἀγγέλους πρὸς ἡμᾶς,
 καὶ τὸν Δεσπότην τῶν ἀγγέλων. Ὅπου γὰρ ἂν ἴδωσι τὸ αἷμα
 τὸ Δεσποτικόν, φεύγουσι μὲν δαίμονες, συντρέχουσι δὲ ἄγγελοι.
 Τοῦτο τὸ αἷμα ἐκχυθὲν πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξέπλυνε.

25 Πολλὰ περὶ τοῦ αἵματος τούτου καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἐν
 τῇ πρὸς Ἐφεσίους ἐφιλοσόφησε. Τοῦτο τὸ αἷμα τὰ ἄδυστα καὶ τὰ
 ἅγια τῶν ἁγίων ἐκάθηρεν. Εἰ δὲ ὁ τύπος αὐτοῦ τοσαύτην ἔσχεν
 ἰσχύν, ἐν τε τῷ ναῶ τῶν Ἑβραίων, ἐν τε Αἰγύπτῳ μέσῃ, ταῖς

ποῦ ἤθελαν νὰ τὸν ἐγγίσουν, νὰ τὸν φάγουν, νὰ ἐμπήξουν τὰ δόντια των εἰς τὴν σάρκα του, ν' ἀναμιχθοῦν μετ' αὐτοῦ καὶ νὰ χορτάσουν, αὐτὸς δὲ ἐξεπλήρωσεν ὅλην τὴν ἐπιθυμίαν των. Φεύγομεν ἀπὸ τὴν τράπεζαν ἐκείνην σὰν λέοντες ποῦ βγάζουν φωτιά, ἀφοῦ γινόμεθα φοβεροὶ ἀκόμη καὶ εἰς τὸν διάβολον, σκεπτόμενοι αὐτὸ ποῦ ἔχομεν εἰς τὸ κεφάλι μας καὶ τὴν ἀγάπην ποῦ ἐκεῖνος μᾶς ἔδειξε. Πολλὰς φορὰς οἱ γονεῖς δίδουν τὰ παιδιὰ τους εἰς ἄλλους διὰ νὰ τὰ θρέψουν. Ἐγὼ ὅμως, λέγει, δὲν κάμνω τὸ ἴδιο, ἀλλὰ σᾶς τρέφω μὲ τὰς σάρκας μου, σᾶς παραθέτω τὸν ἑαυτόν μου, θέλω ὅλοι σας νὰ εἴσθε εὐγενικοὶ καὶ σᾶς προσφέρω καλὰς ἐλπίδας διὰ τὸ μέλλον. Διότι αὐτὸς ποῦ ἐδῶ παρέδωσε τὸν ἑαυτόν του εἰς σᾶς, μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν θὰ τὸ κάμῃ εἰς τὸ μέλλον. Ἠθέλησα νὰ γίνω ἀδελφός σας, διὰ σᾶς παρέσχον κοινὸν τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα μου καὶ πάλιν παραδίδω πρὸς χάριν σας αὐτὴν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα, μὲ τὰ ὅποια ἔγινα συγγενής σας.

Αὐτὸ τὸ αἷμα καθιστᾷ εἰς ἡμᾶς βασιλικὴν καὶ ἀνθηρὰν τὴν εἰκόνα, γεννᾷ αὐτὴν τὴν ἀπίστευτον ὠραιότητα, δὲν ἀφήνει νὰ μαρανθῇ ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ ποτίζει καὶ τρέφει αὐτὴν συνεχῶς. Διότι τὸ αἷμα ποῦ παίρνομεν ἀπὸ τὰς τροφάς, δὲν γίνεται ἀμέσως αἷμα ἀλλὰ κάτι ἄλλο. Τὸ αἷμα ὅμως τοῦτο ποτίζει ἀμέσως τὴν ψυχὴν καὶ τῆς δίδει μεγάλην δύναμιν. Ἄν αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ λάβωμεν ἀξίως, ἐκδιώκει τοὺς δαίμονας καὶ τοὺς κρατεῖ μακρὰ μας, καὶ φέρει κοντὰ μας τοὺς ἀγγέλους καὶ τὸν Κύριον τῶν ἀγγέλων. Διότι, ὅπου θὰ ἴδουν τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου, οἱ μὲν δαίμονες τρέπονται εἰς φυγὴν, προσέρχονται ὅμως οἱ ἄγγελοι. Ὅταν ἐχύθη αὐτὸ τὸ αἷμα, ἐξέπλυνεν ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Πολλὰς φιλοσοφικὰς σκέψεις περὶ τοῦ αἵματος τούτου ἔκαμεν ὁ μακάριος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν του. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἐκαθάρισε τὰ ἄδυστα καὶ τὰ ἅγια τῶν ἀγίων. Ἐὰν δὲ ἡ μορφή αὐτοῦ τοῦ αἵματος εἶχε τὴν δύναμιν, ὥστε ν' ἀλείφεται μὲ αὐτὸ τὸ ἀνώφλιον τοῦ ναοῦ

φλιαῖς ἐπιχριόμενον, πολλῶ μᾶλλον ἢ ἀλήθεια. Τοῦτο τὸ αἷμα, τὸ χρυσοῦν θυσιαστήριον ἡγίασε· τούτου χωρὶς οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ ἄδυσια εἰσιέναι· τοῦτο τὸ αἷμα ἱερέας ἐχειροτόνει· τοῦτο ἀπέλουεν ἁμαρτίας ἐν τοῖς τύποις. Εἰ δὲ ἐν τοῖς τύποις τοσαύτην ἔσχεν ἰσχύν, εἰ τὴν σκιὰν οὕτως ὁ θάνατος ἔφριξε, τὴν ἀλήθειαν αὐτήν, εἶπέ μοι, πῶς οὐκ ἂν ἐφοβήθη; Τοῦτο ἡ σωτηρία τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τούτω λούεται ἡ ψυχὴ, τούτω καλλωπίζεται, τούτω πυροῦται, τοῦτο πυρὸς λαμπρότερον ἐργάζεται τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον, 10 τοῦτο χρυσοῦ φαιδροτέραν τὴν ψυχὴν ποιεῖ, τοῦτο ἐξεχύθη τὸ αἷμα, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐποίησε θατόν.

4. Φρικτὰ ὄντως τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, φρικτὸν ὄντως τὸ θυσιαστήριον. Ἀνέβαινε ἐκ τοῦ παραδείσου πηγὴ, ποταμοὺς αἰσθητοὺς προχέουσα· ἀπὸ τῆς τραπέζης 15 ταύτης ἄνεισι πηγὴ, ποταμοὺς ἀφιεῖσα πνευματικούς. Παρὰ ταύτην τὴν πηγὴν πεφυτευμένα εἰσὶν, οὐκ ἰτέαι ἄκαρποι, ἀλλὰ δένδρα πρὸς αὐτὸν φθάνοντα τὸν οὐρανόν, καρπὸν ἔχοντα ὠριμον ἀεὶ καὶ ἀμάραντον. Εἴ τις καυσοῦται, παρὰ ταύτην ἠκέτω τὴν πηγὴν καὶ καταψυχέτω τὸ καῦσος. Καὶ 20 γὰρ αὐχμοὺς λύει, καὶ τὰ διακαῆ πάντα παραψύχει, οὐ τὰ ἐξ ἡλίου διακαιόμενα, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν βελῶν τῶν πεπυρωμένων. Καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἄνωθεν ἔχει, καὶ τὴν ρίζαν ἐκεῖθεν, ὄθεν καὶ ἄρδεται.

Πολλοὶ ταύτης οἱ ρύακες τῆς πηγῆς, οὓς ἀφήσιν ὁ 25 Παράκλητος· καὶ μεσίτης ὁ Υἱὸς γίνεται, οὐ δίκελλαν ἔχων καὶ ὁδοποιῶν, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν ἀνοίγων τὴν παρ' ἡμῖν. Αὕτη ἡ πηγὴ φωτὸς ἐστὶ πηγὴ, ἀναβλύζουσα ἀληθείας ἀκτῖνας. Ταύτη καὶ αἱ ἄνω παρεσιθήκασιν δυνάμεις, πρὸς τὸ κάλλος ἐνορῶσαι τῶν ρείθρων, ἐπειδὴ καὶ σαφέστερον 30 ἐκεῖναι τῶν προκειμένων θεωροῦσι τὴν δύναμιν, καὶ τὰς

τῶν Ἑβραίων καὶ τῆς μέσης Αἰγύπτου, πολὺ μεγαλυτέραν δύναμιν ἔχει ἢ ἀλήθεια. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἡγίασε τὸ χρυσὸν θυσιαστήριον καὶ χωρὶς αὐτὸ δὲν ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἅδυστα τοῦ ναοῦ. Αὐτὸ τὸ αἷμα ἐχειροτόνει ἱερεῖς. Αὐτὸ ἀπήλλασσεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας εἰς τοὺς τύπους. Ἐὰν λοιπὸν εἰς τοὺς τύπους εἶχε τόσην δύναμιν, ἐὰν ὁ θάνατος ἐφοβήθη τὴν σκιάν του, εἶπέ μου, πῶς δὲν θὰ ἐφοβεῖτο τὴν ἀλήθειαν; Μὲ αὐτὸ ἐπιτυγχάνεται ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν μας, μὲ αὐτὸ λούεται ἡ ψυχὴ μας, μὲ αὐτὸ στολίζεται, μὲ αὐτὸ φλέγεται, αὐτὸ κάμνει τὸν νοῦν μας νὰ λάμπῃ περισσότερο ἀπὸ τὸ πῦρ, αὐτὸ καθιστᾷ τὴν ψυχὴν μας περισσότερο φαιδρὰν ἀπὸ τὸν χρυσόν, αὐτὸ τὸ αἷμα ἐχύθη καὶ μᾶς ἤνοιξε τὸν οὐρανόν.

4. Πράγματι προκαλοῦν δέος τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ θυσιαστήριον. Ἀπὸ τὸν παράδεισον ἀναβλύζει πηγὴ, ποὺ χύνει αἰσθητοὺς ποταμούς. Ἀπὸ τὴν τράπεζαν αὐτὴν ἀναβλύζει πηγὴ, ποὺ χύνει πνευματικοὺς ποταμούς. Πλησίον αὐτῆς τῆς πηγῆς ἔχουν φυτευθῆ ὄχι ἄκαρποι ἰτέαι, ἀλλὰ δένδρα ποὺ φθάνουν ὡς τὸν οὐρανόν, ποὺ ἔχουν καρπὸν πάντοτε ὄριμον καὶ ἀμάραντον. Ὅποιος ξεσταίνεται, ὡς ὑπάγῃ εἰς αὐτὴν τὴν πηγὴν καὶ ὡς καταδροσισθῆ ἀπὸ τὴν ζέστην. Διότι καὶ τὴν ζέστην ἐκδιώκει καὶ ὅλα ὅσα καίονται ψυχραίνει, ὄχι ἐκεῖνα ποὺ καίονται ἀπὸ τὸν ἥλιον ἀλλὰ ἀπὸ τὰ πυρακτωμένα βέλη. Διότι ἄνωθεν ἔχει καὶ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ποτίζεται.

Τὰ ρυάκια αὐτῆς τῆς πηγῆς εἶναι πολλά, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀφήνει ὁ Παράκλητος. Καὶ μεσίτης γίνεται ὁ Υἱός, χωρὶς νὰ κρατῆ δικέλλαν καὶ χωρὶς νὰ ἐτοιμάζῃ τὸν δρόμον, ἀλλ' ἀνοίγων τὴν ἰδικὴν μας διάθεσιν. Αὐτὴ ἡ πηγὴ εἶναι πηγὴ φωτὸς καὶ ἀναβλύζει τὰς ἀκτῖνας τῆς ἀληθείας. Μαζὶ μὲ αὐτὴν παρευρίσκονται καὶ αἱ ἄνω δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι κοιτάζουν τὴν ὠραιότητα τῶν ὑδάτων καὶ τὰς ἀπλησιάστους ἀνταυγείας, ἐπειδὴ ἐκεῖνα βλέπουν καλύτερον τὴν δύνα-

μαρμαρυγὰς τὰς ἀπροσίτους. Ὡσπερ γὰρ χρυσοῦ τηχομένου, ἂν τε τὴν χεῖρά τις ἐμβάλη, εἰ οἶόν τε ἦν, ἂν τε τὴν γλῶτταν, χρυσοῦν εὐθέως αὐτὴν ἐποίησεν ἂν, οὕτω δὴ καὶ πολλῶ πλεον ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν ἐργάζεται τὰ προκείμενα.

5 Ἄναζει μὲν γὰρ πυρὸς σφοδρότερον ὁ ποταμός, ἀλλ' οὐ καίει, ἀλλὰ βαπτίζει μόνον ὅπερ ἂν λάβῃ.

Τοῦτο τὸ αἷμα ἄνωθεν προεινποῦτο αἰεὶ, ἐν θυσιαστηρίοις, ἐν δικαίων σφαγαῖς· τοῦτο ἡ τιμὴ τῆς οἰκουμένης, τούτω ἠγόρασε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Χριστός, τούτω κατεκό-

10 σμησεν αὐτὴν ἅπασαν. Καθάπερ γὰρ ἄνθρωπος οἰκείας ὠνούμενος χρυσοῖον δίδωσι, καὶ καλλωπίσαι πάλιν αὐτοὺς βουλόμενος, χρυσοῦ τοῦτο ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Χριστός, καὶ ἠγόρασεν ἡμᾶς αἷματι, καὶ ἐκόσμησεν αἷματι. Οἱ τούτου μειέχοντες τοῦ αἵματος, μετὰ ἀγγέλων, καὶ ἀρχαγγέλων, καὶ

15 τῶν ἄνω δυνάμεων ἐσιήκασιν, αὐτὴν περικείμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν βασιλικὴν σιολήν, τὰ ὄπλα ἔχοντες τὰ πνευματικά. Ἄλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέπω μέγα· αὐτὸν γὰρ εἶοι ἐνδεδυμένοι τὸν βασιλέα.

Ἄλλ' ὥσπερ ἐστὶ μέγα καὶ θαυμασιόν, οὕτως ἂν μὲν

20 μετὰ καθαρότητος προσέλθῃς, εἰς σωτηρίαν προσῆλθες, ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότης εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. «Ὁ γὰρ ἐσθίων», φησί, «καὶ πίνων ἀναξίως τοῦ Κυρίου, κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει». Εἰ τοίνυν οἱ ρυποῦντες τὴν πορφύραν τὴν βασιλικὴν κολάζονται ὁμοίως, ὥσπερ οἱ διαρρηγνύντες, τί ἀπεικὸς καὶ τοὺς ἀκαθάρτως διανοίᾳ δεχομένους τὸ σῶμα, τὴν αὐτὴν ὑπομεῖναι τιμωρίαν τοῖς αὐτὸ διαρρηξασί διὰ τῶν ἡλῶν; Ὅρα γοῦν πῶς φοβεράν ἔδειξεν ὁ Παῦλος τὴν κόλασιν, εἰπὼν· «Ἀθετήσας τις νόμον Μωϋσέως, χωρὶς οἰκτιρισμῶν ἐπὶ δυοῖν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει

μιν τῶν πραγμάτων πού εὐρίσκονται ἔμπροσθέν των. Διότι, ὅπως ὅταν λειώνῃ ὁ χρυσός, ἂν κάποιος βάλη μέσα εἰς αὐτόν τὸ χέρι του ἢ τὴν γλῶσσαν του, ἂν εἶναι δυνατόν τοῦτο, ἀμέσως γίνεται χρυσῆ, ἔτσι καὶ τὰ μυστήρια πού ἡ ψυχὴ ἀποκαλύπτει ἐδῶ γίνονται πολὺ περισσότερα. Διότι ὁ ποταμὸς κοχλάζει δυνατώτερα ἀπὸ τὸ πῦρ, ἀλλὰ δὲν καίει, καὶ βαπτίζει μόνον ὅ,τι θὰ λάβῃ.

Αὐτὸ τὸ αἷμα προδιεγράφετο πάντοτε εἰς τοὺς βωμοὺς καὶ εἰς τὰς σφαγὰς τῶν δικαίων. Αὐτὸ τὸ αἷμα εἶναι τὸ τίμημα τῆς οἰκουμένης, μὲ αὐτὸ ὁ Χριστὸς ἐξηγόρασε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ μὲ αὐτὸ τὴν κατεστόλισεν ὀλόκληρον. Διότι, ὅπως ὁ ἄνθρωπος πού ἀγοράζει δούλους δίδει χρυσὸν καὶ ἂν θέλῃ νὰ τοὺς στολίσῃ, πάλιν μὲ χρυσὸν τὸ κάμνει, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς καὶ μᾶς ἠγόρασε μὲ τὸ αἷμα του καὶ μᾶς ἐστόλισε μὲ τὸ αἷμα του. "Ὅσοι εἶναι μέτοχοι αὐτοῦ τοῦ αἵματος, στέκονται μαζὶ μὲ τοὺς ἀγγέλους, τοὺς ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις, φοροῦν τὴν βασιλικὴν στολὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ κρατοῦν τὰ πνευματικὰ ὅπλα. Ἄλλ' ἀκόμη δὲν εἶπα τὸ σπουδαιότερον. Ἔχουν ἐνδυθῆ ὅπως ὁ βασιλεύς.

Ἄλλ' ὅπως αὐτὸ τὸ πρᾶγμα εἶναι σπουδαῖον καὶ ἀξιοθαύμαστον, ἔτσι ἂν προσέλθῃς μὲ καθαρότητα, προσέρχεσαι εἰς σωτηρίαν, ἂν προσέρχεσαι μὲ πονηρὰν συνείδησιν, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. Διότι, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος, «Ἐκεῖνος πού τρώγει καὶ πίνει κατὰ τρόπον ἀνάξιον ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, τρώγει καὶ πίνει τὴν καταδίκην του»⁹. Ἐὰν λοιπὸν ἐκεῖνοι πού λερώνουν τὴν βασιλικὴν πορφύραν τιμωροῦνται ὅπως καὶ ἐκεῖνοι πού τὴν σχίζουν, τί τὸ παράδοξον καὶ ἐκεῖνοι πού τὴν σχίζουν, τί τὸ παράδοξον καὶ ἐκεῖνοι πού δέχονται τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μὲ ἀκάθαρτον σκέψιν ὅτι ὑφίστανται τὴν αὐτὴν τιμωρίαν, ἀφοῦ σχίζουν τὸ σῶμα αὐτὸ μὲ τὰ καρφιά; Βλέπετε λοιπὸν, μὲ ποῖα λόγια παρουσιάζει ὁ Παῦλος τὴν τιμωρίαν· «Ἐὰν παραβῆ κανεὶς τὸν νόμον τοῦ Μωϋσέως θανατώνεται χωρὶς εὐσπλαγχνίαν ἐπὶ τῇ καταθέσει δύο ἢ τριῶν

πόσω, δοκεῖτε, χείρονος ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἠγησάμενος ἐν ᾧ ἠγιάσθη;».

Προσέχωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς, ἀγαπητοί, τοιούτων ἀπο-
 5 λαύοντες ἀγαθῶν καὶ διὰ βουληθῶμεν αἰσχρόν τι εἰπεῖν,
 ἢ συναρπαζομένους ἑαυτοὺς ἴδωμεν ὑπὸ ὀργῆς, ἢ ἑτέρου
 τινὸς τοιούτου πάθους, λογισώμεθα τίνων κατηξιώθημεν,
 10 οὗ Πνεύματος ἀπηλαύσαμεν καὶ ἔστι σωφρονισμὸς ἡμῖν
 τῶν ἀλόγων παθῶν οὗτος ὁ λογισμὸς. Μέχρι γὰρ τίνος
 τοῖς παροῦσι προσηλώμεθα; μέχρι τίνος οὐ διεγειρόμεθα;
 μέχρι τίνος οὐ φροντίζομεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας; Ἐννοή-
 σωμεν τίνων ἡμᾶς κατηξίωσεν ὁ Θεός, εὐχαριστήσωμεν,
 15 δοξάσωμεν, μὴ διὰ πίστεως μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔρ-
 γων αὐτῶν ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 μετ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ
 αἰεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μαρτύρων. Πόσης χειροτέρας τιμωρίας νομίζετε ότι είναι άξιος εκείνος, ὁ ὁποῖος κατεπάτησε τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐθεώρησε μολυσμένον τὸ αἷμα τῆς διαθήκης, μὲ τὸ ὁποῖον ἠγιάσθη;»¹⁰.

Ἄς προσέχωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου, τοὺς ἑαυτούς μας, ἀφοῦ ἀπολαύωμεν τοιαῦτα ἀγαθὰ. Καὶ ὅταν θελήσωμεν νὰ εἰποῦμεν κάτι κακὸν ἢ ὅταν ἴδωμεν τοὺς ἑαυτούς μας νὰ καταλαμβάνονται ἀπὸ ὀργὴν ἢ ἀπὸ κάποιο ἄλλο παρόμοιον πάθος, ἅς σκεφθοῦμεν, τίνων πραγμάτων ἐγίναμεν ἄξιοι καὶ πόσον ἀπηλαύσαμεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ αὐτὴ ἡ σκέψις θὰ μᾶς σωφρονίσῃ ἀπὸ τὰ παράλογα πάθη. Μέχρι πότε θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὰ παρόντα; Μέχρι πότε δὲν θὰ ἐξεγειρώμεθα; Μέχρι πότε δὲν θὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν σωτηρίαν μας; Ἄς κατανοήσωμεν ποίων πραγμάτων μᾶς ἐθεώρησεν ἄξιους ὁ Θεός, ἅς τὸν εὐχαριστήσωμεν καὶ ἅς τὸν δοξάσωμεν ὄχι μόνον μὲ τὴν πίστιν μας ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ἔργα μας, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετὰ τοῦ ὁποῖου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΖ΄.

Ἰω. 6, 53 - 71

«Εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἀμήν, ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε
5 αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν αἰώνιον ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ δὲ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ».

1. Ὅτιαν περὶ πνευματικῶν διαλεγώμεθα, μηδὲν ἔστω
βιωτικὸν ἐν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς, μηδὲν γήινον, ἀλλὰ
10 πάντα ἀναχωρεῖτω, πάντα ἐξοριζέσθω τὰ τοιαῦτα καὶ ὅλοι
γινώμεθα τῆς τῶν θείων λογίων ἀκροάσεως μόνης. Εἰ γὰρ
βασιλέως ἐπιβαίνοντος πόλει, ἅπας ἀπελαμβάνεται θόρυβος·
πολλῷ μᾶλλον τοῦ Πνεύματος ἡμῖν διαλεγομένου, μετὰ πολ-
λῆς μὲν ἡσυχίας, μετὰ πολλῆς δὲ τῆς φρίκης ἀκούειν ἡμῶς
15 δεῖ. Καὶ γὰρ φρίκης ἄξια τὰ λεγόμενα σήμερον. Καὶ πῶς,
ἄκουε. («Ἀμήν») γὰρ, φησί, «λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ τίς μου φάγη
τὴν σάρκα καὶ πῖνῃ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ».
Ἐπειδὴ ἔμπροσθεν ἔλεγον, διὰ ἀδύνατον τοῦτο ἔστι, δείκνυ-
σιν αὐτὸς οὐ μόνον οὐκ ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀναγ-
20 καῖον. Διὸ καὶ ἐπάγει· «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πί-
νων μου τὸ αἷμα, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ γὰρ ἀναστήσω αὐ-
τὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ».

Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν, διὰ «Ὁ τρώγων ἐκ τοῦ ἄρτου
τούτου οὐκ ἀποθανεῖται εἰς τὸν αἰῶνα», εἰκὸς δὲ ἦν αὐτοῖς
25 προσσιῆναι τοῦτο, καθὼς καὶ πρότερον ἔλεγον, «Ἀβραάμ
ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον, καὶ πῶς σὺ λέγεις, οὐ
μὴ γεύσεται θανάτου;», τὴν ἀνάστασιν ἔθηκε, λύων τὸ ζη-
τούμενον καὶ δηλῶν διὰ οὐκ ἀποθανεῖται εἰς τέλος. Συνεχῶς
δὲ στρέφει τὸν περὶ τῶν μωσιθηρίων λόγον, δεικνὺς τοῦ πρά-
30 γματος τὸ ἀναγκαῖον, καὶ διὰ αὐτὸ πάντως γενέσθαι δεῖ.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΖ΄.

Ἰω. 6, 53 - 71

«Εἶπε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἰς αὐτούς. Ἀλήθεια, ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐὰν δὲν φάγετε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δὲν πίετε τὸ αἷμα του, δὲν ἔχετε ζωὴν μέσα σας. Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου ἔχει ζωὴν αἰώνιον»¹.

1. Ὄταν ὁμιλοῦμεν διὰ πνευματικὰ ζητήματα, δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχη τίποτε τὸ βιωτικὸν οὔτε γήϊνον εἰς τὰς ψυχὰς μας, ἀλλὰ πρέπει ὅλα ν' ἀπομακρύνωνται, ὅλα τὰ παρόμοια νὰ ἐξορίζωνται καὶ ὅλοι νὰ ἀκροώμεθα μόνον τοὺς θεῖους λόγους. Διότι, ἐὰν ἀπομακρύνεται κάθε θόρυβος, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐπισκέπτεται μίαν πόλιν, μὲ πολὺ μεγαλυτέραν ἡσυχίαν καὶ φόβον πρέπει ν' ἀκούωμεν, ὅταν μᾶς ὁμιλῇ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διότι τὰ ὅσα λέγονται σήμερον εἶναι ἄξια φόβου. Καὶ ἄκουσε πῶς· «Ἀλήθεια σᾶς λέγω, ἐὰν δὲν φάγη κανεὶς τὴν σάρκα μου καὶ δὲν πῖη τὸ αἷμα μου, δὲν ἔχει ζωὴν μέσα του». Ἐπειδὴ προηγουμένως ἰσχυρίζοντο, ὅτι τοῦτο ἦτο ἀδύνατον, ἀποδεικνύει ὅτι ὄχι μόνον δὲν εἶναι ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ πάρα πολὺ ἀναγκαῖον. Δι' αὐτὸ προσθέτει· «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει τὴν σάρκα μου καὶ πίνει τὸ αἷμα μου, ἔχει ζωὴν αἰώνιον καὶ ἐγὼ θὰ τὸν ἀναστήσω κατὰ τὴν ἐσχάτην ἡμέραν».

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγεν, «Ἐκεῖνος ποὺ τρώγει ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἄρτον δὲν θ' ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα», εὐλογον ἦτο, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι θὰ ἀντέκρουον τοῦτο, ἰσχυριζόμενοι ὅπως καὶ προηγουμένως, «Ὁ Ἀβραὰμ ἀπέθανε καὶ οἱ προφῆται ἀπέθανον καὶ πῶς σὺ λέγεις, ὅτι δὲν θὰ γευθῇ θάνατον;», ὁ Χριστὸς παρουσίασε τὴν ἀνάστασιν, δίδων λύσιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ βεβαιώνων, ὅτι δὲν θ' ἀποθάνῃ εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ φέρει συνεχῶς τὸν λόγον εἰς τὰ μυστήρια, διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀναγκαῖον καὶ ὅτι θὰ συμβῇ ὅπωςδήποτε.

Ἡ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶ βρωσίς καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθὴς ἐστὶ πόσις». Τί ἐστὶν δὲ λέγει; Ἡ τοῦτο βούλεται εἰπεῖν, ὅτι ἀληθὴς βρωσίς αὕτη ἐστὶν ἢ ψυχὴν σώζουσα ἢ πισιώσασθαι αὐτοὺς περὶ τῶν εἰρημένων, ὥστε μὴ νομίζεῖν αἰνιγμα εἶναι τὸ εἰρημένον καὶ παραβολήν, ἀλλ' εἰδέναι διὰ πάντως δεῖ φαγεῖν τὸ σῶμα. Εἰτά φησιν «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, ἐν ἐμοὶ μένει». Τοῦτο δὲ ἔλεγε δηλῶν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἀνακιονᾶται.

Τὸ δὲ ἐξῆς δοκεῖ μὲν ἀσυνάρτητον εἶναι τι, ἂν μὴ τὸν νοῦν ἐξετάσωμεν. Ποία γὰρ, φησὶν, ἀκολουθία, μετὰ τὸ εἰπεῖν, «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα ἐν ἐμοὶ μένει», ἐπαγαγεῖν, «Καθὼς ἀπέσειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα»; Ἐχει δὲ πολλὴν τὴν ἀρμονίαν τὸ λεγόμενον. Ἐπειδὴ γὰρ ἄνω καὶ κάτω ἔλεγε ζωὴν αἰώνιον κατασκευάζων αὐτὸ ἐπήγαγε τό, Ἐν ἐμοὶ μένει. Εἰ γὰρ ἐν ἐμοὶ μένει, ζῶ δὲ ἐγώ, δῆλον διὰ κακεῖνος ζήσεται. Εἰτά φησιν «Καθὼς ἀπέσειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ». Τοῦτο δὲ ἐστὶ συγκριτικὸν καὶ ὁμοιωματικόν. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι Ζῶ ἐγὼ οὕτως, ὡς ὁ Πατήρ. Καὶ ἵνα μὴ ἀγέννητον νομίσης, προσέθηκεν εὐθὺς τό, «Διὰ τὸν Πατέρα», οὐ τοῦτο δεικνύς, ὅτι ἐνεργείας τινὸς χρεῖαν ἔχει πρὸς τὸ ζῆν. Ἀνωτέρω γὰρ τοῦτο ἀναιρῶν ἔλεγεν «Ὡσπερ γὰρ ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Υἱῷ ἔχειν ζωὴν ἐν ἑαυτῷ». Εἰ δὲ δεῖται ἐνεργείας, εὐρεθήσεται ἢ ὁ Πατήρ μὴ δεδωκώς οὕτω, καὶ ψευδὴς ὁ λόγος, ἢ εἰ οὕτως ἔδωκεν, οὐδενὸς αὐτὸς λοιπὸν δεηθήσεται ἑτέρου τοῦ συγκροιοῦντος.

Τί οὖν ἐστὶ, «Διὰ τὸν Πατέρα»; Τὴν αἰτίαν ἐνταῦθα αἰνίττεται μόνον. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι Καθὼς ἐστὶ ζῶν ὁ Πατήρ, οὕτω καὶ γὰρ ζῶ. «Καὶ ὁ τρώγων με, κακεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ». Ζωὴν δὲ ἐνταῦθα λέγει, οὐ τὴν ἀπλῶς,

«Διότι ἡ σὰρξ μου εἶναι ἀληθινὴ τροφή καὶ τὸ αἷμα μου ἀληθινὸν ποτόν». Τί σημαίνει αὐτὸ πού λέγει; Ἡ θέλει νὰ εἰπῆ τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ ἀληθινὴ τροφή εἶναι ἐκείνη πού σώζει τὴν ψυχὴν, ἢ θέλει νὰ τοὺς κάμῃ νὰ πιστεύσουν εἰς τὰ λόγια του, ὥστε νὰ μὴ νομίζουν ὅτι αὐτὰ εἶναι αἰνιγμα καὶ παραβολή, ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ ξεύρουν, ὅτι θὰ φάγουν τὸ σῶμα του ὅπωςδήποτε. Καὶ προσθέτει· «Ἐκεῖνος πού τρώγει τὴν σάρκα μου μένει μέσα μου». Καὶ τὸ ἔλεγεν αὐτὸ διὰ νὰ βεβαιώσῃ τὴν στενὴν μετ' αὐτοῦ ἐπικοινωνίαν.

Ἀλλὰ ἐκεῖνο πού μᾶς φαίνεται ἀνακόλουθον, ἂν δὲν προσέξωμεν, εἶναι τὸ ἐξῆς· Διότι, θὰ ἐρωτήσῃς, ποία σχέσις ὑπάρχει μετὰ τὰ λόγια του, «Ἐκεῖνος πού τρώγει τὴν σάρκα μου μένει μέσα μου», μὲ τὰ λόγια πού ἀκολουθοῦν «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ ζωντανὸς Πατήρ καὶ ἐγὼ ζῶ ἕνεκα τοῦ Πατρός»; Ὑπάρχει μεγάλη συνέπεια μεταξὺ αὐτῶν τῶν δύο φράσεων. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὠμίλει παντοῦ καὶ πάντοτε διὰ τὴν αἰώνιον ζωὴν, διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ αὐτό, προσέθεσε, Μένει μέσα μου. Διότι, ἐὰν μένη μέσα μου καὶ ἐγὼ ζῶ, εἶναι φανερόν ὅτι θὰ ζήσῃ καὶ ἐκεῖνος. Ἐπειτα λέγει· «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ Πατήρ ὁ ὁποῖος ζῆ». Αὐτὰ φανερώνουν σύγκρισιν καὶ ὁμοίωσιν, σημαίνουν δὲ τὸ ἐξῆς· Ἐγὼ ζῶ, ὅπως ὁ Πατήρ. Καὶ διὰ νὰ μὴ τὸν νομίσῃς ἀγέννητον, προσέθεσεν ἀμέσως, «Ἐνεκα τοῦ Πατρός», ὅχι διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ κάποιαν ἐνέργειαν διὰ νὰ ζήσῃ. Διότι προηγουμένως ἀναιρῶν αὐτὸ ἔλεγε· «Διότι, ὅπως ὁ Πατήρ ἔχει ζωὴν μέσα του, ἔτσι ἔδωσε καὶ εἰς τὸν Υἱὸν νὰ ἔχη ζωὴν μέσα του». Ἐὰν ὅμως ἔχη ἀνάγκην ἀπὸ κάποιαν ἐνέργειαν, ἔπεται ἢ ὅτι δὲν τὴν ἔχει δώσει ὁ Πατήρ καὶ ὁ λόγος εἶναι ψευδής, ἢ ὅτι, ἐὰν τὴν ἔδωσεν, αὐτὸς τοῦ λοιποῦ δὲν θὰ ἔχη ἀνάγκην βοηθείας ἀπὸ κανένα.

Τί σημαίνει λοιπόν, «Ἐνεκα τοῦ Πατρός»; Ἐδῶ ὑπαινίσσεται μόνον τὴν αἰτίαν. Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει· Ὅπως ζῆ ὁ Πατήρ, ἔτσι ζῶ καὶ ἐγώ. «Καὶ ἐκεῖνος πού τρώγει ἐμέ, θὰ ζήσῃ ἕνεκα ἐμοῦ». Ὅταν δὲ λέγῃ ἐδῶ ζωὴν,

ἀλλὰ τὴν εὐδόκιμον. Καὶ διὸ οὐ περὶ τῆς ἀπλῶς ζωῆς εἶπεν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ ἀπορρήτου ἐκείνης, δῆλον ἐκεῖθεν. Καὶ γὰρ πάντες, καὶ οἱ ἄπειροι ζῶσι καὶ οἱ ἀμήτιοι, μὴ φαγόντες ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐκείνης. Ὅρας διὸ οὐ περὶ ταύτης ὁ λόγος ἐστὶ τῆς ζωῆς, ἀλλὰ περὶ ἐκείνης; Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα, οὐκ ἀπολείται τελευτήσας, οὐδὲ κολασθήσεται. Ἀλλ' οὐδὲ περὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς κοινῆς φησὶ καὶ γὰρ ὁμοίως πάντες ἀνίστανται· ἀλλὰ περὶ τῆς ἐξαιρέτου, τῆς ἐνδόξου καὶ μισθὸν ἔχουσης.

«Οὗτός ἐστιν ὁ ἄριος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· οὐ καθὼς ἔφαγον οἱ πατέρες ὑμῶν τὸ μάννα, καὶ ἀπέθανον. Ὁ τρώγων τοῦτον τὸν ἄριον ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα». Συνεχῶς τὸ αὐτὸ περιστρέφει, ὥστε αὐτὸ ἐντυπῶσαι τῇ τῶν ἀκουόντων διανοίᾳ (ἐσχάτη γὰρ τις ἦν διδασκαλία ἢ περὶ τούτων), καὶ τὸ περὶ ἀναστάσεως δόγμα πιστῶσαι, καὶ τὸ περὶ ζωῆς αἰωνίου. Διὸ καὶ τὴν ἀνάστασιν προσείθησιν, ὁμοῦ μὲν ἐπειδὴ εἶπε, ζωῆς αἰωνίου, ὁμοῦ δὲ δεικνὺς διὸ οὐ νῦν ἐστὶ αὕτη, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Καὶ πόθεν ταῦτα δῆλα, φησὶν; Ἀπὸ τῶν Γραφῶν. Πανταχοῦ γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖ παραπέμπει, παρ' αὐτῶν κελεύων ταῦτα μαθεῖν. Εἰπὼν δέ, Ζωὴν διδοὺς τῷ κόσμῳ, καὶ εἰς ζῆλον αὐτοὺς ἐνάγει, ὥστε κἂν ἀλγήσαντας ἐπὶ τῷ ἄλλους ἀπολαύειν τῆς δωρεᾶς, μὴ μεῖναι ἔξω. Συνεχῶς δὲ ἀναμιμνήσκει τοῦ μάννα, καὶ τὸ διάφορον παρσιᾶς καὶ αὐτοὺς εἰς πίστιν ἐνάγων. Εἰ γὰρ δυνατὸν ἐγένετο τεσσαράκοντα ἔτεσιν ἀμητιῶ χωρὶς καὶ οἴου καὶ τῆς ἄλλης ἀκολουθίας διακρατῆσαι τὴν ἐκείνων ζωὴν, πολλῶ μᾶλλον νῦν, ἅτε ἐπὶ μείζοσι παραγενόμενος, δυνήσεται τοῦτο. Ἄλλως δέ, καὶ

δὲν ἐννοεῖ ὅποιανδήποτε ζωὴν, ἀλλὰ τὴν περιφανῆ. Καὶ ὅτι δὲν ὠμίλησεν ἀπλῶς περὶ τῆς ζωῆς ἀλλὰ περὶ τῆς ἐνδόξου καὶ μυστικῆς τοιαύτης, εἶναι φανερὸν ἀπὸ τὸ ἐξῆς· Δηλαδή ὅλοι καὶ οἱ ἄπιστοι καὶ οἱ ἀμύητοι ζοῦν, ἂν καὶ δὲν ἔφαγαν ἀπὸ τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι δὲν γίνεται λόγος περὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἀλλὰ περὶ ἄλλης; Καὶ αὐτὸ ποῦ λέγει, σημαίνει· Ἐκεῖνος ποῦ τρώγει τὴν σάρκα μου, δὲν θὰ καθῆ, ὅταν ἀποθάνῃ, οὔτε θὰ τιμωρηθῆ. Ἄλλὰ οὔτε περὶ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως ὁμιλεῖ. Διότι καθ' ὅμοιον τρόπον θ' ἀναστηθοῦν ὅλοι. Ἄλλ' ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐξαιρετικῆς, τῆς ἐνδόξου ἀναστάσεως, ἣ ὁποία ἔχει μεγάλην ὠφέλειαν.

«Αὐτὸς εἶναι ὁ ἄρτος ποῦ κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ὄχι ὅπως τὸ μάννα ποῦ ἔφαγαν οἱ πατέρες σας καὶ ὅμως ἀπέθαναν. Ἐκεῖνος ποῦ τρώγει αὐτὸν τὸν ἄρτον θὰ ζῆ αἰωνίως». Συνεχῶς ἐπαναλαμβάνει τὸ ἴδιο, ὥστε νὰ τὸ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν (διότι ἢ περὶ τούτων διδασκαλία τοῦ ἦτο ἢ τελευταία), καὶ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ πιστεύσουν καὶ εἰς τὸ δόγμα περὶ ἀναστάσεως καὶ εἰς τὸ δόγμα περὶ ζωῆς αἰωνίου. Καὶ προσθέτει τὴν ἀνάστασιν μαζὶ μὲ τὴν αἰώνιον ζωὴν, διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ αἰώνιος ζωὴ δὲν εἶναι τώρα, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάστασιν.

Καὶ ἀπὸ ποῦ λέγει, ὅτι ἐπιβεβαιώνονται ταῦτα; Ἀπὸ τὰς ἀγίας Γραφάς. Διότι εἰς αὐτὰς τοὺς παραπέμπει παντοῦ καὶ τοὺς προτρέπει ἀπὸ αὐτὰς νὰ μάθουν ταῦτα. "Ὅταν δὲ εἶπε· Διὰ νὰ δώσω ζωὴν εἰς τὸν κόσμον, τοὺς ὀδηγεῖ εἰς τὸν ζῆλον, ὥστε καὶ ἂν ἐστενοχωρήθησαν διότι ἄλλοι ἀπολαύουν τὴν χάριν, νὰ μὴ μείνουν ἔξω. Ὑπενθυμίζει μάλιστα συνεχῶς τὸ μάννα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν διαφορὰν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς τὴν πίστιν. Διότι, ἐφ' ὅσον ὑπῆρξε δυνατὸν νὰ τοὺς συντηρήσῃ ὁ Θεὸς εἰς τὴν ζωὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη χωρὶς συγκομιδὴν, χωρὶς σῖτον καὶ χωρὶς ἄλλην ἐτοιμασίαν, πολὺ περισσότερον θὰ ἠμπορέσῃ νὰ κάμῃ τοῦτο τώρα ποῦ ἦλθε διὰ νὰ

εἰ ἐκεῖνα τύποι τινὲς ἦσαν καὶ χωρὶς ἰδρώτων καὶ πόνων
 συνέλεγον τὸ φερόμενον, πολλῶ μᾶλλον νῦν τοῦτο ἔσται,
 ἔνθα πολλὴ ἡ διαφορὰ, καὶ τὸ μηδέποτε τελευτᾶν καὶ τὸ
 ζωῆς ἀπολαύειν τῆς ἀληθοῦς

5 Καλῶς δὲ ζωῆς πολλάκις μέμνηται, ἐπειδὴ τοῦτο πο-
 θεινὸν ἀνθρώποις, καὶ οὐδὲν οὕτως ἡδύ, ὡς τὸ μὴ ἀποθα-
 νεῖν. Ἐπεὶ καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ τοῦτο ἦν ἡ ὑπόσχεσις, μῆκος
 βίου, καὶ πολλαὶ ἡμέραι, ἀλλὰ νῦν οὐκ ἔστι μῆκος ἀπλῶς,
 ἀλλὰ ζωὴ τέλος οὐκ ἔχουσα. Ἄμα δὲ καὶ δεῖξαι βούλεται,
 10 ὅτι τὴν ἐκ τῆς ἁμαρτίας γενομένην κόλασιν ἀνακαλεῖται νῦν,
 τὴν ψῆφον λύων ἐκείνην τὴν θανατοῦσαν καὶ ζωὴν οὐχ ἀ-
 πλῶς, ἀλλ' αἰώνιον εἰσάγων, ἀπεναντίας τοῖς προτέροις.
 «Ταῦτα εἶπεν ἐν συναγωγῇ διδάσκων ἐν Καπερναοῦμ», ἔνθα
 αἱ πλεῖστοι γεγέννηται δυνάμεις, ὥστε ἐχρῆν αὐτὸν ἀκου-
 15 σθῆναι μάλιστα.

2. Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐν συναγωγῇ ἐδίδασκε, καὶ ἐν ἱε-
 ρῶ; Ὁμοῦ μὲν τὸ πλῆθος αὐτῶν θηρεῦσαι θέλων, ὁμοῦ δὲ
 δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐκ ἐναντίος ἐσὶ τῷ Πατρὶ. «Πολ-
 λοι δὲ ἐκ τῶν μαθητῶν ἀκούσαντες ἔλεγον· Σκληρός ἐστιν
 20 ὁ λόγος αὐτός». Τί ἐστι, «Σκληρός ἐστι»; Τραχύς, ἐπίπο-
 νος, μόχθον ἔχων. Καὶ μὴν οὐδὲν τοιοῦτον ἔλεγεν· οὐδὲ γὰρ
 περὶ πολιτείας διελέγετο, ἀλλὰ περὶ δογμάτων, ἄνω καὶ
 κάτω σιρέφων τὴν πίστιν τὴν εἰς ἐναντιόν. Τί οὖν ἐστι, Σκλη-
 ρός ἐστιν ὁ λόγος; Ὅτι ζωὴν ἐπαγγέλλεται καὶ ἀνάστασιν;
 25 ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἔφη καταβεβηκέναι; ἀλλ' ὅτι σωθῆναι ἀδύ-
 ναιον τὸν μὴ φαγόντα αὐτοῦ τὴν σάρκα; Ταῦτα οὖν, εἰπέ μοι,
 σκληρά; Καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; Τί οὖν ἐστί, «Σκληρός»;

έτοιμάση σπουδαιότερα. Καὶ μάλιστα ἂν ἐκεῖνα ἦσαν τύποι καὶ συνέλεγαν τὸ φαγητὸν χωρὶς ἰδρωῶτας καὶ κόπους, πολὺ περισσότερον τοῦτο θὰ συμβῆ τώρα, πού ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ καὶ ἀπουσία τοῦ θανάτου καὶ ἀπόλαυσις ἀληθινῆς ζωῆς.

Καὶ δικαίως ἐνθυμεῖται πολλὰς φορὰς τὴν ζωὴν, ἐπειδὴ αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐπιθυμητὴ εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ πλέον εὐχάριστον ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ἀποθάνη κανεὶς. Εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπῆρχεν ἡ ὑπόσχεσις διὰ μακρὸν βίον καὶ πολλὰς ἡμέρας, ἀλλὰ τώρα δὲν ὑπάρχει ὑπόσχεσις μόνον διὰ μακρὰν ζωὴν ἀλλὰ διὰ ζωὴν πού δὲν ἔχει τέλος. Συγχρόνως ὁμοίως θέλει νὰ δείξῃ ὅτι τώρα ἀνακαλεῖ τὴν κόλασιν πού προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, ἐξαφανίζων ἐκείνην τὴν ἀπόφασιν μὲ τὸν θάνατόν του καὶ εἰσάγων ζωὴν ὅχι μόνον αἰώνιον, ἀλλ' ἀντίθετον ἀπὸ ἐκείνην πού ὑπῆρξε προηγουμένως. «Αὐτὰ εἶπεν εἰς συναγωγὴν, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὴν Καπερναοῦμ, ὅπου εἶχαν γίνεαι πάρα πολλὰ ἀξιοθαύμαστα καὶ ἐπομένως θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ πιστευτὸς πάρα πολὺ ὁ λόγος του.

2. Διατί ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγὴν καὶ μάλιστα εἰς τὸν ναόν; Ἐφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ ἤθελε νὰ προσελκύσῃ τὸ πλῆθος τῶν Ἰουδαίων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἦτο ἀντίθετος πρὸς τὸν Πατέρα. «Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ὅταν τὰ ἤκουσαν, εἶπαν· «Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος αὐτός». Τί σημαίνει, «Εἶναι σκληρός»; Εἶναι τραχύς, ἐπίπονος, κοπιαστικός. Καὶ ὁμοίως ὁ Χριστὸς δὲν ἔλεγε κάτι τέτοιο. Διότι οὔτε περὶ τῆς καταστάσεως τῆς ζωῆς ὠμίλει ἀλλὰ περὶ δογμάτων, περιστρέφων συνεχῶς τὸν λόγον του εἰς τὴν πίστιν πρὸς αὐτόν. Διατί λοιπόν, Εἶναι σκληρὸς ὁ λόγος; Μήπως διότι ὑπόσχεται ζωὴν καὶ ἀνάστασιν; Μήπως διότι εἶπεν ὅτι ἔχει κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν; Ἄλλὰ μήπως διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ σωθῆ, ὅποιος δὲν φάγῃ τὴν σάρκα του; Εἶπέ μου, αὐτὰ εἶναι σκληρά; Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὸ παραδεχθῆ τοῦτο; Διατί λοιπόν εἶναι «Σκληρός»; Διότι

Δυσπαράδεκτος, ὑπερβαίνων αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, πολὺν ἔχων τὸν φόβον. Ἐνόμιζον γὰρ μείζονα τῆς οἰκείας φθέγγεσθαι καὶ ὑπὲρ αὐτόν. Διὸ καὶ ἔλεγον «Τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν;», ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀπολογούμενοι τάχα, ἐπειδὴ ἔ-
5 μελλον ἀποπηδᾶν.

«Εἰδὼς δὲ ὁ Ἰησοῦς ἐν ἑαυτῷ, ὅτι γογγύζουσιν οἱ μαθηταὶ περὶ τούτου» (καὶ γὰρ τοῦτο τῆς αὐτοῦ θεότητος, τὸ τὰ ἀπόρρητα φέρειν εἰς μέσον), εἶτα λέγει «Τοῦτο ὑμᾶς σκανδαλίζει; Ἄν οὖν ἴδητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἀνα-
10 βαίνοντα, ὅπου ἦν τὸ πρότερον;». Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ναθαναήλ ἐποίησε, λέγων, Ὅτι «εἰπὸν σοι ὅτι, Εἰδὼν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; μείζονα τούτων ὄφει»· καὶ ἐπὶ Νικοδήμου, ὅτι «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου», ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ. Τί οὖν; ἀπο-
15 ρίας ἀπορίαις συνάπει; Οὐχί· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῶν δογμάτων καὶ τῷ πλήθει αὐτοῦς ἐπαγαγέσθαι βούλεται.

Ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν ἀπλῶς, ὅτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», καὶ μηδὲν πλέον προσθεῖς, μᾶλλον ἂν ἐσκανδάλισεν, ὁ δὲ εἰπὼν, ὅτι «Τὸ σῶμά μου ζωὴ τοῦ κόσμου», καὶ ὁ
20 εἰπὼν, ὅτι «Καθὼς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν Πατήρ, καὶ γὰρ ζῶ διὰ τὸν Πατέρα»· καὶ ὁ εἰπὼν, ὅτι «Ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκα», τὴν ἀπορίαν λύει. Ὁ μὲν γὰρ ἐν τι μέγα περὶ ἑαυτοῦ φθεγγόμενος, καὶ ὑποπιος γένοιτο, ὡς πλάτιων· ὁ δὲ τιοσαῦτα συνείρων ἐφεξῆς, πᾶσαν ἀναιρεῖ τὴν ὑποψίαν.
25 Πάντα δὲ ποιεῖ καὶ λέγει, ὥστε αὐτοῦς ἀπαγαγεῖν τοῦ νομίζειν αὐτοῦ πατέρα τὸν Ἰωσήφ. Οὐ τοίνυν τὸ σκάνδαλον ἐπιεῖναι θέλων, τοῦτο ἔλεγεν, ἀλλὰ λῦσαι μᾶλλον. Ὁ μὲν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰωσήφ αὐτὸν εἶναι νομίζων, οὐκ ἂν παρεδέξατο τὰ λεγόμενα· ὁ δὲ πεισθεῖς, ὅτι ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέ-

2. Ἰω. 1, 50.

3. Αὐτόθ. 3, 13.

εἶναι δύσκολα παραδεκτός, διότι ὑπερβαίνει τὴν πνευματικὴν των ἀδυναμίαν, διότι προκαλεῖ πολὺν φόβον. Διότι ἐνόμιζον ὅτι ὁ Χριστὸς ὁμιλεῖ περὶ πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ὑπερβαίνουν καὶ τὴν ἀξίαν του καὶ τὴν δύναμίν του. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Ποῖος ἠμπορεῖ νὰ τὸν ἀκούῃ;», ἀπολογούμενοι ἴσως διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των, ἐπειδὴ ἐπρόκειτο νὰ φύγουν.

«Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Ἰησοῦς ἤξευρεν ἀπὸ μέσα του, ὅτι οἱ μαθηταὶ του γογγύζουν δι' αὐτὸ» (διότι ἀπόδειξις τῆς θεότητός του ἦτο νὰ γνωρίζῃ τὰς κρυφὰς σκέψεις), τοὺς λέγει· «Αὐτὸ σὰς κλονίζει; Ἐάν ἴδῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ν' ἀνεβαίνῃ ἐκεῖ πού ἦτο προτύτερα;». Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ μὲ τὸν Ναθαναήλ· «Ἐπειδὴ σοῦ εἶπα· Σὲ εἶδα κάτω ἀπὸ τὴν συκῆν, δι' αὐτὸ πιστεύεις; Θὰ ἴδῃς μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτά»². Καὶ μὲ τὸν Νικόδημον· «Κανεὶς δὲν ἔχει ἀνεβῆ εἰς τὸν οὐρανὸν παρὰ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»³, πού εἶναι εἰς τὸν οὐρανόν. Τί συμβαίνει λοιπόν; Εἰς τὴν δυσκολίαν προσθέτει δυσκολίαν; Ὁχι βεβαίως. Ἀλλὰ θέλει νὰ τοὺς συνδέσῃ μὲ τὸ μέγεθος καὶ τὸ πλῆθος τῶν δογμάτων.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν εἰπεῖ, «Ἐχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν» καὶ δὲν εἶχε προσθέσει τίποτε ἄλλο, μᾶλλον θὰ ἐσκανδάλιζεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ εἶπεν «Τὸ σῶμα μου εἶναι ζωὴ τοῦ κόσμου», «Καθὼς μὲ ἔστειλεν ὁ ζωντανὸς Πατήρ καὶ ἐγὼ ζῶ ἕνεκα τοῦ Πατρός μου», καὶ «Ἐχω κατεβῆ ἀπὸ τὸν οὐρανόν», λύει τὴν ἀπορίαν. Διότι ἐκεῖνος πού περιαυτολογεῖ διὰ κάτι σπουδαῖον, ἠμπορεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ὑποψίαν, ὅτι ψεύδεται. Ἀλλ' ἐκεῖνος πού συναρμολογεῖ μὲ τὴν σειρὰν τόσα σπουδαῖα, ἀναιρεῖ κάθε ὑποψίαν. Ὅλα δὲ ὅσα κάμνει καὶ λέγει ἀποβλέπουν εἰς τὸ παύσουν νὰ νομίζουν ὅτι πατήρ του εἶναι ὁ Ἰωσήφ. Ἐπομένως ἔλεγεν αὐτὰ ὄχι διὰ νὰ ἐπιτείνῃ τὸ σκάνδαλον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ ἐξαφανίσῃ. Διότι ἐκεῖνος πού θὰ ἐνόμιζεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ, δὲν θὰ παρεδέχετο τὰ λεγόμενά του. Ἐκεῖνος ὅμως πού εἶχε πεισθῆ ὅτι κατήλθεν ἀπὸ τὸν οὐρα-

βηκε, καὶ ἐκεῖ ἀναθήσεται, εὐκολώτερον ἂν προσέσχε τοῖς λεγομένοις.

Μετὰ δὲ τούτων καὶ ἑτέραν λύσιν ἐπάγει, λέγων· «Τὸ Πνεῦμά ἐστι, τὸ ζωοποιῶν, ἢ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Πνευματικῶς δεῖ τὰ περὶ ἐμοῦ ἀκούειν· ὁ γὰρ σαρκικῶς ἀκούσας, οὐδὲν ἀπώνατο, οὔτε χρησιόν τι ἀπέλαυσε. Σαρκικὸν δὲ ἦν τὸ ἀμφισβητεῖν πῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκε, καὶ τὸ νομίζειν, διτι υἱός ἐστιν Ἰωσήφ, καὶ τό, «Πῶς δύναται ἡμῖν τὴν σάρκα δοῦναι φαγεῖν;». 10 Ταῦτα πάντα σαρκικά· ἅπερ ἔδει μυσικῶς νοεῖν καὶ πνευματικῶς.

Καὶ πόθεν, φησὶν, ἠδύνατο νοῆσαι τί ποιέ ἐστιν τὸ σάρκα φαγεῖν ἐκεῖνοι; Οὐκοῦν ἔδει τὸν προσήκοντα ἀναμεῖναι καιρόν, καὶ πυνθάνεσθαι, καὶ μὴ ἀπαγορεύειν. «Τὰ 15 ῥήματα, ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστι, καὶ ζωή»· τυυτέσιιν, θεῖα καὶ πνευματικά ἐστιν, οὐδὲν ἔχοντα σαρκικόν, οὐδὲ ἀκολουθίαν φυσικὴν· ἃ καὶ ἀπήλλακται πάσης μὲν τοιαύτης ἀνάγκης, καὶ ὑπέρκειται καὶ τῶν νόμων τῶν ἐνιαῦθα κειμένων· ἕτερον δὲ ἔχει νοῦν ἐξηλλαγμένον. Ὡπερ οὖν 20 ἐνιαῦθα τὸ πνεῦμα εἶπεν ἀντὶ τοῦ πνευματικά, οὔτω σάρκα εἰπὼν, οὐ σαρκικά εἶπεν, ἀλλὰ τὸ σαρκικῶς ἀκοῦσαι, ἅμα καὶ αὐτοῦς αἰνιτιόμενος, διτι αἰεὶ σαρκικῶν ἐπεθύμουν, δέον πνευματικῶν ἐφίεσθαι. Ἐὰν γὰρ αὐτὸ σαρκικῶς τις ἐκλάβοι, οὐδὲν ἀπώνατο.

25 Τί οὖν; οὐκ ἐστι ἡ σὰρξ αὐτοῦ σὰρξ; Καὶ σφόδρα μὲν οὖν. Καὶ πῶς εἶπεν, «Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν»; Οὐ περὶ τῆς ἑαυτοῦ σαρκὸς λέγων· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ περὶ τῶν σαρκικῶς ἐκλαμβανόντων τὰ λεγόμενα. Τί δέ ἐστι τὸ σαρκικῶς νοῆσαι; Τὸ ἀπλῶς εἰς τὰ προκείμενα ὁρᾶν, καὶ μὴ

νὸν καὶ ἐκεῖ θὰ ἀνέλθῃ, θὰ ἐπρόσεχε τὰ λόγια του μὲ μεγαλυτέραν προθυμίαν.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων εἰσάγει καὶ ἄλλην λύσιν, ὅταν λέγῃ· «Τὸ Πνεῦμα εἶναι ἐκεῖνο πού δίδει ζωὴν, ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε». Αὐτὸ δὲ πού λέγει, σημαίνει· Ὅσα λέγονται περὶ ἐμοῦ πρέπει νὰ τὰ λαμβάνετε πνευματικῶς. Διότι ἐκεῖνος πού τὰ ἀκούει σαρκικῶς, οὔτε ὠφελήθη, οὔτε ἀπῆλαυσε κάτι καλὸν. Ἦτο δὲ σαρκικὸν τὸ ν' ἀμφιβάλλουν ὅτι κατέβηκεν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, τὸ νὰ νομίζουν ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ καὶ τὸ «Πῶς ἠμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ νὰ φάγωμεν τὴν σάρκα του;». Ὅλα αὐτὰ εἶναι σαρκικά καὶ ἔπρεπε νὰ τὰ κατανοήσουν μυστικῶς καὶ πνευματικῶς.

Καί, θὰ ἐρωτήσης, μὲ ποῖον τρόπον ἠμποροῦσαν νὰ καταλάβουν ἐκεῖνοι τί σημαίνει νὰ φάγουν τὴν σάρκα; Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ περιμένουν τὴν κατάλληλον εὐκαιρίαν, νὰ ζητήσουν νὰ μάθουν καὶ νὰ μὴ ἀποχωροῦν. «Τὰ λόγια μὲ τὰ ὁποῖα ἐγὼ σᾶς ὁμιλῶ, εἶναι πνεῦμα καὶ ζωὴ», δηλαδή εἶναι θεῖα καὶ πνευματικά καὶ δὲν ἔχουν τίποτε τὸ σαρκικόν, οὔτε φυσικὴν συνέπειαν. Αὐτὰ ἔχουν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀναγκαιότητα καὶ εἶναι ἐπάνω ἀπὸ τοὺς νόμους οἱ ὁποῖοι διέπουν αὐτὴν τὴν ζωὴν καὶ ἐπὶ πλέον ἔχουν ἄλλην ἔννοιαν. Ὅπως λοιπὸν ἐδῶ εἶπε πνεῦμα, ἀντὶ νὰ εἰπῇ πνευματικά, ἔτσι εἶπε καὶ σὰρξ, καὶ ὄχι σαρκικά, ὑπαινισσόμενος ὅτι αὐτοὶ ἤκουσαν μὲ τὴν σάρκα, διότι πάντοτε τὰ σαρκικά ἐπεθύμουν, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμοῦν τὰ πνευματικά. Διότι, ἐὰν κανεὶς δεχθῇ τοῦτο μὲ σαρκικὴν σημασίαν, δὲν ὠφελεῖται τίποτε.

Τί συμβαίνει λοιπόν; Μήπως ἡ ἰδικὴ του σὰρξ δὲν ἦτο σὰρξ; Ἦτο καὶ πολὺ μάλιστα. Διατί εἶπεν, «Ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε»; Αὐτὸ βεβαίως δὲν τὸ εἶπε περὶ τῆς ἰδικῆς του σαρκός, ἀλλὰ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τοὺς λόγους του σαρκικῶς. Καὶ τί εἶναι ἡ σαρκικὴ νόησις; Νὰ κατανοῇ κανεὶς ἀπλῶς αὐτὰ πού εὐρίσκονται ἐνώπιόν του καὶ νὰ μὴ ἠμπορῇ νὰ συλλάβῃ διὰ τῆς φαντασίας τίποτε πέραν

πλέον τι φανιάζεσθαι. Τοῦτο γάρ ἐστι σαρκικῶς. Χρῆ δὲ μὴ οὕτω κρίνειν τοῖς ὀρωμένοις, ἀλλὰ πάντα τὰ μυσηρία τοῖς ἔνδον ὀφθαλμοῖς κατοπιεύειν. Τοῦτο γάρ ἐστι πνευματικῶς. Ἔρα ὁ μὴ τρώγων αὐτοῦ τὴν σάρκα, καὶ πίνων αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ.

Πῶς οὖν οὐδὲν ὠφελεῖ ἡ σὰρξ, ἧς ἄνευ ζῆν οὐκ ἔστι; Ὅρας δι τὸ, Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν, οὐ περὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ εἴρηται, ἀλλὰ περὶ τῆς σαρκικῆς ἀκροάσεως; «Ἄλλ' εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν». Πάλιν κατὰ
 10 τὸ σὺνήθητες αὐτοῦ τοῖς λόγοις ἀξίωμα περιτίθησι, τὰ τε μέλλοντα προλέγων, καὶ δεικνὺς ὡς οὐ τῆς ἐκείνων δόξης ἐφιέμενος ταῦτα ἔλεγεν, ἀλλ' αὐτῶν κηδόμενος. Εἰπὼν δέ, «Τινές», τοὺς μαθητὰς ὑπεξήγαγε. Παρὰ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἔλεγε· «Καὶ ἐωράκατέ με, καὶ οὐ πιστεύειτέ μοι»· ἐνταῦθα δὲ
 15 «Εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν.» Ἡδεὶ γὰρ ἐξ ἀρχῆς, τίνες εἰσὶν οἳ μὴ πιστεύοντες καὶ τίς ἐστιν ὁ παραδώσων αὐτόν. Καὶ ἔλεγε, Διὰ τοῦτο εἴρηκα, Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρός με, ἐὰν μὴ ἦ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς μου».

20 Τὸ ἐκούσιον ἐνταῦθα τῆς οἰκονομίας ὁ εὐαγγελιστῆς ἡμῖν αἰνίττειται, καὶ τὸ ἀνεξίκακον. Καὶ τὸ «Ἐξ ἀρχῆς» δὲ οὐχ ἀπλῶς ἐνταῦθα κεῖται, ἀλλ' ἵνα μάθησ αὐτοῦ τὴν ἄνωθεν πρόγνωσιν, καὶ δι τῶν ρημάτων τούτων, καὶ οὐ μετὰ τὸ γογγύσαι, οὐδὲ μετὰ τὸ σκανδαλιουθῆναι τὸν
 25 προδότην ἦδει, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου, ὅπερ ἦν θεότιτος. Εἶτα καὶ ἐπήγαγεν, «Ἐὰν μὴ ἦ δεδομένον αὐτῷ ἄνωθεν ἐκ τοῦ Πατρὸς μου», πείθων αὐτοὺς Πατέρα αὐτοῦ νομίζειν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὴ τὸν Ἰωσήφ, καὶ δεικνὺς δι οὐκ ἔστι τὸ τυχόν τὸ πιστεῦσαι εἰς αὐτόν. Μονονουχὶ γὰρ τοῦτό φησιν,
 30 Οὐ θορυβοῦσιν, οὐδὲ ταράττουσιν, οὐδὲ ξενίζουσί με οἳ μὴ

αὐτῶν. Αὐτὸ εἶναι τὸ σαρκικῶς. Ἄλλα δὲν πρέπει νὰ κρίνωμεν μ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ ὅσα βλέπομεν, ἀλλὰ νὰ ἐξετάζωμεν ὅλα τὰ μυστήρια μὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς ὀφθαλμοὺς. Αὐτὸ εἶναι τὰ πνευματικῶς. Ἐπομένως ἐκεῖνος ποὺ δὲν τρώγει τὴν σάρκα τοῦ Χριστοῦ καὶ δὲν πίνει τὸ αἷμα του, δὲν ἔχει ζωὴν μέσα του.

Διατί ὅμως δὲν ὠφελεῖ ἡ σὰρξ, ἀφοῦ χωρὶς αὐτὴν εἶναι ἀδύνατον νὰ ζῶμεν; Βλέπεις ὅτι, Ἡ σὰρξ δὲν ὠφελεῖ τίποτε, δὲν ἔχει λεχθῆ περι τῆς ἰδικῆς του σαρκός, ἀλλὰ περι τῆς σαρκικῆς ἀκοῆς; «Καὶ ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ποὺ δὲν πιστεύουν». Πάλιν κατὰ τὴν συνήθειάν του περιβάλλει τὴν ἀξίωσίν του μὲ τὰ λόγια, προλέγων τὰ μέλλοντα καὶ βεβαιώνων ὅτι δὲν ἔλεγεν αὐτὰ ἐπειδὴ ἐπεθύμει νὰ δοξασθῆ ἀπὸ ἐκείνους, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐφρόντιζε περι ἐκείνων. Ὅταν δὲ εἶπε, «Μερικοί», ὑπελόγιζε τοὺς μαθητάς. Διότι εἰς τὴν ἀρχὴν ἔλεγεν· «Ἄν καὶ μὲ εἶδατε, ὅμως δὲν μὲ πιστεύετε». Καὶ τώρα ἐδῶ λέγει· «Ἐπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σᾶς, ποὺ δὲν πιστεύουν. Διότι ἤξευρεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ θὰ τὸν παραδώσῃ. Καὶ ἔλεγε. Διὰ τοῦτο σᾶς εἶπα, ὅτι κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἔλθῃ εἰς ἐμέ, ἐὰν δὲν ἔχη δοθῆ αὐτὸ ἄνωθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα μου».

Ὁ Εὐαγγελιστὴς ὑπαινίσσεται τὴν ἐκουσίαν οἰκονομίαν καὶ δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Τό, «Ἀπὸ τὴν ἀρχὴν», δὲν ἐτέθη ἐδῶ χωρὶς αἰτίαν, ἀλλὰ διὰ νὰ καταλάβῃς τὴν ἄνωθεν πρόγνωσιν καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγνώριζε τὸν προδότην πρὶν ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια καὶ ὄχι μετὰ τὸν γογγυσμόν, οὔτε μετὰ τὸν σκανδαλισμόν των, ἀλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτά, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀπόδειξις τῆς θεότητος. Ἐπειτα ἐπρόσθεσεν· «Ἐὰν δὲν ἔχη δοθῆ τοῦτο ἄνωθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα μου», διὰ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ θεωροῦν Πατέρα του τὸν Θεόν, ἀλλ' ὄχι τὸν Ἰωσήφ καὶ διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἦτο τυχαῖον νὰ πιστεύουν εἰς αὐτόν. Εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγῃ· Δὲν μὲ ταρασσούν, οὔτε μὲ παραξενεύουν ὅσοι δὲν μὲ πιστεύουν.

πιστεύοντες· οἶδα τοῦτο ἄνωθεν πρὶν ἢ γενέσθαι· οἶδα τίσιν ἔδωκεν ὁ Πατήρ.

3. Ὅταν δὲ ἀκούσης, ὅτι «Δέδωκε», μὴ ἀποκλήρωσιν ἀπλῶς νόμιζε, ἀλλ' ἐκεῖνο πίστευε, ὅτι ὁ παρασχὼν ἑαυτὸν ἔξιον τοῦ λαβεῖν, αὐτὸς ἔλαβεν. «Ἐκ τούτου πολλοὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτου». Καλῶς καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς οὐκ εἶπεν, ἀνεχώρησαν, ἀλλά, «Ἀπῆλθον εἰς τὸ ὀπίσω», δηλῶν ὅτι τῆς κατὰ ἀρετὴν ἐπιδόσεως ὑπειέμονιο, καὶ ὅτι ἦν εἶχον πάλαι 10 πίσιν ἀπώλεσαν, ἀποσχίσαντες ἑαυτούς. Ἄλλ' οὐχ οἱ δώδεκα τοῦτο ἔπαθον. Διὸ καὶ φησι πρὸς αὐτούς· «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;», δεικνὺς πάλιν ὅτι οὐ δεῖται τῆς διακονίας αὐτῶν καὶ τῆς θεραπείας, οὐδὲ διὰ τοῦτο αὐτοὺς περιῆγεν ἐπιδεικνύμενος. Πῶς γὰρ ὁ καὶ τούτοις ταῦτα 15 λέγων;

Διατί οὖν αὐτοὺς μὴ ἐπήνεσε; διατί μὴ ἐθαύμασεν; Ὅμοῦ μὲν τὸ τοῦ διδασκάλου πρέπον ἀξίωμα τηρῶν, ὁμοῦ δὲ δεικνὺς, ὅτι διὰ τούτου μᾶλλον ἐφέλκεσθαι ἔδει τοῦ τρόπου. Εἰ μὲν γὰρ ἐπήνεσε, νομίζοντες αὐτῷ χάριν διδόναι, 20 κἂν ἔπαθόν τι ἀνθρώπινον· τῷ δὲ δεικνῦναι μὴ δεόμενον αὐτὸν τῆς ἀκολουθήσεως αὐτῶν, κατεῖχε μᾶλλον. Καὶ δραπῶς αὐτὸ συνειῶς εἶρηκεν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἀπέλθειτε· τοῦτο γὰρ ἀπωθουμένου ἦν· ἀλλ' ἐρωτῶ λέγων, «Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;». Ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντιος θίαν καὶ 25 ἀνάγκην, καὶ οὐ βουλομένου αἰδοῖ τινι προσηριτῆσθαι, ἀλλὰ μετὰ τοῦ χάριν εἰδέναί. Τῷ δὲ μήτε ἐκείνων κατηγορηῖσθαι φανερώς, ἀλλ' ἡρέμα καθάψασθαι, ἔδειξεν ὅπως δεῖ φιλοσοφεῖν ἐν τοῖς τοιούτοις.

Ἡμεῖς δὲ τὰναντία πάσχομεν· εἰκότως, ἐπειδὴ τῆς

Αὐτὸ τὸ ξεύρω ἄνωθεν, πρὶν συμβῆ. Γνωρίζω εἰς ποίους ἔδωσεν αὐτὸ ὁ Πατήρ.

3. Ὅταν ἀκούης τὴν λέξιν, «Ἔδωσε», νὰ μὴ νομίζης ὅτι πρόκειται διὰ κάποιον κληρὸν, ἀλλὰ νὰ πιστεύης, ὅτι ἐκεῖνος ποὺ κατέστησε τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἄξιον νὰ λάβῃ, αὐτὸς λαμβάνει. «Δι' αὐτὸν τὸν λόγον πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του ἔφυγαν καὶ δὲν ἐπήγαιναν πλέον μαζί του». Ὅρθως δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀνεχώρησαν, ἀλλὰ «Ἐφυγαν», διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἀπεκλείσθησαν ἀπὸ τὴν μάθησιν τῆς ἀρετῆς καὶ ὅτι μὲ τὸ ν' ἀποσχισθοῦν, ἔχασαν τὴν πίστιν ποὺ εἶχαν προηγουμένως. Ἄλλ' οἱ δώδεκα μαθηταὶ δὲν ἔπαθαν τοῦτο. Δι' αὐτὸ καὶ λέγει πρὸς αὐτούς· «Μήπως θέλετε νὰ φύγετε καὶ σεῖς;», διὰ νὰ δείξῃ πάλιν, ὅτι δὲν χρειάζεται τὴν διακονίαν των καὶ τὴν ὑπηρεσίαν των καὶ ὅτι δὲν τοὺς περιέφερε μαζί του διὰ λόγους ἐπιδείξεως. Διότι, πῶς θὰ συνέβαινεν αὐτὸ τὴν στιγμὴν ποὺ τοὺς ἔλεγεν ὅλα αὐτά;

Διατί λοιπὸν δὲν τοὺς ἐπήνεσε; Διατί δὲν τοὺς ἐγκωμίασεν; Ἄφ' ἑνὸς μὲν ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τηρήσῃ τὴν ἀξιόπρεπείαν ποὺ ἀρμόζει εἰς τὸν διδάσκαλον καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι μᾶλλον μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἔπρεπε νὰ τοὺς προσελκύσῃ. Διότι, ἂν τὸν ἐπαινοῦσαν, θέλοντες νὰ τὸν εὐχαριστήσουν, θὰ ἐπάθαιναν ὅ,τι συμβαίνει μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλὰ τὸ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνοδείας των, τοὺς συγκρατοῦσε περισσότερο. Καὶ πρόσεχε μὲ πόσῃ σωφροσύνην εἶχεν ὁμιλήσει. Δὲν τοὺς εἶπε δηλαδὴ 'Φύγετε', διότι ἔτσι θὰ τοὺς ἀπωθοῦσεν, ἀλλὰ τοὺς ἐρωτᾷ· «Μήπως θέλετε καὶ σεῖς νὰ φύγετε;». Μὲ αὐτὸ ἀφαιρεῖ κάθε βίαν καὶ ἀνάγκην καὶ δὲν κρατεῖ κανένα ποὺ δὲν θέλει νὰ μείνῃ ἀπὸ ἐντροπήν, ἀλλὰ τοὺς κάμνει καὶ χάριν. Τὸ ὅτι δὲν κατηγόρησεν ἐκείνους φανερὰ ἀλλὰ μὲ ἡρεμίαν τοὺς ἔθιξε, ἔδειξε μὲ ποῖον τρόπον πρέπει νὰ σκέπτεται κανεὶς εἰς παρομοίας περιπτώσεις.

Ἡμεῖς ὅμως δικαίως παθαίνομεν τὰ ἀντίθετα, ἐπειδὴ τὰ

οἰκείας ἐχόμενοι δόξης, ἅπαντα πράττομεν. Διὸ καὶ ἐλαι-
 τοῦσθαι νομίζομεν τὰ ἡμέτερα διὰ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν
 θεραπευόντων. Οὕτως δὲ οὔτε ἐκολάκευσεν, οὔτε διεκρού-
 σαιτο, ἀλλ' ἠρώτησεν. Οὐκ ἄρα καταφρονοῦντος ἦν, ἀλλὰ μὴ
 5 βουλομένου θία καὶ ἀνάγκη κατέχεσθαι. Τὸ γὰρ οὔτω μένειν
 ἴσον ἐστὶ τοῦ ἀπελθεῖν. Τί οὖν ὁ Πέτρος; «Πρὸς τίνα ἀπε-
 λευσόμεθα; Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις. Καὶ ἡμεῖς πεπι-
 στεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν, ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ὅρας ὅτι οὐ τὰ ρήματα ἦν τὰ σκανδα-
 10 λίζοντα, ἀλλ' ἡ ἀπροσεξία καὶ ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη
 τῶν ἀκούοντων; Καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ εἶπεν, ἐσκανδαλίσθησαν
 ἄν, καὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο, τροφῇ προσέχοντες αἰεὶ σωματικῇ,
 καὶ τῇ γῆ προσηλωμένοι.

Ἄλλως δὲ καὶ οὔτοι μετ' ἐκείνων ἤκουον· ἀλλ' ὅμως
 15 τὰναντία ἐκείνων ἀπεφῆναντο λέγοντες· «Πρὸς τίνα ἀπε-
 λευσόμεθα;». Πολλῆς τὸ ρῆμα φιλοσοφίας ἐμφαντικόν. Δεί-
 κνυσι γὰρ ὅτι παντὸς αὐτοῖς ἐστὶν ὁ Διδάσκαλος τιμιώτερος,
 καὶ πατέρων, καὶ μητέρων, καὶ τῶν ὄντων ἀπάντων, καὶ
 ἀποσιάντας αὐτοῦ οὐκ ἔστι λοιπὸν ποῦ καταφυγεῖν. Εἶτα, ἵνα
 20 μὴ δοκῇ τό, «Πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;», διὰ τοῦτο εἰρη-
 κέναι αὐτὸν, ὡς οὐκ ὄντων τῶν ὑποδεξαμένων αὐτοῦς, εὐ-
 θέως ἐπήγαγε· «Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις». Οἱ μὲν γὰρ
 σαρκικῶς καὶ μετὰ λογισμῶν ἀνθρωπίνων ἤκουον, οὔτοι δὲ
 πνευματικῶς, καὶ τῇ πίστει τὸ πᾶν ἐπιτρέποντες. Διὸ καὶ
 25 ὁ Χριστὸς ἔλεγε· «Πνεῦμά ἐστι τὰ ρήματα, ἃ λελάληκα ὑ-
 μῖν»· τουτέστι, μὴ ὑπολάβῃς τῇ τῶν πραγμάτων ἀκολουθία,
 καὶ τῇ τῶν γινομένων ἀνάγκῃ τῶν ρημάτων τῶν ἐμῶν τὴν
 διδασκαλίαν ὑποκεῖσθαι. Οὐ τοιαῦτα τὰ πνευματικά· οὐκ ἀνέ-
 χεται δουλεύειν νόμοις τοῖς ἐπὶ γῆς.

30 Τοῦτο καὶ Παῦλος δηλοῖ, λέγων, «Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρ-
 δία σου, Τίς ἀναθήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τουτέστι, Χριστὸν

πράττομεν ὅλα ἐξ αἰτίας τῆς δόξης μας. Δι' αὐτὸ νομίζομεν, ὅτι μειωνόμεθα, ὅταν φύγουν ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς κολακεύουν. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς οὔτε ἐκολάκευσεν, οὔτε τοὺς ἀπέκρουσεν, ἀλλὰ τοὺς ἠρώτησεν. Ἐπομένως δὲν τοὺς περιεφρόνησεν, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ παραμείνουν μὲ τὴν βίαν καὶ ἀπὸ ἀνάγκην. Διότι τὸ νὰ μένουν ἔτσι, ἦτο τὸ ἴδιο σὰν νὰ ἔφυγαν. Τί ἀπήντησεν ὁ Πέτρος; «Εἰς ποῖον νὰ ἀπέλθωμεν; Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει καὶ γνωρίσει ὅτι σὺ εἶσαι ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Βλέπεις, ὅτι δὲν ἦσαν τὰ λόγια ποὺ σκανδαλίζουν, ἀλλ' ἡ ἀπροσεξία, ἡ ραθυμία καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τῶν ἀκροατῶν; Διότι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ὠμίλει, πάλιν θὰ ἔσκανδαλίζοντο καὶ δὲν θὰ ἔπαυαν νὰ προσέχουν συνεχῶς εἰς τὴν σωματικὴν τροφήν καὶ νὰ εἶναι προσηλωμένοι εἰς τὰ γῆϊνα.

Ἄλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ ἤκουαν τὰ λόγια του μαζί μὲ τοὺς Ἰουδαίους, ὅμως ὠμίλησαν κατὰ τρόπον ἀντίθετον πρὸς ἐκείνους· «Εἰς ποῖον νὰ ἀπέλθωμεν;». Αὕτη ἡ λέξις φανερῶναι μεγάλην φιλοσοφίαν. Διότι δεικνύει, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Διδάσκαλος τοῦ παντὸς πολυτιμότερος καὶ ἀπὸ τοὺς πατέρας καὶ ἀπὸ τὰς μητέρας καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ ὑπάρχοντα, καὶ ἂν φύγουν ἀπὸ αὐτόν, δὲν ξεύρει κανεὶς ποῦ νὰ ὑπάγῃ. Ἐπειτα, διὰ νὰ φανῇ ὅτι αὐτὸ τό «Εἰς ποῖον ν' ἀπέλθωμεν;», δὲν τὸ εἶπεν ὁ Πέτρος, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχον ἄνθρωποι νὰ τοὺς δεχθοῦν, προσέθεσεν ἀμέσως· «Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου». Οἱ μὲν Ἰουδαῖοι ἤκουον τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ σαρκικῶς καὶ μὲ ἀνθρωπίνην λογικὴν, οἱ μαθηταὶ του ὅμως πνευματικῶς καὶ ἀφήνοντες τὸ πᾶν εἰς τὴν πίστιν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Χριστὸς ἀπήντησε· «Τὰ λόγια ποὺ σᾶς εἶπα, εἶναι πνεῦμα», δηλαδὴ νὰ μὴ νομίσης ὅτι ἡ διδασκαλία τῶν λόγων μου ὑπόκειται εἰς τὴν συνέπειαν τῶν πραγμάτων καὶ εἰς τὴν ἀνάγκην. Διότι δὲν εἶναι τέτοια τὰ πνευματικὰ καὶ δὲν ἀνέχονται νὰ ὑπακούουν εἰς τοὺς γῆϊνους νόμους.

Τοῦτο διακηρύσσει καὶ ὁ Παῦλος μὲ τὰ ἐξῆς λόγια· «Μὴ εἰπῆς εἰς τὴν καρδίαν σου, ποῖος θὰ ἀνεβῆ εἰς τὸν οὐρανόν;

καταγαγεῖν· ἢ τίς καταθήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τουτέστι, Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. *Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις*». Ἦδη τὴν ἀνάστασιν οὗτοι παρεδέξαντο καὶ τὴν ἐκεῖ λῆξιν ἅπασαν. Ὅρα δὲ τὸν φιλάδελφον, τὸν φιλόσοτον, πῶς ὑ-
 5 πὲρ παντὸς ἀπολογεῖται τοῦ χοροῦ· οὐ γὰρ εἶπεν Ἔγνωνκα, ἀλλ' «Ἐγνώκαμεν»· μᾶλλον δὲ σκοπεῖ πῶς ἐπ' αὐτῶν ἔρχεται τῶν ρημάτων τοῦ διδασκάλου, οὐ τὰ αὐτὰ τοῖς Ἰουδαίοις φθεγγόμενος. Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον «Οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς Ἰω-
 σήφ»· οὗτος δέ, διὰ «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ
 10 ζῶντος»· καί, διὰ «Ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις»· τάχα πολ-
 λάκις ἀκούσας αὐτοῦ λέγοντος, διὰ «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Ἐδειξε γὰρ διὰ πάντα κατέχει τὰ εἰρημένα, αὐτῶν ἀναμνήσας τῶν ρημάτων.

Τί οὖν ὁ Χριστός; Οὐκ ἐπήνεσε τὸν Πέτρον, οὐδὲ ἐ-
 15 θαύμασε, καίτοι ἀλλαχοῦ τοῦτο ποιήσας· ἀλλὰ τί φησιν; «Οὐ-
 χι ἐγὼ ὑμᾶς τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν;». Ἐπειδὴ γὰρ εἶπε «Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκα-
 μεν», ἐξαιρεῖ τοῦ χοροῦ τὸν Ἰούδαν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ οὐδὲν περὶ τῶν μαθητῶν αὐτὸς εἶπε, ἀλλὰ τοῦ Χριστοῦ εἰπόντος·
 20 «Ἑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε;», φησί· «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος». Ἐνταῦθα δὲ ἐπειδὴ εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν», εἰκότως οὐκ ἀφήσει τὸν Ἰούδαν εἰς τὸν ἐκείνων χορόν. Τοῦτο δὲ ἐποίει, πόρρωθεν καὶ ἄνωθεν τοῦ προδότου τὴν κακίαν ἀνακρουόμενος, εἰδὼς μὲν διὰ οὐδὲν
 25 ὀνήσει, τὸ δὲ ἑαυτοῦ πράττων.

4. Καὶ θέα τὴν σοφίαν· οὔτε αὐτὸν φανερόν ἐποίησεν, οὔτε λαθεῖν εἴασεν ἐκεῖνο μὲν, ἵνα μὴ ἀναισχυνθῆ καὶ φιλο-

8α. Ρωμ. 10, 6 - 7.

4. Ματθ. 16, 15.

διὰ νὰ κατεβάσῃ δηλαδὴ τὸν Χριστὸν, ἢ ποῖος θὰ κατεβῆ εἰς τὴν χώραν τῶν νεκρῶν; διὰ ν' ἀνεβάσῃ δηλαδὴ τὸν Χριστὸν ἀπὸ τοὺς νεκρούς. Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου»^{3α}. Ἦδη οἱ μαθηταὶ εἶχαν παραδεχθῆ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν κατάληξιν τῶν πάντων εἰς αὐτήν. Πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, πόσον φιλάδελφος καὶ φιλόστοργος ὑπῆρξεν ὁ Πέτρος καὶ πῶς λαμβάνει τὸν λόγον ἐκ μέρους ὅλης τῆς ομάδος τῶν μαθητῶν. Διότι δὲν εἶπεν, Ἔχω γνωρίσει, ἀλλὰ «Ἔχομεν γνωρίσει» ἢ καλύτερα πρόσεχε, πῶς συμφωνεῖ μὲ τὰ λόγια τοῦ διδασκάλου καὶ δὲν λέγει τὰ ἴδια μὲ τοὺς Ἰουδαίους. Διότι αὐτοὶ μὲν ἔλεγαν, «Αὐτὸς εἶναι ὁ υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ», ἐνῶ ὁ Πέτρος διεκήρυσσε· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος», καὶ «Ἔχεις λόγια ζωῆς αἰωνίου», ἴσως ἐπειδὴ πολλὰς φορὰς εἶχεν ἀκούσει τὸν Χριστὸν νὰ λέγῃ τοῦτο. «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, ἔχει ζωὴν αἰώνιον». Μὲ τὰ λόγια αὐτὰ ποὺ ἐνεθυμήθη ὁ Πέτρος, ἀπέδειξεν ὅτι ἐγνώριζεν ὅλα, ὅσα εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; Οὔτε ἐπήνεσεν οὔτε ἐκολάκευσε τὸν Πέτρον, ἂν καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν τὸ εἶχε κάμει. Ἀλλὰ τί λέγει; «Δὲν ἐδιάλεξα ἐγὼ ἐσᾶς τοὺς δώδεκα; Καὶ ὅμως ἓνας ἀπὸ σᾶς εἶναι διάβολος». Ὅταν δηλαδὴ ὁ Πέτρος εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει», ἐξαιρεῖ ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν μαθητῶν τὸν Ἰούδαν. Διότι ὁ Ματθαῖος δὲν εἶπε τίποτε περὶ τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ὅταν ὁ Χριστὸς ἠρώτησε τὸν Πέτρον, «Σεῖς ποῖος λέγετε ὅτι εἶμαι;», οὗτος ἀπήντησε· «Σὺ εἶσαι ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος»⁴. Ἐδῶ ὅμως, ὅταν ὁ Πέτρος εἶπε, «Καὶ ἡμεῖς ἔχομεν πιστεύσει», ὀρθῶς ὁ Χριστὸς δὲν περιλαμβάνει τὸν Ἰούδαν εἰς τὸν χορὸν τῶν μαθητῶν. Ἐκαμνε δὲ τοῦτο, διὰ ν' ἀποκρούσῃ ἤδη ἐκ τῶν προτέρων τὴν ἀπιστίαν τοῦ προδότου, ἂν καὶ ἐγνώριζεν, ὅτι εἰς οὐδὲν θὰ ὠφελήσῃ, ἀλλ' ὅτι ἔκαμεν, ὅτι ἐξηρτᾶτο ἀπὸ αὐτόν.

4. Καὶ παρατήρησε τὴν σοφίαν του. Οὔτε τὸν Ἰούδαν ἀπεκάλυψεν, οὔτε ἄφησε νὰ μείνῃ κρυπτόν, ἀφ' ἐνός μὲν

ναικότερος γένηται τοῦτο δέ, ἵνα μὴ νομίζων λανθάνει, ἀδεῶς ἐργάσεται τὸ τόλμημα. Διὸ καὶ προῖὼν φανερωτέρους ἐπάγει τοὺς ἐλέγχους. Πρώτερον μὲν γὰρ καὶ αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἠρίθμησεν, εἰπὼν, ὅτι «Εἰσὶ τινες ἐξ ὑμῶν, οἳ οὐ πιστεύουσιν» (ὅτι δὲ καὶ τὸν προδότην ἠρίθμησεν, ἐδήλωσεν εἰπὼν ὁ εὐαγγελιστής. «Ἦδει γὰρ ἐξ ἀρχῆς τινες εἰσὶν οἳ μὴ πιστεύοντες καὶ τίς ἐστὶν ὁ παραδώσων αὐτόν»): ἐπειδὴ δὲ ἐνέμεινε, σφοδρότερον ἐπάγει τὸν ἔλεγχον, «Εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν», καὶ κοινὸν πᾶσι τὸν φόβον κατήσκησεν, ἐκεῖνον οὐσικιάσαι βουλόμενος.

Ἄξιον δὲ ἐνταῦθα διαπορῆσαι, τί δήποτε νῦν μὲν οὐδὲν λέγουσιν οἱ μαθηταί, ὕστερον δὲ δεδοίκασι καὶ διαποροῦνται πρὸς ἀλλήλους ὀρῶντες καὶ πυνθανόμενοι, «Μή τι ἐγὼ εἶμι, Κύριε;». Καὶ τῷ Ἰωάννῃ ὁ Πέτρος ἐννεύει μαθεῖν τὸν προδότην, καὶ πυνθέσθαι τοῦ Διδασκάλου τίς ἐστίν. Τί ποτε οὖν ἐστὶ τὸ αἴτιον; Οὐπω ἦν ὁ Πέτρος ἀκούσας, «Ὑπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ». Διὰ τοῦτο οὐδέ τι δέος εἶχεν ἐπειδὴ δὲ ἐπειμήθη, καὶ ἀπὸ πολλῆς διαθέσεως εἰπὼν, οὐκ εὐδοκίμησεν, ἀλλὰ καὶ σατανᾶς ἤκουσεν ἀκούων ὅτι «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», εἰκότως λοιπὸν ἔδεισε. Ἄλλως δέ, οὐδὲ νῦν φησιν, «Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με», ἀλλ' «Εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν». Διόπερ οὐδὲ ἤδεσαν τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ πονηρίας ᾔφροντο σκώπτεσθαι μόνον.

Τί δήποτε δὲ τὸ «Οὐχὶ ἐγὼ ὑμᾶς», εἶπεν, «τοὺς δώδεκα ἐξελεξάμην καὶ εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστιν;». Κολακείας ἀπηλλαγμένην αὐτοῦ τὴν διδασκαλίαν δεικνύς. Ἐπειδὴ γὰρ

διὰ νὰ μὴ γίνῃ ἐκεῖνος ἀναιδέστερος καὶ σκληρότερος, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ μὴ νομίζῃ ὅτι διαφεύγει τῆς προσοχῆς του καὶ ὡς ἐκ τούτου κάμῃ τὸ ἔγκλημά του μὲ μεγαλυτέραν ἀναίδειαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ ἐπόμενα ὁ Χριστὸς τὸν ἐλέγχει αὐστηρότερον. Διότι προηγουμένως ἀπηρίθμησε τὸν Ἰούδαν μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ συγκεκριμένως δταν εἶπεν «Καὶ ὅμως ὑπάρχουν μερικοὶ ἀπὸ σαῶς, ποὺ δὲν πιστεύουν» (ἄλλωστε ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀπηρίθμησε καὶ τὸν προδότην καὶ φαίνεται ἀπὸ αὐτὸ ποὺ λέγει· «Διότι ἐγνώριζεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὁ Ἰησοῦς, ποῖοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν καὶ ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ τὸν παραδώσῃ»), ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνος ἐπέμενε, ὁ Χριστὸς τὸν ἐλέγχει αὐστηρότερον. «Ἐνας ἀπὸ σαῶς εἶναι ὁ διάβολος» καὶ ἐμβάλλει τὸν φόβον ἀπὸ κοινοῦ εἰς ὄλους, διὰ ν' ἀποκρύψῃ τὸν Ἰούδαν.

Ἐδῶ εἶναι ἄξιον ἀπορίας, διατί τώρα οἱ μαθηταὶ δὲν λέγουν τίποτε, καταλαμβάνονται ὅμως ἀπὸ φόβον καὶ ἀπορίαν ἀργότερα κοιτάζοντες ὁ ἓνας τὸν ἄλλον καὶ προσπαθοῦντες νὰ πληροφορηθοῦν, «Μήπως εἶμαι ἐγώ, Κύριε;»⁵. Καὶ ὁ Πέτρος κάμνει νόημα εἰς τὸν Ἰωάννην νὰ ἐρωτήσῃ καὶ νὰ μάθῃ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, ποῖος εἶναι ὁ προδότης. Ποία εἶναι λοιπὸν ἡ αἰτία; Δὲν εἶχεν ἀκούσει ἀκόμη ὁ Πέτρος τὴν φράσιν τοῦ Χριστοῦ, «Ἵπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ». Δὲν εἶχεν ὅμως κανέναν φόβον διὰ τοῦτο, δταν δὲ ἐπεπλήχθη καὶ μάλιστα ἐπειδὴ εἶχεν ὁμιλήσει εἰς τὸν Χριστὸν μὲ καλὴν διάθεσιν, ὅχι μόνον δὲν ἐπληνέθη, ἀλλὰ ἤκουσε καὶ τὴν λέξιν σατανᾶ. Ὅταν ὅμως ἤκουσεν ἀπὸ τὸν Χριστόν, «Ἐνας ἀπὸ σαῶς θὰ μὲ προδώσῃ», δικαίως ἐφοβήθη. Καὶ μάλιστα εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν ὁ Χριστὸς δὲν εἶπεν, «Ἐνας ἀπὸ σαῶς θὰ μὲ προδώσῃ», ἀλλὰ «Ἐνας ἀπὸ σαῶς εἶναι διάβολος». Δι' αὐτὸ οἱ μαθηταὶ δὲν ἐκατάλαβαν τὸν λόγον του, ἀλλ' ἐνόμιζαν ὅτι τοὺς ἐπιπλήττει ὡς πονηρούς.

Διατί λοιπὸν εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του, «Ἐγὼ δὲν ἐδιάλεξα σαῶς τοὺς δώδεκα καὶ ὅμως ἓνας ἀπὸ σαῶς εἶναι διάβολος»; Ἐκαμε τοῦτο, διὰ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ διδασκαλία του

πάντων αὐτὸν ἐγκαταλειψάντων αὐτοὶ παρέμειναν μόνοι, καὶ
 διὰ τοῦ Πέτρου ὠμολόγουν εἶναι Χριστόν, ἵνα μὴ νομίσω-
 σιν ὅτι διὰ τοῦτο ἔμελλεν αὐτοὺς κολακεύειν, ἀπάγει ταύτης
 τῆς ὑποψίας. Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδέν με δυσωπεῖ
 5 πρὸς τὸ τοὺς κακοὺς μὴ ἐλέγχειν· μὴ νομίσητε ὅτι ἐπειδὴ
 ἐπεμείνατε, κολακεῦσαι ὑμᾶς αἰρήσομαι ἢ ἐπειδὴ ἠκολου-
 θήσατε, οὐκ ἐλέγχω τοὺς πονηροὺς. Ὁ γὰρ πολὺ τούτου
 μεῖζόν ἐστιν εἰς τὸ δυσωπῆσαι τὸν διδάσκαλον, οὐδὲ τοῦτό
 με δυσωπεῖ. Ὁ μὲν γὰρ παραμένων, τῆς αὐτοῦ φιλοσοργίας
 10 παρέχεται τεκμήριον· ὁ δὲ ἐκλεγείς παρὰ τοῦ διδασκάλου,
 περιάπτει δόξαν ἀνοίας, ἐκριπιούμενος παρὰ τοῖς ἀνοήτοις.

Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ τοῦτό με ἀπάγει τῶν ἐλέγχων. Τοῦτο
 γοῦν καὶ νῦν ἐγκαλοῦσι τῷ Χριστῷ Ἕλληνες ψυχρῶς καὶ
 ἀνοήτως. Οὐ γὰρ ἀνάγκη καὶ βία ποιεῖν ἀγαθοὺς εἶωθεν ὁ
 15 Θεός, οὐδὲ ἡ ἐκλογή αὐτοῦ καὶ ἡ αἵρεσις διαστικὴ τῶν κα-
 λουμένων ἐστίν, ἀλλὰ προιρεπικὴ. Καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ
 διάζεται ἡ κλήσις, σκόπει πρόσους συνέθη τῶν κληθέντων
 ἀπολέσθαι. Ὅθεν φανερόν, ὅτι καὶ ἐν τῇ γνώμῃ κεῖται τῇ
 ἡμετέρῳ, τὸ σωθῆναι καὶ ἀπολέσθαι.

20 5. Ταῦτα οὖν ἀκούοντες, παιδευόμεθα νήφειν ἀεὶ καὶ
 ἐγρηγορέναι. Εἰ γὰρ ὁ εἰς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον χορὸν τελῶν,
 ὁ τοσαύτης ἀπολελανκῶς δωρεᾶς, ὁ σημεῖα πεποιηκῶς (καὶ
 γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἦν τῶν πεμφθέντων νεκροὺς
 ἐγεῖραι καὶ λεπροὺς καθαρῖσαι), ἐπειδὴ ἐάλω νοσήματι
 25 δεινῷ τῷ τῆς φιλαργυρίας κακῷ, καὶ τὸν Δεσπότην τὸν ἐ-
 αυτοῦ προῦδωκεν, οὐδὲν αὐτὸν ὠφέλησαν, οὔτε αἱ εὐεργε-
 σίαι, οὐχ αἱ δωρεαί, οὐ τὸ μετ' αὐτοῦ εἶναι, οὐ θεραπεία,

ἦτο ἀπηλλαγμένη ἀπὸ κολακείαν. Διότι, ὅταν ὄλοι τὸν εἶχαν ἐγκαταλείψει καὶ ἔμειναν πλησίον του μόνον οἱ μαθηταί του, οἱ ὅποιοι μὲ τὸ στόμα τοῦ Πέτρου ὠμολόγησαν, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός, διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι θὰ τοὺς ἐκολάκευε δι' αὐτὸν τὸν λόγον, τοὺς ἀφαιρεῖ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν. Τὰ λόγια του λοιπὸν σημαίνουν· Τίποτε δὲν μ' ἐμποδίζει νὰ μὴ ἐλέγχω τοὺς κακοὺς. Μὴ φαντασθῆτε, ὅτι θὰ προτιμήσω νὰ σᾶς κολακεύσω, ἐπειδὴ ἐμείνατε μαζί μου, ἢ ἐπειδὴ μὲ ἠκολουθήσατε, δὲν θὰ ἐλέγξω τοὺς πονηροὺς. Διότι ἐκεῖνο πὺ ἠμπορεῖ πάρα πολὺ νὰ κάμψη τὸν διδάσκαλον, τοῦτο δὲν μὲ κάμπει. Διότι ἐκεῖνος πὺ παραμένει, δίδει ἀπόδειξιν τῆς ἀγάπης του, καὶ ἐκεῖνος πὺ ἔχει ἐκλεγεῖ ἀπὸ τὸν διδάσκαλον, εἶναι ἀνόητος, ἐὰν ἀντικρούεται ἀπὸ τοὺς ἀνοήτους.

Ἄλλ' οὔτε τοῦτο μὲ ἀποτρέπει ἀπὸ τὸν ἔλεγχον. Διότι αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ἀπευθύνουν ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ οἱ εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ ψυχρῶς καὶ ἀνοήτως. Διότι ὁ Θεὸς δὲν κάμνει συνήθως τοὺς ἀνθρώπους καλοὺς μὲ τὸν ἐξαναγκασμὸν καὶ μὲ τὴν βίαν, οὔτε ἡ ἐκλογή καὶ ἡ προτίμησις του διὰ τοὺς κλητοὺς γίνεται μὲ τὴν βίαν, ἀλλὰ μὲ τὴν προτροπήν. Καὶ διὰ νὰ μάθης, ὅτι ἡ κλήσις δὲν γίνεται μὲ τὴν βίαν, νὰ ἐξετάσης, πόσοι ἀπὸ τοὺς κληθέντας συνέβη νὰ καθοῦν. Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ἀπὸ τὴν ἰδικήν μας ἀπόφασιν ἐξαρτᾶται καὶ νὰ σωθοῦμεν καὶ νὰ καθοῦμεν.

5. Αὐτὰ λοιπὸν ἔχοντες ὑπ' ὄψιν, ἃς ἐκπαιδευώμεθα νὰ εἴμεθα νηφάλιοι πάντοτε καὶ ν' ἀγρυπνοῦμεν. Διότι, ἐὰν ἐκεῖνος πὺ ἀνῆκεν εἰς τὸν ἅγιον χορὸν τῶν μαθητῶν, ὁ ὅποιος εἶχεν ἀπολαύσει, τόσην μεγάλην χάριν, ὁ ὅποιος εἶχε κάμει θαύματα (διότι καὶ αὐτὸς εἶχεν ἀποσταλῆ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους μαθητὰς νὰ ἀναστήσῃ νεκροὺς καὶ νὰ καθάρσῃ λεπρούς), ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸ φοβερόν πάθος τῆς φιλαργυρίας καὶ ἐπρόδωσε τὸν Κύριόν του, εἰς τίποτε δὲν τὸν ὠφέλησαν οὔτε αἱ εὐεργεσίαι, οὔτε αἱ δωρεαί, οὔτε ἡ συναναστροφή του μὲ τὸν Χριστόν, οὔτε ἡ οἰκειότης, οὔτε τὸ

οὐ τὸ τοὺς πόδας νίψαι, οὐ τὸ τῆς τραπέζης κοινωνῆσαι, οὐ τὸ γλωσσόκομον κατέχειν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια αὐτῷ ταῦτα κολάσεως γέγονε· φοβηθῶμεν καὶ ἡμεῖς, μὴ ποιε τὸν Ἰούδαν μιμησώμεθα διὰ τῆς φιλαργυρίας.

5 Οὐ προδίδως τὸν Χριστόν; Ἄλλ' ὅταν περιίδης πέννητα λιμῷ τηκόμενον, ἢ ὑπὸ ψύχους διαφθειρόμενον, τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς ἐφέλκη καταδίκην. Καὶ ὅταν ἀναξίως μετέχωμεν τῶν μυστηρίων, ὁμοίως ἀπολλύμεθα τοῖς χριστοκτόνοις. Ὅταν ἀρπάζωμεν, ὅταν ἄγχωμεν τοὺς καταδεεσιτέρους, μεγί-
 10 στήν ἐπισπασώμεθα τὴν τιμωρίαν· καὶ μάλα εἰκότως. Μέχρι γὰρ τίνος ὁ ἔρωσ ἡμᾶς οὕτω κατέχει τῶν παρόντων πραγμάτων τῶν περιττῶν καὶ ἀνονήτων; Ὁ γὰρ πλοῦτος ἐν τοῖς περιττοῖς, ἐν οἷς οὐδὲν ὄφελος γίνεται. Μέχρι τίνος προσηλώμεθα τοῖς ματαίοις; μέχρι τίνος οὐ διαποβλέπομεν
 15 ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐ νήφομεν, οὐ λαμβάνομεν κόρον τῶν γηϊνῶν τούτων καὶ παραρρέοντων; οὐ παιδευόμεθα διὰ τῆς πείρας αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν; Ἐννοήσωμεν τοὺς πρὸ ἡμῶν πλουτήσαντας. Οὐχὶ ὄναρ πάντα ἐκεῖνα; οὐχὶ σκιά καὶ ἄνθος, οὐ ρεῦμα παραρρέον; οὐχὶ διήγημα καὶ μῦθος; Ὁ δεῖνα
 20 πεπλούτηκε· καὶ ποῦ νῦν ὁ πλοῦτος; Ἀπώλειτο καὶ διέφθαρται· ἀλλὰ τὰ δι' αὐτὸν ἁμαρτήματα διαμένει, καὶ ἡ διὰ τὰ ἁμαρτήματα κόλασις. Μᾶλλον δέ, εἰ μὴ κόλασις ἦν, μηδὲ βασιλεία προύκειτο, τὸ ὁμόφυλον καὶ τὸ ὁμογενὲς αἰδεσθῆναι ἐχρῆν, τὸ ὁμοιοπαθεῖς δυσωπηθῆναι.

25 Νῦν δὲ κύνας μὲν τρέφομεν· πολλοὶ δὲ καὶ ὄνάγρους καὶ ἄρκτους, καὶ διάφορα θηρία· ἄνθρωπον δὲ περιορῶμεν λιμῷ τηκόμενον, καὶ τιμιώτερον ἡμῖν τὸ ἀλλότριον τοῦ συγγενοῦς, καὶ ἀτιμότερον ἡμῖν τὸ οἰκεῖον τοῦ μὴ ὄντιος οὐδὲ προσήκοντος. Ἄλλ' οἰκοδομεῖσθαι λαμπρὰς οἰκίας καὶ πολ-

νήψιμον τῶν ποδῶν, οὔτε ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν τράπεζαν, οὔτε ἡ τήρησις τῶν λόγων, ἀλλ' ἀντιθέτως αὐτὰ ὅλα ἔγιναν ἐφόδια κολάσεως. Ἄς φυλαχθοῦμεν καὶ ἡμεῖς λοιπόν, μήπως μιμηθοῦμεν κάποτε τὸν Ἰούδαν ἕνεκα τῆς φιλαργυρίας.

Δὲν προδίδεις τὸν Χριστόν; Ἄλλ' ὅταν ἀνέχεσαι νὰ λειώνη ὁ πτωχὸς ἀπὸ πείναν ἢ νὰ πεθαίνῃ ἀπὸ κρῦο καὶ σὺ προσελκύεις τὴν ἰδίαν καταδίκην διὰ τὸν ἑαυτὸν σου. Καὶ ὅταν κοινωνοῦμεν τῶν μυστηρίων χωρὶς νὰ τὸ ἀξίζωμεν, καταστρεφόμεθα ἐξ ἴσου μὲ αὐτοὺς ποὺ φονεύουν τὸν Χριστόν. Ὅταν εἴμεθα ἄρπαγες, ὅταν καταπιέζωμεν τοὺς κατωτέρους μας, θὰ προκαλέσωμεν πολὺ μεγάλην τιμωρίαν. Καὶ πολὺ δικαίως. Μέχρι πότε θὰ μᾶς κυριαρχῇ τόσον πολὺ ἡ ἐπιθυμία τῶν περιττῶν καὶ ἀνωφελῶν πραγμάτων τῆς παρούσης ζωῆς; Διότι ὁ πλοῦτος εἶναι περιττός καὶ δὲν παρέχει καμμίαν ὠφέλειαν. Μέχρι πότε θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὰ μάταια; Μέχρι πότε δὲν θ' ἀποβλέπωμεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, δὲν θὰ λογικευώμεθα καὶ δὲν θὰ χορταίνωμεν ἀπὸ αὐτὰ τὰ πράγματα, ποὺ εἶναι γῆϊνα καὶ ρευστά; Δὲν ἀντιλαμβανόμεθα τὴν μηδαμινότητά των ἀπὸ τὴν πείραν μας; Ἄς κοιτάξωμεν αὐτοὺς ποὺ ἐπλούτισαν πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς. Ὅλα ἐκεῖνα δὲν ἦσαν ὄνειρον; Δὲν ἦσαν σκιά καὶ ἄνθος καὶ ὕδωρ ποὺ ρέει; Δὲν ἦσαν λόγια καὶ μῦθος; Ὁ τάδε εἶναι πλούσιος. Καὶ ποῦ εἶναι τώρα ὁ πλοῦτος; Ἐχάθη καὶ κατεστράφη, ἀλλὰ τὰ ἀμαρτήματα ποὺ ἔγιναν ἐξ αἰτίας του παραμένουν, ὅπως παραμένει καὶ ἡ κόλασις ἕνεκα τούτου. Ἄλλὰ καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ὑπῆρξε κόλασις οὔτε βασιλεία, θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρξῃ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς συνανθρώπους καὶ τοὺς ὁμοιοπαθεῖς.

Τώρα ὅμως τρέφομεν σκύλους, πολλοὶ ἄνθρωποι μάλιστα τρέφουν ὄνάγρους καὶ ἄρκτους καὶ διάφορα ἄγρια ζῶα. Ἄνεχόμεθα ὅμως νὰ λειώνη ἕνας ἄνθρωπος ἀπὸ πείναν καὶ εἶναι δι' ἡμᾶς πολυτιμότερον τὸ ξένον γένος ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας καὶ ἀναξιότερον τὸ ἰδικόν μας ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ δὲν ὑπάρχει καὶ δὲν μᾶς ἀρμόζει. Ἄλλ' εἶναι ὠραῖον νὰ οἰκοδο-

λους ἔχειν οἰκείας, καὶ εἰς χροσοῦν ὄροφον κατακειμένους
 ὄραν καλόν; Περιτιτὸν μὲν οὖν καὶ ἀνόνητον. Ἔστιν ἄλλα
 οἰκοδομήματα, λαμπρότερα πολλῶ καὶ σεμνότερα τούτων·
 ἐπὶ τοῖς τοιούτοις εὐφραίνειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀναγκαῖον·
 5 ὁ γὰρ κωλύσων οὐδεὶς. Βούλει κάλλιστον ὄροφον ἰδεῖν; Ἐ-
 σπέρας καταλαβούσης, ἴδε καιησιτερισμένον τὸν οὐρανόν. Ἄλλ'
 οὐκ ἔστιν ἐμὸς ὄροφος, φησί. Καὶ μὴν οὗτος μᾶλλον σὸς ἢ
 ἐκεῖνος. Καὶ γὰρ διὰ σὲ γέγονε καὶ κοινός σοι μετὰ τῶν
 ἀδελφῶν ἔστιν· οὗτος δὲ οὐ σός, ἀλλὰ τῶν μετὰ τὴν τελευ-
 10 τὴν κληρονομούντων. Καὶ ὁ μὲν τὰ μέγιστα ὠφελῆσαι δυ-
 νήσεται, διὰ τοῦ κάλλους πρὸς τὸν Δημιουργὸν παραπέμπων·
 οὗτος δὲ τὰ μέγιστά σε καταβλάψει, καιήγορός σου μέγιστος
 ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως γινόμενος, διὰν αὐτὸς μὲν χροσῶ
 περιβεβλημένος ἦ, ὁ δὲ Χριστὸς μηδὲ ἀναγκαῖον ἔχων ἰ-
 15 μάτιον.

Μὴ δὴ τοσαύτην ἄνοιαν ὑπομένωμεν· μηδὲ διώκωμεν
 τὰ φεύγοντα, καὶ φεύγωμεν τὰ μένοντα· μηδὲ προδῶμεν ἡ-
 μῶν τὴν σωτηρίαν, ἀλλ' ἀντεχώμεθα τῆς μελλούσης ἐλπίδος·
 οἱ μὲν γεγηρακότες, ἅτε εἰδότες φανερῶς, διὲ ὀλίγος ἡμῖν
 20 ὑπολείπεται τῆς ζωῆς χρόνος· οἱ δὲ νέοι, ἅτε πεπεισμένοι
 σαφῶς, διὲ οὐ πολὺ τὸ λειπόμενον. «Ὡς γὰρ κλέπτῃς ἐν νυ-
 κτί, οὕτως ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἔρχεται». Ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ
 γυναῖκες ἄνδρας παρακαλῶμεν, καὶ ἄνδρες γυναῖκας νουθε-
 τῶμεν, καὶ νεωτέρους καὶ παρθένους διδάσκωμεν, καὶ πάν-
 25 τες ἀλλήλους παιδεύωμεν, τῶν μὲν παρόντων ὑπερορᾶν, τῶν
 δὲ μελλόντων ἐφίεσθαι, ἵνα καὶ τυχεῖν αὐτῶν δυνηθῶμεν,
 χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ,
 δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύ-
 ματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

μοῦμεν πολυτελεῖς οἰκίας καὶ νὰ ἔχωμεν πολλοὺς ὑπηρέτας χρυσοστολισμένους; Καὶ αὐτὸ εἶναι περιττὸν καὶ ἀνόητον. Διότι ὑπάρχουν ἄλλα οἰκοδομήματα πολὺ πολυτελέστερα καὶ σεμνότερα ἀπὸ αὐτά. Μὲ αὐτὰ πρέπει νὰ εὐχαριστοῦμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς μας, διότι δὲν ὑπάρχει κανὲν ἐμπόδιον. Θέλεις νὰ ἰδῆς ὠραιότατον οἰκοδόμημα; Ὅταν βραδυάσῃ, ἰδὲς τὸν οὐρανὸν γεμᾶτον ἀπὸ ἀστέρια. Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἰδικόν μου οἰκοδόμημα, θὰ ἰσχυρισθῆς. Καὶ ὅμως αὐτὸ εἶναι περισσότερον ἰδικόν σου, παρὰ τὸ ἄλλο. Διότι ἔχει γίνῃ δι' ἐσὲ καὶ εἶναι κοινὸν δι' ἐσὲ καὶ διὰ τοὺς ἀδελφοὺς σου. Ἄλλ' αὐτὸ ποὺ ἔχεις δὲν εἶναι ἰδικόν σου, ἀλλὰ τῶν κληρονόμων σου, μετὰ τὸν θάνατόν σου. Καὶ ἐκεῖνος μὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ σὲ ὠφελήσῃ πάρα πολὺ, διότι μὲ τὸ κάλλος του θὰ ἀνακαλέσῃ εἰς τὸν νοῦν σου τὸν Δημιουργόν. Τὸ ἰδικόν σου ὅμως θὰ σὲ βλάβῃ πολὺ, διότι θὰ γίνῃ φοβερὸς κατήγορός σου τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως, ὅταν σὺ μὲν θὰ λάμπῃς ἀπὸ τὸν χρυσόν, ἐνῶ ὁ Χριστὸς δὲν θὰ ἔχῃ οὔτε τὸ ἀπαραίτητον ἔνδυμα.

Ἄς μὴ ὑπομένωμεν αὐτὴν τὴν ἀνοησίαν καὶ ἄς μὴ ἐπιδιώκωμεν ἐκεῖνα ποὺ φεύγουν καὶ ἄς μὴ ἀποφεύγωμεν ἐκεῖνα ποὺ μένουν. Καὶ ἄς μὴ προδώσωμεν τὴν σωτηρίαν μας, ἀλλ' ἄς κρατῶμεν τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα, οἱ μὲν γέροντες ἐπειδὴ ξεύρουν καλὰ ὅτι ὀλίγος χρόνος ζωῆς μᾶς ἀπομένει, οἱ δὲ νέοι ἐπειδὴ ἔχουν πεισθῆ, ὅτι δὲν εἶναι μέγαλο τὸ μέρος τῆς ζωῆς ποὺ ὑπολείπεται. «Διότι ἡ ἡμέρα ἐκείνη θὰ ἔλθῃ ὡς κλέπτῃς τὴν νύκτα»⁶. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἶναι γνωστά, ἄς παρακαλοῦμεν καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ἄς συμβουλεύωμεν καὶ τοὺς ἄνδρας καὶ τὰς γυναῖκας, ἄς διδάσκωμεν καὶ τοὺς νέους καὶ τὰς νέας καὶ ἄς παιδαγωγοῦμεν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον, νὰ περιφρονοῦμεν τὰ παρόντα καὶ νὰ ἐπιθυμοῦμεν τὰ μέλλοντα, διὰ νὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν ταῦτα μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ΄.

Ἰω. 7,1 - 8

«Καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς μετὰ ταῦτα ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ ἤθελεν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, διτι ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι. Ἦν δὲ ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία».

1. Οὐδὲν φθόνου χειρόν καὶ βασκανίας· οὕτως ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσηλθεν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον τιμώμενον, οὐκ ἐνεγκὼν τὴν εὐημερίαν, πάντα ἐπρατιεν ὥστε αὐτὸν ἀνελεῖν. Καὶ πανταχοῦ τῆς ρίζης ταύτης τοῦτον ἴδοι τις ἂν τὸν καρπὸν γινόμενον. Οὕτω καὶ Ἄβελ ἐσφάγη, οὕτω καὶ ὁ Δαυὶδ ἔμελλεν, οὕτω καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν δικαίων ἐντεῦθεν καὶ Ἰουδαῖοι χριστιοκτόνοι γεγόνασι. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ εὐαγγελιστὴς ἔλεγε· «Μετὰ ταῦτα περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ· οὐ γὰρ εἶχεν ἐξουσίαν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν, διτι ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι».

Τί λέγεις, ὦ μακάριε Ἰωάννη; Οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν ὁ δυνηθεὶς πάντα ὅσα ἠθέλησεν; ὁ εἰπὼν, «Τίνα ζητεῖτε», καὶ ρίψας αὐτοὺς εἰς τὰ ὀπίσω; ὁ παρὼν καὶ μὴ ὀρώμενος, οὗτος οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν; Πῶς δὲ καὶ ὑστερον εἰς μέσον αὐτῶν παρελθὼν, ἐν μέσῳ τῷ ἱερῷ, ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, συνόδου οὔσης, καὶ τῶν φονόντων παρόντων, διελέγειο ταῦτα, ἃ μᾶλλον αὐτοὺς παρώξυνε; Τοῦτο γοῦν καὶ ἐθαύμαζον λέγοντες, «Οὐχ οὐτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρησιᾶ λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Τίνα δὴ ἐσι ταῦτα τὰ αἰνίγματα; Ἄπαγε· οὐχ ἵνα αἰνίγματα λέγειν νομισθῇ, οὕτως εἶπεν, ἀλλ' ἵνα δηλώσῃ διτι καὶ τὰ τῆς θεότητος ἐπεδείκνυτο καὶ τὰ τῆς ἀνθρωπότητος.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ΄.

Ἰω. 7,1 - 8

«Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ περιήρχετο ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Δὲν ἤθελε νὰ μείνη εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν. Ἐπλησίαζεν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει χειρότερον κακὸν ἀπὸ τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος. Μὲ αὐτὰ εἰσῆλθεν ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον. Διότι, ὅταν ὁ διάβολος εἶδεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐτιμᾶτο, μὴ δυνάμενος ν' ἀνεχθῆ τὴν εὐτυχίαν του, ἔκαμνε τὰ πάντα, διὰ νὰ τὸν κυριεύσῃ. Καὶ ἠμπορεῖ νὰ ἰδῆ κανεὶς ὅτι εἰς ὅλας τὰς περιπτώσεις ἀπὸ τὸ δένδρον αὐτὸ τέτοιος καρπὸς παράγεται. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἐσφάγη ὁ Ἄβελ, ἀπὸ αὐτὴν ἐκινδύνευσεν ὁ Δαυῖδ καθὼς καὶ πολλοὶ ἄλλοι εὐσεβεῖς ἄνδρες. Ἀπὸ αὐτὴν τὴν αἰτίαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἔγιναν φονεῖς τοῦ Χριστοῦ. Καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ αὐτὰ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἔγραψεν· «Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ περιήρχετο ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Δὲν ἤθελε νὰ μείνη εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διότι οἱ Ἰουδαῖοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν».

Τί λέγεις, μακάριε Ἰωάννη; Δὲν εἶχε δύναμιν αὐτὸς ποὺ ἠδυνήθη νὰ κάμῃ ὅσα ἠθέλησεν; Αὐτὸς ποὺ εἶπε «Ποῖον ζητεῖτε» καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ ὀπισθοχωρήσουν; Αὐτὸς ποὺ ἂν καὶ ἦτο παρών, ἐν τούτοις δὲν ἐφαίνετο, αὐτὸς δὲν εἶχε δύναμιν; Πῶς ὅμως ἀργότερα παρουσιάσθη εἰς τὸ μέσον τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, εἰς τὸ μέσον τῆς ἑορτῆς, ἐνῶ ὑπῆρχε μεγάλη συγκέντρωσις καὶ ἐνώπιον τῶν φονέων ὠμίλει μὲ λόγια, ποὺ τοὺς ἐξώργιζαν περισσότερο; Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐθαύμαζαν μερικοὶ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγαν· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ποὺ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ νὰ ποὺ ὀμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Τί ἀκριβῶς εἶναι αὐτὰ τὰ αἰνίγματα; Δὲν τὰ εἶπεν αὐτὰ ὁ Εὐαγγελιστὴς διὰ νὰ θεωρηθῆ ὅτι πρόκειται διὰ αἰνίγματα, ἀλλὰ διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι μὲ αὐτὰ ἀπεδεικνύετο ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο καὶ Θεὸς καὶ ἄνθρωπος.

Ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, ὅτι «Ἐξουσίαν οὐκ εἶχεν», ὡς
 περὶ ἀνθρώπου διαλέγεται, πολλὰ καὶ ἀνθρωπίνως ποιῶν-
 τος· ὅταν δὲ λέγῃ, ὅτι ἐν μέσοις αὐτοῖς εἰσιτήκει καὶ οὐ κατεῖ-
 χον αὐτόν, τῆς θεότητος τὴν δύναμιν ἐνδείκνυται δηλονότι.
 5 Καὶ γὰρ ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, καὶ ἐφαίνεται ὡς Θεός· ἀμ-
 φότερα ἀληθεύων. Τό τε γὰρ ἐν μέσοις ὄντα τοῖς ἐπιβουλεύ-
 ονσι μὴ κατέχεσθαι, τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτοῦ καὶ ἄμαχον
 ἐδήλου· τό τε ὑποσιέλλεσθαι, τὴν οἰκονομίαν ἐβεβαίον καὶ
 ἐπιστοιῦτο, ἵνα μήτε Παῦλος ὁ Σαμοσατεὺς ἔχη τι λέγειν,
 10 μήτε Μαρκίων καὶ οἱ τὰ ἐκείνων νοσοῦντες. «Διὰ τούτου
 τοίνυν πάντων ἐμφράττει τὰ σιόματα».

«Μετὰ ταῦτα ἦν ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπη-
 γία». Τό, «Μετὰ ταῦτα», οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἢ ὅτι πολὺν
 μετὰ χρόνον ἐπιειμὼν ὑπερεπήδησε. Καὶ τοῦτο δῆλον ἐ-
 15 κείθεν· ὅτι γὰρ εἰς τὸ ὄρος ἐκάθητο, φησὶν, ἦν ἡ ἑορτὴ
 τοῦ Πάσχα· ἐνιαῦθα δὲ τῆς Σκηνοπηγίας μέμνηται, καὶ ἐν
 τοῖς πέντε μηνὶν οὐδὲν ἕτερον ἡμῖν διηγήσατο, οὔτε ἐδίδα-
 ξεν ἡμᾶς ἄλλο τι, ἢ τὸ κατὰ τοὺς ἄριτους σημεῖον, καὶ τὴν
 πρὸς τοὺς φαγόντας γενομένην δημηγορίαν· καίτοι αὐτὸς
 20 οὐ διελίμπανε σημεῖα ποιῶν καὶ διαλεγόμενος, οὐκ ἐν ἡμέ-
 ρα, οὐκ ἐν ἑσπέρα, πολλάκις δὲ καὶ νυκτός. Τοῖς γοῦν μαθη-
 ταῖς, οὕτως ἐπέστη, ὡς πάντες φασὶν οἱ εὐαγγελισταί.
 Τί δήποτε οὖν παρέλιπον ἐκεῖνο; Ὅτι οὐκ ἐνήν ἅπαντα
 καταλέγειν. Ἄλλως δέ, καὶ ταῦτα λέγειν ἑσπουδάκασιν, ὑ-
 25 πὲρ ὧν ἡ μέμψις ἢ ἀντιλογία τις παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἔμελ-
 λε παρακολουθεῖν.

Ἐκείνοις μὲν γὰρ πολλὰ ὁμοία ἦν. Καὶ γὰρ ὅτι νο-

Διότι, ὅταν ὁ Εὐαγγελιστὴς λέγῃ, ὅτι «Δὲν εἶχεν ἐξουσίαν», ὁμιλεῖ σὰν νὰ πρόκειται περὶ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος κάμνει πολλὰ καὶ κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον. Ὅταν ὅμως λέγῃ, ὅτι εἶχε σταθῆ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ δὲν τὸν συνέλαβαν, τότε εἶναι φανερὸν ὅτι ἀποκαλύπτει τὴν δύναμιν τῆς θεότητος. Διότι ἔφευγεν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ παρουσιάζετο ὡς Θεός, ἐπαληθεύων καὶ τὰ δύο. Διότι ἐφάνέρωνε καὶ τὴν μὴ σύλληψίν του ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του ἃν καὶ εὐρίσκετο ἀνάμεσά τους καὶ τὴν ἀσυναγώνιστον καὶ ἀκαταμάχητον δύναμίν του. Ἀλλὰ καὶ ὅτι ἔφευγεν, ἐπιβεβαίωνε καὶ ἐπεσφράγιζε τὴν κατὰ σάρκα γέννησίν του, διὰ νὰ μὴ ἴμποροῦν οὔτε ὁ Παῦλος ἀπὸ τὰ Σαμόσατα, οὔτε ὁ Μαρκίων, οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴν ἰδίαν μὲ αὐτοὺς ἀσθένειαν, νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτιδὴποτε.

«Ὑστερα ἀπὸ αὐτὰ ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ Σκηνοπηγία». Ἡ λέξις, «Ὑστερα ἀπὸ αὐτά», σημαίνει ὅτι ὁ Εὐαγγελιστὴς περιέκοψεν ἀπὸ τὴν διήγησιν πολλὰ ἀπὸ ὅσα συνέβησαν εἰς τὸ μεταξύ. Καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ κάτωθι. Ὅταν ἐκάθητο εἰς τὸ ὄρος, ἦτο ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, καθὼς λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς. Ἐδῶ ἐνθυμεῖται τὴν ἑορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας καὶ εἰς τὸ διάστημα τῶν πέντε μηνῶν δὲν μᾶς διηγῆθη τίποτε ἄλλο οὔτε μᾶς ἐπληροφόρησε διὰ τίποτε ἄλλο, παρὰ μόνον διὰ τὸ θαῦμα τῶν ἄρτων καὶ διὰ τὴν ὁμιλίαν ποὺ ἔκαμεν ὁ Χριστὸς εἰς ἐκείνους ποὺ ἔφαγαν. Καὶ ὅμως ὁ Χριστὸς δὲν ἔπαυε νὰ κάμνῃ θαύματα καὶ νὰ ὁμιλῇ οὔτε ἡμέραν, οὔτε ἑσπέραν καὶ πολλὰς φορὰς ἀκόμη καὶ νύκτα. Εἰς τοὺς μαθητάς του ἔτσι ἐνεφανίσθη, καθὼς ἀναφέρουν ὅλοι οἱ Εὐαγγελισταί. Διατί λοιπὸν παρέλειψαν αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα; Διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὰ καταγράψουν ὅλα λεπτομερῶς. Καὶ μάλιστα ἐφρόντισαν ν' ἀναφέρουν ἐκεῖνα ἀκριβῶς, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ Ἰουδαῖοι θὰ προέβαλλον κάποια κατηγορίαν ἢ ἀντιλογίαν.

Εἰς τοὺς Εὐαγγελιστάς εὐρίσκομεν πολλὰ ὅμοια χω-

σοῦντας ἐθεράπευσε, καὶ νεκροὺς ἤγειρε, καὶ ὅτι ἐθαυμά-
 σθη, πολλάκις ἀνέγραψαν· ἔνθα δὲ ξένον ἔχουσι λέγειν
 τι, ἢ μέμπιν τινὰ δοκοῦσαν κατ' αὐτοῦ φύεσθαι διηγείσθαι,
 ταῦτα τιθέασιν· οἷον δὴ καὶ τὸ νῦν ἐστίν, ὅτι οἱ ἀδελφοὶ αὐ-
 5 τοῦ ἠπίστουν αὐτῷ· καὶ γὰρ σὺ τὴν τυχοῦσαν ἔχει διαβολὴν
 τὸ πρᾶγμα. Καὶ ἄξιον θαυμάσαι τὸ φιλάληθες αὐτῶν ἦθος,
 πῶς οὐκ αἰσχύνονται λέγοντες ταῦτα, ἃ δοκεῖ τῷ διδασκάλῳ
 φέρειν αἰσχύνην, ἀλλὰ καὶ ταῦτα μάλιστα τῶν ἄλλων ἐσπου-
 δάσασιν ἀπαγγέλλειν. Καὶ νῦν γοῦν πολλὰ παραδραμῶν
 10 καὶ σημεία καὶ θαύματα καὶ δημηγορίας, ἐπὶ τοῦτο εὐθέως
 ἐπεπήδησεν.

«Εἶπον» γάρ, φησί, «πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· Με-
 τάβηθι ἐντεῦθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταί σου
 θεωρήσωσι τὰ ἔργα ἃ ποιεῖς. Οὐδεὶς γὰρ ἐν κρυπτῷ τι
 15 ποιεῖ καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι. Φανέρωσον σεαυ-
 τὸν τῷ κόσμῳ. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐ-
 τόν». Καὶ ποία, φησὶν, ἀπιστία ἐνταῦθα; Παρακαλοῦσι γὰρ
 αὐτὸν θαυματουργῆσαι. Πολλὴ σφδρα. Ἀπιστίας γὰρ καὶ
 τὰ ρήματα καὶ ἡ θρασύτης, καὶ ἡ ἄκαιρος παρρησία. «Ὡρον-
 20 το γὰρ ἀπὸ τῆς συγγενείας ἐξεῖναι αὐτοῖς μετὰ παρρησίας
 διαλέγεσθαι. Καὶ δοκεῖ μὲν ἡ ἀξίωσις δῆθεν φίλων εἶναι·
 πολλῆς δὲ πικρίας ἦν τὰ λεγόμενα· ἐνταῦθα γὰρ αὐτῷ καὶ
 δειλίαν καὶ φιλοδοξίαν ὄνειδίζουσι. Τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν,
 «Οὐδεὶς τι ἐν κρυπτῷ ποιεῖ, δειλίαν ἐγκαλούντων ἐστίν, ἅμα
 25 καὶ ὑποπιερόντων τὰ γινόμενα ὑπ' αὐτοῦ· τὸ δὲ ἐπαγαγεῖν,
 ὅτι «Ζητεῖ ἐν παρρησίᾳ εἶναι», φιλοδοξίας.

2. Σὺ δέ μοι σκόπει τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν. Ἀπὸ γὰρ
 τούτων τῶν ταῦτα λεγόντων τὰ ρήματα, ὁ πρῶτος τῶν Ἱερο-
 σολύμων ἐπίσκοπος γέγονεν, ὁ μακάριος Ἰάκωβος, περὶ οὗ

ρία. Διότι πολλὰς φορές ἀνέγραψαν, ὅτι ἐθεράπευσεν ἀσθενεῖς, ὅτι ἀνέστησε νεκροὺς καὶ ὅτι ἐθαυμάσθη. Ὅπου ὅμως ἔχουν ν' ἀφηγηθοῦν κάτι τὸ ἀσυνήθιστον, ἢ κάποια κατηγορίαν πού φαίνεται ὅτι ἐξετοξεύθη κατὰ τοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ τὰ παραθέτουν, ὅπως τώρα, διηγοῦνται ὅτι οἱ ἀδελφοί του δὲν τὸν ἐπίστευον. Διότι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα περιέχει μεγάλο μῖσος. Καὶ ἀξίζει νὰ θαυμάζη κανεὶς, πόσον φιλαλήθεις ὑπῆρξαν οἱ Εὐαγγελισταί, ἀφοῦ δὲν διστάζουν ν' ἀναφέρουν αὐτά, τὰ ὁποῖα φαίνονται νὰ ἐντροπιάζουν τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ ἐπὶ πλέον αὐτὰ ἐφρόντισαν νὰ ἀναφέρουν περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα. Καὶ τώρα λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀφοῦ παρέλειψε πολλὰ σημεῖα, θαύματα καὶ λόγους τοῦ Χριστοῦ, ἦλθεν ἀμέσως εἰς τὴν διήγησιν αὐτοῦ τοῦ γεγονότος.

Λέγει λοιπὸν· «Τοῦ εἶπαν οἱ ἀδελφοί του· Φύγε ἀπὸ ἐδῶ καὶ πήγαινε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, διὰ νὰ ἴδοῦν καὶ οἱ μαθηταί σου τὰ ἔργα πού κάμνεις. Διότι δὲν κάμνει κανεὶς τίποτε εἰς τὰ κρυφά, ὅταν ζητῇ νὰ γίνῃ γνωστός. Φανερώσου εἰς τὸν κόσμον. Διότι οὔτε καὶ οἱ ἀδελφοί του ἐπίστευαν εἰς αὐτόν». Καί, θὰ ἐρωτήσης, ποία εἶναι ἡ ἀπιστία ἐδῶ; Τὸν παρακαλοῦν νὰ κάμῃ θαύματα. Καὶ ὅμως ὑπάρχει μεγάλη ἀπιστία. Διότι καὶ τὰ λόγια καὶ τὸ θράσος καὶ ἡ ἄκαιρος ἐλευθερία εἶναι ἀπόδειξις ἀπιστίας. Διότι ἐνόμιζαν ὅτι θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ὁμιλοῦν ἐλεύθερα ἕνεκα τῆς συγγενείας των μὲ τὸν Χριστόν. Καὶ φαίνεται βέβαια, ὅτι ἡ παρακίνησις προέρχεται ἀπὸ δῆθεν προσφιλεῖς, ὅμως τὰ λόγια τους ἦσαν γεμᾶτα ἀπὸ ὀξύτητα. Διότι μὲ τὴν φράσιν τους «Κανεὶς δὲν κάμνει τίποτε εἰς τὰ κρυφά», κατηγοροῦν τὸν Χριστόν διὰ δειλίαν, ἐνῶ συγχρόνως φανερώνουν ὅτι εἶχον ὑποψίαν διὰ τὰ ἔργα του. Καὶ ἐκεῖνο πού προσέθεσαν, «Ζητεῖ νὰ γίνῃ γνωστόν», φανερώνει τὴν κενοδοξίαν των.

2. Σὺ ὅμως πρόσεχε, σὲ παρακαλῶ, τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ. Διότι ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς του, πού εἶχαν εἰπεῖ αὐτὰ τὰ λόγια, ὁ μακάριος Ἰάκωβος, ἔγινεν ἐπίσκοπος

καὶ Παῦλός φησιν· «Ἐτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον, εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Λέγεται δὲ καὶ ὁ Ἰούδας θαυμασιὸς τε γεγονέναι. Καίτοι γε οὗτοι, καὶ ἐν Κανᾷ παρήσαν, τοῦ οἴνου γενομένου ἀλλ' οὐδὲν ἀπώναντο
 5 τέως. Πόθεν οὖν αὐτοῖς ἡ τοσαύτη ἀπιστία; Ἀπὸ πονηρᾶς γνώμης καὶ φθόνου· τὸ γὰρ συγγενὲς ὑπερέχον εἴωθέ πως διαφθονεῖσθαι παρὰ τῶν οὐ τοιούτων. Τίνας δὲ ἐνταῦθα λέγουσι τοὺς μαθητάς; Τὸν ὄχλον τὸν παρεπόμενον, οὗ τοὺς δώδεκα.

10 Τί οὖν ὁ Χριστός; Ὅρα πῶς προσηγῶς ἀπεκρίνατο. Οὐ γὰρ εἶπεν· Ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ ταῦτα συμβουλευόντες καὶ διδάσκοντες; ἀλλὰ τί; «Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὐπω πάρεσιν». Ἐνταῦθά μοι δοκεῖ καὶ ἕτερόν τι αἰνίττεσθαι. Ἴσως γὰρ αὐτὸν καὶ προδοῦναι ἐβουλεύοντο, βασκαίνοντες, τοῖς
 15 Ἰουδαίοις. Διὸ καὶ τοῦτο ἐμφαίνων φησὶν, «Ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὐπω πάρεσιν»· τουτέστιν, ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου. Τί οὖν πρὸ καιροῦ κατεπείγετε ἀνελεῖν; «Ὁ δὲ καιρὸς ὁ ὑμέτερος πάντοτε ἕτοιμός ἐστιν». Ὡσεὶ ἔλεγεν· Ὑμεῖς κἂν αἰεὶ συνῆτε τοῖς Ἰουδαίοις, οὐκ ἀναιρήσουσιν ὑμᾶς τὰ
 20 αὐτὰ ζηλοῦντας αὐτοῖς· ἐμὲ δὲ εὐθέως βουλήσονται ἀνελεῖν. Ὡστε ὑμῖν μὲν αἰεὶ καὶ καιρὸς συνεῖναι μὴ κινδυνεύσουσιν· ἐμοὶ δὲ τίτε καιρὸς, διὰ τὸ τοῦ σταυροῦ καιρὸς ἐπισηῖ, διὰ δέη ἀποθανεῖν.

Καὶ γὰρ διὸ τοῦτο λέγει, δῆλον διὰ τῆς ἐπαγωγῆς·
 25 «Οὐ δύναται ὁ κόσμος μισεῖν ὑμᾶς». Πῶς γὰρ τοὺς τὰ αὐτὰ βουλομένους, καὶ ὑπὲρ τῶν αὐτῶν τρέχοντας; «Ἐμὲ δὲ μισεῖ, διὸ ἐλέγχω αὐτόν, διὸ πονηρὰ εἰσιν αὐτοῦ τὰ ἔργα», τουτέστιν, διὸ Καθάπιτομαι καὶ ἐλέγχω, διὰ τοῦτο μισοῦμαι. Ἀπὸ τούτων παιδευόμεθα κρατεῖν ὀργῆς, καὶ μὴ ἀνα-

2. Ὁ Σχολιαστὴς λέγει: «Ἄγνοῶ ἂν τὸ ἔχη εἰπεῖ καὶ ἄλλος, διὸ ὁ Ἰάκωβος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου, ὑπῆρξε μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν του πού δὲν τὸν ἐπίστευον.

Ἱεροσολύμων. Περὶ αὐτοῦ λέγει ὁ Παῦλος· «Ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους δὲν εἶδα, παρὰ τὸν Ἰάκωβον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου». Λέγεται δὲ ὅτι καὶ ὁ Ἰούδας ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος. Καὶ ὅμως οἱ ἀδελφοί του αὐτοὶ ἦσαν παρόντες εἰς τὴν Κανᾶ, ὅταν ἔγινε τὸ θαῦμα τοῦ οἴνου, ἀλλὰ μέχρι τότε δὲν εἶχαν ἀποκομίσει καμμίαν ὠφέλειαν. Ἄπὸ ποῦ λοιπὸν προήρχετο ἡ τόση ἀπιστία των; Ἄπὸ τὴν κακὴν των διάθεσιν καὶ ἀπὸ φθόνον. Διότι, ὅταν κάποιος ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς ὑπερέχει, ἐκεῖνοι πού μειονεκτοῦν συνήθως φθονοῦν. Καὶ ποίους ἐδῶ οἱ ἀδελφοί του ὀνομάζουν μαθητάς του; Τὸν κόσμον πού τὸν ἀκολουθοῦσεν, ὄχι τοὺς δώδεκα.

Τί ἔκαμεν ὁ Χριστός; Κοίταξε μὲ πόσῃν πραότητι τοὺς ἀπήντησεν. Διότι δὲν εἶπε· Καὶ ποῖοι εἶσθε σεῖς πού μὲ συμβουλευέτε καὶ διδάσκετε αὐτά; Ἄλλὰ τί τοὺς εἶπε; «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρὸς μου». Ἐδῶ νομίζω, ὅτι ὑπαινίσσετε καὶ κάτι ἄλλο. Ἴσως οἱ ἀδελφοί του ἐσκέποντο νὰ τὸν προδώσουν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ φθόνον. Διὰ νὰ δηλώσῃ δὲ τοῦτο, λέγει «Δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρὸς μου», δηλαδή ὁ καιρὸς τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου. Διατί λοιπὸν βιάζεσθε νὰ μὲ φονεύσετε πρὶν ἀπὸ τὴν ὥραν μου; «Δι' ἐσᾶς ὅμως ὁ καιρὸς εἶναι πάντοτε κατάλληλος», δηλαδή σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Σᾶς δὲν θὰ σᾶς φονεύσουν οἱ Ἰουδαῖοι, μολονότι πάντοτε εὐρίσκεσθε μαζί τους, ἐπειδὴ φρονεῖτε τὰ ἴδια μὲ αὐτούς. Ἐμὲ ὅμως θὰ θελήσουν νὰ μὲ φονεύσουν ἀμέσως. Ὡστε σεῖς ἠμπορεῖτε νὰ τοὺς συνανστρέψετε πάντοτε χωρὶς κίνδυνον, δι' ἐμὲ ὅμως τότε θὰ εἶναι καιρὸς, ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα τοῦ σταυροῦ, ὅταν θὰ πρέπει ν' ἀποθάνω.

Ὅτι ἐννοεῖ αὐτό, φαίνεται ἀπὸ τὰ ὅσα προσθέτει ἀμέσως· «Ὁ κόσμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μισῇ ἐσᾶς». Καὶ πῶς ἠμπορεῖ νὰ τοὺς μισῇ, ἀφοῦ θέλουν καὶ ἐπιδιώκουν τὰ ἴδια; «Ἐμὲ ὅμως μὲ μισεῖ, διότι ἐλέγχω αὐτόν, ὅτι τὰ ἔργα του εἶναι πονηρά», δηλαδή, διότι κατηγορῶ καὶ ἐλέγχω, δι' αὐτὸ προκαλῶ τὸ μῖσος. Ἄπὸ αὐτὰ διδασκόμεθα, ὅτι πρέπει νὰ συγ-

ξιοπαθεῖν, κἄν εὐτελεῖς ὦσιν οἱ συμβουλεύοντες. Εἰ γὰρ
 τοὺς οὐ πιστεύοντας ὁ Χριστὸς συμβουλεύοντας ἤνεγκε πρῶ-
 ως, καὶ συμβουλεύοντας τὰ μὴ δέοντα, καὶ συμβουλεύοντας
 τὰ οὐκ ἀπὸ προαιρέσεως ἀγαθῆς, τίνος ἡμεῖς τευξόμεθα
 5 συγγνώμης, γῆ καὶ σποδὸς ὄντες, καὶ πρὸς τοὺς συμβουλεύ-
 οντας, δυσχεραίνοντες, κἄν ὀλίγον εὐτελέστεροι οἱ τοῦτο
 ποιῶντες ὦσιν, ἀνάξιον ἑαυτῶν ἡγούμενοι τοῦτο;

Σκόπει γοῦν πῶς μετὰ πραότητος πάσης ἀποκρούεται
 τὴν κατηγορίαν. Εἰπόντων γὰρ ἐκείνων, «Φανέρωσον σεαυ-
 10 τὸν τῷ κόσμῳ», αὐτὸς φησιν· «Οὐ δύναται ὁ κόσμος ὑμᾶς
 μισεῖν, ἐμὲ δὲ ὁ κόσμος μισεῖ»· ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν κατη-
 γορίαν. Τοσοῦτον γὰρ ἀπέχω, φησί, ζητεῖν τὴν παρὰ ἀν-
 θρώπων δόξαν, ὅτι οὐ διαλιμπάνω ἐλέγχων αὐτούς· καὶ
 ταῦτα εἰδὼς μῖσος ἐκ τούτου τιτιόμενον, καὶ θάνατον κατα-
 15 σκευαζόμενον. Καὶ ποῦ ἤλεγξε, φησί; Πότε γὰρ ἐπαύσατο
 τοῦτο ποιῶν; οὐχὶ ἔλεγε· «Μὴ δοκεῖτε, ὅτι ἐγὼ κατηγορήσω
 ὑμῶν πρὸς τὸν Πατέρα· ἔστιν ὁ κατηγορῶν ὑμῶν Μωϋσῆς»·
 καί, «Ἐγὼ ἔγνωκα ὑμᾶς, ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔ-
 χετε»· καί, «Πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων
 20 λαμβάνοντες, καὶ τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ οὐ ζητοῦντες;»·
 Εἶδες πῶς ἔδειξε διὰ πάντων, ὅτι τὸ πρὸς αὐτὸν μῖσος ἐποίει
 ὁ ἔλεγχος ὁ πεπαρησιασμένος, οὐχ ἡ τοῦ Σαββάτου λύσις;

Τί δήποτε δὲ αὐτοὺς πέμπει εἰς τὴν ἐορτήν, λέγων·
 «Ἀνάβητε εἰς τὴν ἐορτήν, ἐγὼ οὐκ ἀναβαίνω ἄρτι»; Δει-
 25 κνὺς ὅτι ταῦτα εἶπεν, οὐχὶ δεόμενος αὐτῶν, οὐδὲ κολακεύε-
 σθαι θέλων, ἀλλὰ συγχωρῶν τὰ Ἰουδαϊκὰ ποιεῖν. Πῶς οὖν,

κρατοῦμεν τὴν ὀργὴν μας καὶ νὰ μὴ ἀγανακτοῦμεν, ὅσον καὶ ἂν εἶναι μηδαμινοὶ ἐκεῖνοι ποὺ μᾶς συμβουλεύουν. Διότι, ἂν ὁ Χριστὸς ἠνέχθη ἤσυχια τὰς ἀχρήστους συμβουλὰς ἐκείνων ποὺ μᾶς συμβουλεύουν. Διότι, ἂν ὁ Χριστὸς ἠνέχθη ἤσυχια τὰς ἀχρήστους συμβουλὰς ἐκείνων ποὺ δὲν ἐπίστευαν καὶ μάλιστα συμβουλὰς ποὺ δὲν προήρχοντο ἀπὸ καλὴν διάθεσιν, πῶς θὰ συγχωρηθοῦμεν ἡμεῖς, ποὺ εἴμεθα χῶμα καὶ σκόνη, ποὺ ἀγανακτοῦμεν ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὅποιοι μᾶς συμβουλεύουν, ἔστω καὶ ἂν εἶναι ὀλίγον κατώτεροί μας, ἐπειδὴ θεωροῦμεν ὅτι αὐτὸ εἶναι ἀνάξιον διὰ τὸν ἑαυτὸν μας;

Σκέψου λοιπὸν μὲ πόσῃν πραότῃ ἀποκρούει τὴν κατηγορίαν. Διότι, ὅταν τοῦ εἶπαν οἱ ἀδελφοί του «Φανερώσου εἰς τὸν κόσμον», ὁ Χριστὸς ἀπήντησεν· «Ὁ κόσμος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μισῇ ἐσᾶς, ἐμὲ ὅμως μὲ μισεῖ» καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναιρεῖ τὴν κατηγορίαν των. Διότι, λέγει, τόσον πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ ζητῶ τὴν δόξαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ὥστε δὲν παύω νὰ τοὺς ἐλέγχω, ἐνῶ μάλιστα γνωρίζω ὅτι ἀπὸ αὐτὸ παράγεται τὸ μῖσος καὶ ἐτοιμάζεται ὁ θάνατός μου. Καὶ ποῦ, θὰ ἐρωτήσης, τοὺς ἤλεγξεν; Καὶ πότε ἔπαυσε νὰ κάμνη τοῦτο; Δὲν ἔλεγε, «Μὴ νομίζετε, ὅτι ἐγὼ θὰ σᾶς κατηγορήσω εἰς τὸν Πατέρα, ἐκεῖνος ποὺ σᾶς κατηγορεῖ εἶναι ὁ Μωϋσῆς» καὶ «Ἐγὼ ξεύρω ὅτι σεῖς δὲν ἔχετε ἀγάπην διὰ τὸν Θεὸν» καὶ «Πῶς ἠμπορεῖτε νὰ πιστεύετε, ὅταν δέχεσθε τιμὰς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους καὶ μόνον τὴν τιμὴν ἀπὸ τὸν Θεὸν δὲν ζητεῖτε;». Εἶδες πῶς μὲ ὅλα αὐτὰ ἀπέδειξεν, ὅτι τὸ ἐναντίον τοῦ μῖσος προήρχετο ἀπὸ τὸν θαρραλέον ἔλεγχον καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου;

Διατί λοιπὸν ὁ Χριστὸς στέλλει τοὺς ἀδελφούς του εἰς τὴν ἑορτὴν λέγων· «Πηγαίνετε σεῖς εἰς τὴν ἑορτὴν, ἐγὼ δὲν θὰ πάω ἀκόμη»; Διότι ἤθελε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι εἶπεν αὐτὰ ὄχι διότι τοὺς εἶχεν ἀνάγκην, οὔτε διότι ἤθελε νὰ τοὺς κολακεύσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς ἐπιτρέψῃ νὰ κάμουν τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθιμα. Διατί ὅμως, θὰ ἐρωτήσης, ἐπῆγεν εἰς τὴν

φησίν, ἀνέβη, εἰπών, «Οὐκ ἀναβαίνω»; Οὐκ εἶπεν καθάπαξ, Οὐκ ἀναβαίνω· ἀλλά, «Νῦν», εἶπεν, τουτέστι, μεθ' ὑμῶν· «Ὅτι ὁ καιρὸς ὁ ἐμὸς οὕτω πεπλήρωται». Καὶ μὴν τῷ μέλλοντι Πάσχα σταυροῦσθαι ἔμελλε. Πῶς οὖν οὐκ ἀνέβη καὶ
 5 αὐτός; Εἰ γὰρ ἐπειδὴ ὁ καιρὸς οὕτω παρῆν, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνέβη, ἐχρῆν μηδὲ ὄλως ἀναβῆναι. Ἄλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀνέβαινε, ἵνα πάθῃ, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς παιδεύσῃ.

Τίνος δὲ ἔνεκεν λάθρα; Καὶ γὰρ ἐδύνατο φανερώς ἀνελθὼν ἐν τῷ μέσῳ τε εἶναι, καὶ κατέχειν αὐτῶν τὴν ὄρ-
 10 μὴν τὴν ἄτακτον, ὃ πολλάκις ἐποίησεν. Ἄλλ' οὐκ ἐβούλετο συνεχῶς τοῦτο ποιεῖν. Εἰ γὰρ ἀνῆλθε φανερώς, καὶ πάλιν αὐτοὺς ἐπήρωσε, μειζρόνως ἂν τὴν ἐαυτοῦ θεότητα διαλάμπειν ἐποίει, ὃ τέως οὐκ ἔδει, καὶ μᾶλλον αὐτὴν ἐξεκάλυπτεν. Ἐπειδὴ δὲ ἐνόμιζον ἐκεῖνοι δειλίας εἶναι τὸ μένειν, δείκνυ-
 15 οιν αὐτὸς τοῦναντίον, καὶ θάρρους ὄν καὶ οἰκονομίας καὶ διτι τὸν καιρὸν προειδῶς καθ' ὃν πείσεται, διε λοιπὸν ἐπισιῆ, τότε μάλιστα βουλήσεται εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀναβῆναι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ τῷ μὲν εἰπεῖν («Ἀνάβητε ὑμεῖς»), τοῦτο λέγειν· μὴ νομίσητε, διτι ἀναγκάζω ὑμᾶς σὺν ἐμοὶ μένειν
 20 μὴ βουλομένους· τῷ δὲ ἐπαγαγεῖν, «Οὕτω πεπλήρωται ὁ καιρὸς μου», δῆλον ποιεῖν, διτι ἔδει καὶ σημεῖα γενέσθαι καὶ δημηγορίας λεχθῆναι, ὥστε καὶ ὄχλους πιστεῦσαι πλείονας καὶ τοὺς μαθητὰς σιερροτέρους γενέσθαι, τὴν παρηγοσίαν ὁρῶντας τοῦ διδασκάλου, καὶ ἅπερ ἔπαυε.

25 3. Μάθωμεν τοίνυν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν εἰρημένων τὴν ἐπιείκειαν, τὴν πραότητα· «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, διτι πραὸς εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ»· καὶ πᾶσαν πικρίαν ἐκβάλλωμεν. Κἂν ἐπαίρηται τις καθ' ἡμῶν, ἡμεῖς ταπεινοὶ γινώμεθα· κἂν θρασύνηται τις, θεραπεύσωμεν· κἂν δόκησῃ καὶ κατεσθίῃ σκώ-
 30 πτων καὶ κωμωδῶν, ἡμεῖς μὴ νικώμεθα, μὴ ἀμυνόμενοι ἐ-

έορτήν, ἐνῶ εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν θὰ ὑπάγω»; Δὲν εἶπεν ἀπλῶς, 'Δὲν θὰ ὑπάγω', ἀλλὰ, Δὲν θὰ ὑπάγω «Τώρα», δηλαδὴ μαζὶ μὲ σᾶς. «Διότι ὁ κατάλληλος καιρὸς δὲν ἔχει ἔλθει ἀκόμη δι' ἐμέ». Ἐπρόκειτο κατὰ τὸ ἐπόμενον Πάσχα νὰ σταυρωθῆ. Διατί λοιπὸν δὲν ἐπῆγε καὶ ἐκεῖνος; Διότι, ἂν δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ὁ καιρὸς, δὲν ἐπῆγε δι' αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν ἔπρεπε νὰ μεταβῆ καθόλου. Δὲν μετέβη λοιπὸν ὄχι διὰ νὰ μὴ πάθῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ.

Διατί ὅμως ἐπῆγε κρυφά; Διότι ἤμποροῦσε νὰ μεταβῆ φανερά καὶ νὰ σταθῆ εἰς τὸ μέσον αὐτῶν καὶ νὰ συγκρατήσῃ τὴν βιαίαν ὀρμητικότητά των, πρᾶγμα ποῦ εἶχε κάμει πολλὰς φορές. Ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ κάμνῃ τοῦτο συνεχῶς. Διότι, ἂν ἐπῆγαινε φανερά, πάλιν θὰ τοὺς ἐτύφλωνε, καὶ θὰ ἔκαμνε περισσότερον λαμπρὰν τὴν θεότητά του πρὸ τοῦ δέοντος χρόνου καὶ θ' ἀπεκάλυπεν αὐτὴν περισσότερον. Ἐπειδὴ ὅμως ἐκεῖνοι ἐνόμιζαν ὅτι τὸ νὰ μένῃ εἶναι ἀπόδειξις δειλίας, ὁ Χριστὸς ἀπέδειξεν ἀντιθέτως ὅτι εἶναι ἀπόδειξις θάρρους καὶ πίστεως καὶ ὅτι, ἐπειδὴ ἐγνώριζε τὸν καιρὸν ποῦ θὰ πάθῃ, ὅταν φθάσῃ ὁ καιρὸς αὐτός, τότε θὰ θελήσῃ νὰ μεταβῆ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Ἐγὼ ὅμως ἔχω τὴν γνώμην, ὅτι τὸ μὲν «Πηγαίνετε σεῖς» σημαίνει, μὴ νομίζετε ὅτι σᾶς ἀναγκάζω νὰ μείνετε μαζὶ μου χωρὶς νὰ θέλετε, ἐκεῖνο δὲ ποῦ προσέθεσε, «Δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ὁ καιρὸς μου», σημαίνει, ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνουν θαύματα καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν ὀμιλίας, ὥστε νὰ πιστεύσουν περισσότεροι ἄνθρωποι καὶ νὰ γίνουν σταθερώτεροι οἱ μαθηταὶ του, βλέποντες τὸ θάρρος τοῦ διδασκάλου των καὶ τὰ ὅσα ἔπαθε.

3. Ἄς μάθωμεν λοιπὸν ἀπὸ ὅσα εἶπεν ὁ Χριστὸς τὴν εὐμένειάν του καὶ τὴν πραότητά του. «Μάθετε ἀπὸ ἐμέ, ὅτι εἶμαι πρᾶος καὶ ταπεινὸς εἰς τὴν καρδίαν»^{2α} καὶ ἄς βγάλωμεν ἀπὸ μέσα μας κάθε πικρίαν. Καὶ ἂν κάποιος χλευάζῃ εἰς βάρος μας, ἡμεῖς ἄς εἴμεθα ταπεινοί. Καὶ ἂν κάποιος ἀποθρασύνεται, ἄς τὸν καταπραΰνωμεν. Καὶ ἂν μᾶς δαγκώνῃ καὶ μᾶς κατατρώγῃ περιγελῶν καὶ διακωμωδῶν, ἡμεῖς ἄς

αντιοῖς ἀνέλωμεν ἑαυτούς. Καὶ γὰρ θηρίον ἐστὶν ὁ θυμός, θηρίον ὄξυν καὶ θερμόν. Ἐπάδωμεν τοίνυν ἑαυτοῖς τὰς ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς ἐπωδὰς καὶ λέγωμεν, ὅτι Γῆ εἶ καὶ σποδός· καί, «Τί ὑπερηφανεύεται γῆ καὶ σποδός», καί, ὅτι
 5 «Ἡ ῥοπή τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πῶσις αὐτῶ», καί, ὅτι «Ἀνὴρ θυμώδης, οὐκ εὐσχήμων». Οὐδὲν γὰρ αἰσχροτέρον ὄψεως θυμουμένης, οὐδὲν δυσειδέστερον. Εἶ δὲ ὄψεως, πολλῶ μᾶλλον ψυχῆς. Καθάπερ γὰρ ἀνακνυόμενου βορβόρου δυσωδία εἶωθε γίνεσθαι, οὕτω ψυχῆς ταρατιομένης ὑπὸ θυμοῦ, πολ-
 10 λή ἔσται ἡ ἀσχημοσύνη καὶ ἀηδία.

Ἄλλ' οὐ φέρω, φησί, τὴν παρὰ τῶν ἐχθρῶν ὕβριν. Τί-νος ἔνεκεν; εἶπέ. Ἄν μὲν γὰρ ἀληθῆς ᾗ καὶ πρὸ ἐκείνου ὀφείλεις κατανύττεσθαι καὶ χάριν ἔχει αὐτῶ τῶν ἐλέγχων ἂν δὲ ψευδής, καταφρόνησον. Εἶπε πένητα; Καταγέλασον.
 15 Εἶπε δυσογενῆ ἢ ἀνόητον; Σιέναξον ὑπὲρ ἐκείνου λοιπόν. «Ὁ γὰρ εἰπὼν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, Μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός». Ὅταν οὖν ὕβριση, ἐννόησον τὴν κόλασιν ἣν κολάζεται, καὶ οὐ μόνον οὐχ ἕξεις ὀργήν, ἀλλὰ καὶ δάκρυα ἀφήσεις. Οὐδὲ γὰρ πρὸς τὸν πυρέτιοντις τις
 20 παροξύνεται, οὔτε πρὸς τὸν φλεγμαίνοντα, ἀλλ' ἐλεεῖ πάντας τοὺς τοιούτους καὶ δακρύνει. Τοιοῦτον γὰρ ἐστὶ ψυχὴ ὀργιζομένη.

Ἄλλά, κἂν ἀμύνασθαι βούλη, σιγήσον, καὶ καιρίαν ἔδω-κας αὐτῶ τὴν πληγὴν. Ἄν δὲ λοιδορίαν λοιδορία συνάψης,
 25 τὸ πῦρ ἀνῆψας. Ἄλλ' ἀσθένειαν καταγινώσκουσιν οἱ παρόντες, φησὶν, ἂν σιγήσωμεν. Οὐκ ἀσθένειαν καταγνώσκονται, ἀλλ' ἐπὶ φιλοσοφίᾳ θαυμάσσονται. Ἄν δὲ ὕβρισθῆις δηχθῆις, ὕβρισας· ληχθῆις δέ, ἀναγκάζεις ἀληθῆ νομίζεσθαι τὰ λε-

3. Γεν. 5, 10.

4. Γεν. 18, 27. Σοφ. Σειφ. 10, 9.

5. Σοφ. Σειφ. 1, 28. 22.

6. Παροιμ. 11, 25.

7. Ματθ. 5, 22.

μὴ καταβαλλώμεθα, διὰ νὰ καταστρέψωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἀμυνόμενοι. Διότι ὁ θυμὸς εἶναι θηρίον καὶ μάλιστα θηρίον ἄγριον καὶ θερμόν. Ἐὰν ἐπαναλαμβάνωμεν λοιπὸν ἀπὸ μέσα μας τὰ λόγια τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ ἅς λέγωμεν· «Χῶμα καὶ σκόνη εἶσαι»³, ἢ «Τί ὑπερηφανεύεται τὸ χῶμα καὶ ἡ σκόνη»⁴, ἢ «Ἡ ἔφοδος τῆς ὀργῆς εἶναι ἡ καταστροφή του»⁵, ἢ «Θυμωμένος ἄνθρωπος δὲν εἶναι μετριόφρων»⁶. Διότι δὲν ὑπάρχει χειρότερον οὔτε ἀσχημότερον πρᾶγμα ἀπὸ τὸ πρόσωπον τοῦ θυμωμένου. Καὶ ἐὰν δὲν ὑπάρχη ἀπὸ τοιοῦτον πρόσωπον, πολὺ περισσότερον δὲν θὰ ὑπάρχη ἀπὸ θυμωμένην ψυχὴν. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς ὅταν ἀνακατεύεται ἡ λάσπη, ἀναδίδει δυσσομίαν, ἔτσι καὶ ὅταν ταρασσεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὸν θυμόν, ἐκβάλλει πολλὴν ἀσχημίαν καὶ ἀηδίαν.

Ἄλλὰ δὲν ὑποφέρω, θὰ ἰσχυρισθῆς, τὴν ὕβριν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς μου. Ἀπάντησέ μου, διὰ ποῖον λόγον; Διότι, ἂν μὲν ἡ ὕβρις εἶναι ἀληθινή, ὀφείλεις νὰ τὴν ὑποσιῆς καὶ νὰ τὸν εὐχαριστήσης, διότι σὲ ἐλέγχει. Ἄν πάλιν εἶναι ψευδής, περιφρόνησέ τον. Σὲ εἶπε πτωχόν; Γέλασε. Σὲ εἶπε ἀγενῆ καὶ ἀνόητον; Ἀναστέναξε διὰ λογαριασμόν του. «Διότι ἐκεῖνος ποὺ εἶπε τὸν ἀδελφόν του «Μωρὲ» θὰ παραδοθῆ εἰς τὴν φλογερὰν γέενναν»⁷. Ὅταν λοιπὸν σὲ ὑβρίσῃ, πρέπει νὰ σκεφθῆς τὴν κόλασιν ποὺ ὑφίσταται καὶ ὄχι μόνον δὲν θὰ ὀργισθῆς, ἀλλὰ καὶ θὰ χύσῃς δάκρυα. Διότι δὲν ὀργίζεται κανεὶς ἐναντίον ἀνθρώπου ποῦ ἔχει πυρετόν, οὔτε ἐναντίον ἐκείνου ποὺ καίγεται ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἀλλὰ ὅλους αὐτοὺς τοὺς λυπᾶται καὶ δι' ὅλους αὐτοὺς δακρύζει. Διότι κάτι τέτοιο εἶναι ἡ ψυχὴ, ὅταν ὀργίζεται.

Ἄλλ' ἂν θέλῃς νὰ ἀμυνθῆς, σώπασε καὶ καταφέρεις κατ' αὐτοῦ καίριον κτύπημα. Ἄν ὅμως εἰς τὴν ὕβριν ἀντιτάξῃς ὕβριν, ἀνάπτεις τὸ πῦρ. Ἄλλὰ, θὰ ἰσχυρισθῆς, οἱ παρόντες θὰ μᾶς κατηγορήσουν ὡς ἀδυνάτους, ἂν σιωπήσωμεν. Δὲν θὰ μᾶς κατηγορήσουν δι' ἀδυναμίαν, ἀλλὰ θὰ μᾶς θαυμάσουν ὡς στοχαστικούς. Ἄν ὅμως ἀνάψῃς ἕνεκα ὕβρεως καὶ ὑβρίσῃς καὶ σύ, θὰ δώσῃς ἀφορμὴν νὰ θεωρηθῇ

γόμενα. Διατί, εἶπέ μοι, ὁ πλούσιος γελᾷ ἀκούων πένης; ἄρ' οὐχ δι μη σύνοιδεν ἑαυτῷ πενίαν; Οὕτω καὶ ἡμεῖς, ἂν μᾶλλον γελάσωμεν ἐπὶ ταῖς ὑβρεσι, μεγίστην ἀπόδειξιν παρέξομεν τοῦ μὴ συνειδέναι τοῖς λεγομένοις. Ἄλλως δέ, 5 μέχρι πότε τὰς τῶν ἀνθρώπων δεδοίκαμεν εὐθύνας; μέχρι πότε τοῦ κοινοῦ καταφρονοῦμεν Δεσπότου, καὶ τῆ σαρκὶ προσηλώμεθα; «Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε;» .

Γενώμεθα τοίνυν πνευματικοί, καὶ χαλινώσωμεν 10 τὸ δεινὸν τοῦτο θηρίον. Ὁργῆς καὶ μανίας μέσον οὐδέν, ἀλλὰ πρόκαιρός ἐστι δαίμων, μᾶλλον δὲ καὶ δαιμονῶντιος χαλεπώτερον. Ὁ μὲν γὰρ δαιμονῶν καὶ συγγνώμης ἀπολαύσαιεν ἂν· ὁ δὲ ὀργιζόμενος, μυρίων ἔσται κολάσεων ἄξιος, ἐκὼν ἑαυτὸν ἐπὶ θάρβαρα τῆς ἀπωλείας 15 φέρων καὶ πρὸ τῆς μελλούσης γεέννης ἐντιεῦθεν ἤδη τὴν δίκην τινύων, θόρυβόν τινα ἄπανσιον καὶ ζάλην ἀσίγητον διὰ πάσης μὲν νυκτός, διὰ πάσης δὲ ἡμέρας ἐπεισάγων τοῖς τῆς ψυχῆς λογισμοῖς. Ἴν' οὖν καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι κολάσεως καὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τιμωρίας ἑαυτοῦς ἀπαλλάξωμεν, 20 ἐκβαλόντες τουτὶ τὸ πάθος, πραΰτητα πᾶσαν ἐπιδειξώμεθα καὶ ἐπιείκειαν, ἵνα καὶ ἐνταῦθα ἀνάπανσιν εὐρωμεν τῆ ψυχῇ ἡμῶν καὶ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, 25 ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ὅτι ἀληθεύουν τὰ ὅσα σὲ κατηγοροῦν. Διατί, σὲ ἐρωτῶ, ὁ πλούσιος γελᾷ, ὅταν ἀκούσῃ νὰ τὸν ἀποκαλοῦν ὅτι εἶναι πτωχός; Ὁχι ἄρα γε διότι ἔχει συνείδησιν ὅτι δὲν εἶναι πτωχός; Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ ἡμεῖς, ἂν μᾶλλον γελάσωμεν διὰ τὰς ὑβρεῖς, θὰ δώσωμεν μεγάλην ἀπόδειξιν, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν συνείδησιν αὐτοῦ τοῦ πράγματος. Καὶ ἐπὶ τέλους, μέχρι πότε θὰ φοβούμεθα τὰς κατηγορίας τῶν ἀνθρώπων; Μέχρι πότε θὰ περιφρονοῦμεν τὸν κοινόν μας Κύριον καὶ θὰ εἴμεθα προσηλωμένοι εἰς τὴν σάρκα; «Ὅταν ὑπάρχη μεταξύ σας ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία καὶ διαίρεσις, δὲν εἴσθε γῆϊνοι;»⁸.

Ἄς γίνωμεν λοιπὸν πνευματικοὶ καὶ ἅς καλιναγωγῆσωμεν αὐτὸ τὸ φοβερὸν θηρίον. Μεταξὺ ὀργῆς καὶ μανίας δὲν ὑπάρχει διάκρισις, ἀλλ’ ὑπάρχει κάποιος πρόσκαιρος δαίμων, μᾶλλον κάτι σοβαρότερον ἀπὸ τὸν δαιμονιζόμενον. Διότι ὁ μὲν δαιμονιζόμενος ἴσως τύχῃ κάποιας συγγνώμης, ἐνῶ ὁ ὀργιζόμενος θὰ εἶναι ἄξιος μυρίων κολάσεων, ἐπειδὴ ὀδηγεῖ τὸν ἑαυτόν του εἰς τοὺς κρημνοὺς τῆς καταστροφῆς καὶ ἐπειδὴ τιμωρεῖται διὰ τοῦτο πρὶν ἀπὸ τὴν μέλλουσαν γέενναν, εἰσάγων εἰς σκέψεις του ἀκατάπαυστον θόρυβον καὶ ἀκατασίγαστον ζάλην ὅλην τὴν νύκτα καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν. Διὰ ν’ ἀπαλλαγῶμεν λοιπὸν καὶ τῆς παρούσης τιμωρίας καὶ τῆς μελλοντικῆς κολάσεως, ἅς ἐπιδείξωμεν κάθε ἡρεμίαν καὶ πραότητα διὰ νὰ εὕρῃ ἡ ψυχὴ μας τὴν ἀνάπαυσιν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν καὶ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποίαν εἴθε νὰ ἐπιτύχωμεν ὅλοι μας μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ΄.

Ἰω. 7, 9 - 24

«Ταῦτα εἰπὼν αὐτοῖς, ἔμεινεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη εἰς τὴν
5 ἑορτήν, οὐ φανερῶς ἀλλ' ὡς ἐν κρυπιῷ».

1. Τὰ ἀνθρωπίνως ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, οὐ διὰ τοῦτο μόνον οἰκονομεῖται, ἵνα τὴν σάρκωσιν θεβαιώσῃται, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς παιδεύσῃ πρὸς ἀρετήν. Εἰ γὰρ πάντα ὡς Θεὸς ἔπρατε, πόθεν ἐδυνάμεθα ἡμεῖς εἰδέναί, περιπί-
10 πιοντες ἀβουλήτοις, τί χρῆ ποιεῖν; οἷόν τι λέγω· ἐν τούτῳ τε αὐτῷ ὢν τῷ χωρίῳ φονώντων τῶν Ἰουδαίων εἰς μέσον εὐθέως παρελθὼν κατέσειλε τὴν ὁρμήν. Εἰ τοίνυν τοῦτο ἐποίει διηνεκῶς, ἡμεῖς οὐ δυνάμενοι τοῦτο ποιεῖν, περιπί-
15 πιοντες δέ, πόθεν ἂν ἔγνωμεν πῶς δεῖ τῷ πράγματι χρῆσθαι; καὶ πότερον εὐθέως ἀποθανεῖν, ἢ τι καὶ οἰκονομησαί δέον, ὥστε προχωρῆσαι τὸν λόγον; Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἂν ἐμάθομεν ἡμεῖς, οἱ μὴ δυνάμενοι, παρελθόντες εἰς μέσον τί δεῖ ποιεῖν, διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα παρ' αὐτοῦ παιδευόμεθα.

«Ταῦτα», γάρ, φησὶν, «εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἔμεινεν ἐν τῇ
20 Γαλιλαίᾳ. Ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, τότε ἀνέβη καὶ αὐτός, οὐ φανερῶς, ἀλλ' ὡς ἐν κρυπιῷ». Τὸ εἰπεῖν, διὰ «Ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ», ἐμφαίνοντός ἐστιν, ὅτι οὐκ ἐβούλετο μετ' ἐκείνων ἀνελθεῖν. Διὸ καὶ μένει ἐν ᾧπερ ἦν, οὔτε δῆλον κατέσησεν ἑαυτόν, ἐκείνων πως κατεπειγόν-
25 των τοῦτο ποιῆσαι. Τί δήποτε δὲ ἐν παρησιᾷ διαλεγόμενος αἰεὶ, ὡς ἐν κρυπιῷ νῦν τοῦτο ποιεῖ; Οὐκ εἶπεν, Κρύφα, ἀλλ' «Ὡς ἐν κρυπιῷ». Οὕτω γὰρ ἐχρῆν, ὅπερ εἶπον, παιδεύων

ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ΄.

Ἰω. 7, 9 - 24

«Ἀφοῦ τοὺς εἶπεν αὐτά, ἔμεινεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ἄλλ' ὅταν ἐπῆγαν οἱ ἀδελφοί του εἰς τὴν ἑορτήν, τότε ἐπῆγε καὶ αὐτός ὄχι φανερά ἀλλὰ σχεδὸν κρυφά»¹.

1. Ὅσα ἔπραξεν ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος δὲν τὰ ἔπραξε μόνον μὲ σκοπὸν νὰ βεβαιώσῃ τὴν ἐνσάρκωσίν του, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγῆσῃ εἰς τὴν ἀρετήν. Διότι, ἐὰν τὰ ἔπραττεν ὅλα ὡς Θεός, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἠμπορούσαμεν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι περιπίπτομεν εἰς πλάνας, νὰ διδαχθῶμεν, τί πρέπει νὰ κάμνωμεν; Καὶ βλέπομεν λόγου χάριν εἰς τὴν παροῦσαν περικοπὴν, ὅτι, ἐνῶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐσκέπτοντο νὰ τὸν φονεύσουν, ὁ Χριστὸς παρουσιασθεὶς ἀνάμεσα τῶν κατέστειλεν αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν των. Ἐὰν λοιπὸν ἔκαμνε τοῦτο διαρκῶς, ἐπειδὴ ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ πράττωμεν τοῦτο ἀλλ' ἀντιθέτως ὑποκύπτομεν εἰς αὐτὴν τὴν ἐπιθυμίαν, μὲ ποῖον τρόπον θὰ ἐμαθαίναμεν, τί ἐν προκειμένῳ ἔπρεπε νὰ γίνῃ; ποῖον ἐκ τῶν δύο, ἔπρεπε ν' ἀποθάνῃ ἢ νὰ προβλέψῃ κάτι ἄλλο, ὥστε νὰ προχωρήσῃ ὁ λόγος; Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡμεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἴμεθα ἐφωδιασμένοι μὲ τοιαύτην δύναμιν, δὲν θὰ ἐμαθαίναμεν, ἔστω καὶ ἂν εὐρισκώμεθα εἰς ἀπορίαν, τί ἔπρεπε νὰ κάμνωμεν, διὰ τοῦτο διδασκόμεθα ἀπὸ αὐτόν.

Λέγει λοιπὸν ὁ Εὐαγγελιστής· «Ἀφοῦ τοὺς εἶπεν αὐτὰ ὁ Ἰησοῦς, ἔμεινεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Ἄλλ' ὅταν ἐπῆγαν οἱ ἀδελφοί του, τότε ἐπῆγε καὶ αὐτός, ὄχι φανερά ἀλλὰ σχεδὸν κρυφά». Ἡ φράσις, «Ἐπῆγαν οἱ ἀδελφοί του», σημαίνει, ὅτι δὲν ἤθελε νὰ πάῃ μαζί των. Διὰ τοῦτο μένει ἐκεῖ καὶ δὲν δεικνύει φανερά τὴν πρόθεσίν του, μολονότι οἱ ἀδελφοί του προσεπάθουν κατὰ κάποιον τρόπον νὰ τὸν πείσουν εἰς τοῦτο. Διατί λοιπὸν, ἐνῶ ὠμίλει πάντοτε φανερά, κάμνει τοῦτο σχεδὸν κρυφά; Δὲν εἶπεν «Κρυφά» ἀλλὰ «Σχεδὸν κρυφά». Διότι, ὅπως εἶπα, διὰ νὰ μᾶς παιδαγωγῆ-

ἡμᾶς τὰ πράγματα οἰκονομεῖν. Καὶ χωρὶς τούτου δὲ οὐκ ἦν ἴσον ζέοντων αὐτῶν καὶ σφραδάζοντων ἐμπεσεῖν, καὶ μετὰ ταῦτα τῆς ἐορτῆς διαλυθείσης.

«Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι ἐζήτουν αὐτὸν καὶ ἔλεγον, Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;». Καλὰ γε αὐτῶν τὰ ἐν ταῖς ἐορταῖς καιροθώματα ἐπὶ φόνον ὀρμῶσι καὶ ἐν τῇ ἐορτῇ βουλεύονται αὐτὸν συλλαβεῖν. Οὕτω γοῦν καὶ ἀλλαχοῦ λέγουσι «Τί δοκεῖτε ὅτι οὐ μὴ ἔλθῃ ἐν τῇ ἐορτῇ;». Καὶ ἐνταῦθα, «Ποῦ ἐστιν ἐκεῖνος;». Ὑπὸ τοῦ πολλοῦ μίσους καὶ τῆς ἀπεχθείας οὐδὲ ὀνομασιῇ αὐτὸν καλεῖν ἐβούλοντο. Πολλὴ ἦ εἰς τὴν ἐορτὴν αἰδώς, μεγάλη ἢ εὐλάβεια ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐορτῆς αὐτὸν θηρεῦσαι ἐβούλοντο.

«Καὶ γογγυσμὸς ἦν περὶ αὐτοῦ πολὺς ἐν τοῖς ὄχλοις». Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου παροξύνεσθαι αὐτοῦς, ἐνθα τὸ σημεῖον ἐγένετο καὶ ὁμοῦ ἀγριαίνειν καὶ δεδοικέναι, οὐχ οὕτως ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος ὀργιζομένους, ὡς φοβουμένους, μὴ πάλιν ἐργάσῃται τι τοιοῦτον. Ἐξέβαινε δὲ πᾶν τοῦναντίον καὶ ἄκοντες φανερόν αὐτὸν ἐποίουν. «Καὶ οἱ μὲν ἔλεγον, διὸ Ἄγαθός ἐστιν, οἱ δέ, Οὐκ, ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον». Ἐκείνην μὲν οὖν οἶμαι τὴν δόξαν τῶν πολλῶν εἶναι ταύτην δέ, τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων. Τὸ γὰρ διαβάλλειν τῆς ἐκείνων βασκανίας καὶ πονηρίας ἐστί. «Πλανᾷ», φησί, τὸν ὄχλον. Τί ποιῶν, εἰπέ μοι; ἄρα φανιάζων καὶ οὐκ ἐργαζόμενος τὰ σημεῖα; Καὶ μὴν τοῦναντίον ἡ πείρα μαρτυρεῖ.

«Οὐδεὶς μέντοι παρησιᾶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων». Ὁρᾶς πανταχοῦ τὸ μὲν ἀρχικὸν διεφθαρμένον, τοὺς δὲ ἀρχομένους ὑγιαίνοντας μὲν τῇ κρίσει, οὐκ ἔχοντας δὲ ἀνδρείαν προσήκουσαν, ἧς μάλιστα τῷ πλήθει δεῖ; «Ἦδη δὲ τῆς ἐορτῆς μεσοῦσης, ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐδίδασκε». Τῇ ἀναβολῇ προσεκτικωτέρους αὐτοῦς ἐποίησεν.

ση, ἔτσι ἔπρεπε νὰ πράξη. Ἐκτὸς αὐτοῦ δὲν ἦτο τὸ ἴδιο νὰ φανερωθῆ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὅταν αὐτοὶ ἦσαν ὠργισμένοι καὶ ὠρύοντο, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐορτάσιμον ἡμέραν.

«Οἱ Ἰουδαῖοι λοιπὸν τὸν ἀνεζήτουν καὶ ἔλεγαν· «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;». Ὡραῖα ἦσαν τὰ ἔργα των εἰς ἐορτάσιμον ἡμέραν! Προετοιμάζονται διὰ φόνον καὶ σκέπτονται νὰ συλλάβουν τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν ἐορτήν. Ἔτσι λέγουν καὶ εἰς ἄλλο μέρος· «Τί φρονεῖτε, δὲν θὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ἐορτήν;»². Καὶ ἐδῶ ἐρωτοῦν· «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;». Ἐνεκα τοῦ μεγάλου μίσους των καὶ τοῦ φθόνου των δὲν ἤθελαν νὰ τὸν εἰποῦν οὔτε μὲ τὸ ὄνομά του. Μεγάλος ἦτο ὁ σεβασμὸς των καὶ μεγάλη ἡ εὐλάβειά των διὰ τὴν ἐορτήν! Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐορτῆς ἤθελαν νὰ τὸν συλλάβουν.

«Καὶ μεγάλη φιλονεικία ἐγένετο δι' αὐτὸν μεταξὺ τοῦ λαοῦ». Ἐγὼ ὅμως νομίζω, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ὠργίζοντο περισσότερο ἀπὸ τὸν τόπον, ὅπου εἶχε γίνει τὸ θαῦμα καὶ ὅτι εἶχαν ἐξαγριωθῆ, ὄχι τόσον ἀπὸ ἀγανάκτησιν δι' αὐτὸ ποῦ εἶχε γίνει εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλ' ἀπὸ φόβον μήπως κάμη πάλιν τὸ ἴδιο. Συνέβαιεν ὅμως τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον καὶ τὸν ἔκαμναν φανερόν χωρὶς νὰ θέλουν. «Καὶ ἄλλοι μὲν ἔλεγαν· «Εἶναι καλὸς ἄνθρωπος», ἄλλοι ὅμως· «Ἦ Οχι, πλανᾷ τὸν λαόν». Ἡ πρώτη γνώμη νομίζω ὅτι εἶναι τῶν περισσότερων ἀνθρώπων, ἐνῶ ἡ δευτέρα εἶναι τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἱερέων. Διότι ἡ συκοφαντία ἦτο ἔργον τοῦ φθόνου καὶ τῆς μοχθηρίας των. «Πλανᾷ» τὸν λαόν, ἰσχυρίζοντο. Εἶπέ μου, μὲ ποῖον τρόπον; Μήπως ἔκαμνε τὰ θαύματα διὰ τῆς φαντασίας καὶ ὄχι διὰ τῶν ἔργων; Ἄλλ' ἡ πείρα μαρτυρεῖ τὸ ἀντίθετον.

«Κανεῖς ὅμως δὲν ὠμίλει δημοσίᾳ περὶ αὐτοῦ, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τοὺς Ἰουδαίους». Βλέπεις ὅτι παντοῦ οἱ μὲν ἄρχοντες εἶναι διεφθαρμένοι ἐνῶ οἱ ἀρχόμενοι ἔχουν ὀρθὴν κρίσιν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν τὴν ἀρμόζουσαν δύναμιν, ἡ ὁποία εἶναι πάρα πολὺ ἀναγκαία εἰς τὸ πλῆθος; «Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἐορτῆς ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐδίδασκε». Μὲ τὴν ἀναμονὴν

Οἱ γὰρ ταῖς ἡμέραις ζητήσαντες αὐτὸν ταῖς πρώταις καὶ λέγοντες, «Ποῦ ἐστὶν ἐκεῖνος;», ἄφνω παρόντα ἰδόντες, ὄρα πῶς ἐπέσκησαν, καὶ ἔμελλον ἐπικεῖσθαι λέγοντι, οἳ τε ἀγαθὸν λέγοντες, οἳ τε μὴ τοιοῦτον· ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν, ὥστε
 5 κερδάναι τι καὶ θαυμάσαι· οὔτιοι δέ, ὥστε ἐπιλαβέσθαι, καὶ κατασχεῖν.

Τὸ μὲν οὖν, «Πλανᾷ τὸν ὄχλον», ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τῶν δογμάτων ἔλεγον, οὐ νοοῦντες τὰ λεγόμενα, τὸ δέ, «Ἀγαθός», ἀπὸ τῶν σημείων. Χαλάσας τοίνυν αὐτῶν τὸν θυμὸν
 10 οὕτως ἐπέσκη, ὥστε μετὰ σχολῆς ἀκοῦσαι τῶν λεγομένων, μηκέτι τῆς ὀργῆς ἐμφραιτούσης τὰ ὦτα. Τί μὲν οὖν ἐδίδαξαν, οὐκ εἶπεν· ὅτι δὲ θαυμασιῶς, τοῦτο μόνον λέγει, καὶ ὅτι εἶπεν αὐτοὺς καὶ μειέβαλε· ισοσύνη τῶν λεγομένων ἦν ἢ δύναμις. Οἱ δὲ εἰπόντες, ὅτι Πλανᾷ τὸν ὄχλον, μεταβαλ-
 15 λόμενοι ἐθαύμαζον· διὸ καὶ ἔλεγον· «Πῶς οὔτιος οἶδε γράμματα, μὴ μεμαθηκώς;». Ὅρας πῶς δείκνυσι καὶ ἐνταῦθα πονηρίας γέμον τὸ θαῦμα αὐτῶν; Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὴν διδασκαλίαν ἐθαύμαζον· ἢ ὅτι ἐδέχοντο τὰ λεγόμενα· ἀλλ' ἀπλῶς, «Ἐθαύμαζον»· ιουτέσιν, εἰς ἐκπληξίαν ἐνέπιπτον
 20 καὶ διηπόρουν λέγοντες, Πόθεν οὕτω ταῦτα; δέον ἀπὸ τῆς ἀπορίας ταύτης συνιδεῖν, ὅτι οὐδὲν ἀνθρώπινον ἦν ἐν αὐτῷ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο αὐτοὶ οὐκ ἤθελον ὁμολογῆσαι, ἀλλὰ μέχρι τοῦ θαυμάζειν ἴσταντο μόνον, ἄκουσον τί φησὶν αὐ-
 25 τός· «Ἡ ἐμὴ διδαχὴ οὐκ ἔστιν ἐμή». Πάλιν πρὸς τὴν ἀπόνοιαν αὐτῶν ἀποκρίνεται, ἐπὶ τὸν Πατέρα αὐτοὺς ἄγων

τούς ἔκαμε περισσότερον προσεκτικούς. Διότι ἐκεῖνοι πού τὸν ἀνεζήτουν κατὰ τὰς προηγουμένας ἡμέρας καὶ ἔλεγαν, «Ποῦ εἶναι ἐκεῖνος;», μόλις τὸν εἶδαν νὰ παρουσιάζεται αἰφνιδίως, πρόσεξε μὲ ποῖον τρόπον προσῆλθαν εἰς αὐτὸν καὶ ἔμελλον νὰ παρακολουθήσουν τὴν ὁμιλίαν του, λέγοντες ἄλλοι μὲν ὅτι εἶναι καλός, ἄλλοι δὲ ὅτι δὲν εἶναι. Ἄλλ' ἐκεῖνοι πού ἔλεγαν ὅτι εἶναι καλός, τὸ ἔκαμναν διὰ ν' ἀποκομίσουν κάποιο κέρδος καὶ διὰ νὰ τὸν θαυμάσουν. Ἐκεῖνοι ὅμως πού ἔλεγαν ὅτι δὲν εἶναι καλός, τὸ ἔκαμναν διὰ νὰ τὸν συλλάβουν καὶ νὰ τὸν κρατήσουν.

Μὲ τὰ λόγια «Πλανᾷ τὸν λαόν» ἐννοοῦσαν τὴν διδασκαλίαν τῶν δογμάτων, ἐπειδὴ δὲν ἐκαταλάβαιναν τὰ λεγόμενα. Μὲ τὸ «Ἄγαθός» πάλιν, ἐννοοῦσαν τὰ θαύματα. Ἄφοῦ λοιπὸν κατέπαυσε τὸν θυμὸν των, ἐπενέβη κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε ν' ἀκούσουν τὰ λόγια του μὲ προσοχήν, ἀφοῦ πλέον ἢ ὀργὴ δὲν ἔφραττε τὰ ὦτα των. Τί ἀκριβῶς ἐδίδαξε, δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής. Λέγει μόνον ὅτι τοὺς κατέπληξε, τοὺς συνήρπασε καὶ τοὺς ἥλλαξε. Τόσον μεγάλην δύναμιν εἶχον τὰ λόγια του. Ἀκόμη καὶ αὐτοὶ πού ἔλεγαν «Πλανᾷ τὸν λαόν», ἥλλαξαν γνώμην καὶ τὸν ἐθαύμαζαν. Δι' αὐτὸ ἔλεγαν· «Πῶς αὐτὸς ξεύρει γράμματα, ἀφοῦ δὲν ἐσπούδασε;». Βλέπεις μὲ ποῖον τρόπον καὶ ἐδῶ ἀποδεικνύει, ὅτι ὁ θαυμασμός των ἦτο γεμᾶτος πονηρίαν; Διότι δὲν λέγει ὁ Εὐαγγελιστής ὅτι ἐθαύμαζαν τὴν διδασκαλίαν, ἢ ὅτι ἐδέχοντο τὰ λόγια του, ἀλλὰ μόνον «Ἐθαύμαζαν», δηλαδὴ κατελαμβάνοντο ἀπὸ ἐκπληξιν καὶ ἀποροῦσαν λέγοντες· Ἀπὸ ποῦ τὰ ξεύρει αὐτά; Ὡφειλαν ὅμως ἀπὸ τὴν ἀπορίαν των αὐτὴν νὰ ἐννοήσουν, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς αὐτὸν τίποτε τὸ καθαρῶς ἀνθρώπινον.

Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἤθελαν νὰ παραδεχθοῦν τοῦτο, ἀλλὰ μόνον τὸν ἐθαύμαζαν, ἄκουσε τί λέγει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός· «Ἡ διδασκαλία μου δὲν εἶναι ἰδική μου». Πάλιν ἀπαντᾷ εἰς τὴν ὑπόψίαν των, ἀναφέρει εἰς αὐτοὺς τὸν Πατέρα καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θέλει νὰ τοὺς ἀποστομώσῃ.

κακεῖθεν ἐπισιομίσαι βουλόμενος. «Ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδασκαλίας, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμανιοῦ λαλῶ. Ὁ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστι τὴν πονηρίαν ἐξ ἐαυτῶν ἐκβάλλετε καὶ τὴν ὀργὴν
 5 καὶ τὸν φθόνον καὶ τὸ μῖσος τὸ εἰκῆ πρὸς ἐμὲ γεγεννημένον καὶ οὐδὲν τὸ κωλύον ὑμᾶς γνωρίσαι, ὅτι Θεοῦ ὄντως ἐστὶ τὰ ῥήματα τὰ ἐμά. Νῦν μὲν γὰρ ὑμῖν ταῦτα ἐπισκοπεῖ, καὶ τὴν ὀργὴν διαφθείρει κρίσιν λάμπουσαν· ἂν δὲ ταῦτα ἐξέλῃτε, οὐκ ἔτι τοῦτο πείσεσθε.

10 Ἄλλ' οὕτω μὲν οὐκ εἶπεν· ἐπληξεν γὰρ ἂν αὐτοὺς σφροδρῶς· πάντα δὲ ταῦτα ἠνίξαιτο διὰ τοῦ εἰπεῖν. «Ὁ ποιῶν τὸ θέλημα αὐτοῦ, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς, πότερον ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμανιοῦ λαλῶ»· τουτέστιν, Ἡ ἐγὼ ἀλλότριόν τι καὶ ξένον καὶ ἐναντίον φθέγγομαι. Τὸ γὰρ,
 15 «Ἀπ' ἐμανιοῦ», ἀεὶ ἐπὶ τοῦτο κεῖται, ὅτι οὐδὲν ἔξω τῶν αὐτῶ δοκούντων λέγω, ἀλλὰ πάντα ἃ ὁ Πατήρ βούλει, ταῦτα καὶ ἐγώ, «Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς». Τί ἐστίν, «Ἐάν τις τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιῇ»; Ἐάν τις ἐρασιῆς ἢ τοῦ βίου τοῦ κατ' ἀρετήν, εἴσε-
 20 ται τῶν λεγομένων τὴν δύναμιν· ἐάν τις θέλῃ προσέχειν ταῖς προφητεῖαις, πότερον κατ' αὐτὰς λαλῶ ἢ οὐ.

2. Πῶς δὲ αὐτοῦ καὶ οὐκ αὐτοῦ; Οὐ γὰρ εἶπεν, ἢ διδασκαλία αὕτη οὐκ ἔστιν ἐμή· ἀλλὰ πότερον εἰπὼν, ὅτι «Ἐμή ἐστι», καὶ οἰκειωσάμενος αὐτήν, τότε ἐπήγαγεν, «Οὐκ
 25 ἔστιν ἐμή». Πῶς οὖν τὸ αὐτὸ δύναται εἶναι, καὶ αὐτοῦ καὶ οὐκ αὐτοῦ; Αὐτοῦ μὲν, ὅτι ὡς μὴ διδασκόμενος ἔλεγεν· οὐκ αὐτοῦ δέ, ὅτι τοῦ Πατρὸς ἦν ἡ διδασκαλία. Πῶς οὖν λέγει, «Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς ἐμά ἐστὶ καὶ τὰ ἐμά αὐτοῦ»;

«Ἐὰν θέλη κανεῖς νὰ κάμνη τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ γνωρίσῃ, ἐὰν ἡ διδασκαλία μου προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν ἢ ἐὰν ἐγὼ ὁμιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου». Μὲ αὐτὰ εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγῃ· Βγάλετε ἀπὸ μέσα σας τὴν πονηρίαν, τὴν ὀργήν, τὸν φθόνον καὶ τὸ παράλογον μῖσος ποὺ τρέφετε δι' ἐμὲ καὶ τίποτε δὲν θὰ σᾶς ἐμποδίξῃ νὰ γνωρίσετε, ὅτι τὰ λόγια μου αὐτὰ προέρχονται πραγματικὰ ἀπὸ τὸν Θεόν. Διότι τώρα μὲν αὐτὰ ἔχουν ἀμαυρωθῆ ἀπὸ τὸ σκότος καὶ ἐμποδίζουν τὴν ὀρθήν σας κρίσιν νὰ διαλάμψῃ. Ἄν ὅμως αὐτὰ ἀποβάλλετε, δὲν θὰ πάθετε τὰ ἴδια.

Καὶ δὲν ὠμίλησε βεβαίως κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διότι θὰ τοὺς ἐπέπληττε πάρα πολύ, ἀλλὰ τὰ ὑψηλίσθη ὅλα αὐτὰ μὲ τὸ νὰ εἰπῇ, «Ἐκεῖνος ποὺ κάμνει τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ μάθῃ περὶ τῆς διδασκαλίας, ἂν αὐτὴ προέρχεται ἀπὸ αὐτὸν, ἢ ἂν ἐγὼ ὁμιλῶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου», δηλαδή, ἂν ἐγὼ λέγω κάτι παράξενον ἢ νέον ἢ κάτι ἀντίθετον. Διότι ἡ λέξις «Ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μου» σημαίνει, ὅτι δὲν λέγω τίποτε ποὺ νὰ μὴ εἶναι ἀρεστὸν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ ἐκεῖνα ποὺ θέλει ὁ Πατήρ, τὰ ἴδια θέλω καὶ ἐγώ. «Ἐὰν κανεῖς θέλη νὰ κάμνη τὸ θέλημά του, θὰ γνωρίσῃ περὶ τῆς διδασκαλίας». Τί σημαίνει «Ἐὰν κανεῖς θέλη νὰ κάμνη τὸ θέλημά του»; Σημαίνει ὅτι, ἐὰν ἀγαπᾷ τὴν ἀρετὴν εἰς τὴν ζωὴν του, θὰ γνωρίσῃ τὴν δύναμιν τῶν λόγων μου. Ἐὰν κανεῖς θέλη νὰ προσέχῃ εἰς τὰς προφητείας, θὰ γνωρίσῃ ἐὰν ὁμιλῶ σύμφωνα μὲ αὐτὰς ἢ ὄχι.

2. Πῶς ὅμως εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἰδικά του καὶ νὰ μὴ εἶναι; Διότι δὲν εἶπεν, ἡ διδασκαλία αὐτὴ δὲν εἶναι ἰδική μου, ἀλλὰ ἀφοῦ εἶπε προηγουμένως, «Εἶναι ἰδική μου» καὶ ἀφοῦ τὴν ἔκαμεν ἰδικήν του, ἔπειτα προσέθεσε, «Δὲν εἶναι ἰδική μου». Πῶς λοιπὸν ἢμπορεῖ τὸ ἴδιο πράγμα νὰ εἶναι ἰδικόν του καὶ νὰ μὴ εἶναι; Ἦτο μὲν ἰδικόν του, διότι ὠμίλει χωρὶς νὰ ἔχῃ διδαχθῆ. Δὲν ἦτο ὅμως ἰδικόν του, διότι ἡ διδασκαλία προήρχετο ἀπὸ τὸν Πατέρα. Διατί ὅμως λέγει, «Ὅλα τὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἰδικά μου καὶ ὅλα τὰ ἰδικά μου

Εἰ γὰρ ἐπειδὴ τοῦ Πατρὸς ἐσι, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστι σή, ψεῦδος ἐκεῖνο· διὰ τοῦτο γὰρ ὄφειλεν εἶναι σή. Ἀλλὰ τὸ, «Οὐ ἐμή», σφόδρα αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς μίαν εἶναι δηλοῖ τὴν διδαχὴν· ὡσανεὶ ἔλεγεν· οὐδὲν ἔχει παρηλλαγμένον, 5 ὡς ἑτέρου οὐσα. Εἰ γὰρ καὶ ἡ ὑπόστασις ἄλλη, ἀλλ' οὕτω καὶ λέγω καὶ πράττω, ὡς μὴ νομίζεσθαι ἕτερόν τι παρὰ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὅπερ ὁ Πατὴρ εἶπεν ἢ ἔπραξεν.

Εἶτα καὶ ἄλλον ἐπάγει συλλογισμόν ἀναντίρροπον, ἀνθρώπινόν τι παράγων εἰς μέσον, καὶ ἀπὸ τῶν ἐν συνηθείᾳ 10 παιδεύων. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; «Ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν, τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ». Τουτέστιν, ὁ βουλόμενος ἰδίαν τινὰ σιῆσαι διδασκαλίαν, δι' οὐδὲν ἕτερον βούλεται, ἀλλ' ἢ δόξαν ἐκ τούτου καρποῦσθαι. Εἰ δὲ ἐγὼ οὐ βούλομαι καρπώσασθαι δόξαν, τίνος ἕνεκεν ἰδίαν τινὰ βούλομαι σιῆσαι διδασκα- 15 λίαν; «Ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν»· τουτέστιν, ὁ ἰδιόν τι καὶ παρηλλαγμένον, διὰ τοῦτο λαλεῖ, ἵνα τὴν δόξαν αὐτοῦ σιῆσῃ. Εἰ δὲ ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ πέμπαντός με ζητῶ, τίμος ἕνεκεν ἂν ἐλοίμην ἕτερα διδάσκειν; Ὁρᾷς ὅτι αἰτία τις ἦν, δι' ἣν καὶ ἐκεῖ ἔλεγε μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖν; Τίς δὲ αὕτη; Ἴνα 20 πιστεύσωσιν, ὅτι οὐ δόξης ἐφίεται τῆς τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο ὅταν μὲν ταπεινὰ λέγῃ, «Ἐγὼ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς ζητῶ», φησί· πανταχοῦ πεῖσαι βουλόμενος, ὅτι οὐ δόξης ἐρᾷ.

Τοῦ μὲν οὖν ταπεινὰ φθέγγεσθαι πολλαί εἰσιν αἰτίαι· 25 οἷον τὸ μὴ ἀγέννητον νομισθῆναι, τὸ μὴ ἀντίθεον, τὸ σάρκα περιβεβληθῆναι, τὸ ἀσθενὲς τῶν ἀκούοντων, τὸ διδάσκειν τοὺς ἀνθρώπους μειριάζειν, καὶ μηδὲν περὶ ἑαυτῶν λέ-

εἶναι ἰδικά του»³; Διότι, ἐὰν ἡ διδασκαλία δὲν εἶναι ἰδική σου, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ προηγούμενον εἶναι ψευδές. Διότι ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἔπρεπε νὰ εἶναι ἰδική σου. Ἄλλὰ τό, «Δὲν εἶναι ἰδική μου», φανερώνει καθαρά, ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτοῦ καὶ τοῦ Πατρὸς εἶναι μία. Σὰν νὰ λέγῃ, δὲν ἔχει τίποτε τὸ διαφορετικόν, σὰν νὰ προέρχεται ἀπὸ ἄλλον. Διότι, ἂν καὶ εἶναι ἄλλη ἡ ὑπόστασις, ὅμως ὁμιλῶ καὶ πράττω κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ θεωρῆται ὅτι αὐτὸ εἶναι κάτι ἄλλο, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ εἶπε καὶ ἔπραξεν ὁ Πατήρ.

Ἐπειτα προσάγει καὶ ἄλλον συλλογισμόν, ποὺ δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρησην καὶ ποὺ στηρίζεται εἰς συνηθισμένον ἀνθρώπινον παράδειγμα. Καὶ ποῖον εἶναι αὐτό; «Ἐκεῖνος ποὺ ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του, ζητεῖ τὴν ἰδικήν του δόξαν». Δηλαδή ἐκεῖνος ποὺ θέλει νὰ ἐπιβάλλῃ ἰδικήν του διδασκαλίαν, δὲν τὸ θέλει δι' ἄλλο τίποτε, ἀλλὰ διὰ νὰ καρπωθῇ τὴν δόξαν ἀπὸ αὐτήν. Ἄν λοιπὸν ἐγὼ δὲν θέλω νὰ καρπωθῶ δόξαν, διὰ ποῖον λόγον θέλω νὰ ἐπιβάλλω ἰδικήν μου διδασκαλίαν; «Ὁ ὁμιλῶν ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του», δηλαδή ἐκεῖνος ποὺ λέγει κάτι ἰδιαίτερον καὶ διαφορετικόν, τὸ λέγει διὰ ν' ἀποκτήσῃ δόξαν. Ἄν ὅμως ἐγὼ ζητῶ τὴν δόξαν ἐκείνου ποὺ μὲ ἔστειλε, διὰ ποῖον λόγον θὰ προετίμων νὰ διδάξω ἄλλα; Βλέπεις λοιπόν, ὅτι εἶχε κάποιαν αἰτίαν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἔλεγε προηγουμένως, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του; Καὶ ποία εἶναι αὐτὴ ἡ αἰτία; Διὰ νὰ πιστεύσουν, ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν τῶν πολλῶν. Διὰ τοῦτο, ὅταν ὁμιλῇ διὰ ταπεινά, λέγει· «Ἐγὼ ζητῶ τὴν δόξαν τοῦ Πατρὸς», ἐπειδὴ θέλει νὰ πείσῃ τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν δόξαν.

Πολλὰ εἶναι αἱ αἰτίαι, ἕνεκα τῶν ὁποίων χρησιμοποιοῦν ταπεινὰ λόγια, ὅπως τὸ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ἀγέννητος, ὅτι εἶναι ἀντίθετος μὲ τὸν Θεόν, τὸ ὅτι ἔχει περιβληθῇ σάρκα, ἡ πνευματικὴ ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν, τὸ νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ μετριοφρονοῦν καὶ νὰ μὴ περιου-

γειν μέγα. Τοῦ δὲ ὑψηλὰ φθέγγεσθαι μίαν εὐροι τις ἂν αἰτίαν, τῆς φύσεως τὸ μέγεθος. Εἰ γάρ, ἐπειδὴ εἶπεν, Πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ ἐγὼ εἰμι, ἐσκανδαλίθησαν, τί οὐκ ἂν ἔπαθον ἀεὶ ρημάτων ὑψηλῶν ἀκούοντες; «Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν ποιεῖ τὸν νόμον; Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;». Καὶ ποίαν ἀκολουθίαν ἔχει τοῦτο, φησὶν, ἢ τί κοινὸν πρὸς τὰ πρότερον εἰρημένα;

Δύο ἐγκλήματα ἐπήγαγον, ἓν, διὰ τὸ Σάββατον λύει ἄλλο, διὰ Πατέρα ἔλεγε τὸν Θεόν, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ. «Οὐ γὰρ οὐ τῆς ἐκείνων ὑπονοίας ἦν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ γνώμης· καὶ διὰ οὐχ ὡς οἱ πολλοί, ἀλλ' ἐξαιρέτως καὶ ἰδιόζοντως ἔλεγε, δῆλον ἐκεῖθεν. Πολλοὶ πολλάκις πατέρα εἶπον τὸν Θεὸν ἑαυτῶν· οἶον, διὰ «Θεὸς εἷς ἔκτισεν ἡμᾶς καὶ Πατὴρ εἷς πάντων ἡμῶν»· ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο ἴσος ἦν ὁ λαὸς τῷ Θεῷ· ὅθεν οὐδὲ ἐσκανδαλίζοντο ἀκούοντες. Ὡσπερ οὖν εἶπε, «Οὐκ ἔστιν ἐκ Θεοῦ», ἔλεγον, καὶ ἐθεράπευσεν αὐτοὺς πολλάκις καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ Σαββάτου λύσεως ἀπελογήσατο, οὕτω καὶ τοῦτο, εἰ τῆς ἐκείνων ὑποψίας ἦν καὶ μὴ τῆς αὐτοῦ γνώμης, διώρθωσεν ἂν καὶ εἶπεν· τί με νομίζετε ἴσον τῷ Θεῷ; Οὐκ εἰμι ἴσος. Ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, ἀλλὰ καὶ τοῦναντίον καὶ ἀπέδειξεν διὰ ἴσος εἶναι διὰ τῶν ἐξῆς.

Τὸ γάρ, «Ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱός»· καί, «Ἴνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα», καί, «Τὰ ἔργα, ἃ ἂν ἐκεῖνος ποιεῖ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ»· ταῦτα πάντα τῆς ἰσότητός ἐστι οὐσιαστικά. Καὶ περὶ τοῦ νόμου δὲ λέγει· «Μὴ νομίσητε, διὰ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς

τολογοῦν. Ἄλλὰ διὰ τὴν χρησιμοποίησιν λόγων μὲ ὑψηλὰ νοήματα μίαν αἰτίαν ἠμπορεῖ νὰ εὔρη κανεῖς, δηλαδὴ τὴν ἔξοχον φύσιν του. Διότι, ἐὰν οἱ Ἰουδαῖοι ἐσκανδαλίσθησαν, ὅταν εἶπεν, Ἐγὼ προῦπῆρξα τοῦ Ἀβραάμ, τί θὰ ἐπάθαιναν ὅταν ἤκουον συνεχῶς λόγια μὲ ὑψηλὰ νοήματα; «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν νόμον καὶ κανεῖς ἀπὸ σᾶς δὲν ἐκτελεῖ τὸν νόμον; Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε;». Καὶ ποίαν σχέσιν ἔχει αὐτό, θὰ ἐρωτήσης, ἢ τί κοινὸν ὑπάρχει μὲ ὅσα ἐλέχθησαν προηγουμένως;

Διὰ δύο ἐγκλήματα κατηγοροῦν οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Χριστόν, ἐν ὅτι καταργεῖ τὸ Σάββατον καὶ τὸ ἄλλο, ὅτι ἔλεγε τὸν Θεὸν Πατέρα του, κάμνων τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεόν. Ὅτι δηλαδὴ τοῦτο δὲν προήρχετο ἀπὸ τὴν ὑποψίαν τῶν Ἰουδαίων ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του γνώμην καὶ ὅτι ὠμίλει περὶ αὐτοῦ ὅχι ὅπως οἱ πολλοὶ ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἐξαιρετικὸν καὶ ἰδιάζοντα, φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα. Πολλὰς φορὰς δηλαδὴ πολλοὶ ὠνόμασαν τὸν Θεὸν πατέρα των, παραδείγματος χάριν «Ἐνας Θεὸς μᾶς ἔπλασε καὶ ἓνας εἶναι ὁ Πατὴρ ὅλων μας»⁴, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα ὁ κόσμος δὲν εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεόν. Δι' αὐτὸ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐσκανδαλίζοντο, ὅταν τὸ ἤκουον. Ὅπως λοιπὸν ἔλεγαν τότε, «Δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεόν», καὶ ὅμως τοὺς διώρθωσε πολλὰς φορὰς καὶ ὑπερήσπισε τὸν ἑαυτὸν του διὰ τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου, ἔτσι καὶ τώρα, ἂν τοῦτο προήρχετο ἀπὸ τὴν ἰδικὴν των ὑποψίαν καὶ ὅχι ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του γνώμην, θὰ τοὺς διώρθωνε καὶ θὰ τοὺς ἔλεγε· Διατί μὲ θεωρεῖτε ἴσον μὲ τὸν Θεόν; Δὲν εἶμαι ἴσος. Καὶ ὅχι μόνον δὲν εἶπε κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἀντιθέτως ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Θεὸν μὲ τὰ ἐξῆς·

«Ὅπως ὁ Πατὴρ ἀνασταίνει τοὺς νεκροὺς καὶ δίδει ζωὴν, ἔτσι καὶ ὁ Υἱός», «Διὰ νὰ τιμοῦν τὸν Υἱόν, καθὼς τιμοῦν τὸν Πατέρα», «Τὰ ἔργα ποὺ κάμνει ἐκεῖνος, τὰ ἴδια μὲ ὅμοιον τρόπον κάμνει καὶ ὁ Υἱός». Ὅλα αὐτὰ ἀποδεικνύουν τὴν ἰσότητα. Ἄλλὰ καὶ περὶ τοῦ νόμου λέγει· «Μὴ

προφήτας». Οὕτως οἶδε καὶ τὰς ἐν διανοίᾳ πονηρὰς ὑπονοίας ἐξελεῖν. Ἐνταῦθα δὲ τὴν τοῦ Ἰσοῦ ὑπόνοιαν οὐ μόνον οὐκ ἀναιρεῖ, ἀλλὰ καὶ θεβαιοῖ. Διὸ καὶ ἀλλαχοῦ εἰπόντων αὐτῶν, διὰ «Ποιεῖς σεαυτὸν Θεόν», οὐκ ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐβεβαίωσε εἰπὼν «Ἴνα δὲ εἰδῆτε, διὰ ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, λέγει τῷ παραλυτικῷ Ἄρον τὸν κράσβατόν σου, καὶ περιπάτει».

Ἐκεῖνο μὲν οὖν τὸ προτερον ἐπέτεινε, τὸ ἴσον ἑαυτὸν
 10 ποιεῖν τῷ Θεῷ, δεικνὺς διὰ οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ λέγει καὶ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ διδάσκει· λοιπὸν πρὸς τὴν τοῦ Σαββάτου λύσιν ἴσταιαι λέγων «Οὐ Μωϋσῆς δέδωκεν ὑμῖν τὸν νόμον καὶ οὐδεὶς ἐξ ὑμῶν τηρεῖ τὸν νόμον;». Ὡσανεὶ ἔλεγεν· Εἶπεν ὁ νόμος, Οὐ φονεύσεις· ὑμεῖς δὲ φονεύετε,
 15 τε, καὶ ἐμοὶ ἐγκαλεῖτε ὡς παραβαίνοντι τὸν νόμον; Διατί δὲ εἶπεν, «Οὐδεὶς»; Ὅτι πάντες ἐζήτουν αὐτὸν ἀποκτεῖναι. Ἐγὼ μὲν οὖν εἰ καὶ ἔλυσα τὸν νόμον, φησὶν, ἀλλὰ ἀνθρωπον σώσας· ὑμεῖς δὲ παραβαίνετε ἐπὶ κακῷ. Τὸ ἐμὸν εἰ καὶ παράβασις ἦν, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ, καὶ οὐκ ἐχρῆν ὑφ' ἡμῶν
 20 τῶν τὰ μεγάλα παραβαινόντων ἐμὲ κρίνεσθαι. Τὸ γὰρ ὑμέτερον, ἀναιροπὴ τοῦ νόμου παντός.

Εἶτα καὶ ἐπαγωνίζεται, καίτοι πολλὰ καὶ πάλαι διαλεχθεὶς· ἀλλὰ τότε μὲν ὑψηλότερον καὶ κατὰ τὴν ἀξίαν τὴν αὐτοῦ, νῦν δὲ ταπεινότερον. Τί δήποτε; Ὅτι οὐκ ἐβούλει ο
 25 συνεχῶς παρακνίξειν αὐτούς. Νῦν γὰρ τὰ τῆς ὀργῆς ἐπιτέτατο, καὶ εἰς φόνον προήεσαν. Διὸ μένει, δύο τούτοις κατασιέλλων αὐτούς· τῷ τε ἐλέγξει αὐτῶν τὸ τόλμημα καὶ

5. Ματθ. 5, 17.

6. Αὐτόθι 9, 6.

νομίσετε ὅτι ἦλθα διὰ νὰ καταργήσω τὸν νόμον ἢ τοὺς Προφήτας»⁵. Ἔτσι ἐγνώριζε νὰ ἀφαιρῇ τὰς πονηρὰς ὑποψίας πού εἶχαν εἰς τὸν νοῦν των. Ἐδῶ ὅμως τὴν ὑποψίαν περὶ τῆς ἰσότητος ὄχι μόνον δὲν τὴν ἀφαιρεῖ, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιβεβαιώνει. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι τοῦ εἶπαν «Κάμνεις τὸν ἑαυτὸν σου Θεόν», δὲν ἀφῆρεσεν ἀπὸ αὐτοὺς τὴν ὑποψίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπεβεβαίωσε καὶ εἶπεν· «Ἀλλὰ διὰ νὰ μάθετε ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἐξουσίαν νὰ συγχωρῇ ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, τότε λέγει εἰς τὸν παραλυτικόν· Σήκω ἐπάνω, πάρε τὸ κρεβάτι σου καὶ πήγαινε εἰς τὴν οἰκίαν σου»⁶.

Ἐκεῖνο λοιπὸν πού ἐλέχθη προηγουμένως, ἐπιβεβαιώνει, ὅτι κάμνει τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἀποδεικνύει ὅτι δὲν εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ λέγει τὰ ἴδια, πού λέγει ἐκεῖνος καὶ διδάσκει τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνον. Τέλος φθάνει καὶ εἰς τὴν κατηγορίαν τῆς καταργήσεως τοῦ Σαββάτου καὶ λέγει· «Δὲν σᾶς ἔδωσεν ὁ Μωϋσῆς τὸν νόμον καὶ ὅμως κανεῖς ἀπὸ σᾶς δὲν τηρεῖ τὸν νόμον;». Σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Εἶπεν ὁ νόμος· «Δὲν θὰ φονεύσης», σεῖς ὅμως φονεύετε καὶ κατηγορεῖτε ἐμὲ ὡς παραβάτην τοῦ νόμου; Καὶ διατί εἶπε «Κανεῖς»; Διότι ὅλοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν. Ἄν ἐγὼ παρέβην τὸν νόμον, λέγει, τὸ ἔκαμα διὰ νὰ σώσω ἄνθρωπον. Σεῖς ὅμως τὸν παραβαίνετε διὰ νὰ κάμετε τὸ κακόν. Καὶ ἂν ἀκόμη ἔκαμα παράβασιν, τὸ ἔκαμα διὰ σωτηρίαν καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ κρίνωμαι ἀπὸ σᾶς, πού κάμνετε τὰς μεγαλυτέρας παραβάσεις. Διότι ἐκεῖνο πού κάμνετε σεῖς, εἶναι τελεία ἀνατροπὴ τοῦ νόμου.

Ἐπειτα ἀγωνίζεται ἀκόμη, ἂν καὶ πολλὰ εἶχε πραγματευθῆ παλαιότερον. Ἀλλὰ τότε ὠμίλει εἰς ὕφος ὑψηλότερον καὶ σύμφωνον μὲ τὴν ἀξίαν του, τώρα ὅμως εἰς ὕφος ταπεινότερον. Διατί ἄρα γε; Διότι δὲν ἤθελε νὰ τοὺς ἐρεθίζῃ διαρκῶς. Διότι τώρα ἡ ὀργή των εἶχεν ἐνταθῆ καὶ εἶχαν φθάσει μέχρι τοῦ φόνου. Διὰ τοῦτο ἐπιμένει νὰ κατευνάσῃ αὐτοὺς μὲ τοὺς ἐξῆς δύο τρόπους, δηλαδή καὶ μὲ τὸν

εἰπεῖν, «Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι;», καὶ τῷ μετ' ἐπιεικείας εἰπεῖν, «Ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν λελάληκε», καὶ τῷ δεῖξαι ὅτι φονῶντες οὐκ εἰσὶν ἄξιοι κρίνειν ἕτερον.

Σὺ δὲ ὄρα καὶ τῆς ἐρωτήσεως τὸ ταπεινὸν τῆς τοῦ
 5 Χριστοῦ, καὶ τῆς ἀποκρίσεως ἐκείνων τὸ θρασύ. «Δαιμό-
 νιον ἔχεις· τίς σε ζητεῖ ἀποκτεῖναι;». Ὁργῆς τὸ ρῆμα καὶ
 θυμοῦ, καὶ ψυχῆς ἀναισχυντιούσης ἐπὶ τῷ παραδόξως ἐλη-
 λέγχθαι, καὶ προκαταπλητιομένης αὐτῶν, ὡς ὄοντιο. Καθά-
 περ γὰρ λησταιί τινες ἄδοντες ἐπὶ ταῖς ἐπιβουλαῖς εἶτα βου-
 10 λόμενοι ἀφύλακτον ἐργάσασθαι τὸν ἐπιβουλεύμενον, διὰ τῆς
 σιωπῆς τοῦτο ποιοῦσιν, οὕτω καὶ οὗτοι. Αὐτὸς δὲ ἀφείς ἐ-
 λέγξαι τοῦτο, ὥστε μὴ ἀναισχυντιότερους ποιῆσαι, πάλιν τῆς
 ἀπολογίας ἄπεται τῆς ὑπὲρ τοῦ Σαββάτου, ἀπὸ τοῦ νόμου
 συλλογιζόμενος αὐτούς.

15 3. Καὶ ὄρα πῶς συνειῶς. Οὐδὲν θαυμασιόν, φησὶν,
 εἰ ἐμοῦ παρακούετε, ὅπου γε τοῦ νόμου, οὗ δοκεῖτε ἀκούειν
 καὶ ὃν νομίζετε παρὰ Μωϋσέως δεδόσθαι, παρακούετε. Οὐδὲν
 οὖν κοινόν, εἰ τοῖς ἐμοῖς οὐ προσέχετε λόγοις. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἔλεγον, ὅτι «Μωϋσεῖ λελάληκεν ὁ Θεός, τοῦτον δὲ οὐδὲ οἰ-
 20 δαμεν πόθεν εἶσιν», δείκνυσι ὅτι καὶ εἰς ἐκεῖνον ὑβρίζον· καὶ
 γὰρ τὸν νόμον ἐκεῖνος ἔδωκε, καὶ οὐκ ἤκουσαν. «Ἐν ἔργον
 ἐποίησα καὶ πάντες θαυμάζετε». Σκόπει πῶς ἔνθα ἂν ἀπο-
 λογήσασθαι δέη καὶ ὡς ἔγκλημα δέχεσθαι τὸ γεγονός, οὐ
 μέμνηται τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὸ αὐτοῦ πρόσωπον εἰσάγει. «Ἐν
 25 ἔργον ἐποίησα». Θέλει δεῖξαι, ὅτι τὸ μὴ ποιῆσαι, λῦσαι τὸν
 νόμον ἦν· καὶ ὅτι εἰσὶ πολλὰ τοῦ νόμου κυριώτερα· καὶ ὅτι
 ἐντολὴν ἠνέσχετο δέξασθαι Μωϋσεῆς κατὰ τοῦ νόμου, καὶ τοῦ

ἔλεγχον τοῦ ἐγκλήματός των λέγων «Διατί ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε;»· καὶ μὲ τὸ ὅτι ὠμίλησε μὲ μετριοπάθειαν «Ἄνθρωπον, ποῦ σᾶς εἶπε τὴν ἀλήθειαν», ἀποδεικνύων ὅτι αὐτοὶ ποῦ ἐσκέποντο νὰ φονεύσουν, δὲν ἦσαν ἄξιοι νὰ κρίνουν ἄλλον.

Σὺ ὅμως παρατήρησε τὴν μετριοπάθειαν τῆς ἐρωτήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν θρασύτητα τῆς ἀπαντήσεως ἐκείνων. «Δαιμόνιον ἔχεις. Ποῖος ζητεῖ νὰ σὲ φονεύσῃ;». Τὰ λόγια των φανερῶν οὐργὴν καὶ μανίαν καὶ ψυχὴν ἀναισχυτον, διότι ὁ ἔλεγχός των ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητος καὶ ἐνόμισαν ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς ἐπροκάλει. Διότι, ὅπως μερικοὶ λησταί, τραγουδοῦν ὅταν στήνουν ἐνέδραν καὶ ἔπειτα, ὅταν θέλουν νὰ μὴ γίνουν ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τὸ θῦμα των, ἐργάζονται σιωπηλά; ἔτσι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Ὁ Χριστὸς ὅμως ἀφοῦ ἔπαυσε νὰ τοὺς ἐλέγξη, διὰ νὰ μὴ τοὺς κάμῃ περισσότερο ἀναισχύντους, πάλιν θίγει τὴν κατάργησιν τοῦ Σαββάτου, συζητῶν μὲ αὐτοὺς διὰ τὸν νόμον.

3. Καὶ κοίταξε πόσον συνετά. Δὲν εἶναι ἄξιον ἀπορίας, λέγει, ἐὰν δὲν ὑπακούετε εἰς ἐμέ, ἐφ' ὅσον δὲν φαίνεσθε νὰ ὑπακούετε εἰς κάποιον νόμον καὶ μάλιστα δὲν πειθαρχεῖτε οὔτε εἰς αὐτὸν ποῦ θεωρεῖτε ὅτι ἐδόθη ἀπὸ τὸν Μωϋσῆν. Δὲν εἶναι λοιπὸν κάτι τὸ νέον, ἐὰν δὲν προσέχετε εἰς τὰ λόγια μου. Καὶ ἐπειδὴ ἰσχυρίζοντο ὅτι «Ἡμεῖς γνωρίζομεν, ὅτι εἰς τὸν Μωϋσῆν ὠμίλησεν ὁ Θεός, ἀλλὰ δι' αὐτὸν δὲν ξεύρομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι», ἀποδεικνύει ὅτι ὕβριζαν καὶ τὸν Μωϋσῆν. Διότι ἐκεῖνος τοὺς ἔδωσε τὸν νόμον, ἀλλὰ δὲν τὸν ὑπήκουον. «Ἐνα ἔργον ἔκαμα καὶ ἐμείνατε ὅλοι κατάπληκτοι». Παρατήρησε μὲ ποῖον τρόπον, ὅπου πρέπει νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτὸν του καὶ δέχεται τὸ γεγονὸς ὡς κατηγορίαν, δὲν ἐνθυμεῖται τὸν Πατέρα, ἀλλὰ εἰσάγει τὸ ἰδικόν του πρόσωπον. «Ἐνα ἔργον ἔκαμα». Θέλει ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐκεῖνο ποῦ δὲν ἔκαμεν, ἦτο ἢ κατάλυσις τοῦ νόμου, ὅτι ὑπῆρχαν πολὺ σπουδαιότερα ἀπὸ τὸν νόμον καὶ ὅτι ὁ Μωϋσῆς εἶχε λάβει ἐντολὴν ἐναντίον τοῦ νόμου καὶ μάλιστα

νόμου κυριωτέραν. Τοῦ γὰρ Σαββάτου ἢ περιτομὴ κυριω-
τέρα· καίτοι οὐκ ἔστι τοῦ νόμου, ἀλλὰ τῶν πατέρων.

Ἐγὼ δὲ καὶ τῆς περιτομῆς τὸ κυριώτερον ἐποίησα
καὶ κρεῖττον. Εἴτα οὐ μέμνηται ἐπιτολῆς νομικῆς· οἶον, ὅτι
5 οἱ ἱερεῖς τὸ Σάββατον βεβηλοῦσι, καθάπερ ἤδη εἶπεν, ἀλλ'
ἐκ μείζονος περιουσίας. Τὸ δέ, Θαυμάζετε, τοῦτό ἐστι,
θορυβεῖσθε, ταράττεσθε. Εἰ γὰρ ἔδει εἶναι βέβαιον τὸν νό-
μον, οὐκ ἂν ἡ περιτομὴ αὐτοῦ κυριωτέρα ἦν. Καὶ οὐκ εἶπεν,
ὅτι μείζον ἐποίησα τῆς περιτομῆς· ἀλλ' ἐκ περιουσίας ἐλέγ-
10 χει τῷ εἰπεῖν· «Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ἄνθρωπος». Ὁρᾷς
ὅτι τότε μάλιστα ἴσταιται ὁ νόμος, ὅταν αὐτὸν λύη; ὁρᾷς ὅτι
ἢ τοῦ Σαββάτου λύσις τήρησις ἐστι τοῦ νόμου; ὡς εἰ μὴ
ἐλύθη τὸ Σάββατον, ἀνάγκη τὸν νόμον ἦν λυθῆναι· ὥστε
καὶ ἐγὼ ἔποιησα αὐτόν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐμοὶ χολᾷτε, ὅτι μεί-
15 ζον περιτομῆς εἰργασάμην· ἀλλὰ τὸ γεγονὸς νόμον εἰπὼν,
αὐτοῖς τὴν κρίσιν ἐπέτρεψεν, εἰ μὴ περιτομῆς ἀναγκαιότερον
ὀλόκληρος ὑγίεια. Ἴνα σημεῖον λάβῃ ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν
πρὸς ὑγείαν συντελοῦν, λύεται νόμος, φησί· Ἴνα νόσου το-
σαύτης ἀπαλλαγῇ, δυσχεραίνετε, καὶ ἀγανακτεῖτε;

20 «Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν». Τί ἐστι, «Κατ' ὄψιν»; Μὴ
ἐπειδὴ Μωϋσῆς μείζονα παρ' ὑμῖν ἔχει τὴν δόξαν, ἀπὸ τοῦ
τῶν προσώπων ἀξιόματος φέρετε τὴν ψῆφον· ἀλλ' ἀπὸ τῆς
τῶν πραγμάτων φύσεως· τοῦτο γὰρ ἐστι τὸ δικαίως κρίναι.
Διατί γὰρ οὐδεὶς ἀνεκάλεσε Μωϋσεῖ; διατί οὐδεὶς ἠπεύθησε
25 κελεύοντι τὸ Σάββατον λυεσθαι ὑπὸ ἐπιτολῆς ἕξωθεν ἐπεισε-
νεχθείσης τῷ νόμῳ; Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τοῦ οἰκείου νόμου
ἀνέχεται ἐπιτολὴν εἶναι κυριωτέραν, ἐπιτολήν, τὴν οὐκ ὑπὸ
τοῦ νόμου εἰσενεχθεῖσαν, ἀλλ' ἕξωθεν ὅπερ ἐστὶ μάλιστα

μεγαλυτέρας ἀξίας ἀπὸ τὸν νόμον. Διότι ἡ περιτομή ἦτο σπουδαιότερα ἀπὸ τὸ Σάββατον, μολονότι δὲν προήρχετο ἀπὸ τὸν νόμον ἀλλ' ἀπὸ τοὺς πατέρας.

Ἐγὼ ὅμως ἔκαμα σπουδαιότερον καὶ ἀνώτερον ἔργον ἀπὸ τὴν περιτομήν. Ἐπειτα δὲν ἐνθυμεῖται νομικὴν ἐντολήν, ὅπως ὅτι οἱ ἱερεῖς παραβιάζουν τὸ Σάββατον, ὅπως ἤδη εἶπεν, ἀλλ' ὁμιλεῖ μὲ μεγαλυτέραν αὐθεντίαν. Ἡ δὲ λέξις, 'Θαυμάζετε', σημαίνει ἀνησυχεῖτε, ταραττεσθε. Διότι, ἐὰν ἔπρεπε νὰ τηρῆται ὁ νόμος αὐστηρῶς, δὲν θὰ ἦτο ἡ περιτομή ἰσχυροτέρα ἀπὸ αὐτόν. Καὶ δὲν εἶπεν, ὅτι ἔκαμα ἔργον μεγαλύτερον ἀπὸ τὴν περιτομήν, ἀλλὰ τοὺς ἐλέγχει μὲ αὐθεντίαν λέγων· «Ἐὰν ἓνας ἄνθρωπος περιτέμνεται». Παρατηρεῖς ὅτι τότε μάλιστα τηρεῖται ὁ νόμος, ὅταν τὸν παραβιάζῃ; Παρατηρεῖς ὅτι ἡ παραβίασις τοῦ Σαββάτου εἶναι τήρησις τοῦ νόμου; καὶ ὅτι, ἂν δὲν παρεβιάσθη τὸ Σάββατον, ἦτο ἀνάγκη νὰ παραβιασθῇ ὁ νόμος; ὥστε ἐγὼ τὸν ἐπεκύρωσα. Δὲν εἶπεν, Ὁργίζεσθε ἐναντίον μου, διότι ἔκαμα ἔργον σπουδαιότερον ἀπὸ τὴν περιτομήν, ἀλλ' ἀφοῦ ἀνέφερε τὸ γεγονός, ἄφησεν αὐτοὺς νὰ κρίνουν, ἂν ὀλόκληρος ἡ θεραπεία ἐνὸς ἀνθρώπου ἦτο ἀναγκαιοτέρα ἀπὸ τὴν περιτομήν. Παραβιάζεται ὁ νόμος, λέγει, διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἄνθρωπος ἀπόδειξιν, ἡ ὁποία δὲν συμβάλλει καθόλου εἰς τὴν υἰγείαν του. Ὁργίζεσθε ὅμως καὶ ἀγανακτεῖτε, ὅταν πρόκειται ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τόσοσ βαρεῖαν νόσον;

«Μὴ κρίνετε κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα». Τί σημαίνει «Κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα»; Ἐπειδὴ ὁ Μωϋσῆς τιμᾶται περισσότερο ἀπὸ σᾶς, μὴ κρίνετε ἀπὸ τὴν ἀξίαν τοῦ προσώπου, ἀλλ' ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων. Διότι αὐτὸ ἀπαιτεῖ ἡ δικαία κρίσις. Διατί δὲν κατηγόρησε κανεὶς τὸν Μωϋσῆν; Διατί κανεὶς δὲν ἀπειθάρχησεν, ὅταν ἐκεῖνος ἐπέβαλε τὴν παράβασιν τοῦ Σαββάτου ἀπὸ ἐντολὴν ποὺ προσετέθη εἰς τὸν νόμον ἀπὸ ἔξω; Ἄλλ' ὁ Μωϋσῆς ἀνέχεται νὰ εἶναι κυριωτέρα ἐντολὴ τοῦ νόμου, ἐντολὴ ἡ ὁποία δὲν εἰσήχθη ἀπὸ τὸν νόμον ἀλλ' ἀπὸ ἔξω, πράγμα ποὺ εἶναι

θαυμασιόν· ὑμεῖς δὲ οἱ οὐ νομοθέται, πέρα τοῦ μέτρου ἐκδικεῖτε τὸν νόμον καὶ ἀμύνετε αὐτῷ.

Ἄλλὰ ἀξιοπισιότερος ὑμῶν ἐστὶν ὁ Μωϋσῆς, ὁ κελεύων λύεσθαι τὸν νόμον παρὰ ἐπιτολῆς οὐ νομίμης. Τῷ γοῦν
 5 εἶπειν, Ὅλον ἄνθρωπον, δείκνυσι καὶ μερικὴν ὑγείαν οὖσαν τὴν περιτομήν. Καὶ τίς ἡ ὑγεία τῆς περιτομῆς; «Ψυχή», φησί, «πᾶσα, ἣτις ἐὰν μὴ περιμηθῆ, ἐξολοθρευθήσεται». Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀπὸ μέρους κεκακωμένον, ἀλλ' ὅλον διεφθαρμένον ἀνέστησα. «Μὴ κρίνετε, τοίνυν καὶ ὄψιν».
 10 Τοῦτο πειθώμεθα μὴ τοῖς τότε εἰρηῆσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν, ὥστε μηδενὶ πράγματι διαφθείρειν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιεῖν· εἴτε πένης, εἴτε πλούσιος ἢ τις, μὴ τοῖς προσώποις προσέχειν, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐξετάζειν. «Οὐκ ἐλεήσεις», φησί, «πένητα ἐν κρίσει». Τί δὴ ἐστὶ τὸ
 15 λεγόμενον; Μὴ κατακλασθῆς, μηδὲ ἐπικαμφθῆς, φησὶν, ἐὰν πένης ὁ ἀδικῶν τύχη. Εἰ δὲ πένητι χαρίζεσθαι οὐ χρεῖ, πολλῷ μᾶλλον πλουτοῦντι.

Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ πρὸς τοὺς δικάζοντας μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥστε μηδαμοῦ διαφθείρειν
 20 τὸ δίκαιον, ἀλλὰ πανταχοῦ ἀκέραιον φυλάττειν. «Ἀγαπᾶ», φησί, «δικαιοσύνην ὁ Κύριος. Ὁ δὲ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν». Μὴ δὴ μισήσωμεν τὰς ἑαυτῶν ψυχάς, μηδὲ ἀγαπήσωμεν ἀδικίαν. Πάντως γὰρ αὐτῆς τὸ κέρδος νῦν μικρὸν καὶ οὐδέν· ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον μεγάλα
 25 ζημιοῖ· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐνταῦθα αὐτῆς ἀπολαυσόμεθα. Ὅταν γὰρ μετὰ συνειδότιος πονηροῦ τρυφῶμεν, ἄρα οὐχὶ κόλασις καὶ τιμωρία τοῦτο;

Ἀγαπήσωμεν τοίνυν τὸ δίκαιον, καὶ μηδαμοῦ παραβλάψωμεν τοῦτον τὸν νόμον. Τί γὰρ δυνησόμεθα ἐκ τοῦ παρόν-

8. Γεν. 17, 14.

9. Ἐξ. 23, 8.

10. Ψαλμ. 10, 6.

ἄξιον θαυμασμοῦ, σείς ὅμως ἂν καὶ δὲν εἴσθε οἱ νομοθέται, διεκδικεῖτε τὸν νόμον ὑπερμέτρως καὶ τὸν προστατεύετε.

Ἄλλ' ὁ Μωϋσῆς εἶναι περισσότερον ἀξιόπιστος ἀπὸ σαῶς, διότι αὐτὸς διέταξε νὰ παραβιάζεται ὁ νόμος ἀπὸ ἐντολὴν ποῦ δὲν ὑπάρχει εἰς αὐτόν. Ὅταν λοιπὸν εἶπεν, Ὁλόκληρον ἄνθρωπον, δηλώνει ὅτι ἡ περιτομὴ εἶναι μόνον ἓνα μέρος τῆς ὑγείας. Καὶ ποία εἶναι ἡ ὑγεία ἀπὸ τὴν περιτομήν; «Κάθε ψυχὴ», λέγει ὁ Προφήτης, «ἐὰν δὲν περιτμηθῆ, θὰ ἐξολοθρευθῆ»⁹. Ἐγὼ ὅμως ὄχι μόνον ἐξησθενημένον μέρος ἀλλ' ὀλόκληρον ἄνθρωπον κατεστραμμένον ἐθεράπευσα. «Μὴ κρίνετε, λοιπὸν, κατὰ τὰ ἐξωτερικὰ φαινόμενα». Ἄς πεισθοῦμεν, ὅτι τοῦτο δὲν ἐλέχθη μόνον δι' ἐκείνους ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς, διὰ νὰ μὴ προσπαθοῦμεν νὰ διαφθείρωμεν τὸ δίκαιον διὰ κανένα λόγον. Καὶ εἴτε εἶναι κανεὶς πλούσιος, εἴτε πτωχός, ἅς μὴ προσέχη μόνον τὰ πρόσωπα, ἀλλ' ἅς ἐξετάζη τὰ πράγματα. «Δὲν θὰ εὐσπλαγχνισθῆς», λέγει ὁ Προφήτης, «πτωχὸν ὁ ὁποῖος κρίνεται»⁹. Τί σημαίνει τοῦτο; Νὰ μὴ λυπηθῆς, λέγει, οὔτε νὰ καμφθῆς, ἐὰν ἐκεῖνος ποῦ ἀδικεῖ εἶναι κατὰ τύχην πτωχός. Ἐὰν δὲ δὲν πρέπει νὰ κάμνη κανεὶς χάριν εἰς τὸν πτωχόν, πολὺ ὀλιγώτερον δὲν πρέπει νὰ κάμνη εἰς τὸν πλούσιον.

Αὐτὰ δὲν τὰ λέγω μόνον εἰς τοὺς δικαστάς, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ μὴ παραβιάζεται ἀπὸ κανέναν τὸ δίκαιον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ τηροῦν ὅλοι ἀκέραιον. Διότι ὁ Προφήτης λέγει· «Ἀγαπᾶ τὴν δικαιοσύνην ὁ Κύριος. Ἐκεῖνος ὅμως ποῦ ἀγαπᾶ τὴν ἀδικίαν, τὴν ἰδικὴν τοῦ ψυχὴν μισεῖ»¹⁰. Ἄς μὴ μισήσωμεν λοιπὸν τὰς ψυχὰς μας καὶ ἅς μὴ ἀγαπήσωμεν τὴν ἀδικίαν. Διότι ὅπωςδήποτε τὸ κέρδος ἀπὸ αὐτὴν τώρα εἶναι μικρὸν καὶ μηδαμινόν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλλον θὰ μᾶς βλάβῃ πολὺ καὶ μᾶλλον οὔτε ἐδῶ θὰ τὴν ἀπολαύσωμεν. Διότι, ὅταν παραδιδώμεθα εἰς τὴν τρυφελότητα, ἄρα αὐτὸ δὲν εἶναι κόλασις καὶ τιμωρία;

Ἄς ἀγαπήσωμεν λοιπὸν τὴν δικαιοσύνην καὶ ἅς μὴ παραβῶμεν ποτὲ αὐτὸν τὸν νόμον. Διότι, τί θὰ ἠμπορέσω-

τος καρπώσασθαι θίου, ἂν μὴ λαβόντες ἀρετὴν ἀπέλθωμεν;
 Τί δὲ ἐκεῖ ἡμῶν προσιήσεται; φιλία καὶ συγγένεια καὶ ἡ
 τοῦ δεῖνος χάρις; Καὶ τί λέγω ἡ τοῦ δεῖνος χάρις; Καὶ
 γὰρ τὸν Νῶε, καὶ τὸν Ἰώβ, καὶ τὸν Δαυιδ ἔχουμεν πα-
 5 τέρα, οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελήσει τοῦτο, διὰ τὸν οἰκείων
 ἔργων ὤμεν προδεδομένοι. Ἀλλ' ἐνὸς ἡμῖν δεῖ μόνου, ἀρε-
 τῆς τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν. Αὕτη ἡμᾶς διασῶσαι δυνήσεται,
 καὶ ἀπαλλάξαι τοῦ αἰωνίου πυρός. Αὕτη παραπέμψει εἰς
 τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυ-
 10 χεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χρι-
 στοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ
 Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν.

μεν ν' ἀπολαύσωμεν ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἀν δὲν φύγωμεν ἀπὸ αὐτὴν ἀφοῦ πάρωμεν μαζί μας τὴν ἀρετὴν; Τί θὰ μᾶς προστατεύσῃ ἐκεῖ; Ἡ φιλία καὶ ἡ συγγένεια καὶ ἡ χάρις τοῦ τάδε; Καὶ διατί λέγω ἡ χάρις τοῦ τάδε; Διότι καὶ ἀν ἀκόμη ἔχωμεν πατέρα τὸν Νῶε ἢ τὸν Ἰὼβ ἢ τὸν Δανιήλ, αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς ὠφελήσῃ εἰς τίποτε, ὅταν ἔχωμεν προδοθῆ ἀπὸ τὰ ἴδια μας τὰ ἔργα. Ἄλλ' ἀπὸ ἓνα μόνον ἔχομεν ἀνάγκην, ἀπὸ τὴν ἀρετὴν τῆς ψυχῆς. Μόνον αὐτὴ θὰ ἠμπορέσῃ νὰ μᾶς σώσῃ καὶ νὰ μᾶς προφυλάξῃ ἀπὸ τὸ αἰώνιον πῦρ. Αὐτὴ θὰ μᾶς στείλῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, τὴν ὁποίαν εἶθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ Ν΄.

Ἰω. 7,25 - 36

«Ἐλεγον οὖν τινες ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρρησία λαλεῖ καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι. Μή τι ἀληθῶς ἔγνωσαν οἱ ἄρχοντες, ὅτι οὗτός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χριστός; Ἀλλὰ τοῦτον οἶδαμεν πόθεν ἐστίν».

1. Οὐδὲν ἀπλῶς ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς κεῖται Πνεύματι γὰρ εἰρημέναι εἰσὶν ἀγία. Διὸ πάντα μετὰ ἀκριθείας ἐξετάζωμεν. Καὶ γὰρ ἀπὸ μιᾶς λέξεως ἔνεσιν ὀλόκληρον εὐρεῖν νοῦν, ὅλον δὴ καὶ νῦν ἡμῖν ἐστι προκείμενον. «Πολλοὶ γὰρ ἐκ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἔλεγον Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι; Καὶ ἴδε παρρησία λαλεῖ, καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Τί δήποτε πρόκειται, τῶν Ἱεροσολυμιτῶν; Δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι οἱ μάλιστα τῶν μεγάλων ἀπολελαυκότες σημείων, οὗτοι πάντων ἦσαν ἐλεεινότεροι, οἱ τῆς θεότητος αὐτοῦ σημεῖον ἐωρακότες μέγιστον, τὸ πᾶν τῆ κρίσει τῶν ἀρχόντων ἐπέτρεπον τῶν διεφθαρμένων.

Ἡ γὰρ οὐ μέγα σημεῖον, μαινομένους καὶ φονῶντας καὶ περιόντας καὶ ζητοῦντας ἀνελεῖν καὶ κατέχοντας ἐν χερσίν, ἠσυχάζειν ἐξαίφνης; τίς γὰρ ἂν τοῦτο ἐποίησε; τίς ὀλόκληρον μανίαν οὕτως ἔσβεσεν; Ἀλλ' ὅμως μετὰ τοσαῦτα σημεία, ὄρα τὴν ἄνοιαν καὶ τὴν μανίαν. «Οὐχ οὗτός ἐστιν ὃν ζητοῦσιν ἀποκτεῖναι;». Ὅρα πῶς ἐαυτῶν κατηγοροῦσι, «Ὅν ζητοῦσι», φησὶν, «ἀποκτεῖναι καὶ οὐδὲν αὐτῷ λέγουσι». Καὶ οὐχ ἀπλῶς οὐδὲν αὐτῷ λέγουσιν, ἀλλὰ καὶ παρρησιαζόμενῳ ὁ γὰρ παρρησία λαλῶν καὶ μετ' ἐλευθερίας ἀπάσης, μᾶλλον ἂν αὐτοὺς παρώξυνεν ἄλλ' οὐδὲν ἐποίουν. «Μήποτε

ΟΜΙΛΙΑ Ν΄.

Ἰω. 7,25 - 36

Ἔλεγαν λοιπὸν μερικοὶ ἀπὸ τοῦς Ἱεροσολυμίτας· Δὲν εἶναι αὐτὸς ποῦ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ ἰδές, ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε. Μήπως ἐννόησαν πραγματικὰ οἱ ἄρχοντες ὅτι αὐτὸς εἶναι ἀληθινὰ ὁ Χριστός; Ἄλλὰ δι' αὐτὸν ξεύρομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι»¹.

1. Τίποτε δὲν ἔχει τεθῆ εἰς τὰς ἀγίας Γραφὰς τυχαίως. Διότι εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Διὰ τοῦτο ἄς ἐξετάζωμεν τὸ κάθε τι μὲ ἐπιμέλειαν. Διότι εἶναι δυνατὸν ἀπὸ μίαν λέξιν νὰ ἀνακαλύψωμεν ὀλόκληρον νόημα, ὅπως ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ τώρα μὲ τὴν περικοπὴν ποῦ ἔχομεν ἐνώπιόν μας. «Ἔλεγαν λοιπὸν πολλοὶ ἀπὸ τοῦς Ἱεροσολυμίτας· Δὲν εἶναι αὐτὸς ποῦ ζητοῦν νὰ φονεύσουν; Καὶ ἰδές ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Διατί ἀναφέρονται οἱ Ἱεροσολυμίται; Ὁ Εὐαγγελιστὴς δεικνύει ὅτι ἐκεῖνοι ποῦ εἶχαν ἀπολαῦσει τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ θαύματα ἦσαν οἱ ἀθλιώτεροι ἀπὸ ὅλους, διότι αὐτοὶ ἂν καὶ εἶχαν ἰδεῖ πολὺ μεγάλην ἀπόδειξιν τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ, ἄφηναν τὰ πάντα εἰς τὴν κρίσιν τῶν διεφθαρμένων ἀρχόντων των.

Ἡ δὲν ἦτο μεγάλη ἀπόδειξις τὸ γεγονὸς ὅτι, ἐνῶ ἐμαίνοντο καὶ ἐσκέποντο τὸν φόνον καὶ περιφερόμενοι ἐζήτουν νὰ τὸν φονεύσουν καὶ ἐνῶ τὸν εἶχαν εἰς τὰ χέρια τους, ἠσύχασαν αἰφνιδίως; Ποῖος θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὸ κάμη αὐτό; Ποῖος κατέπαυσε τόσην μανίαν; Ἄλλ' ὕστερα ἀπὸ τόσα θαύματα, πρόσεχε τὴν μωρίαν καὶ τὴν μανίαν των· «Δὲν εἶναι αὐτὸς ποῦ ζητοῦν νὰ φονεύσουν;». Πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπον κατηγοροῦν τοὺς ἑαυτούς των. «Αὐτὸς ποῦ ζητοῦν νὰ φονεύσουν καὶ δὲν τοῦ λέγουν τίποτε». Καὶ ὅχι μόνον δὲν τοῦ λέγουν τίποτε, ἀλλὰ καὶ ὁμιλεῖ δημοσίᾳ. Διότι ἐκεῖνος ποῦ ὁμιλεῖ δημοσίᾳ καὶ μὲ πλήρη ἐλευθερίαν μᾶλλον θὰ τοὺς ἐξώργιζε περισσότερο. Ἄλλὰ δὲν ἔκα-

ἀληθῶς ἔγνωσαν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;». Ἐμῖν δὲ τί δοκεῖ; ποίαν περὶ αὐτοῦ φέρετε ψῆφον.

Τὴν ἐναντίαν, φησί. Διὰ τοῦτο ἔλεγον. «Ἀλλὰ τοῦτον οἶδαμεν πόθεν ἐστίν». Ὡ τῆς πονηρίας! ὦ τῆς ἐναντιολογίας! οὐδὲ ταῖς τῶν ἀρχόντων ἔπονται ψήφοις, ἀλλ' ἐτέραν ἐκφέρουσι διεφθαρμένην καὶ τῆς οἰκείας ἀνοίας ἀξίαν. «Οἶδαμεν αὐτόν», φησί, «πόθεν ἐστίν· ὁ δὲ Χριστός διὰν ἔρχεται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν». Καὶ μὴν οἱ ἄρχοντες ὑμῶν ἐρωτώμενοι ἔλεγον, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ γεννᾶται. Καὶ πάλιν ἄλλοι τινές, «Ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι Μωϋσῆ λελάληκεν ὁ Θεός· τοῦτον δὲ οὐκ οἶδαμεν πόθεν ἐστίν». Ὅρα μεθυόντων ῥήματα. Καὶ πάλιν, «Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας ἔρχεται ὁ Χριστός; οὐκ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης;». Εἶδες μαινομένων ψῆφον; Οἶδαμεν, καὶ οὐκ οἶδαμεν· ἀπὸ Βηθλεὲμ ἔρχεται ὁ Χριστός· «Ὁ δὲ Χριστός διὰν ἔρχεται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστίν». Τί ταύτης τῆς μάχης σαφέστερον; Πρὸς γὰρ ἐν μόνον ἐώρων, τὸ μὴ πεισθῆναι.

Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ Χριστός; «Καὶ ἐμὲ οἴδατε καὶ οἴδατε πόθεν εἰμί· καὶ ἀπ' ἐμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐστίν ἀληθῆς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Καὶ πάλιν· «Πῶς οὖν φησιν αὐτοὺς καὶ εἰδέναι αὐτόν, καὶ πόθεν ἐστίν· καὶ πάλιν, μήτε αὐτόν εἰδέναι αὐτούς, μήτε τὸν Πατέρα; Οὐκ ἐναντιολογῶν ἄπαγε, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἐαυτῷ ἀκολουθῶν. Ἐτέραν δὲ λέγει γνῶσιν, διὰν λέγη, «Οὐκ οἴδατε», ὥσπερ διὰν λέγη· «Υἱοὶ Ἠλεί, υἱοὶ λοιμοὶ καὶ οὐκ εἰδότες τὸν Κύριον»· καὶ πάλιν, «Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω». Ὡς καὶ Παῦ-

2. Ἰω. 9, 29.

3. Α' Βασ. 2, 12.

4. Ἦσ. 1, 8.

μναν τίποτε. «Μήπως έννόησαν πραγματικά ότι αυτός είναι ό Χριστός»; Σείς τί νομίζετε; Ποίαν γνώμη έχετε περί αυτού;

Τήν αντίθετον, άπαντοῦν. Διά τοῦτο έλεγαν· «'Αλλ' αυτός γνωρίζομεν από ποῦ είναι». Πόση πονηρία! Καί πόση έναντίωσις! "Οχι μόνον δέν άκολουθοῦν τήν γνώμην τῶν άρχόντων των, άλλα σχηματίζουν άλλην διεφθαρμένην καί άνταξίαν τῆς ιδικῆς των μωρίας. «Ξεύρομεν από ποῦ είναι αυτός, λέγουν. "Οταν ὅμως έλθῃ ό Χριστός, κανείς δέν θα γνωρίζῃ από ποῦ είναι». Καί ὅμως οί άρχοντές σας, όταν ήρωτῶντο, άπήντων ότι θα γεννηθῆ εἰς τήν Βηθλεέμ. Καί μερικοί πάλιν έλεγαν· «'Ημεῖς γνωρίζομεν ότι εἰς τόν Μωϋσῆν ώμίλησεν ό Θεός, άλλα δι' αυτόν δέν γνωρίζομεν από ποῦ είναι»². Κοίταξε λόγια μεθυσμένων ανθρώπων. Μερικοί πάλιν έλεγαν· «Μήπως ό Χριστός ήλθεν από τήν Γαλιλαίαν καί ὄχι από τήν κώμην τῆς Βηθλεέμ;». Εἶδες κρίσιν ανθρώπων μαινομένων; γνωρίζομεν καί δέν γνωρίζομεν. 'Ο Χριστός ήλθεν από τήν Βηθλεέμ. «'Οταν έλθῃ ό Χριστός, κανείς δέν θα γνωρίζῃ από ποῦ είναι». Τί ὑπάρχει σαφέστερον από αυτήν τήν λογομαχίαν; Διότι οὔτοι εἰς έν μόνον απέβλεπον, εἰς τὸ νά μή πιστεύσουν.

Τί άπήντησεν ό Χριστός εἰς αυτά; «Μέ γνωρίζετε καί γνωρίζετε από ποῦ εἶμαι καί ὅμως δέν έχω έλθει από τόν έαυτόν μου, άλλα εκείνος ποῦ με έστειλεν εἶναι άληθινός καί αυτόν σεῖς δέν τόν ξεύρετε». Καί ξαναλέγει· «'Εάν έγνωρίζατε έμέ, θα έγνωρίζατε καί τόν Πατέρα μου». Διατί ό Χριστός λέγει ότι καί αυτόν γνωρίζουν καί γνωρίζουν από ποῦ είναι καί άλλου ότι οὔτε αυτόν γνωρίζουν οὔτε τόν Πατέρα του; Δέν αντιλέγει πρὸς τόν έαυτόν του, άλλα αντιθέτως εἶναι πολὺ συνεπῆς με τόν έαυτόν του. 'Αλλά έννοεῖ άλλην γνώσιν, όταν λέγῃ, «Δέν γνωρίζετε», καθὼς όταν λέγῃ ό Προφήτης· «Υἱοὶ τοῦ 'Ηλεί, υἱοὶ τοῦ ὀλέθρου καί ὅμως δέν γνωρίζετε τόν Κύριον;»³. Καί πάλιν λέγει ό Προφήτης· «Τὸ 'Ισραήλ ὅμως δέν με έγνώρισε»⁴. Καθὼς

λός φησι, «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται».

Ἔστιν ἄρα μὴ εἰδέναι εἰδότια. Τοῦτο οὖν φησιν· Εἰ ἐμὲ οἴδατε, οἴδατε ὅτι τοῦ Θεοῦ Υἱός εἰμι. Τὸ γάρ, «Πόθεν εἰμί», οὐ τὸν τόπον ἐνταῦθά φησι καὶ δῆλον ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς· «Καὶ ἀπ' ἐμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἔστιν ἀληθῆς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε»· ἄγνοιαν ἐνταῦθα λέγων, τὴν διὰ τῶν ἔργων· καθὼς Παῦλός φησι «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται». Οὐδὲ γὰρ ἀγνοίας ἦν τὸ ἀμάρισμα, ἀλλὰ κακίας καὶ πονηροῦς γνώμης. Καὶ τοῦτο εἰδότες, ἀγνοεῖν βούλονται.

Πλὴν ποία ἀκολουθία ταῦτα; πῶς γὰρ ἐλέγχων αὐτούς, τὰ αὐτῶν φθέγγεται; Εἰπόντων γὰρ ἐκείνων, «Τοῦτον δὲ οἴδαμεν πόθεν ἐσίν», ἐπήγαγε, «Καὶ ἐμὲ οἴδατε». Τί γὰρ εἶπον ἐκεῖνοι, ὅτι «Οὐκ οἴδαμεν»; Καὶ αὐτοὶ μὲν οὖν τοῦτο ἔλεγον, ὅτι «Οἴδαμεν». Ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν τό, «Οἴδαμεν πόθεν ἐσίν», λέγοντες, οὐδὲν ἄλλο ἐνέφαινον, ἀλλ' ἦ ὅτι ἐκ τῆς γῆς ἐσι, καὶ ὅτι τοῦ τέκτιονός ἐστιν υἱός· αὐτὸς δὲ αὐτοὺς ἀνῆγεν εἰς τὸν οὐρανὸν λέγων «Οἴδατε πόθεν εἰμί»· τουτέστιν, οὐκ ἐντεῦθεν ὅθεν ὑποπιτεύετε, ἀλλ' ὅθεν ὁ πέμψας με. Τὸ γὰρ εἰπεῖν ὅτι, «Ἀπ' ἐμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα», τοῦτο αἰνίττεται, ὅτι ἤδεσαν ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἀπέσταλτο, εἰ καὶ μὴ ἐξεκάλυπτον. Διπλῆ γοῦν αὐτοὺς ἐλέγχει. Καὶ πρῶτον μὲν ἃ κατ' ἰδίαν ἐλάλουν, ταῦτα εἰς μέσον ἤγαγε κρᾶζων, ὥστε αὐτοὺς ἐνιρέψαι· ἔπειτα καὶ τὰ κατὰ διάνοιαν ἐξεκάλυπτεν· ὡσανεὶ ἔλεγεν· Οὐκ εἰμί τῶν ἀπερριμμένων, οὐδὲ τῶν ἀπλῶς ἐλθόντων. Ἀλλ' ἔστιν ἀληθῆς ὁ πέμψας με, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. Τί ἐστιν, «Ἀληθῆς ὁ πέμψας με»;

λέγει καὶ ὁ Παῦλος· «Ὁμολογοῦν μὲ τὸ στόμα ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους τὸν ἀρνοῦνται»⁵.

Εἶναι ἐπομένως δυνατὸν ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει νὰ μὴ γνωρίζῃ. Αὐτὸ ἐννοεῖ ὁ Χριστός, ὅταν λέγῃ· Ἐὰν ἐγνωρίζατε ἐμέ, θὰ ἐγνωρίζατε ὅτι εἶμαι Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὸ «Ἀπὸ ποῦ εἶμαι» δὲν λέγεται ἐδῶ γιὰ τὸν τόπον, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ἐπόμενα· «Καὶ ὅμως δὲν ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλεν εἶναι ἀληθινός καὶ αὐτὸν σεῖς δὲν τὸν γνωρίζετε». Ἐδῶ ἄγνοια ἐννοεῖ τὴν διὰ τῶν ἔργων, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Ὁμολογοῦν μὲ τὸ στόμα ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεόν, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα τους τὸν ἀρνοῦνται». Διότι τὸ ἀμάρτημά τους δὲν προήρχετο ἀπὸ ἄγνοιαν ἀλλὰ ἀπὸ κακίαν καὶ πονηρὰν γνώμην. Καὶ ἐνῶ τὸ ξεύρουν αὐτό, θέλουν νὰ τὸ ἀγνοοῦν.

Ποίαν συνέπειαν ἔχουν ὅμως αὐτά; Πῶς δηλαδὴ ἐνῶ τοὺς ἐλέγχει συγχρόνως λέγει τὰ ἴδια μὲ αὐτούς; Διότι, ὅταν ἐκεῖνοι εἶπαν «Αὐτὸς ὅμως δὲν γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι», ὁ Χριστὸς προσέθεσε· «Καὶ ἐμὲ γνωρίζετε». Διότι, τί εἶπαν ἐκεῖνοι; «Δὲν γνωρίζομεν». Καὶ αὐτοὶ λοιπὸν τὸ ἴδιο ἔλεγαν· «Δὲν γνωρίζομεν». Ἀλλὰ οἱ ἄλλοι ποὺ ἔλεγαν «Γνωρίζομεν ἀπὸ ποῦ εἶναι», δὲν ἐννόουν τίποτε ἄλλο, παρὰ ὅτι ἦτο γήϊνος, καὶ ὅτι ἦτο υἱὸς τοῦ τέκτονος. Αὐτοὺς λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἀνύψωσεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὅταν εἶπεν «γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ εἶμαι», δηλαδὴ ὄχι ἀπὸ τὴν γῆν, ὅπως ὑποπεύεσθε, ἀλλ' ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ μὲ ἔστειλεν ἐκεῖνος. Διότι, ὅταν εἶπε, «Δὲν ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου», ὑπαινίσσεται ὅτι ἐγνώριζαν ὅτι εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὸν Πατέρα, μολονότι δὲν τὸ ἀπεκάλυπταν. Τοὺς ἐλέγχει λοιπὸν κατὰ δύο τρόπους· Πρῶτον παρουσίασε, καὶ μάλιστα μὲ δυνατὴν φωνήν, ὅσα ἔλεγαν ἰδιαιτέρως, ὥστε νὰ τοὺς κάμῃ νὰ ἐντραποῦν. Ἐπειτα ἀπεκάλυψε τὰς σκέψεις των, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Δὲν εἶμαι ἀπόβλητος, οὔτε ἦλθα χωρὶς αἰτίαν. «Ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλεν εἶναι ἀληθινός, τὸν ὁποῖον σεῖς δὲν γνωρίζετε». Τί σημαίνει «Εἶναι ἀληθινός αὐτὸς ποὺ μὲ

Εἰ ἀληθής ἐστιν, ἐπ' ἀληθεία ἔπεμψεν· εἰ ἀληθής ἐστι καὶ τὸν ἀπειταλμένον εἰκὸς ἀληθῆ εἶναι.

2. Καὶ ἐτέρως δὲ τοῦτο κατασκευάζει, ἀπὸ τῶν οἰκείων αὐτοῦ χειρούμενος λόγων. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, «Ὁ Χριστὸς διὰν ἔρχηται, οὐδεὶς γινώσκει πόθεν ἐστί», δείκνυσι καὶ ἐντεῦθεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Χριστόν. Καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τό, «Οὐδεὶς γινώσκει», πρὸς ἀντιδιαστολήν τοπικοῦ τινος ἔλεγον διορισμοῦ καὶ ἐντεῦθεν δείκνυσιν ἑαυτὸν ὄντα τὸν Χριστόν, διὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἦλθε καὶ πανταχοῦ τὴν γινώσκον ἑαυτῷ μαρτυρεῖ μόνῳ τοῦ Πατρὸς, λέγων «Οὐχ διὰ τὸν Πατέρα τις ἐώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν παρὰ τοῦ Πατρὸς». Καὶ παρώξυνεν αὐτοῦς τὰ λεγόμενα. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, διὰ «Οὐκ οἶδατε αὐτόν», καὶ τὸ ἐλέγξει ὅτι εἰδότες προσποιοῦνται ἀγνοεῖν, ἱκανὸν δακεῖν καὶ κανάψασθαι.

15 «Ἐζήτιον οὖν αὐτόν πιάσαι καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτόν τὴν χεῖρα, διὰ οὐπω ἐλελύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ». Ὁρᾷς αὐτὸς ἀοράτως κατεχομένους, καὶ τὸν θυμὸν αὐτῶν χαλινούμενον; Διὰ τί δὲ μὴ εἶπεν, διὰ κατεῖχεν αὐτοῦς ἀοράτως, ἀλλ' «Ὅτι οὐπω ἐλελύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ;» Ἀνθρωπινώτερον ἡβουλήθη φθέγγασθαι καὶ ταπεινότερον ὁ εὐαγγελιστής, ὥστε αὐτόν καὶ ἄνθρωπον ὑποπιευνθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ πανταχοῦ ὑψηλὰ λέγει, τούτου ἕνεκεν ταῦτα παρασπείρει. Ὅταν δὲ λέγη, διὰ «Παρ' αὐτοῦ εἰμι»· οὐχ ὡς προφήτης μανθάνων λέγει, ἀλλ' ὡς ὄρων αὐτόν, καὶ μετ' αὐτοῦ ὢν. «Οἶδα γὰρ 25 αὐτόν», φησὶν, «διὰ ἐγὼ παρ' αὐτοῦ εἰμι».

Ὁρᾷς πῶς ἄνω καὶ κάτω κατασκευάζει τό, «Ἄπ' ἑμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα», καί, «Ὁ πέμψας με ἀληθής ἐστι», πρὸς ἐκεῖνο μαχόμενος, τὸ μὴ νομισθῆναι ἀλλότριον τοῦ Θεοῦ; Καὶ σκόπει πόνον τῆς ταπεινότητος τῶν ρημάτων τὸ κέρ-

ἔστειλε»; Ἐὰν εἶναι ἀληθινός, μὲ ἔστειλε διὰ τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν εἶναι ἐκεῖνος ἀληθινός, εἶναι καὶ ὁ ἀπεσταλμένος του.

2. Καὶ κατ' ἄλλον τρόπον ἐπιβεβαιώνει τοῦτο συλλαμβάνων αὐτοὺς ἀπὸ τὰ ἴδια των τὰ λόγια. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἔλεγον, «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεῖς δὲν θὰ γνωρίζῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι» ἀποδεικνύει καὶ ἀπὸ αὐτό, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Διότι ἐκεῖνοι τὰς λέξεις «Κανεῖς δὲν θὰ γνωρίζῃ» τὰς ἔλεγον πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοπικοῦ προσδιορισμοῦ. Καὶ ἀποδεικνύει ἐδῶ, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα. Καὶ παντοῦ δίδει μαρτυρίαν, ὅτι μόνον αὐτὸς γνωρίζει τὸν Πατέρα, λέγων· «Ὅχι ὅτι ἔχει ἰδεῖ κανεῖς τὸν Πατέρα, παρὰ μόνον ἐκεῖνος ποῦ εἶναι ἀπὸ τὸν Πατέρα». Καὶ τὰ λόγια του ἐξώργιζαν τοὺς Ἰουδαίους. Διότι, ὅταν τοὺς εἶπε, «Δὲν τὸν γνωρίζετε», καὶ τοὺς ἠλεγξε, διότι, ἂν καὶ τὸν ἐγνώριζαν προσποιοῦνται ὅτι δὲν τὸν γνωρίζουν, ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ἐρεθίσῃ καὶ νὰ τοὺς θίξῃ.

«Ἐζήτουν τότε νὰ τὸν πιάσουν, ἀλλὰ κανεῖς δὲν ἔβαζε χέρι ἐπάνω του, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του». Βλέπεις ὅτι αὐτοὶ συγκρατοῦνται ἀοράτως καὶ ὅτι καλιναγωγεῖται ὁ θυμὸς των; Διατί ὅμως ὁ Εὐαγγελιστὴς δὲν εἶπεν, ὅτι συνεκράτει αὐτοὺς ἀοράτως, ἀλλ' εἶπε, «Διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του»; Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς ἠθέλησε νὰ ὁμιλήσῃ κατὰ τρόπον ἀνθρώπινον καὶ ταπεινόν, διὰ νὰ νομίσουν οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο καὶ ἄνθρωπος. Ἐπειδὴ δηλαδὴ χρησιμοποιοεῖ παντοῦ ὑψηλὰ νοήματα, δι' αὐτὸ παρεμβάλλει ταῦτα. Ὅταν ὅμως ὁ Χριστὸς λέγῃ, «Ἀπὸ αὐτὸν εἶμαι», δὲν ὁμιλεῖ ὡς Προφήτης, ποῦ ἔμαθε τοῦτο, ἀλλὰ διότι βλέπει τὸν Θεὸν καὶ εὐρίσκεται μαζί του. Διότι τονίζει· «Ἐγὼ τὸν γνωρίζω, διότι εἶμαι ἀπὸ αὐτόν».

Βλέπεις πῶς μὲ κάθε τρόπον ἐπιβεβαιώνει αὐτὰ ποῦ εἶπε, «Δὲν ἦλθα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου», καὶ «Ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἔστειλε εἶναι ἀληθινός», διὰ νὰ βεβαιώσῃ τοῦτο, δηλαδὴ τὸ νὰ μὴ θεωρηθῇ ὅτι εἶναι ξένος πρὸς τὸν Θεόν; Καὶ πρόσε-

δος. Μετὰ γὰρ ταῦτα πολλοί, φησὶν, ἔλεγον· «Ὁ Χριστὸς
 5 διὰν ἔλθῃ, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσῃ ὧν οὗτος ἐποίησε;». Πόσα σημεῖα; Καὶ μὴν τρία ἦν σημεῖα, τὸ τοῦ οἴνου, καὶ τὸ τοῦ παραλυτικοῦ, καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ βασιλικοῦ· καὶ οὐ-
 10 δὲν διηγῆσαι πλεον ὁ εὐαγγελιστής. Ὅθεν δῆλον, ὃ πολ- λάκις εἶπον, ὅτι τὰ πολλὰ παραιρέχουσι καὶ ὑπὲρ τούτων ἡμῖν διαλέγονται, ὑπὲρ ὧν οἱ ἄρχοντες ἐκακούρου.

Ἐζήτουν οὖν αὐτὸν πιάσαι καὶ ἀνελεῖν. Τίνες; Οὐ τὸ πλῆθος τὸ τῆς ἀρχῆς οὐκ ἐφιέμενον, οὐδὲ βασκανία ἀλῶναι
 10 δυνάμενον· ἀλλ' οἱ ἱερεῖς. Οἱ γὰρ τοῦ πλήθους ἔλεγον· «Ὁ Χριστὸς διὰν ἔλθῃ, μὴ πλείονα σημεῖα ποιήσῃ;». Πλὴν ἀλλ' οὐδὲ αὕτη ἦν ὑγιῆς ἢ πίσυς, ἀλλ' ὡς πλήθους χυδαίου. Τὸ γὰρ λέγειν, «Ὅτιαν ἔλθῃ», οὐ σφόδρα πεπεισμένων ἦν τοῦτον εἶναι τὸν Χριστόν. Ἡ τοῦτο οὖν ἔστιν εἰπεῖν ἢ ὅτι
 15 κατὰ συνδρομὴν εἴρηται παρὰ τῶν ὄχλων· ὡς γὰρ τῶν ἀρ- χόντων ἄνω καὶ κάτω σπουδαζόντων δεῖξαι οὐκ ὄντα αὐτὸν τὸν Χριστόν, θῶμεν μηδὲ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστόν· μὴ τού- του βελτίων ἔσται ἐκεῖνος; Ὅπερ αἰεὶ λέγω, ὅτι οἱ παχύτε- ροι, οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας, οὐδὲ ἀπὸ δημηγορίας, ἀλλ' ἀπὸ
 20 σημείων ἐνάγονται.

«Ἦκουσαν οἱ Φαρισαῖοι τοῦ ὄχλου γογγύζοντος, καὶ ἐπεμψαν ὑπηρέτας, ἵνα πιάσωσιν αὐτόν». Ὅρας ὅτι τοῦ Σαββάτου ἡ λύσις πρόσοχημα ἦν; Ὁ δὲ μάλιστα αὐτοὺς ἔ-
 25 δακνε, τοῦτο ἦν. Ἐνιαῦθα γὰρ οὐδὲν ἔχοντες ἐγκαλεῖν, οὐ- τε τοῖς εἰρημένοις, οὔτε τοῖς πεπραγμένοις, διὰ τὸν ὄχλον ἐβούλοντο πιάσαι αὐτόν. Καὶ αὐτοὶ μὲν οὐκ ἐτόλμων, τὸν κίνδυνον ὑφορώμενοι, τοὺς δὲ διακόνους ἀπέστειλλον ἐκδό-

ξε πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ὠφέλεια ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια. Διότι, λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, μετὰ ἀπὸ αὐτὰ πολλοὶ Ἰουδαῖοι ἔλεγον· «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμῃ περισσότερα θαύματα, ἀπὸ ὅσα ἔκαμεν αὐτός;». Πόσα θαύματα; Τρία ἦσαν τὰ θαύματα, τὸ θαῦμα τοῦ οἴνου, τὸ θαῦμα τοῦ παραλυτικοῦ καὶ τὸ θαῦμα τοῦ ἀξιωματοῦχου τοῦ βασιλέως. Κανὲν ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἀφηγήθη ὁ Εὐαγγελιστής. Ἀπὸ αὐτὰ φαίνεται, ὅπως εἶπα πολλὰς φορές, ὅτι οἱ Εὐαγγελισταὶ παραλείπουν πολλὰ καὶ μᾶς ἀναφέρουν μόνον ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα μηχανεύονται οἱ ἄρχοντες τῶν Ἰουδαίων.

Ἐζήτουν λοιπὸν νὰ πιάσουν τὸν Χριστὸν καὶ νὰ τὸν φονεύσουν. Ποῖοι; Ὁχι ὁ λαὸς ποὺ δὲν ἤθελε τοὺς ἄρχοντας, οὔτε ἠμποροῦσε νὰ κυριευθῆ ἀπὸ φθόνον, ἀλλὰ οἱ ἱερεῖς. Διότι ὁ πολὺς κόσμος ἔλεγεν· «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμῃ περισσότερα θαύματα ἀπὸ αὐτόν;». Ἀλλὰ καὶ ἡ πίστις αὐτῆ δὲν ἦτο ὑγιής, ἀλλ' ὅπως εἶναι συνήθως ἡ πίστις τοῦ ἀμορφώτου λαοῦ. Διότι μὲ τὸ νὰ λέγουν, «Ὅταν ἔλθῃ», δὲν εἶχαν σταθερὰν πεποίθησιν ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Χριστός. Ἡ αὐτὸ λοιπὸν ἐλέχθη ἔτσι, ἢ οἱ ἄνθρωποι τὸ εἶπαν κατὰ τύχην. Διότι, ὅπως οἱ ἄρχοντες ἐφρόντιζαν ν' ἀποδείξουν μὲ κάθε τρόπον, ὅτι δὲν ἦτο αὐτὸς ὁ Χριστός, ἔτσι καὶ ὁ κόσμος ἔλεγεν· ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι αὐτὸς δὲν εἶναι ὁ Χριστός. Μήπως ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἔλθῃ, θὰ εἶναι καλύτερος ἀπὸ αὐτόν; Ὅπως λέγω συνεχῶς, οἱ ἀμαθέστεροι δὲν προσελκύονται ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν, οὔτε ἀπὸ τὸν λόγον, ἀλλ' ἀπὸ τὰ θαύματα.

«Ἦκουσαν οἱ Φαρισαῖοι νὰ ψιθυρίζῃ ὁ κόσμος καὶ ἔστειλαν ὑπηρέτας διὰ νὰ τὸν πιάσουν». Βλέπεις ὅτι ἡ παραβίασις τοῦ Σαββάτου ἦτο πρόσχημα; Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ τοὺς κατέτρωγε περισσότερον ἦτο τὸ ἐξῆς. Ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν εἶχον καμμίαν αἰτίαν διὰ νὰ τὸν κατηγορήσουν, εἴτε ἀπὸ τὰ λόγια εἴτε ἀπὸ τὰ ἔργα του, ἤθελαν νὰ τὸν συλλάβουν ἕνεκα τοῦ λαοῦ. Καὶ οἱ ἴδιοι μὲν δὲν ἐτόλμων, ἐπειδὴ ὑπωψιάζοντο τὸν κίνδυνον, ἔστειλαν ὅμως τοὺς ὑπηρέτας των διὰ

τους. Ὡ τῆς τυραννίδος καὶ τῆς μανίας! μάλλον δὲ ὢ τῆς ἀνοίας! Αὐτοὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες, καὶ οὐκ ἰσχύσαντες, τοῖς ὑπηρέταις τὸ πρᾶγμα ἐπέτρεψαν, ἀπλῶς τὸν θυμὸν αὐτῶν διαναπαύοντες· καίτοι πολλὰ διελέχθη καὶ ἐν τῇ
 5 κολυμβήθρα, καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησαν, ἀλλ' ἐζήτησαν μὲν, οὐκ ἐπεχείρησαν δέ. Ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἔτι φέρουσι, τοῦ ὄχλου μέλλοντος αὐτῷ προσιρᾶν.

Τί οὖν ὁ Χριστός; «Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἶμι». Δυνάμενος καὶ ἐπικάμψαι καὶ φοβῆσαι τοὺς ἀκούον-
 10 τας, ῥήματα φθέγγεται ταπεινοφροσύνης γέμοντα, ὡσανεὶ ἔλεγεν· Τί σπουδάζειτέ με ἀνελεῖν καὶ διῶξαι; Μικρὸν ἀναμείνατε χρόνον, καὶ οὐδὲ σπουδαζόντων με κατέχειν ἀνέξομαι. Εἶτα ἵνα μή τις θάνατον κοινὸν νομίση, τὸ «Ἐτι μικρὸν χρόνον μεθ' ὑμῶν εἶμι» (καὶ γὰρ τοῦτο ἐνόμισαν)· ἴν'
 15 οὖν τοῦτο μή τις νομίση, καὶ ὅτι οὐδὲν ἐνήργει μετὰ τελευτήν, ἐπήγαγε· «Καὶ ὅπου εἶμι ἐγώ, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν».

Εἰ δὲ ἔμελλεν ἐναπομένειν τῷ θανάτῳ, ἠδύναντο ἀπελθεῖν· ἐκεῖ γὰρ πάντες ἄπιμεν. Τὸ μὲν οὖν ἀφελέστερον πλῆθος, ἐπέκαμπε τὰ λεγόμενα· τὸ δὲ θρασύτερον, ἐφόβει· τὸ
 20 δὲ φιλομαθέστερον, σπεύδειν ἐποίει πρὸς τὴν ἀκρόασιν, ὡς ὀλίγου λοιπὸν ὑπολειπομένου χρόνου, καὶ οὐκ ἐνὸν αἰεὶ ταύτης ἀπολαῦσαι τῆς διδασκαλίας. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, Ἐνταῦθά εἶμι, ἀλλά, «Μεθ' ὑμῶν εἶμι»· τουτέστι, Κἂν διώκητε κἂν ἐλαύνητε, μικρὸν χρόνον οὐ παύσομαι τὰ ὑπὲρ ὑμῶν
 25 οἰκονομῶν καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν λέγων καὶ παραινῶν ὑμῖν.

«Καὶ ὑπάγω πρὸς τὸν πέμπαντά με». Φοβῆσαι τοῦτο ἱκανὸν ἦν, καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐμβαλεῖν. Καὶ γὰρ ὅτι ἐν χρεῖα αὐτοῦ κατασιήσονται δηλοῖ. «Ζητήσετε γάρ με», φησὶν, οὐ μόνον οὐκ ἐπιλήσεσθε, ἀλλὰ καὶ «Ζητήσετέ με καὶ οὐκ εὐρή-
 30 σετε». Καὶ ποῦ ἐζήτησαν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι; Λέγει ὁ Λουκᾶς,

νὰ δοκιμάσουν. Πόση ἀγριότης καὶ πόση μανία! Ἦ μᾶλλον πόση μωρία! Ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐπεχείρησαν τόσας φορές καὶ δὲν ἠμπόρεσαν, ἐνεπιστεύθησαν τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς ὑπηρέτας των, ἀλλὰ διετήρουν συνεχῶς τὴν ὀργὴν των. Καὶ ὅμως πολλὰ εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστὸς πλησίον τῆς δεξαμενῆς καὶ ὅμως δὲν ἔκαμαν κάτι τέτοιο, ἀλλὰ ἐμηχανεύοντο μὲν, ἀλλὰ δὲν ἐπεχείρησαν. Ἐδῶ ὅμως δὲν ἀνέχονται πλέον, ἐπειδὴ ὁ κόσμος ἐπρόκειτο νὰ προστρέξῃ εἰς αὐτόν.

Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ἀκόμη ὀλίγον χρόνον θὰ εἶμαι μαζί σας». Ἐνῶ ἠμποροῦσε νὰ κάμψῃ καὶ νὰ φοβίσῃ τοὺς ἀκροατάς, λέγει λόγια γεμᾶτα ἀπὸ ταπεινοφροσύνην, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγε· Διατί βιάζεσθε νὰ μὲ φονεύσετε καὶ νὰ μὲ διώξετε; Περιμένετε ὀλίγον καιρὸν καὶ χωρὶς νὰ βιάζεσθε τόσον θὰ ἀνεχθῶ νὰ μὲ συλλάβετε. Ἐπειτα διὰ νὰ μὴ νομίσῃ κανεὶς ὅτι μὲ τὰ λόγια του, «Ἀκόμη ὀλίγον χρόνον θὰ εἶμαι μαζί σας», ἐννοοῦσε τὸν κοινὸν θάνατον (διότι αὐτὸ εἶχαν νομίσει), καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσῃ λοιπὸν κανεὶς τοῦτο, ὅτι δηλαδή ὅτι δὲν θὰ ἐνήργει τίποτε μετὰ τὸν θάνατόν του, προσέθεσε· «Καὶ ὅπου εἶμαι ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε».

Ἐὰν ὅμως ἐπερίμενε τὸν θάνατον, ἐκεῖνοι ἠμποροῦσαν πράγματι νὰ ἔλθουν, διότι ὅλοι ἐκεῖ θὰ ἀπέλθωμεν. Οἱ ἀφέλεστεροι ἀπὸ τοὺς ἀκροατάς του ἐκάμπτοντο ἀπὸ αὐτὰ τὰ λόγια, οἱ θρασύτεροι ἐφοβοῦντο, ἐνῶ οἱ φιλομαθέστεροι ἔσπευδον νὰ τὸν ἀκούσουν, διότι ὀλίγος χρόνος ἀπέμενε καὶ δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπολαύουν συνεχῶς αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν. Καὶ δὲν εἶπε μόνον, Ἐδῶ εἶμαι, ἀλλὰ «Εἶμαι μαζί σας», ποῦ σημαίνει· Καὶ ἂν μὲ καταδιώκετε καὶ ἂν μὲ ἐκδιώκετε, δὲν θὰ παύσω δι' ὀλίγον χρόνον νὰ φροντίζω διὰ σᾶς καὶ νὰ ὁμιλῶ διὰ τὴν σωτηρίαν σας καὶ νὰ σᾶς συμβουλεύω.

«Καὶ θὰ πάω εἰς ἐκεῖνον ποῦ μὲ ἔστειλεν». Αὐτὸ ἦτο ἄρκετόν νὰ τοὺς φοβίσῃ καὶ νὰ τοὺς βάλῃ εἰς ἀγωνίαν. Διότι σημαίνει, ὅτι θὰ τὸν χρειασθοῦν. Διότι τοὺς λέγει· «Θὰ μὲ ζητήσετε καὶ δὲν θὰ μὲ εὐρῆτε». Ἀλλὰ πότε τὸν ἐζήτη-

δι ἐκόπιοντο γυναῖκες ἐπ' αὐτῷ. Εἰκὸς δὲ καὶ ἄλλους πολ-
 λούς, καὶ εὐθέως καὶ τῆς πόλεως ἀλισκομένης, μεμνησθαι
 τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, καὶ τὴν παρουσίαν
 ζητεῖν τὴν αὐτοῦ. Τοῦτο δὴ πάντα ἐπήγαγε, βουλόμενος αὐ-
 5 τοὺς ἐφελκύσασθαι. Καὶ γὰρ τὸ μικρὸν χρόνον εἶναι τὸν
 λειπόμενον καὶ τὸ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ποθεινὸν ἔσεσθαι
 καὶ τὸ μὴ δύνασθαι λοιπὸν αὐτὸν εὐρεῖν, ἱκανὰ πάντα πείσαι
 προσελθεῖν. Εἰ μὲν γὰρ μὴ ἔμελλε ποθεινὴ εἶναι ἢ παρου-
 σία, οὐδὲν μέγα αὐτοῖς ἐδόκει λέγειν. Πάλιν δὲ εἰ ἔμελλε
 10 ποθεινὴ εἶναι, δυνατὸν δὲ ἦν εὐρεῖν, οὐδ' ἂν οὕτως αὐτοὺς
 ἐθορύβησε.

3. Πάλιν, εἰ πολὺν ἔμελλε χρόνον παρεῖναι καὶ οὕτως
 ὑπιοι ἂν ἐγένοντο. Νῦν δὲ πάντιθεν αὐτοὺς συνελαύνει καὶ
 φοβεῖ. Τὸ δέ, «Υπάγω πρὸς τὸν πέμψαντά με», δεικνύν-
 15 τος ἐστὶν οὐδεμίαν αὐτῷ γενησομένην βλάβην ἀπὸ τῆς ἐπι-
 βουλῆς τῆς αὐτῶν, καὶ τὸ πάθος ἐκούσιον. Διὸ τοίνυν προεῖ-
 πε προορήσεις, διὰ μετὰ μικρὸν ἀπελεύσεται χρόνον, καὶ ὅτι
 οὐχ ἤξουσι πρὸς αὐτόν ὅπερ οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης διανοίας,
 τὴν ἑαυτοῦ τελευτήν προειπεῖν. Ὅρα γοῦν καὶ τὸν Δαυῖδ
 20 λέγοντα· «Γνώρισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρασ μου καὶ τὸν ἀρι-
 θμὸν τῶν ἡμερῶν μου τίς ἐστιν, ἵνα γνῶ τί ὑστερῶ ἐγώ».
 Καὶ ὅλως οὐδεὶς ἐστὶν ὁ μαθὼν τοῦτο. Ἐκ δὲ τοῦ ἐνὸς
 καὶ τὸ ἕτερον πισιοῦται. Ἐγὼ δὲ οἶμαι καὶ πρὸς τοὺς ὑπη-
 ρείας τοῦτο αἰνίτιεσθαι, καὶ πρὸς αὐτοὺς τὸν λόγον ἀποιεί-
 25 νειν, ᾧ μάλιστα αὐτοὺς ἐπεσπάσαιο, δείξας ἑαυτὸν εἰδότα
 τῆς ἀφίξεως τὴν αἰτίαν, ὡσανεὶ ἔλεγε· περιμείνατε μικρὸν
 καὶ ἀπελεύσομαι.

«Ἐλεγον οὖν οἱ Ἰουδαῖοι πρὸς ἑαυτούς· «Ποῦ οὕτως
 μέλλει πορεύεσθαι;». Καὶ μὴν τοὺς ἐπιθυμοῦντας ἀπαλλά-

5α. Λουκᾶ 23, 49.

6. Ψαλμ. 38, 5.

σαν οἱ Ἰουδαῖοι; Διηγεῖται ὁ Λουκᾶς ὅτι ἐθρήνουν γυναῖκες δι' αὐτόν^{3α}. Ἐπόμενον εἶναι ὅτι τὸ ἴδιο ἔκαμαν καὶ πολλοὶ ἄλλοι καὶ μάλιστα ἀμέσως μόλις ἐκυριεύθη ἡ πόλις τῶν Ἱεροσολύμων, ὅλοι ἐνεθυμήθησαν τὸν Χριστὸν καὶ τὰ θαύματά του καὶ ἐζήτησαν τὴν παρουσίαν του. Ὅλα λοιπὸν αὐτὰ τὰ εἶπε, διὰ νὰ τοὺς προσελκύσῃ. Διότι καὶ τὸ ὅτι ὑπελείπετο ὀλίγος ἀκόμη χρόνος καὶ τὸ ὅτι θὰ ἐγίνετο ἐπιθυμητὸς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του καὶ τὸ ὅτι δὲν θὰ ἤμποροῦσαν πλέον νὰ τὸν εὔρουν, ἦσαν ἀρκετὰ νὰ τοὺς πείσουν διὰ νὰ ἔλθουν πρὸς αὐτόν. Διότι, ἐὰν ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἐπιθυμητή, δὲν θὰ ἐθεώρουν, ὅτι ἔλεγε τίποτε τὸ σπουδαῖον. Ἐὰν πάλιν ἐπρόκειτο νὰ εἶναι ἐπιθυμητή καὶ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ τὸν εὔρουν, δὲν θὰ τοὺς ἀνησύχει τόσο πολύ.

3. Ἐὰν πάλιν ἐπρόκειτο νὰ μένη πλησίον των πολλὸν χρόνων, τότε θὰ ἔμεναν ἡσυχοὶ. Τώρα ὅμως ἀπὸ παντοῦ τοὺς διεγείρει καὶ τοὺς φοβίζει. Τὰ λόγια του, «Θὰ πάω εἰς ἐκεῖνον πού με ἔστειλε», φανερώνουν ὅτι δὲν θὰ συμβῆ εἰς αὐτόν καμμία βλάβη ἀπὸ τὰς μηχανορραφίας των καὶ τὸ ἐκούσιον πάθος του. Ἐκαμε λοιπὸν δύο προαναγγελίας, ὅτι θὰ ἀπέλθῃ ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον χρόνον καὶ ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν μαζί του. Δὲν ἦτο βεβαίως ἀπόδειξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος τὸ ὅτι προανήγγειλε τὸν θάνατόν του. Κοίταξε, τί εἶπεν ὁ Δαυΐδ. «Κάμε νὰ γνωρίσω, Κύριε, τὸ τέλος μου καὶ ποῖος εἶναι τῶν ἡμερῶν μου ὁ ἀριθμὸς, διὰ νὰ γνωρίσω, εἰς τί ἐγὼ ὑστερῶ»⁶. Καὶ γενικὰ κανεῖς δὲν ἔμαθε τοῦτο. Ἀπὸ τὸ ἓνα βεβαιώνεται καὶ τὸ ἄλλο. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι με αὐτὸ ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς ὑπηρέτας τῶν Φαρισαίων καὶ ὅτι ἀπηύθυνε τὸν λόγον πρὸς αὐτούς, με τὸν ὁποῖον μάλιστα τοὺς προσείλκυσε, ἀφοῦ ἔδειξεν ὅτι ἐγνώριζε τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεώς των, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Περιμένετε ὀλίγον καὶ θὰ φύγω.

«Ἐλεγον τότε οἱ Ἰουδαῖοι μεταξύ των· «Ποῦ πρόκειται αὐτὸς νὰ ὑπάγῃ;». Καὶ ὅμως, ἂν ἐπεθύμουν οὗτοι ν' ἀπαλ-

γῆναι, τοὺς πάντα πράπιονιας ὥοιε μὴ βλέπειν αὐτόν, οὐκ ἐχρῆν τοῦτο ζητεῖν, ἀλλ' εἰπεῖν, ὅτι Καὶ ἀομενίζομεν, καὶ πότιε γὰρ τοῦτο ἔοιαι; Ἄλλ' ἔπαθόν τι πρὸς τὰ λεχθέντα, καὶ ζητοῦοι πρὸς ἑαυτοὺς ἀνοήτως ὑποπιεύοντιε, ποῦ μέλλει 5 πορεύεοθαι. «Μὴ εἰς τὴν διαοπορὰν τῶν Ἑλλήνων»; Τί ἐοιτιν, «Εἰς διαοπορὰν τῶν Ἑλλήνων;». Οὔτω τὰ ἔθνη ἐκάλουν οἱ Ἰουδαῖοι, διὰ τὸ πανταχοῦ διεοπάρθαι καὶ ἀδεῶς ἀλλήλοιοι ἐπιμίγνυοθαι. Τοῦτο δὲ καὶ αὐτοὶ λοιπὸν τὸ ὄνειδος ὑπέμειναν· διαοπορὰ γὰρ ἦοαν καὶ αὐτοὶ. Τὸ γὰρ πα- 10 λαιὸν ἅπαν τὸ ἔθνοο εἰς ἓν ουνείλεκτιο καὶ οὐκ ἦν ἀλλαχοῦ Ἰουδαῖον εὔρεῖν, ἀλλ' ἦ ἐν Παλαιοιτίνῃ μόνῃ. Πρὸο δὲ τοῦτο διαοπορὰν τοὺο Ἑλληνας ἐκάλουν, ὄνειδίζοντιε καὶ μεγαλαυχοῦντιε ἐφ' ἑαυτοῖοι.

Τί οὖν ἐοιτιν; «Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμῖοι οὐ δύναοθτε 15 ἐλθεῖν»; Ἐκεῖνοιοι δὲ πάντιε ἐπεμίγνυντιο τῶτιε, καὶ πανταχοῦ τῆο οἰκουμένηο ἦοαν Ἰουδαῖοι. Οὐκ ἂν οὖν, εἰ τοὺο Ἑλληνας δήλου, εἰπεν, «Ὅπου οὐ δύναοθτε ἐλθεῖν». Εἰπόντιε δὲ, «Μὴ εἰς τὴν διαοπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεοθαι;», οὐκ εἶπον, Καὶ λυμαίνεοθαι αὐτοῦο, ἀλλὰ 20 «διδάοκειν». Οὔτωο ἦδη καθυφῆκαν τῆο ὀργῆο, καὶ τοῖοι λεχθεῖοι ἐπίοτιευοαν. Οὐκ ἂν δὲ, εἰ μὴ ἐπίοτιευοαν, ἐζήτηοαν πρὸο ἑαυτοῦο τῖο ἐοιτιν ὁ λόγοο.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν εἴρητιο πρὸο ἐκεῖνοιοι· δέοο δὲ, μὴ καὶ πρὸο ἡμῶο καιρὸν ἔχη τὰ λεγόμενα, διτι «Ὅπου ἐοιτίν, 25 οὐ δύναμῶτα ἀπελθεῖν, διὰ τὸν βίον ἡμῶν τὸν ἀμαρτημάτων γέμοντια. Περὶ μὲν γὰρ τῶν μαθητῶν φηοι. «Θέλω ἵνα ὁπου εἰμὶ ἐγὼ, κάκεινοιο ὥοι μετ' ἐμοῦ»· περὶ δὲ ἡμῶν

λαγοῦν ἀπὸ αὐτὸν καὶ ἂν ἔκαμναν τὰ πάντα διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐρωτοῦν αὐτό, ἀλλὰ νὰ εἰποῦν· Χαίρομεν πὺ θὰ φύγῃς. Καὶ πότε θὰ γίνῃ αὐτό. Ἀντιθέτως, συνεκλονίσθησαν ἀπὸ τὰ λόγια του καὶ ἐρωτοῦσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον προσπαθοῦντες νὰ μαντεύσουν ἀνοήτως, ποῦ πρόκειται νὰ ὑπάγῃ. «Μήπως πρόκειται νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη Ἰουδαίους; Τί σημαίνει «εἰς τοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη»; Ἔτσι ὠνόμαζαν οἱ Ἰουδαῖοι τὰ ἔθνη καὶ διότι εἶχον διασκορπισθῆ παντοῦ καὶ διότι ἦρχοντο εἰς ἐπιμξίαν μεταξύ των ἐλευθέρως. Αὐτὸ τὸ αἶσχος ὑπέστησαν καὶ αὐτοὶ ἀργότερα. Διότι καὶ αὐτοὶ διεσκορπίσθησαν. Διότι τὸν παλαιὸν καιρὸν ὅλον τὸ ἔθνος ἦτο συγκεντρωμένον εἰς ἕνα τόπον καὶ δὲν ἤμποροῦσε νὰ εὔρη κανεῖς Ἰουδαῖον ἄλλοῦ, παρὰ μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὠνόμαζαν διασκορπισμένους τοὺς ἐθνικοὺς διὰ νὰ τοὺς ταπεινώσουν καὶ διὰ νὰ ὑπερηφανεύωνται διὰ τοὺς ἑαυτοὺς των.

Καὶ τί σημαίνει, «Ὅπου θὰ ὑπάγω ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε»; Μὲ ἐκείνους τότε ὅλοι ἦρχοντο εἰς ἐπιμξίαν καὶ ὑπῆρχαν Ἰουδαῖοι εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Ἐὰν λοιπὸν ἤθελε νὰ δηλώσῃ τοὺς ἐθνικοὺς, δὲν θὰ ἔλεγεν, «Ὅπου σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε». Ὅταν λοιπὸν αὐτοὶ εἶπαν, «Μήπως πρόκειται νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς διεσκορπισμένους εἰς τὰ ἔθνη Ἰουδαίους» δὲν ἐπρόσθεσαν, Διὰ νὰ τοὺς καταστρέψῃ, ἀλλὰ «Διὰ νὰ τοὺς διδάξῃ. Τόσον εἶχαν ἀποβάλλει τὴν ὀργὴν του καὶ ἐπίστευσαν εἰς τὰ λόγια του. Ἐὰν δὲν ἐπίστευαν, δὲν θὰ συνεζήτουν μεταξύ των, τί ἐσήμαιναν τὰ λόγια του.

Ἄλλ' αὐτὰ μὲν εἶχαν λεχθῆ εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλ' ὑπάρχει φόβος μήπως τὰ λόγια του ἀφοροῦν καὶ εἰς ἡμᾶς, δηλαδή, Ὅπου εἶναι ἐκεῖνος, ἡμεῖς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ἔλθωμεν, ἔνεκα τῆς ζωῆς μας πὺ εἶναι γεμάτη ἁμαρτίας. Διότι περὶ τῶν μαθητῶν του ἔλεγεν· «Ὅπου εἶμαι ἐγώ, θέλω νὰ εἶναι καὶ ἐκεῖνοι μαζί μου»⁷. Φοβοῦμαι ὅμως, μήπως

δέδοικα μὴ τοῦναντίον λεχθῆ, ὅτι «Ὅπου εἰμὶ ἐγώ, οὐ δύνασθε ἐλθεῖν». Ὅταν γὰρ ἐναντία τῶν προσιαγμάτων πράττωμεν, πῶς δυνασόμεθα ἀπελθεῖν ἐκεῖ; Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, εἴ τις τῶν σιραινευομένων ἀνάξια πράττει
 5 τοῦ βασιλέως, οὐ δυνήσεται τὸν βασιλέα ἰδεῖν, ἀλλὰ, τῆς ἀρχῆς παραλυθείσης, τὴν ἐσχάτην ὑποσιήσεται κόλασιν.

Ὅταν οὖν ἀρπάζωμεν, πλεονεκιῶμεν ὅταν ἀδικῶμεν, πλήτιωμεν ὅταν μὴ ἐλεημοσύνην ἐργασώμεθα, οὐ δυνασόμεθα ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, ἀλλὰ καὶ πεισόμεθα ὃ γέγονε ταῖς
 10 παρθένοις. Ὅπου γὰρ ἦν, οὐκ ἐδυνήθησαν εἰσελθεῖν, ἀλλ' ἀνεχώρησαν, σβεσθειῶν αὐτῶν τῶν λαμπάδων· τουτέστι, τοῦ χαρίσματος αὐτὰς καταλιπόντος. Τὴν γὰρ φλόγα ἐκείνην ἦν εὐθέως ἐδεξάμεθα τῇ τοῦ Πνεύματος χάριτι, ἂν μὲν βουλόμεθα, σφοδροτέραν ἐργασόμεθα αὐτήν· ἂν δὲ μὴ βου-
 15 λώμεθα, ταχέως αὐτὴν ἀπολέσομεν. Σβεσθείσης δὲ ἐκείνης, οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ σκότιος ἐν ταῖς ἡμετέραις ἔσται ψυχαῖς. Ὡσπερ γὰρ καιομένης τῆς λαμπάδος πολὺ τὸ φῶς· οὕτω διαλυθείσης οὐδὲν ἕτερον, ἀλλ' ἢ γνόφος ἔσται.

Διό φησι, «Τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε». Σβέννυται δέ, ὅταν
 20 ἔλαιον μὴ ἔχη, ὅταν ἀνέμου σφοδροτέρα τις ἐμβολὴ γένηται, ὅταν συνέχηται καὶ στενοχωρῆται (καὶ γὰρ οὕτω σβέννυται πῦρ)· συνέχεται δὲ ἀπὸ φροντίδων βιωτικῶν, καὶ σβέννυται ὑπὸ ἐπιθυμίας πονηρᾶς. Οὐδὲν δὲ αὐτὴν πρὸς τοὺς εἰρημένους οὕτω σβέννουσιν, ὡς ἀπανθρωπία, καὶ ὠμότης, καὶ ἀρπαγή.
 25 Ὅταν γὰρ τῷ ἔλαιον μὴ ἔχειν, καὶ ὕδωρ ἐπεμβάλλωμεν ψυχρόν· τοῦτο γὰρ ἔστιν ἡ πλεονεξία, ἀποψύχουσα διὰ τῆς ἀθυμίας τῶν ἀδικουμένων τὰς ψυχὰς· πόθεν δυνήσεται ἀναφθῆναι λοιπόν; Ἀπελευσόμεθα τοίνυν τέφραν τε καὶ κόνιν φέροντες, καὶ πολὺν ἔχοντες τὸν καπνὸν καιηγοροῦντα ἡ-
 30 μῶν, ὅτι λαμπάδας ἔχοντες ἀπεσθέσαμεν. Ἐνθα γὰρ ἂν ἦ

δι' ἡμᾶς λεχθῆ τὸ ἀντίθετον. «Ὅπου εἶμαι ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε». Διότι, ὅταν ἐνεργοῦμεν ἐναντίον τῶν ἐντολῶν του, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ; Διότι καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, ἐὰν κάποιος στρατιώτης κάμη κάτι πού εἶναι ἐναντίον τοῦ βασιλέως, ὄχι μόνον δὲν θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἰδῆ τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν, θὰ ὑποστῆ τὴν ἐσχάτην τιμωρίαν.

Ὅταν λοιπὸν εἴμεθα ἄρπαγες καὶ πλεονέκται, ὅταν ἀδικῶμεν, ὅταν ἐξαπατῶμεν, ὅταν δὲν κάμνωμεν ἐλεημοσύνην, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ ἀλλὰ καὶ θὰ πάθωμεν αὐτὸ πού συνέβη εἰς τὰς παρθένους· αὐταὶ δηλαδὴ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ εἰσέλθουν, ὅπου ἦτο ἐκεῖνος, ἀλλ' ἔφυγαν ἐπειδὴ εἶχαν σβησθῆ αἱ λαμπάδες των, δηλαδὴ ἐπειδὴ τὰς εἶχεν ἐγκαταλείψει ἡ χάρις. Διότι ἐκείνην τὴν φλόγα, τὴν ὁποίαν ἐδέχθημεν ἀμέσως μὲ τὴν χάριν τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἂν θέλωμεν νὰ τὴν κάμνωμεν λαμπροτέραν, πρέπει νὰ ἐργασθῶμεν δι' αὐτήν, ἂν δὲν θέλωμεν, θὰ τὴν χάσωμεν ταχέως. Ὅταν ἐκείνη σβῆσῃ, δὲν θὰ μείνη τίποτε ἄλλο εἰς τὰς ψυχὰς μας ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκότος. Διότι, ὅπως ὑπάρχει πολὺ φῶς, ὅταν ἡ λαμπὰς εἶναι ἀναμμένη, ἔτσι ὅταν σβῆσῃ δὲν θὰ ὑπάρχη τίποτε ἄλλο ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σκότος.

Δι' αὐτὸ λέγει ὁ Παῦλος· «Τὸ Πνεῦμα μὴ τὸ σβήνετε»⁸. Σβήνει δέ, ὅταν δὲν ἔχη ἔλαιον, ὅταν φυσήξῃ δυνατωτέρα πνοὴ ἀνέμου, ὅταν πιέζεται καὶ ὅταν ἐμποδίζεται (διότι μόνον ἔτσι σβήνει τὸ πῦρ). Καὶ πιέζεται ἀπὸ βιωτικὰς φροντίδας καὶ σβήνει ἀπὸ πονηρὰς ἐπιθυμίας. Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ πού ἐλέχθησαν δὲν σβήνουν αὐτὴν τόσον πολὺ, ὅσον ἡ ἀπανθρωπία, ἡ σκληρότης καὶ ἡ πλεονεξία. Διότι, ὅταν δὲν ἔχη ἔλαιον ἅς ρίψωμεν κρῦον ὕδωρ. Αὐτὸ εἶναι ἡ πλεονεξία, ἡ ὁποία ψυχραίνει ἐντελῶς τὰς ψυχὰς τῶν ἀδικουμένων. Μὲ ποῖον λοιπὸν τρόπον θὰ ἠμπορέσῃ ν' ἀναφθῆ; Θὰ ἀπέλθωμεν λοιπὸν φέροντες μαζὶ μας στάχτην καὶ σκόνην καὶ ἔχοντες κατήγορόν μας τὸν πολὺν καπνόν, ὅτι ἐνῶ εἶχαμεν τὰς

καπνός, ἀνάγκη πῦρ εἶναι τὸ σβεσθέν.

Ἄλλὰ μὴ γένοιτό τινα ταύτην ἀκοῦσαι τὴν φωνὴν τήν,
 «Οὐκ οἶδα ὑμᾶς». Πόθεν δὲ ταύτην ἔστιν ἀκοῦσαι τὴν φωνήν,
 ἢ ὅταν πένητα ἰδόντες, ὡς οὐκ ἰδόντες αὐτὸν διακεώμεθα;
 5 Ὅταν ἡμεῖς ἀγνοῶμεν τὸν πεινῶντα Χριστόν, ἀγνοήσει ἡ-
 μᾶς καὶ αὐτὸς ἐλέου δεομένους· καὶ δικαίως. Ὁ γὰρ περι-
 δὼν τὸν θλιβόμενον καὶ μὴ δούς ἐκ τῶν αὐτοῦ, πῶς ζητήσῃ
 λαβεῖν ἐκ τῶν οὐκ αὐτοῦ; Διό, παρακαλῶ, πάντα ποιῶμεν
 καὶ πραγματευώμεθα, ὥστε μὴ ἐκλιπεῖν ἡμᾶς τὸ ἔλαιον,
 10 ἀλλὰ κοσμηῆσαι τὰς λαμπάδας καὶ συνεισελθεῖν τῷ νυμφίῳ
 εἰς τὸν νυμφῶνα· οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι
 καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ
 καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,
 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λαμπάδας τὰς ἐσθήσαμεν. Διότι ὅπου ὑπάρχει καπνός, κατ' ἀνάγκην ἐκεῖνο πού ἐσθῆσεν ἦτο πῦρ.

Ἄλλ' εἴθε νὰ μὴ ἀκούσωμεν τὴν φωνὴν του νὰ μᾶς λέγῃ, «Δὲν σᾶς ξεύρω». Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶναι δυνατὸν ν' ἀκούσωμεν αὐτὴν τὴν φωνὴν, παρὰ ὅταν, ἐνῶ εἶδαμεν πτωχόν, κάμνωμεν ὅτι δὲν τὸν εἶδαμεν; Ὅταν ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν τὸν Χριστὸν πού πεινᾷ, θὰ μᾶς ἀγνοήσῃ καὶ αὐτός, ὅταν ἔχωμεν ἀνάγκην τῆς εὐσπλαχνίας του. Καὶ δικαίως. Διότι ἐκεῖνος πού περιφρονεῖ τὸν δυστυχῆ καὶ δὲν τοῦ δίδει ἀπὸ τὰ ἰδικά του, πῶς θὰ ζητήσῃ νὰ λάβῃ ἀπὸ ἐκεῖνα πού δὲν εἶναι ἰδικά του; Δι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ, ἅς κάμνωμεν τὰ πάντα καὶ ἅς ἐργαζώμεθα, ὥστε νὰ μὴ μᾶς λείψῃ τὸ ἔλαιον, ἀλλὰ νὰ στολίσωμεν τὰς λαμπάδας καὶ νὰ εἰσέλθωμεν μαζὶ μὲ τὸν νυμφίον εἰς τὸν νυμφῶνα. Εἴθε ὅλοι μας νὰ ἐπιτύχωμεν τοῦτο μὲ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ΄.

Ἰω. 7, 37 - 44

«Ἐν δὲ τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ, τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς, εἰσιτή-
5 κει ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραζε λέγων· Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω
πρὸς με καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ
Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδαιος
ζῶντιος».

1. Τοὺς προσιόντας τῷ θείῳ κηρύγματι καὶ τῇ πίστει
10 προσέχοντας, τὸν τῶν διψῶντων ἔρωτα ἐπιδείκνυσθαι χρῆ
καὶ ἰσοσύνην ἀνάπειν ἐπιθυμίαν ἐν ἑαυτοῖς. Οὕτω γὰρ
δυνήσονται καὶ τὰ λεγόμενα μετὰ πολλῆς κατὰσχεῖν τῆς
φυλακῆς. Καὶ γὰρ οἱ διψῶντες, ἐπειδὴν κύλικα λάβωσι
μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἔλκουσι τῆς προθυμίας, καὶ τότε ἀνα-
15 παύονται. Οὕτω τοίνυν καὶ οἱ τῶν θείων ἀκούοντες λογίων,
εἰ διψῶντες προσλάβοιεν, οὐδέποτε καμοῦνται ἕως ἂν ἐκ-
πίωσιν. Ὅτι γὰρ αἰ χρῆ διψᾷ καὶ πινῆν «Μακάριοι»,
φησὶν, «οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην». Καὶ
ἐνιαυθὰ φησὶν ὁ Χριστός· «Εἴ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με
20 καὶ πινέτω». Ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· Οὐδένα ἀνάγκη
καὶ θία ἐφέλκομαι ἀλλ' εἴ τις ἔχει προθυμίαν πολλήν, εἴ
τις ἐκκαίεται τῷ πόθῳ, τοῦτον ἐγὼ καλῶ.

Τίνος δὲ ἕνεκεν ἐπεσημήνατο ὁ εὐαγγελιστής, διὰ «Ἐν
τῇ ἑσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ»; Καὶ γὰρ ἡ πρώτη καὶ ἡ τε-
25 λευταία μεγάλη ἦν· τὰς γὰρ μετὰξὺ μᾶλλον εἰς τρυφήν ἀνή-
λιοκον. Τίνος οὖν ἕνεκεν «Ἐν τῇ ἑσχάτῃ» λέγειν; Ὅτι ἐν
αὐτῇ πάντες ἦσαν συγκεκροτημένοι. Τῇ μὲν γὰρ πρώτη οὐ
παρεγένειο, καὶ τὴν αἰτίαν εἶπε πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Ἀλλ'
οὐδὲ ἐν τῇ δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ τι τοιοῦτον λέγει, ὥστε μὴ ἐκ-
30 λυθῆναι τὰ λεγόμενα, μελλόντων εἰς τρυφήν ἵεναι.
Τῇ δὲ ἑσχάτῃ, διὰ ἀνεχώρουν οἴκαδε, ἐφόδια αὐτοῖς δίδωσι

1. Ἰω. 7, 37-39.

2. Ματθ. 5, 6.

3. Ψαλμ. 89, 9.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ΄.

Ἰω. 7, 37 - 44

«Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τὴν μεγάλην τῆς ἑορτῆς εἶχε σταθῆ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἐφώναζε δυνατά. Ἐὰν κανεῖς διψᾷ, ἄς ἔλθῃ εἰς ἐμὲ καὶ ἄς πίνη. Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν τοῦ ποταμοῦ ὕδατος ζῶντος»¹.

1. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι προσέρχονται εἰς τὸ θεῖον κήρυγμα καὶ τηροῦν τὴν πίστιν, πρέπει νὰ ἐπιδεικνύουν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν διψασμένων καὶ νὰ ἀνάπτουν μέσα των τόσον μεγάλην ὄρεξιν. Διότι μ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἠμπορέσουν νὰ συγκρατήσουν τὰ λεγόμενα μὲ μεγάλην προφύλαξιν. Διότι ἐκεῖνοι ποὺ διψοῦν, ὅταν πάρουν τὸ ποτήρι, τὸ ἀδειάζουν μὲ μεγάλην προθυμίαν καὶ ἔτσι σβῆνουν τὴν δίψαν των. Ἔτσι λοιπὸν καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἀκούουν τὰ θεῖα λόγια, ἐὰν τὰ δεχθοῦν διψασμένοι, ποτὲ δὲν θὰ κουρασθοῦν ἕως ὅτου τὰ ἐξαντλήσουν. Διότι δι' αὐτοὺς ποὺ διψοῦν καὶ πεινοῦν εἶχεν εἰπεῖ ὁ Χριστός· «Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ πεινοῦν καὶ διψοῦν τὴν δικαιοσύνην»². Καὶ ἐδῶ λέγει· «Ἐὰν κανεῖς διψᾷ, ἄς ἔλθῃ εἰς ἐμὲ καὶ ἄς πίνη». Αὐτὸ ποὺ λέγει, σημαίνει· Δὲν ἐλκῦω κανένα μὲ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν βίαν, ἀλλὰ προσκαλῶ μόνον ὅποιον ἔχει μεγάλην προθυμίαν καὶ ὅποιον φλέγεται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν.

Ἄλλὰ διατί ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐξεφράσθη ἔτσι· «Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τὴν μεγάλην τῆς ἑορτῆς»; Διότι καὶ ἡ πρώτη ἡμέρα καὶ ἡ τελευταία ἦτο μεγάλη, καὶ τὰς μεταξὺ τούτων ἡμέρας μᾶλλον τὰς κατηνάλωναν εἰς διασκέδασιν. Διατί λοιπὸν λέγει «Τὴν τελευταίαν ἡμέραν»; Διότι κατ' αὐτὴν εἶχαν συνέλθει ὅλοι. Διότι τὴν πρώτην ἡμέραν ὁ Χριστὸς δὲν παρευρέθη καὶ εἶχεν εἰπεῖ εἰς τοὺς ἀδελφούς του τὴν αἰτίαν. Ἄλλ' οὔτε διὰ τὴν δευτέραν οὔτε διὰ τὴν τρίτην λέγει κάτι τέτοιο, διὰ νὰ μὴ πᾶνε χαμένα τὰ λόγια του, ἀφοῦ οἱ Ἰουδαῖοι ἐπρόκειτο νὰ διασκεδάσουν. Τὴν τε-

πρὸς σωτηρίαν, καὶ κράζει τοῦτο μὲν, τὴν παρηγοσίαν αὐτοῦ
 ἐμφαίνων· τοῦτο δέ, διὰ τὸν πολὺν ὄχλον, καὶ δηλῶν ὅτι περὶ
 τοῦ νοητοῦ διελέγεται πόματος, ἐπάγει· «Ὁ πιστεύων εἰς
 ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ
 5 ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος». Κοιλίαν ἐνταῦθα τὴν καρδίαν
 φησί, καθάπερ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· «Καὶ τὸν νόμον σου ἐν
 μέσῳ τῆς κοιλίας μου».

Καὶ ποῦ εἶπεν ἡ Γραφή, ὅτι «Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας
 αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος»; Οὐδαμοῦ. Τί οὖν εἰσιν,
 10 «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή»; Ἐνταῦθα
 ὑποσιίξαι δεῖ, ἵνα ἢ τὸ «Ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύ-
 σουσιν» τῆς αὐτοῦ ἀποφάσεως. Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον πολλοί,
 «Οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός»· καί, «Ὁ Χριστὸς διὰν ἔλθῃ, μὴ
 πλείονα σημεῖα ποιήσει;», δείκνυσιν ὅτι διωρθωμένην δεῖ
 15 τὴν γνῶσιν ἔχειν, καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων οὕτως, ὡς
 ἀπὸ τῶν Γραφῶν πιστεύεσθαι. Πολλοὶ γοῦν αὐτὸν καὶ θαυ-
 μαιουργοῦντα ἰδόντες, οὐχ ὡς Χριστὸν ἐδέχοντο· ἔμελλον
 δὲ λέγειν, ὅτι Οὐχὶ αἱ Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἀπὸ
 τοῦ σπέρματος τοῦ Δαυὶδ ἔρχεται; Καὶ ταῦτα ἄνω καὶ κάτω
 20 ἔσιρφε, δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι οὐ φεύγει τὴν διὰ τούτων
 ἀπόδειξιν, πάλιν αὐτοὺς εἰς τὰς Γραφὰς παραπέμπει.

Καὶ γὰρ ἄνω ἔλεγεν, «Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφὰς»· καὶ
 πάλιν, «Ἔστι γεγραμμένον ἐν τοῖς προφήταις, Καὶ ἔσονται
 πάντες διδασκιοὶ Θεοῦ»· καί, «Μωϋσῆς ὑμῶν κατηγορεῖ»·
 25 καὶ ἐνταῦθα, «Καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοι-
 λίας αὐτοῦ ρεύσουσιν», τὸ δαφιλὲς καὶ ἄφθονον τῆς χάριτος
 αἰνιτιτόμενος. Ὅπερ ἀλλαχοῦ φησι· «Πηγὴ ὕδατος ἀλλομέ-
 ρου εἰς ζωὴν αἰώνιον»· τινιέσι, πολλὴν ἔξει χάριν. Ἄλλα-

8α. Ἰω. 5, 39 καὶ 6, 45.

3β. Ἰω. 4, 14.

λευταίαν ἡμέραν, ὅταν ἔφευγαν διὰ τὰς οἰκίας των, δίδει εἰς αὐτοὺς ἐφόδια πρὸς σωτηρίαν των καὶ φωνάζει δυνατά, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ φανερώσῃ τὸ θάρρος του, ἀφ' ἑτέρου δέ, ἔνεκα τοῦ μεγάλου πλήθους, διὰ νὰ δηλώσῃ ὅτι ὁμιλεῖ περὶ πνευματικοῦ ποιοῦ καὶ προσθέτει· «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος». Κοιλίαν ἐδῶ ὀνομάζει τὴν καρδίαν, ὅπως ἄλλοῦ λέγει ὁ Προφήτης· «Καὶ τὸν ἰδικόν σου νόμον εἰς τὸ μέσον τῆς κοιλίας μου»³.

Καὶ ποῦ ἀναφέρει ἡ ἅγια Γραφή, «Θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοὶ ὕδατος ζῶντος»; Πουθενά. Τί σημαίνουν λοιπὸν τὰ λόγια του, «Ἐκεῖνος ποὺ πιστεύει εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή»; Ἐδῶ πρέπει νὰ τεθῆ σημεῖον σίξεως, διὰ νὰ φανῆ ὅτι ἡ φράσις «Θὰ τρέξουν ποταμοὶ ἀπὸ τὴν κοιλίαν του», εἶναι ἰδική του γνώμη. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὑπεστήριζαν πολλοί, «Αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός», καὶ «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, μήπως θὰ κάμῃ περισσότερα θαύματα», θέλει νὰ τοὺς δείξῃ ὅτι πρέπει νὰ ἔχουν ὀρθὴν γνῶσιν ὥστε νὰ πιστεύουν ὄχι τόσον ἀπὸ τὰ θαύματα, ὅσον ἀπὸ τὰς ἁγίας Γραφάς. Διότι πολλοί, ἂν καὶ τὸν εἶχαν ἰδεῖ νὰ κάμνῃ θαύματα, δὲν τὸν ἐδέχοντο ὡς Χριστόν, ἀλλὰ ἐπρόκειτο νὰ ἰσχυρισθοῦν· Δὲν ἀναφέρουν αἱ Γραφαί, ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαυΐδ; Διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς περιεστρέφετο συνεχῶς εἰς αὐτὸ τὸ θέμα, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν ἀποφεύγει ὁποιανδήποτε ἀπόδειξιν καὶ διὰ τοῦτο παραπέμπει αὐτοὺς πάλιν εἰς τὰς Γραφάς.

Διότι προηγουμένως ἔλεγε· «Νὰ ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς», καὶ «Εἶναι γραμμένον ἀπὸ τοὺς Προφήτας, Καὶ θὰ εἶναι ὅλοι διδαγμένοι ἀπὸ τὸν Θεόν»^{3α}, καὶ «Ὁ Μωϋσῆς σᾶς κατηγορεῖ», καὶ ἐδῶ «Καθὼς εἶπεν ἡ Γραφή, θὰ τρέξουν ἀπὸ τὴν κοιλίαν του ποταμοί», ὑπαινισσόμενος τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἀφθονίαν τῆς χάριτος. Τοῦτο εἰς ἄλλο μέρος ὀνομάζει, «Πηγὴ ὕδατος ποὺ θ' ἀναβλύζῃ εἰς ζωὴν αἰώνιον»^{3β}, ποὺ θὰ ἔχῃ δηλαδὴ πολλὴν χάριν. Εἰς ἄλλο μέρος ὅμως λέγει,

χοῦ μὲν οὖν, «Ζωὴν αἰώνιον», λέγει· ἐνιαῦθα δέ, «Ἵδωρ ζῶν». Ζῶν δὲ λέγει τὸ ἐνεργοῦν αἰεί. Ἡ γὰρ τοῦ Πνεύματος χάρις, ἐπειδὴν εἰς διάνοιαν εἰσέλθῃ καὶ ἰδρυνθῇ, πάσης πηγῆς μᾶλλον ἀναβλύζει, καὶ οὐ διαλιμπάνει, οὐδὲ κεν-
 5 νοῦται, οὐδ' ἴσταιται. Ὁμοῦ τοίνυν καὶ τὸ ἀνελλιπὲς τῆς χορηγίας δηλῶν καὶ τὸ ἄφατον τῆς ἐνεργείας, πηγὴν καὶ ποταμοὺς ἐκάλεσεν, οὐχ ἵνα ποταμόν, ἀλλὰ ἀφάτους· καὶ ἐκεῖ δέ, τὴν πλημμύραν διὰ τοῦ ἄλλεσθαι παρέσκησε.

Καὶ ἴδοι τις ἂν τὸ λεγόμενον σαφῶς, εἰς τὴν σοφίαν
 10 τοῦ Στεφάνου, εἰς τὴν Πείρου γλῶττιαν, καὶ τὴν Παύλου ρύμην ἐννοήσῃ, πῶς οὐδὲν αὐτοὺς ἔφερεν, οὐδὲν ὑφίστατο· οὐ δῆμων θυμός, οὐ τυράννων ἐπακασιάσεις, οὐ δαιμόνων ἐπιβουλαί, οὐ θάνατοι καθημερινοί· ἀλλ' ὡσπερ ποταμοὶ πολλῶ τῶ ροίζῳ φερόμενοι, οὕτω πάντα παρασύροντες
 15 ἀπήεσαν. «Ταῦτα δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ Πνεύματος», φησὶν, «οὐ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες. Οὕπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον». Πῶς οὖν οἱ προφηταὶ προεφήτευσαν, καὶ τὰ μυρία εἰργάσαντο θαύματα; Οἱ ἀπόστολοι μὲν γὰρ οὐ Πνεύματι ἐξέβαλον, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίᾳ, ὡς αὐτός φησιν.
 20 «Εἰ ἐγὼ ἐν Βεελζεβούλ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ ὑμῶν ἐν τίνι ἐκβάλλουσιν;». Τοῦτο δὲ ἔλεγε, δηλῶν ὅτι οὐ πάντες Πνεύματι ἐξέβαλον πρὸ τοῦ σταυροῦ, ἀλλὰ τῇ παρ' αὐτοῦ ἐξουσίᾳ. Ὅτι γοῦν αὐτοὺς ἔμελλε πέμπειν, τότε ἔλεγε, «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»· καὶ πάλιν, «Ἦλθεν ἐπ' αὐ-
 25 τοὺς Πνεῦμα ἅγιον, καὶ τότε τὰ σημεῖα ἐποίουν».

2. Ὅτι δὲ ἐπεμπεν αὐτούς, οὐκ εἶπεν, Ἐδωκεν αὐτοῖς Πνεῦμα ἅγιον· ἀλλ' «Ἐδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν, λέγων· Ἀετροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, νε-

4. Ματθ. 12, 27.

5. Ἰω. 2, 22.

«Ζωὴν αἰώνιον», ἐνῶ ἐδῶ, «Ὑδωρ ζωῆς». Καὶ ὀνομάζει ζῶν, αὐτὸ πού ἐνεργεῖ διαρκῶς. Διότι ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅταν εἰσέλθῃ καὶ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ψυχὴν, ἀναβλύζει περισσότερο ἀπὸ κάθε πηγὴν καὶ δὲν σταματᾷ, οὔτε ἀδειάζει, οὔτε στερεύει. Διὰ τὴν δηλώσῃ λοιπὸν συγκρῶνως καὶ τὴν συνέχειαν τῆς χάριτος καὶ τὴν ἀλάθητον ἐνεργειάν της, τὴν ὠνόμασε πηγὴν καὶ ποταμοὺς καὶ ὄχι ἓνα ποταμόν, ἀλλ' ἀναριθμήτους. Καὶ ἐκεῖ τὴν πλημμύραν παρωμοίασε μὲ τὴν ἀνάβλυσιν.

Καὶ ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ καθαρὰ τὸ λεγόμενον, ἐὰν κατανοήσῃ τὴν σοφίαν τοῦ Στεφάνου, τὴν γλῶσσαν τοῦ Πέτρου καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Παύλου, πῶς τίποτε δὲν τοὺς ἔφερε καὶ τίποτε δὲν τοὺς ἠμπόδισεν, οὔτε ἡ ὀργὴ τῶν λαῶν, οὔτε ἡ βία τῶν τυράννων, οὔτε αἱ μηχανορραφίαι τῶν δαιμόνων, οὔτε οἱ καθημερινοὶ θάνατοι, ἀλλὰ ὅπως οἱ ποταμοὶ κυλοῦν μὲ μέγαν παφλασμόν, ἔτσι ἔφυγαν ἀφοῦ παρέσυραν τὰ πάντα. Καὶ συνεχίζει ὁ Εὐαγγελιστής: «Αὐτὰ τὰ ἔλεγε διὰ τὸ Πνεῦμα, πού θὰ ἐλάμβανον ἐκεῖνοι πού θὰ ἐπίστευαν. Διότι δὲν εἶχε δοθῆ ἀκόμη ἅγιον Πνεῦμα». Πῶς λοιπὸν οἱ Προφῆται προεφήτευσαν καὶ ἔκαμαν χιλιάδες θαύματα; Διότι οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἐξεδίωκαν τὰ δαιμόνια μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀλλὰ μὲ τὴν ἰδικὴν του ἐξουσίαν, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος ὁ Χριστός: «Ἐὰν ἐγὼ διὰ τοῦ Βελζεβούλ ἐκδιώκω τὰ δαιμόνια, οἱ υἱοὶ σας διὰ ποίου θὰ τὰ ἐκδιώκουν;»⁴. Καὶ αὐτὸ τὸ ἔλεγε διὰ τὴν δηλώσῃ ὅτι δὲν ἐξεδίωκον ὅλοι τὰ δαιμόνια διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὶν ἀπὸ τὴν σταύρωσίν του, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδικῆς του ἐξουσίας. Ὅταν λοιπὸν ἐπρόκειτο ν' ἀναθέσῃ ἀποστολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του, τότε τοὺς εἶπε: «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον»⁵. Καὶ πάλιν: «Ἦλθεν ἐπάνω τους τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ τότε ἔκαμαν θαύματα».

2. Ὅταν δὲ ἀνέθεσε τὴν ἀποστολὴν εἰς τοὺς μαθητάς του δὲν εἶπεν ὁ Εὐαγγελιστής: Ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ «Ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς ἐξουσίαν» λέγων, «Λε-

κρούς ἐγείρειτε· δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε». Ἐπὶ δὲ τῶν προφητῶν παρὰ πάντων ὠμολόγηται, ὅτι Πνεῦματος ἁγίου δόσις ἦν, ἀλλ' ἦν αὕτη ἢ χάρις σοσιαλεῖσα καὶ ἀποσιᾶσα, καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ἀπολιποῦσα ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, 5 ἀφ' ἧς ἐρρήθη, «Ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος». Καὶ πρὸ ἐκείνης δὲ ἀρχὴν ἐλάμβανεν αὕτη ἢ σπάνις. Οὐκ ἔτι γὰρ προφήτης παρ' αὐτοῖς ἦν, οὐδὲ ἐπώπιενεν αὐτῶν τὰ ἅγια ἢ χάρις.

Ἐπεὶ οὖν ἀνέσιτατο μὲν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔμελλε δὲ 10 λοιπὸν ἐκχεῖσθαι δαψιλῶς· ταύτης δὲ τῆς διαχομῆς ἀρχὴ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγένετο, οὐ μόνον δαψιλείας, ἀλλὰ καὶ μειζόνων χαρισμάτων (καὶ γὰρ θαυμασιότερα ἦν ἢ δωρεά, ὡς διὰ λέγει· «Οὐκ οἴδατε ποίου πνεύματός ἐστε»· καὶ πάλιν, «Οὐ γὰρ ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα 15 υἰοθεσίας»). Καὶ γὰρ οἱ παλαιοὶ καὶ αὐτοὶ μὲν πνεῦμα εἶχον, ἄλλοις δὲ οὐ παρεῖχον· οἱ δὲ ἀπόστολοι μυριάδας ἐνέπλησαν)· ἐπειδὴ οὖν ταύτην ἔμελλον λαμβάνειν τὴν χάριν, οὐπω δὲ ἦν δοθεῖσα, διὰ τοῦτο φησιν· «Οὐπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον». Ἐπεὶ οὖν περὶ ταύτης λέγων τῆς χάριτος ὁ εὐαγγε- 20 λιστὴς ἔλεγεν· «Οὐπω γὰρ ἦν Πνεῦμα ἅγιον», τουτέστι, δοθέν, «ἐπεὶ Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη», δόξαν καλῶν τὸν σταυρὸν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἦμεν καὶ ἡμαρτηκότες καὶ ὑπειροούμενοι τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ θεοσιυγεῖς· ἢ δὲ χάρις 25 καταλλαγῆς ἦν ἀπόδειξις· δῶρον δὲ οὐ τοῖς ἐχθροῖς, οὐδὲ τοῖς μισουμένοις, ἀλλὰ τοῖς φίλοις δίδοται, καὶ τοῖς εὐηρησιηκόσιν· ἔδει πρότερον προσενεχθῆναι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν θυσίαν καὶ τὴν ἐχθραν ἐν τῇ σαρκὶ καταλυθῆναι καὶ γενέσθαι τοῦ Θεοῦ φίλους καὶ τότε λαβεῖν τὴν δωρεάν. Εἰ γὰρ

6. Ματθ. 10, 1 καὶ 8.

7. Ματθ. 23, 38.

8. Λουκᾶ, 9, 55.

9. Ρωμ. 8, 15.

πρὸς νὰ καθαρίζετε, δαιμόνια νὰ ἐκδιώκετε, νεκροὺς νὰ ἀνασταίνετε. Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν νὰ δώσετε»⁶. Ὡς πρὸς τοὺς Προφήτας κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν εἶχε δοθῆ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ χάρις εἶχεν ἀτονήσει καὶ εἶχε φύγει ἀπὸ τὴν γῆν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐλέχθη· «Νά, ἐγκαταλείπεται ἡ οἰκία σας ἔρημος»⁷. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἤρχισεν ἤδη νὰ γίνεται σπάνιον. Διότι δὲν ὑπῆρχε πλέον Προφήτης εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οὔτε ἐπέβλεπεν ἡ χάρις τὰ ἅγια αὐτῶν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν εἶχεν ἀνασταλῆ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐπρόκειτο νὰ σκορπισθῆ εἰς τὸ μέλλον ἀφθόνως, καὶ αὐτῆς τῆς διανομῆς ἡ ἀρχὴ ἔγινε μετὰ τὴν σταύρωσιν, δὲν ἔγινεν ἡ ἀρχὴ μόνον αὐτῆς τῆς ἀφθονίας ἀλλὰ μεγαλυτέρων χαρισμάτων (διότι ἦτο περισσότερο ἀξιοθαύμαστος ἡ δωρεά, ὅπως μᾶς βεβαιώνει ὁ Χριστός· «Δὲν γνωρίζετε, ποίου Πνεύματος εἴσθε»⁸, καὶ ὁ Παῦλος· «Δὲν ἐλάβετε πνεῦμα δουλείας, ἀλλὰ ἐλάβετε πνεῦμα ποῦ σᾶς κάμνει υἱούς»⁹. Διότι οἱ παλαιοὶ εἶχαν βεβαίως καὶ αὐτοὶ «Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ δὲν ἔδιδαν εἰς τοὺς ἄλλους, ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι ἐγέμισαν μὲ αὐτὸ ἀναριθμήτους ἀνθρώπους). Ἐπειδὴ λοιπὸν θὰ ἐλάμβανον αὐτὴν καὶ δὲν εἶχεν δοθῆ ἀκόμη, δι' αὐτὸ λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Δὲν εἶχον λάβει ἀκόμη τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὅμιλῶν λοιπὸν ὁ εὐαγγελιστής δι' αὐτὴν τὴν χάριν ἔλεγε· «Διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμη ἅγιον Πνεῦμα», δηλαδή δὲν εἶχε δοθῆ, «ἐπειδὴ ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶχεν ἀκόμη δοξασθῆ», ὀνομάζων δόξαν τὸν σταυρόν.

Ἐπειδὴ δηλαδή εἴμεθα ἐχθροὶ καὶ ἁμαρτωλοὶ καὶ στερημένοι ἀπὸ τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ χάρις ἦτο ἀπόδειξις συμφιλίωσης, καὶ δίδεται ὡς δῶρον ὄχι εἰς τοὺς ἐχθροὺς οὔτε εἰς τοὺς πολὺ μισητοὺς, ἀλλὰ εἰς τοὺς φίλους καὶ εἰς τοὺς ἀρεστοὺς, ἔπρεπε νὰ προσφερθῆ προηγουμένως ἡ θυσία ὑπὲρ ἡμῶν, νὰ καταλυθῆ ἡ ἔχθρα εἰς τὴν σάρκα, νὰ γίνωμεν φίλοι μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἔπειτα νὰ λάβωμεν τὴν δωρεάν. Διότι, ἐὰν τοῦτο εἶχε γίνεαι, ὅταν

ἐπὶ τῆς ἐπαγγελίας τοῦτο γέγονε τῆς πρὸς Ἀβραάμ, πολλῶ
 μᾶλλον ἐπὶ τῆς χάριτος. Καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλε-
 γεν· «Εἰ γὰρ ἐκ νόμου κληρονόμοι, κεκένωται ἡ πίστις· ὁ
 γὰρ νόμος ὀργὴν κατεργάζεται». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐ-
 5 σιν· Ἐπηγγείλατο ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ σπέρματι
 αὐτοῦ δώσειν τὴν γῆν· ἀλλ' ἀνάξιοι ἦσαν τῆς ἐπαγγελίας
 οἱ ἔκγονοι καὶ ἐξ οἰκείων οὐκ ἠδύναντο εὐαρεσιῆσαι πόνων.
 Διὰ τοῦτο εἰσηλθεν ἡ πίστις, πρᾶγμα εὐκόλον, ἵνα τὴν χάριν
 ἐπισπάσῃται καὶ μὴ διαπέσωσιν αἱ ἐπαγγελίαι. Καὶ λέγει
 10 «Διὰ τοῦτο ἐκ πίστεως, ἵνα κατὰ χάριν, εἰς τὸ εἶναι βεβαίαν
 τὴν ἐπαγγελίαν». Διὰ τοῦτο «Κατὰ χάριν», ἐπειδὴ ἐξ ἰδρώ-
 των οὐκ ἴσχυσαν.

Τίνος δὲ ἕνεκεν εἰπὼν, κατὰ τὰς Γραφάς, οὐκ ἐπάγει
 καὶ τὴν μαρτυρίαν; Ὅτι διεφθαρμένη αὐτῶν ἡ γνώμη ἦν.
 15 «Οἱ μὲν γὰρ ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης· ἄλλοι δὲ ἔ-
 λέγον, διὸ Πλανᾶ τὸν ὄχλον· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Οὐκ ἐκ τῆς
 Γαλιλαίας ἔρχεται ὁ Χριστός, ἀλλὰ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώ-
 μης· ἄλλοι δὲ ἔλεγον, Ὁ Χριστὸς διὰν ἔρχεται, οὐδεὶς γι-
 νώσκει πόθεν ἐστί»· καὶ διάφορος ἦν ἡ γνώμη, ἅτε ἐν πλή-
 20 θει τειταραγμένῳ. Οὐδὲ γὰρ ἀκριβῶς προσεῖχον τοῖς λεγο-
 μένοις, οὐδὲ τοῦ μαθεῖν ἕνεκεν. Διὰ δὴ τοῦτο τούτοις μὲν
 αὐδὲν ἀποκρίνεται, καίτοι λέγουσι· «Μὴ ἐκ τῆς Γαλιλαίας
 ὁ Χριστὸς ἔρχεται»; τὸν δὲ Ναθαναὴλ σφοδρότερον εἰπόντα
 καὶ πληκτικώτερον, «Ἐκ Ναζαρέτι δύναται τι ἀγαθὸν εἶ-
 25 ναι;», ἐπήνεσεν ὡς ἀληθῶς Ἰσραηλίτην.

Ὅτιοι μὲν γὰρ καὶ οἱ πρὸς τὸν Νικόδημον εἰπόντες,
 «Ἐρεύνησον καὶ ἴδε, διὸ ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφήτης οὐκ
 ἐγγίγεται», οὐ μαθεῖν ζητοῦντες ἔλεγον, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνα-
 τρέψαι τὴν περὶ τοῦ Χριστοῦ δόξαν. Ἐκεῖνος δὲ ἀληθείας

10. Αὐτόθι 4, 14-15.

11. Αὐτόθι 4, 16.

ἐδόθη ἢ ὑπόσχεσις εἰς τὸν Ἀβραάμ, θὰ ἐγίνετο πολὺ περισσότερον, ὅταν ἐδόθη ἢ χάρις. Καὶ αὐτὸ δηλώνει ὁ Παῦλος, ὅταν λέγῃ· «Διότι, ἐὰν ἦσαν κληρονόμοι οἱ ἐξαρτώμενοι ἐκ τοῦ νόμου, τότε ἢ πίστις δὲν ἔχει ἀξίαν, διότι ὁ νόμος δημιουργεῖ ὀργήν»¹⁰. Αὐτὸ πού λέγει, σημαίνει τὸ ἐξῆς· Ὑπεσχέθη ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ εἰς τὴν γενεάν του ὅτι θὰ τοῦ δώσῃ τὴν γῆν, ἀλλ' οἱ ἀπόγονοί του ἦσαν ἀνάξιοι ἐκείνης τῆς ὑποσχέσεως καὶ δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μένουν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τοὺς ἰδικούς των κόπους. Διὰ τοῦτο εἰσεχώρησεν ἢ πίστις, πρᾶγμα εὐκόλον, διὰ ν' ἀποσπάσῃ τὴν χάριν καὶ διὰ νὰ μὴ ξεπέσουν αἱ ὑποσχέσεις. Καὶ «Διὰ τοῦτο ἢ ὑπόσχεσις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πίστιν, διὰ νὰ εἶναι ὡς δῶρον χάριτος»¹¹. Καὶ ἦτο «Δῶρον χάριτος», ἐπειδὴ δὲν εἶχαν κατορθώσει τίποτε μὲ τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἰδρωτάς.

Διατί ὅμως, ἐνῶ εἶχεν εἰπεῖ σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς, δὲν προσκομίζει καὶ τὴν μαρτυρίαν; Διότι ἢ γνώμη των εἶχε διαφθαρῆ. «Διότι ἄλλοι ἔλεγαν, Αὐτὸς εἶναι πραγματικᾶ ὁ Προφήτης, ἄλλοι ἔλεγαν ὅτι Πλανᾶ τὸν λαόν», ἄλλοι ἔλεγαν Δὲν θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀπὸ τὴν κώμην τῆς Βηθλεέμ, καὶ ἄλλοι· Ὅταν ἔλθῃ ὁ Χριστός, κανεὶς δὲν θὰ ξεύρῃ ἀπὸ ποῦ εἶναι». Καὶ αἱ γνώμαι μέσα εἰς αὐτὸ τὸ ταραγμένον πλῆθος ἦσαν διαφορετικά. Διότι οὔτε ἤκουαν μὲ προσοχὴν τὰ λόγια του, οὔτε εἶχαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μάθουν. Δι' αὐτὸ λοιπὸν δὲν ἀπαντᾶ τίποτε εἰς αὐτούς, ἂν καὶ ἰσχυρίζονται, «Μήπως ὁ Χριστὸς θὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;», ἐνῶ τὸν Ναθαναήλ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐκφρασθῆ ὀξύτερον καὶ σκληρότερον, «Εἶναι δυνατὸν νὰ προέλθῃ κάτι καλὸν ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;», ἐπήνεσεν ὡς ἀληθινὸν Ἰσραηλίτην.

Διότι αὐτοὶ ἐδῶ καὶ οἱ Φαρισαῖοι πού εἶπαν εἰς τὸν Νικόδημον, «Νὰ ἐρευνήσῃς καὶ θὰ ἰδῆς, ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει Προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν», δὲν τὰ ἔλεγαν αὐτὰ ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ μάθουν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἤθελαν ν' ἀνατρέψουν τὴν γνώμην περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως ἐπειδὴ ἠγάπα τὴν

ᾧν ἐρασιῆς, καὶ τὰ παλαιὰ ἀκριβῶς πάντα ἐπισιόμενος, τοῦτο ἔλεγεν· αὐτοὶ δὲ πρὸς ἓν μόνον ἑώρων, τὸ ἀναιρέψαι ὅτι ὁ Χριστὸς ἐσσι. Διόπερ αὐτοῖς οὐδὲν ἀπεκάλυπεν. Οἱ γὰρ καὶ ἐναντιοῖς ἐναντία λέγοντες, καὶ ποιὲ μὲν, «Οὐδεὶς 5 γινώσκει πόθεν ἔρχεται», ποιὲ δέ, «Ἀπὸ Βηθλεέμ», εὐδηλον ὅτι καὶ μαθόντες ἠναντιώθησαν. Ἐστω γάρ, τὸν τόπον ἠγνόουν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεέμ, διὰ τὴν ἀνασιροφὴν τὴν ἐν Ναζαρεὶ (καίτοι οὐδὲ τοῦτο συγγνώμην εἶχεν· οὐ γὰρ ἐκεῖ εἰέχθη)· ἄρα καὶ τὸ γένος ἠγνόουν, ὅτι ἐξ οἴκου καὶ πα- 10 τριᾶς Δαυὶδ; Πῶς οὖν ἔλεγον, «Οὐκ ἀπὸ τοῦ σπέρματος Δαυὶδ ἔρχεται Χριστὸς;». Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐκείνω συσκιάσαι ἐβούλοντο, κακούργως ἅπαντα φθεγγόμενοι.

Τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ προσελθόντες εἶπον· Ἐπειδὴ τὰ μὲν ἄλλα πάντα θαυμάζομεν, κελεύεις δέ σοι πείθεσθαι κα- 15 τὰ τὰς Γραφάς, εἶπέ, πῶς αἱ μὲν Γραφαὶ λέγουσιν, ὅτι ἀπὸ Βηθλεέμ δεῖ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν, σὺ δὲ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἀφῖξαι; Ἀλλ' οὐδὲν τοῦτων εἶπον, ἀλλὰ πάντα πονηρῶς φθέγγονται. Ὅτι γὰρ οὐ ζητοῦντες, οὐδὲ μαθεῖν βουλόμενοι, εὐθέως ἐπήγαγεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι «Τινὲς 20 ἤθελον πιάσαι αὐτὸν καὶ οὐδεὶς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτὸν τὴν χεῖρα αὐτοῦ»· εἰ γὰρ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν ἰκανὸν ἦν εἰς καιάνυξιν αὐτοὺς ἀγαγεῖν· ἀλλ' οὐ καιενύγησαν, καθὼς φησιν ὁ προφήτης· «Διεσχίσθησαν καὶ οὐ καιενύγησαν».

25 3. Τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία· οὐδενὶ βούλεται εἶκειν, πρὸς ἓν βλέπει μόνον, ὥστε τὸν ἐπιβουλευόμενον ἀνελεῖν. Ἀλλὰ τί φησιν ἡ Γραφή; «Ὁ ὀρύσσων βόθρον τῷ πλησίον, εἰς αὐτὸν ἐμπεσεῖται»· ὅπερ καὶ τότε γέγονεν. Αὐτοὶ μὲν

12. Ψαλμ. 34, 15.

13. Παροιμ. 26, 27.

ἀλήθειαν καὶ ἐγνώριζε λεπτομερῶς ὅλα τὰ παλαιά, ἐξεφράζετο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλ' οἱ Φαρισαῖοι μόνον εἰς ἓν ἀπέβλεπον, εἰς τὸ ν' ἀνατρέψουν τὴν γνώμην ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ Χριστός. Δι' αὐτὸν τὸν λόγον δὲν ἀπεκάλυπτε τίποτε εἰς αὐτούς. Διότι αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἀντέφασκον πρὸς τὸν ἑαυτὸν τους ἄλλοτε λέγοντες, «Κανεὶς δὲν ξεύρει ἀπὸ ποῦ θὰ ἔλθῃ», καὶ ἄλλοτε, «Ἐκ τῆς Βηθλεέμ», εἶναι ὀλοφάνερον ὅτι θὰ προέβαλλαν ἀντιρρήσεις, ἐὰν ἐμάθαιναν. Ἄλλ' ἔστω, δὲν ἐγνώριζαν τὸν τόπον, δηλαδή ὅτι ἦτο ἀπὸ τῆς Βηθλεέμ, διότι ἔζησεν εἰς τὴν Ναζαρέτ (ἂν καὶ οὔτε αὐτὸ συγχωρεῖται, διότι δὲν ἐγεννήθη ἐκεῖ), ἄρα γε δὲν ἐγνώριζον οὔτε τὴν καταγωγὴν του, ὅτι ἦτο ἀπὸ τὸν οἶκον καὶ τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαυῖδ; Διατί τότε ἔλεγαν· «Δὲν ἔρχεται ὁ Χριστὸς ἀπὸ τὸ σπέρμα τοῦ Δαυῖδ»; Ἄλλὰ καὶ αὐτὸ ἤθελαν κατ' ἐκεῖνον τὸν τρόπον νὰ συσκοτίσουν, ὁμιλοῦντες περὶ ὅλων δολίως.

Διατί δὲν ἐπλησίασαν νὰ τὸν ἐρωτήσουν· Ἐπειδὴ σὲ θαυμάζομεν δι' ὅλα τὰ ἄλλα, μᾶς προτρέπεις μάλιστα νὰ πιστεύσωμεν εἰς ἑσὲ σύμφωνα μὲ τὰς Γραφάς, εἶπέ μας, διατί αἱ μὲν Γραφαὶ λέγουν ὅτι ὁ Χριστὸς πρέπει νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τῆς Βηθλεέμ, ἐνῶ ἐσὺ ἔχεις ἔλθει ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας; Δὲν τοῦ ἔκαμαν καμμίαν τέτοιαν ἐρώτησιν, ἀλλὰ ὁμιλοῦν δι' ὅλα μὲ πονηρίαν. Τὸ ὅτι βέβαια δὲν ἐρευνοῦσαν οὔτε ἤθελαν νὰ μάθουν, τὸ ἀπέδειξεν ὁ Εὐαγγελιστής, ὁ ὁποῖος ἀμέσως ἐπρόσθεσε· «Μερικοὶ ἤθελαν νὰ τὸν πιάσουν, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἔβαλε χέρι ἐπάνω του». Διότι, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον αὐτὸ ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς μεταμέλειαν. Ἄλλὰ δὲν μετεμελήθησαν, καθὼς λέγει καὶ ὁ Προφήτης· «Διεσκορπίσθησαν ἀλλὰ δὲν μετεμελήθησαν»¹².

3. Διότι τέτοια εἶναι ἡ πονηρία. Δὲν θέλει νὰ ὑποχωρῇ εἰς τίποτε, ἀλλ' ἀποβλέπει μόνον εἰς ἓν, πῶς νὰ ἐξοντώσῃ ἐκεῖνον πού ἐπιβουλεύεται. Ἄλλὰ τί λέγει ἡ ἁγία Γραφή; «Ἐκεῖνος ποῦ σκάβει τὸν λάκκον τοῦ ἄλλου, ἐκεῖνος θὰ πέσῃ μέσα»¹³. Αὐτὸ ἔγινε καὶ τότε. Διότι αὐτοὶ μὲν ἤθελαν νὰ

γὰρ ἐβούλοντο αὐτὸν ἀνελεῖν, ὡς δὴ σθενύντες τὸ κήρυγμα·
 γέγονε δὲ τοῦναντίον. Τὸ μὲν γὰρ κήρυγμα ἀνθεὶ τῆ τοῦ
 Χριστοῦ χάριτι τὰ δὲ ἐκείνων πάντα ἐσθέθη καὶ ἀπόλωλε
 καὶ παρτίδος καὶ ἐλευθερίας καὶ ἀδείας καὶ λαιρείας ἐξέ-
 5 πεσον καὶ πάσης ἀπειτερήθησαν εὐημερίας καὶ γεγόνασι
 δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι.

Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μηδέποτε ἐπιβουλεύωμεν ἑτέροις, μα-
 θόντες διτι καθ' ἑαυτῶν ἀκονῶμεν τὸ ξίφος καὶ βαθυτέραν
 ἑαυτοῖς διδόαμεν τὴν πληγὴν. Ἄλλ' ἐλύπησέ τις καὶ βούλει
 10 αὐτὸν ἀμύνασθαι; Μὴ ἀμύνη· οὕτω γὰρ ἀμύνασθαι δυνήσῃ.
 Ἐὰν δὲ ἀμύνη, οὐκ ἡμύνω. Καὶ μὴ νομίσῃς αἰνιγμα εἶναι
 τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ἀληθῆ λόγον. Πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; Ὅτι
 οὐ μὴ ἀμυνόμενος, τὸν Θεὸν αὐτῷ καθιστᾶς ἐχθρόν· ἀμυνό-
 μενος δέ, οὐκέτι. «Ἐμοὶ γὰρ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω,
 15 λέγει Κύριος». Εἰ γὰρ οἰκέτας ἔχομεν, κἂν πρὸς ἀλλήλους
 διενεχθέντες, μὴ τῆς δίκης καὶ τῆς κολάσεως ἡμῖν παρα-
 χωρήσωσιν, ἀλλ' ἑαυτοῖς ἐπιτρέψωσι, κἂν μυριάκις προσέλ-
 θωσιν, οὐ μόνον οὐκ ἀμυνόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀγανακτοῦμεν.
 Δραπέτα, λέγοντες, καί, μαστιγία, τὸ πᾶν ἡμῖν ἐπιτρέψαι
 20 ἐχρῆν· ἐπειδὴ δὲ σαυτῷ προλαβὼν ἤμυνες, μηδὲν ἐνόχλει
 λοιπόν· πολλῷ μᾶλλον ὁ Θεός, ὁ παραγγείλας αὐτῷ παρα-
 χωρεῖν ἀπάντων, τοῦτο ἐρεῖ.

Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, διὰν παρὰ μὲν παίδων τῶν ἡμε-
 τέρων τοσαύτην ἀπαιτῶμεν φιλοσοφίαν καὶ ὑπακοήν, τῷ δὲ
 25 Δεσπότῃ μὴ παραχωρῶμεν ὧν βουλόμεθα τοὺς οἰκέτας ἡμῖν
 παραχωρεῖν; Ταῦτα δὲ λέγω, διὰ τὸ πρόθυμον ὑμῶν περὶ τὴν
 ἀλλήλων κόλασιν· ἐπεὶ τὸν γε ἀληθῶς φιλοσοφοῦντα οὐδὲ τοῦτο
 χρὴ ποιεῖν, ἀλλὰ συγγινώσκειν καὶ ἀφιέναι τὰ ἁμαρτήματα,

τὸν φονεύσουν, ὥστε νὰ σβήσουν τὸ κήρυγμα· ἀλλ' ὅμως συνέβη τὸ ἀντίθετον. Διότι τὸ μὲν κήρυγμα ἀνθεῖ μὲ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ τὰ ἰδικά των ἔργα ἔσβησαν καὶ κατεστράφησαν καὶ ἔχασαν τὴν πατρίδα των, τὴν ἐλευθερίαν των καὶ τὴν λατρείαν των, ἔστερήθησαν ἀπὸ κάθε εὐτυχίαν καὶ ἔγιναν δοῦλοι καὶ αἰχμάλωτοι.

Ἔχοντες λοιπὸν ὑπ' ὄψιν ὅλα αὐτά, ἃς μὴ ἐπιβουλεύομεθα ποτὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλ' ἃς γνωρίζωμεν ὅτι ἀκονίζομεν τὸ ξίφος κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ κάμνομεν εἰς τὸν ἑαυτὸν μας βαθυτέραν τὴν πληγὴν. Ἄλλὰ σὲ ἐλύπησε κάποιος καὶ θέλεις νὰ τὸν ἐκδικηθῆς; Μὴ τὸν ἐκδικῆσαι· διότι ἔτσι θὰ κατορθώσης νὰ τὸν ἐκδικηθῆς. Ἐὰν ὅμως τὸν ἐκδικηθῆς, δὲν θὰ λάβῃς ἐκδίκησιν. Καὶ νὰ μὴ νομίσης, ὅτι αὐτὸ ποὺ λέγω εἶναι αἰνιγμα, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Πῶς καὶ μὲ ποῖον τρόπον; Ἐὰν δὲν τὸν ἐκδικηθῆς ἐσὺ, τὸν κάμνεις ἐχθρὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐὰν τὸν ἐκδικηθῆς δὲν τὸν κάμνεις. «Εἰς ἐμὲ ἀνήκει ἡ ἐκδίκησις, ἐγὼ θὰ ἀνταποδώσω, λέγει ὁ Κύριος»¹⁴. Διότι, ἐὰν ἔχωμεν ὑπηρέτας, οἱ ὅποιοι διαπληκτίζονται μεταξύ των, καὶ δὲν παραχωρήσουν εἰς ἡμᾶς τὴν κρίσιν καὶ τὴν τιμωρίαν ἀλλὰ τὴν δώσουν εἰς τοὺς ἑαυτούς των, καὶ ἂν πολλὰς φορές μᾶς παρακαλέσουν, ὄχι μόνον δὲν τοὺς τιμωροῦμεν ἀλλὰ καὶ ἀγανακτοῦμεν καὶ τοὺς ὀνομάζομεν δραπέτας καὶ μάστιγας. Διότι ἔπρεπε, λέγομεν, ν' ἀναφέρῃς εἰς ἐμὲ τὰ πάντα. Ἐπειδὴ ὅμως ἔλαβες ἐκίκησιν μόνος σου, μὴ μὲ ἐνοχλῆς πλέον. Αὐτὸ θὰ εἶπῃ πολὺ περισσότερον ὁ Θεός, ὁ ὅποιος μᾶς παρήγγειλε νὰ παραχωρῶμεν εἰς αὐτὸν τὰ πάντα.

Πῶς λοιπὸν δὲν εἶναι παράλογον, ὅταν ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας μας ἀπαιτοῦμεν νὰ ἔχουν τόσην φιλοσοφίαν καὶ ὑπακοήν, ἐνῶ εἰς τὸν Κύριον δὲν παραχωροῦμεν αὐτὰ ποὺ θέλομεν νὰ μᾶς παραχωρῶν οἱ ὑπηρέται; Λέγω δὲ ταῦτα, διότι εἴσθε τόσον ἔτοιμοι δι' ἀλληλοεκδίκησιν. Διότι ὅποιος φιλοσοφεῖ ἀληθινὰ οὔτε αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ κάμνη, ἀλλὰ ὀφείλει νὰ συγχωρῇ καὶ νὰ χαρίζῃ τὰ ἁμαρτήματα, ἔστω

εἰ καὶ μὴ ἐκεῖνο ἦν τὸ μέγα ἔπαθλον, τὸ ἄφειν ἀντὶ τούτων λαμβάνειν. Εἰ γάρ, εἶπέ μοι, καταγινώσκεις τοῦ ἡμαρτηκότιος, τίνος ἔνεκεν καὶ αὐτὸς ἁμαρτάνεις, καὶ τοῖς αὐτοῖς περιπίπτεις; Ὑβρισε; Μὴ ἀνθυβρίσης· ἐπεὶ σαντὸν ὕβρισας. Ἐπληξε; Μὴ ἀντιπλήξης· ἐπεὶ τὸ διάφορον οὐδαμοῦ. Ἐλύπησε; Μὴ ἀντιλυπήσης· ἐπεὶ τὸ κέρδος οὐδέν, ἀλλὰ γέγονας ἐκείνων πάλιν ἴσος. Οὕτως αὐτὸν ἐντρέψαι δυνήσῃ, ἂν μετὰ πραότιμος ἐνέγκῃς ἐπεικῶς· οὕτως αὐτὸν καταιδέσαι, οὕτως αὐτὸν ἐγκόψαι τῆς ὀργῆς.

10 Οὐδεὶς κακῶ κακὸν ἰᾶται, ἀλλ' ἀγαθῶ τὸ κακόν. Ταῦτα παρ' Ἑλλησὶ τινες φιλοσοφοῦσιν. Αἰσχυνθῶμεν τοίνυν, εἰ παρ' Ἑλλησι τοῖς ἀνοήτοις τισαύτης οὔσης τῆς φιλοσοφίας, ἡμεῖς ἐλάτιους φαινοίμεθα. Πολλοὶ ἠδικήθησαν καὶ ἤνεγκαν πολλοὶ ἐσυκοφαντήθησαν. Καὶ οὐκ ἠμύναντο· ἐπεβουλεύθησαν
15 καὶ εὐηργέτησαν. Δέος δὲ οὐ μικρόν, μὴ μείζους ἡμῶν τινες παρ' αὐτοῖς κατὰ τὸν βίον εὐρεθῶσι καὶ σφοδροτέραν ἡμῖν τὴν κόλασιν ἐργάσωνται. Ὅταν γὰρ οἱ Πνεύματος μεισχηκότιες, οἱ βασιλείαν προσδοκῶντες, οἱ ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν φιλοσοφοῦντες, οἱ μὴ δεδοικότες γέενναν, οἱ κελευόμενοι ἄγ-
20 γελοὶ γίνεσθαι, οἱ μωσιτηρίων ἀπολαύοντες, μηδὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἐκείνοις φθάσωμεν ἀρετήν, ποίαν ἔξομεν συγγνώμην;

Εἰ γὰρ Ἰουδαίους ὑπερβαίνειν χρῆ (Ἐὰν γὰρ μὴ περισσεύσῃ ὑμῶν ἡ δικαιοσύνη), φησί, «πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν
25 τῶν οὐρανῶν»), πολλῶ μᾶλλον Ἑλληνας· εἰ Φαρισαίους

καὶ ἂν δὲν περιμένῃ μεγάλην ὠφέλειαν μὲ τὴν συγκώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν. Διότι, εἶπέ μου, ἐὰν τιμωρήσῃς τὸν ἁμαρτήσαντα, διὰ ποῖον λόγον ἁμαρτάνεις καὶ ἐσὺ καὶ περιπίπτεις εἰς τὰ ἴδια ἁμαρτήματα; Σὲ ὕβρισε; Νὰ μὴ ἀνταποδώσῃς τὴν ὕβριν, ἐπειδὴ θὰ προσβάλλῃς τὸν ἑαυτὸν σου. Σὲ ἐκτύπησε; Νὰ μὴ ἀνταποδώσῃς τὸ κτύπημα, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔχῃς καμμίαν ὠφέλειαν. Σοῦ ἐπροξένησε λύπην; Νὰ μὴ τοῦ προξενήσῃς καὶ σύ, ἐπειδὴ δὲν θὰ ἔχῃς κανένα κέρδος, ἀλλὰ θὰ γίνῃς ἴσος μὲ αὐτόν. Καὶ θὰ ἠμπορέσῃς κατ' αὐτόν τὸν τρόπον νὰ τὸν κάμῃς νὰ ἐντραπῇ, ἂν συμπεριφερθῇς μὲ πραότητα, ἡπίως. Μόνον ἔτσι θὰ τὸν κάμῃς νὰ ἐντραπῇ καὶ μόνον ἔτσι θὰ ἐμποδίσῃς τὴν ὀργὴν του.

Κανεῖς δὲν θεραπεύει τὸ κακὸν μὲ τὸ κακόν, ἀλλὰ μὲ τὸ καλὸν τὸν κακόν. Αὐτὰ φιλοσοφοῦν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἔθνικούς. "Ἄς ἐντραποῦμεν λοιπόν, διότι εἰς τοὺς ἀνοήτους ἔθνικοὺς ὑπάρχει τόση φιλοσοφία καὶ ἡμεῖς φαινόμεθα κατώτεροί των. Πολλοὶ ἠδικήθησαν, ἀλλ' ὑπέμειναν. Πολλοὶ ἐσουκοφαντήθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐξεδικήθησαν. Πολλοὶ ἔπασαν εἰς μηχανορραφίας, ἀλλ' εὐηργέτησαν. Καὶ δὲν εἶναι μικρὸς ὁ φόβος, μήπως μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εὐρεθοῦν εἰς ἀνωτέραν κατάστασιν ζωῆς ἀπὸ ἡμᾶς καὶ μᾶς τιμωρήσουν τότε βαρύτερον. Διότι, ἐὰν ἡμεῖς ποῦ ἐλάβομεν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ποῦ περιμένομεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ποῦ φιλοσοφοῦμεν περὶ τῆς οὐρανίου χάριτος, ποῦ δὲν φοβούμεθα τὴν γέενναν, ποῦ διατασσόμεθα νὰ εἴμεθα ἄγγελοι, ποῦ ἀπολαύομεν τὰ μυστήρια, δὲν ἠμπορέσωμεν νὰ προσεγγίσωμεν τὴν αὐτὴν ἀρετὴν μὲ ἐκείνους, ποίας συγγνώμης θὰ τύχωμεν;

Διότι, ἐὰν θέλωμεν νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι τῶν Ἰουδαίων (Διότι λέγει ὁ Χριστός: «Ἐὰν ἡ ἀρετὴ σας δὲν ὑπερβαίνῃ τὴν ἀρετὴν τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, δὲν θὰ εἰσέλθετε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»¹⁵), πρέπει πολὺ περισσότερο νὰ φανῶμεν ἀνώτεροι τῶν ἐθνικῶν. Καὶ ἐὰν πρέπει νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς Φαρισαίους, πρέπει πολὺ περισ-

πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἀπίστους. Εἰ γὰρ μὴ ὑπερβάντων ἡμῶν τὴν ἐκείνων πολιτείαν, ἀποκλείεται τὰ τῆς βασιλείας· ὅταν καὶ Ἑλλήνων φαινόμεθα χεῖρους, πῶς ἔξομεν ταύτης ἐπιτυχεῖν;

Πᾶσαν τοίνυν πικρίαν καὶ ὀργὴν καὶ θυμὸν ἐκβάλλωμεν. «Τὰ αὐτὰ λέγειν, ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές». Καὶ γὰρ καὶ ἰατροὶ τῷ αὐτῷ πολλάκις χρῶνται φαρμάκῳ. Καὶ ἡμεῖς οὐ πανσόμεθα τὰ αὐτὰ ἐνηχοῦντες, ἀναμιμνήσκοντες, διδάσκοντες, παρακαλοῦντες. Καὶ γὰρ πολὺς τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ὁ ὄχλος, καὶ λήθην ἡμῖν ἐμποιῶν καὶ διδασκαλίας δεῖ ἡμῖν συνεχοῦς. Ἴν' οὖν μὴ μάτην μηδὲ εἰκῆ ἐνταῦθα συλλεγώμεθα, τὴν διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξιν παρασχώμεθα, ἵνα καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

σότερον νὰ ὑπερβῶμεν τοὺς ἀπίστους. Διότι, ἐὰν δὲν ὑπερβῶμεν τὴν ζωὴν ἐκείνων ἔχομεν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὅταν ὅμως φαινώμεθα χειρότεροι καὶ ἀπὸ ἐκείνους, πῶς θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτήν;

Ἄς ἀποβάλωμεν λοιπὸν τὴν πικρίαν, τὴν ὀργὴν καὶ τὸν θυμὸν. «Τὸ νὰ σᾶς γράφω τὰ ἴδια πράγματα εἰς ἐμὲ δὲν εἶναι βαρετόν, εἰς ἐσᾶς ὅμως παρέχει ἀσφάλειαν»¹⁶, λέγει ὁ Παῦλος. Διότι καὶ οἱ ἰατροὶ πολλὰς φορὰς χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιο φάρμακον. Καὶ ἡμεῖς δὲν θὰ παύσωμεν νὰ φωνάζωμεν τὰ ἴδια, νὰ διδάσκωμεν καὶ νὰ συμβουλεύωμεν. Διότι καὶ μεγάλη εἶναι ἡ ταραχὴ τῶν βιωτικῶν ὑποθέσεων καὶ μᾶς κάμνει νὰ λησμονῶμεν καὶ δι' αὐτὸ χρειάζεται συνεχῆς διδασκαλία. Διὰ νὰ μὴ συγκεντρωνώμεθα λοιπὸν ἐδῶ ματαίως καὶ ἀνωφελῶς, ἃς ἐπιδείξωμεν καλὰ ἔργα, διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν καὶ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ΄.

Ἰω. 7, 45 - 8, 19

«Ἦλθον οὖν ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, καὶ εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖνοι· Διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν; Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ ὑπηρέται· Οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος».

1. Οὐδὲν τῆς ἀληθείας σαφέστερον, οὐδὲν ἀπλούστερον, ἔὰν μὴ κακουργῶμεν ἡμεῖς· ὥσπερ οὖν κακουργούντων οὐδὲν δυσκολώτερον. Ἴδου γὰρ οἱ μὲν Φαρισαῖοι καὶ οἱ γραμματεῖς, οἱ δὴθεν δοκοῦντες εἶναι σοφώτεροι, συνόντες ἀεὶ τῷ Χριστῷ, ἐπιβουλῆς ἕνεκεν καὶ θαύματα ὀρώντες καὶ Γραφὰς ἀναγινώσκοντες, οὐδὲν ἀπώναντο, ἀλλὰ καὶ ἐβλάβησαν· οἱ δὲ ὑπηρέται, οὐδὲν τούτων ἔχοντες εἰπεῖν, ἀπὸ μιᾶς μόνης δημηγορίας ἐχειρώθησαν καὶ ἀπελθόντες ὥστε αὐτὸν δῆσαι, ἐπανῆλθον δεθέντες τῷ θαύματι. Οὐ τὴν σύνεσιν δὲ αὐτῶν θαυμάσαι μόνον ἔστιν, ὅτι σημείων οὐκ ἐδεήθησαν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς διδασκαλίας μόνης ἐάλωσαν (οὐ γὰρ εἶπον, ὅτι Οὐδέποτε ἐθαυματουργήσεν ἄνθρωπος οὕτως· ἀλλὰ τί; Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος)· οὐ τοίνυν τὴν σύνεσιν αὐτῶν μόνον ἔστι θαυμάσαι, ἀλλὰ καὶ τὴν παρησίαν, ὅτι πρὸς τοὺς ἀποσιείλαντας ταῦτα ἔλεγον, πρὸς τοὺς Φαρισαίους, πρὸς τοὺς πολεμοῦντας καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου πράττοντας.

«Ἦλθον» γὰρ, φησὶν, «οἱ ὑπηρέται καὶ λέγουσιν αὐτοῖς οἱ Φαρισαῖοι· Διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν;». Τὸ δὲ ἐλθεῖν, πολλῷ μείζον ἦν τοῦ μείναι. Τότε μὲν γὰρ ἀπηλλάγησαν ἂν τῆς τούτων ἐπαχθείας· νυνὶ δὲ κήρυκες γίνονται τῆς τοῦ Χριστοῦ σοφίας, καὶ μειζόνως ἐνδείκνυνται τὴν παρησίαν· καὶ οὐ λέγουσιν, Οὐκ ἠδυνήθημεν διὰ τὸν ὄχλον, ὅτι ὡς προφήτη προσεῖχον·

ΟΜΙΛΙΑ NB'.

Ἰω. 7, 45 - 8, 19

«Τότε ἐπέστρεψαν οἱ ὑπηρέται πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαίους, οἱ ὅποιοι τοὺς εἶπαν· Διατί δὲν τὸν ἐφέρατε; Ἀπεκρίθησαν οἱ ὑπηρέται· Κανεὶς ἄνθρωπος δὲν ὠμίλησε ποτέ, ὅπως ὁμιλεῖ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος»¹.

1. Δὲν ὑπάρχει σαφέστερον οὔτε ἀπλούστερον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν ἡμεῖς δὲν φερώμεθα κακῶς. Διότι, ὅταν κακοποιοῦμεν, δὲν ὑπάρχει δυσκολώτερον ἀπὸ αὐτήν. Ἰδοῦ, οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Γραμματεῖς, οἱ ὅποιοι ἐφαίνοντο ὅτι ἦσαν δῆθεν σοφώτεροι, οἱ ὅποιοι ἦσαν διαρκῶς μαζὶ μὲ τὸν Χριστόν, διὰ νὰ τὸν ἐπιβουλεύωνται, οἱ ὅποιοι ἂν καὶ ἔβλεπαν τὰ θαύματα καὶ ἐμελέτων τὰς ἀγίας Γραφάς, ἐν τούτοις ὄχι μόνο δὲν ὠφελήθησαν, ἀλλὰ καὶ ἔπαθαν μεγάλην βλάβην. Οἱ ὑπηρέται ὅμως πού δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἐπικαλεσθοῦν τίποτε ἀπὸ αὐτὰ ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν των, ἠχμαλωτίσθησαν ἀπὸ τὸν Χριστόν μὲ μίαν μόνον ὁμιλίαν του καὶ ἐνῶ ἐπῆγαν διὰ νὰ τὸν συλλάβουν, ἐπέστρεψαν συλληφθέντες ἀπὸ τὸ θαῦμα. Δὲν πρέπει νὰ θαυμάσωμεν τὴν σύνεσίν των (διότι δὲν εἶπαν· Ποτὲ δὲν ἔκαμεν ἄλλος ἄνθρωπος τέτοια θαύματα, ἀλλά· Ποτὲ δὲν ὠμίλησεν ἔτσι ἄλλος ἄνθρωπος), δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ θαυμάσωμεν μόνοον τὴν σύνεσίν των, ἀλλὰ καὶ τὸ θάρρος των, διότι ἔλεγαν αὐτὰ εἰς τοὺς Φαρισαίους πού τοὺς εἶχαν στείλει καὶ πού ἐπολέμουν κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ πού μετεχειρίζοντο τὰ πάντα δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν.

Λέγει ὁ Εὐαγγελιστής· «Τότε ἐπέστρεψαν οἱ ὑπηρέται καὶ λέγουν οἱ Φαρισαῖοι εἰς αὐτούς· Διατί δὲν τὸν ἐφέρατε;». Τὸ ὅτι ἐπέστρεψαν ἦτο πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ τὸν ἐὰν ἔμεναν. Διότι τότε θὰ εἶχαν ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ἐνόχλησίν των. Τώρα ὅμως γίνονται κήρυκες τῆς σοφίας τοῦ Χριστοῦ καὶ δεικνύουν μεγαλύτερον θάρρος. Καὶ δὲν ἰσχυρίζονται, Δὲν ἤμπορέσαμεν νὰ τὸν συλλάβωμεν ἕνεκα τοῦ

ἀλλὰ τί; «Οὐδέποτε ἐλάλησεν οὕτως ἄνθρωπος». Καίτοι γε ἠδύνατο ἐκείνην εἰπεῖν τὴν ἀπολογία· ἀλλ' ἐμφαίνουσι ἐ-
 5 αὐτῶν τὴν ὀρθὴν γνώμην. Τοῦτο γὰρ οὐχὶ θαυμαζόντων ἐκεῖ-
 νον μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ τούτων κατηγορούντων, ὅτι ἔπεμψαν
 δ δήσοντας αὐτὸν αὐτούς, οὗ ἀκούειν ἐχρῆν. Καίτοι γε οὐδὲ
 μακρᾶς ἤκουσαν δημηγορίας, ἀλλὰ βραχείας. Ὅταν γὰρ ἡ
 διάνοια ἀδέκαστος ἦν, οὐδὲ μακρῶν λόγων δεῖ. Τοιοῦτον
 γὰρ ἡ ἀλήθεια.

Τί οὖν οἱ Φαρισαῖοι; Δέον κατανυγῆναι, τὸ ἐναντίον
 10 ποιοῦσιν, ἀντεγκαλοῦσιν αὐτοῖς, «Μὴ καὶ ὑμεῖς πεπλάνησθε;»,
 λέγοντες. Ἐπι αὐτούς κολακεύουσι καὶ οὐ καταφορικῶς κέ-
 χρηται τῷ λόγῳ, δεδοικότες μὴ τέλειον ἀποσθισθῶσιν· ἀλλὰ
 τὸν θυμὸν ἐμφαίνουσι, καὶ μετὰ φειδῶς φθέγγονται. Δέον
 γὰρ ἐρωτῆσαι, τί ἐλάλησε, καὶ θαυμάσαι τὰ λεχθέντα, τοῦτο
 15 μὲν οὐ ποιοῦσιν· ἤδεισαν γὰρ ὅτι ἁλῶναι εἶχον· ἀπὸ δὲ τεκμη-
 ρίου σφόδρα ἀνοήτου αὐτούς συλλογίζονται. «Διατί γὰρ οὐ-
 δεῖς», φησί, «τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσε εἰς αὐτόν;». Τοῦτο
 οὖν τῷ Χριστῷ ἐγκαλεῖς, εἰπέ μοι, καὶ οὐχὶ τοῖς ἀπιστή-
 20 σαισιν; «Ἄλλ' ὁ ὄχλος», φησὶν, «ὃ μὴ γινώσκων τὸν νόμον,
 ἐπικατάρατοί εἰσιν». Αὕτη γὰρ ὑμῶν ἡ μείζων κατηγορία,
 ὅτι ὁ μὲν ὄχλος ἐπίστευσε, ὑμεῖς δὲ ἠπιστήσατε. Καὶ μὴν
 τὰ τῶν γινωσκόντων τὸν νόμον ἐποίουν ἐκεῖνοι· πῶς οὖν
 ἐπάρατοί εἰσιν; Ὑμεῖς γὰρ ἐπάρατοι, οἱ μὴ τηροῦντες τὸν
 νόμον· οὐκ ἐκεῖνοι, οἱ τῷ νόμῳ πειθόμενοι.

25 Ἐχρῆν δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ἀπιστούντων διαβάλλειν τὸν
 ἀπιστούμενον. Οὐ γὰρ ὀρθὸς τρόπος οὗτος. Ἐπεὶ καὶ ὑμεῖς

κόσμου, πού τὸν ἐπρόσεχε σὰν Προφήτην, ἀλλὰ λέγουν· «Ποτὲ δὲν ὠμίλησεν ἔτσι ἄλλος ἄνθρωπος». Καὶ μολονότι ἤμποροῦσαν νὰ μεταχειρισθοῦν αὐτὴν τὴν δικαιολογίαν, ὅμως φανερώνουν τὴν ἰδικὴν των ὀρθὴν γνώμην. Διότι τοῦτο δὲν ἦτο μόνον ἀπόδειξις τοῦ θαυμασμοῦ τῶν ὑπηρέτων πρὸς τὸν Χριστὸν ἀλλὰ καὶ τῆς κατηγορίας κατὰ τῶν Φαρισαίων, ὅτι ἔστειλαν τοὺς ὑπηρέτας διὰ νὰ τὸν συλλάβουν καὶ αὐτοὶ δὲν ὑπήκουσαν, ὅπως ἔπρεπε νὰ κάμουν. Καὶ ὅμως δὲν ἤκουσαν μακρὰν ἀλλὰ μικρὰν ὁμίλιαν. Διότι, ὅταν ὁ νοῦς εἶναι ἀδέκαστος, δὲν χρειάζονται πολλὰ λόγια. Τέτοια εἶναι ἡ δύναμις τῆς ἀληθείας.

Τί ἔκαμαν οἱ Φαρισαῖοι; Ἀντὶ νὰ κατασυντριβοῦν, κάμνουν τὸ ἀντίθετον καὶ κατηγοροῦν τοὺς ὑπηρέτας λέγοντες· «Μήπως καὶ σεῖς ἔχετε πλανηθῆ;». Τοὺς κολακεύουν ἀκόμη καὶ δὲν χρησιμοποιοῦν βαρείας ἐκφράσεις, ἐπειδὴ φοβοῦνται, μήπως ἀποσχισθοῦν ἐντελῶς. Ἐκδηλώνουν ὅμως τὴν ὀργὴν των καὶ ὁμλοῦν μὲ ἐπιφύλαξιν. Διότι, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἐρωτήσουν, τί εἶπεν ὁ Χριστὸς καὶ νὰ θαυμάσουν δι' αὐτὰ πού εἶπεν, δὲν ἔκαμαν τοῦτο, διότι ἤξευραν ὅτι ἤμποροῦσαν ἔτσι νὰ αἰχμαλωτισθοῦν, ἀλλὰ προβάλλουν εἰς τοὺς ὑπηρέτας πολὺ ἀνόητον ἐπιχείρημα. «Διατί δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας;», λέγουν. Εἶπέ μου, μὲ αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα κατηγορεῖς τὸν Χριστὸν ἢ ἐκεῖνους πού δὲν ἐπίστευσαν; Καὶ οἱ Φαρισαῖοι συνεχίζουν· «Ὅσον διὰ τὸν ὄχλον, πού δὲν γνωρίζει τὸν νόμον, εἶναι καταραμένος». Αὐτὴ λοιπὸν εἶναι ἡ μεγαλυτέρα σας κατηγορία, ὅτι δηλαδὴ ὁ ὄχλος ἐπίστευσεν, ἐνῶ σεῖς δὲν ἐπιστεύσατε. Καὶ ὅμως ἐκεῖνοι ἔκαμαν ὅσα καὶ οἱ γνωρίζοντες τὸν νόμον. Διατί τότε εἶναι καταραμένοι; Σεῖς εἴσθε καταραμένοι, πού δὲν τηρεῖτε τὸν νόμον καὶ ὄχι ἐκεῖνοι πού ὑπακούουν εἰς τὸν νόμον.

Δὲν ἔπρεπε λοιπὸν ἀπὸ τοὺς μὴ πιστεύοντας νὰ κατηγορῆται ἐκεῖνος, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐπίστευαν. Διότι δὲν εἶναι σωστὸς αὐτὸς ὁ τρόπος. Ἐπειδὴ καὶ σεῖς δὲν ἐ-

ἠπισθήσατε τῷ Θεῷ, καθὼς Παῦλός φησι· «Τί γάρ, εἰ
 ἠπίσθησάν τινες; Μὴ ἡ ἀπιστία αὐτῶν τὴν πίσιν τοῦ Θεοῦ
 καταργήσει; Μὴ γένοιτο». Καὶ γὰρ οἱ προφήται αὐτοῖς ἀεὶ
 ἐνεκάλουν λέγοντες· «Ἀκούσατε, ἄρχοντες Σοδὼμων»· καί,
 5 «Οἱ ἄρχοντές σου ἀπειθοῦσι»· καὶ πάλιν, «Οὐχ ὑμῶν ἐστὶ
 γνῶναι τὸ κρίμα;». Καὶ πανταχοῦ σφοδρότερον ἐπιτίθενται
 αὐτοῖς. Τί οὖν; Καὶ τῷ Θεῷ τίς ἐγκαλέσει διὰ τοῦτο; Ἄ-
 παγε. Ἐκείνων γὰρ τοῦτο τὸ ἔγκλημα. Ποῖον δ' ἂν ἄλλο
 τις ποιήσειε σημεῖον τοῦ μὴ γινώσκειν ὑμᾶς τὸν νόμον, ἢ
 10 τὸ μὴ πείθεσθαι;

Ἐπειδὴ δὲ εἶπον, ὅτι Μὴ τῶν ἀρχόντων τις ἐπίστει-
 σεν εἰς αὐτόν; καὶ ὅτι Οἱ μὴ γινώσκοντες τὸν νόμον, ἀκο-
 λούθως αὐτῶν καθάπτεται ὁ Νικόδημος, οὕτως λέγων· «Μὴ
 ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, εἰ μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐ-
 15 τοῦ πρότερον;». Δείκνυσι γὰρ αὐτοὺς μήτε γινώσκοντας τὸν
 νόμον, μήτε ποιῶντας τὸν νόμον. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος μὲν οὐδένα
 κελεύει ἀποκτινύναι ἄνθρωπον μὴ πρότερον ἀκούσαντας,
 οὗτοι δὲ πρὶν ἀκοῦσαι ἐπὶ τοῦτο ὤρμησαν, παραβά-
 ται εἰσὶ τοῦ νόμου. Καὶ ἐπειδὴ εἶπον, Καὶ οὐδεὶς
 20 τῶν ἀρχόντων ἐπίστειψεν εἰς αὐτόν, διὰ τοῦτο ἐπισημαίνε-
 ται ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι εἷς ἦν ἐξ αὐτῶν, δεικνὺς ὅτι καὶ
 ἄρχοντες ἐπίστειψαν εἰς αὐτόν. Παρηγοίαν μὲν γὰρ οὐδέπω
 τὴν προσήκουσαν ἐπεδείκνυντο· πλὴν ὤκειοῦντο τῷ Χριστῷ.

Ὅρα δὲ πῶς καὶ μετὰ φειδοῦς τὸν ἔλεγχον ἐπάγει.
 25 Οὐ γὰρ εἶπεν, Ὑμεῖς δὲ βούλεσθε αὐτόν ἀποκτεῖναι, καὶ
 ἀπλῶς καταδικάζετε τὸν ἄνθρωπον ὡς πλάνον. Ἄλλ' οὐχ
 οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ προσηνέσιερον, τὴν ἄφατον αὐτῶν ὁρμὴν

2. Ρωμ. 3, 33.

3. Ἦσ. 1, 10 καὶ 23.

4. Μιχ. 3, 1.

πιστεύσατε εἰς τὸν Θεόν, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Διότι, τί σημασίαν ἔχει, ἐὰν μερικοὶ ἔγιναν ἄπιστοι; Μήπως ἡ ἀπιστία τους ἤμπορεῖ νὰ καταργήσῃ τὴν ἀξιοπιστίαν τοῦ Θεοῦ; Ὁχι βέβαια!»². Διότι καὶ οἱ Προφῆται αὐτοῦς κατηγοροῦν πάντοτε καὶ ἔλεγαν· «Ἀκούσατε, ἄρχοντες Σοδόμων· Οἱ ἀρχηγοί σου δὲν πιστεύουν»³, «Μήπως δὲν εἶναι ἰδικόν σας ἔργον νὰ γνωρίσετε τὴν κρίσιν;»⁴. Καὶ παντοῦ μὲ βαρείας ἐκφράσεις κατηγοροῦν αὐτούς. Τί γίνεται λοιπόν; Μήπως κανεὶς θὰ κατηγορήσῃ δι' αὐτὸ ἀκόμη καὶ τὸν Θεόν; Ὁχι βέβαια! Διότι τοῦτο τὸ ἔγκλημα εἶναι ἰδικόν των. Ποῖον ἄλλο σημεῖον ἤμπορεῖ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ κάποιος, ὅτι σεῖς δὲν γνωρίζετε τὸν νόμον, διότι δὲν πιστεύετε;

Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Φαρισαῖοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας παρὰ μόνον αὐτοὶ ποὺ δὲν γνωρίζουν τὸν νόμον, ἐν συνεχείᾳ κατηγορεῖ αὐτοὺς ὁ Νικόδημος λέγων· «Μήπως ὁ νόμος μας καταδικάζῃ ἄνθρωπον, ἐὰν δὲν τὸν ἀκούσῃ προηγουμένως;». Ἀποδεικνύει δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς ὅτι οὔτε τὸν νόμον γνωρίζουν, οὔτε τὸν νόμον ἐφαρμόζουν. Διότι, ἐφ' ὅσον ὁ νόμος διατάσσει νὰ μὴ φονεύσουν ἄνθρωπον, ἂν δὲν τὸν ἀκούσουν προηγουμένως, αὐτοὶ ὅμως ἐπεχείρουν νὰ κάμουν τοῦτο χωρὶς προηγουμένως νὰ τὸν ἀκούσουν, εἶναι παραβάται τοῦ νόμου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Φαρισαῖοι ἰσχυρίζοντο, ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δι' αὐτὸ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐπισημαίνει, ὅτι ὑπῆρχεν ἓνας μεταξύ των διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι καὶ ἄρχοντες εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν. Βέβαια δὲν ἐπεδείκνυαν τὴν πρέπουσαν παρρησίαν ἀκόμη, παρὰ ταῦτα ὅμως οἰκειοποιοῦντο τὸν Χριστόν.

Πρόσεχε μὲ πόσῃ ἐπιφυλακτικότητι ἐλέγχει αὐτοὺς ὁ Νικόδημος. Διότι δὲν εἶπεν, Σεῖς θέλετε νὰ τὸν φονεύσετε καὶ χωρὶς κρίσιν καταδικάζετε τὸν ἄνθρωπον ὡς πλάνον. Δὲν ὠμίλησεν ἔτσι ἀλλὰ πολὺ ἤπια, ἐπειδὴ ἤθελε ν' ἀνακόψῃ τὴν παράλογον ὀρμὴν των καὶ τὴν ἀπερίσκεπτον

ἐγκόπιων καὶ τὸ ἄσκεπιον καὶ φονικόν. Διὰ τοῦτο ἐπὶ τὸν νόμον τρέπει τὸν λόγον, λέγων· «Ἐὰν μὴ ἀκούσῃ ἀκριβῶς καὶ γνῶ τί ποιεῖ». Ὡστε οὐδὲ ἀκροάσεως δεῖ ψιλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀκριβοῦς. Τοῦτο γάρ ἐστι, «Καὶ γνῶ τί ποιεῖ», τί βού-
 5 λεται καὶ διατί καὶ ἐπὶ τίνι, πότερον ἐπ' ἀναιροπῆ τῆς πολιτείας καὶ ὡς ἐχθρός. Ἀπορηθέντες τοίνυν ἐπειδὴ εἶπον, Οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, οὔτε σφοδρῶς, οὔτε μετὰ φειδοῦς προσηνέχθησαν.

2. Ποίαν γὰρ ἀκολουθίαν ἔχει, εἰπέ μοι, εἰπόντις ἐ-
 10 κείνου, ὅτι Ὁ νόμος ἡμῶν οὐ κρίνει οὐδένα, εἰπεῖν, «Μὴ καὶ σὺ ἐκ Γαλιλαίας εἶ;». Δέον γὰρ δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἀκρίτως ἔπεμψαν αὐτὸν καλέσοντες, ἢ ὅτι οὐ χρὴ μεταδοῦναι λόγου, ἀγροικότερον καὶ θυμικώτερον κέχρηται τῇ ἀντιρρήσει· «Ἐρώτησον καὶ ἴδε, ὅτι ἐκ τῆς Γαλιλαίας προφή-
 15 τῆς οὐκ ἐγήγερται». Τί γὰρ εἶπεν ὁ ἄνθρωπος; ὅτι προφήτης ἐστίν; Εἶπεν ὅτι ἄκριτον ἀναιρεθῆναι οὐ δεῖ. Οἱ δὲ ὑβριστικῶς, ὡς οὐκ εἰδότες περὶ τῶν Γραφῶν οὐδέν, ταῦτα ἐπήγαγον· ὡσανεὶ εἶποι τις· «Ὑπαγε μάθε»· τοῦτο γὰρ ἐστίν, «Ἐρώτησον καὶ ἴδε».

20 Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ ἄνω καὶ κάτω τὴν Γαλιλαίαν ἔστρεψον καὶ τὸν προφήτην, ἀπαλλάττων πάντας ταύτης τῆς ἀλλοτριᾶς ὑποψίας, καὶ δεικνύς, ὅτι οὐχ εἷς τῶν προφητῶν ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ κόσμου Δεσπότης, φησὶν· «Ἐγὼ φῶς εἰμι τοῦ κόσμου». Οὐ Γαλιλαίας, οὐ Παλαιστίνης, οὐ-
 25 δὲ τῆς Ἰουδαίας. Τί οὖν οἱ Ἰουδαῖοι; «Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς, ἢ μαρτυρία σου οὐκ ἐστὶν ἀληθής». Ὡ τῆς ἀνοίας! ταῖς Γραφαῖς παρέπεμψεν ἄνω καὶ κάτω, καὶ λέγουσιν, ὅτι «Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς». Τί δὲ ἐμαρτύ-

καὶ αἵματηρὰν σκέψιν των. Δι' αὐτὸ φέρει τὸν λόγον εἰς τὸν νόμον καὶ λέγει· «Ἐὰν δὲν ἀκούσῃ προσεκτικὰ καὶ μάθη τί ἔκαμε». Ὡστε δὲν χρειάζεται μόνον ν' ἀκούσῃ, ἀλλὰ ν' ἀκούσῃ προσεκτικὰ. Αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει, «Καὶ νὰ μάθη, τί ἔκαμε», τί θέλει, διὰτί καὶ διὰ ποῖον σκοπὸν καὶ ἀπέβλεπε μήπως εἰς ἀνατροπὴν τῆς πολιτείας ὡς ἐχθρός. Ἐπειδὴ λοιπὸν οἱ Φαρισαῖοι ἀμφέβαλλον, διότι εἶχαν εἰπεῖ, ὅτι κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δὲν συμπεριεφέρθησαν εἰς τὸν Νικόδημον οὔτε σκληρῶς οὔτε ἡπίως.

2. Εἶπέ μου, ποίαν συνέπειαν ἔχει ἐκεῖνο ποῦ εἶπεν ὁ Νικόδημος, ὅτι δηλαδὴ ὁ νόμος μας δὲν καταδικάζει κανένα, μὲ τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων· «Μήπως καὶ σὺ εἶσαι ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν;». Διότι, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀποδείξουν, ἢ ὅτι ὀρθῶς ἔστειλαν αὐτόν διὰ νὰ τὸν καλέσουν ἢ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ τοῦ ἐπιτρέψουν νὰ ὁμιλήσῃ, ἀντιθέτως προβάλλουν ὀξυτέραν καὶ προκλητικωτέραν ἀντίρρησιν. «Ἐρεῦνησε καὶ θὰ ἰδῆς ὅτι δὲν ἔχει ἔλθει προφήτης ἀπὸ τὴν Γαλιλαίαν». Μήπως ὁ ἄνθρωπος εἶχεν εἰπεῖ ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι Προφήτης; Εἶπεν ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῆ χωρὶς νὰ δικασθῆ. Οἱ Φαρισαῖοι ὅμως ἔδωσαν αὐτὴν τὴν ἀπάντησιν περιφρονητικῶς εἰς αὐτόν, σὰν νὰ μὴ ἤξευρε τίποτε ἀπὸ αὐτά, σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε κάποιος· «Πήγαινε καὶ μάθε». Διότι αὐτὸ σημαίνει τό, «Ἐρεῦνησε καὶ θὰ ἰδῆς».

Τί ἔκαμε λοιπὸν ὁ Χριστός; Ἐπειδὴ διαρκῶς εἶχον εἰς τὸ στόμα τους τὴν Γαλιλαίαν καὶ τὸν Προφήτην, διὰ νὰ τοὺς βγάλῃ ὄλους ἀπὸ αὐτὴν τὴν πλάνην καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι δὲν εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς Προφήτας, ἀλλὰ ὁ Κύριος τοῦ κόσμου, τοὺς εἶπεν· «Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Οὔτε τῆς Γαλιλαίας, οὔτε τῆς Παλαιστίνης, οὔτε τῆς Ἰουδαίας. Τί ἀπήντησαν οἱ Φαρισαῖοι; «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου καὶ ἡ μαρτυρία σου δὲν εἶναι ἀληθινή». Πόση ἀνοησία! Τοὺς παρέπεμπε συνεχῶς εἰς τὰς Γραφὰς καὶ τοῦ λέγουν· «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἐ-

ρησεν; «Ἐγὼ εἶμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Μέγα τὸ λεχθέν, καὶ ὄντως μέγα· ἀλλ' οὐ σφόδρα αὐτοὺς ἔπληξεν, ἐπειδὴ οὔτε ἐξισοῖ νῦν ἑαυτὸν τῷ Πατρὶ, οὔτε Υἱὸς ἐκείνου εἶπεν εἶναι, οὔτε Θεός, ἀλλὰ φῶς τέως. Ἐβούλοντο μὲν οὖν
 5 ἀναιρέψαι καὶ τοῦτο· καίτοι πολὺ τοῦτο μεῖζον τοῦ εἰπεῖν, «Ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ», φῶς καὶ σκοτίαν νοητῶς λέγων· τουτέστιν, οὐ μένει ἐν τῇ πλάνῃ.

Ἐνταῦθα καὶ τὸν Νικόδημον ἐφέλκεται καὶ ἐνάγει ὡς σφόδρα παρησιασάμενον, καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἐπαινεῖ τοῦτο
 10 πεποιηκότας. Τὸ γὰρ κράξαι, τοῦτό ἐστι βουλομένου κατασκευάσαι, ὥστε κάκεινους ἀκοῦσαι· ἅμα δὲ καὶ αὐτοὺς αἰνίττειται κρυφῆ τὸς δόλους πλέκοντας καὶ ἐν τῷ σκότιῳ καὶ τῇ πλάνῃ· ἀλλὰ τοῦ φωτὸς οὐ περιέσσονται. Καὶ τὸν Νικόδημον ὑπομιμνήσκει τῶν ρημάτων ἐκείνων, ἅπερ ἔ-
 15 λεγε πρόην· «Πᾶς ὁ φαῦλα πράσων, μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα μὴ φανερωθῇ αὐτοῦ τὰ ἔργα». Ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, διὸ οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, διὰ τοῦτό φησιν, «Ὁ τὰ φαῦλα πράσων, οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς», δεικνὺς διὸ οὐ τῆς τοῦ φωτὸς
 20 ἀσθενείας τὸ μὴ ἔλθεῖν, ἀλλὰ τῆς ἐκείνων διεστραμμένης γνώμης.

Ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπον αὐτῷ· Σὺ περὶ σεαυτοῦ μαρτυρεῖς;». Τί οὖν αὐτός; «Κἂν ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαντοῦ, ἢ μαρτυρία μου ἀληθῆς ἐστίν· διὸ οἶδα πόθεν ἔρχομαι, καὶ
 25 ποῦ ὑπάγω· ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε πόθεν ἔρχομαι». Ὅπερ φθάσας εἶπε, τοῦτο οὔτοι προβάλλονται ὡς προηγουμένως λεχθέν. Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀναιρέπων αὐτὸ καὶ δεικνὺς,

αυτοῦ σου». Ποίαν μαρτυρίαν ἔδωσεν; «Ἐγὼ εἶμαι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». Μεγάλος ὁ λόγος, πράγματι μέγας, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐξέπληξεν, ἐπειδὴ τώρα δὲν παρουσιάζει τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Πατέρα, οὔτε εἶπεν ὅτι εἶναι Υἱὸς ἐκείνου, οὔτε Θεός, ἀλλὰ μόνον φῶς. Ἦθελαν βεβαίως ν' ἀνατρέψουν καὶ τοῦτο, διότι ἦτο πολὺ σπουδαιότερον ἀπὸ αὐτὸ πού εἶπεν ἐν συνεχείᾳ· «Ἐκεῖνος πού μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν θὰ περιπατήσῃ εἰς τὸ σκότος». Τὰς λέξεις φῶς καὶ σκότος τὰς χρησιμοποιεῖ μὲ πνευματικὴν σημασίαν. Δηλαδή ἐκεῖνος πού μὲ ἀκολουθεῖ, δὲν μένει εἰς τὴν πλάνην.

Ἐδῶ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὸν Νικόδημον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐπαινεῖ διὰ τὸ μέγαλον θάρρος του καὶ ἐπαινεῖ καὶ τοὺς ὑπηρέτας δι' αὐτὸ πού εἶχαν κάμει. Τὸ ὅτι ἐφώναξε, σημαίνει ὅτι ἤθελε δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου νὰ τοὺς προετοιμάσῃ, ὥστε ν' ἀκούσουν τὰ λόγια του. Συγχρόνως ὁμως ὑπαινίσσεται καὶ τοὺς Φαρισαίους, οἱ ὁποῖοι δολοπλοκοῦν κρυφίως εἰς τὸ σκότος καὶ εἰς τὴν πλάνην, ἀλλ' οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ ὑπερισχύσουν τοῦ φωτός. Καὶ ὑπενθυμίζει εἰς τὸν Νικόδημον τὰ λόγια, τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰπεῖ προηγουμένως· «Ὅποιος κάμνει τὸ κακόν, μισεῖ τὸ φῶς καὶ δὲν ἔρχεται εἰς τὸ φῶς, διὰ νὰ μὴ γίνουν φανερά τὰ ἔργα του»⁵. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Φαρισαῖοι ἔλεγαν, ὅτι κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἄρχοντες δὲν ἐπίστευσεν εἰς αὐτόν, δι' αὐτὸ λέγει· «Ὅποιος κάμνει τὸ κακόν, δὲν ἔρχεται εἰς τὸ φῶς», ἀποκαλύπτων ὅτι ἢ μὴ προσέλευσὶς των δὲν ὠφείλετο εἰς τὴν ἀδυναμίαν τοῦ φωτός, ἀλλ' εἰς τὴν διεστραμμένην γνώμην των.

«Τότε οἱ Φαρισαῖοι τοῦ εἶπαν· «Σὺ δίδεις μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν σου;». Εἰς αὐτὰ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπήντησε· «Καὶ ἐὰν ἀκόμη δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἡ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή, διότι γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι καὶ ποῦ πηγαίνω, ἐνῶ σεῖς δὲν γνωρίζετε ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι». Αὐτὸ πού ὁ Χριστὸς μόλις εἶχεν εἰπεῖ, οἱ Ἰουδαῖοι τὸ παρουσιάζουν ὡς νὰ ἐλέχθη προηγουμένως. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς καὶ τὸ ἐπιχείρημά των ἀνέτρεψε καὶ ἀπέδειξεν, ὅτι

- διὰ ἐκεῖνα ὡς πρὸς αὐτοὺς καὶ τὴν ὑπόνοιαν αὐτῶν διελέ-
 γειτο, ἄνθρωπον αὐτὸν ὑποπιερόντων ψιλόν φησι. «Καὶ ἐὰν
 ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαντοῦ, ἀληθῆς ἐστὶν μαρτυρία μου,
 ὅτι οἶδα πόθεν ἔρχομαι». Τί ἐστὶ τοῦτο; Ἐκ τοῦ Θεοῦ εἰμι
 5 καὶ Θεὸς καὶ Υἱὸς Θεοῦ. Ὁ δὲ Θεὸς αὐτὸς ἑαυτῷ ἀξιόπι-
 στος μάρτυρας. «Ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε». Ἐθελοκακεῖτε, φη-
 σί, καὶ εἰδότες προσποιεῖσθε μὴ εἰδέναι· ἀλλ' ἀπὸ ἀνθρω-
 πίνης διανοίας ἅπαντα φθέγγεσθε, οὐδὲν πλέον βουλόμε-
 νοι τοῦ φαινομένου νοεῖν.
- 10 «Ὑμεῖς κατὰ τὴν σάρκα κρίνετε». Ὡσπερ τὸ κατὰ
 σάρκα ζῆν, τουτέστι, τὸ φαύλως ζῆν, οὕτω τὸ κατὰ σάρκα
 κρίνειν, ἀδίκως κρίνειν ἐστίν. «Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ
 ἐὰν κρίνω, ἡ ἐμὴ κρίσις δικαία ἐστίν». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦ-
 τόν ἐστιν· Ἀδίκως κρίνετε. Καὶ εἰ ἀδίκως κρίνομεν, φησί,
 15 διατί μὴ ἐγκαλεῖς; διατί μὴ κολάζεις; διατί μὴ κατακρί-
 νεις; Ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦτο ἦλθον, φησί. Τοῦτο γάρ ἐστι τό,
 «Ἐγὼ οὐ κρίνω οὐδένα· καὶ ἐὰν κρίνω δὲ ἐγώ, ἡ κρίσις
 μου ἀληθῆς ἐστίν». Ἐπεὶ εἰ ἐβουλήθη κρῖναι, ὑμεῖς ἂν τῶν
 καταδικασμένων ἦτε. Καὶ ταῦτα οὐχὶ κρίνων λέγω, φη-
 20 σίν. Οὐ διὰ τοῦτο δὲ εἶπον, Οὐχὶ κρίνων λέγω, ὡς οὐ θαρ-
 ρῶν, διὰ εἰ ἔκρινον, εἶλον ἂν ὑμᾶς (καὶ γὰρ εἰ ἔκρινον,
 δικαίως ἂν ὑμᾶς κατεδίκασα). ἀλλὰ νῦν καιρὸς κρίσεως
 οὐκ ἔστι. Καὶ περὶ τῆς μελλούσης μὲν κρίσεως ἠνίξαιτο
 εἰπὼν, «Ὅτι μόνος οὐκ εἰμί, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ πέμψας με
 25 Πατήρ». Ἐνταῦθα δὲ ἠνίξαιτο, διὰ οὐκ αὐτὸς μόνος αὐτοὺς
 καταδικάζει, ἀλλὰ καὶ ὁ Πατήρ. Εἶτα αὐτὸ συνεσκίασεν, εἰς
 τὴν αὐτοῦ μαρτυρίαν ἐνάγων· «Καὶ ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑ-
 μειτέρῳ γέγραπται, διὰ δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀλη-
 θῆς ἐστίν».
- 30 3. Τί οὖν ἂν εἴποιεν ἐνταῦθα οἱ αἰρετικοί; Τί πλέον

εἶχεν ὁμιλήσει σύμφωνα μὲ τὴν γνώμην των, διότι αὐτοὶ ἐνόμιζαν, ὅτι ἦτο ἀπλοῦς ἄνθρωπος. Καὶ λέγει· «Καὶ ἐὰν ἀκόμη δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου, ἢ μαρτυρία μου εἶναι ἀληθινή, διότι ξεύρω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι». Τί σημαίνει τοῦτο; Ἔχω ἔλθει ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ εἶμαι Θεὸς καὶ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Θεὸς εἶναι διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἀξιόπιστος μάρτυς. «Σεῖς ὅμως δὲν ξεύρετε». Μὲ τὴν θέλησίν σας κάμνετε τὸ κακὸν καὶ ἐνῶ τὸ ξεύρετε κάμνετε πῶς δὲν τὸ ξεύρετε, ἀλλ' ὁμιλεῖτε σύμφωνα μὲ τὴν ἀνθρωπίνην σας σκέψιν καὶ δὲν θέλετε νὰ καταλάβετε τίποτε πέραν ἀπὸ τὴν φαινομενικὴν ἄποψιν.

«Σεῖς κρίνετε σύμφωνα μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια». Ὅπως ἡ γηϊνὴ ζωὴ σημαίνει ὅτι ζῆ κανεῖς κακῶς, ἔτσι καὶ ἐκεῖνος ποὺ κρίνει μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια, σημαίνει ὅτι κρίνει ἀδίκως. «Ἐγὼ ὅμως δὲν κρίνω κανένα καὶ ἡ ἰδική μου κρίσις εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἀλήθειαν». Εἶναι σὰν νὰ τοὺς λέγη, Ἄδίκως κρίνετε. Καὶ ἂν κρίνωμεν ἀδίκως, ἐρωτοῦν, διατί δὲν μᾶς κατηγορεῖς; Διατί δὲν μᾶς τιμωρεῖς; Διατί δὲν μᾶς καταδικάζεις; Διότι ἐγώ, ἀπαντᾷ, δὲν ἦλθα διὰ νὰ κρίνω κανένα. «Ἐγὼ δὲν κρίνω κανένα. Καὶ ἐὰν ἐγὼ κρίνω, ἡ κρίσις μου εἶναι σύμφωνη μὲ τὴν ἀλήθειαν». Διότι ἐὰν ἤθελα νὰ κρίνω, σεῖς θὰ εἶχάτε καταδικασθῆ. Καὶ λέγω ταῦτα, ὄχι διὰ νὰ κρίνω. Καὶ δὲν εἶπα δι' αὐτό, ὁμιλῶ ὄχι διὰ νὰ κρίνω, διότι πιστεύω ὅτι, ἂν ἔκρινα, θὰ σᾶς εἶχα τιμωρήσει (διότι, ἂν σᾶς ἔκρινα, δικαίως θὰ σᾶς κατεδίκαζα). Τώρα ὅμως δὲν εἶναι καιρὸς διὰ κρίσιν. Καὶ ἔκαμεν ὑπαινιγμὸν περὶ τῆς μελούσης κρίσεως, ὅταν εἶπε· «Διότι δὲν κρίνω ἐγὼ μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλε». Καὶ ἐδῶ κάμνει ὑπαινιγμὸν, ὅτι δὲν τοὺς καταδικάζει μόνος αὐτὸς ἀλλὰ καὶ ὁ Πατήρ. Ἔπειτα ὠμίλησεν ἀσαφέστερον περὶ αὐτοῦ καὶ παρουσίασε τὴν μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του· «Εἰς τὸν νόμον σας εἶναι γραμμένον, ὅτι ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἔγκυρη».

3. Τί ἢμποροῦν νὰ ἰσχυρισθοῦν ἐπ' αὐτοῦ οἱ αἵρετικοί;

ἔχε τῶν ἀνθρώπων, εἰ ἀπλῶς οὕτως ἐκλάβοιμεν τὸ λεχθέν; Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦτο ὠρισται τοῦτο, ἐπειδὴ καθ' ἑαυτὸν οὐκ ἔστιν ἀξιόπιστός τις· ἐπὶ δὲ Θεοῦ, πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; Πῶς οὖν εἴρηται τὸ Δύο; ἄρα 5 ἐπειδὴ δύο, ἢ ἐπειδὴ ἄνθρωποι διὰ τοῦτο δύο; Εἰ γὰρ ἐπειδὴ δύο εἰσὶ, τίνος ἔνεκεν οὐ κατέφυγεν ἐπὶ τὸν Ἰωάννην, οὐδὲ εἶπεν, Μαρτυρῶ ἐγὼ περὶ ἑμαντοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ Ἰωάννης; τίνος ἔνεκεν ἐπὶ τὸν ἄγγελον; τίμος ἔνεκεν ἐπὶ τοὺς προφήτας; καὶ γὰρ μυρίας ἂν εὔρεν ἄλλας 10 μαρτυρίας. Ἄλλ' οὐ τοῦτο βούλεται δεῖξαι μόνον, ὅτι δύο, ἀλλ' ὅτι καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας.

Λέγουσιν αὐτῷ· «Τίς ἐστὶν ὁ Πατήρ σου;». Εἰά φησιν· «Οὔτε ἐμὲ οἶδατε, οὔτε τὸν Πατέρα». Ἐπειδὴ γὰρ εἰδότες ὡς οὐκ εἰδότες ἔλεγον καὶ ὡς πειράζοντες αὐτόν, 15 οὐδὲ ἀποκρίσεως αὐτοὺς ἀξιοῖ. Διὰ τοῦτο λέγει λοιπὸν τρανότερον ἅπαντα καὶ μετὰ πλείονος παρησιίας, ἀπὸ τε τῶν σημείων καὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀκολουθούντων τὴν μαρτυρίαν λαβῶν, τῷ ἐγγὺς εἶναι τὸν στανρόν. «Οἶδα», γάρ, φησί, «πόθεν ἔρχομαι». Τοῦτο οὐ σφόδρα ἂν αὐτῶν καθήψατο· τὸ δὲ ἐπαγαγεῖν, «Καὶ ὅπου ἐγὼ ὑπάγω», μᾶλλον αὐτοὺς ἐφόβησεν ἄν, ὡς οὐ μέλλοντος αὐτοῦ μένειν ἐν τῷ θανάτῳ. Διατί δὲ οὐκ εἶπεν, ὅτι Οἶδα, ὅτι Θεός εἰμι, ἀλλ' ὅτι «Οἶδα πόθεν ἔρχομαι»; Ἄει τὰ ταπεινὰ ἀναμίγνυσι τοῖς ὑψηλοῖς καὶ αὐτὰ δὲ ταῦτα περιστέλλει. Εἰπὼν γάρ, ὅτι 25 «Ἐγὼ μαρτυρῶ περὶ ἑμαντοῦ», καὶ τοῦτο δείξας, ἦλθεν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον, ὡσανεὶ ἔλεγεν· Οἶδα παρὰ τίμος ἀπέσταλμαι, καὶ πρὸς τίνα ἀπέρχομαι. Οὕτω γὰρ οὐδὲν ἂν ἔσχοι ἀντειπεῖν ἀκούσαντες ὅτι παρ' ἐκείνου ἀπέσταλται, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἄπεισιν. Οἱ γὰρ ἂν εἶπον, φησί, τί ψεῦδος,

Κατὰ τί πλεονεκτεῖ ὁ Χριστὸς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἂν δεχθοῦμεν τὰ λόγια του ἀπλῶς; Διότι διὰ τοὺς ἀνθρώπους ἔχει ὀρισθῆ τοῦτο διὰ τὸν λόγον ὅτι ὁ καθένας δὲν εἶναι ἀξιόπιστος διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Πῶς ἤμπορεῖ ὅμως νὰ ἰσχύη τοῦτο διὰ τὸν Θεόν; Πῶς ὅμως καθιερώθη τὸ Δύο; Ἡ ἐπειδὴ εἶναι δύο, ἢ ἐπειδὴ δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν ἀπαιτοῦνται δύο ἄνθρωποι. Ἄν εἶναι δύο, τότε διατί ὁ Χριστὸς δὲν τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἰωάννην, οὔτε εἶπε, Δίδω ἐγὼ μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν μου καὶ δίδει μαρτυρίαν δι' ἐμὲ ὁ Ἰωάννης; Διατί δὲν τοὺς παρέπεμψεν εἰς τὸν Ἄγγελον ἢ εἰς τοὺς Προφήτας; Διότι ἤμποροῦσε νὰ εὔρη χιλίας ἄλλας μαρτυρίας. Δὲν ἤθελεν ὅμως ν' ἀποδείξη τοῦτο, ἀλλ' ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα.

Ἔλεγον λοιπὸν εἰς αὐτόν· «Ποῖος εἶναι ὁ Πατήρ σου;». Καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ἀπεκρίθη· «Οὔτε ἐμὲ γνωρίζετε, οὔτε τὸν Πατέρα μου». Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἂν καὶ ἤξευραν ἔκαμναν πῶς δὲν ἤξευραν καὶ ἔλεγον αὐτὰ δῆθεν διὰ νὰ τὸν δοκιμάσουν, δὲν τοὺς θεωρεῖ ἀξίους ἀπαντήσεως. Δι' αὐτὸ ὁμιλεῖ δυνατώτερον δι' ὅλα αὐτὰ καὶ μὲ μεγαλύτερον θάρρος καὶ λαμβάνει τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τὰ θαύματα καὶ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν πού ἠκολούθει ἐκεῖνα, διότι ἤδη ἦτο πλησίον ὁ καιρὸς τῆς σταυρώσεώς του. «Ἐγὼ γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι», τοὺς λέγει. Αὐτὸ δὲν τοὺς ἔθιξε τόσο, ἀλλὰ αὐτὸ ποῦ ἐπρόσθεσε, «καὶ ποῦ ἐγὼ πηγαίνω», μᾶλλον τοὺς ἐφόβισε, διότι δὲν ἐπρόκειτο νὰ τὸν κρατήσῃ ὁ θάνατος ποῦ θὰ ὑφίστατο. Διατί ὅμως δὲν τοὺς εἶπε γνωρίζω ὅτι εἶμαι Θεός, ἀλλὰ γνωρίζω ἀπὸ ποῦ ἔρχομαι;». Πάντοτε ἀναμιγνύει τὰ ταπεινὰ μὲ τὰ ὑψηλὰ καὶ τὸ ἴδιο ὑποδηλώνει μὲ αὐτά. Διότι, ἀφοῦ εἶπεν, «Ἐγὼ δίδω μαρτυρίαν περὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου» καὶ ἀφοῦ τὸ ἀπέδειξεν, ἦλθεν εἰς τὰ ταπεινότερα, σὰν νὰ τοὺς ἔλεγεν· Ἐγὼ γνωρίζω ἀπὸ ποῖον ἔχω ἀποσταλῆ καὶ εἰς ποῖον θὰ ἀπέλθω. Διότι ἔτσι δὲν θὰ ἤμποροῦσαν νὰ προβάλλουν καμμίαν ἀντίρρησην, ὅταν θὰ ἤκουαν ὅτι ἔχει ἀποσταλῆ ἀπὸ ἐκεῖνον καὶ ὅτι θὰ ἐπανέλθῃ εἰς ἐκεῖνον. Διότι

ἐκεῖθ' ἐκείν' ἤκων, καὶ ἐκεῖ ἀπιών, πρὸς τὸν ἀληθῆ Θεόν.

Ἔμεῖς δὲ οὐκ ἴσμε τὸν Θεόν διὰ τοῦτο κατὰ τὴν σάρκα κρίνουμε. Οἱ γὰρ τοσοῦτων ἀκούσαντες τεκμηρίων τε καὶ ἐλέγχων, ἔτι λέγουμε, «Οὐκ ἔστιν ἀληθής» καὶ Μωϋσῆα
 5 ἀξιόπιστον ἠγεῖσθε καὶ ὑπὲρ ὧν περὶ ἄλλων καὶ ὑπὲρ ὧν περὶ ἑαυτοῦ λέγει τὸν δὲ Χριστὸν οὐκέτι. Τοῦτο κατὰ σάρκα κρίνουμε ἐστίν. «Ἐγὼ δὲ οὐ κρίνω οὐδένα». Καὶ μὴν φησιν ὅτι «Ὁ Πατήρ οὐ κρίνει οὐδένα». Πῶς οὖν ἐνταῦθά φησι, «Καὶ ἐὰν κρίνω δέ, ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ δικαία ἐστίν, ὅτι
 10 οὐκ εἰμὶ μόνος»; Πάλιν πρὸς τὴν ὑπόληψιν τὴν ἐκείνων φθέγγεται τοιούτοις, Ἡ κρίσις ἡ ἐμὴ τοῦ Πατρὸς ἐστίν· οὐκ ἂν ἄλλως ἔκρινον ὁ Πατήρ κρίνων, εἰ μὴ ὡς ἐγὼ καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ἐγὼ, εἰ μὴ ὡς ὁ Πατήρ.

Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ τοῦ Πατρὸς ἐμνημόνευσεν; Οὐ
 15 γὰρ ἐνόμιζον ἀξιόπιστον εἶναι τὸν Υἱόν, εἰ μὴ τοῦ Πατρὸς τὴν μαρτυρίαν προσέλαβεν ἄλλως δέ, οὐδὲ ἔσσηκε τὸ λεχθέν. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων, διὰ δύο ἄλλοιῶν πράγματι μαρτυρῶσι, τότε ἡ μαρτυρία ἐστίν ἀληθής· τοῦτο γὰρ ἐστὶ δύο μαρτυρεῖν· εἰ δὲ μέλλοι τις ἑαυτῷ μαρτυρεῖν,
 20 οὐκ ἔτι δύο εἰσὶν. Ὁρᾷς ὅτι δι' οὐδὲν ἕτερον τοῦτο εἴρηκεν, ἢ ἵνα δείξῃ ὁμοούσιον ἑαυτόν, καὶ δι' ἑαυτοῦ πάλιν δείξῃ οὐ δεόμενον αὐτὸν ἄλλης μαρτυρίας· καὶ δείξῃ οὐδὲν ἔλαιον ἔχοντα τοῦ Πατρὸς;

Ὁρα γοῦν τὴν ἀνθεντίαν. «Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ
 25 ἑμαυτοῦ καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με Πατήρ». Οὐκ ἂν δὲ εἰ ἐλάτινος οὐσίας ἦν, τοῦτο ἂν ἔθνηκεν. Νυνὶ δέ, ἵνα μὴ νομίσης ὅτι ἀριθμοῦ ἔνεκεν παρλείπηται, θέα

δὲν οἶα τίποτε τὸ ψευδές, ὅταν ἐβεβαίωσα, ὅτι ἦλθα ἀπὸ ἐκεῖ καὶ θὰ ἐπιστρέψω ἐκεῖ, δηλαδή εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν.

Σεῖς ὅμως δὲν γνωρίζετε τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο κρίνετε μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια. Διότι ἂν καὶ ἠκούσατε τόσας ἀποδείξεις καὶ τόσας διαβεβαιώσεις, ἐξακολουθεῖτε νὰ λέγετε, «Δὲν εἶναι ἀληθινός». Ἐν τούτοις θεωρεῖτε ἀξιόπιστον τὸν Μωϋσῆν καὶ δι' ὅσα λέγει περὶ τῶν ἄλλων καὶ δι' ὅσα λέγει περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του. Τὸν Χριστὸν ὅμως δὲν τὸν θεωρεῖτε ἀξιόπιστον. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι κρίνετε μὲ ἀνθρώπινα κριτήρια. «Ἐγὼ ὅμως δὲν κρίνω κανέναν». Καὶ ὅμως εἶχεν εἰπεῖ, ὅτι «Ὁ Πατήρ δὲν κρίνει κανένα». Διατί λοιπὸν ἐδῶ λέγει, «Καὶ ἐὰν ἐγὼ κρίνω, ἡ κρίσις μου εἶναι ἀληθινή, διότι δὲν εἶμαι μόνος»; Πάλιν ὁμιλεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψίν των. Λέγει δηλαδή· Ἡ κρίσις ἡ ἰδική μου εἶναι καὶ κρίσις τοῦ Πατρός μου. Διότι, ἐὰν ἔκρινεν ὁ Πατήρ, δὲν θὰ ἔκρινεν διαφορετικὰ ἀπὸ ἐμέ, οὔτε καὶ ἐγὼ θὰ ἔκρινα διαφορετικὰ ἀπὸ τὸν Πατέρα.

Διατί ὅμως ἐνεθυμήθη τὸν Πατέρα; Διότι δὲν ἐνόμιζον ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι ἀξιόπιστος, ἐὰν δὲν προσεκόμιζε τὴν μαρτυρίαν τοῦ Πατρός. Ἐλλως δὲν θὰ ἔστεκεν ὁ λόγος του. Διότι εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ἀνθρώπων, ὅταν δίδουν μαρτυρίαν δύο περὶ ξένου πράγματος, τότε ἡ μαρτυρία εἶναι ἀληθινή. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δύο δίδουν μαρτυρίαν. Ἐὰν ὅμως πρόκειται κάποιος νὰ δώσῃ μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν του, δὲν εἶναι πλέον δύο οἱ μάρτυρες. Βλέπεις ὅτι αὐτὸ δὲν τὸ εἶπε διὰ κανέναν ἄλλον λόγον, παρὰ διὰ ν' ἀποδείξῃ ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ διὰ ν' ἀποδείξῃ ἐπὶ πλέον ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην ἄλλης μαρτυρίας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι δὲν ὑστερεῖ εἰς τίποτε ἀπὸ τὸν Πατέρα;

Πρόσεχε λοιπὸν τὴν αὐθεντίαν του. «Ἐγὼ εἶμαι πού δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ Πατήρ πού μὲ ἔστειλεν». Ἐὰν ὅμως ἦτο κατωτέρας οὐσίας, δὲν θὰ προέβαλλεν αὐτὴν τὴν μαρτυρίαν. Ἐπειτα διὰ νὰ

τὴν ἐξουσίαν οὐδὲν ἔχουσαν παρηλάττωμενον. Μαρτυρεῖ ἄν-
 5 θρωπος, ὅταν ἀφ' ἑαυτοῦ ἀξιόπιστος ᾖ, οὐχ ὅταν μαρτυ-
 ρίας δέηται, καὶ τοῦτο ἐν ἀλλοτριῷ πράγματι· ἐν δὲ ἰδίῳ
 ὅταν μαρτυρίας δέηται τῆς παρ' ἑτέρου, οὐκ ὅτι ἐστὶν ἀξιό-
 10 πιστος. Ἐνιαῦθα δὲ πᾶν τοῦναντίον. Καὶ γὰρ ἐν ἰδίῳ πρά-
 γματι μαρτυρῶν, καὶ παρ' ἑτέρου λέγων μαρτυρεῖσθαι, ἀξιό-
 πιστον ἑαυτὸν εἶναί φησι, πανταχόθεν δεικνὺς ἑαυτοῦ τὴν
 αὐθεντίαν.

Διατί γὰρ εἰπὼν, «Οὐκ εἰμι μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ
 10 πέμπας με Πατήρ»· καὶ τό, «Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία
 ἐστὶν ἀληθῆς», οὐκ ἀπεισιώπησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, «Ἐγὼ
 εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ»; Δῆλον ὅτι τὴν αὐθεντίαν
 δηλῶν. Καὶ πρῶτον μὲν ἑαυτὸν τέθεικεν «Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρ-
 15 τυρῶν περὶ ἑμαυτοῦ». Δείκνυσιν ἔνιαῦθα τό τε ὁμῶς, καὶ
 ὅτι οὐδὲν ὠφελοῦνται, τὸν Θεὸν λέγοντες εἰδέναι Πα-
 τέρα, αὐτὸν οὐκ εἰδότες. Καὶ τοῦτο αἴτιον εἶναί φησι, τὸ
 αὐτὸν θῆ θέλειν εἰδέναι. Λέγει οὖν, ὅτι οὐ δυνατὸν εἰδέναι
 τὸν Πατέρα αὐτοῦ χωρὶς, ἵνα καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐπισπάση-
 20 ται εἰς τὴν αὐτοῦ γνῶσιν. Ἐπειδὴ γὰρ ἀφιέντες αὐτόν, αἰεὶ
 τὸν Πατέρα ἐζήτουν μαθεῖν, λέγει «Οὐ δύνασθε εἰδέναι
 τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμοῦ». Ὡστε οἱ τὸν Υἱὸν βλασφημοῦν-
 τες, οὐκ αὐτὸν βλασφημοῦσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν γεγεννηκότα.

4. Ταῦτα φύγωμεν ἡμεῖς, καὶ δοξάσωμεν τὸν Υἱόν.
 Καίτοι εἰ μὴ φύσεως ἦν τῆς αὐτῆς, οὐκ ἂν οὕτως εἶπεν.
 25 Εἰ γὰρ ἐδίδασκε μόνον, ἑτεροούσιος δὲ ἦν, ἐνῆν καὶ αὐτὸν
 ἀγνοοῦντα εἰδέναι τὸν Πατέρα· καὶ πάλιν οὐκ ἦν αὐτὸν εἰ-
 δότα πάντως, εἰδέναι τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γὰρ ὁ ἄνθρωπον

μὴ νομίζης ὅτι τοῦτο ἐτέθη ἔνεκα τοῦ ἀριθμοῦ 'Δύο', κοίταξε ὅτι ἡ ἐξουσία κατ' οὐδὲν διαφέρει. Ὁ ἄνθρωπος δίδει μαρτυρίαν, ὅταν εἶναι ἀξιόπιστος ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του καὶ ὄχι ὅταν ἔχη ἀνάγκην μαρτυρίας καὶ μάλιστα περὶ ξένου πράγματος. Προκειμένου ὅμως περὶ ἰδικοῦ του πράγματος, ὅταν ἔχη ἀνάγκην μαρτυρίας ἄλλου, τότε δὲν εἶναι ἀξιόπιστος. Ἐδῶ ὅμως συμβαίνει τὸ ἐντελῶς ἀντίθετον. Διότι, ὅταν ὁ Χριστὸς δίδῃ μαρτυρίαν περὶ ἰδίου πράγματος καὶ λέγει ὅτι μαρτυρεῖται ἀπὸ ἄλλον, βεβαιώνει ὅτι εἶναι ἀξιόπιστος καὶ ἀποδεικνύει ἀπὸ παντοῦ τὴν αὐθεντίαν του.

Τότε διατί, ὅταν εἶπε, «Δὲν εἶμαι μόνος, ἀλλ' ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ποὺ μὲ ἔστειλε», καὶ «Ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀληθινή», δὲν ἐσιώπησεν, ἀλλὰ προσέθεσεν, «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου»; Εἶναι φανερόν, ὅτι τὸ ἔκαμε διὰ νὰ ἐπιβεβαιώσῃ τὴν αὐθεντίαν του. Καὶ πρῶτα ἐτοποθέτησε τὸν ἑαυτόν του· «Ἐγὼ εἶμαι ποὺ δίδω μαρτυρίαν διὰ τὸν ἑαυτόν μου». Ἐδῶ ἀποδεικνύει ὅτι εἶναι ὁμότιμος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι δὲν ἔχουν καμμίαν ὠφέλειαν μὲ τὸ νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεὸν Πατέρα, ὄχι ὅμως καὶ τὸν Υἱόν. Καὶ αὐτὸ λέγει ὅτι εἶναι ἡ αἰτία, ὅτι δὲν θέλουν δηλαδὴ νὰ γνωρίσουν αὐτόν. Λέγει λοιπὸν ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζουν τὸν Πατέρα χωρὶς νὰ γνωρίζουν αὐτόν, διὰ νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς ὥστε νὰ τὸν γνωρίσουν. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἄφησαν αὐτόν καὶ ἐζήτουν νὰ μάθουν διὰ τὸν Πατέρα, δι' αὐτὸ τοὺς λέγει· «Δὲν ἠμπορεῖτε νὰ γνωρίσετε τὸν Πατέρα χωρὶς ἐμέ». Ὡστε ἐκεῖνοι ποὺ βλασφημοῦν τὸν Υἱόν, δὲν βλασφημοῦν μόνον αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸν Πατέρα.

4. Αὐτὰ ἃς ἀποφύγωμεν ἡμεῖς καὶ ἃς δοξάσωμεν τὸν Υἱόν. Καὶ ὅμως ἐὰν δὲν ἦτο τῆς αὐτῆς φύσεως, δὲν θὰ ὠμίλει ἔτσι. Διότι, ἐὰν ἐδίδασκε μόνον καὶ ἦτο ἀπὸ ἄλλην οὐσίαν, ἦτο δυνατὸν νὰ ἐγνώριζε κανεὶς τὸν Πατέρα, ἀλλὰ νὰ ἠγνόη αὐτόν. Καὶ πάλιν δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει πλήρως τὸν Υἱόν, νὰ γνωρίζῃ καὶ τὸν Πατέρα. Διότι

εἰδώς, οἶδεν ἄγγελον. Ναί, φησί· καὶ γὰρ ὁ τὴν κτίσιν
 εἰδώς, οἶδε τὸν Θεόν. Οὐδαμῶς. Πολλοὶ γάρ εἰσιν οἱ τὴν
 κτίσιν εἰδότες· μᾶλλον δὲ πάντες ἄνθρωποι (ὁρῶσι γὰρ
 αὐτήν), καὶ τὸν Θεὸν οὐκ ἴσασιν. Δοξάζομεν τοίνυν τὸν Υἱὸν
 5 τοῦ Θεοῦ, μὴ τῇ δόξῃ ταύτῃ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ διὰ τῶν
 ἔργων. Αὕτη γὰρ ἐκείνης ἐκτὸς οὐδέν ἐστιν. «Ἴδε σύ»,
 φησί, «Ἰουδαῖος ἐπονομάζῃ καὶ ἐπαναπαύσῃ τῷ νόμῳ καὶ
 καυχᾶσαι ἐν Θεῷ. Ὁ οὖν διδάσκων τὸν ἕτερον, σεαυτὸν
 οὐ διδάσκεις; ὁ ἐν νόμῳ καυχόμενος, διὰ τῆς παραβάσεως
 10 τοῦ νόμου τὸν Θεὸν ἀτιμάζεις;».

Ὅρα μὴ ποτε καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῇ ὀρθότητι τῆς πίστεως
 καυχώμενοι, διὰ τοῦ μὴ συμβαίνοια τῇ πίστει τὸν θίον
 ἐπιδείκνυσθαι, τὸν Θεὸν ἀτιμάζομεν, ποιοῦντες αὐτὸν βλα-
 σφημεῖσθαι. Καὶ γὰρ διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης καὶ ζύμην
 15 καὶ φῶς καὶ ἄλας εἶναι θούλειαι τὸν Χριστιανόν. Τί δὲ ἐ-
 σσι τὸ φῶς; θίος λάμπων, μηδὲν ἔχων ἐσκοτισμένον. Τὸ
 φῶς οὐχ ἑαυτῷ χρήσιμον, οὐδὲ τὸ ἄλας, οὐδὲ ἡ ζύμη, ἀλλ'
 εἰς ἑτέρους ἐπιδείκνυται τὴν ὠφέλειαν. Οὕτως οὐ τὴν ἑ-
 αυτῶν ὠφέλειαν ἀπαιτούμεθα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑτέρων.
 20 Τὸ γὰρ ἄλας ἐὰν μὴ ἀλίξῃ, οὐκ ἔστιν ἄλας. Καὶ ἕτερον δὲ
 τι ἐνδείκνυται, διὸ ἐὰν αὐτοὶ κατορθώσωμεν, ἔσονται πάν-
 τως καὶ ἕτεροι ἕως δ' ἂν αὐτοὶ μὴ κατορθώσωμεν, οὐδὲ
 ἑτέρους ὀνῆσαι δυνησόμεθα. Μηδὲν μωρόν, μηδὲν χαῦνον
 παρ' ἡμῖν. Τοιαῦτα γὰρ τὰ κοσμικὰ πράγματα τοιαῦτα αἱ
 25 βιωτικαὶ φροντίδες. Διὰ τοῦτο αἱ παρθένοι μωραὶ ἐκλήθη-
 σαν, διὸ περὶ τὰ μωρά, τὰ κοσμικὰ πράγματα, ἡσχόληντο
 ἐνιαῦθα μὲν συνάγουσαι, ἔνθα δὲ ἐχρῆν μὴ ἀποτιθέμεναι.

Δέος οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς τὸ αὐτὸ πάθωμεν· δέος μὴ
 καὶ ἡμεῖς ρυπαρὰ ἀπέλθωμεν ἐνδεδυμένοι ἱμάτια ἔνθα πάν-

6. Ρωμ. 2, 17.

7. Λυτόθη 2, 21.

οὔτε γνωρίζει ἄγγελον ἐκεῖνος πού γνωρίζει ἄνθρωπον. Ναί, θὰ εἰπῆς. Διότι ἐκεῖνος πού γνωρίζει τὴν δημιουργίαν, γνωρίζει καὶ τὸν Θεόν, μᾶλλον ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γνωρίζουν τὴν δημιουργίαν (διότι τὴν βλέπουν) ἀλλὰ δὲν γνωρίζουν τὸν Θεόν. Ἐὰς δοξάσωμεν λοιπὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνον μὲ τὴν δόξαν τῶν λόγων ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν δόξαν τῶν ἔργων. Διότι ἡ πρώτη χωρὶς τὴν δευτέραν δὲν εἶναι τίποτε. «Ἄλλὰ σὺ ὀνομάζεσαι Ἰουδαῖος καὶ ἐπαναπαύεσαι εἰς τὸν νόμον καὶ καυχᾶσαι διὰ τὸν Θεόν σου*. Σὺ λοιπὸν πού διδάσκεις τὸν ἄλλον, τὸν ἑαυτὸν σου δὲν τὸν διδάσκεις; Σὺ πού καυχᾶσαι διὰ τὸν νόμον, ἀτιμάζεις τὸν Θεὸν παραβαίνων τὸν νόμον;»⁷.

Πρόσεχε μήπως κάποτε καὶ ἡμεῖς πού καυχόμεθα διὰ τὴν ὀρθὴν πίστιν μας, ἔνεκα τοῦ ὅτι δὲν διάγομεν ζωὴν σύμφωνον μὲ τὴν πίστιν, ἀτιμάζωμεν τὸν Θεὸν μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι τὸν βλασφημοῦμεν. Διότι θέλει τὸν Χριστιανὸν νὰ εἶναι διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ζύμη, φῶς καὶ ἄλας. Καὶ τί εἶναι τὸ φῶς; Εἶναι λαμπρὸς βίος χωρὶς καμμίαν σκιάν. Τὸ φῶς δὲν εἶναι χρήσιμον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, οὔτε τὸ ἄλας, οὔτε ἡ ζύμη, ἀλλὰ παρέχει ὠφέλειαν εἰς τοὺς ἄλλους. Ἐτσι καὶ ἡμεῖς δὲν ἀπαιτοῦμεν τὴν ὠφέλειαν μόνον διὰ τοὺς ἑαυτοὺς μας, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἄλλους. Διότι, ἔὰν τὸ ἄλας δὲν ἀλατίζει, δὲν εἶναι ἄλας. Αὐτὸ φανερῶνει καὶ κάτι ἄλλο, ὅτι δηλαδή, ἔὰν ἐπιτύχωμεν ἡμεῖς, θὰ ὠφελήσωμεν καὶ ἄλλους. Ἐὰν ὅμως δὲν ἐπιτύχωμεν, δὲν θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ὠφελήσωμεν ἄλλους. Ἐὰς μὴ εἴμεθα λοιπὸν οὔτε ἀνόητοι οὔτε μαλθακοί. Διότι ἔτσι εἶναι τὰ βιωτικὰ πράγματα, τέτοιες εἶναι αἱ φροντίδες τοῦ βίου. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ παρθένοι ὀνομάσθησαν μωραί, διότι ἠσυχολοῦντο μὲ τὰ ἀνόητα καὶ βιωτικὰ πράγματα καὶ συγκέντρωναν ἀγαθὰ διὰ τὴν ἐδῶ ζωὴν, δὲν ἐτοποθέτουν ὅμως αὐτὰ ἐκεῖ πού ἔπρεπε νὰ τοποθετήσουν.

Ἐπάρχει λοιπὸν φόβος μήπως πάθωμεν καὶ ἡμεῖς τὸ ἴδιο. Ἐπάρχει φόβος μήπως φύγωμεν ἀπὸ ἐδῶ φοροῦντες

τες ἔχουσι λαμπρὰ καὶ περιφανῆ. Οὐδὲν γὰρ ἁμαρτίας ρυ-
 παρώτερον, οὐδὲν ἀκαθαρσιότερον. Διὸ τὴν φύσιν αὐτῆς ὁ
 Προφήτης ἐρμηνεύων ἐβόα· «Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ
 μώλωπές μου». Καὶ εἰ βούλει μαθεῖν τῆς ἁμαρτίας τὸ δυ-
 5 σῶδες, ἐννόησον αὐτὴν μετὰ τὸ γενέσθαι, διὰ τῆς ἐπιθυμίας
 ἀπαλλαγῆς, διὰ μὴ ἔτι ἐνοχλῆ τὸ πῦρ, καὶ τότε ὄψει τίς
 εἶσιν ἡ ἁμαρτία. Ἐννόησον τὸν θυμόν, διὰ ἐν γαλήνῃ
 ἦς· ἐννόησον τὴν πλεονεξίαν, διὰ ἔξω γένη τοῦ πάθους.
 Οὐδὲν αἰσχροτέρον, οὐδὲν μιαιρώτερον ἀρπαγῆς καὶ πλεο-
 10 νεξίας.

Ταῦτα συνεχῶς λέγομεν, οὐκ ἐνοχλεῖν ὑμῖν βουλόμενοι,
 ἀλλὰ κερδαῖναι τι μέγα καὶ θαυμασιόν. Ὁ γὰρ ἐκ τοῦ ἅπαξ
 μὴ κατορθώσας, ἴσως ἐκ τοῦ δεύτερον ἀκοῦσαι ποιήσει τοῦ-
 15 το· καὶ ὁ δεύτερον παραδραμών, ἐκ τοῦ τρίτου διορθώσεται.
 Γένοιτο δὲ πάντας ἡμᾶς πάντων ἀπαλλαγέντας τῶν πονη-
 ρῶν, τὴν εὐωδίαν τοῦ Χριστοῦ ἔχειν ὅτι αὐτῷ ἢ δόξα, σὺν
 τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς
 τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

βρωμερὰ ἱμάτια ἐκεῖ ὅπου ὅλοι φοροῦν λαμπρὰ καὶ στολισμένα. Διότι δὲν ὑπάρχει τίποτε περισσότερον βρωμερὸν καὶ ἀκάθαρτον πρᾶγμα ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Προφήτης περιγράφων τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας ἔλεγε μὲ δυνατὴν φωνήν· «Ἐβρώμησαν καὶ ἐσάπησαν αἱ πληγαί μου»⁸. Καὶ ἐὰν θέλῃς νὰ γνωρίσῃς τὴν δυσοσμίαν τῆς ἁμαρτίας, σκέψου αὐτὴν μετὰ τὴν ἐκτέλεσίν της, ὅταν ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν, ὅταν δὲν σὲ ἐνοχλῇ τὸ πῦρ, τότε θὰ ἰδῇς, τί εἶναι ἡ ἁμαρτία. Σκέψου τὸν θυμὸν, ὅταν εἶσαι γαλήνιος. Σκέψου τὴν πλεονεξίαν, ὅταν ἀπαλλαγῇς ἀπὸ τὸ πάθος. Δὲν ὑπάρχει αἰσχροτέρον καὶ βρωμερότερον ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν καὶ τὴν πλεονεξίαν.

Αὐτὰ τὰ λέγομεν συνεχῶς ὄχι ἐπειδὴ θέλομεν νὰ σᾶς ἐνοχλοῦμεν, ἀλλὰ διὰ νὰ ἔχετε κάποια ὠφέλεια μεγάλην καὶ ἀξιοθαύμαστον. Διότι ἐκεῖνος ποὺ ἀκούει κάτι μίαν φορὰν καὶ δὲν διορθώνεται, ἴσως ὅταν τὸ ἀκούσῃ διὰ δευτέραν φορὰν νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Καὶ ἐκεῖνος ποὺ ἐξέφυγε διὰ δευτέραν φορὰν, ἴσως διορθωθῇ μὲ τὴν τρίτην. Καὶ εἴθε ὅλοι μας ἀφοῦ ἀπαλλαγῶμεν ἀπὸ ὅλα τὰ πονηρά, ν' ἀποκτήσωμεν τὴν εὐωδίαν τοῦ Χριστοῦ, διότι εἰς αὐτὸν ἀνήκει ἡ δόξα σὺν τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ΄.

Ἰω. 8, 20 - 30

«Ταῦτα τὰ ρήματα ἐλάλησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ· καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν· οὐπω
5 γὰρ ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ».

1. Ὡ τῆς ἀνοίας τῆς Ἰουδαϊκῆς! Πρὸ τοῦ Πάσχα ζητοῦντες αὐτόν, εἶτα ἐν μέσῳ λαβόντες καὶ πολλάκις ἐπιχειρήσαντες κατασχεῖν, καὶ δι' ἑαυτῶν καὶ δι' ἐτέρων, καὶ οὐ δυνηθέντες, οὔτε οὔτως αὐτοῦ τὴν δύναμιν ἐξεπλάγησαν,
10 ἀλλ' ἐπειθέντι τῇ κακίᾳ, καὶ οὐκ ἀφίσταντι. Ὅτι γὰρ ἐπεχείρουν ἀεὶ, φησί· «Ταῦτα ἐλάλησεν ἐν τῷ γαζοφυλακίῳ, διδάσκων ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οὐδεὶς ἐπίασεν αὐτόν». Ἐν τῷ ἱερῷ ἐλάλει, καὶ ἐν τάξει διδασκάλου, ὃ μᾶλλον ἰκανὸν ἦν αὐτοὺς διεγεῖραι· καὶ ταῦτα ἐλάλει, ἐφ' οἷς ἐδάκνυντο καὶ
15 ἐνεκάλουν, ὅτι ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖ τῷ Πατρὶ. Καὶ γὰρ τὸ «Δύο ἀνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθῆς ἐστι», τοῦτο ἐμφαίνει.

Ἀλλ' ὁμως, «Ταῦτα», φησὶν, «ἐλάλει ἐν τῷ ἱερῷ», καὶ ἐν τάξει διδασκάλου, «καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἐπίασεν, ὅτι οὐπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ»· τουτέστιν, ὅτι οὐδέπω καιρὸς ἦν
20 ἐπιτήδειος καθ' ὃν ἠθέλησε σιαυρωθῆναι. Ὡστε καὶ τότε οὐ τῆς ἐκείνων δυνάμεως γέγονεν ἔργον, ἀλλὰ τῆς οἰκονομίας τῆς αὐτοῦ. Αὐτοὶ γὰρ καὶ πάλαι ἐβούλοντο, οὐκ ἴσχυον δέ· οὐ τοίνυν οὐδὲ τότε ἴσχυσαν ἄν, εἰ μὴ αὐτὸς συνεχώρησεν.

25 «Ἐἶπεν οὖν αὐτοῖς πάλιν ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ ὑπάγω καὶ ζητήσετέ με». Τί δήποτε λέγει τοῦτο συνεχῶς; Κατασείων

ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ΄.

Ἰω. 8, 20 - 30

«Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς πλησίον τοῦ θησαυροφυλακίου, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὸν ναὸν καὶ κανεῖς δὲν τὸν ἔπιασε, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του»¹.

1. Ὡ, πόσον μεγάλη ἦτο ἡ ἀνοησία τῶν Ἰουδαίων. Ἐνῶ τὸν ἐζήτουν πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ ἐνῶ τὸν εἶχαν περικυκλώσει καὶ ἐνῶ εἶχαν ἐπιχειρήσει πολλὰς φορὰς νὰ τὸν συλλάβουν καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ μὲ ἄλλους καὶ δὲν ἤμπορεσαν, ἐν τούτοις δὲν ἐξεπλάγησαν μὲ τὴν τόσην δύναμίν του, ἀλλ' ἐπέμενον εἰς τὴν κακίαν των καὶ δὲν τὴν ἄφηναν. Ὅτι δηλαδὴ προσεπάθουν τοῦτο, ἀποδεικνύεται ἀπὸ αὐτὸ πού λέγει ὁ Εὐαγγελιστής: «Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν ὁ Ἰησοῦς πλησίον τοῦ θησαυροφυλακίου, ὅταν ἐδίδασκεν εἰς τὸν ναὸν καὶ κανεῖς δὲν τὸν ἔπιασεν». Ὡμίλει εἰς τὸν ναὸν σὰν διδάσκαλος, πρᾶγμα πού ἦτο ἀρκετὸν νὰ τοὺς ἐξερεθίσῃ περισσότερο. Καὶ μάλιστα ὠμίλει περὶ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα τοὺς διήγειραν καὶ διὰ τὰ ὁποῖα τὸν κατηγόρουν, ὅτι ἔκαμνε τὸν ἑαυτὸν του ἴσον μὲ τὸν Πατέρα. Διότι αὐτὸ ἀποδεικνύει ἡ φράσις του, «Ἡ μαρτυρία δύο ἀνθρώπων εἶναι ἀληθινή».

Λέγει ὁμοίως ὁ Εὐαγγελιστής, «Αὐτὰ τὰ λόγια τὰ εἶπεν εἰς τὸν ναὸν» καὶ σὰν διδάσκαλος, «καὶ κανεῖς δὲν τὸν ἔπιασε, διότι δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη ἡ ὥρα του», δηλαδὴ ὅτι δὲν ἦτο ἀκόμη ὁ καιρὸς κατάλληλος κατὰ τὸν ὁποῖον ἠθέλησε νὰ σταυρωθῇ. Ὡστε καὶ τότε αὐτὸ δὲν ἦτο ἔργον τῆς δυνάμεως τῶν Ἰουδαίων, ἀλλὰ τῆς ἰδικῆς του οἰκονομίας. Αὐτοὶ τὸ ἠθέλαν ἀπὸ πολὺν καιρὸν, ἀλλὰ δὲν εἶχαν τὴν δύναμιν. Οὔτε καὶ τότε θὰ ἤμποροῦσαν, ἐὰν δὲν τὸ ἐπέτρεπεν ὁ ἴδιος.

«Εἶπεν λοιπὸν πάλιν ὁ Ἰησοῦς εἰς αὐτούς: Ἐγὼ φεύγω καὶ θὰ μὲ ζητήσετε». Διὰ ποῖον λόγον ἐπαναλαμβάνει τοῦτο; Διὰ νὰ ταραξῇ τὰς ψυχὰς των καὶ διὰ νὰ τοὺς φο-

αὐτῶν τὰς ψυχὰς καὶ φοβῶν. Ὅρα γὰρ ὅσον τοῦτο ἐνε-
 ποίει τὸν φόβον. Καὶ γὰρ ἀνελεῖν αὐτὸν βουλόμενοι ἵνα ἀ-
 παλλαγῶσι, ζητοῦσιν ὅπου ὑπάγει· οὕτω μεγάλα ἀπὸ τοῦ
 πράγματος ἐφανιάζοντο. Καὶ ἕτερον δὲ διδάξαι αὐτοὺς ἐ-
 5 βούλειο, ὅτι οὐ τῆς ἐκείνων βίας τὸ πρᾶγμα ἐστίν, ἀλλὰ
 ἄνωθεν αὐτὸ προδιειύπωσε, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἤδη διὰ
 τούτων προέγραψε τῶν λόγων. Ἔλεγον οὖν «Μήτι ἀπο-
 κτενεῖ ἑαυτὸν;». Τί οὖν ὁ Χριστός; Ἀναιρῶν αὐτῶν τὴν
 ὑποψίαν καὶ δεικνὺς ὅτι τὸ πρᾶγμα ἀμαρτημά ἐστι, φησί·
 10 «Ἑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστέ». Ὁ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν·
 Οὐδὲν θαυμασιὸν ὑμᾶς τοιαῦτα ἐννοεῖν, ἀνθρώπους σαρ-
 κικούς, καὶ οὐδὲν λογιζομένους πνευματικόν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ
 πράξω τι τοιοῦτον. «Ἄνωθεν γὰρ εἰμι· ὑμεῖς ἐκ τοῦ κό-
 σμου τούτου ἐστέ». Καὶ πάλιν ἐνταῦθα τὰς κοσμικὰς ἐννοί-
 15 ας καὶ σαρκικὰς φησιν· ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τὸ, «Ἐγὼ οὐκ
 εἰμι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου», οὐ τὸ σάρκα μὴ ἀνειληφέναι
 ἐστίν, ἀλλὰ τὸ πόρρω εἶναι τῆς ἐκείνων πονηρίας. Καὶ γὰρ
 τοὺς μαθητὰς φησὶ μὴ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὅμως σάρ-
 κα εἶχον ἐκεῖνοι. Ὡσπερ οὖν ὁ Παῦλος λέγων, «Οὐκ ἐστέ
 20 ἐν σαρκί», οὐχὶ ἄσωμάτους αὐτοὺς εἶναί φησιν, οὕτω λέγων
 τοὺς μαθητὰς οὐκ εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου οὐδὲν ἕτερον, ἢ φιλο-
 σοφίαν αὐτοῖς μαρτυρεῖ.

«Εἶπον οὖν ὑμῖν, ὅτι ἐὰν μὴ πιστεύσητε ὅτι ἐγὼ εἰμι,
 ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε». Εἰ γὰρ διὰ τοῦτο
 25 ἦλθεν, ἵνα ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ ἐτέρως αὐτὴν
 ἀποδύσασθαι οὐκ ἔστι, εἰ μὴ διὰ λουτροῦ, ἀνάγκη τὸν μὴ
 πιστεύοντα ἔχειν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Ὁ γὰρ μὴ βουλό-
 μενος αὐτὸν θανατῶσαι διὰ τῆς πίστεως καὶ θάψαι, ἐναπο-

βήση. Καὶ πρόσεχε, πόσον φόβον τοὺς προξενεῖ τοῦτο. Ἐνῶ ἤθελαν νὰ τὸν φονεύσουν διὰ ν' ἀπαλλαγοῦν, τὸν ἐρωτοῦν ποῦ θὰ ὑπάγῃ. Τόσον μεγάλην γνώμην εἶχον σχηματίσει περὶ τοῦ πράγματος. Ἄλλὰ καὶ ἄλλο ἤθελε νὰ τοὺς διδάξῃ, ὅτι δηλαδὴ τὸ πρᾶγμα θὰ συμβῆ ἔτσι ὄχι ἔνεκα τῆς ἰδικῆς των βιαιότητος, ἀλλ' ἤδη τοῦτο εἶχε προαναγγελθῆ ἄνωθεν καὶ προεῖπε τὴν ἀνάστασίν του μὲ αὐτὰ τὰ λόγια. Ἔλεγαν τότε οἱ Ἰουδαῖοι «Μήπως θ' αὐτοκτονήσῃ;». Ἄλλ' ὁ Χριστὸς διὰ νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ αὐτὴν τὴν ὑποψίαν καὶ διὰ νὰ τοὺς δείξῃ, ὅτι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἦτο ἀμάρτημα, τοὺς εἶπε· «Σεῖς εἰσθε ἐκ τῶν κάτω», πού σημαίνει· Δὲν εἶναι καθόλου παράδοξον, ὅτι σεῖς σκέπτεσθε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διότι εἰσθε ἄνθρωποι γήϊνοι καὶ δὲν συλλογίζεσθε κανὲν πνευματικόν. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν θὰ πράξω κάτι παρόμοιον. «Διότι ἐγὼ εἶμαι ἐκ τῶν ἄνω. Σεῖς εἰσθε ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον». Καὶ ἐδῶ πάλιν ὁμιλεῖ διὰ τὰς κοσμικὰς καὶ γηῖνας σκέψεις. Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἔκφρασις, «Ἐγὼ δὲν εἶμαι ἀπὸ αὐτὸν τὸν κόσμον», σημαίνει ὄχι ὅτι δὲν ἔλαβε σάρκα ἀλλ' ὅτι εὐρίσκεται μακρὰν ἀπὸ τὴν πονηρίαν ἐκείνων. Διότι καὶ διὰ τοὺς μαθητάς του εἶχεν εἰπεῖ ὅτι δὲν ἦσαν ἀπὸ τὸν κόσμον, ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνοι εἶχον σάρκα. Ὅπως λοιπὸν ὁ Παῦλος ὅταν ἔλεγε, «Σεῖς ὅμως δὲν εἰσθε σαρκικοί»², δὲν ἐννοοῦσεν ὅτι ἦσαν χωρὶς σῶμα, ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς ὅταν ἔλεγε διὰ τοὺς μαθητάς του ὅτι δὲν εἶναι ἀπὸ τὸν κόσμον δὲν τοὺς ἀπέδιδε τίποτε ἄλλο, παρὰ 'φιλοσοφίαν'.

«Διὰ τοῦτο σᾶς εἶπα, ὅτι θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὰς ἀμαρτίας σας, ἐὰν δὲν πιστεύσετε, ὅτι ἐγὼ εἶμαι». Διότι, ἐὰν ἦλθε, διὰ νὰ σηκώσῃ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐκδιώξῃ αὐτὴν μὲ ἄλλον τρόπον παρὰ μὲ τὸ λουτρόν, εἶναι ἀνάγκη ἐκεῖνος πού δὲν πιστεύει νὰ ἔχῃ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον. Διότι ἐκεῖνος πού δὲν θέλει νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς τὸν θάνατον καὶ νὰ τὸν θάψῃ ἔνεκα τῆς πίστεως, θὰ ἀποθάνῃ μαζὶ μὲ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον καὶ

θανεῖται αὐτῷ καὶ ἀπελεύσεται ἐκεῖ δώσων εὐθύνας τῶν
 πρότερον ἡμαρτημένων. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ὁ δὲ μὴ πι-
 στεύων ἤδη κέκριται»· οὐ τῷ μὴ πιστεύειν μόνον, ἀλλ' ὅτι
 καὶ τὰ πρότερα ἁμαρτήματα ἔχων ἀπέρχεται.

5 Ἔλεγον οὖν· «Σὺ τίς εἶ;». Ὡ τῆς ἀνοίας! μετὰ χρό-
 νον τοσοῦτον, καὶ σημεῖα, καὶ διδασκαλίαν, ἐρωτῶσι, «Σὺ τίς
 εἶ;». Τί οὖν ὁ Χριστός; «Τὴν ἀρχὴν ὅ,τι καὶ λαλῶ ὑμῖν». Ὁ
 δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· Τοῦ ὅλως ἀκούειν τῶν λόγων
 τῶν παρ' ἐμοῦ ἀνάξιοί ἐστι, μήτι γε καὶ μαθεῖν, ὅστις ἐγώ
 10 εἶμι. Ὑμεῖς γὰρ πάντα πειράζοντες φθέγγεσθε, καὶ οὐδενὶ
 τῶν παρ' ἐμοῦ προσέχοντες. Καὶ ταῦτα πάντα ἠδυνάμην ἐ-
 λέγξαι νῦν τοῦτο γάρ ἐστι. «Πολλὰ ἔχω καὶ λέγειν καὶ
 κρίνειν»· οὐκ ἐλέγξαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάσαι· ἀλλ'
 ὁ πέμψας με, τοιέσιν, ὁ Πατήρ, οὐ βούλεται τοῦτο. «Οὐ
 15 γὰρ ἦλθον κρίναι τὸν κόσμον, ἀλλὰ σῶσαι τὸν κόσμον». Ὁ
 γὰρ ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, ἵνα κρίνη τὸν
 κόσμον, φησὶν, ἀλλ' ἵνα σῶσῃ τὸν κόσμον». Εἰ τοίνυν εἰς
 τοῦτό με ἀπέστειλεν, ἀληθῆς δὲ ἐστίν, εἰκότως οὐδένα ἐγὼ
 κρίνω νῦν. Ἀλλὰ ταῦτα λαλῶ τὰ πρὸς σωτηρίαν, οὐ τὰ πρὸς
 20 ἔλεγχον. Λέγει δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι τοσαῦτα
 ἀκούων, παρὰ ἀσθένειαν οὐκ ἐπεξέρχεται, ἢ ὅτι οὐκ οἶδεν
 αὐτῶν τὰς διανοίας καὶ τὰς χλευασίας.

«Οὐκ ἔγνωσαν δὲ ὅτι τὸν Πατέρα αὐτοῖς λέγει». Ὡ
 τῆς ἀνοίας! οὐ διέλιπεν αὐτοῖς περὶ αὐτοῦ διαλεγόμενος,
 25 καὶ οὐκ ἐγίνωσκον. Εἶτα ἐπειδὴ πολλὰ σημεῖα ποιήσας καὶ
 διδάξας, οὐκ ἀπεσπάσατο, περὶ τοῦ σταυροῦ λοιπὸν διαλέ-
 γεται, λέγων· «Ὅταν ὑψώσῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τό-
 τε γνώσεσθε ὅτι ἐγὼ εἶμι καὶ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ καὶ

3. Ἰω. 12, 47.

4. Αὐτόθι 3, 17.

θὰ μεταναστεύσῃ εἰς ἐκεῖνον, διὰ νὰ δώσῃ λόγον διὰ τὰς προηγουμένας ἀμαρτίας του. Διὰ τοῦτο ἔλεγεν· «Ἐκεῖνος ποὺ δὲν πιστεύει, ἔχει ἤδη κριθῆ», ὄχι μόνον διότι δὲν πιστεύει, ἀλλὰ καὶ διότι φεύγει φέρων μαζί του τὰ προηγούμενα ἀμαρτήματά του.

Ἔλεγον λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς αὐτόν· «Σὺ ποῖος εἶσαι;» Ὡ, πόσον μεγάλη ἀνοησία! Τὸν ἐρωτοῦν μετὰ ἀπὸ τόσον χρόνον καὶ τόσα θαύματα καὶ διδασκαλίαν. «Σὺ ποῖος εἶσαι;». Τί ἀπήντησεν ὁ Χριστός; «Ὅ,τι σᾶς λέγω ἀπὸ τὴν ἀρχήν». Καὶ ὁ λόγος του σημαίνει· Εἴσθε ὅλως διόλου ἀνάξιοι νὰ ἀκούετε τὰ λόγια μου, ἀφοῦ δὲν ἤμπορέσατε νὰ μάθετε, ποῖος εἶμαι. Διότι σεῖς ὀμιλεῖτε πάντοτε διὰ νὰ με δοκιμάσετε καὶ δὲν προσέχετε εἰς τὰ λεγόμενά μου. Καὶ ἤμπορῶ περὶ ὅλων νὰ σᾶς ἐλέγξω τώρα. Διότι αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχουν τὰ λόγια του· «Ἔχω πολλὰ νὰ εἰπῶ διὰ σᾶς καὶ νὰ σᾶς κατακρίνω». Καὶ ὄχι μόνον νὰ σᾶς κατακρίνω, ἀλλὰ καὶ νὰ σᾶς τιμωρήσω. Ἄλλ' ἐκεῖνος ποὺ με ἔστειλε, δηλαδή ὁ Πατήρ μου, δὲν θέλει τοῦτο. «Διότι δὲν ἦλθα διὰ νὰ καταδικάσω τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσω τὸν κόσμον»³. «Διότι δὲν ἔστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν του εἰς τὸν κόσμον διὰ νὰ καταδικάσῃ τὸν κόσμον, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσῃ τὸν κόσμον»⁴. Ἐὰν λοιπὸν με ἀπέστειλε δι' αὐτό, εἶναι δὲ ἀληθινός, δικαίως ἐγὼ δὲν κρίνω τώρα κανένα. Ἄλλ' αὐτὰ λέγω ποὺ εἶναι διὰ τὴν σωτηρίαν σας καὶ ὄχι διὰ τὸν ἔλεγχόν σας. Καὶ αὐτὰ τὰ λέγει διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι, ἐνῶ ἀκούει τόσα, δὲν τοὺς ἀντιμετωπίζει ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἢ ὅτι δὲν γνωρίζει τὰς σκέψεις των καὶ τὴν εἰρωνεῖαν των.

«Δὲν ἐκαταλάβαιναν ὅτι τοὺς ὠμίλει διὰ τὸν Πατέρα». Πόσον ἀνόητοι ἦσαν! Δὲν ἔπαυσε νὰ ὀμιλῇ περὶ αὐτοῦ συνεχῶς καὶ αὐτοὶ δὲν ἐκαταλάβαιναν. Ἔπειτα, ἐπειδὴ δὲν τοὺς προσείλκυσεν, ἂν καὶ εἶχε κάμει τόσα θαύματα καὶ διδασκαλίαν, ὀμιλεῖ πλέον περὶ τῆς σταυρώσεώς του καὶ λέγει· «Ὅταν θὰ ὑψώσετε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι ἐγὼ εἶμαι καὶ ὅτι δὲν ὀμιλῶ ἀπὸ τὸν

δι μετ' ἐμοῦ ἔστιν ὁ πέμψας με καὶ οὐκ ἀφήκε με μόνον ὁ Πατήρ». Δείκνυσιν δι δικαίως ἔλεγε, «Τὴν ἀρχὴν ὅτι καὶ λαλῶ ὑμῖν».

2. Οὕτως οὐ προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. «Ὅταν ὑψώ-
 5 σητε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου». Οὐχ ὑμεῖς τότε μάλιστα προσδοκᾶτε ἀπαλλαγῆσεσθαι μου καὶ ἀναιρήσειν; Ἐγὼ δὲ λέγω, δι Τότε μάλιστα «εἴσεσθε δι ἐγὼ εἶμι», τῶν τε σημείων ἕνεκεν καὶ τῆς ἀνασιτάσεως καὶ τῆς ἀλώσεως. Πάντα γὰρ ταῦτα ἱκανὸς ἦν ἐμφῆναι αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. Καὶ οὐκ εἶπε,
 10 Τότε γνώσεσθε τίς εἶμι. Ὅταν γὰρ ἴδητε, φησὶν, δι οὐδὲν ἀπὸ τοῦ θανάτου πείσομαι, «Τότε γνώσεσθε δι ἐγὼ εἶμι»· τουτέστιν, ὁ Χριστὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ πάντα φέρων καὶ ἄγων καὶ οὐκ ἐναντίος ἐκείνῳ. Διὰ τοῦτο γοῦν ἐπήγαγε, «Καὶ ἀπ' ἐμαντοῦ οὐ λαλῶ οὐδέν». Ἀμφότερα γὰρ εἴσε-
 15 σθε, καὶ τὴν ἰσχύν τὴν ἐμήν, καὶ τὴν ὁμόνοιαν τὴν πρὸς τὸν Πατέρα. Τὸ γὰρ, «Ἀπ' ἐμαντοῦ οὐ λαλῶ οὐδέν», τὸ ἀπαράλλακτον τῆς οὐσίας δηλοῖ, καὶ τὸ οὐδὲν ἐκτὸς τῶν πατρικῶν νοημάτων φθέγγεσθαι. Ὅταν γὰρ ἐκπέσητε τῆς λατρείας, διαν μὴ συγχωρηθῆ ὑμῖν μηδὲ αὐτὸν θεραπεύειν, ὡς πρὸ
 20 τούτου, τότε εἴσεσθε δι ἀμύνων ἐμοὶ ταῦτα ποιεῖ, καὶ παροξυνόμενος ὑπὲρ τῶν μὴ ἀκουσάντων μου· ὡσανεὶ ἔλεγει· Οὐκ ἂν εἴ γε ἀντίθεός τις ἦμην καὶ ἀλλότριος, τοσαύτην ἂν ὀργὴν καθ' ὑμῶν ἐκίνησε. Τοῦτο καὶ Ἡσαΐας φησί· «Δώσει τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ»· καὶ ὁ Δαυὶδ,
 25 «Τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ»· καὶ αὐτός, «Ἰδὸν ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος».

Καὶ αἱ παραβολαὶ τὸ αὐτὸ δηλοῦσιν, διαν λέγη· «Τί ποιήσει τοῖς γεωργοῖς ἐκείνοις ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ἐ-

5. Ἦσ. 53, 9.

6. Ψαλμ. 2, 5.

7. Ματθ. 23, 38.

ἐαυτὸν μου καὶ ὅτι ἐκεῖνος ποῦ μὲ ἔστειλεν εἶναι μαζί μου καὶ ὁ Πατήρ δὲν μὲ ἄφησε μόνον». Ἀποδεικνύει ὅτι δικαίως ἔλεγεν, «Ὅ,τι σᾶς λέγω ἀπὸ τὴν ἀρχήν».

2. Μέχρις αὐτοῦ τοῦ σημείου δὲν ἐπρόσεχαν εἰς ὅσα τοὺς ἔλεγεν. «Ὅταν θὰ ὑψώσετε τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου». Δὲν ἐλπίζετε ὅτι θ' ἀπαλλαγῆτε ἀπὸ ἐμὲ καὶ ὅτι πέραν τοῦ θανάτου μου τίποτε ἄλλο δὲν θὰ συμβῆ; Ἐγὼ ὅμως σᾶς λέγω ὅτι τότε μάλιστα «θὰ γνωρίσετε ὅτι εἶμαι ἐγὼ» καὶ ἐξ αἰτίας τῶν θαυμάτων καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀναστάσεώς μου καὶ ἐξ αἰτίας τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως. Διότι ὅλα αὐτὰ ἦσαν ἀρκετὰ νὰ φανερώσουν τὴν δύναμήν του. Καὶ δὲν εἶπε, τότε θὰ γνωρίσετε, ποῖος εἶμαι. Διότι, λέγει, ὅταν ἰδῆτε, ὅτι δὲν θὰ πάθω τίποτε ἀπὸ τὸν θάνατον, «Τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι εἶμαι ἐγὼ», δηλαδή ὁ Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος φέρω καὶ ὀδηγῶ τὰ πάντα καὶ δὲν εἶμαι ἀντίθετος τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἐπρόσθεσε· «Καὶ δὲν λέγω τίποτε ἀπὸ τὸν ἐαυτὸν μου». Διότι θὰ γνωρίσετε καὶ τὰ δύο, δηλαδή καὶ τὴν ἰδικήν μου δύναμιν καὶ τὴν συμφωνίαν μου μὲ τὸν Πατέρα. Διότι ἡ φράσις του, «Δὲν λέγω τίποτε ἀπὸ τὸν ἐαυτὸν μου», φανερώνει τὴν αὐτὴν οὐσίαν καὶ ὅτι δὲν ὀμιλεῖ πέραν ἀπὸ τὰς σκέψεις τοῦ Πατρός. Διότι, ὅταν ἀπομακρυνθῆτε ἀπὸ τὴν λατρείαν, ὅταν δὲν θὰ σᾶς ἐπιτραπῆ οὔτε νὰ τὸν λατρεύετε, κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν, τότε θὰ γνωρίσετε ὅτι ὁ Πατήρ μου κάμνει ταῦτα διὰ νὰ μὲ ὑπερασπίσῃ καὶ διότι ὀργίζεται ἐναντίον σας, ποῦ δὲν ἠθέλατε νὰ μὲ ἀκούσετε. Διότι, ἐὰν ἐγὼ ἦμουν κάποιος ἀντίθετος πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ξένος πρὸς αὐτόν, δὲν θὰ ὀργίζετο τόσο πολὺ ἐναντίον σας. Αὐτὸ τὸ βεβαιώνει καὶ ὁ Ἡσαΐας, ὅταν λέγῃ· «Θὰ δώσῃ ἀσεβεῖς ἀντὶ τῆς ταφῆς του»⁵. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δαυῖδ λέγει· «Τότε θὰ ὀμιλήσῃ πρὸς αὐτοὺς μὲ ὅλην τὴν ὀργὴν του»⁶. Καὶ λέγει ὁ ἴδιος ἄλλοῦ· «Ἴδου ἐγκαταλείπεται ὁ οἶκος σας ἔρημος»⁷.

Ἀλλὰ καὶ αἱ παραβολαὶ ἔχουν τὴν ἰδίαν σημασίαν. Ὅπως π.χ. «Τί θὰ κάμῃ ὁ κύριος τῆς ἀμπέλου εἰς τοὺς

κείνου; Κακούς κακῶς ἀπολέσει αὐτούς». Ὁρᾷς διτι παντα-
 χου̅ δια̅ τὸ μηδέπω πιστεύεσθαι οὕτω φθέγγεται; Ἐπεὶ εἰ
 αὐτούς ἀπολεῖ, ὥσπερ οὖν καὶ ἀπολεῖ («Φέρετε», γάρ, φησὶν,
 «αὐτούς ὧδε τοὺς μὴ θέλοντάς με βασιλεῦσαι καὶ κατασφά-
 5 ξαιτε»), τίνος ἔνεκεν οὐκ αὐτοῦ φησὶν ἔργον, ἀλλὰ τοῦ Πα-
 τρός τὸ γινόμενον; Πρὸς τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν διαλεγό-
 μενος· ὁμοῦ δὲ καὶ τιμῶν τὸν γεγεννηκότα. Διὰ τοῦτο οὐκ
 εἶπεν, Ἐπίω τὸν οἶκον ὑμῶν ἔρημον, ἀλλ' Ἐφίεται· τοῦ-
 10 το μὲν γάρ ἀπροσώπως τέθεικε. Διὰ δὲ τοῦ εἰπεῖν, «Πο-
 σάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα ὑμῶν, καὶ οὐκ ἠ-
 θελήσατε;», εἶτα ἐπαγαγεῖν, διτι Ἐφίεται, δείκνυσιν διτι
 αὐτὸς τὴν ἐρήμωσιν εἰργάζετο.

Ἐπειδὴ γάρ φησὶν, εὐεργετούμενοι καὶ θεραπευόμενοι
 οὐκ ἠθέλησατε γινῶναι, κολαζόμενοι εἷσεσθε ὅστις ἐγώ.
 15 «Καὶ μετ' ἐμοῦ ἔσιν ὁ Πατήρ». Ἴνα γάρ μὴ νομίσωσι τό,
 Ἐὸ πέμπας με», ἐλαιτώσεως εἶναι, λέγει, «Μετ' ἐμοῦ ἔ-
 σιν». Τὸ μὲν γάρ, τῆς οἰκονομίας· τὸ δέ, τῆς θεότητος. «Καὶ
 οὐκ ἀφῆκέ με μόνον, διτι ἐγὼ τὰ ἀρεσιὰ αὐτῷ ποιῶ πάν-
 20 τοιτε». Πάλιν ἐπὶ τὸ ταπεινότερον τὸν λόγον καιήγαγε, πρὸς
 ἐκεῖνα συνεχῶς ἰσιτάμενος ὅπερ ἔλεγον, διτι οὐκ ἔσιν ἐξ
 αὐτοῦ, καὶ διτι τὸ Σάββαιον οὐ τηρεῖ, πρὸς τοῦτό φησι· «Τὰ
 ἀρεσιὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοιτε»· δεικνύς, διτι καὶ τὸ λύεσθαι τὸ
 Σάββαιον, ἀρεσιὸν αὐτῷ. Οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ
 φησι· «Δοκεῖτε διτι οὐ δύναμαι παρακαλέσαι τὸν Πατέρα
 25 μου;». Καίτοι γε εἰπὼν μόνον «Τέκνα ζητεῖτε;», ἔρριψεν
 ὑπίλους.

8. Αὐτόθι, 21, 40-41.

9. Λουκᾶ. 19, 27.

10. Αὐτόθι 13, 84.

γεωργοὺς ἐκείνους; Θὰ τοὺς ἐξολοθρεύω μὲ τὸν χειρότερον τρόπον»⁸. Βλέπεις, ὅτι παντοῦ ὁμιλεῖ μὲ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐπίστευον ἀκόμη εἰς αὐτόν; Ἐὰν λοιπὸν τοὺς ἐξολοθρεύω, ὅπως πράγματι θὰ τοὺς ἐξολοθρεύω (διότι λέγει· «Φέρετε ἐδῶ αὐτοὺς ποὺ δὲν ἤθελαν νὰ εἶμαι βασιλεὺς καὶ σφάζετε τοὺς ἐνώπιόν μου»⁹), διατί λέγει ὅτι τὸ ἔργον ποὺ ἐκτελεῖται δὲν εἶναι ἰδικόν του, ἀλλὰ τοῦ Πατρός του; Ἄφ' ἐνὸς μὲν ἐπειδὴ ἀπευθύνεται πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀδυναμίαν ἐκείνων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ τιμῆσῃ τὸν Πατέρα. Δι' αὐτὸ δὲν εἶπεν, Ἐγκαταλείπω τὸν οἶκόν σας ἔρημον, ἀλλὰ «Ἐγκαταλείπεται», θέσας τὸ ρῆμα ἀπροσώπως. Ἄλλὰ μὲ τὰ λόγια ποὺ εἶπε, «Πόσας φοράς ἠθέλησα νὰ συγκεντρώσω τὰ τέκνα σας καὶ δὲν ἠθελήσατε»¹⁰ καὶ μὲ τὸ «Ἐγκαταλείπεται», ποὺ ἐπρόσθεσεν, ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πρωτεργάτης τῆς ἐρημώσεως.

Ἐπειδὴ δηλαδή, τοὺς λέγει, ἂν καὶ εὐηργετήθητε καὶ ἂν καὶ ἐθεραπεύθητε ἀπὸ ἐμέ, δὲν ἠθελήσατε νὰ γνωρίσετε, ποῖος εἶμαι ἐγὼ, θὰ τὸ γνωρίσετε μὲ τὴν τιμωρίαν ποὺ θὰ ὑποστῆτε. «Καὶ ὁ Πατὴρ εἶναι μαζί μου». Καὶ διὰ νὰ μὴ νομίσουν ὅτι «Ἐκεῖνος ποὺ μὲ ἔστειλε» σημαίνει μείωσίν του λέγει, «Εἶναι μαζί μου». Διότι τὸ μὲν πρῶτον εἶναι ἀπόδειξις τῆς οἰκονομίας, τὸ δὲ δεύτερον τῆς θεότητος. «Καὶ δὲν μὲ ἄφησε μόνον, διότι ἐγὼ κάμνω πάντοτε ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεσιά». Πάλιν κατεβίβασε τὸν λόγον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, διὰ νὰ ἀντικρούσῃ αὐτὸ ποὺ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγαν συχνά, ὅτι δηλαδή δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ὅτι δὲν τηρεῖ τὸ Σάββατον. Δι' αὐτὸ λέγει, «Ἐγὼ κάμνω ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεσιά». Ἔτσι ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ἡ κατάλυσις τοῦ Σαββάτου εἶναι ἀρεστὴ εἰς αὐτόν. Ἔτσι ὠμίλησε καὶ ὅταν ἦτο ἐπάνω εἰς τὸν Σταυρόν. «Μήπως νομίζετε, ὅτι δὲν ἠμπορῶ νὰ παρακαλέσω τὸν Πατέρα μου;». Ἄλλὰ καὶ ὅταν μόνον τοὺς ἠρώτησε, «Ποῖον ζητεῖτε;», τοὺς ἔκαμε νὰ τὰ χάσουν.

Τί οὖν οὐ λέγει, Δοκεῖτε ὅτι οὐ δύναμαι ὑμᾶς ἀπολέσαι ἔργῳ τοῦτο ἐπιδειξάμενος; Πρὸς τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν καταβαίνει. Πολλὴν γὰρ ἐποιεῖτο σπουδὴν, ὥστε δεῖξαι ὅτι οὐδὲν ἐναντίον ποιεῖ τῷ Πατρὶ, Οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἀν-
 5 θρωπινώτερον φθέγγεται. Ὡσπερ δὲ τό, «Οὐκ ἀφῆκέ με μόνον», εἴρηται· οὕτω καὶ τό, ὅτι «Ἐγὼ τὰ ἀρεσιὰ αὐτῷ ποιῶ πάντοτε. Ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν». Ὅτι εἰς τὸ ταπεινὸν τὸν λόγον κατήγαγε τότε πολλοὶ ἐπίστευσαν. Ἐπι οὖν ἐρωτᾶς, τίνας ἔνεκεν ταπεινῶς
 10 φθέγγεται; Καίτοι γε σαφῶς ὁ εὐαγγελιστὴς ἠνίξαστο τοῦτο, εἰπὼν, ὅτι «Ταῦτα αὐτοῦ λαλήσαντος, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν»· μονονουχὶ βοῶν διὰ τούτων τῶν πραγμάτων.

Μὴ θορυβοῦ, ὡ ἀκροατά, ἐάν τι ταπεινὸν ἀκούσης. Οὐ γὰρ μετὰ ισοσύτην διδασκαλίαν μηδέπω πεπεισμένοι ὅτι
 15 παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐσιν, εἰκότως ταπεινότερα ἤκουον ἵνα πεισθῶσι. Καὶ τοῦτο οὖν ἀπολογία ἐστὶν ὑπὲρ τῶν μελλόντων ταπεινῶς εἰρήσεσθαι. Ἐπίστευσαν μὲν οὖν, οὐχ ὡς ἐχρήν δέ, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἡσθέντες καὶ ἀναπαυσάμενοι ἐπὶ τῇ τῶν λόγων ταπεινότητι. Ὅτι γὰρ οὐ τελείαν πίστιν
 20 εἶχον, δείκνυσιν ὁ εὐαγγελιστὴς ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα λόγων, ἐν οἷς αὐτὸν πάλιν ὑβρίζει. Καὶ ὅτι οὕτοι αὐτοὶ εἰσιν ἐκεῖνοι, ἐδήλωσεν εἰπὼν· «Ἐλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ», δεικνύς ὅτι οὐδέπω παρεδέξαντο τὴν δι-
 25 δασκαλίαν, ἀλλὰ μόνον προσεῖχον τοῖς λεγομένοις. Διὸ καὶ πληκτικώτερον εἶπεν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀπλῶς εἶπεν, «Ζητήσετέ με»· νῦν δὲ μεῖζον προσέθηκεν, ὅτι «Ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε». Καὶ τὸ πῶς δείκνυσιν, ὅτι οὐ δύνασθε ἐλθόντες ἐκεῖ, παρακαλέσαι με λοιπόν. «Ταῦτα ἃ λαλῶ
 30 εἰς τὸν κόσμον». Διὰ τούτων ἐδήλωσε λοιπὸν ἐξερχόμενον αὐτὸν εἰς τὰ ἔθνη. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔγνωσαν λοιπὸν ὅτι τὸν

Διατί λοιπόν τοὺς λέγει· Νομίζετε ὅτι δὲν ἤμπορῶ νὰ σᾶς ἐξολοθρεύσω, ἀφοῦ ἀπέδειξε τοῦτο μὲ τὰ ἔργα; Κατεβαίνει εἰς τὴν πνευματικὴν των ἀδυναμίαν. Διότι ἐφρόντιζε μὲ κάθε τρόπον, ὅτι δὲν κάμνει τίποτε ἐναντίον τοῦ Πατρός. Ἔτσι λοιπόν καὶ ἐδῶ ὁμιλεῖ μὲ ἀνθρώπινον τρόπον. Καὶ ὅπως εἶχεν εἰπεῖ, «Δὲν μὲ ἄφησε μόνον», ἔτσι εἶπεν ἐπίσης, «Ἐγὼ κάμνω πάντοτε ὅσα τοῦ εἶναι ἀρεστά». Ὅταν κατεβίβασε τὸν λόγον εἰς χαμηλότερον ἐπίπεδον, τότε ἐπίστευσαν πολλοί. Καὶ ἐρωτᾷς λοιπόν ἀκόμη, διὰ ποῖόν λόγον ὁμιλεῖ εἰς χαμηλὸν ἐπίπεδον; Καὶ ὅμως ὁ Εὐαγγελιστὴς σαφῶς ὑψηλίσθη τοῦτο, ὅταν εἶπεν, ὅτι «Ἐνῶ ἔλεγεν αὐτά, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν», σχεδὸν σὰν νὰ φωνάζη δι' αὐτὰ τὰ πράγματα.

Μὴ ἀνησυχῆς, ἀκροατά, ἐὰν ἀκούσης κάτι ταπεινόν. Διότι αὐτοὶ ποὺ δὲν εἶχαν ἀκόμη πεισθῆ ἔπειτα ἀπὸ τόσην διδασκαλίαν, ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, δικαίως ἤκουαν τὰ περισσότερον ἀπλᾶ διὰ νὰ πειθοῦν. Καὶ αὐτὸ συνηγορεῖ διὰ τὰ μέλλοντα νὰ λεχθοῦν μὲ ἀπλᾶ λόγια. Διότι ἐπίστευσαν μὲν, ὅχι ὅμως ὅπως ἔπρεπεν, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ τυχαίως, ἐπειδὴ ηὐχαριστήθησαν καὶ ἀνεκουφίσθησαν ἀπὸ τὴν ἀπλότητα τῶν λόγων. Διότι ὁ Εὐαγγελιστὴς ἀποδεικνύει μὲ ὅσα λέγει κατόπιν, ὅτι δὲν εἶχον τελείαν πίστιν διότι πάλιν ὕβριζον τὸν Χριστόν· «Ἔλεγε λοιπόν ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς Ἰουδαίους ποὺ εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν· Ἐὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου», διὰ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, ὅτι ποτὲ δὲν εἶχαν πιστεύσει εἰς τὴν διδασκαλίαν του, ἀλλ' ἐπρόσεχαν μόνον εἰς τὰ λόγια του. Δι' αὐτὸ καὶ ὠμίλησεν εἰς αὐτοὺς αὐστηρότερον. Διότι προηγουμένως εἶχεν εἰπεῖ, «Θὰ μὲ ζητήσετε», ἐνῶ τώρα προσέθεσε τὸ σοβαρώτερον, «Θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὴν ἁμαρτίαν σας». Καὶ δεικνύει καὶ μὲ ποῖον τρόπον, λέγων ὅτι δὲν θὰ ἤμπορέσετε πλέον νὰ ἔλθετε ἐκεῖ, διὰ νὰ μὲ παρακαλέσετε. «Αὐτὰ εἶναι τὰ ὅποια λέγω εἰς τὸν κόσμον». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια δηλώνει, ὅτι τοῦ λοιποῦ θ' ἀπευθυνθῆ εἰς τοὺς ἐθνικούς. Καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐκα-

Πατέρα αὐτοῖς λέγει ἔμπροσθεν, πάλιν φθέγγεται περὶ αὐτοῦ· καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ταπεινότητος τῶν ρημάτων τέθεικεν ὁ εὐαγγελιστής.

3. Ἐάν οὕτω τοίνυν θέλωμεν τὰς Γραφὰς ἐρευνᾶν με-
 5 τὰ ἀκριβείας καὶ μὴ ἀπλῶς, δυνησόμεθα τῆς σωτηρίας τῆς
 ἡμετέρας ἐπιτυχεῖν· ἂν διὰ παντὸς αὐταῖς ἐνδιατριβώμεν,
 καὶ δογμάτων ὀρθότητα, καὶ βίον εἰσόμεθα ἠκριβωμένον.
 Ἐάν σφόδρα σκληρὸς τις εἴη, καὶ ἀπηνής, καὶ χαῦνος, καὶ
 μηδὲν κερδαίνῃ ἐν τοῖς ἄλλοις χρόνοις, τὸν χρόνον γοῦν
 10 καρπώσεται τοῦτον, καὶ λήψεται ἰνα ὠφέλειαν, εἰ καὶ μὴ
 τοσαύτην ὡς αἰσθησὶν ἔχειν, ἀλλ' ὅμως λήψεται. Εἰ γὰρ
 μυρεψεῖόν τις παριῶν καὶ προσκαθήμενος ἐργαστηρίοις τοι-
 οῦτοις, καὶ ἄκων ἀναχρώννυνται ἐκ τῆς εὐωδίας, πολλῶν
 μᾶλλον ἂν ἐκκλησίαν ἀπιῶν. Ὡσπερ γὰρ ἐξ ἀργίας ἀργία
 15 τίκτεται, οὕτω καὶ ἐκ τῆς ἐνεργείας προθυμία γεννᾶται.
 Ἐάν μυρίων ἥς γέμων κακῶν, καὶ ἀκάθαρτος, μὴ φύγῃς
 τὴν ἐνταῦθα διατριβήν.

Τί οὖν, φησὶν, ὅτι ἀκούων οὐ ποιῶ; Οὐ μικρὸν τὸ κέρ-
 δος ταλανίζειν ἑαυτὸν· οὐκ ἄχρηστος οὗτος ὁ φόβος· οὐκ
 20 ἄκαιρον τοῦτο τὸ δέος. Ἐάν σιενάξῃς μόνον, ὅτι ἀκούων οὐ
 ποιῶ, πάντως καὶ ἐπὶ τὸ ποιεῖν ἤξεις ποιέ. Οὐ γὰρ ἔνεστι
 τῷ Θεῷ διαλεγόμενον καὶ ἀκούοντα Θεοῦ διαλεγόμενον, μὴ
 κερδαίνειν. Εὐθέως γοῦν σισιελλόμεθα, καὶ τὰς χεῖρας
 ριπτόμεθα, διὰ βιβλίον βουλόμεθα λαβεῖν. Ὁρᾷς καὶ πρὸ
 25 τῆς ἀναγνώσεως πόση εὐλάβεια; Ἐάν δὲ καὶ μετὰ ἀκρι-
 βείας ἐπέλθωμεν, πολλὴν καρπασόμεθα τὴν ὠφέλειαν. Οὐ
 γὰρ ἂν, εἰ μὴ ἐν εὐλαθείᾳ καθίστη τὴν ψυχὴν, τὰς χεῖρας
 ἂν ἀπενιψάμεθα· καὶ γυνή, καὶ ἀκατακάλυπτος ἦ, περιτίθε-
 ται εὐθέως τὸ φάρος, τῆς ἐνδοθεν εὐλαθείας τὸ δεῖγμα ἐν-

τάλαβαν ὅτι προηγουμένως ὠμίλει διὰ τὸν Πατέρα, πάλιν κάμνει λόγον περὶ αὐτοῦ. Καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ἐξήγησε καὶ τὴν αἰτίαν τῆς ἀπλότητος τῶν λόγων του.

3. Ἄν θέλωμεν καὶ ἡμεῖς νὰ ἐρευνῶμεν τὰς Γραφὰς μὲ ἐπιμέλειαν καὶ ὄχι τυπικῶς, θὰ ἠμπορέσωμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν σωτηρίαν μας. Ἄν ἀσχολούμεθα διαρκῶς μὲ αὐτάς, θ' ἀποκτήσωμεν καὶ δογματικὴν ἀλήθειαν καὶ εὐσεβῆ ζωὴν. Καὶ ὅσον καὶ ἂν εἶναι κανεὶς σκληρός, στρυφνός καὶ τρυφηλός καὶ ὅσον καὶ οὐδὲν ὠφελήθη ἀπὸ τὸν προηγούμενον χρόνον, θ' ἀπολαύσῃ ἀπὸ αὐτὸν καὶ θὰ ἔχῃ κάποιαν ὠφέλειαν, μολονότι ὄχι τόσον μεγάλην, ὥστε νὰ τὴν αἰσθάνεται, ὅμως θὰ ὠφελῆθῃ. Διότι, ἐὰν μεταβῇ κανεὶς καὶ καθήσῃ εἰς ἐργαστήριον ἀρωμάτων καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ ἀπορροφᾶ κάποιαν εὐωδίαν, πολὺ περισσότερον συμβαίνει τοῦτο εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἐκκλησιάζεται. Διότι, ὅπως ἀπὸ τὴν ἀργίαν γεννᾶται ἡ ἀπροθυμία, ἔτσι καὶ ἀπὸ τὴν ἐργασίαν γεννᾶται ἡ προθυμία. Καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι γεμᾶτος ἀπὸ κακὰ καὶ ἂν ἀκόμη εἶσαι ἀκάθαρτος εἰς τὴν ψυχὴν, μὴ ἀποφύγῃς νὰ συχνάζῃς ἐδῶ.

Ποῖον τὸ κέρδος, θὰ ἐρωτήσης, ἂν δὲν κάμνω αὐτὰ ποῦ ἀκούω; Δὲν εἶναι μικρὸν τὸ κέρδος, ἐὰν ἀναγνωρίσης τὴν ἀθλιότητά σου. Δὲν εἶναι ἄχρηστος αὐτὸς ὁ φόβος, οὔτε ἄκαιρον τὸ δέος. Ἐὰν ἀναστενάξῃς μόνον, διότι δὲν ἔκαμες ὅσα ἤκουσες, θὰ φθάσῃς κάποτε εἰς τὴν ἀπόφασιν νὰ τὰ κάμῃς. Διότι δὲν εἶναι δυνατὸν ἐκεῖνος ποῦ ὀμιλεῖ μὲ τὸν Θεὸν καὶ ἀκούει τὸν Θεὸν νὰ ὀμιλῇ, νὰ μὴ ἔχῃ κέρδος. Διότι, ὅταν θέλωμεν νὰ διαβάσωμεν ἕνα βιβλίον, ἀμέσως συγκεντρωνόμεθα καὶ πλύνομεν τὰ χέρια μας. Βλέπεις, πόσῃν προσοχῇν δεικνύομεν πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν; Ἄν λοιπὸν κάμνωμεν τοῦτο συνεχῶς μὲ ἐπιμέλειαν, θὰ ἀποκτήσωμεν μεγάλην ὠφέλειαν. Διότι δὲν θὰ ἐνίπταμεν τὰ χέρια μας, ἐὰν δὲν εἶχαμεν ἐγκαταστήσει εἰς τὴν ψυχὴν μας τὸν σεβασμόν. Καὶ μία γυναῖκα καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀκάλυπτος, φορεῖ ἀμέσως τὸ ἔνδυμά της, διὰ νὰ δώσῃ τὴν

δεικνυμένη· καὶ ἀνὴρ, ἐὰν κατακεκαλυμμένος ᾖ, γυμνοῖ τὴν κεφαλὴν. Ὅρας πῶς κήρυξ γίνεται τῆς ἔνδον εὐλαθείας τὸ ἔξωθεν σχῆμα; Εἶτα καὶ εἰς ἀκρόασιν καθίσας, ἐσιέναξε πολλάκις καὶ κατέγνω τοῦ βίου τοῦ παρόντος.

5 Προσέχωμεν τοίνυν ταῖς Γραφαῖς, ἀγαπητοί· καὶ εἰ μηδὲν ἕτερον, τὰ γοῦν εὐαγγέλια περισπούδαστα ἡμῖν γινέσθω, καὶ ταῦτα μεταχειριζόμεθα. Εὐθέως γάρ, ἀναπιύξας τὸ βιβλίον, τοῦ Χριστοῦ τὸ ὄνομα ὄφει ἐγκείμενον, καὶ ἀκούση εὐθέως λέγοντος· «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις
10 ἦν οὕτω. Μνησιευθείσης γὰρ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας τῷ Ἰωσήφ, εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα ἐκ Πνεύματος ἁγίου». Ὁ δὲ ταῦτα ἀκούων, ἐπιθυμήσει παρθενίας εὐθέως, θαυμάζεται τὸν τόκον, ἀπαλλαγῆσεται τῆς γῆς. Οὐ μικρὰ καὶ ταῦτα, διὰ τὴν ἴδης καὶ Πνεύματος καταξιουμένην τὴν παρθέ-
15 νον, καὶ ἄγγελον αὐτῇ διαλεγόμενον. Καὶ ταῦτα μὲν ἐξ ἐπιπολῆς· εἰ δὲ ἐπιμείνης μέχρι τέλους ἐπιών, πάντα εὐθέως διαπιύσεις τὰ βιωτικά, πάντων καταγελάση τῶν ἐνταῦθα· κἂν πλούσιος ᾖ, οὐδὲν ἠγήση τὸν πλοῦτον, ἀκούσας ὅτι τέκτονος οὖσα ἐκείνη καὶ ταπεινῆς οἰκίας, μήτηρ τοῦ Δεσπό-
20 του σου γέγονε· κἂν πένης ᾖ, οὐκ ἐπαισχυνθήσῃ τὴν πενίαν, μαθὼν ὅτι τὴν εὐτελεσιτάτην οἰκίαν οὐκ ἐπηρεχύνθη ὁ τοῦ κόσμου Δημιουργός.

Ταῦτα ἐννοῶν, οὐχ ἀρπάσεις, οὐ πλεονεκτήσεις, οὐ λήψη τὰ τῶν ἐτέρων σύ· ἀλλ' ἐρασιῆς ἔση μᾶλλον πενίας, καὶ
25 ὑπερόψει τὸν πλοῦτον. Ἄν δὲ τοῦτο γένηται, πάντα ἐξοριεῖς τὰ κακά. Πάλιν διὰ τὴν ἴδης αὐτὸν ἐπὶ φάτινης κείμενον, οὐ σπουδάσεις τῷ παιδίῳ σου περιθεῖναι κόσμον χρυσοῦν,

ἀπόδειξιν τῆς ἐσωτερικῆς τῆς εὐσεβείας. Καὶ ἓνας ἄνδρας ἐὰν εἶναι τελείως ἐνδεδυμένος, ἔχει ὅμως ἀκάλυπτον τὴν κεφαλὴν. Βλέπεις, πῶς τὸ ἐξωτερικὸν ἔνδυμα εἶναι ἀπόδειξις τῆς ἐσωτερικῆς εὐσεβείας; Ἐπειτα, ἀφοῦ καθίσῃ οὗτος καὶ ἀκούσῃ, ἀναστενάζει πολλὰς φορὰς καὶ καταδικάζει τὴν προηγουμένην ζωὴν του.

Ἄς προσέχωμεν λοιπόν, ἀγαπητοί μου εἰς τὰς ἀγίας Γραφὰς καὶ ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, τουλάχιστον ἄς μελετῶμεν τὰ Εὐαγγέλια καὶ ἄς χρησιμοποιοῦμεν ταῦτα. Διότι ἄμωσ μόλις ἀνοίξῃς τὸ βιβλίον, θὰ ἴδῃς ν' ἀναφέρεται πρῶτον τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ καὶ θ' ἀκούσῃς τὸν Εὐαγγελιστὴν νὰ λέγῃ· «Τοῦ δὲ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡ γέννησις ἐγένεε κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον. Ἐφοῦ ἡ μήτηρ του Μαρία ἐμνηστεύθη τὸν Ἰωσήφ, εὐρέθη ἔγκυος ἐκ Πνεύματος ἀγίου»¹¹. Καὶ ὅποιος ἀκούει αὐτά, ἀμέσως καταλαμβάνεται ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν παρθενίαν, θαυμάζει τὴν γέννησιν, φεύγει ἀπὸ τὴν γῆν. Διότι αὐτὰ δὲν εἶναι ὀλίγα, ὅταν ἴδῃς ὅτι ἡ Παρθένος γίνεται ἀξία τοῦ ἀγίου Πνεύματος καὶ ὅτι συζητεῖ μὲ ἄγγελον. Καὶ αὐτὰ μὲν ἀπὸ ἐπιπολαίαν ἄποψιν. Ἐὰν ὅμως ἐπιμείνῃς νὰ μελετήσῃς μέχρι τέλους, ἀμέσως θ' ἀποκρούσῃς ὅλα τὰ γήϊνα, θὰ περιγελάσῃς ὅλα τὰ ἐδῶ. Καὶ ἂν εἶσαι πλούσιος, θὰ θεωρήσῃς τὸν πλοῦτον ὡς τίποτε, ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἡ Παρθένος ποὺ ὑπῆρξε σύζυγος καὶ ἀπὸ φτωκὴν οἰκογένειαν, ἔχει γίνεαι μήτηρ τοῦ Κυρίου σου. Ἄν πάλιν εἶσαι φτωχός, δὲν θὰ ἐντραπῆς διὰ τὴν φτώχειαν σου, ὅταν μάθῃς ὅτι τὴν πτωκικὴν ἐκείνην οἰκίαν δὲν ἐντράπηκεν ὁ Δημιουργὸς τοῦ κόσμου.

Ἄν καταλάβῃς αὐτά, δὲν θὰ ἀρπάσῃς, δὲν θὰ πλεονεκτήσῃς, δὲν θὰ κλέψῃς, τὰ πράγματα τῶν ἄλλων, ἀλλὰ θ' ἀγαπήσῃς περισσότερο τὴν φτώχειαν καὶ θὰ περιφρονήσῃς τὸν πλοῦτον. Καὶ ἂν γίνῃ τοῦτο, θ' ἀπομακρύνῃς ὅλα τὰ κακά. Ἄν πάλιν ἴδῃς αὐτὸν νὰ εἶναι ἐξαπλωμένος εἰς τὴν φάτνην, δὲν θὰ φροντίσῃς νὰ στολίσῃς τὸ παιδί σου μὲ χρυσᾶ στολίδια, οὔτε θὰ κατασκευάσῃς διὰ τὴν γυ-

οὐδὲ τῆ γυναικὶ ἀργυρένδειον ποιῆσαι κλίνην. Ταῦτα δὲ μὴ
 σπουδάζων, οὐδὲ τὰς ἐκ τούτων ἐργάση πλεονεξίας καὶ ἀρ-
 παγὰς. Πολλὰ καὶ ἕτερα ἔσι κερδᾶναι, ἅπερ οὐκ ἔνεσι νῦν
 κατὰ μέρος λέγειν· εἴσονται δὲ οἱ πείραν εἰληφότιες.

5 Διὸ παρακαλῶ καὶ κιᾶσθαι βιβλία, καὶ μετὰ τῶν βι-
 βλίων τὰ νοήματα κατέχειν, καὶ ταῖς διανοίαις ἐγγράφειν.
 Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ οὐ προσεῖχον, τῶν χειρῶν ἐκε-
 λεύοντο τὰ βιβλία ἐξαριτᾶν· ἡμεῖς δὲ οὔτε ἐν χερσίν, ἀλλ'
 ἐν οἰκίᾳ τίθεμεν, δέον ἐντυποῦν τῆ καρδίᾳ. Οὔτω γὰρ τὸν
 10 παρόντα ἐκκαθαίροντες θίον, τευξόμεθα τῶν μελλόντων ἀ-
 γαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φι-
 λανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ'
 οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ
 καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ναῖκα σου κλίνην ἀργυρόδετον. Ἐὰν δὲν φροντίζης δι' αὐτά, δὲν θὰ χρησιμοποίησῃς τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν ἀρπαγὴν, ποὺ προέρχεται ἀπὸ αὐτά. Καὶ πολλὰ ἄλλα ἤμπορεῖς νὰ κερδίσῃς, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι δυνατὸν ν' ἀπαριθμήσω λεπτομερῶς, ἀλλὰ τὰ ὁποῖα γνωρίζουν, ὅσοι ἔχουν ἀποκτήσει πείραν.

Δι' αὐτὸ σᾶς παρακαλῶ νὰ προμηθεύεσθε βιβλία, νὰ συγκεντρώνετε τὰ νοήματά των καὶ νὰ τὰ ἐγγράφετε εἰς τὸν νοῦν σας. Διότι οἱ Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ δὲν ἐπρόσεχαν, εἶχαν διαταχθῆ νὰ κρατοῦν τὰ βιβλία εἰς τὰ χέρια των. Ἡμεῖς ὅμως δὲν τὰ κρατοῦμεν εἰς τὰ χέρια μας, ἀλλὰ τ' ἀφήνομεν εἰς τὰς οἰκίας μας, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ τὰ ἔχωμεν τυπομένα εἰς τὴν καρδίαν μας. Διότι ἀφοῦ ἐκκαθαρίσωμεν τὴν παροῦσαν ζωὴν μας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, θὰ ἐπιτύχωμεν τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ, τὰ ὁποῖα εὔχομαι δι' ὅλους μας, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου ἡ δόξα τῷ Πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ΄.

Ἰω. 8,31 - 47

«Ἐλεγεν οὖν ὁ Ἰησοῦς πρὸς τοὺς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ, ἀλη-
5 θῶς μαθηταί μου ἔσιν καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

1. Πολλῆς ὑπομονῆς δεῖται τὰ ἡμέτερα, ἀγαπητοί. Ἡ δὲ ὑπομονὴ γίνεται, διὰ κατὰ θάτους ἐρριζωμένα τὰ δό-
γματα ἢ. Καθάπερ γὰρ τὴν δρυὴν τὴν εἰς τοὺς κάτω κόλπους
10 ἀφιεῖσαν τὰς ρίζας καὶ περισφιγγομένην μετὰ ἀκριθείας, οὐ-
δεὶς ἄνεμος προσπεσὼν ἀνασπάσαι δυνήσεται, οὕτω δὲ καὶ
τὴν ψυχὴν τὴν καθηλωμένην τῷ τοῦ Θεοῦ φόβῳ, οὐδεὶς πε-
ριτρέψαι δυνήσεται· τοῦ γὰρ ἐρριζῶσθαι, τὸ καθηλωθῆναι
πλέον ἐστί. Τοῦτο γοῦν ὁ Προφήτης εὐχεται λέγων· «Καθή-
15 λωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου». Οὕτω καὶ σὺ καθή-
λωσον καὶ σὺναψον, ὡσανεὶ ἦλῳ προσπεπερονημένῳ. Ὡσπερ
γὰρ οὗτοι δυσάλωτοι, οὕτως οἱ ἐναντίοι εὐάλωτοι γίνονται
καὶ καταρριπιῶνται ραδίως· ὅπερ καὶ τότε ἔπασχον οἱ Ἰ-
ουδαῖοι. Ἀκούσαντες γὰρ καὶ πιστεύσαντες, πάλιν ἐξειρά-
20 πησαν.

Βουλόμενος οὖν ἐμβαθῦναι τὴν πίστιν αὐτῶν ὁ Χρι-
στός, ὥστε μὴ ἐπιπολαίαν εἶναι, διασκάπει τὴν ψυχὴν πλη-
κτικωτέροις λόγοις. Τῶν γὰρ πιστευόντων ἦν καὶ ἐλέγχων
ἀνέχεσθαι οἱ δὲ εὐθέως ἠγροῖαινον. Πῶς δὲ τοῦτο ποιεῖ;
25 Πρῶτον παραγγέλλει· «Ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ
ἐμῷ, ὅντως μαθηταί μου ἔσιν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει

1. Ἰω. 8, 31-32.

2. Ψαλμ. 118-120.

ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ΄.

Ἰω. 8,31 - 47

«Εἶπε λοιπὸν ὁ Ἰησοῦς εἰς τοὺς Ἰουδαίους πού εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν. Ἐὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου, θὰ εἶσθε πραγματικὰ μαθηταί μου καὶ θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ»¹.

1. Ἔχομεν ἀνάγκην ἀπὸ μεγάλην ὑπομονήν, ἀγαπητοί μου. Καὶ ἡ ὑπομονὴ ἀποκτᾶται, ὅταν τὰ δόγματα ἔχουν τὰς ρίζας των εἰς τὴν καρδίαν μας. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς τὴν δρῦν πού ἔχει ἀπλώσει τὰς ρίζας της βαθέως εἰς τὸ κῶμα καὶ συγκρατεῖται μὲ αὐτὰς στερεὰ κανεῖς ἄνεμος δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὴν ξερριζώσῃ, ὅσον δυνατὰ καὶ ἂν φυσᾷ, ἔτσι καὶ τὴν ψυχὴν πού εἶναι ἀφωσιωμένη εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ δὲν θὰ ἤμπορέσῃ κανεῖς νὰ τὴν ἀποσπάσῃ ἀπὸ αὐτόν. Διότι ἡ προσήλωσις εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὸ ρίζωμα. Τοῦτο εὔχεται καὶ ὁ Προφήτης, ὅταν λέγῃ· «Καθήλωσε μὲ τὸν φόβον σου τὰς σάρκας μου»². Ἔτσι πρέπει νὰ προσηλωθῆς καὶ νὰ συνδεθῆς καὶ σὺ, σὰ νὰ εἶσαι καρφωμένος μὲ καρφί πού τρυπᾷ βαθειά. Διότι ὅπως αὐτοὶ πού εἶναι ἀφωσιωμένοι κατ' αὐτόν τὸν τρόπον δύσκολα αἰχμαλωτίζονται, ἔτσι καὶ οἱ ἀντίθετοι τούτων εὔκολα αἰχμαλωτίζονται καὶ ἀπομακρύνονται ταχέως. Αὐτὸ ἀκριβῶς εἶχαν πάθει καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τότε. Διότι, ἐνῶ εἶχαν ἀκούσει τὸν Χριστόν καὶ εἶχαν πιστεύσει εἰς αὐτόν, πάλιν ἀπεμακρύνθησαν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἤθελε νὰ κάμῃ σταθερωτέραν τὴν πίστιν των, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἐπιφανειακὴ, ἐρευνᾷ τὴν ψυχὴν των μὲ ἐπιτημητικώτερα λόγια. Διότι ἀπόδειξις ἐκείνων πού πιστεύουν ἦτο νὰ ἀνέχωνται καὶ τὸν ἔλεγχον. Οἱ Ἰουδαῖοι ὅμως ὠργίζοντο ἀμέσως. Καὶ πῶς κάμνει τοῦτο ὁ Χριστός; Πρῶτον τοὺς δίδει τὴν παραγγελίαν· «Ἐὰν σεῖς μείνετε εἰς τὸν λόγον μου, θὰ εἶσθε πραγματικὰ μαθηταί μου καὶ ἡ ἀλήθεια θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ», σὰν νὰ τοὺς λέγῃ·

ὑμᾶς»· μονονουχὶ λέγων, Μέλλω βαθεῖαν διδόναι τομήν, ἀλλὰ μὴ σαλεύεσθε. Μᾶλλον δὲ καὶ διὰ τούτων αὐτῶν τὸν τύφον αὐτῶν τῆς διανοίας κατέσειλε. Τίνος ἐλευθερώσει, εἰπέ μοι; Ἀμαρτημάτων. Τί οὖν οἱ ἀλαζόνες ἐκεῖνοι; «Σπέρμα Ἰσραὴλ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πάποτε».

Κατέπεσεν εὐθέως αὐτῶν ἡ διάνοια· τοῦτο δὲ γέγονεν, ἀπὸ τοῦ πρὸς τὰ κοσμικὰ ἐπισηῶσαι. «Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ», δηλοῦντιος ἦν τὰ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εἰδότιος διὰ ἐπίστευσαν μὲν, ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ εἰδότιος διὰ ἐπίστευσαν μὲν, οὐκ ἔμειναν δέ. Καὶ μέγα ἐπαγγέλλεται, τὸ μαθητὰς αὐτοῦ ἐκείνους γενέσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ τινες ἀνεχώρησαν πρόην, αἰνιτιόμενος αὐτούς φησιν, Ἐὰν μείνητε· ἐπεὶ κακεῖνοι ἤκουσαν καὶ ἐπίστευσαν, καὶ ἀνεχώρησαν, ἐπειδὴ οὐκ ἔμειναν. «Πολλοὶ γὰρ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω, καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ παρηγορία περιεπάτου». «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν»· τουτέστιν, Ἐμέ· «Ἐγὼ γὰρ εἰμι ἡ ἀλήθεια». Τὰ μὲν Ἰουδαϊκὰ πάντα τύπος ἦν, τὴν δὲ ἀλήθειαν παρ' ἐμοῦ εἴσεσθε, καὶ ἐλευθερώσει ὑμᾶς τῶν ἀμαρτημάτων. Ὡσπερ γὰρ ἐκείνοις ἔλεγεν: «Ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε», οὕτω καὶ τούτοις ἔλεγεν, «Ἐλευθερώσει ὑμᾶς».

Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἀπαλλάξω ὑμᾶς δουλείας· ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς εἶασε οὐκ εἶναι. Τί οὖν ἐκεῖνοι; «Σπέρμα Ἰσραὴλ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πάποτε». Καίτοι εἰ ἐχρῆν ἀγανακτῆσαι, ἐπὶ τῷ προτέρῳ εἰκὸς ἦν τῷ εἰρηκέναι, «Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν», καὶ εἰπεῖν· Τί οὖν; νῦν τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἴσμεν; ὁ νόμος οὖν ψεῦδος καὶ ἡ γνώσις ἡ ἡμετέρα; Ἀλλ' οὐδενὸς τούτων αὐτοῖς ἔμελλεν, ἀλλ' ἐπὶ κοσμικοῖς πράγμασιν ἀλγοῦσι, καὶ ταῦτα δουλείαν ὑποπιεύσαντες. Εἰσὶ

Πρόκειται νὰ κάμω βαθείαν τομήν, ἀλλὰ μὴ κινῆσθε. Ἄλλὰ μὲ αὐτὰ τὰ λόγια μᾶλλον κατεπίεσε τὴν ἔπαρσιν τῆς ψυχῆς των. Ἄπὸ τί θὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ, εἶπέ μου; Ἄπὸ τὰς ἁμαρτίας των βεβαίως. Ἄλλ' ἐκεῖνοι οἱ ἀλαζόνες τί ἀπήντησαν; «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραὰμ καὶ δὲν ἐγίναμεν ποτὲ κανενὸς δοῦλοι».

Ἄμέσως κατέπεσε τὸ πνεῦμα των καὶ αὐτὸ ἐγίνε διότι εἶχαν τὸν φόβον τῶν γηϊνῶν πραγμάτων. «Ἐὰν μείνετε εἰς τὸν λόγον μου». Μὲ αὐτὰ τὰ λόγια ὁ Χριστὸς ἐφάνέρωσεν ὅσα ἐκεῖνοι εἶχαν εἰς τὴν καρδίαν των καὶ ἀπεκάλυψεν ὅτι ἐπίστευσαν, ἀλλὰ δὲν ἔμειναν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν. Καὶ τοὺς δίδει μεγάλην ὑπόσχεσιν, ὅτι δηλαδὴ θὰ γίνουν μαθηταί του. Καὶ ἐπειδὴ μερικοὶ εἶχον ἀποχωρήσει προηγουμένως, ὑπαινισσόμενος αὐτοὺς εἶπεν, «Ἐὰν μείνετε», ἀφοῦ καὶ ἐκεῖνοι ἤκουσαν, ἐπίστευσαν καὶ ἔφυγαν, ἀφοῦ δὲν ἔμειναν. «Διότι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς μαθητάς του ἔφυγαν καὶ δὲν ἐπήγαιναν δημοσίᾳ πλέον μαζί του». «Θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν», δηλαδὴ Ἐμέ. «Διότι ἐγὼ εἶμαι ἡ ἀλήθεια». Τὰ Ἰουδαϊκὰ ἦσαν ὅλα τυπικά, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν θὰ τὴν γνωρίσετε ἀπὸ ἐμέ καὶ αὕτῃ θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας σας. Διότι, ὅπως ἔλεγεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, «Θὰ ἀποθάνετε μέσα εἰς τὰς ἁμαρτίας σας», ἔτσι λέγει τώρα καὶ εἰς αὐτοὺς «Θὰ σᾶς ἐλευθερώσῃ».

Δὲν τοὺς εἶπε θὰ σᾶς ἀπαλλάξω ἀπὸ τὴν δουλείαν, ἀλλ' αὐτὸ τοὺς ἄφησε νὰ καταλάβουν. Καὶ τί ἀπήντησαν ἐκεῖνοι; «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραὰμ καὶ δὲν ἐγίναμεν ποτὲ δοῦλοι εἰς κανένα». Ἄν ὅμως ἔπρεπε ν' ἀγανακτήσουν, εὐλόγον ἦτο ν' ἀγανακτήσουν δι' ἐκεῖνο πού εἶχεν εἰπεῖ «Θὰ γνωρίσετε τὴν ἀλήθειαν» καὶ ν' ἀπαντήσουν. Δὲν γνωρίζομεν τώρα τὴν ἀλήθειαν; Ὁ νόμος εἶναι ψευδὴς καὶ ἡ γνῶσις μας; Ἄλλὰ δὲν τοὺς ἐνδιέφερε τίποτε ἀπὸ αὐτὰ καὶ λυποῦνται διὰ γῆϊνα πράγματα καὶ ὑποπτεύουν αὐτὰ ὡς δουλείαν. Ὑπάρχουν, ὑπάρχουν καὶ σήμερα πολλοί, οἱ

γάρ, εἰσὶ καὶ νῦν πολλοὶ οἳ ἐπὶ μὲν τοῖς ἀδιαφόροις αἰσχύ-
 ρονται, καὶ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ· ἐπὶ δὲ τῆς δουλείας τῆς
 ἁμαρτίας οὐκέτι, καὶ ἔλουντο ἂν μυριάκις ἐκείνην κληθῆναι
 δοῦλοι τὴν δουλείαν, ἢ ταύτην ἅπαξ.

5 Τοιοῦτοί τινες ἦσαν κάκεῖνοι καὶ οὐδὲ ἤδεσαν ἄλλην
 δουλείαν καὶ φασὶ· Δούλους ἐκάλεσας τοὺς ἀπὸ τοῦ γένους
 τοῦ Ἀβραάμ, τοὺς εὐγενεῖς; οὓς οὐκ ἐχρῆν διὰ τοῦτο καλέ-
 σαι δούλους. «Οὐδέποτε γάρ, φηοῖν, «ἐδουλεύσαμεν». Τοιαῦ-
 10 τα γὰρ τῶν Ἰουδαίων τὰ ἀνθήματα· «Σπέρμα Ἀβραάμ ἐ-
 σμεν, Ἰσραηλῖται ἐσμεν». Οὐδαμοῦ τῶν οἰκείων κατορθω-
 μάτων μέμνηται. Διὰ τοῦτο πρὸς αὐτοὺς ἀνέκραγεν Ἰωάν-
 νης, λέγων· «Μὴ δόξητε λέγειν, ὅτι πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀ-
 βραάμ». Διατί δὲ μὴ ἤλεγξεν αὐτοὺς ὁ Χριστός; καὶ γὰρ
 πολλάκις ἐδούλευσαν, καὶ Αἰγυπτίοις, καὶ Βαβυλωνίοις, καὶ
 15 ἑτέροις πολλοῖς. «Οὐ οὐ πρὸς φιλοτιμίαν αὐτῶ τὰ λεγόμε-
 να ἦν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν, καὶ πρὸς εὐεργεσίαν, καὶ πρὸς
 τοῦτο ἠπειγέτο. Ἐπεὶ εἶπεν ἂν τὰ τετρακόσια ἔτη· εἶπεν
 ἂν τὰ ἑβδομήκοντα· εἶπεν ἂν τὰ ἐπὶ τῶν κριῶν, τὰ ποτὲ
 μὲν εἴκοσι, ποτὲ δὲ δύο, ποτὲ δὲ ἐπτά· εἶπεν ἂν, πῶς οὐδέπο-
 20 τε διέλιπον δουλεύοντες. Ἀλλ' οὐ τοῦτο ἐσπούδαζε δεῖξαι,
 δούλους ἀνθρώπων γενομένους, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, ἣπερ
 ἐστὶ καὶ χαλεπωτάτη δουλεία, ἧς Θεὸς μόνος ἀπαλλάξαι
 δύναται. Τὸ γὰρ ἀφεῖναι ἁμαρτίας, οὐδενὸς ἑτέρου ἐστί·
 καὶ τοῦτο καὶ αὐτοὶ ὡμολόγουν.

25 Ἐπεὶ οὖν τοῦτο ὡμολόγουν Θεοῦ ἔργον εἶναι, εἰς τοῦτο
 αὐτοὺς ἐνάγει, καὶ φησὶ· «Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦ-
 λὸς ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας», δεικνὺς ὅτι περὶ ταύτης λέγει τῆς

ὅποιοι ἐντρέπονται διὰ τὰ ἀσήμαντα καὶ δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας καθόλου καὶ οἱ ὅποιοι θὰ προετίμων χιλίας φοράς νὰ ὀνομασθοῦν δοῦλοι δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν παρὰ διὰ τὴν ἄλλην ἔστω καὶ μίαν φοράν.

Τέτοιοι ἦσαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, δὲν ἤξευραν ἄλλην δουλείαν καὶ τοῦ λέγουν· Ὠνόμασες δούλους τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, αὐτοὺς ποῦ εἶναι εὐγενεῖς; Αὐτοὺς δὲν ἔπρεπε δι' αὐτὸν τὸν λόγον νὰ ὀνομάσης δούλους. Διότι ποτέ, λέγουν, «Δὲν ἐγίναμεν δοῦλοι». Τοιαῦται ἦσαν αἱ καυχησιολογίαι τῶν Ἰουδαίων. «Εἴμεθα ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, εἴμεθα Ἰσραηλίται». Πουθενὰ ὅμως δὲν ἐνθυμοῦνται τὰ κατωρθώματά τους. Δι' αὐτὸ ἔλεγεν εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰωάννης μὲ δυνατὴν φωνήν· «Μὴ νομίσετε ὅτι ἠμπορεῖτε νὰ λέγετε, ἔχομεν Πατέρα τὸν Ἀβραάμ». Διατί ὅμως δὲν τοὺς ἤλεγξεν ὁ Χριστός; Διότι πολλὰς φοράς ἐγιναν δοῦλοι εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, εἰς τοὺς Βαβυλωνίους καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους. Διότι τὰ λόγια του δὲν ἀπέβλεπαν εἰς φιλοδοξίαν, ἀλλ' εἰς σωτηρίαν καὶ εἰς παροχὴν εὐεργετημάτων πρὸς αὐτοὺς καὶ δι' αὐτὸ ἐφρόντιζεν. Διότι θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀναφέρῃ τὰ τετρακόσια ἔτη τῆς δουλείας, θὰ ἠμποροῦσε ν' ἀναφέρῃ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ποῦ ἦσαν ὑπὸ τὴν δουλείαν τῶν Κριτῶν, τὰ ἄλλοτε εἴκοσιν, ἄλλοτε δύο καὶ ἄλλοτε ἑπτὰ ἔτη ποῦ ἦσαν δοῦλοι καὶ θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἰπῇ, ὅτι δὲν ἔπαυσαν ποτὲ νὰ εἶναι δοῦλοι. Ἀλλὰ δὲν ἐνδιεφέρετο ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐγιναν δοῦλοι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τῆς ἁμαρτίας, ποῦ εἶναι καὶ ἡ πλέον βαρεῖα δουλεία καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν μόνον ὁ Θεὸς ἠμπορεῖ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ. Διότι ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν δὲν εἶναι κανενὸς ἄλλου ἔργον. Τοῦτο παρεδέχοντο καὶ οἱ Ἰουδαῖοι.

Ἐπειδὴ λοιπὸν παρεδέχοντο ὅτι αὐτὸ εἶναι ἔργον τοῦ Θεοῦ, τοὺς εἰσάγει εἰς αὐτὸ καὶ τοὺς λέγει· «Ἐκεῖνος ποῦ κάμνει τὴν ἁμαρτίαν, εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας» καὶ ἀπο-

ἐλευθερίας, τῆς ἀπὸ ταύτης τῆς δουλείας. «Ὁ δὲ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ· ὁ δὲ υἱὸς μένει εἰς τὸν αἰῶνα». «Ἡρέμα καὶ ἐντιεῦθεν τὰ τοῦ νόμου καταβάλλει, αἰνιτιζόμενος τοὺς προτιέρους χρόνους. Ἴνα γὰρ μὴ ἀναιρέχῃσι καὶ λέγῃσι·
 5 Θυοίας ἔχομεν ἄς ἐπέταξε Μωϋσῆς· ἐκεῖναι ἡμᾶς ἀπαλλάξαι δύνανται· διὰ τοῦτο ταῦτα ἐπήγαγεν. Ἐπεὶ ποίαν ἀκολουθίαν εἶχε τὰ εἰρημένα; «Πάντες γὰρ ἡμαρτιον καὶ ὑσιε-
 ροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιοῦμενοι δωρεὰν τῇ αὐτοῦ χάριτι», καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτοί. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλός φησι
 10 περὶ τοῦ ἱερέως· διὲ «Ὀφείλει», φησί, «προσφέρειν ὑπὲρ ἑαυτοῦ, καθὼς ὑπὲρ τοῦ λαοῦ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς περικείται ἀσθένειαν». Καὶ τοῦτο δηλοῦται διὰ τοῦ εἰπεῖν, «Ὁ δοῦλος οὐ μένει ἐν τῇ οἰκίᾳ». Ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ ὁμότιμον αὐτοῦ δείκνυσι τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ τὸ διάφορον δούλου καὶ
 15 ἐλευθέρου· ἢ γὰρ περιβολὴ τοῦτο βούλεται, τουτέστιν, οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ δοῦλος· τοῦτο γὰρ ἔστι τό, «Ὁὐ μένει».

2. Διατί δὲ περὶ ἁμαρτημάτων διαλεγόμενος, οἰκίας ἐμνημόνευσε; Δεικνὺς διὲ ὡσπερ ἐπὶ οἰκίας ὁ δεσπότης, οὔτω πάντων αὐτὸς ἐξουσιάζει. Τὸ δὲ, «Ὁὐ μένει», τοῦτό
 20 ἔστιν Οὐκ ἔχει ἐξουσίαν χαρίζεσθαι, ἅτε μὴ ὢν οἰκοδεσπότης· ὁ δὲ υἱὸς οἰκοδεσπότης ἔστι. Τοῦτο γὰρ ἔστι, «Μένει εἰς τὸν αἰῶνα», ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρωπίνων, ἵνα μὴ λέγῃσι, Σὺ τίς εἶ; Ἐμὰ ἔστι πάντα· Υἱὸς γὰρ εἶμι, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ μένω τοῦ Πατρὸς· οἰκίαν καὶ ἐξουσίαν καλῶν. Καὶ
 25 γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ οἰκίαν καλεῖ τοῦ Πατρὸς τὴν ἀρχήν· «Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρὸς μου μοναὶ πολλαὶ εἰσιν». Ἐπειδὴ γὰρ περὶ ἐλευθερίας καὶ δουλείας ὁ λόγος, εἰκότως ταύτη κέ-

4. Ρωμ. 8, 23-24.

5. Ἐβρ. 5, 8 καὶ 2.

6. Ἰω. 14, 2.

δεικνύει ὅτι ὁμιλεῖ περὶ αὐτῆς τῆς ἐλευθερίας, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπὸ αὐτὴν τὴν δουλείαν. «Ὁ δὲ δοῦλος δὲν μένει εἰς τὴν οἰκίαν παντοτεινά, ἀλλ' ὁ Υἱὸς μένει». Σιωπηρῶς καταρρίπτει τὸν νόμον καὶ ὑπονοεῖ τοὺς προηγουμένους χρόνους. Διὰ νὰ μὴ ἀνατρέχουν εἰς τοὺς παλαιότερους χρόνους καὶ ἰσχυρίζονται, ἔχομεν θυσίας τὰς ὁποίας μᾶς ἐπέβαλεν ὁ Μωϋσῆς καὶ ἐκεῖναι ἠμποροῦν νὰ μᾶς ἀπαλλάξουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν δουλείαν, διὰ τοῦτο ἐπρόσθεσεν αὐτά. Ἐπειδὴ ἄλλως, ποίαν συνέπειαν θὰ εἶχαν αὐτὰ πού ἐλέχθησαν; «Διότι ὅλοι ἠμάρτησαν καὶ στεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ παίρνουν τὴν δικαίωσιν δωρεὰν μὲ τὴν χάριν αὐτοῦ»⁴ καὶ οἱ ἴδιοι οἱ ἱερεῖς. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος λέγει περὶ τοῦ ἱερέως· «Ὑποχρεοῦται νὰ προσφέρῃ θυσίας διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὸν λαόν, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς περιβάλλεται ἀπὸ ἀδυναμίαν»⁵. Καὶ αὐτὸ σημαίνουν τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, «Ὁ δοῦλος δὲν μένει εἰς τὴν οἰκίαν παντοτεινά». Ἐδῶ μάλιστα δεικνύει τὴν ἰσοτιμίαν του μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὴν διαφορὰν μεταξὺ δούλου καὶ ἐλευθέρου. Διότι ἡ παραβολὴ αὐτὸ θέλει ν' ἀποδείξῃ, δηλαδὴ ὅτι ὁ δοῦλος δὲν ἔχει δύναμιν. Αὐτὸ σημαίνει ἡ φράσις του, «Δὲν μένει παντοτεινά».

2. Διατί ὅμως ἐνῶ ὁμιλεῖ περὶ ἁμαρτημάτων, ἐνεθυμήθη τὴν οἰκίαν; Διὰ νὰ δείξῃ ὅπως εἰς τὴν οἰκίαν ὁ κύριος, ἔτσι καὶ αὐτὸς τὰ ἐξουσιάζει ὅλα. Καὶ τὸ «Δὲν μένει παντοτεινά», σημαίνει Δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ χαρίσῃ, διότι δὲν εἶναι ὁ κύριος τῆς οἰκίας· ὁ υἱὸς ὅμως εἶναι οἰκοδεσπότης. Διότι αὐτὸ τὸ «Μένει αἰωνίως» ἔγινε διὰ μεταφορᾶς τῶν ἀνθρωπίνων, διὰ νὰ μὴ τοῦ λέγουν· Σὺ ποῖος εἶσαι; Ὅλα εἶναι ἰδικά μου, διότι εἶμαι ὁ Υἱὸς καὶ μένω εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πατρὸς μου. Τὴν οἰκίαν ὀνομάζει καὶ ἐξουσίαν. Διότι καὶ εἰς ἄλλον μέρος τὴν ἐξουσίαν τοῦ Πατρὸς ὀνομάζει οἰκίαν· «Εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Πατρὸς μου ὑπάρχουν πολλαὶ διαμοναί»⁶. Ἐπειδὴ δηλαδὴ κάμνει λόγον περὶ ἐλευθερίας

χρηται τῇ μεταφορᾷ, λέγων ὅτι οὐκ εἶχον ἐξουσίαν ἐκεῖνοι ἀφιέναι.

«Ἐὰν οὖν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ». Εἶδες τὸ ὁμοούσιον τὸ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ πῶς δείκνυσι τὴν αὐτὴν ἔχοντα αὐτὸν ἐξουσίαν ἐκείνῳ; «Ἐὰν ὁ Υἱὸς ὑμᾶς ἐλευθερώσῃ», οὐδεὶς ἀντιλέγει λοιπὸν, ἀλλὰ βεβαίαν ἔχετε τὴν ἐλευθερίαν. «Θεὸς γὰρ ὁ δικαίων· τίς ὁ κατακρίνων;». Ἐπιταῦτα δείκνυσι καὶ ἁμαρτίας ἑαυτὸν καθαρὸν, καὶ τὴν μέχρι προσηγορίας ἐλευθερίαν αἰνίττειται ταύτην γὰρ καὶ ἄνθρωποι διδῶσιν, ἐκείνην δὲ μόνος ὁ Θεός. Καὶ διὰ τούτου πείθει αὐτοὺς μὴ αἰσχύνεσθαι ἐπὶ τῇ δουλείᾳ ταύτῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῇ τῆς ἁμαρτίας. Καὶ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι εἰ καὶ δοῦλοι οὐκ ἦσαν, διὰ τοῦ ἐκείνην ἀποκρούσασθαι μᾶλλον γεγόνασι δοῦλοι, ἐπήγαγεν εὐθέως, «Ὅντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε». Διὰ δὲ τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἐμφαίνει, ὅτι αὕτη ἡ ἐλευθερία οὐκ ἀληθής.

Εἶτα ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν (εἰκὸς γὰρ τοῦτο ἦν εἰπεῖν), δρα πῶς αὐτοὺς εἰς τὴν κατηγορίαν ἐνέβαλε ταύτην. Ἀφείς γὰρ πάντα αὐτῶν ἐλέγξει τὸν βίον, τοῦτο τὸ μετὰ χειρᾶς, ὃ ἔτι πράττειν ἐβούλοντο, ἄγει εἰς μέσον, καὶ φησιν· «Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε· ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι». Ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐκβάλλει τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἐκείνης, παιδεύων μὴ μέγα φρονεῖν ἐπὶ τούτῳ. Ὅσπερ γὰρ ἐλεύθερία καὶ δουλεία ἀπὸ τῶν ἔργων, οὕτω καὶ συγγένεια. Καὶ οὐκ εἶπεν εὐθέως, Οὐκ ἐστέ τοῦ Ἀβραάμ, οἱ ἀνδροφόνοι τοῦ δικαίου· ἀλλὰ καὶ συντρέχει τέως, καὶ φησιν· «Οἶδα ὅτι σπέρμα Ἀβραάμ ἐστε», ἀλλὰ οὐ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον, καὶ λοιπὸν καταφορικωτέρῳ κέχρηται τῇ δημηγορίᾳ ταύτῃ.

καὶ δουλείας, ὀρθῶς χρησιμοποιεῖ αὐτὴν τὴν μεταφορὰν καὶ λέγει ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἤμποροῦσαν ν' ἀποβάλουν αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν.

«Ἐὰν σᾶς ἐλευθερώσῃ ὁ Υἱός». Εἶδες μὲ ποῖον τρόπον ἀποδεικνύει, ὅτι εἶναι τῆς αὐτῆς οὐσίας μὲ τὸν Πατέρα καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἰδίαν ἐξουσίαν μὲ ἐκεῖνον; «Ἐὰν σᾶς ἐλευθερώσῃ ὁ Υἱός», θὰ ἔχετε χωρὶς ἀντίρρησην ἐξησφαλισμένην τὴν ἐλευθερίαν. «Διότι, ὅταν ἐκεῖνος ποῦ κρίνει εἶναι ὁ Θεός, ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ποῦ θὰ σᾶς καταδικάσῃ;». Ἐδῶ ἀποδεικνύει τὸν ἑαυτὸν του καθαρὸν ἀπὸ ἁμαρτίαν καὶ ὑπαινίσσεται τὴν κατ' ὄνομα μόνον ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν δίδουν οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ τὴν ἄλλην τὴν δίδει μόνον ὁ Θεός. Καὶ δι' αὐτὸ προσπαθεῖ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μὴ ἐντρέπωνται δι' αὐτὴν τὴν δουλείαν, ἀλλὰ διὰ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας. Καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, ὅτι ἂν καὶ δὲν ἦσαν δοῦλοι, ὅμως μὲ τὸ ν' ἀποκρούσουν ἐκείνην, ἔγιναν περισσότερον δοῦλοι, ἐπρόσθεσεν ἀμέσως· «Θὰ εἴσθε πραγματικὰ ἐλεύθεροι». Ἐπειτα δηλώνει, ὅτι αὐτὴ ἡ ἐλευθερία δὲν εἶναι ἀληθινή.

Ἐπειτα διὰ νὰ μὴ ἰσχυρίζωνται ὅτι, δὲν ἔχομεν ἁμαρτίαν (διότι φυσικὸν ἦτο νὰ τὸ ἰσχυρισθοῦν), πρόσεχε μὲ ποῖον τρόπο τοὺς κατηγορεῖ. Διότι ἀφοῦ ἄφησε τὸν ἔλεγχον ὅλης τῆς ζωῆς των, αὐτὸ τὸ ἔγκλημα ποῦ ἐσκέπτοντο ἀκόμη νὰ διαπράξουν ἀποκαλύπτει καὶ λέγει· «Γνωρίζω ὅτι εἴσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, ἀλλὰ ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Μὲ ἡρεμίαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς ἀπομακρύνει ἀπὸ ἐκείνην τὴν συγγένειαν, διδάσκων αὐτοὺς νὰ μὴ μεγαλοφρονοῦν διὰ τοῦτο. Διότι ὅπως ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δουλεία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ ἔργα, ἔτσι καὶ ἡ συγγένεια. Καὶ δὲν εἶπεν ἀμέσως Δὲν εἴσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ δικαίου, σεῖς οἱ φονεῖς, ἀλλὰ συμφωνεῖ μὲ αὐτοὺς ὡς ἓνα σημεῖον καὶ λέγει· «Γνωρίζω ὅτι εἴσθε ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ». Ἀλλὰ δὲν εἶναι αὐτὸ ποῦ ἐξετάζεται. Δι' αὐτὸ χρησιμοποιεῖ εἰς τὴν συνέχειαν αὐστηροτέραν γλῶσσαν πρὸς αὐτούς.

Καὶ γὰρ ἔστιν ὡς τὰ πολλὰ παραιτηῆσαι, ὅτι μέλλων
 μέγα ἐργάζεσθαι τι, μετὰ τὸ ἐργάσασθαι, πλείονι κέχρηται
 τῇ παροησίᾳ, ὡς τῆς μαρτυρίας τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπι-
 σιομιζούσης αὐτοῦς. «Ἀλλὰ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι». Τί οὖν,
 5 εἰ δικαίως, φηοῖν; Ἄλλ' οὐδὲ τοῦτο διὸ καὶ τὴν αἰτίαν
 τίθησιν, ὅτι «Ὁ λόγος ὁ ἐμὸς οὐ χωρεῖ ἐν ὑμῖν». Πῶς οὖν
 φηοῖν, ὅτι ἐπίστευον εἰς αὐτόν; Ἄλλ' ὅπερ ἔφην, μειτεῖθεν-
 το πάλιν. Διὸ καὶ σφόδρα αὐτῶν καθήψατο. Εἰ γὰρ τὴν συγ-
 γένειαν ἀρχεῖτε ἐκείνου, καὶ τὸν βίον ἐπιδείξασθαι χρή.
 10 Καὶ οὐκ εἶπεν, Οὐ χωρεῖτε τὸν λόγον, ἀλλ', «Οὐ χωρεῖ ὁ
 ἐμὸς λόγος ἐν ὑμῖν», τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ τῶν δογμάτων ἐπι-
 δεικνύμενος.

Καίτοι οὐδὲ ὑπὲρ τούτου ἀναιρεῖν ἐχρῆν, ἀλλὰ μάλλον
 τιμᾶν καὶ θεραπεύειν, ὥσπερ μαθεῖν. Τί οὖν, φηοῖν, ἂν ἀπὸ
 15 σαυτοῦ ταῦτα λαλήσῃ; Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· «Ἄ ἐγὼ ἐώρα-
 κα παρὰ τῷ Πατρὶ μου, ταῦτα λαλῶ καὶ ὑμεῖς ἂ ἠκούσατε
 παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ποιεῖτε». Ὡσπερ, φηοῖν, ἐγὼ καὶ
 ἀπὸ τῶν ρημάτων καὶ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐμφαίνω τὸν Πα-
 τέρα, οὕτω καὶ ὑμεῖς ἀπὸ τῶν πραγμάτων. Οὐ γὰρ τὴν αὐ-
 20 τὴν οὐσίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αὐτὴν ἀλήθειαν ἔχω τῷ
 Πατρὶ. «Λέγουσιν αὐτῷ· Ἡμεῖς πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβρα-
 ἄμ. Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἰ πατέρα ἔχετε τὸν Ἀβραάμ,
 τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐποιεῖτε. Νῦν δὲ ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι».
 Συνεχῶς ἐνταῦθα τὴν φονικὴν αὐτῶν σιρέφει προαίρεσιν,
 25 καὶ τοῦ Ἀβραάμ μέμνηται. Ποιεῖ δὲ τοῦτο, καὶ ταύτης αὐ-
 τοῦς ἀπαγαγεῖν βουλόμενος τῆς συγγενείας καὶ τὸ περιττὸν
 καύχημα ἐξελεῖν καὶ πείσαι μηκέτι ἐν ἐκείνῳ τὰς ἐλπίδας

Διότι, ὅπως ἔχει παρατηρηθῆ πολλὰς φορές, ὅταν ὁ Χριστὸς πρόκειται νὰ ἐπιχειρήσῃ κάτι τὸ σπουδαῖον, μετὰ τὴν πραγματοποίησίν του, ὁμιλεῖ μὲ μεγαλυτέραν πεποίθησιν, διότι τοὺς ἀποστομώνει ἢ μαρτυρία τῶν ἔργων του. «Ἄλλὰ σεῖς ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Τί λοιπόν, θὰ ἐρωτήσῃ κάποιος, ἐὰν αὐτὸ δικαίως γίνεται; Ἄλλὰ δὲν ζητοῦν τοῦτο δικαίως. Δι' αὐτὸ ὁ Χριστὸς λέγει τὴν αἰτίαν· «Διότι ὁ λόγος μου δὲν χωρεῖ μέσα σας», καὶ ἀποδεικνύει ἔτσι τὸ ὑψηλὸν νόημα τῶν δογμάτων του. Πῶς λέγει λοιπόν, ὅτι ἐπίστευον εἰς αὐτόν; Ὅπως εἶπα προηγουμένως, εἶχαν ἀλλάξει πάλιν γνώμην. Διὰ τοῦτο τοὺς κατηγόρησεν αὐστηρῶς. Διότι, ἐὰν καυχᾶσθε διὰ τὴν συγγένειαν μὲ τὸν Ἀβραάμ, πρέπει νὰ δείξετε καὶ ζωὴν σύμφωνον μ' ἐκεῖνον. Καὶ δὲν εἶπεν Δὲν κατανοεῖτε τὸν λόγον μου, ἀλλὰ «Ὁ λόγος μου δὲν χωρεῖ μέσα σας», ἀποδεικνύων ἔτσι τὰ ὑψηλὰ νοήματα τῶν δογμάτων του.

Ἄλλ' οὔτε καὶ δι' αὐτόν τὸν λόγον δὲν ἔπρεπε νὰ τὸν φονεύσουν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τὸν τιμοῦν καὶ νὰ τὸν λατρεύουν, διὰ νὰ διδαχθοῦν. Ἄλλὰ τί θὰ γίνῃ, ἂν σὺ λέγῃς αὐτὰ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν σου; Δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσεν· «Ἐγὼ ἐκεῖνα ποὺ εἶδα πλησίον τοῦ Πατρὸς μου διακηρύσσω καὶ σεῖς ὅτι ἔχετε μάθει ἀπὸ τὸν Πατέρα σας αὐτὰ κάμνετε». Ὅπως ἐγώ, λέγει, καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὴν ἀλήθειαν ἀποκαλύπτω τὸν Πατέρα μου, τὸ ἴδιο κάμνετε καὶ σεῖς μὲ τὰς πράξεις σας. Διότι δὲν ἔχω μόνον τὴν αὐτὴν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα ἀλλὰ καὶ τὴν ἰδίαν ἀλήθειαν. «Ἀπεκρίθησαν εἰς αὐτόν. Ὁ πατήρ μας εἶναι ὁ Ἀβραάμ. Λέγει εἰς αὐτοὺς ὁ Ἰησοῦς· Ἐὰν εἶχατε πατέρα τὸν Ἀβραάμ, θὰ ἐκάμνατε τὰ ἔργα του. Τώρα ὅμως ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε». Συνεχῶς ἀνακινεῖ ἐδῶ τὴν φονικὴν των διάθεσιν καὶ ἐνθυμεῖται τὸν Ἀβραάμ. Αὐτὸ τὸ κάμνει, ἐπειδὴ θέλει νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ ἀπὸ αὐτὴν τὴν συγγένειαν, νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ τὴν περιττὴν καυχησιολογίαν καὶ νὰ τοὺς πείσῃ νὰ μὴ ἐλπίζουν δι.

τῆς σωτηρίας ἔχειν, μηδὲ ἐν τῇ κατὰ φύσιν συγγενείᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ κατὰ προαίρεσιν.

Τοῦτο γὰρ ἦν τὸ κωλύον αὐτοὺς προσελθεῖν τῷ Χριστῷ, τὸ νομίζειν ἀρκεῖν αὐτοῖς τὴν συγγένειαν ἐκείνην εἰς σω-
 5 τηρίαν. Ποίαν δὲ ἀλήθειαν λέγει; "Οτι ἴσος ἐστὶ τῷ Πα-
 τρί. Διὰ γὰρ τοῦτο ἐζήτουν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι ἀποκτεῖναι, καί
 φησι «Ζητεῖτέ με ἀποκτεῖναι, ὅτι τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελά-
 ληκα, ἣν ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου». Δεικνύς, ὅτι οὐκ
 ἐναντία τῷ Πατρὶ ταῦτά ἐστι, πάλιν ἐπ' αὐτὸν καταφεύγει.
 10 «Λέγουσιν αὐτῷ· Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννήμεθα· ἓνα
 Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Τί λέγεις; ὑμεῖς Πατέρα τὸν
 Θεὸν ἔχετε, καὶ τῷ Χριστῷ ἐγκαλεῖτε τοῦτο λέγοντι; Ὁρᾷς
 ὅτι ἐξαιρέτως ἔλεγεν αὐτοῦ Πατέρα εἶναι τὸν Θεόν;

3. Ἐπειδὴ τοίνυν τῆς συγγενείας αὐτοὺς ἐξέβαλε τοῦ
 15 Ἀβραάμ, οὐδὲν ἔχοντες εἰπεῖν, ἕτερόν τι μείζον τολμῶσιν
 εἰς τὸν Θεὸν ἀναιρέχοντες. Ἀλλὰ καὶ ταύτης αὐτοὺς ἐκ-
 βάλλει τῆς τιμῆς, λέγων· «Εἰ ὁ Θεὸς Πατὴρ ὑμῶν ἦν, ἠγα-
 πᾶτε ἂν ἐμέ, ὅτι ἐγὼ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐξῆλθον καὶ ἤκω· καὶ ἀπ'
 ἔμαντοῦ οὐκ ἐλήλυθα, ἀλλ' ἐκεῖνός με ἀπέστειλε. Διὰ τί οὐκ
 20 οἴδατε τὴν λαλίαν τὴν ἐμήν; "Οτι οὐ δύνασθε ἀκούειν τὸν
 λόγον τὸν ἐμόν. Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου
 ἐστέ, καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. Ἐ-
 κεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ
 οὐχ ἔστηκεν. "Οτιαν λαλῆ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ».

25 Ἐξέβαλεν αὐτοὺς τῆς συγγενείας τοῦ Ἀβραάμ· καὶ ἐπειδὴ
 μείζονα ἐτόλμησαν, τότε λοιπὸν ἐπάγει τὴν πληγὴν, λέγων,
 ὅτι οὐ μόνον τοῦ Ἀβραάμ οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι καὶ τοῦ δια-

θὰ τοὺς σῶσῃ ἐκεῖνος, οὔτε νὰ ἐλπίζουν εἰς τὴν φυσικὴν συγγένειαν, ἀλλὰ εἰς τὴν συγγένειαν τῶν προθέσεων.

Διότι τοὺς ἠμπόδιζε τοῦτο νὰ προσέλθουν εἰς τὸν Χριστόν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἐφαντάζοντο, ὅτι ἦτο ἀρκετὴ ἡ συγγενειὰ τους ἐκείνη διὰ τὴν σωτηρίαν τους. Καὶ ποίαν ἀλήθειαν διδάσκει ὁ Χριστός; Ὅτι εἶναι ἴσος μὲ τὸν Πατέρα. Διότι, δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν ἐζήτουν οἱ Ἰουδαῖοι νὰ τὸν φονεύσουν. Καὶ προσθέτει· «Ζητεῖτε νὰ μὲ φονεύσετε, διότι σὰς εἶπα τὴν ἀλήθειαν, πὺ ἤκουσα ἀπὸ τὸν Πατέρα μου». Ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἀντίθετα πρὸς τὸν Πατέρα καὶ καταφεύγει πάλιν εἰς αὐτόν· «Ἐκεῖνοι τοῦ εἶπαν· Ἡμεῖς δὲν ἐγεννήθημεν ἀπὸ πορνείαν, ἓνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Τί ἰσχυρίζεσθε; ὅτι σεῖς ἔχετε Πατέρα τὸν Θεόν καὶ κατηγορεῖτε τὸν Χριστόν, διότι λέγει καὶ αὐτὸς τὸ ἴδιο; Βλέπεις μὲ ποῖον ἐξαίρετον τρόπον εἶπεν εἰπεῖ ὁ Χριστός, ὅτι ὁ Θεὸς ἦτο Πατὴρ του;

3. Ἐπειδὴ λοιπὸν τοὺς ἔβγαλεν ἔξω ἀπὸ τὴν συγγένειαν τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχον νὰ προβάλλουν ἄλλον λόγον σπουδαιότερον, καταφεύγουν εἰς τὸν Θεόν. Ἀλλὰ τοὺς ἀφαιρεῖ καὶ αὐτὴν τὴν τιμὴν καὶ τοὺς λέγει· «Ἐὰν ὁ Θεὸς ἦτο Πατὴρ σας, θὰ μὲ ἀγαπούσατε, διότι καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὸν Θεὸν ἐβγῆκα καὶ ἦλθα ἐδῶ. Καὶ δὲν ἦλθα ἀπὸ τὸν ἑαυτόν μου, ἀλλ' ἐκεῖνος μὲ ἔστειλε. Διατί δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου; Διότι εἴσθε ἀνίκανοι νὰ ἀκούετε τὸν λόγον μου. Σεῖς κατάγεσθε ἀπὸ τὸν πατέρα σας τὸν διάβολον καὶ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρός σας θέλετε νὰ κάμνετε. Ἐκεῖνος ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦτο ἀνθρωποκτόνος καὶ δὲν στέκεται εἰς τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν λέγῃ ψεύδη, ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του».

Ἀπέκλεισε λοιπὸν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν συγγένειαν τοῦ Ἀβραάμ. Καὶ ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐτόλμησαν μεγαλύτερα, τότε τοὺς καταφέρει τὸ κτύπημα λέγων ὅτι ὄχι μόνον δὲν κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, ἀλλ' ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὸν

βόλου εἰσὶν, ἀντίρροποι τῆς ἀναιοχυντίας διδοὺς τὴν τομήν·
καὶ οὐδὲ ἀμάστιυροι αὐτὴν ἀφίησιν, ἀλλ' ἐλέγχουσιν αὐτὴν κα-
τασκενάζει. Τὸ γὰρ φονεύειν, φησί, τῆς ἐκείνου κακίας ἐ-
σιί. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς, τὰ ἔργα, ἀλλὰ, «Τὰς ἐπιθυμίας
5 αὐτοῦ ποιεῖτε», δεικνὺς ὅτι σφοδρῶς κακείνος καὶ οὗτοι φό-
νων ἔχονται, καὶ ὅτι φθόνος ἦν ἡ αἰτία. Οὐδὲ γὰρ ἔχων τι
τῷ Ἀδὰμ ἐγκαλεῖν, ἀλλ' ἢ βασκαίνων μόνον, ἀνεῖλε.

Τοῦτο οὖν καὶ ἐνταῦθα αἰνίττειται. «Καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ
οὐχ ἔσθηκε»· τουτέστιν, ἐν τῷ ὁρθῷ βίῳ. Ἐπειδὴ γὰρ συνε-
10 χῶς αὐτοῦ κατηγοροῦν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι, λέγει ὅτι
καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν ἐστίν. Ἐκεῖνος γὰρ ἔτεκε τὸ ψεῦδος πρῶ-
τος, λέγων· «Ἡ ἂν ἡμέρα φάγητε, διανοιχθήσονται ὑμῶν
οἱ ὀφθαλμοί». Καὶ αὐτὸς αὐτῷ πρῶτος ἐχρήσατο. Ἄνθρω-
ποι μὲν γὰρ οὐχ ὡς ἰδίῳ αὐτῷ χρῶνται, ἀλλ' ὡς ἀλλοτριῷ·
15 οὗτος δὲ ὡς ἰδίῳ. «Ἐγὼ δὲ ὅτι ἀλήθειαν λέγω, οὐ πιστεύε-
τέ μοι». Ποία αὕτη ἀκολουθία; Οὐδὲν ἐγκαλοῦντες, ἀνελεῖν
με θέλετε. Ἐπειδὴ γὰρ ἐχθροὶ ἐσθε τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτό
με διώκετε. Ἐπεὶ εἰ μὴ διὰ τοῦτο, εἶπατε τὸ ἔγκλημα.

Διὰ γὰρ τοῦτο ἐπήγαγε· «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγξει με περὶ
20 ἁμαρτίας;». Εἶτα ἐκεῖνοι· «Ἡμεῖς ἐκ πορνείας οὐ γεγεννή-
μεθα». Καὶ μὴν ἐκ πορνείας ἐγεννήθησαν πολλοὶ καὶ γὰρ
οὐ προσηκούσας ἐπιμιξίας ἐποιοῦντο· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ἐλέγ-
χει, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνο ἴσταιται. Ἐπειδὴ γὰρ ἔδειξεν οὐκ ὄν-
τας ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ διαβόλου, ἐκ τούτων ἀπάντων
25 (καὶ γὰρ τὸ φονεύειν διαβολικόν, καὶ τὸ ψεύδεσθαι διαβο-
λικόν· ἅπερ ἀμφότερα ὑμεῖς ποιεῖτε) δείκνυσιν ὅτι τὸ ἀγα-
πᾶν, τοῦτο σημεῖον τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι. «Διατί οὐκ οἴδατε

διάβολον, ἀφοῦ τοὺς ἔδωσε τραῦμα ἀντίστοιχον μὲ τὴν ἀναισχυντίαν των. Καὶ δὲν ἀφήνει αὐτὴν χωρὶς μαρτυρίαν, ἀλλὰ τὴν ἀποδεικνύει μὲ ἐπιχειρήματα. Διότι, λέγει, ὁ φόνος εἶναι ἀπόδειξις τῆς κακίας τοῦ διαβόλου. Καὶ δὲν εἶπε μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ «Τὰς ἐπιθυμίας ἐκείνου κάμνετε», ἀποδεικνύων ὅτι καὶ ὁ διάβολος καὶ αὐτοὶ ἔχουν μεγάλην ἐπιθυμίαν διὰ φόνους καὶ ὅτι αἰτία ἦτο τὸ μῖσος. Διότι, ἐνῶ δὲν εἶχε καμμίαν κατηγορίαν ἐναντίον τοῦ Ἀδάμ, τὸν ἐφόνευσεν ἀπὸ μῖσος.

Αὐτὸ λοιπὸν ὑπαινίσσεται καὶ ἐδῶ· «Καὶ δὲν στέκεται εἰς τὴν ἀλήθειαν», δηλαδὴ εἰς τὸν ὀρθὸν βίον. Καὶ ἐπειδὴ τὸν κατηγοροῦν διαρκῶς, ὅτι δὲν κατάγεται ἀπὸ τὸν Θεόν, λέγει ὅτι τὸ ψεῦδος προέρχεται ἀπὸ τὸν διάβολον. Διότι ἐκεῖνος πρῶτος ἐγέννησε τὸ ψεῦδος, ὅταν εἶπεν· «Τὴν ἡμέραν κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ φάγετε, θὰ ἀνοίξουν οἱ ὀφθαλμοί σας». Καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐχρησιμοποίησε τὸ ψεῦδος. Διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν τὸ χρησιμοποιοῦν σὰν ἰδικόν τους, ἀλλὰ σὰν ξένον. Αὐτὸς ὅμως τὸ ἐχρησιμοποίησεν ὡς ἰδικόν του. «Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐγὼ λέγω τὴν ἀλήθειαν, δὲν μὲ πιστεύετε». Ποία εἶναι ἡ συνέπεια ἐξ αὐτοῦ; Χωρὶς νὰ ἔχετε νὰ μὲ κατηγορήσετε διὰ τίποτε, θέλετε νὰ μὲ φονεύσετε. Ἐπειδὴ εἴσθε ἐχθροὶ τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦτο μὲ καταδιώκετε. Ἐπειδὴ, ἂν δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ, ἀναφέρετε τὸ ἔγκλημα.

Δι' αὐτὸ ἐπρόσθεσε· «Ποῖος ἀπὸ σαῖς ἠμπορεῖ νὰ μὲ ἐλέγξη δι' ἁμαρτίαν;». Ἐπειτα ἐκεῖνοι ἀπήντησαν· «Ἡμεῖς δὲν ἐγεννήθημεν ἀπὸ πορνείαν». Καὶ ὅμως ἀπὸ τὴν πορνείαν ἐγεννήθησαν πολλοί, διότι ἤρχοντο εἰς ἐπιμιξίας ἀνηθίκους. Ἄλλ' ὁ Χριστὸς δὲν ἐλέγχει τοῦτο, ἀλλ' ἐπιμένει εἰς ἄλλο σημεῖον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἀπέδειξεν ὅτι δὲν κατήγοντο ἀπὸ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀπὸ τὸν διάβολον, ἀπὸ ὅλα αὐτὰ (διότι καὶ ὁ φόνος εἶναι ἔργον τοῦ διαβόλου καὶ τὸ ψεῦδος, σεις δὲ κάμνετε καὶ τὰ δύο), ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀγάπη εἶναι ἀπόδειξις τῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τὸν Θεόν. «Διατί

τὴν λαλιὰν τὴν ἐμὴν;». Ἐπειδὴ γὰρ αἰὲς ἠπόρουν λέγοντες·
 «Τί ἐστὶν διὲ λέγει, Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε
 ἐλθεῖν;», διὰ τοῦτο φησὶν· «Οὐκ οἶδατε τὴν ἐμὴν λαλιάν,
 διὲ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε». Τοῦτο δὲ ὑμῖν γίνεται
 5 διὰ τὸ χαμαίζηλον τῆς διανοίας, καὶ διὰ τὸ πολὺ μείζονα εἶ-
 ναι τὰ ἐμά.

Τί οὖν, εἰ μὴ δύναϊνιο σονιδεῖν; Ἐνιαῦθα τὸ μὴ δύνα-
 σθαι, τὸ μὴ βούλεσθαι ἐστὶν, διὲ ταπεινοὺς ἑαυτοὺς εἶναι
 ἐπαιδεύσατε, διὲ οὐδένα μέγα φανιάζεσθε. Ἐπειδὴ γὰρ ἔ-
 10 λεγον διώκειν αὐτὸν ὡς ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ ζηλοῦντες, διὰ τοῦτο
 πανταχοῦ πειρᾶται δεῖξαι, διὲ τὸ διώκειν αὐτὸν, τοῦτο μι-
 σοῦντων ἐστὶ τὸν Θεόν· τὸνναντίον δὲ τὸ ἀγαπᾶν εἰδότες τὸν
 Θεόν, φησὶν, «Ἐνα Πατέρα ἔχομεν, τὸν Θεόν». Ἀπὸ τούτων
 σεμνύονται, ἀπὸ τιμῆς, οὐκ ἀπὸ κατορθωμάτων. Οὐκ ἄρα
 15 τοῦ ἀλλότριόν με εἶναι, τοῦ μὴ πιστεύειν ὑμᾶς τεκμήριον·
 ἀλλὰ τοῦ ὑμᾶς μὴ εἰδέναί τὸν Θεόν, ἢ ἀπιστία σημεῖον. Τὸ
 δὲ αἷτιον, ἐκ τοῦ θέλειν ψεύδεσθαι καὶ τὰ τοῦ διαβόλου
 ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ποιεῖ ψυχῆς εὐτέλεια, καθάπερ δὲ Ἀπόστο-
 λός φησὶν· «Ὅπου γὰρ ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος, οὐχὶ σαρκι-
 20 κοί ἐστε;». Διατί δὲ οὐ δύνασθε; «Ὅτι τὰς ἐπιθυμίας τοῦ
 πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν», σπουδάζετε, φιλονεικεῖτε.

Ὅρᾳς διὲ τό, «Οὐ δύνασθε», τὸ μὴ θέλειν λέγει; Ὅτι
 «Ἀβραάμ τοῦτο οὐκ ἐποίησεν». Ἀλλὰ τίνα ἐστὶν αὐτοῦ τὰ
 ἔργα; Τὸ ἡμερον, τὸ ἐπεικὲς, τὸ πειθήνιον. Ὑμεῖς δὲ ἐξ
 25 ἐναντίας ἴστασθε, ἀπηνεῖς ὄντες καὶ ὤμοι. Πόθεν δὲ αὐτοῖς
 ἐπῆλθεν ἐπὶ τὸν Θεόν καταφυγεῖν; Ἀναξίλους αὐτοὺς ἔδειξε
 τοῦ Ἀβραάμ. Βουλόμενοι οὖν τοῦτο διαφυγεῖν, ἐπὶ τὸ μεί-

δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου;». Ἐπειδὴ δηλαδὴ πάντοτε ἀποροῦσαν καὶ ἔλεγαν, «Τί σημαίνει αὐτὸ ποῦ λέγει· "Ὁπου πηγαίνω ἐγώ, σεῖς δὲν ἠμπορεῖτε νὰ ἔλθετε;», διὰ τοῦτο λέγει· «Δὲν καταλαβαίνετε τὴν γλῶσσαν μου, διότι δὲν ἔχετε τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ». Αὐτὸ συμβαίνει εἰς ἐσᾶς, διότι φθονεῖτε καὶ διότι τὰ ἰδικά μου λόγια εἶναι πολὺ ὑψηλότερα.

Διατί ὅμως λέγει ταῦτα, ἐὰν δὲν ἠμποροῦσαν νὰ καταλάβουν; Ἐδῶ τὸ ὅτι δὲν ἠμπορεῖτε σημαίνει ὅτι δὲν θέλετε, διότι ἐμάθατε τοὺς ἑαυτοὺς σας νὰ εἶναι ἀνάξιοι, διότι δὲν σκέπτεσθε τίποτε τὸ γενναῖον. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἰσχυρίζοντο ὅτι τὸν καταδιώκουν ἀπὸ ζῆλον πρὸς τὸν Θεόν, δι' αὐτοῦ προσπαθεῖ παντοῦ ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ καταδίωξις του φανερῶνει τὸ μῖσος των πρὸς τὸν Θεόν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἡ ἀγάπη φανερῶνει τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Λέγουν λοιπὸν οἱ Ἰουδαῖοι· «Ἡμεῖς ἔχομεν ἓνα Πατέρα, τὸν Θεόν». Ὑπερηφανεύονται δι' αὐτὴν τὴν τιμὴν, ὅχι διὰ τὰς πράξεις των. Ἐπομένως τὸ ὅτι ἐγὼ δὲν εἶμαι ξένος διὰ τὸν Θεόν δὲν εἶναι ἀπόδειξις ὅτι δὲν πιστεύετε, ἀλλὰ τὰ ὅτι σεῖς δὲν γνωρίζετε τὸν Θεὸν εἶναι σημεῖον ἀπιστίας. Καὶ ἡ αἰτία προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι θέλετε νὰ ψεύδεσθε καὶ νὰ κάμνετε τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Αὐτὸ τὸ κάμνει ἡ μηδαμινότης τῆς ψυχῆς, ὅπως λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος· «Ὅταν ὑπάρχη μεταξὺ σας ζηλοτυπία καὶ φιλονεικία, δὲν εἴσθε γῆϊνοι;». Καὶ διατί δὲν ἠμπορεῖτε; «Διότι θέλετε νὰ κάμνετε τὰς ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς σας» καὶ δι' αὐτὸ φροντίζετε καὶ φιλονεικεῖτε.

Βλέπεις ὅτι μὲ τό, «Δὲν ἠμπορεῖτε», ἐννοεῖ ὅτι δὲν θέλουν; «Διότι ὁ Ἀβραάμ δὲν τὸ ἔκαμεν αὐτό». Ἀλλὰ ποῖα εἶναι τὰ ἔργα του; Ἡ πραΰτης, ἡ μετριοφροσύνη καὶ ἡ ὑπακοή. Σεῖς ὅμως κάμνετε τὰ ἀντίθετα, διότι εἴσθε ἀπάνθρωποι καὶ σκληροί. Ἀπὸ ποῦ ὅμως παρεκινήθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸν Θεόν; Ἀπέδειξεν ὁ Χριστός, ὅτι ἦσαν ἀνάξιοι ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤθελαν ν' ἀ-

ζον ἀνέβησαν. Ἐπειδὴ γὰρ ὠνείδισε φόνον, ὥσπερ ἀπολογία
 νὰ ποιούμενοι ὅτι τὸν Θεὸν ἐκδικοῦσι, τοῦτο λέγουσι.
 Δείκνυσιν οὖν ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἐναντιουμένων ἐστὶ τῷ Θεῷ.
 Τὸ δέ, «Ἐξῆλθον», δείκνυσιν αὐτὸν ἐκεῖθεν ὄντα. «Ἐξῆλθον»
 5 δὲ λέγει, τὴν πρὸς ἡμᾶς ἄφιξιν αἰνιτιτόμενος. Ἐπειδὴ δὲ
 εἰκὸς ἦν αὐτοὺς εἰπεῖν, ὅτι Ξένα νὰ λέγεις καὶ κοινά,
 παρὰ τοῦ Θεοῦ φησὶν ἦκειν. Εἰκότως οὖν οὐκ ἀκούετε αὐ-
 τῶν, φησὶν, ἐκ τοῦ διαβόλου ὄντες.

Τίνος γὰρ ἔνεκεν ἀναιρεῖτε; τί ἔχοντες ἐγκαλέσαι;
 10 Εἰ μὴ τοῦτό ἐστι, διατί οὐ πιστεύετε μοι; Οὕτως οὖν αὐτοὺς
 ὄντας ἐκ τοῦ διαβόλου ἀπὸ τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ φόνου δεί-
 ξας, ἔδειξε καὶ ἀλλοτριούς ὄντας τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ
 Θεοῦ, ἀπὸ τε τοῦ μισεῖν τὸν οὐδὲν ἠδικηθέντα, ἀπὸ τε τοῦ
 μὴ ἀκούειν τὸν λόγον αὐτοῦ. Καὶ δείκνυσιν ἄνω καὶ κάτω,
 15 ὅτι οὕτε ἀντίθεος ἦν, οὕτε διὰ τοῦτο οὐκ ἐπίστευον, ἀλλ' ὅτι
 ἀλλότριοί εἰσιν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἁμαρτίαν μὴ πεποιηκώς, ὁ
 λέγων ἑαυτὸν ἦκειν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκεῖθεν ἀπεισιάλθαι,
 ὁ τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, καὶ οὕτω τὴν ἀλήθειαν λαλῶν, ὡς
 πάντα πρὸς ἔλεγχον προσκαλεῖσθαι, εἶτα μὴ πιστευόμενος,
 20 εὐδηλὸν ὅτι διὰ τὸ σαρκικοὺς ἐκείνους εἶναι οὐ πιστεύεται.
 Οἶδε γὰρ, οἶδε ταπεινὴν ψυχὴν ποιεῖν ἁμαρτήματα. Διὰ τοῦ-
 τό φησιν, «Ἐπεὶ νωθροὶ γέγονατε ταῖς ἀκοαῖς ὑμῶν». Ὅ-
 ταν γὰρ τῶν ἐν τῇ γῆ καταφρονεῖν μὴ δύνηται τις, πῶς ὑπὲρ
 τῶν ἐν οὐρανοῖς φιλοσοφήσει ποτέ;

25 4. Διὰ τοῦτο, παρακαλῶ, πάντα πράττωμεν, ὥστε τὸν
 βίον ἡμῶν κατορθωθῆναι, ὥστε καθαρθῆναι τὴν διάνοιαν,
 ὥστε μηδὲν ἡμῖν ρυπαρὸν γενέσθαι κώλυμα. Φωτίσατε γὰρ

ποφύγουν τοῦτο, ἐπροχώρησαν εἰς κάτι μεγαλύτερον. Καὶ ἐπειδὴ τοὺς κατηγορήσεν ὡς φονεῖς, λέγουν τοῦτο σὰν ἀπολογία, ὅτι ἔτσι λαμβάνουν ἐκδίκησιν χάριν τοῦ Θεοῦ. Τοὺς ἀποδεικνύει ὅτι αὐτὸ φανερώνει, ὅτι εἶναι ἀντίθετοι πρὸς τὸν Θεόν. Τὸ «Ἐξῆλθα» ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Χριστὸς προῆλθεν ἀπὸ ἐκεῖ. Καὶ μὲ τὸ «Ἐξῆλθα», ὑπαινίσσεται τὴν ἄφιξίν του πρὸς ἡμᾶς. Ἐπειδὴ ἦτο ἐπόμενον νὰ εἰποῦν αὐτοί, μᾶς λέγεις παράξενα λόγια καὶ νέα, λέγει ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Θεόν. Δικαίως λοιπὸν δὲν τὰ ἀκούετε, ἐπειδὴ προέρχεσθε ἀπὸ τὸν διάβολον.

Διατί θέλετε νὰ μὲ φονεύσετε; Ποῖον ἔγκλημά μου ἠμπορεῖτε νὰ παρουσιάσετε; Ἐὰν δὲν ἔχετε τίποτε, διατί δὲν μὲ πιστεύετε; Κατ' αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἀπέδειξεν, ὅτι κατήγοντο ἀπὸ τὸν διάβολον ἕνεκα τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ φόνου καὶ ὅτι ἦσαν ξένοι διὰ τὸν Ἀβραὰμ καὶ διὰ τὸν Θεόν, διότι ἐμίσουν αὐτὸν πού δὲν τοὺς ἠδίκησε καὶ διότι δὲν ἤκουον τὸν λόγον του. Καὶ τοὺς ἀποδεικνύει μὲ ὅσα λέγει, ὅτι οὔτε ἀντίθεος ἦτο, οὔτε δὲν ἐπίστευαν διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ξένοι πρὸς τὸν Θεόν. Διότι ἐκεῖνος πού δὲν ἔχει κάμει καμμίαν ἁμαρτίαν, ἐκεῖνος πού εἶπεν ὅτι ἦλθεν ἀπὸ τὸν Θεόν καὶ ἐστάλη ἀπὸ ἐκεῖ, ὁ ὁποῖος λέγει τὴν ἀλήθειαν καὶ μάλιστα λέγει τὴν ἀλήθειαν σὰν νὰ προσκαλῆ ὄλους τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἔλεγχον καὶ δὲν γίνεται πιστευτός, εἶναι φανερόν ὅτι δὲν γίνεται πιστευτός, διότι ἐκεῖνοι ἦσαν γῆϊνοι. Διότι γνωρίζει, ὅτι ἡ ἀδύνατος ψυχὴ κάμνει ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο λέγει: «Ἐπειδὴ ἐγίνατε βραδεῖς εἰς τὸ νὰ ἐννοῆτε»⁸. Διότι, δταν δὲν ἠμπορῆ κανεὶς νὰ περιφρονῆ τὰ γῆϊνα, πῶς θὰ ἠμπορέσῃ ποτὲ νὰ σκεφθῆ τὰ οὐράνια;

4. Διὰ τοῦτο σᾶς παρακαλῶ νὰ κάμνωμεν ὄλα ἐκεῖνα πού θὰ κατευθύνουν ὀρθῶς τὴν ζωὴν μας, πού θὰ καθαρίσουν τὴν ψυχὴν μας, καὶ πού θὰ ἐμποδίσουν νὰ γίνῃ ἡ ζωὴ μας ρυπαρά. Νὰ φωτίσετε τοὺς ἑαυτοὺς σας μὲ τὸ φῶς τῆς γνώ-

ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως καὶ μὴ σπείρητε ἐπ' ἀκάνθαις. Ὁ
 γὰρ μὴ εἰδὼς δι τὸ πλεονεκτεῖν κακόν, πότε εἴσεται τὸ μεῖ-
 ζον; ὁ μὴ ἀπεχόμενος τούτων, πότε ἐκείνων ἀνθέξεται; Κα-
 λὸν τὸ ἀρπάζειν, ἀλλ' οὐχὶ τὰ ἀπολλύμενα, ἀλλὰ τὴν βασι-
 5 λείαν τῶν οὐρανῶν. «Βιασται» γάρ, φησὶν, «ἀρπάξουσιν αὐ-
 τήν». Οὐκ ἄρα μετὰ ραθυμίας ἔστιν ἐπιτυχεῖν αὐτῆς, ἀλλὰ
 μετὰ σπουδῆς. Τί δέ ἐστι, «Βιασται»; Βίας χρεῖα πολλῆς
 (σιενη γὰρ ἢ ὀδός) καὶ νεανικῆς δεῖ ψυχῆς καὶ γενναίας.
 Οἱ ἀρπάζοντες πάντες βούλονται προλαβεῖν πρὸς οὐδέν ὁ-
 10 ρῶσιν οὐ πρὸς καιάγνωσιν, οὐ πρὸς καιηγορίαν, οὐ πρὸς
 τιμωρίαν· ἀλλ' ἐνός γίνονται μόνου, τοῦ λαβεῖν ἅπερ βού-
 λονται ἀρπάσαι καὶ πάντας τοὺς ἔμπροσθεν παραιρέχουσιν.

Ἀρπάσωμεν τοίνυν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Οὐ γὰρ
 ἔστιν ἐνιαῦθα ἔγκλημα τὸ ἀρπάσαι, ἀλλ' ἔπαινος·
 15 ἔγκλημα δέ, τὸ μὴ ἀρπάσαι. Ἐνιαῦθα οὐ τῆς ἐ-
 τέρου ζημίας ὁ ἡμέτερος γίνεται πλοῦτος. Σπουδάσωμεν οὖν
 αὐτὴν ἀρπάσαι· κἂν ἐνοχλῆ θυμός κἂν ἐνοχλῆ ἐπιθυμία, δια-
 σώμεθα τὴν φύσιν· ἡμερώτεροι γενώμεθα· κάμωμεν ὀλίγον,
 ἵνα ἀναπαυσώμεθα διηνεκῶς. Μὴ ἀρπάσης χρυσόν, ἀλλὰ
 20 ἄρπασον πλοῦτον, τὸν θόρυβον δεικνύντα τὸν χρυσόν. Εἶπε
 γὰρ μοι εἰ προύκειτο μόλυβδος καὶ χρυσός, τί ἂν ἤρπασας;
 οὐκ εὐδηλον δι τὸν χρυσόν; Εἶτα ἔνθα μὲν ὁ ἀρπάζων κο-
 λάζεται, τὸ μεῖζον τιμᾶς· ἔνθα δὲ ὁ ἀρπάζων τιμᾶται, προ-
 δίδως τὸ μεῖζον; Εἰ γὰρ ἀμφοιτέρωθεν κόλαις ἦν, οὐκ ἂν
 25 ἐπὶ τοῦτο μᾶλλον ἤλθες; Ἐνιαῦθα δὲ οὐδέν τοιοῦτόν ἐστιν,
 ἀλλὰ καὶ μακαρισμός.

Καὶ πῶς ἔστιν ἀρπάσαι, φησὶ; Ρίψον τὰ ὄντα ἐν χειρ-

σεως καὶ νὰ μὴ σπείρετε εἰς ἀκάνθας. Διότι ἑκεῖνος ποῦ δὲν ξεύρει, ὅτι ἡ πλεονεξία εἶναι κακόν, μὲ ποῖον τρόπον θὰ γνωρίσῃ ὅτι αὐτὸ εἶναι μεγαλύτερον κακόν; Ἐκεῖνος ποῦ δὲν ἀποφεύγει αὐτά, μὲ ποῖον τρόπον θ' ἀντέξῃ εἰς ἐκεῖνα; Εἶναι ὠραῖον ν' ἀρπάξῃ κανεὶς, ὄχι ὅμως ἐκεῖνα ποῦ θὰ καθοῦν, ἀλλὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι λέγει ὁ Εὐαγγελιστής, «Βιασταὶ ἀρπάζουν αὐτήν»⁹. Δὲν εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ ἐπιτύχωμεν αὐτήν μὲ ραθυμίαν, ἀλλὰ μὲ ἐπιμέλειαν. Ἄλλὰ τί σημαίνει «Βιασταί»; Χρειάζεται πολλὴ βία (διότι ἡ ὁδὸς εἶναι στενὴ), νεανικὴ καὶ γενναία ψυχὴ. Διότι ἐκεῖνοι ποῦ ἀρπάζουν, θέλουν νὰ προλάβουν τοὺς πάντας. Δὲν λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τίποτε, οὔτε καταδίκην, οὔτε κατηγορίαν, οὔτε τιμωρίαν, ἀλλὰ δι' ἑν ἐνδιαφέρονται μόνον, νὰ πάρουν ὅσα θέλουν ν' ἀρπάσουν καὶ παραγκωνίζουσιν ὄλους τοὺς ἄλλους.

Ἄς ἀρπάσωμεν λοιπὸν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Διότι εἰς αὐτήν τὴν περίπτωσιν ἡ ἀρπαγὴ δὲν εἶναι ἔγκλημα, ἀλλ' ἔπαινος. Ἐγκλημα εἶναι ἢ μὴ ἀρπαγὴ. Ἐδῶ ὁ ἰδικός μας πλοῦτος δὲν ἐπιτυγχάνεται εἰς βάρος ἄλλου. Ἄς ἐπιχειρήσωμεν λοιπὸν νὰ τὴν ἀρπάσωμεν. Καὶ ἐὰν ἀντιδρᾷ ἡ ὀργὴ ἢ ἡ ἐπιθυμία, ἃς δαμάσωμεν τὴν φύσιν. Ἄς γίνωμεν ἡμερώτεροι καὶ ἃς κοπάσωμεν ὀλίγον, διὰ ν' ἀναπαυθῶμεν διαρκῶς. Μὴ ἀρπάσῃς χρυσὸν ἀλλ' ἄρπασε ἐκεῖνον τὸν πλοῦτον, ποῦ θὰ σὲ κάμῃ νὰ θεωρῆς τὸν χρυσὸν σὰν βόρβορον. Διότι, εἶπέ μου, ἐὰν εἶχες ἐνώπιόν σου μόλυβδον καὶ χρυσόν, τί θὰ ἐπροτίμας ν' ἀρπάσῃς; Δὲν εἶναι φανερόν ὅτι θὰ ἤρπαζες τὸν χρυσόν; Ἐπειτα, ἐκεῖ ποῦ τιμωρεῖται, ὁποῖος ἀρπάζει, προτιμᾷς τὸ μεγαλύτερον, καὶ ἐκεῖ ποῦ τιμᾶται, ὁποῖος ἀρπάζει, προδίδεις τὸ μεγαλύτερον; Διότι, ἐὰν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη προεβλέπετο τιμωρία, μᾶλλον δὲν θ' ἀπέφευγες ταῦτα; Ἐδῶ ὅμως δὲν ὑπάρχει κάτι τέτοιο, ἀλλὰ μόνον μακαριότης.

Καὶ πῶς εἶναι δυνατόν, θὰ εἰπῆς, ν' ἀρπάσῃ κανεὶς;

οίν. "Ἐως γὰρ ἂν αὐτὰ κατέχης, ἐκεῖνα ἀρπάσαι οὐ δυνήσῃ. Ἐννόησον γάρ μοι ἄνδρα ἀργυρίου τὰς χεῖρας πεπληρωμένας ἔχοντα· μὴ δυνήσεται, ἕως ἂν κατέχη τοῦτο, ἀρπάσαι χρυσοῖον, ἐὰν μὴ ρίψῃ αὐτὸ καὶ εὐλύτος γένηται; Τὸν γὰρ
 5 ἀρπάζοντα εὐζωνον εἶναι δεῖ, ὥστε μὴ κατασχεθῆναι. Καὶ γὰρ καὶ νῦν εἰσὶν ἐναντίαι δυνάμεις κατατρέχουσαι ἡμῶν, ἵνα ἀφέλῳνται. Ἄλλὰ φεύγωμεν αὐτάς, φεύγωμεν, μηδεμίαν ἐπισυρόμενοι λαβὴν ἔξωθεν. Διατέμωμεν τὰ σχοινία, γυμνοὶ γενώμεθα τῶν βιωτικῶν. Τίς χρεία τῶν σηρικῶν
 10 ἱματίων; μέχρι πότε τὸν γέλωτα τοῦτον ἀνελίτιομεν; μέχρι πότε τὸ χρυσοῖον κατορύτιομεν; Ἐβουλόμην παύσασθαι ταῦτα λέγων αἰεὶ· ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἔατε, αἰεὶ μοι παρέχοντες ἀφορμὰς καὶ ὑποθέσεις. Ἄλλὰ νῦν γοῦν ἀποσιῶμεν, ἵνα καὶ ἑτέρους διὰ τοῦ θίου παιδεύσαντες, τύχωμεν τῶν ἐπηγγελμένων ἀ-
 15 γαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἢ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Πέταξε αὐτὰ πού κρατεῖς εἰς τὰ χέρια σου. Διότι, ὅσον κρατᾶς αὐτά, δὲν θὰ ἠμποροῦσες ν' ἀρπάσης ἐκεῖνα. Σκέψου κάποιον πού ἔχει τὰ χέρια του γεμᾶτα ἀπὸ ἄργυρον. Ὅσον κρατᾶ αὐτὸ εἰς τὰ χέρια του, θὰ ἠμπορέσῃ νὰ ἀρπάσῃ χρυσόν, ἐὰν δὲν πετάξῃ τὸν ἄργυρον καὶ ἐλευθερώσῃ τὰ χέρια του; Διότι ἐκεῖνος πού ἀρπάζει, πρέπει νὰ εἶναι χωρὶς βάρος, διὰ νὰ μὴ ἐμποδίζεται. Διότι καὶ τώρα ὑπάρχουν ἀντίθετοι δυνάμεις πού μᾶς κατατρέχουν, διὰ ν' ἀφαιρέσουν ἐκεῖνο. Ἄλλ' ἄς τὰς ἀποφύγωμεν, ἄς ἀποφεύγωμεν, διὰ νὰ μὴ ἀφήσωμεν ἔξω καμμίαν ἀφορμήν. Ἄς κόψωμεν τὰ σχοινιά καὶ ἄς ἀποβάλωμεν ἀπὸ ἐπάνω μας ὅλα τὰ γήινα. Ποία ἀνάγκη νὰ φορῶμεν μεταξωτὰ ἐνδύματα; Μέχρι πότε θ' ἀσχολούμεθα μὲ αὐτὰς τὰς γελοιότητας; Μέχρι πότε θὰ κρύπτωμεν τὸν χρυσόν; Ἦθελα νὰ παύσω νὰ ὀμιλῶ συνεχῶς περὶ αὐτῶν, ἀλλὰ σεῖς δὲν μὲ ἀφήνετε καὶ μοῦ δίδετε πάντοτε ἀφορμὰς καὶ προϋποθέσεις. Ἄλλὰ τώρα ἄς τὰ ἐγκαταλείψωμεν διὰ νὰ ἐπιτύχωμεν, ἀφοῦ ἐγίναμεν παράδειγμα εἰς ἄλλους, τὰ ὑπεσχημένα ἀγαθὰ, μὲ τὴν χάριν καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ μετὰ τοῦ ὁποίου, ἡ δόξα τῷ Πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί ἀριθμοὶ παραπέμπουν κατὰ σειρά γιὰ τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στὸ κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πού εὐρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πού εὐρίσκονται.

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

Γένεσις			Βασιλειῶν Α'		
1	26	40	2	12	408
3	5	498	24	14	62
5	10	380			
17	14	402			
18	27	330			
22	1-2	248			
49	10	40			
				Ψαλμοὶ	
			2	5	472
			6	8	72
			7	12	184
			8	9	298
			9	26	316
				27	162
				6	402
			17	14	298
			34	15	436
			37	4-6	236
				6	464
			38	5	418
			39	9	428
			80	6	214
Ἐξοδος					
4	2	246			
19	19	214			
23	3	402			
Δευτερονόμιον					
4	33	214			
13	1	234			
18	15	40. 318			
32	35	438			

95	10	184		Μαλαχίας	
101	28	<u>256</u>	2	10	394
102	20	106			
118	120	484		Ήσαϊας	
	Ίώβ		1	3	408
				10	448
9	8	274		23	448
31	31	330	40	6	260
40	3	132	53	9	472
	Παροιμιαί			Δανιήλ	
1	7	238			
11	25	380	13	42	248
21	8	238			
26	27	438		Ματθαῖος	
	Σοφία Σολομῶντος		1	18	480
				11	10
1	22	380	5	3	46
	28	380		6	426
10	9	380		17	396
33	29	286		20	446
37	4-6	238		22	380
				45	140
	Σοφία Σειράχ		6	9-10	276
				10	316
7	36	162		11	276
				12	190. 276
	Μιχαίας		14-15	68	
				26	140
3	1	448		34	282
	Ζαχαρίας		7	28-29	244
			8	4	114
9	9	260		8	84

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

511

	22	260	9	23	84
	29	314	10	35-37	44
9	2	114. 132.			
	2-3	274		Λουκᾶς	
	6	396			
	28	116	8	55	116
10	1	432	9	55	432
	8	432	10	15	80
	16	190		41-42	282
	28	316	11	3	276
	38	52	12	5	304
11	12	504		40	52
	29	378		49	308
12	3	138	13	34	474
	27	430	19	27	474
14	28	270	23	49	418
15	57	256			
16	6	146		Ἰωάννης	
	9	256	1	47	82
	11	146		50	348
	15	258	2	19	328
	17	306		22	430
19	1	44	3	13	348
	16	194		20	452
	21	194		21-23	32
21	40	474		33	288
	41	474	4	13-15	10
22	13	304		14	428
23	38	432. 472		26	200
24	57	76		28-30	52
26	22	360		40-44	74
				54	94
	Μάρκος		5	7-8	110
4	34	326		14	128

	17	106		36	200
	29	310		37	14
	31	200		38	212
	39	216. 428	11	25	154
	39-40	224		56	386
6	1-4	242	12	47	470
	16-18	266	14	2	490
	23	162		8	246
	26-27	280		10	88
	28-30	292		23	308
	31	282	17	10	308.392
	39	154		24	420
	41-42	318	18	36	258
	45	428	19	26	44
	53-54	340	20	29	78
	67	486	21	15	46
	68	328			
7	1	368		Πράξεις	
	10	384			
	18	310	18	2	284
	20	20	20	23	282
	25-27	406		34	284
	37-39	426			
	38-39	10		Ρωμαίους	
	46	444	1	9	38
	52	82		32	262
8	14	202	2	4-5	136
	20	466		17	462
	31-32	484		21	462
	52	172-324	3	3	448
9	6	138		23	78
	20	216. 398. 408		23-24	496
	33	200	4	14-15	434
10	18	148		16	434
	24	42		17	252

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

513

5	5	100	5	30	330
8	9	468			
	15	432		Φιλιππησίους	
	27	248			
9	5	36	2	6	146
10	6-7	358	3	1	30. 442
12	1	38		19	318
	5	126	4	5-6	68
	19	438		Κολοσσαεῖς	
15	4	110			
	Κορινθίους Α'		1	18	314
			2	14	440
1	9	306	3	13	192
3	3	382		Θεσσαλονικεῖς Α'	
4	50	66			
6	7	240	4	10-11	284
9	18	284		16	174
11	29	336	5	2	366
	32	130		3	70. 314
13	3	124		19	422
24	22	244		Θεσσαλονικεῖς Β'	
15	24	304			
	Κορινθίους Β'		2	4	228
				10-11	230
5	10	66. 162. 312.		Τιμόθεον Β'	
	Γαλάτας				
2	20	188	2	12	148
			3	16-17	218
	Ἐφεσίους			Τίτον	
4	28	284	1	16	410

	Ἑβραίους		9	28	162
			10	28-29	338
1	4	106		37	312
5	2	490			
	3	490			
	11	502			
6	18	148			
				Πέτρου Β'	
			2	21-22	68

2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

A

Ἄβελ 124.	ἄλας 462.
Ἄβραάμ 22. 40. 172. 248. 340. 394. 434. 486. 488. 492. 494. 496. 500. 502.	ἀλήθεια 36. 38. 40. 42. 76. 96. 200. 206. 230. 234. 326. 334. 398. 412. 434. 446. 484. 486. 494. 496. 498. 502.
ἀγάπη 44. 46. 124. 226. 232. 234. 330. 332.	ἁμάρτημα 10. 48. 68. 76. 98. 122. 130. 156. 162. 192. 218. 238. 334. 364. 396. 410. 420. 436. 464. 468. 470. 486. 490. 502.
ἄγγελος, -οὶ 116. 28. 98. 158. 178. 332. 456. 462. 480.	ἁμαρτία 26. 68. 112. 128. 132. 162. 468. 476. 486. 488. 492. 498. 502.
ἅγια ἁγίων 332.	ἄναισθησία 160.
ἀγνωμοσύνη 80. 28. 230. 356.	ἄναισχυντία 230. 498.
ἀγρυπνία 192.	ἀνάστασις 154. 174. 176. 180. 182. 268. 302. 310. 312. 314. 316. 318. 328.
Ἄδὰμ 498.	ἀνάστασις ζωῆς 180. 304.
ἄδης 80.	ἀνάστασις κρίσεως 180. 304. 468. 472.
ἀδικία 230. 310. 402.	Ἄνδρέας 44. 54. 250.
ἀθλιότης 158.	ἀνδρεία 118.
ἀθυμία 122. 288. 422.	ἄνθρωπος ψιλὸς 186.
Αἴγυπτος 332.	ἀνοία 470.
Αἰγύπτιος, -οὶ 488.	ἀντίθεος 170. 234. 472.
αἷμα 306. 332. 334. 336. 338. 340.	ἀντίχριστος 228. 230. 232.
αἵρεσις 362.	
αἵρετικός, οἱ 454.	
αἰσχύνη 66. 260. 318.	
Ἄκύλας 284.	
ἀλαζονεία 102. 116. 142.	

άπανθρωπία 442.
 άπείθεια 274.
 άπέχθεια 232. 386.
 άπιστία 84. 230. 304. 328. 372. 374.
 448. 500.
 άπόνοια 290.
 άπόστολος, -οι 44. 156. 168. 500.
 άπώλεια 262. 316. 382.
 άρετή 102. 104. 108. 148. 222. 390.
 404.
 άσέβεια 164. 168.
 άσχημοσύνη 380.
 αυθεντία 152. 212. 254. 460.
 άφεις 156. 192. 242.

B

Βαβυλώνιος, -οι 488.
 βάπτισμα 68. 96.
 βασιλεία 104. 160. 222. 258. 260. 276.
 304. 316. 382. 404. 440. 442. βα-
 σιλεία τῶν οὐρανῶν 504.
 βασκανία 122. 124. 228. 230. 290.
 414. 498.
 Βεελζεβούλ 122. 430.
 Βηθεσδά 94.
 Βηθλεέμ 408. 434. 436.
 βία 362. 426. 468.

Γ

Γαλιλαία 80. 82. 84. 86. 94. 242. 244.
 384. 408. 434. 436. 450.
 γαστριμαργία 430. 292.
 γέεννα 92. 128. 222. 304. 316. 382.
 432.
 γέννησις 320. 480.

γῆ· έπαγγελίας γῆ 324.
 γνόφος 422.
 γνῶσις 460. 486. 502.
 Γραφή, αι 10. 24. 26. 42. 84. 110. 146.
 216. 218. 224. 226. 228. 232.
 234. 236. 302. 332. 328. 344.
 380. 406. 426. 428. 434. 436.
 444. 450. Γραφή θεία 110. 200.
 478. 480.

Δ

δαιμόνιον 20. 398. 430.
 δαίμων 26. 28. 122. 158. 164. 314.
 332.
 Δανιήλ 404.
 Δαυΐδ 62. 138. 184. 214. 368. 418.
 428. 436. 472.
 Δεσπότης 28. 34. 48. 92. 96. 98. 100.
 124. 188. 190. 274. 332. 362.
 382. 436. 450. 480.
 Δημιουργός 480.
 διάβολος, 26. 28. 124. 332. 360. 496.
 498. 500. 502.
 Διαθήκη Καινή 62.
 Διαθήκη Παλαιά 36. 62. 96. 246. 248.
 δικαιοσύνη 218. 440.
 δικαιοσύνης ἡλιος 210.
 δόγμα 16. 24. 32. 36. 190. 346. 388.
 478. 494.
 δόλος 452.
 δόξα 30. 50. 72. 92. 108. 126. 160.
 168. 190. 198. 224. 226. 230.
 240. 260. 276. 278. 290. 298.
 308. 310. 316. 318. 338. 356.
 366. 382. 386. 392. 404. 4244.
 432. 434. 442. 464. 482. 490.

δουλεία 486. 488. 490. 492.
 δύναμις 28. 52. 96. 116. 148. 154. 168.
 204. 252. 254. 266. 270. 322.
 332. 334. 372. 388. 390. 466.
 506.
 δωρεὰ 362.

Ε

Ἑβραῖος, -οἱ 332.
 εἰμαρμένη 312.
 εἰρωνεία 294.
 ἐκδίκησις 438.
 Ἐκκλησία 38. 12. 334. 336.
 ἐλεημοσύνη 222.
 ἐλευθερία 406. 438. 490. 492.
 Ἐλισσαῖος 250.
 Ἑλλήν, -ες 156. 362. 420. 440. 442.
 ἐλπίς 110. 264. 300. 332. 366. 494.
 ἐνέργεια 430.
 ἐξουσία 146. 148. 150. 154. 166. 168.
 176. 178. 244. 368. 370. 430.
 490. 492.
 ἐπιθυμία 40. 496. 498. 500. 504.
 ἔργον, -α· ἔργα ἀγαθὰ 220.
 ἔρως 364.
 εὐαγγέλιον 38. 58. 480.
 εὐαγγελιστῆς 242. 246. 248. 250. 406.
 412. 414. 436. 446. 476.
 εὐγένεια 332.
 εὐγνωμοσύνη 88. 136.
 εὐεργεσία 172. 330. 362. 488.
 εὐημερία 130.
 εὐλάβεια 386. 478. 480.
 εὐτέλεια 250. 364. 500.
 εὐφημία 240.
 Ἐφέσιοι 332.

εὐχαριστία 254.
 εὐχή 276. 296.

Ζ

Ζεβεδαιῖος 44.
 ζῆλος 382. 500.
 ζωὴ 10. 148. 158. 162. 164. 176. 178.
 180. 194. 196. 198. 204. 22. 224.
 230. 260. 286. 300. 324. 328.
 342. 344. 346. 348. 350. 352.
 366. ζωὴ αἰώνιος 60. 224. 226.
 232. 262. 280. 292. 304. 306.
 310. 328. 340. 342. 344. 356.
 358. 430. ζωὴ μέλλουσα 240.
 ζωῆς ἄρτος 298. 300.

Η

ἡδονὴ 60. 102. 104. 108. 288.
 ἦθος 372.
 Ἡλεὶ 408.
 Ἡσαΐας 214. 472.
 Ἡσαῦ 124.

Θ

θάνατος 86. 90. 148. 172. 174. 196.
 204. 324. 416. 430. 472.
 θαῦμα 78. 82. 90. 114. 178. 252. 274.
 330. 444.
 θέλημα 60. 154. 182. 186. 188. 276.
 304. 306. 308. 310. 390.
 Θεὸς 20. 34. 36. 38. 40. 50. 64. 66. 70.
 78. 90. 92. 96. 102. 106. 114.
 124. 126. 128. 132. 134. 148.
 152. 156. 158. 168. 170. (170).

172. 174. 178. 182. 184. 186.
 192. 202. 208. 214. 216. 220.
 226. 228. 230. 232. 234. 236.
 238. 240. 244. 248. 250. 252.
 254. 258. 262. 274. 276. 282.
 288. 292. 294. 296. 306. 310.
 314. 316. 318. 320. 322. 338.
 352. 362. 370. 376. 384. 390.
 394. 396. 398. 410. 412. 432.
 438. 452. 454. 456. 458. 460.
 462. 470. 472. 478. 484. 488.
 490. 492. 496. 498. 500. 502.

Θεὸς Λόγος 300.

θεότης 136. 300. 348. 352. 368. 378.
 474.

θλίψις 68. 70. 316.

θυμίαμα 40.

θυμὸς 388. 416. 430. 442. 446. 464.
 504.

θυσία 40. 490.

θυσιαστήριον 334. 336.

Θωμᾶς 46.

I

Ἰακώβ 12. 14. 16. 18. 32. 124.

Ἰάκωβος 372. 374. (374).

Ἰασις 238.

Ἰεζεκιήλ 214.

Ἰερεμίας 214.

Ἰεριχὼ 138.

Ἰεροσόλυμα 22. 32. 80. 82. 94. 244.
 372. 378.

Ἰησοῦς 44. 46. 52. 82. 84. 88. 90. 94.
 98. 110. 180. 128. 132. 136. 138.
 210. 242. 258. 266. 268. 270.
 272. 274. 282. 292. 348. 368.

384. 386. 426. 432. 466. 476.
 484. 494.

Ἰησοῦς Χριστὸς 30. 50. 72. 92. 108.
 126. 160. 198. 222. 240. 264.
 278. 290. 316. 338. 366. 382.
 404. 424. 442. 480. 482. 496.

Ἰορδάνης 214. 216.

Ἰουδαία 86. 94. 368. 372.

Ἰουδαῖος, -οἱ 12. 18. 20. 32. 34. 36.
 38. 40. 42. 74. 76. 78. 82. 94. 96.
 114. 118. 122. 132. 138. 142.
 144. 156. 170. 180. 184. 200.
 202. 296. 318. 358. 368. 370.
 374. 384. 386. 416. 418. 420.
 440. 462. 476. 482. 484. 488.
 496.

Ἰούδας (προδότης) 258. 364.

Ἰούδας (υἱὸς Ἰακώβ) 32. 46.

Ἰσαὰκ 32. 248.

Ἰσραήλ 408.

Ἰσραηλίτης, -αι 434. 488.

Ἰωάννης 44. 180. 184. 268. 270. 298.
 360. 368.

Ἰωάννης (ὁ Πρόδρομος) 10. 168. 206.
 208. 210. 212. 214. 226. 236.
 242. 328. 456. 488.

Ἰὼβ 132. 330. 404.

Ἰωνᾶς (πατὴρ Πέτρου) 306.

Ἰωσήφ (μνηστήρ Μαρίας) 124. 318.
 320. 348. 350. 352. 358. 480.

K

Καῖν 124.

καιρὸς (θάνατος Κυρίου) 374. 376.

κακία 102. 104. 108. 238. 466. 498.

Κανᾶ 80. 242.

Καπερναούμ 80. 82. 84. 244. 266. 268.
272. 274.

καρδία 110. 136. 248. 378. 482. 486.

κόλασις 108. 130. 222. 240. 288. 336.
402. 422. 438. 504.

Κορίνθιοι 124. 128. 284.

κρίσις 164. 174. 178. 180. 186. 188.
228. 312. 314. 386. 406. 484.
458. ήμέρα κρίσεως 366.

Κύριος 18. 30. 32. 50. 68. 70. 72. 84.
92. 98. 108. 110. 112. 126. 130.
160. 198. 222. 238. 240. 264.
270. 278. 282. 290. 298. 316.
318. 336. 360. 366. 374. (374).
382. 402. 404. 408. 418. 424.
438. 442. 482. 506.

Λ

Λάζαρος 66. 180. 182. 220. 278.

λατρεία 38. 472.

Λουκάς 84. 418.

λύπη 194.

Λώτ 70. 314.

Μ

μακαριότης 194.

μανία 196. 406. 416.

Μανιχαῖοι 318. 420.

μάννα (τὸ) 298. 326. 344.

Μάρθα 282. 284.

Μαρία 282. 480.

Μαρκίων 252.

Ματθαῖος 84. 112. 116. 132. 242. 244.
270. 326.

μέθη 130.

Μεσσίας 40.

μετάνοια 60. 136.

μεταμόρφωσις 268.

μίμησις 194.

μῖσος 386. 390.

μοιχεία 194.

Μονογενής 322.

μυστήριον 300. 326. 330. 340. 364.

Μωϋσῆς 40. 446. 184. 214. 216. 232.
234. 236. 246. 294. 296. 298.
318. 324. 336. 376. 394. 396.
398. 400. 402. 408. 428. 490.

Ν

Ναζαρέτ 82. 434. 436.

Ναθαναήλ 20. 32. 42. 348.

Νικόδημος 14. 32. 42. 180. 348. 434.
448. 452.

νόμος 60. 102. 192. 216. 232. 236.
394. 396. 398. 400. 402. 446.
448. 450. 454. 462. 486.

Νῶε 70. 160. 314. 404.

Ο

όδύνη 110. 194. 222.

οἰκονομία 168. 466. 474.

ὄλεθρος 70.

ὄλακαύτωμα 40.

ὀμόνοια 172. 472.

ὀμοούσιος 458.

ὀργή 136. 180. 262. 380. 382. 388.
396. 420. 434. 440. 442. 472.

οὐσία 164. 178. 322. 456. 458. 472.
494.

ὀφείλημα 276

Π

πάθος 112.

Παλαιστίνη 420.

παράδεισος 102. 106. 334.

Παράκλητος 334.

παράλυτος 120. 182.

παραμυθία 90.

παρθενία 480.

παρουσία Χριστοῦ 40.

παρρησία 136. 372. 386. 406. 448.
494.

Πάσχα 242. 244. 370. 378. 466.

Πατήρ 14. 30. 32. 34. 36. 38. 50. 56.
58. 88. 106. 108. 126. 138. 140.
142. 148. 150. 152. 154. 162.
164. 166. 168. 170. 172. 174.
176. 184. 186. 188. 190. 198.
204. 206. 212. 214. 218. 222.
328. 232. 240. 246. 250. 258.
264. 278. 282. 288. 290. 296.
298. 302. 304. 308. 310. 316.
320. 322. 328. 338. 342. 346.
352. 354. 366. 382. 388. 390.
392. 394. 398. 404. 408. 410.
412. 424. 442. 452. 454. 456.
458. 460. 464. 466. 470. 472.
474. 476. 478. 482. 490. 492.
494. 496. 500. 506.

Παῦλος 32. 36. 38. 66. 68. 70. 110.
124. 126. 128. 130. 146. 148.
162. 186. 188. 192. 228. 230.
240. 252. 262. 282. 284. 304.
312. 314. 318. 332. 336. 356.
374. 408. 410. 430. 434. 446.
468. 490.

Παῦλος Σαμοσατεὺς 178. 370.

Πεντηκοστή 94.

περιτομή 400. 402.

Πέρσης, -αι 34.

Πέτρος 44. 46. 48. 270. 354. 358. 360.
362. 430.

Πιλᾶτος 258.

πίστις 32. 116. 210. 226. 270. 296.
306. 320. 344. 414. 434. 462.
468. 484.

πλάνη 230. 452.

πλεονεξία 482.

πλημμέλημα 64. 136.

Πνεῦμα 10. 26. 58. 98. 152. 186. 210.
258. 264. 300. 338. 340. 350.
356. 406. 422. 430. 432. 440.
480.

Πνεῦμα ἅγιον 10. 30. 50. 108. 126.
146. 198. 222. 240. 278. 290.
322. 338. 366. 382. 404. 424.
430. 432. 442. 464. 480. 482.
506. πανάγιον καὶ ζωοποιὸν
Πνεῦμα 316. Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ
186.

πονηρία 236. 238. 408. 468.

Πονηρὸν 10.

πορνεία 124. 496. 498.

πραότης 382.

Πρίσκιλλα 284.

προαίρεσις 48. 104. 306. 376. 396.

πρόγνωσις 352.

προθυμία 254. 478.

πρόνοια 310.

προσκύνησις 36. 38.

προφητεία 390.

προφήτης, 18. 20. 22. 38. 60. 64. 74.
172. 182. 214. 216. 238. 256.
258. 272. 300. 316. 320. 322.
428. 432. 438. 444. 464. 484.

πρόσωπον 162. 234. 402.

Ρ

ραθυμία 100. 104. 130. 312. 356. 504.

Σ

Σάββατον 112. 114. 118. 122. 138.
140. 142. 212. 232. 234. 250.
258. 376. 394. 396. 398. 400.
414. 474.

Σαβέλλιος 170. (170).

Σαδδουκαῖοι 146.

Σαμαρείτης, -αι 34. 74. 80. 82. 84. 94.

Σαμαρείτις (ἡ) 296.

σὰρξ 18. 36. 238. 300. 306. 324. 328.
330. 332. 340. 342. 342. 344.
350. 352. 392. 432. 454. 468.
484.

σάρκωσις 384.

σατανᾶς 360.

Σίμων Βὰρ 306.

Σίμων Πέτρος 250.

Σιναῖον ὄρος 218.

σκηνοπηγία 368. 370.

σκότος ἐξώτερον 304.

Σόδομα 160. 448.

σοφία 0. 54. 60. 114. 238. 252. 358.
430. 444.

σταυρὸς 430. 432. 454. 470. 474.

Στέφανος 430.

συγγνώμη 72. 122. 124. 232. 436. 440.

συγκατάβασις 168.

σύνεσις 52.

συνήθεια 80.

συντέλεια 70. 312. συντέλεια τοῦ αἰῶ-
νος 70.

Σωτήρ 74. 76. 78.

σωτηρία 32. 36. 56. 116. 122. 158.

162. 224. 280. 310. 336. 338.
396. 470. 478. 488. 496.

σωφροσύνη 104.

Τ

ταλαιπωρία 192.

ταπεινότης 190. 412. 476. 478.

ταπεινοφροσύνη 46.

Τιβεριᾶς (λίμνη) 270. 272.

τιμωρία 66. 108. 128. 130. 222. 336.
382. 402. 504.

τρυφή 288. 290.

τῦφος 172. 228.

Υ

ὑβρις 260. 380. 382.

υιοθεσία 432.

Υἱὸς 38. 40. 138. 146. 150. 152. 154.
162. 164. 166. 170. 174. 176.
178. 180. 184. 204. 214. 306.
308. 322. 324. 334. 338. 342.
394. 410. 452. 458. 460. 462.
470. 472. 490. 492.

Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου 174. 178. 184.
282. 286. 340. 350. 396. 470.
472.

Υἱὸς τοῦ Θεοῦ 174. 178. 200. 280.
356. 454. 472.

ὑπομονή 110. 484.

ὑπόνοια 144. 150. 186. 188. 226. 252.
394. 396.

ὑπόστασις 392240

Φ

Φαρισαῖος, -οι 48. 146. 208. 210. 242.
414. 440. 444. 446.

φειδῶ 446.
 φιλανθρωπία 30. 50. 72. 92. 108. 126.
 160. 222. 240. 264. 278. 290.
 316. 338. 366. 382. 404. 424.
 442. 482.
 φιλαργυρία 218. 362. 364.
 φιλαυτία 188.
 φιλία 578.
 Φιλιππήσιοι 318.
 Φίλιππος 46. 54. 88. 246. 250.
 φιλοδοξία 226. 372.
 φιλονεικία 172.
 φιλοσοφία 18. 240. 380. 440.
 φιλοστοργία 56. 356.
 φιλοτιμία 24. 262. 488.
 φιλοφροσύνη 68.
 φιλοχρηματία 158.
 φθόνος 124. 158. 242. 368. 374. 498.
 φόβος 90. 134. 136. 164. 172. 236.
 288. 258. 316. 348. 386. 468.
 478. 484. φόβος Θεοῦ 484.
 φόνος 396. 498. 502.
 φρόνησις 238.
 φύσις 14. 26. 96. 102. 104. 116. 130.
 166. 226. 394. 460. 464. 496.
 504.
 φῶς 98. 210. 226. 334. 422. 452. 462.
 502.

X

χαμευνία 440.
 χαρᾶ 108.
 χάρις 10. 22. 30. 50. 58. 72. 92. 108.
 126. 134. 152. 210. 212. 222.
 240. 264. 278. 290. 316. 338.
 354. 382. 404. 422. 424. 428.
 430. 432. 434. 442. 482. 490.
 506.

χάρισμα 422.
 χλευασία 470.
 Χριστιανισμός 282.
 Χριστιανός, οἱ 312. 462.
 χριστοκτόνος 368.
 Χριστός 10. 12. 16. 20. 22. 24. 32. 36.
 40. 42. 44. 46. 52. 54. 56. 66. 70.
 74. 76. 78. 80. 84. 86. 90. 92.
 104. 106. 110. 112. 116. 120.
 122. 128. 132. 1388. 142. 144.
 146. 148. 150. 154. 188. 192.
 194. 200. 206. 214. 218. 220.
 224. 234. 242. 246. 258. 260.
 266. 276. 286. 288. 292. 294.
 298. 300. 312. 314. 318. 330.
 336. 356. 358. 362. 364. 366.
 372. 374. 376. 384. 398. 406.
 408. 412. 414. 416. 418. 424.
 426. 428. 434. 436. 438. 444.
 446. 448. 450. 452. 458. 464.
 468. 470. 472. 480. 488. 496.

Ψ

ψεῦδος 392. 456. 486. 496. 498. 502.
 ψυχή 10. 16. 26. 34. 38. 40. 42. 54. 64.
 86. 92. 96. 98. 104. 114. 122.
 126. 128. 134. 146. 158. 160.
 172. 190. 218. 238. 262. 270.
 276. 286. 290. 292. 294. 306.
 312. 316. 324. 332. 334. 336.
 340. 342. 380. 382. 402. 404.
 422. 468. 478. 484. 500. 502.
 504.

Ω

ᾠρα 412. 466.
 ὠφέλεια 330. 462. 476.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	9
ΚΕΙΜΕΝΟ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ	10–507
ΟΜΙΛΙΑ ΛΒ' (Ίω. 4,13–20)	10–31
ΟΜΙΛΙΑ ΛΓ' (Ίω. 4,21–27)	32–51
ΟΜΙΛΙΑ ΛΔ' (Ίω. 4,28–39)	52–73
ΟΜΙΛΙΑ ΛΕ' (Ίω. 4,40–53)	74–93
ΟΜΙΛΙΑ ΛΣ' (Ίω. 4,54–5,6)	94–109
ΟΜΙΛΙΑ ΛΖ' (Ίω. 5,6–13)	110–127
ΟΜΙΛΙΑ ΛΗ' (Ίω. 5,14–21)	128–161
ΟΜΙΛΙΑ ΛΘ' (Ίω. 5,22–30)	162–199
ΟΜΙΛΙΑ Μ' (Ίω. 5,31–38)	200–223
ΟΜΙΛΙΑ ΜΑ' (Ίω. 5,39–47)	224–241
ΟΜΙΛΙΑ ΜΒ' (Ίω. 6,1–15)	242–265
ΟΜΙΛΙΑ ΜΓ' (Ίω. 6,16–25)	266–279
ΟΜΙΛΙΑ ΜΔ' (Ίω. 6,26–27)	278–291
ΟΜΙΛΙΑ ΜΕ' (Ίω. 6,28–40)	292–317
ΟΜΙΛΙΑ ΜΣ' (Ίω. 6,41–52)	318–339
ΟΜΙΛΙΑ ΜΖ' (Ίω. 6,53–71)	340–367
ΟΜΙΛΙΑ ΜΗ' (Ίω. 7,1–8)	368–383
ΟΜΙΛΙΑ ΜΘ' (Ίω. 7,9–24)	384–405
ΟΜΙΛΙΑ Ν' (Ίω. 7,25–36)	406–425
ΟΜΙΛΙΑ ΝΑ' (Ίω. 7,37–44)	426–443
ΟΜΙΛΙΑ ΝΒ' (Ίω. 7,45–8,19)	444–465
ΟΜΙΛΙΑ ΝΓ' (Ίω. 8,20–30)	466–483
ΟΜΙΛΙΑ ΝΔ' (Ίω. 8,31–47)	484–507
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	509–521
1. Εύρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	509–514
2. Εύρετήριο ὀνομάτων καὶ πραγμάτων	514–521

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ ΠΑΤΕΡΩΝ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Α. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἐπιστολές.
»	2ος	Ἐπιστολές.
»	3ος	Ἐπιστολές.
»	4ος	Ὁμιλίες στήν Ἑξαήμερο.
»	5ος	Ὁμιλίες σέ Ψαλμούς.
»	6ος	Ὁμιλίες ἠθικές καί πρακτικές.
»	7ος	Ὁμιλίες δογματικές, περιστατικές, ἐγκωμιαστικές, παιδ/κ
»	8ος	Ἀσκητικά Α' (ἽΟροι κατὰ πλάτος).
»	9ος	Ἀσκητικά Β' (ἽΟροι κατ' ἐπιτομήν).
»	10ος	Δογματικά ἔργα.

Β. ΑΠΑΝΤΑ Μ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τόμος	1ος	Ἀπολογητικά (Κατὰ εἰδώλων, Περὶ ἐνανθρωπήσεως).
»	2ος	Δογματικά Α' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Α'-Β').
»	3ος	Δογματικά Β' (Λόγοι κατὰ Ἀρειανῶν Γ'-Δ').
»	4ος	Δογματικά Γ'.
»	5ος	Ἑρμηνευτικά Α'.
»	6ος	Ἑρμηνευτικά Β' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	7ος	Ἑρμηνευτικά Γ' (Ἐξήγησις στοὺς Ψαλμούς).
»	8ος	Ἱστορικοδογματικά Α'.
»	9ος	Ἱστορικοδογματικά Β'.
»	10ος	Ἱστορικοδογματικά Γ'
»	11ος	Ἀσκητικά (Βίος Μ. Ἀντωνίου ...).
»	12ος	Διάφορα ἀμφιβαλλόμενα ἔργα.

Γ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Τόμος	1ος	Προσωπικές Σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Α'.
»	2ος	Προσωπικές Σχέσεις καί Ἐκκλησιαστική Διακονία Β'.
»	3ος	Ἀπολογητικά ἔργα.
»	4ος	Δογματικά ἔργα.
»	5ος	Ὁμιλίες.
»	6ος	Ἐγκωμιαστικοὶ καί Ἐπιτάφιοι Λόγοι.
»	7ος	Ἐπιστολές.
»	8ος	ἽΟ Χριστὸς πάσχων καί ἽΕπη δογματικά.
»	9ος	ἽΕπη Ἠθικά.
»	10ος	ἽΕπη Ἱστορικά.
»	11ος	ἽΕπη εἰς Ἑτέρους. – Ἐπιγράμματα.

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

Δ' ΑΠΑΝΤΑ ΕΥΣΕΒΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ

Τόμος	1ος	Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Α' - Γ').
»	2ος	Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Δ' - ΣΤ').
»	3ος	Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Βιβλία Ζ' - Ι').
»	4ος	Τριακονταετηρικὸς στὸ Μ. Κων/ντῖνο.- Στὸ Βίο Μ. Κων/ντί-
νου.- Λόγος Μ. Κων/ντίνου στὸ Σύλλογο τῶν ἀγίων.

Ε' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ

Τόμος	1ος	Δογματικὰ Α' (Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως).

ΣΤ' ΑΠΑΝΤΑ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

Τόμος	1ος	Διάλογος Παλλαδίου.- Περὶ ἀσαφείας τῶν προφητειῶν.-
Σύνοψις Παλαιᾶς Διαθήκης.
»	2ος	Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Α' - ΚΓ').
»	3ος	Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (ΚΔ' - ΜΑ').
»	4ος	Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (ΜΒ' - ΞΔ').
»	5ος	Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Γ' - ΙΒ').- Στούς Ψαλμοὺς (ΜΑ' - ΜΓ').
»	6ος	Ὁμιλίαι στοὺς Ψαλμοὺς (ΜΔ' - ΡΚΓ').
»	7ος	Ὁμιλίαι στοὺς Ψαλμοὺς (ΡΚΔ' - ΡΝ') καὶ Ὁμιλίαι στὸν Δαυὶδ
καὶ τὸν Σαούλ.
»	8ος	Ὁμιλίαι στὴ Γένεσι (Α' - Θ').- Ὑπόμνημα στὸν Ἡσαΐα.-
Ὑπόμνημα στὸν Δανιὴλ (Κεφ. Ι'-ΙΓ').
»	9ος	Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμ. Α'-Κ').
»	10ος	Ὑπόμνημα στὸ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιο (Ὁμ. ΚΑ'-ΜΗ').
»	11ος	Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΜΘ'-ΟΕ').
»	12ος	α) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγ. (Ὁμιλ. ΟΣΤ'-ΛΑ').
β) Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγ. (Ὁμιλ. Α'-Δ').
»	13ος	Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. Ε'-ΛΑ').
»	13β'	Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΛΒ'-ΝΔ').
»	14ος	Ὑπόμνημα στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο (Ὁμιλ. ΝΕ'-ΠΗ').-
»	15ος	Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. Α'-ΚΓ').
»	16α'	Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΚΔ'-ΜΔ').
»	16β'	Ὑπόμνημα στὶς Πράξεις (Ὁμιλ. ΜΕ'-Ν'), στὴν Πρὸς
Ρωμαίους (Ὁμιλ. Α'-Ι').
»	17ος	Ὑπόμνημα στὴν Πρὸς Ρωμαίους (Ὁμιλ. ΙΑ'-ΛΓ').
»	18ος	Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΚΑ').
»	18α'	Ὑπόμνημα στὴν Α' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΒ'-ΜΔ'), καὶ
Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ')
»	19ος	Ὑπόμνημα στὴ Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. Α'-ΚΔ').
»	20ος	Ὑπόμνημα στὴν Β' Πρὸς Κορινθίους (Ὁμιλ. ΚΕ'-Λ') καὶ
στὴν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. Α'-ΙΑ').

ΕΚΔΟΘΕΝΤΑ ΕΡΓΑ

- » 21ος Ὑπόμνημα στήν Πρὸς Ἐφεσίους (Ὁμιλ. IB' - ΚΔ') καὶ στήν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. Α' - IB').
- » 22ος Ὑπόμνημα στήν Πρὸς Φιλιππησίους (Ὁμιλ. ΙΓ' - ΙΕ'), στήν Πρὸς Κολοσσαεῖς καὶ στήν Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α'.
- » 23ος Ὑπόμνημα στή Β' Πρὸς Θεσσαλονικεῖς (Ὁμιλ. Α' - Ε'), στήν Α' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α' - ΙΗ') καὶ Β' Πρὸς Τιμόθεον (Ὁμιλ. Α' - Ι').
- » 25ος Α. Ὑπόμνημα στήν Πρὸς Ἑβραίους (Ὁμιλ. ΙΣ' - ΛΔ'), Β. Εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον, (Ὁμιλίαι Α' - Ζ').
- » 26ος Ὁμιλίαι Ἠθικαὶ - Ἀγιογραφικαί.
- » 27ος Ὁμιλίαι Ἀγιογραφικαὶ - Ἑρμηνευτικαί.
- » 28ος Ποιμαντικὰ καὶ Ἀσκητικὰ Α'.
- » 29ος Ἀσκητικὰ Β'.
- » 30ος Ὁμιλίαι Κατηχητικαὶ - Ἠθικαί.
- » 31ος Ὁμιλ. κατηχητικαὶ καὶ ἠθικαὶ Β' - Ὁμιλ. Περιστατικαὶ Α'.
- » 32ος Ὁμιλίαι Περιστατικαὶ Β'.
- » 33ος Ὁμιλίαι Περιστατικαὶ Γ'.
- » 34ος Ὁμιλίαι Περιστατικαὶ Δ'. α. Πρὸς Ἰουδαίους καὶ Ἑλληνας. β. Πρὸς Ἰουδαίους. γ. Περὶ εἰμαρμένης καὶ προνοίας. δ. Εἰς τὸν μακάριον Βαβύλαν.
- » 35ος Ὁμιλίαι δογματικαί.
- » 36ος Ὁμιλίαι ἑορταστικαὶ - ἐγκωμιαστικαί.

Ζ' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

Τόμος	1ος	Δογματικὰ Α' (Πῶς τρία πρόσωπα λέγοντες - Κατὰ εἰμαρμένης - Διάλογος περὶ ψυχῆς καὶ ἀναστάσεως, καὶ Λόγος Κατηχητικὸς Μέγας).
	» 2ος	Δογματικὰ Β' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικοὶ Λόγοι Α' - Β'.)
	» 3ος	Δογματικὰ Γ' (Κατὰ Εὐνομίου Ἀντιρρητικὸς Λόγος Γ' - Λόγος ἀντιρρητικὸς πρὸς τὴν Εὐνομίου ἔκθεσιν.
	» 5ος	Ἑρμηνευτικὰ Α' (Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου - Ἀπολογητικὸς περὶ τῆς Ἑξαήμερου - Περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως (Ὁμιλίαι Α-Γ).
	» 6ος	Ἑρμηνευτικὰ Γ' (Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν Ψαλμῶν - Εἰς τὸν 6ον Ψαλμὸν = Περὶ τῆς ὀγδόης - Εἰς τὸν Ἐκκλησιαστήν.

Η' ΑΠΑΝΤΑ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

Τόμος	1ος	Βίος Γρηγορίου Παλαμᾶ ὑπὸ Φιλοθέου Κοκκίνου.
Λόγοι ἀποδεικτικοὶ δύο Περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος - Ἐπιστολὲς πρὸς Ἀκίνδυνον Α', Β', Γ', Ἐπιστολὲς πρὸς Βαρλαάμ Α', Β'.
	» 2ος	Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἠσυχάζόντων Λόγοι Α' - Γ'.